PREFACE.

The five MSS., which have been used for the present edition of the Vishnu-smriti and of selected portions of its old Commentary, may be divided into three classes.

1. V¹ = India Office MS. 915; V² India Office MSS. 1544, 1545; and V³ = India Office MSS. 1246-48. Each of these three Devanágarí MSS. contains the text of the Vishnu-smriti together with the Commentary of Nandapandita (N.), called Vaijayantí. They are from Colebrooke's collection and appear to have been written in North-India about the end of the last or beginning of the present century. The very numerous clerical errors, omissions and other defects exhibited by them are mostly common to all the three; and as it is tolerably clear that they cannot have been copied from one another, they must at least have been copied, either directly or very nearly so, from one and the same original. Of this rather faulty *codex archetypus*, V¹, a neatly written MS. consisting of 596 pages (299 leaves) à 15 lines à 53-56 aksharas, apparently the copy used by Colebrooke himself, would seem to be, on the whole, the best representative; but in several places, in the Commentary particularly, the original readings have been preserved in V² and V³.*

* The statement towards the end of V¹⁻³, वर्षे विक्रमभास्करस्य (v. l. °भूपस्य) १६७९.. कौश्यां केशवनायकस्य पतेराज्ञामवाप्य स्मृतेर्विष्णोर्व्याकृतिमाचष्टौ श्रीनन्दशर्मा सुधीः which has enabled me to fix the date of composition of the Vaijayantí at 1622 A. D. (see the Introductory translation, vol. VII of the Sacred Books of the East, page …) is fully confirmed by the biographical notices concerning Nandapandita and his family in the Introduction to Mandlik's Vyavahára Mayúkha and Yájñavalkya (Bombay 1880).

1. V^4, an excellent Devanágarí copy of the Vaijayantí in the possession of Dr. Bühler, consisting of 476 pages (239 leaves) à 15—18 lines, à 40—48 aksháras, written '*sake* 1775 (*A. D.* 1855) *puṇyagráme*,' and corrected throughout. As might be expected from its southern origin, this MS., which was most kindly and liberally placed at my disposal by its owner, differs considerably from V^{1-3}, to which class, in spite of its modern date, it is infinitely superior in correctness nearly throughout, its only important blemish consisting in the fact that the Commentary on chapters VII—XVII, 22 is entirely omitted, while the Commentary on V and VI is defective, and the comments on I and III show also a few lacunae. The genuineness of the corresponding portions of V^{1-3}, which luckily enough are in a tolerably satisfactory condition, is proved by their agreement with the text of chapters I—XVII as given in V^4, by their similarity in point of style with the remaining parts of the Commentary, and by the reference which they contain, in the gloss on XV, 9, to an earlier work of Nandapaṇḍita. A few other passages which are found in V^{1-3} but wanting in V^4, viz., part of the Introduction and the final portions of those MSS., cannot have formed part of the original work of Nandapaṇḍita, as he is repeatedly referred to in them in highly eulogistic terms.

3. v, a Devanágarí MS. of the text only, written *saṃ* [*vat*] 1807 (A. D. 1750), probably at Benares. It was kindly lent to me, together with the three other India Office MSS., by Dr. Rost. This MS. is defective in many parts, very carelessly written, and the least valuable of all, though it is the oldest.

Besides these MSS., I have collated the two hitherto printed editions of the Vishṇu-smṛiti. This collation has led to the result that the second edition (C^2), published in Calcutta Paṇḍit Jíbánanda's Dharmashástra-saṅgraha, is simply of the first Calcutta edition (C^1); and that the MS. us latter, the evident faultiness of which had long ago de me to undertake a new edition, must have belonged, on t to the same class as v. A very considerable part of

K. CHIDAMBARANATHA MUDALIAR,
19 JUN 1914
SHIYALI.

Corrigenda.

Page	line	for	read
2	1	1.	2.
3	23	giving	given
7	12	XIX	XIX, 6
२	६	॰ष्ठ	॰ष्ठ॰
८	१०	प्रारमान्तो	पारमन्तो
११	१८	दुर्गम	दुर्गम्
२५	२२	दद्यत	दद्यात्
३१	५	॰पुत्रौ, पुत्र॰	॰पुत्रै, पुत्र॰
३६	१३	7	9
४१	१२	॰ऊर्ध्वं॰	॰धर्मं॰
४२	६	॰ऊर्ध्वं,॰ ॰र्मंहसि	॰ऊर्मं॰, ॰मर्हसि
५७	८	वाकृतम्	वा कृतम्
५९	१९	मात्रेव	मन्त्रेव
६८	९	तदत्यन्यो	तदत्यन्तो॰
७३	८	भैमिकैस्ते	भौमिकैस्ते
७३	१९	गवा	गवा-
७५	१	॰स्वासीत्समात्	॰स्वात्मसमात्
७५	१४	चतुर्दशः	चतुर्दश
७६	७	॰सुमास्येव	॰सुपास्येव
८२	११	त्वाचार्य्यः	त्वाचार्यः
८३	१३	॰मिहेर्चं	॰मिश्रचं
८५	११	वामेध्ये	॰वोर्मध्ये
८६	३	निर्ग्रदेषु	॰निर्क्रादेषु
९०	२१	नानाम-	नानाम
९१	९	॰माक्रान्ता	॰माक्रान्तो

Page	line	for	read
९३	१६	०मम्	०श्रमम्
९४	६	०पर्त्तनम्	०वर्तनम्
९५	८	श्रव्रय०	श्रद्वय०
९६	१२	ऽनुवर्त्तते	श्रनुवर्तते
९७	१८	०द्यगाम	०र्दागाम
९७	१९	०त्करया	०त्करणे
९९	२१	प्रतान०	प्रेतान०
१००	१३	comment	comment
१००	२२,२३	हृत्त गन्ध०	हृदि- गन्ध०
१०४	१८	घगठादयः	घगडादयः
१०९	१०	ादश्या	द्वादश्यां
११६	२२	Sa.	Si.
११९	२०	परो०	पुरो०
२२३	१७	श्राकाप्र	श्राकाशे
१२३	१९	चेदम	चेदम्
१२४	३	द ष	द्यष
१२७	१५	ऽवगारणम	ऽवगारणम्
१३२	१	ब्राह्मं	ब्राह्मं
१३२	१२	०म्रनु	म नु
१३४	१	विक्रय	विक्रयेः
१३५	११	०न्कुर्यात	०न्कुर्यात्
१३५	२१	०दर्थम	०दर्थम्
१३६	१८	प्राप्तान	प्राज्ञान्
१४०	१८	dele before 18 यवसोदकर्क all.	
१४३	२०	साघु०	साधु०
१४६	९	पानामवे	ध्यानामने
१४९	२०	ग्रह्मोतिं	गृह्णोति
१५४	२२	०पर्व०	०पूर्व०
१५९	२२	०पत्रा०	०पुत्रा०

Page	line	for	read
१६४	१७	दद्यात	दद्यात्
१६८	१८	6	9
१७६	१८	14	13
१८०	१६	०अद्ध०	०आद्ध०
१८१	१८	चरित	चरत.
१८२	१९	०मोव०	०मौव०
१८४	६	पोषी	पौषी
१८८	२	भवन्ति	भवन्ति
१९३	१८	XLV	XCV
१९३	१९	त्यक्त्म	त्यक्त्वा
१९७	१३	पेप्रो०	पेप्री०
२००	५	०स्थूलं	०स्थूलम्
२००	६	०सूक्ष्मं	०सूक्ष्मम्
VII	२८	उद्धरयितर्	उद्धरयितर

readings, &c., in $C^{1,2}$ has been traced in that MS. Some of them are found in V^{1-3} as well, and there are a few other instances of special agreement between $C^{1,2}$ and V^{1-3}, such as the highly characteristic omission of the greater part of chapter LXXXI, and the equally characteristic interpolation in LXV, 2. This interpolation is clearly due to a piece of the Commentary having crept into the text, and to the same source may be traced nearly all the other interpolations in $C^{1,2}$ *, as well as the far less numerous interpolations which the MSS. exhibit.

The Commentary, which is, in most cases a running gloss on every word of the text (T), has not only enabled me to trace interpolations and omissions, and to establish the general superiority of V^{3} over the two other classes; it has also proved an excellent check on the whole text in V^{1}, which has served as basis for the present edition. In my endeavours to ascertain as nearly as possible the reading commented on by Nandapaṇḍita, I have naturally derived much aid from V^{1-3} as well, and even from $C^{1,2}$ and from v, which latter MS. has clearly been copied like the rest from a copy of the Vaijayantí. The difference between the three classes is nowhere so marked as to constitute them so many different recensions.

Readings opposed to the tenor of Nandapaṇḍita's Commentary (C.) have generally been giving in the notes only, the only important exception to this rule being the Vedic Mantras, many of which appear to have been altered and corrupted at a very early period. For amending these I have fully availed myself of the help afforded by the extensive analogous sections of the Káṭhaka Gṛihya-sútra, and in some cases, by the Vedic Saṃhitás and by the Bráhmaṇas. The Mantras in XLVIII, 9, 10 have been left as they are, because, though traceable to the White Yajurveda, they may have been remodelled in order to adapt them to the particular sacrificial rite described in chapter XLVIII. Violations of the

* See, *e. g.*, the critical notes on V, 91, 101; XI, 8; XLVII, 2; XLIX, 6; LXIV, 37; LXVIII, 16, LXIX, 3, 5; LXXV, 2, 3.

laws of saṃdhi have been constantly corrected in the Mantras, but not elsewhere, where they may be viewed as archaisms. The numerous analogous and identical passages in the other law-books have been carefully compared, and have occasionally determined my choice between the several traditional readings, but I have very rarely admitted a reading from them, whatever its intrinsic merits, if I did not find it in one of my texts as well, or if it was decidedly opposed to Nandapaṇḍita's comment. An equally sparing use has been made of the numerous quotations from the Vishṇu-smṛiti to be found in most other commentaries on law works. Among these, Aparárka's Commentary on Yájñavalkya-smṛiti (Ap.) has been preferentially used, both on account of its comparative antiquity, and because it contains a greater number of quotations from the Vishṇu-smṛiti, than all the other Dharmanibandhas, I know, taken together. Unfortunately Aparárka does not show himself more accurate in making quotations than Hindu jurists generally are, and among the passages taken from the Vishṇu-smṛiti are several which he quotes in confirmation of one doctrine in one place, and in confirmation of a totally different doctrine in another place. Readings found in the works of Aparárka, Vijñáneśvara and Jagannátha have been substituted for those given by Nandapaṇḍita in four or five cases, the only important one of which will be found in the chapter on debts (VI, 38, 39). It remains to add that in a certain number of mostly quite irrelevant cases Nandapaṇḍita's readings have been discarded in favour of readings found in MSS. or prints of one or several among the three classes, simply because the former seemed decidedly less suitable, or less certain, than the latter. But while I had from the first been very distrustful of my own discernment in this respect, a repeated examination of the whole text and commentary has caused me, before sending this edition to the press, to restore the readings apparently guaranteed by the authority of Nandapaṇḍita even in several places, where I had rendered different readings in the translation. It is to this cause that the majority among the

corrections subjoined at the end of this Preface (page 7) will be found to be due.

The Critical Notes given under the text will show how the principles explained above have been worked out. They contain all the vv. ll. of the MSS. and of C[1,2] excepting palpable clerical mistakes and misprints, and a few slight omissions, and those among Aparárka's vv. ll. which agree with one of the traditional readings. By quoting all his and his brethren's vv. ll., interesting as they are, the *apparatus criticus*, already extensive, would have been swelled beyond reasonable proportions.

In making the extracts from the Commentary, which have been added at the foot of each page, I have aimed above all at brevity, giving for the most part no more than what seemed required in order to justify the way in which the more difficult passages have been rendered in the translation, and omitting all the extraneous matter, to which the great bulk of the Vaijayantí, justly called an entire "body or digest of law" by Colebrooke,* is mainly due. The numerous quotations from other law-books, in particular, have nearly all been left out, because full references to the analogous passages in the Smṛitis of Manu (M.), Yájñavalkya (Y.), Apastamba and Gautama, all of which are generally accessible through the medium of reliable editions and translations and are very important for a right understanding of the present work, have been given in the footnotes to the translation.†

The *Anukramaṇiká* has been taken from V[4], with modifications and additions.

The first Index contains all the more remarkable terms occurring in the Vishṇu-smṛiti, especially those terms (including a number of epithets of Vishṇu and of remarkable compounds),

* Misc. Essays, II, p. 487.

† The Mantras are as a rule not explained by Nandapaṇḍita. For some of them Devapâla's interpretations in the Kâṭhakagṛihya-bhâshya have been quoted.

which are either not given at all in the great Petersburg Dictionary, or to which it has become necessary, in the translation and notes, to assign other, or more special, or more closely defined meanings, than those given in that standard *thesaurus* of Sanskrit words. The upwards of 370 words, of which the Index is made up, will go far to prove that the Vishṇu-smṛiti is perhaps hardly less important for the purposes of lexicography, than for the study of Indian Antiquities.* The most important among the words contained in the first Index have been communicated by me at various times to Dr. von Böhtlingk, and will be found inserted in their places in the hitherto published *fasciculi* of his new Dictionary; but it has been thought advisable to annex, at least, as complete a list of this kind as possible to the present publication, as a full Index of all the Sanskrit words contained in the Vishṇu-smṛiti would have far exceeded the limits assigned to it.

The second Index contains the *Pratîkas* of the Vedic Mantras quoted or referred to in the Vishṇu-smṛiti. Those places in the Saṃhitâs and other Vedic works, where the entire Mantras in question may be found, have been indicated in the Notes to the Translation.

The new meanings which have been asigned in the translation to a certain number of terms in the final and introductory and two or three other Vishṇuitic chapters, might perhaps seem far-fetched and objectionable from an European point of view. But their correctness is warranted by the authority of Nandapaṇḍita, S'añkara, Sáyaṇa, Devapâla and other native commentators, whose statements have particular weight for the interpretation of such modern and highly artificial compositions as the Vishṇuitic portions of the present work. For a detailed attempt at distinguishing the modern accretions to the Vishṇu-smṛiti from the original stock, see the Introduction to the Translation (in Sacred Books of the East, vol. VII).

It remains for me to express my sincerest thanks to Dr. A. F. Rudolf Hoernle for his great kindness in charging himself with the final revision of each proof. I was not able to correct the proof sheets more than once myself, because they had to be sent out from India.

J. JOLLY.

Würzburg, April 2nd, 1881.

Corrections in the Translation (see above, p. 5).

I, 61 (p. 11) *read* four arms—III, 74 (p. 21) *after* avarice *add* or fear—V, 1 (p. 24) *after* death *add* excepting Brâhmanas—VIII, 1 (p. 48) *read* follow the incompetent witnesses—XVI, 5, 9 (p. 66) *read* Pulkasa, Pulkasas—XVI, 17 (p. 67) *after* descent *add* which depends on their parents—XIX, (p. 75) *read* left to right—XXI, 19 (p. 86) *read* for the twelfth time—p. 100, last note *read* 30-32—XXXII, 3 (p. 129) *for* their *read* a *and* an—LI, 31 (p. 166) *read* Kapiñgala—LI, 40 (p. 168) *for* seven *read* three—LIII, 4 (p. 174) *read* ox-cart—LIV, 16, lines 3-4 (p. 177) *read* a damsel married to one whose elder brother is not married—LXVIII, 17 (p. 219) *read* Nor in a cowering position.—XCVI, 67 and note (p. 281) *read* sthalaka—XCVII, general note (p. 287) *add* 17-21. Bhagavad-gîtâ XIII, 14-18.

The brackets have become misplaced: VII, 3 (p. 46) *read* in a court of judicature (on the king ordering it)—XXII, 34 (p. 90) *read* and their parents (in three nights)—XXII, 40 (p. 91) *close before* in—XXII, 78 (p. 93) *close after* pure—LIV, 31 (p. 180) *read* (blame or) shun.

॥ अथ श्रीविष्णुस्मृतिप्रारम्भः ॥

ब्रह्मरात्र्यां व्यतीतायां प्रबुद्धे पद्मसंभवे ।
विष्णुः सिसृक्षुर्भूतानि ज्ञात्वा भूमिं जलानुगाम् ॥ १ ॥
जलक्रीडारुचिः शुभ्रं कल्पादिषु यथा पुरा ।
वाराहमास्थितो रूपमुज्जहार वसुंधराम् ॥ २ ॥
वेदपादो यूपदंष्ट्रः क्रतुदन्तश्चितीमुखः ।
अग्निजिह्वो दर्भरोमा ब्रह्मशीर्षो महातपाः ॥ ३ ॥
अहोरात्रेक्षणो दिव्यो वेदाङ्गश्रुतिभूषणः ।
आज्यनासः स्रुवतुण्डः सामघोषस्वनो महान् ॥ ४ ॥
धर्मसत्यमयः श्रीमान्क्रमविक्रमसत्कृतः ।
प्रायश्चित्तमहाघोणः पशुजानुर्महाकृतिः ॥ ५ ॥

I, 3. क्रतुवक्त्र॰ $C^{1,2}$v. चिता॰ V^{1-3} $C^{1,2}$v; Harivaṃśa 2227 चिती॰ like V^4 N. 4. श्रुवंस्तुण्डः V^{1-3}; श्रवस्तुण्डः $C^{1,2}$; स्रुवस्तुण्डः v. सामघोषमहास्वनः ॥ V^{1-3} $C^{1,2}$. 5. प्रायश्चित्तमयो वीरः पशुजानुर्महावृषः ॥ $C^{1,2}$v.

I, 3 …महत्तपः सामर्थ्यं दृष्ट्यनुकूलं यस्य स तथेति । 4 …वेदो द्विगुणितदर्भमुष्टिस्तौ चैष्टिकपाशुकभेदेन द्वावेव । श्रुती कर्णौ । अङ्गं छिन्नो वेदाग्रभागः स्रुगादिसंमार्जनार्थः । तावेव तद्भूषणे कुण्डले च । आज्यमाज्यधारी… । स्रुवस्तुण्डं मुखाग्रभागः ।…

अविज्ञातां गतिं याते देवदेवे जनार्दने ।
वसुधा चिन्तयामास का धृतिर्मे भविष्यति ॥ १९ ॥
पृच्छामि कश्यपं गत्वा स मे वक्ष्यत्यसंशयम् ।
मदीयां वहते चिन्तां नित्यमेव महामुनिः ॥ २० ॥
एवं सा निश्चयं कृत्वा देवी स्त्रीरूपधारिणी ।
जगाम कश्यपं द्रष्टुं दृष्टवांस्तां च कश्यपः ॥ २१ ॥
नीलपङ्कजपत्राक्षीं शारदेन्दुनिभाननाम् ।
अलिसंघालकां शुभ्रां बन्धुजीवाधरां शुभाम् ॥ २२ ॥
सुभ्रूं सुसूक्ष्मदशनां चारुनासां नतभ्रुवम् ।
कम्बुकण्ठीं संहतोरूं पीनोरुजघनस्थलाम् ॥ २३ ॥
विरेजतुः स्तनौ यस्याः समौ पीनौ निरन्तरौ ।
शक्रेभकुम्भसंकाशौ शातकुम्भसमद्युती ॥ २४ ॥
मृणालकोमलौ बाहू करौ किशलयोपमौ ।
रुक्मस्तम्भनिभावूरू गूढे श्लिष्टे च जानुनी ॥ २५ ॥

---

21. स $C^{1,2}$v. 22. बन्धुपुष्पा० V^4. 23. सुशुभ्रस्पृष्टदशनां $C^{1,2}$; सुशुभ्रदशनां v. ०स्थलं ॥ V^{1-3}; ०स्थलीं ॥ $C^{1,2}$; ०स्तनीं v. 24. विरेजतुस्तनौ $C^{1,2}$. मत्तेभकुम्भ० $C^{1,2}$v. 25. श्लिष्टे all; अश्लिष्टे अनभिव्यक्तसंधिनी N.

19...मयेदानीं धृतिराधारशक्तिः का भविष्यति ॥ 23...परस्परस्पर्शसुखानुबुभूषया चात्योन्यसंश्लिष्टोरुयुगलां ...पीनताभूषितोरुजघनविषयाम् ॥ 24. समौ गर्वपर्वताविव स्वस्थानादचलितौ । युगपत्तुलातुलिताविवान्यूनाधिकपरिमाणौ वा।...निरन्तरावन्योन्यसंश्लेषिणौ । शक्रेभकुम्भाविवाविमुक्तमुक्ताकलापौ । मदनमहाराजमहाराज्याभिषेकायासादितौ बकुलकुङ्कुमार्चितौ शातकुम्भकुम्भाविव राजमानावुरोजौ... 25...गूढे अतिमांसलतया

जङ्घे विरोमे सुसमे पादावतिमनोरमौ ।
जघनं च घनं मध्यं यथा केशरिणः शिशोः ॥ २६ ॥
प्रभायुता नखास्ताम्रा रूपं सर्वमनोहरम् ।
कुर्वाणां वीक्षितैर्नित्यं नीलोत्पलयुता दिशः ॥ २७ ॥
कुर्वाणां प्रभया देवीं तथा वितिमिरा दिशः ।
सुश्लक्ष्णशुक्लवसनां रत्नोत्तमविभूषिताम् ॥ २८ ॥
पदन्यासैर्वसुमतीं सम्प्रर्ज्ञामिव कुर्वतीं ।
रूपयौवनसंपन्नां विनीतवदुपस्थिताम् ॥ २९ ॥
समीपमागतां दृष्ट्वा पूजयामास कश्यपः ।
उवाच तां वरारोहे विज्ञातं हृद्गतं मया ॥ ३० ॥
धरे तव विशालाक्षि गच्छ देवि जनार्दनम् ।
स ते वक्ष्यत्यशेषेण भाविनी ते यथा स्थितिः ॥ ३१ ॥
क्षीरोदे वसतिस्तस्य मया ज्ञाता शुभानने ।
ध्यानयोगेन चार्वङ्गि त्वदर्थे तत्प्रसादतः ॥ ३२ ॥
एवमित्युक्त्वा संपूज्य कश्यपं वसुधा ततः ।
प्रययौ केशवं द्रष्टुं क्षीरोदमथ सागरम् ॥ ३३ ॥
सा ददर्शामृतनिधिं चन्द्ररश्मिमनोहरम् ।

---

31. स्थितिः ॥ $C^{1,2}$v. 32. तज्ज्ञानं $C^{1,2}$; तदन्नं v. 33. इत्येवमुक्त्वा V^{1-3} $C^{1,2}$v; यथा भगवतोच्यते एवमित्युक्त्वा N.

---

26. आरोहावारोहाभ्यामतिसमौ… 27…दिशो दिग्भागान्नीलोत्पलयुतानिव कुर्वाणाम् ॥ 32…तत्प्रसादत इति निजयोगोपायनिर्देशः।…

पवनक्षोभसंजातवीचीशतसमाकुलम् ॥ ३४ ॥
हिमवच्छतसंकाशं भूमण्डलमिवापरम् ।
वीचीहस्तैः प्रचलितैराह्वयानमिव क्षितिम् ॥ ३५ ॥
तैरेव शुभ्रतां चन्द्रे विदधानमिवानिशम् ।
अन्तरस्थेन हरिणा विगताशेषकल्मषम् ॥ ३६ ॥
यस्मात्तस्मात्तु बिभ्रन्तं सुशुभ्रां तनुमूर्जिताम् ।
पाण्डुरं खगमागम्यमधोभुवनवर्तिनम् ॥ ३७ ॥
इन्द्रनीलकडाराढ्यं विपरीतमिवाम्बरम् ।
फलावलीसमुद्भूतवनसंघसमाचितम् ॥ ३८ ॥
निर्मोकमिव शेषाहेर्विस्तीर्णं तमतीव हि ।
तं दृष्ट्वा तत्र मध्यस्थं ददर्श केशवालयम् ॥ ३९ ॥
अनिर्देश्यपरीमाणमनिर्देश्यर्धिसंयुतम् ।
शेषपर्यङ्कगं तस्मिन्ददर्श मधुसूदनम् ॥ ४० ॥
शेषाहिफणरत्नांशुदुर्विभाव्यमुखाम्बुजम् ।
शशाङ्कशतसंकाशं सूर्यायुतसमप्रभम् ॥ ४१ ॥

35. ०हस्तैर्वलितैरा० CPv. 41. T [illegible]

35. हिमाचलानां शतेन संकाशमानमपरं भूमण्डलमिव वीचीनां हिमवदाकारत्वात्। वीचय एव हस्तास्तैश्चपलैः क्षितिमाह्वयानमिव ॥ 36. तैरेव चारुवीचीहस्तैरग्निश प्रक्षालनेन चन्द्रमसि शोभातिशयं विदधानमिव।... 37. यस्माद्धरिणाहितवल्लभस्तस्मादतिशुद्धामूर्जितां स्फुरन्तीं तनुं धारयन्तम्।.. 38. ...विपरीतं भूगतमम्बरमिव तस्यापि नीलरक्तादिमयव्याप्तत्वात्। समुद्भूतं संजातक्षोभम्...

पीतवाससमक्षोभ्यं सर्वरत्नविभूषितम् ।
मुकुटेनार्कवर्णेन कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ ४२ ॥
संवाह्यमानाङ्घ्रियुगं लक्ष्म्या करतलैः शुभैः ।
शरीरधारिभिः शस्त्रैः सेव्यमानं समन्ततः ॥ ४३ ॥
तं दृष्ट्वा पुण्डरीकाक्षं वन्दे मधुसूदनम् ।
जानुभ्यामवनीं गत्वा विज्ञापयति चाप्यथ ॥ ४४ ॥
उद्धृताहं त्वया देव रसातलतलं गता ।
स्वस्थाने स्थापिता विष्णो लोकानां हितकाम्यया ॥ ४५ ॥
तत्राधुना मे देवेश का धृतिर्वै भविष्यति ।
एवमुक्तस्तदा देव्या देवो वचनमब्रवीत् ॥ ४६ ॥
वर्णाश्रमाचाररताः शास्त्रैकतत्परायणाः ।
त्वां धरे धारयिष्यन्ति तेषां त्वद्भार आहितः ॥ ४७ ॥
एवमुक्ता वसुमती देवदेवमभाषत ।
वर्णानामाश्रमाणां च धर्मान्वद सनातनान् ॥ ४८ ॥

45. स्वे स्थाने C[1-2]v. 47. एता· शास्त्रैकतत्पराः । V[4]. 48. धर्मान्मह्यं वदास्व भोः ॥ V[4] in mg: धर्मान्वद सनातन ॥ V[1-3]; सनातनान् ॥ C[1-2]v; C. defective. See 68 (शाश्वतान्).

43. ...मृदुतरैः करतलैः सस्नेहं संवाहितचरणकमलम् । शङ्खचक्रगदापद्माधिष्ठात्रीभिर्देवताभिर्मूर्तिमतीभिः पार्श्वयोरुपास्यमानम् ॥ 44. ...मधुसूदनमवलोक्यावनिकृतजानुमण्डला धारणी अभिवाद्यानन्तरं स्वाभिमतं विज्ञापयामास ॥ 45. ...स्वस्थाने स्थापिता...

त्वत्तोऽहं श्रोतुमिच्छामि त्वं हि मे परमा गतिः ।
नमस्ते देव देवेश देवारिबलसूदन ॥ ४९ ॥
नारायण जगन्नाथ शङ्खचक्रगदाधर ।
पद्मनाभ हृषीकेश महाबलपराक्रम ॥ ५० ॥
अतीन्द्रिय सुदुष्पार देव शार्ङ्गधनुर्धर ।
वराह भीम गोविन्द पुराण पुरुषोत्तम ॥ ५१ ॥
हिरण्यकेश विश्वाक्ष यज्ञमूर्ते निरञ्जन ।
क्षेत्र क्षेत्रज्ञ लोकेश सलिलार्णवशायक ॥ ५२ ॥
मन्त्र मन्त्रवहाचिन्त्य वेदवेदाङ्गविग्रह ।
जगतोऽस्य समग्रस्य सृष्टिसंहारकारक ॥ ५३ ॥
धर्माधर्मज्ञ धर्माङ्ग धर्मयोने वरप्रद ।
विष्वक्सेनामृत व्योम मधुकैटभसूदन ॥ ५४ ॥
बृहतां बृंहणाज्ञेय सर्व सर्वाभयप्रद ।
वरेण्यानघ जीमूताव्यय निर्माणकारक ॥ ५५ ॥

---

52. सलिलान्तर॰ $C^{1,2}$v. 53. यन्त्रमन्त्र॰ $C^{1,2}$. 54. धर्म धर्मज्ञ $C^{1,2}$. 55. ॰ज्ञेय $C^{1,2}$v. निर्वाण॰ $C^{1,2}$.

---

51. ...सुतरां दुर्ज्ञेयं पारमन्तो यस्य । सुदुष्पापेति पाठे दुरधिगमः । देवो द्युतिमान् । 52. ...विश्वस्मिन्नक्षिणी यस्य सर्वसाक्षित्वात् । विश्वतोऽक्षिणी यस्येति वा । 53. ...मन्त्रो ऋगादिः... । ...मन्त्रं वहति पठतीति होता । ...वेदा ऋगादयः । वेदाङ्गानि शिक्षादीनि । उभयं विग्रहो यस्य । ... 55. बृहतां परममहत्परिमाणानां कालाकाशादीनाम्... । अज्ञेयो ज्ञातुमशक्यः ।...सर्वरूपत्वात्सर्वः ।...जगतो विश्वस्य निर्माणं करोति...

आप्यायन अपां स्थान चैतन्याधार निष्क्रिय ।
सप्तशीर्षाध्वरगुरो सुराण पुरुषोत्तम ॥ ५६ ॥
ध्रुवाक्षर सुसूक्ष्मेश भक्तवत्सल पावन ।
त्वं गतिः सर्वदेवानां त्वं गतिर्ब्रह्मवादिनाम् ॥ ५७ ॥
तथा विदितवेद्यानां गतिस्त्वं पुरुषोत्तम ।
प्रपन्नास्मि जगन्नाथ ध्रुवं वाचस्पतिं प्रभुम् ॥ ५८ ॥
सुब्रह्मण्यमनाधृष्यं वसुषेणं वसुप्रदम् ।
महायोगबलोपेतं पृश्निगर्भं धृतार्चिषम् ॥ ५९ ॥
वासुदेवं महात्मानं पुण्डरीकाक्षमच्युतम् ।
सुरासुरगुरुं देवं विभुं भूतमहेश्वरम् ॥ ६० ॥
एकव्यूहं चतुर्बाहुं जगत्कारणकारणम् ।
ब्रूहि मे भगवन्धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ॥ ६१ ॥
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ।
एवमुक्तस्तु देवेशः पुनः क्षौणीमभाषत ॥ ६२ ॥

61. चतुर्वक्त्रं $C^{1,2}$v.

56. आप्याययति जगदिति । ... चैतन्यस्य विज्ञानस्याधारो निवासस्थानम् ।... 57. सुतरां सूक्ष्माः परमाणवस्तेषामीशः क्रियादिहेतुः ... 59. ...सुतरां ब्रह्मण्य इति । ब्रह्मणे वेदाय ब्राह्मणाय वा हित इति ब्रह्मण्यः । ... पृश्निराकाशो गर्भो यस्य । तस्मात् ... आकाशः संभूत इति श्रुतेः । धृतान्यर्चींषि तेजांसि सूर्यादिषु येन । तेजस्तेजस्विनामहं प्रभास्मि शशिसूर्ययोः । इत्यादि स्मरणात् ॥ 60. ...विभुर्व्यापकः ... । 61. एक एव व्यूहो विराट्स्वरूपो यस्य ।... जगत्कारणानां महाभूतानाम्...

शृणु देवि धरे धर्मांश्चातुर्वर्ण्यस्य शाश्वतान् ।
आश्रमाचारसंयुक्तान्सरहस्यान्ससंग्रहान् ॥ ६३ ॥
ये तु त्वां धारयिष्यन्ति सन्तस्तेषां परायणान् ।
निषण्णा भव वामोरु काञ्चनेऽस्मिन्वरासने ॥ ६४ ॥
सुखासीना निबोध त्वं धर्मान्निगदतो मम ।
शुश्रुवे वैष्णवान्धर्मान्सुखासीना धरा तदा ॥ ६५ ॥ १ ॥

ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रश्चेति वर्णाश्चत्वारः । १ । तेषामाद्या द्विजातयस्त्रयः ।२। तेषां निषेकाद्यः श्मशानान्तो मन्त्रवत्क्रियासमूहः । ३ । तेषां च धर्माः । ४ । ब्राह्मणस्याध्यापनम् । ५ । क्षत्रियस्य शस्त्रनित्यता । ६ । वैश्यस्य पशुपालनम् । ७ । शूद्रस्य द्विजातिशुश्रूषा ।८। द्विजानां यजनाध्ययने । ९ । अथ तेषां वृत्तयः । १० । ब्राह्मणस्य याजनप्रतिग्रहौ । ११ । क्षत्रियस्य क्षितित्राणम् । १२ । कृषिगोरक्षवाणिज्यकुसीदयोनिपोषणानि वैश्यस्य । १३ । शूद्रस्य सर्वशिल्पानि । १४ । आपद्यनन्तरा वृत्तिः । १५ ।

II, 2. द्विजातयः । $C^{1,2}$v.

II, 13. ...योनियेंवश्रीह्यादिबीजं तत्पोषणं रक्षणम् । ... 14. शिल्पानि चित्रकरणादीनि । सर्वशब्देन वैश्यवृत्तीनां कृष्यादीनामपि ग्रहणम् ।... 15...अनन्तरा संनिहिता कनीयसी...वृत्तिः°।...

क्षमा सत्यं दमः शौचं दानमिन्द्रियसंयमः ।
अहिंसा गुरुशुश्रूषा तीर्थानुसरणं दया ॥ १६ ॥
आर्जवं लोभशून्यत्वं देवब्राह्मणपूजनम् ।
अनभ्यसूया च तथा धर्मः सामान्य उच्यते ॥ १७ ॥ २ ॥

अथ राजधर्माः ।१। प्रजापरिपालनम् ।२। वर्णाश्रमाणां स्वे स्वे धर्मे व्यवस्थापनम् ।३। राजा च जाङ्गलं पशव्यं सस्योपेतं देशमाश्रयेत् ।४। वैश्यशूद्रप्रायं च ।५। तत्र धन्वनृमहीवारिवृक्षगिरिदुर्गाणामन्यतमं दुर्गमाश्रयेत् ।६। तत्र स्वस्वग्रामाधिपान्कुर्यात् ।७। दशाध्यक्षान् ।८। शताध्यक्षान् ।९। देशाध्यक्षांश्च ।१०। ग्रामदोषाणां ग्रामाध्यक्षः परीहारं कुर्यात् ।११। अशक्तो दशग्रामाध्यक्षाय निवेदयेत् ।१२। सोऽप्यशक्तः शताध्यक्षाय ।१३। सोऽप्यशक्तो देशाध्यक्षाय ।१४। देशाध्यक्षोऽपि सर्वात्मना दोषमुच्छिन्द्यात् ।१५। आकरशुल्कतरनागवनेष्वाप्तान्नियुञ्जीत ।१६। धर्मिष्ठान्धर्म-

---

17. आर्जवत्वमलोभश्च C[1,2] v. III, 5. °शूद्रपादं च । C[1,2]; °शूद्रवैश्याय च । v. 7. ग्रामाध्यक्षानपि कुर्यात् । C[1,2]; ग्रामाधिपान्कुर्यात् । v.

III, 6. ... मह्णीदुर्गं मह्यामेवेष्टकापाषाणादिनिमित्तं दुर्गम । मह्यैवोच्चावचप्रदेशप्रदेशप्रचुरदुर्गमित्यन्ये ।... 7. तत्र दुर्गे स्थितः सन् ।... 16. ... तरस्तीर्यते नद्यादि येनेति तरो नौकादिस्तज्जं शुल्कं जलजं शुल्कमिति यावत् । नागा गजाः । वनानि अरण्यानि । नागवन्ति वनानीति वा । नगः पर्वतः । तत्संबन्धि नागम् । गिरिदुर्गमिति वा ।...

कार्येषु ।१७। निपुणानर्थकार्येषु ।१८। शूरान्संग्रामकर्मसु ।१९। उग्रानुग्रेषु ।२०। षण्ढान्स्त्रीषु ।२१। प्रजाभ्यो बल्यर्थं संवत्सरेण धान्यतः षष्ठमंशमादद्यात् ।२२। सर्वसस्येभ्यश्च ।२३। द्विकं शतं पशुहिरण्येभ्यो वस्त्रेभ्यश्च ।२४। मांसमधुघृतौषधिगन्धपुष्पमूलफलरसदारुपत्त्राजिनमृद्भाण्डाश्मभाण्डवैदलेभ्यः षष्ठभागम् ।२५। ब्राह्मणेभ्यः करादानं न कुर्यात् ।२६। ते हि राज्ञो धर्मकरदाः ।२७। राजा च तेभ्यः सुकृतदुष्कृतषष्ठांशभाक् ।२८। स्वदेशपण्याच्च शुल्कांशं दशममादद्यात् ।२९। परदेशपण्याच्च विंशतितमम् ।३०। शुल्कस्थानादपक्रामन्सर्वापहारमाप्नुयात् ।३१। शिल्पिनः कर्मजीविनश्च शूद्राश्च मासेनैकं राज्ञः कर्म कुर्युः ।३२। स्वाम्यमात्यदुर्गकोशदण्डराष्ट्रमित्राणि प्रकृतयः ।३३। तद्दूषकांश्च हन्यात् ।३४। स्वराष्ट्रपरराष्ट्रयोश्च चारचक्षुः

25. °पुष्प° om. C[1,2]v. 31. सर्वापहारित्वम् C[1,2].

18. अर्थकार्येषु सुवर्णादिपरीक्षासु… । यद्वा ऊहापोहादिनिर्णयवत्सु कार्येषु निपुणान्पण्डितान्नियुञ्जीत ॥ 23. सस्यानि वार्षिकानि श्यामाकादीनि … 27. करविषयेऽपि राज्ञो धर्मं निजाचारसंपन्नं करत्वेन ददति… 30. यत्पण्यं देशान्तरे … विक्रीयते तस्मात्… 31. अपक्रामन्नपसरन्नन्यमार्गेण गच्छन्वणिक् । सर्वपण्यापहारमाप्नुयात् ।… 32. शिल्पिनः लोहकारादयः । कर्मोपजीविनः कारवो वर्धक्यादयः । चकारादन्योपजीविनः शूद्राश्च … यथाह मनुः (VII, 138) …

स्यात् । ३५ । साधूनां पूजनं कुर्यात् । ३६ । दुष्टांश्च हन्यात् । ३७ । शत्रुमित्रोदासीनमध्यमेषु सामभेददानदण्डान्यथार्हं यथाकालं प्रयुञ्जीत । ३८ । संधिविग्रहयानासनसंश्रयद्वैधीभावांश्च यथाकालमाश्रयेत् । ३९ । चैत्रे मार्गशीर्षे वा यात्रां यायात् ।४०। परस्य व्यसने वा ।४१। परदेशावाप्तौ तद्देशधर्मान्नोच्छिन्द्यात् ।४२। परेणाभियुक्तश्च सर्वात्मना स्वं राष्ट्रं गोपायेत् ।४३। नास्ति राज्ञां समरे तनुत्यागसदृशो धर्मः ।४४। गोब्राह्मणनृपमित्रधनदारजीवितरक्षणाद्ये हतास्ते स्वर्गलोकभाजः ।४५। वर्णसंकररक्षणार्थं च ।४६। राजा परपुरावाप्तौ तु तत्र तत्कुलीनमभिषिञ्चेत् ।४७। न राजकुलमुच्छिन्द्यात् ।४८। अन्यत्राकुलीनराजकुलात् । ४९ । मृगयाक्षस्त्रीपानाभिरतिं परिहरेत् । ५० । वाक्पारुष्यदण्डपारुष्ये च । ५१ । नार्थदूषणं कुर्यात् ।५२। आयद्वाराणि नोच्छिन्द्यात् ।५३। नापात्रवर्षी स्यात् । ५४ । आकरेभ्यः सर्वमादद्यात् ।५५।

43. स्वं om. C[1,2]v. 45. ०लोक० om. C[1,2]v. 47. पर० om. C[1,2]v. 50. ०पानेष्वभिरतिं न कुर्यात् । C[1,2]; ०पानाभिरतिं न कुर्यात् । v.

38. मध्यमः शत्रुविजिगीषुमध्यवर्ती नृपः ... 44. ...राज्ञां क्षत्रियाणां न पार्थिवानाम्... 46.०परदाराभिमर्शनेन जायमानाद्वर्णसंकराद्रक्षणं वर्णानां तदर्थमपि ये हता बन्दिग्राहिजारादिभिस्तेऽपि स्वर्गलोकभाजो भवन्ति.... 52. अर्थस्य सुवर्णादेर्दूषणं वृथाव्ययः... 53. स्वपुरे परपुरे दुर्गेषु वा आयद्वाराणि पूर्वराजकृतानि तोरणगोपुरादीनि ...

निधिं लब्ध्वा तदर्धं ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्। ५६। द्वितीयमर्धं कोशे प्रवेशयेत्। ५७। निधिं ब्राह्मणो लब्ध्वा सर्वमादद्यात्। ५८। क्षत्रियश्चतुर्थमंशं राज्ञेऽपरं चतुर्थमंशं ब्राह्मणेभ्योऽर्धमादद्यात्। ५९। वैश्यस्तु चतुर्थमंशं राज्ञे दद्याद्ब्राह्मणेभ्योऽर्धमंशमादद्यात्। ६०। शूद्रश्चावाप्तं द्वादशधा विभज्य पञ्चांशान्राज्ञे दद्यात्पञ्चांशान्ब्राह्मणेभ्योऽंशद्वयमादद्यात्। ६१। अनिवेदितविज्ञातस्य सर्वमपहरेत्। ६२। स्वनिहिताद्राज्ञे ब्राह्मणवर्जं द्वादशमंशं दद्युः। ६३। परनिहितं स्वनिहितमिति ब्रुवंस्तत्समं दण्डमावहेत्। ६४। बालानाथस्त्रीधनानि च राजा परिपालयेत्। ६५। चौरहृतं धनमवाप्य सर्वमेव सर्ववर्णेभ्यो दद्यात्। ६६। अनवाप्य च स्वकोशादेव दद्यात्। ६७। शान्तिस्वस्त्ययनैर्दैवोपघातान्प्रशमयेत्। ६८। परचक्रोपघातांश्च शस्त्रनित्यतया। ६९। वेदेतिहासधर्मशास्त्रार्थकुशलं कुलीनमव्यङ्गं तपस्विनं पुरोहितं च वरयेत्। ७०। शुचीनलुब्धानवहिताञ्छक्तिसंपन्नान्सर्वार्थेषु च सहायान्। ७१। स्वयमेव व्यवहारान्पश्ये-

65. ...अनाथोऽवेत्तकरहितोऽन्धपङ्ग्वादिः... मध्येऽनाथपदप्रयोगादुभयत्रान्वयेन बालस्त्रियोरप्यनाथत्वं गम्यते।... 68. प्रत्युत्पन्नारिष्टशमनाय क्रियमाणं कर्म शान्तिः। ग्रहशान्तिमहाशान्त्यादि। अनुत्पन्नारिष्टशान्त्यनुत्पत्त्यै क्रियमाणं कर्म स्वस्त्ययनम्।... 69. ...शस्त्रनित्यतया शस्त्राभियोगेन... 70. ...अर्थोऽर्थशास्त्रमौशनसादि।...

द्विद्भिर्ब्राह्मणैः सार्धम् । ७२ । व्यवहारदर्शने ब्राह्मणं वा नियुञ्ज्यात् । ७३ । जन्मकर्मव्रतोपेताश्च राज्ञा सभासदः कार्या रिपौ मित्रे च ये समाः कामक्रोधभयलोभादिभिः कार्यार्थिभिरनाहार्याः । ७४ । राजा च सर्वकार्येषु सांवत्सराधीनः स्यात् । ७५ । देवब्राह्मणान्सततमेव पूजयेत् । ७६ । वृद्धसेवी भवेत् । ७७ । यज्ञयाजी च । ७८ । न चास्य विषये ब्राह्मणः क्षुधार्तोऽवसीदेत् । ७९ । न चान्योऽपि सत्कर्मनिरतः । ८० । ब्राह्मणेभ्यश्च भुवं प्रतिपादयेत् । ८१ । येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यान्भुवःप्रमाणं (?)दानच्छेदोपवर्णनं च पटे ताम्रपट्टे वा लिखितं स्वमुद्राङ्कितं चागामिन्टपविज्ञापनार्थं दद्यात् ।८२। परदत्तां च भुवं नापहरेत् ।८३।

74. °भय° om. V[1–3] C[1,2]v; भयं त्रासः N. 82. ननु प्रतिपादिताया अपि (this clause is from the Comm. on 81) भुव प्रमाणं V[1–3]; येषां च प्रतिपादयेत्तेषां स्ववंश्यानन्तरप्रमाणं C[1,2]; ये° च प्र° स्ववंश्यानन्तरः प्रमाणं v. ताम्रपत्रे v.

74. जन्म विशिष्टमातृपितृतः । कर्म जातकर्मादिसंस्कारः । ...अनाहार्या अनाकर्षणीयाः । ... 82. येषां ब्राह्मणादीनां भुवं दद्यात्तेषां वक्ष्यमाणलक्षणं शासनपत्रं दद्यादिति संबन्धः । ... स्ववंश्यान्पित्रादीन्त्रीन् । ... चकारात् ... वंश्यानात्मानं च । भुवः क्षेत्रादिकायाः प्रमाणं निवर्तनादिपरिमाणम् । दीयत इति दानं भूम्यादि तस्य च्छेदोऽपहारः । ...यद्वा दानस्य भूम्यादेः छेदोऽवच्छेदो ... पूर्वतोऽमुकनद्याः पश्चिमतोऽमुकस्थानस्येदम् ... चकारान्मतं मेऽमुकपुत्रस्य यदत्रोपरि लेखितम् । ... पटे कार्पासिके वस्त्रखण्डे ... स्वस्य मुद्रा हंसवराहादिका ... See also Burnell, Palaeogr. p. 95 seq., and p. 114.

ब्राह्मणेभ्यः सर्वदायान्प्रयच्छेत् । ८४ । सर्वतस्त्वात्मानं गोपायेत् । ८५ । सुदर्शनश्च स्यात् । ८६ । विषघ्नागदमन्त्रधारी च । ८७ । नापरीक्षितमुपयुञ्जीत । ८८ । स्मितपूर्वाभिभाषी स्यात् । ८९ । वध्येष्वपि न भ्रूकुटीमाचरेत् । ९० । अपराधानुरूपं च दण्डं दण्ड्येषु दापयेत् । ९१ । सम्यग्दण्डप्रणयनं कुर्यात् । ९२ । द्वितीयमपराधं न स कस्यचित्क्षमेत । ९३ । स्वधर्ममपालयन्नादण्ड्यो नामास्ति राज्ञः । ९४ ।

यत्र श्यामो लोहिताक्षो दण्डश्चरति निर्भयः ।
प्रजास्तत्र विवर्धन्ते नेता चेत्साधु पश्यति ॥ ९५ ॥
स्वराष्ट्रे न्यायदण्डः स्याद्भृशदण्डश्च शत्रुषु ।
सुहृत्स्वजिह्मः स्निग्धेषु ब्राह्मणेषु क्षमान्वितः ॥ ९६ ॥
एवं वृत्तस्य नृपतेः शीलोञ्छेनापि जीवतः ।
विस्तीर्यते यशो लोके तैलबिन्दुरिवाम्भसि ॥ ९७ ॥
प्रजासुखे सुखी राजा तद्दुःखे यश्च दुःखितः ।
स कीर्तियुक्तो लोकेऽस्मिन्प्रेत्य स्वर्गे महीयते ॥ ९८ ॥ ३ ॥

94. राज्ञां V^{1-4}; राज्ञः $C^{1,2}v$; राज्ञः (V^4) or राज्ञो (V^{1-3}) N.

85. सर्वतो यानशय्यासनादिभ्योऽप्यात्मानं गोपायेद्रक्षेत् । यथाह … मनुः (VII, 220)… 87. विषघ्ना विषनाशका अगदा रोगनाशकाश्च ये मन्त्रास्तद्धारणशीलो भवेत ।… 95. निर्भयोऽप्रतिहतश्चरति ।…

जालस्थार्कमरीचिगतं रजस्त्रसरेणुसंज्ञकम् ।१। तदष्टकं लिक्षा ।२। तत्त्रयं राजसर्षपः ।३। तत्त्रयं गौरसर्षपः ।४। तत्षट्कं यवः ।५। तत्त्रयं कृष्णलम् ।६। तत्पञ्चकं माषः ।७। तद्द्वादशमक्षार्धम् ।८। अक्षार्धमेव सचतुर्माषकं सुवर्णः ।९। चतुःसुवर्णको निष्कः ।१०। द्वे कृष्णले समधृते रूप्यमाषकः ।११। तत्षोडशकं धरणम् ।१२। ताम्रकार्षिकः कार्षापणः ।१३।
पणानां द्वे शते सार्धे प्रथमः साहसः स्मृतः ।
मध्यमः पञ्च विज्ञेयः सहस्रं त्वेव चोत्तमः ॥१४॥ ४ ॥

अथ महापातकिनो ब्राह्मणवर्जं सर्वे वध्याः ।१। न शारीरो ब्राह्मणस्य दण्डः ।२। स्वदेशाद्ब्राह्मणं कृताङ्कं विवासयेत् ।३। तस्य च ब्रह्महत्यायामशिरस्कं पुरुषं ललाटे कुर्यात् ।४। सुराध्वजं सुरापाने ।५। श्वपदं स्तेये ।६। भगं गुरुतल्पगमने ।७। अन्यत्रापि वध्यकर्मणि तिष्ठन्तं समग्रधनमक्षतं विवासयेत् ।८।

IV, 8. तद्द्वादशकम्. C^1,2^v Hemâdri. V, 1. ब्राह्मणवर्जं may possibly be a gloss, though N. has got it.

IV, 2. लिक्षा स्वेदजं यूकाण्डम् ॥ 8... द्वादशं द्वादशानां समुदायः... 10... समधृते तुल्यपरिमाणे... V, 1. वधोऽत्र प्राणवियोगफलको व्यापारः।... 6... स्तेये सुवर्णस्तेये... 8. वध्यं वधार्हं वधनिमित्तमिति...

कूटशासनकर्तॄंश्च राजा हन्यात् । ९ । कूटलेख्यकारांश्च । १० । गरदाग्निदप्रसह्यतस्करान्स्त्रीबालपुरुषघातिनश्च । ११ । ये च धान्यं दशभ्यः कुम्भेभ्योऽधिकमपहरेयुः । १२ । धरिममेयानां शतादभ्यधिकम् । १३ । ये चाकुलीना राज्यमभिकामयेयुः । १४ । सेतुभेदकांश्च । १५ । प्रसह्यतस्कराणां चावकाशभक्तप्रदांश्च । १६ । अन्यत्र राजाशक्तेः । १७ । स्त्रियमशक्तभर्तृकां तदतिक्रमणीं च । १८ । हीनवर्णोऽधिकवर्णस्य येनाङ्गेनापराधं कुर्यात्तदेवास्य शातयेत् । १९ । एकासनोपवेशी कट्यां कृताङ्को निर्वास्यः । २० । निष्ठीव्योष्ठद्वयविहीनः कार्यः । २१ । अवशर्धयिता च गुदहीनः । २२ । आक्रोशयिता च विजिह्वः । २३ । दर्पेण धर्मोपदेशकारिणो राजा तप्तमासेचयेत्तैलमास्ये । २४ । द्रोहेण च नामजातिग्रहणे दशाङ्गुलोऽस्य शङ्कुर्निखेयः । २५ ।

18. ०क्रमणं C[1.2]; ०क्रमिणा v. 22. अवशब्दयिता C[1.2]; अवगर्भयिता v. 25. लिखेयः C[1.2]; विखेयः v.

10. राजशासनातारक्रमेण व्यवहारक लब्ध्यमरणादुपक्रम्।... 13. ...धरिममेयानि सुवर्णरजतादीनि।... 17. ...राज्ञश्चौरनिवारणे न शक्तिस्तदा ग्रामनिवासिनामात्मत्राणाय चौरादिरक्षणेऽपि न वध इत्यर्थः।... 18. भरणादिसमर्थोऽप्यशक्तो निरोद्धुमन्यायवर्ती भर्ता यस्यास्ताम्। तमतिक्रमितुं परपुरुषोपभोगलम्पटया शीलमस्यास्तां च स्त्रियं हन्यात्।... 24. ...उत्तमवर्णस्य धर्मोपदेशकारिणाम्... 25. अस्य हीनवर्णस्य मुखे ज्वलदयोमयः शङ्कुः ... 26. ...बहुवचनाच्छारीरमुपनयनादिसंस्कारकर्म...

श्रुतदेशजातिकर्मणामन्यथावादी कार्षापणशतद्वयं दण्ड्यः । २६ । काणखञ्जादीनां तथावाद्यपि कार्षापणद्वयम् । २७ । गुरूनाक्षिपन्कार्षापणशतम् । २८ । परस्य पतनीयाक्षेपे कृते तूत्तमसाहसम् । २९ । उपपातकयुक्ते मध्यमम् । ३० । त्रैविद्यवृद्धानां क्षेपे जातिपूगानां च । ३१ । ग्रामदेशयोः प्रथमसाहसम् । ३२ । न्यङ्गतायुक्ते क्षेपे कार्षापणशतम् । ३३ । मातृयुक्ते तूत्तमम् । ३४ । समवर्णाक्रोशने द्वादश पणान्दण्ड्यः । ३५ । हीनवर्णाक्रोशने षड्दण्ड्यः । ३६ । यथाकालमुत्तमसवर्णाक्षेपे तत्प्रमाणो दण्डः । ३७ । त्रयो वा कार्षापणाः । ३८ । शुक्रवाक्याभिधाने त्वेवमेव । ३९ । पारजायी सवर्णागमने तूत्तमसाहसं दण्ड्यः । ४० । हीनवर्णागमने मध्यमम् । ४१ । गोगमने च । ४२ । अन्त्यागमने वध्यः । ४३ । पशुगमने कार्षापणशतं दण्ड्यः । ४४ ।

---

31. °वृद्धाक्षेपे C[1,2]v. 33. व्यङ्गतायुक्ताक्षेपे C[1,2]v. 34. सवर्णा° C[1,2]v. 37—39 om. v. 38. तयोर्वा °कार्षापणास्त्रयः । C[1,2]; समोत्तरवर्णाक्षेपानन्तरमाक्षिपतो हीनवर्णस्य त्रयः कार्षापणा दण्डः । N.

30. ...उपपातकं गोवधादि... । 31. ...पूगानां सभ्यादिसंघानाम् ... 33. न्यङ्गमश्लीलम् । अश्लीलं न्यङ्गसंयुतमिति नारदस्मरणात् । (Nâr. XV, 3) ...त्वद्भगिनीं ग्रहिष्यामि चेत्कन्यां वा ... इत्यादिके । ... 37. कालोऽत्राक्षेपकालस्तमनतिक्रम्येति यथाकालम् । ... तत्प्रमाणः षट्कार्षापणप्रमाणो दण्डः कार्यः । ... 44. पशूनां गोव्यतिरिक्तानां गमने...

दोषमनाख्याय कन्यां प्रयच्छंश्च । ४५ । तां च बिभृयात् । ४६ । अदुष्टां दुष्टामिति ब्रुवन्नुत्तमसाहसम् । ४७ । गजाश्वोष्ट्रगोघाती त्वेककरपादः कार्यः । ४८ । विमांसविक्रयी च । ४९ । ग्राम्यपशुघाती कार्षापणशतं दण्ड्यः । ५० । पशुस्वामिने तन्मूल्यं दद्यात् । ५१ । आरण्यपशुघाती पञ्चाशतं कार्षापणान् । ५२ । पक्षिघाती मत्स्यघाती च दश कार्षापणान् । ५३ । कीटोपघाती च कार्षापणम् । ५४ । फलोपगमद्रुमच्छेदी तूत्तमसाहसम् । ५५ । पुष्पोपगमद्रुमच्छेदी मध्यमम् । ५६ । वल्लीगुल्मलताछेदी कार्षापणशतम् । ५७ । तृणच्छेद्येकम् । ५८ । सर्वे च तत्स्वामिनां तदुत्पत्तिम् । ५९ । हस्तेनोद्गूरयिता दश कार्षापणान् । ६० । पादेन विंशतिम् । ६१ । काष्ठेन प्रथमसाहसम् । ६२ । पाषाणेन मध्यमम् । ६३ । शस्त्रेणोत्तमम् । ६४ । पादकेशां-

---

49, 50. ०विक्रयी कार्षापणशतम् । ग्राम्यपशुघाती च । C[1,2]v. 52. पञ्चशतं N. in V[1–3]; पञ्चाशतं V[1–4] C[1,2]v N. in V[4] Ap. 53. दश om. C[1,2]v. 54 om. C[1,2]v. 55. ०च्छेदी कीटोपघाती तूत्तमसाहसं दण्ड्यः । C[1,2]; ०च्छेदी । v.

45...दोषे तु नारदः (Nâr. XII, 36)... 49. विरुद्धमांसं श्वविड्राहादेस्तद्विक्रयशीलो विमांसविक्रयी ।... 55. फलैरुपगम्यन्त इति फलोपगमाः । फलोपकारिणः पनसाम्रादयः ।... 56. पुष्पैरुपगम्यन्त इति पुष्पोपगमाः । पुष्पोपकारिणश्चम्पकादयः ।... 60. ताडनार्थं हस्तमुद्गूर्य... 64 ...सजातीयविषयं सर्वमेतत् ।... (Sû. 19) इति सामान्यसूत्रात्...

शुककरलुण्ठने दश पणान्दण्ड्यः । ६५ । शोणितेन विना दुःखमुत्पादयिता द्वात्रिंशत्पणान् । ६६ । सह शोणितेन चतुःषष्टिम् । ६७ । करपाददन्तभङ्गे कर्णना-साविकर्तने मध्यमम् । ६८ । चेष्टाभोजनवाग्रोधे प्रहा-रदाने च । ६९ । नेत्रकन्धराबाहुसक्थ्यंसभङ्गे चोत्त-मम् । ७० । उभयनेत्रभेदिनं राजा यावज्जीवं बन्ध-नान्न विमुञ्चेत् । ७१ । तादृशमेव वा कुर्यात् । ७२ । एकं बहूनां निघ्नतां प्रत्येकमुक्ताद्दण्डाद्द्विगुणः । ७३ । उत्क्रोशन्तमनभिधावतां तत्समीपवर्तिनां संसरतां च । ७४ । सर्वे च पुरुषपीडाकरास्तदुत्थानव्ययं दद्युः । ७५ । ग्राम्यपशुपीडाकराश्च । ७६ । गोऽश्वोष्ट्रगजापहार्येक-करपादः कार्यः । ७७ । अजाव्यपहार्येककरश्च । ७८ । धान्यापहार्येकादशगुणं दण्ड्यः । ७९ । सस्यापहारी च । ८० । सुवर्णरजतवस्त्राणां पञ्चाशतस्त्वभ्यधिकमप-हरन्विकरः । ८१ । तदूनमेकादशगुणं दण्ड्यः । ८२ । सूत्रकार्पासगोमयगुडदधिक्षीरतक्रतृणलवणमृद्भस्मपक्षि-

74. क्रोशन्तमभिधावताम $C^{1,2}$; तं क्रोशन्तमभिधावतां । v.

72. तादृशं नेत्रद्वयरहितं वा कुर्यात्कारयेदित्यर्थः ।... 74. ...अभि-भूयमानसमीपवर्तिनां संसरतां ... चानभिधावकानामपि तन्निमित्ताद्दण्डा-द्द्विगुणो दण्डो भवति । 79. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि... । 80. सस्यानि हेमन्तवसन्तोद्भवानि व्रीहियवादीनि ।...

मत्स्यघृततैलमांसमधुवैदलवेणुमृण्मयलोहभाण्डानाम-पहर्ता मूल्यात्त्रिगुणं दण्ड्यः । ८३ । पक्वान्नानां च । ८४ । पुष्पहरितगुल्मवल्लीलतापर्णानामपहरणे पञ्च कृष्णलान् । ८५ । शाकमूलफलानां च । ८६ । रत्नापहार्युत्तमसाहसम् । ८७ । अनुक्तद्रव्याणामपहर्ता मूल्यसमम् । ८८ । स्तेनैः सर्वमपहृतं धनिकस्य दाप्याः । ८९ । ततस्तेषामभिहितदण्डप्रयोगः । ९० । येषां देयः पन्थास्तेषामपथदायी कार्षापणपञ्चविंशतिं दण्ड्यः । ९१ । आसनार्हस्यासनमददच्च । ९२ । पूजार्हमपूजयंश्च । ९३ । प्रातिवेश्यब्राह्मणे निमन्त्रणातिक्रमे च । ९४ । निमन्त्रयित्वा भोजनादायिनश्च । ९५ । निमन्त्रितस्तथेत्युक्त्वा चाभुञ्जानः सुवर्णमाषकम् । ९६ । निमन्त्रयितुश्च द्विगुणमन्नम् । ९७ । अभक्ष्येण ब्राह्मणदूषयिता षोडश सुवर्णान् । ९८ । जात्यपहारिणा शतम् । ९९ । सुरया वध्यः । १०० । क्षत्रियं दूषयितुस्तदर्धम् । १०१ । वैश्यं दूषयितुस्तदर्धमपि । १०२ । शूद्रं दूषयितुः प्रथमसाहसम् । १०३ । अस्पृश्यः कामकारेण स्पृश्यं स्पृश-

91. कार्षापणानां $C^{1,2}$. From the C. 96. उक्त्वानभुञ्जानः $C^{1,2}v$ Ap. 104. अस्पृश्यः (अस्पृश्य V^{2}) कामकरे संस्पृशन्स्पृश्यं वध्यः । V^{1-3};

92. अतिथ्यादेः... 104. अस्पृश्यश्चाण्डालादिः 'कामकारेण बुद्धिपूर्वकं स्पृश्यं त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः ।...

न्वध्यः । १०४ । रजस्वलां शिफाभिस्ताडयेत् । १०५ । पथ्युद्यानोदकसमीपेऽप्यशुचिकारी पणशतम् । १०६ । तच्चापास्यात् ।१०७। गृहभूकुड्याद्युपभेत्ता मध्यमसाहसं दण्ड्यः । १०८ । तच्च योजयेत् । १०९ । गृहे पीडाकरं द्रव्यं प्रक्षिपन्पणशतम् । ११० । साधारण्यापलापी च । १११ । प्रेषितस्याप्रदाता च । ११२ । पितृपुत्राचार्ययाज्यर्त्विजामन्योन्यापतितत्यागी च । ११३ । न च तांस्त्यजेत् । ११४ । शूद्रप्रव्रजितानां दैवे पित्र्ये भोजकश्च । ११५ । अयोग्यकर्मकारी च । ११६ । समुद्रगृहभेदकश्च । ११७ । अनियुक्तः शपथकारी । ११८ । पशूनां पुंस्त्वोपघातकारी च । ११९ । पितापुत्रविरोधे तु साक्षिणां दशपणो दण्डः । १२० । यस्तयोश्चान्तरे स्यात्तस्योत्तमसाहसः ।१२१। तुलामानकूटकर्तुश्च ।१२२।

अस्पृश्यः कामकारेण स्पृशंस्पृश्यं त्रैवर्णिकं वध्यः । V¹; कामकारेणास्पृश्यस्त्रैवर्णिकं स्पृशन्वध्यः । C¹,²; कामकारेण अदृश्यवानवार्यवान् v. See the C., which shows how these vv. ll. have sprung up.

105. रजस्वलां बुद्धिपूर्वकं त्रैवर्णिकं स्पृशन्तीम्... 108. भूरङ्गनादिः।... 109. तत्स्थानद्रव्यं दद्यादित्यर्थः।... 110. कण्टक०...०कार्मणपुंनलिकादि द्रव्यं प्रक्षिपन्... 112. दैवब्राह्मणाद्यर्थं प्रेषितस्यार्थस्य लोभेनाप्रदाता... 116. यदस्य योग्यं कर्म न भवति । यथानुपनीतस्याध्ययनम ।... 118. राज्ञा सभ्यैर्वा अनियुक्तो नादिष्टः ...

तदकूटे कूटवादिनश्च ।१२३। द्रव्याणां प्रतिरूपविक्रयिकस्य च । १२४ । संभूयवणिजां पण्यमनर्घेणावरुन्धताम् । १२५ । प्रत्येकं विक्रीणतां च । १२६ । गृहीतमूल्यं पण्यं यः क्रेतुर्नैव दद्यात्तस्यासौ सोदयं दाप्यः । १२७ । राज्ञा च पणशतं दण्ड्यः । १२८ । क्रीतमक्रीणतो या हानिः सा क्रेतुरेव स्यात् । १२९ । राजविनिषिद्धं विक्रीणतस्तदपहारः । १३० । तारिकः स्थलजं शुल्कं गृह्णन्दश पणान्दण्ड्यः । १३१ । ब्रह्मचारिवानप्रस्थभिक्षुगुर्विणीतीर्थानुसारिणां नाविकः शौल्किकः शुल्कमाददानश्च । १३२ । तच्च तेषां दद्यात् । १३३ । द्यूते कूटाक्षदेविनां करच्छेदः । १३४ । उपधिदेविनां संदंशच्छेदः । १३५ । ग्रन्थिभेदकानां करच्छेदः । १३६ ।

124. प्रतिरूपक॰ V[1]; सुवर्णरजतादीनां यत्प्रतिरूपं ... ताम्रम् N. 125 अनर्घेणा॰ V[1-4] N.; अनर्घेणा॰ C[1,2]v (and Y. II, 150). 131. तरिकः V[4]. 136. ग्रन्थिभेदकानां च । उत्क्षेपकानां च करच्छेदः । V[4]; ग्रन्थिभेदकानां राजाक्षेपकानां च करच्छेदः । v. See the C. 136. प्राते त्वनार्यदि C[1,2]v.

125. ये ...देशान्तरगतं पण्यमनर्घेण हीनमूल्येन प्रार्थयमाना अवरुन्धन्ति... 126. ये चाधिकमूल्येन विक्रीणन्ति... 131. नाकादिशुल्काधिकारी तारिकः ।... 134. वस्त्राञ्चलबद्धं द्रव्यमुत्कृत्य येऽपहरन्ति ते ग्रन्थिभेदकास्तेषां करच्छेदः कार्यः । N in V[1-3]; व॰ द्रव्यमुत्कृत्यापहरताम् । N. in V[4]. The further Sûtra, which V[1] (see also v) inserts in this place, is not commented upon by Nandapandita, and seems to have crept into the text from a passage of Yâjñavalkya (II, 274), which he quotes further on.

दिवा पशूनां वृकाद्युपघाते पाले त्वनायति पालदोषः। १३७। विनष्टपशुमूल्यं च स्वामिने दद्यात्। १३८। अननुज्ञातां दुहन्पंचविंशतिं कार्षापणान्। १३९। महिषी चेत्सस्यनाशं कुर्यात्तत्पालस्त्वष्टौ माषान्दण्ड्यः। १४०। अपालायाः स्वामी। १४१। अश्वस्तूष्ट्रो गर्दभो वा। १४२। गौश्चेत्तदर्धम्। १४३। तदर्धमजाविकम्। १४४। भक्षयित्वोपविष्टेषु द्विगुणम्। १४५। सर्वत्र स्वामिने विनष्टसस्यमूल्यं च। १४६। पथि ग्रामे विवीतान्ते न दोषः। १४७। अनावृते च। १४८। अल्पकालम्। १४९। उत्सृष्टवृषभसूतिकानां च। १५०। यस्तूत्तमवर्णान्दास्ये नियोजयेत्तस्योत्तमसाहसो दण्डः। १५१। त्यक्तप्रव्रज्यो राज्ञो दास्यं कुर्यात्। १५२। भृतकश्चापूर्णे काले भृतिं त्यजन्सकलमेव मूल्यं दद्यात्। १५३। राज्ञे च पणशतं दद्यात्। १५४। तद्दोषेण यद्विनश्येत्तत्स्वामिने। १५५। अन्यत्र दैवोपघातात्। १५६। स्वामी चेद्भृतकमपूर्णे काले जह्यात्तस्य सर्वमेव मूल्यं दद्यात्। १५७। पणशतं च राजनि। १५८। अन्यत्र भृतकदोषात्। १५९। यः

141. अपालकायाः v Ap. 142—150 with C. om. V[1]. 146. विनष्टस्य. सस्यस्य V[1]. 147. ग्रामसीमान्ते C[1,2]v; सीमान्ते from the C. 149. अल्पकाल्नं V[2,3]; अल्पकानां C[1,2]v; ग्रामसमाच्च भक्षणे न दोषः N. See Colebrooke, Dig. III, 4, XXI.

153. ...यावदभ्युपगतं तावत्सकलमेव मूल्यं वेतनं स्वामिने दद्यात।...

कन्यां पूर्वदत्तामन्यस्मै दद्यात्स चौरवच्छास्यः। १६०। वरदोषं विना। १६१। निर्दोषां परित्यजन्। १६२। पत्नीं च। १६३। अजानानः प्रकाशं यः परद्रव्यं क्रीणीयात्तत्र तस्यादोषः। १६४। स्वामी द्रव्यमाप्नुयात्। १६५। यद्यप्रकाशं हीनमूल्यं च क्रीणीयात्तदा क्रेता विक्रेता च चौरवच्छास्यौ। १६६। गणद्रव्यापहर्ता विवास्यः। १६७। तत्संविदं यश्च लङ्घयेत्। १६८। निक्षेपापहार्यर्थवृद्धिसहितं धनं धनिकस्य दाप्य। १६९। राज्ञा चौरवच्छास्यः। १७०। यश्चानिक्षिप्तं निक्षिप्तमिति ब्रूयात्। १७१। सीमाभेत्तारमुत्तमसाहसं दण्डयित्वा पुनः सीमां लिङ्गान्वितां कारयेत्। १७२। जातिभ्रंशकरस्याभक्ष्यस्य भक्षयिता विवास्यः। १७३। अभक्ष्यस्याविक्रेयस्य विक्रयी देवप्रतिमाभेदकश्चोत्तमसाहसं दण्डनीयः। १७४। भिषङ्मिथ्याचरन्नुत्तमेषु पुरुषेषु। १७५।

163. यः स्त्रीं च। V[1]. 172. लिङ्गान्वितां om. V[1]v; the whole Sûtra and part of the C. is om. in V[1-3], the whole C. in V[4]. 175. अभिचरन्नु॰ V[1-4]; आचरन्नु॰ C[1,2]v Ap.; उपचरति N.

163. ...अदुष्टां पत्नीं विवाहसंस्कृतां परित्यजत इति।... 167. गणो ब्राह्मणसमूहस्तदर्थं राजादिप्रेषितं द्रव्यं गणद्रव्यम्।... 173. जातिभ्रंशं यद्भक्षितं सत्करोति... तस्य कामतो भक्षयिता भोक्ता न तु भोजयिता। तद्दण्डस्य पूर्वमुक्तत्वात्। (Sû. 98)... 174. अभक्ष्याणि सुरादीनि... 175. राजसंबन्धिमनुष्येषु यो वैद्यशास्त्रपथमतिक्रम्य...उपचरति।...

मध्यमेषु मध्यमम् । १७६ । तिर्यक्षु प्रथमम् । १७७ । प्रतिश्रुतस्याप्रदायी तद्दापयित्वा प्रथमसाहसं दण्ड्यः । १७८ । कूटसाक्षिणां सर्वस्वापहारः कार्यः । १७९ । उत्कोचोपजीविनां सभ्यानां च । १८० । गोचर्ममात्राधिकां भुवमन्यस्यापह्रितां तस्मादानिर्मोच्यान्यस्य यः प्रयच्छेत्स वध्यः । १८१ । ऊनां चेत्षोडश सुवर्णान्दण्ड्यः । १८२ ।

एकोऽश्नीयाद्यदुत्पन्नं नरः संवत्सरं फलम् ।
गोचर्ममात्रा सा क्षौणी स्तोका वा यदि वा बहुः॥१८३॥
ययोर्निक्षिप्त आधिस्तौ विवदेतां यदा नरौ ।
यस्य भुक्तिः फलं तस्य बलात्कारं विना कृता ॥ १८४ ॥
सागमेन तु भोगेन भुक्तं सम्यग्यदा तु यत् ।
आहर्ता लभते तत्र नापहार्यं तु तत्क्वचित् ॥ १८५ ॥
पित्रा भुक्तं तु यद्द्रव्यं भुक्त्याचारेण धर्मतः ।
तस्मिन्प्रेते न वाच्योऽसौ भुक्त्या प्राप्तं हि तस्य तत्॥१८६॥
त्रिभिरेव तु या भुक्ता पुरुषैर्भूर्यथाविधि ।

179. सर्वापहरणः V[1-4]; सर्वस्वापहारः C[1,2]v N. Ap. 183. बहु V[1-4]; बहुः C[1,2]v N. Ap.

176. अराजसंबन्धिषु... 185. स्वत्वहेतुः प्रतिग्रहक्रयादिरागमस्तेन सह वर्तमानः सागमः।... 186. ...द्रव्यं गृहक्षेत्रादि... पितृग्रहणं पितामहस्याप्युपलक्षणम्।... 187...पितृपितामहप्रपितामहैः...

लेख्याभावेऽपि तां तत्र चतुर्थः समवाप्नुयात् ॥ १८७ ॥
नखिनां शृङ्गिणां चैव दंष्ट्रिणामाततायिनाम् ।
हस्त्यश्वानां तथान्येषां वधे हन्ता न दोषभाक् ॥ १८८ ॥
गुरुं वा बालवृद्धौ वा ब्राह्मणं वा बहुश्रुतम् ।
आततायिनमायान्तं हन्यादेवाविचारयन् ॥ १८९ ॥
नाततायिवधे दोषो हन्तुर्भवति कश्चन ।
प्रकाशं वाप्रकाशं वा मन्युस्तं मन्युमृच्छति ॥ १९० ॥
उद्यतासिविषाग्निं च शापोद्यतकरं तथा ।
आथर्वणेन हन्तारं पिशुनं चैव राजसु ॥ १९१ ॥
भार्यातिक्रमिणं चैव विद्यात्सप्ताततायिनः ।
यशोवित्तहरानन्यानाहुर्धर्मार्थहारकान् ॥ १९२ ॥
उद्देशतस्ते कथितो धरे दण्डविधिर्मया ।
सर्वेषामपराधानां विस्तरादतिविस्तरः ॥ १९३ ॥
अपराधेषु चान्येषु ज्ञात्वा जातिं धनं वयः ।

192 om. V¹.

188. नखिनो व्याघ्रादयः। शृङ्गिणो गोव्यतिरिक्ता अजादयः। दंष्ट्रिणो वराहादयः। अन्येषां मेषमहिषादीनां... तेषां मर्मणामभिसंधिनाधावतां वधे... 189. गुरुराचार्यो... यद्यपि बहुश्रुत इत्यनेनैव ब्राह्मणोपलब्धिस्तथापि... ब्राह्मणस्य... पुनरुपादानम्। ऊषामन्दतमम्... 191... राजसु पिशुनं परदोषनिवेदकं विवादमन्तरेण।... 192. भार्यां परकीयामननुरक्तामतिक्रमितुं बलाद्भोक्तुं शीलमस्यासौ।...धर्महरस्तडागादिभेदकः। अर्थो गृहक्षेत्रादिस्तद्धरस्तेत्यादीनन्यानप्याततायिनो धर्मज्ञा आहुः।...

दण्डं प्रकल्पयेद्राजा संमन्त्र्य ब्राह्मणैः सह ॥ १९४ ॥
दण्ड्यं प्रमोचयन्दण्ड्याद्द्विगुणं दण्डमावहेत् ।
नियुक्तश्चाप्यदण्ड्यानां दण्डकारी नराधमः ॥ १९५ ॥
यस्य चौरः पुरे नास्ति नान्यस्त्रीगो न दुष्टवाक् ।
न साहसिकदण्डघ्नौ स राजा शक्रलोकभाक् ॥ १९६ ॥ ५ ॥

अथोत्तमर्णोऽधमर्णाद्यथादत्तमर्थं गृह्णीयात् । १ । द्विकं त्रिकं चतुष्कं पञ्चकं च शतं वर्णानुक्रमेण प्रतिमासम् । २ । सर्वे वर्णा वा स्वप्रतिपन्नां वृद्धिं दद्युः । ३ । अकृतामपि वत्सरातिक्रमेण यथाविहिताम् । ४ । आध्युपभोगे वृद्ध्यभावः । ५ । दैवराजोपघाताद्दृते विनष्टमाधिमुत्तमर्णो दद्यात् । ६ । अन्तर्वृद्धौ प्रविष्टायामपि । ७ । न स्थावरमाधिमृते वचनात् । ८ । गृहीतधनप्रवेशा-

VI, 1. अत्रो॰ V^4. 4. ॰विहितम् V^{1-4}; ॰विहिताम् $C^{1,2}$ N.; ॰विहितात् v. 7. अन्त्यवृद्धौ V^{1-4}; अन्त्या॰ v.

195. यो दण्डाधिकारे राज्ञा नियुक्तः स चेद्दण्ड्यमदण्डयित्वैव मुञ्चति... VI, 2. वृद्धिपरिमाणमाह ।... इदं (इयं?) बन्धात्मके प्रयोगे च वृद्धिः ।... 5. ...तत्र गोप्यस्याधिभोगे वृद्धिं न लभेतेत्यर्थः ॥ 7. ... अन्तर्वृद्धिर्वृद्धेरन्तर्भावः... तस्मिन्प्रविष्टे ... आधिमुत्तमर्णोऽधमर्णाय दद्यात् । ... 8. यावद्वृद्धिलाभमेव त्वयेदमाम्रवनाद्युपभोक्तव्यमिति वचनव्यक्तिं विना यत्र वृद्ध्यपकरणायाम्रवनादि स्थावरमाधीकृतं तत्रान्तर्वृद्धिप्रवेशेऽपि न तदुत्तमर्णो दद्यात्किंतु तदनन्तरं भुञ्जीतैव यावन्मूललाभम् ।...

र्थमेव यत्स्थावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात्। ९। दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्यागृह्णतस्ततः परं न वर्धते। १०। हिरण्यस्य परा वृद्धिर्द्विगुणा। ११। धान्यस्य त्रिगुणा। १२। वस्त्रस्य चतुर्गुणा। १३। रसस्याष्टगुणा। १४। संततिः स्त्रीपशूनाम्। १५। किण्वकार्पाससूत्रचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणामक्षया। १६। अनुक्तानां द्विगुणा। १७। प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन्न राज्ञो वाच्यः स्यात्। १८। साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्तत्समं दण्ड्यः। १९। उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावितोऽधमर्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात्। २०। प्राप्तार्थश्चोत्तमर्णो विंशतितममंशम्। २१। सर्वापलाप्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात्। २२। तस्य च भावनास्तिस्रो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया च। २३। ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षिकमेव दद्यात्। २४। लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाटयेत्। २५। असमग्रदाने लेख्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात्। २६।

14 om. C[1,2]v. 18. निष्कृत्यकथंचित् V[4] for प्रयुक्तमर्थं यथाकथंचित। 25. लिखितार्थप्रविष्टो V[1–3] C[1,2]; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलघृतादेः।.. 16. ...एषामक्षया वृद्धिः कदापि न निवर्तत इत्यर्थः।... 25. लिखितार्थो गृहीतम्रणम्। तस्मिन्नुत्तमर्णे प्रविष्टे सति तल्लिखितमृणपत्रं पाटयेच्छिन्द्यात।...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। २७। नातः परमनिच्छुभिः।२८। सपुत्रस्य वाप्यपुत्रस्य वा रिक्थग्राही ऋणं दद्यात्। २९। निर्धनस्य स्त्रीग्राही। ३०। न स्त्री पतिपुत्रकृतम्। ३१। न स्त्रीकृतं पतिपुत्रौ। ३२। न पिता पुत्रकृतम्। ३३। अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत्स दद्यात्। ३४। पैतृकमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां च। ३५। विभक्ताश्च दायानुरूपमंशम्। ३६। गोपशौण्डिकशैलूषरजकव्याधस्त्रीणां पतिर्दद्यात्। ३७। वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम्। ३८। कस्यचित्कुटुम्बार्थे कृतं च। ३९।

यो गृहीत्वा ऋणं सर्वं श्वो दास्यामीति सामकम्।
न दद्याल्लोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवाप्नुयात्॥ ४०॥
दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते।

28. अनीप्सुभिः। $C^{1,2}$v. 29. वापुत्रस्य $C^{1,2}$; om. v. 38, 39. वा॰ नादेयं कस्यचित्। कुटुम्बार्थे कृतं च। all. See, however, Colebrooke, Dig I, 5, CXCII.

30. यदि धनाभावे॰ रिक्थग्राही नास्ति तदा यो यदीयां स्त्रियं भार्यात्वेन स्वीकरोति स तदीयमृणं दद्यात्।... 35. विभागात्प्राक्पित्रा कृतमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां चकारात्पौत्राणां संभूय देयं भवति।... 37. ...तदधीनवृत्तित्वात्।... 40. यः सर्वमृणं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा श्वः परश्वो वेत्यादि॰ कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय पश्चाल्लोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात्...

र्थमेव यत्स्थावरं दत्तं तद्गृहीतधनप्रवेशे दद्यात्। ९ दीयमानं प्रयुक्तमर्थमुत्तमर्णस्याग्रहणतस्ततः परं न वर्धते। १०। हिरण्यस्य परा वृद्धिर्द्विगुणा। ११। धान्यस्य त्रिगुणा। १२। वस्त्रस्य चतुर्गुणा। १३। रसस्याष्टगुणा। १४। संततिः स्त्रीपशूनाम्। १५। किण्वकार्पाससूत्रचर्मायुधेष्टकाङ्गाराणामक्षया। १६। अनुक्तानां द्विगुणा। १७। प्रयुक्तमर्थं यथा कथंचित्साधयन्न राज्ञो वाच्यः स्यात्। १८। साध्यमानश्चेद्राजानमभिगच्छेत्तत्समं दण्ड्यः। १९। उत्तमर्णश्चेद्राजानमियात्तद्विभावितोऽधमर्णो राज्ञे धनदशभागसंमितं दण्डं दद्यात्। २०। प्राप्तार्थश्चोत्तमर्णो विंशतितममंशम्। २१। सर्वापलाप्येकदेशविभावितोऽपि सर्वं दद्यात्। २२। तस्य च भावनास्तिस्रो भवन्ति लिखितं साक्षिणः समयक्रिया च। २३। ससाक्षिकमाप्तं ससाक्षिकमेव दद्यात्। २४। लिखितार्थे प्रविष्टे लिखितं पाटयेत्। २५। असमग्रदाने लेख्यासंनिधाने चोत्तमर्णः स्वलिखितं दद्यात्। २६।

14 om. C[1,2]v. 18. तिष्ठत्यकथंचित् V[1] for प्रयुक्तमर्थं यथाकथंचित्। 25. लिखितार्थप्रविष्टो V[1-3] C[1,2]; लिखितान्ते प्रविष्टे v.

14. रसस्य तैलघृतादेः :.. 16. ...एषामक्षया वृद्धिः कदापि न निवर्तत इत्यर्थः।... 25. लिखितार्थो गृहीतमृणम्। तस्मिन्नुत्तमर्णे प्रविष्टे सति तल्लिखितमृणपत्त्रं पाटयेच्छिन्द्यात्।...

धनग्राहिणि प्रेते प्रव्रजिते द्विदश समाः प्रवसिते वा तत्पुत्रपौत्रैर्धनं देयम्। २७। नातः परमनिच्छुभिः।२८। सपुत्रस्य वाप्यपुत्रस्य वा रिक्थग्राही ऋणं दद्यात्। २९। निर्धनस्य स्त्रीग्राही। ३०। न स्त्री पतिपुत्रकृतम्। ३१। न स्त्रीकृतं पतिपुत्रौ। ३२। न पिता पुत्रकृतम्। ३३। अविभक्तैः कृतमृणं यस्तिष्ठेत्स दद्यात्। ३४। पैतृकमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां च। ३५। विभक्ताश्च दायानुरूपमंशम्। ३६। गोपशौण्डिकशैलूषरजकव्याधस्त्रीणां पतिर्दद्यात्। ३७। वाक्प्रतिपन्नं कुटुम्बिना देयम्। ३८। कस्यचित्कुटुम्बार्थे कृतं च। ३९।

यो गृहीत्वा ऋणं सर्वं श्वो दास्यामीति सामकम्।
न दद्याल्लोभतः पश्चात्तथा वृद्धिमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥
दर्शने प्रत्यये दाने प्रातिभाव्यं विधीयते।

28. अनीप्सुभिः। $C^{1,2}$v. 29. वापुत्रस्य $C^{1,2}$: om. v. 38, 39. वा॰ नादेयं कस्यचित्। कुटुम्बार्थे कृतं च। all. See, however, Colebrooke, Dig I, 5, CXCII.

30. यदि धनभाक्॰ रिक्थग्राही नास्ति तदा यो यदीयां स्त्रियं भार्यात्वेन स्वीकरोति स तदीयमृणं दद्यात्।... 35. विभागात्प्राक्पित्रा कृतमृणमविभक्तानां भ्रातॄणां चकारात्पौत्राणां संभूय देयं भवति।... 37. ...तदधीनवृत्तित्वात्।... 40. यः सर्वमृणं हिरण्यं धान्यादि गृहीत्वा श्वः परश्वो वेत्यादि॰ कृतेऽवधौ सामकं सममेव दास्यामीति प्रतिज्ञाय पश्चाल्लोभादिना कृतेऽवधौ न दद्यात्...

आद्यौ तु वितथे दाप्याावितरस्य सुता अपि ॥ ४१
बहवश्चेत्प्रतिभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२
यमर्थं प्रतिभूर्दद्याद्धनिकेनोपपीडितः ।
ऋणिकस्तं प्रतिभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६

अथ लेख्यं त्रिविधम् ।१। राजसाक्षिकं ससाक्षिकम् असाक्षिकं च ।२। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थकृतं तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् ।३। यत्र क्वचन केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षिकम् ।४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् ।५। तद्बलात्कृतमप्रमाणम् ।६। उपधिकृताश्च सर्व एव ।७। दूषितकर्मदुष्टसाक्ष्यङ्कितं ससाक्षिकमपि ।८। तादृग्विधलेखकेन लिखितं च ।९। स्त्रीबालास्वतन्त्रमत्तोन्मत्तभी

VII. 9. लेखकेन [illegible]

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति स्वस्वाभ्युपगतमर्थं दद्युः । तु समांशतया विषमांशतया वार्थो न विशेषितः [illegible] तदा प्रतिभूषु धनिकच्छन्देन धनिकेच्छया क्रियार्थग्रहणं भवति । [illegible] तस्मादृणायादित्यर्थः ।... VII, 3 [illegible] वाकस्तस्य करचिह्नेन युक्तम् ।... 4 यत्र [illegible] राजसभाया [illegible] यमः... 7. उपधिना छलेन कृताः सर्व एव लेख्यलाभाः, अप्रमाणम् । 8. दूषिता लोभादिहेतुभिर्वादिना । कर्मदुष्टाश्चौर्यादिकर्मभिर्ये [illegible] दुष्टास्तादृशैः साक्षिभिर्यदङ्कितं तत्ससाक्षिकमप्यप्रमाणम् ।...

ताडितकृतं च । १० । देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधि-
लक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।
वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पत्त्रैरेव च युक्तिभिः ।
संदिग्धं साधयेल्लेख्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
यद्यर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
म्रियते तत्र तल्लेख्यं तत्स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः । १ । न राजश्रोत्रियप्रव्रजितकितव-
तस्करपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभि-
शस्तपतितक्षुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्धाः । २ । रिपुमि-
त्रार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु
साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ ।
स्तेयसाहसवाग्दण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परी-
क्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसंपन्ना

---

11. व्यक्ताधिकृत° V^{1-4} $C^{1,2}$; व्यक्ताविकृत° v; व्यक्ताविकृति° or व्यक्ताधिविधि° Nârada 4, 60. See the C. 12. प्रतिरूपितैः ॥ V^{1-3} $C^{1,2}$ N. VIII, 1. अथ साक्षिणः V^{1-3} $C^{1,2}$v. 3. °विकर्मि° V^{1-4}.

11. ...व्यक्ताधिविधिलक्षणमिति पाठे व्यक्तस्य स्पष्टस्याधिविधेराधी-करणस्य लक्षणं...यस्मिन्निर्थः ।... 12. तत्कृतैर्वर्णैस्तल्लिखितैः पत्राक्षरैः । तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पत्त्रैः पत्रान्तरैस्तात्तरसादृश्यनिरू-पणेन । युक्तिभिः...अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काले समा-श्रत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्पत्त्रे या युक्तयो लिखनपरिपाय(°पाद्य?)-स्तासां प्रतिरूपितानि सदृशलिखनानि तैश्च साधयेत् ।...

आद्यौ तु वितथे दाप्याविततरस्य सुता अपि ॥ ४१ ॥
बह्वश्चेत्प्रतिभुवो दद्युस्तेऽर्थं यथाकृतम् ।
अर्थेऽविशेषिते त्वेषु धनिकच्छन्दतः क्रिया ॥ ४२ ॥
यमर्थं प्रतिभूर्दद्याद्धनिकेनोपपीडितः ।
ऋणिकस्तं प्रतिभुवे द्विगुणं दातुमर्हति ॥ ४३ ॥ ६ ॥

अथ लेख्यं त्रिविधम् ।१। राजसाक्षिकं ससाक्षिकमसाक्षिकं च ।२। राजाधिकरणे तन्नियुक्तकायस्थकृतं तदध्यक्षकरचिह्नितं राजसाक्षिकम् ।३। यत्र क्वचन येन केनचिल्लिखितं साक्षिभिः स्वहस्तचिह्नितं ससाक्षिकम् ।४। स्वहस्तलिखितमसाक्षिकम् ।५। तद्बलात्कारितमप्रमाणम् ।६। उपधिकृताश्च सर्व एव ।७। दूषितकर्मदुष्टसाक्ष्यङ्कितं ससाक्षिकमपि ।८। तादृग्विधेन लेखकेन लिखितं च ।९। स्त्रीबालास्वतन्त्रमत्तोन्मत्तभीत-

VII. 9. लेखकेन om. Cᵖᵛ.

42. ...यथाकृतमहमेतावदर्थं दास्यामीति स्वस्वाभ्युपगतमर्थं दद्युः । यदा तु समांशतया विषमांशतया वार्थो न विशेषितः संप्रति का प्रत्येकमभ्युपगतस्तदा प्रतिभुषु धनिकच्छन्दतो धनिकेच्छया क्रियार्थदानं भवति । यस्मादिच्छेत्तस्माद्गृह्णीयादित्यर्थः ।... VII, 3. ...तस्यां सभायां योऽध्यक्षः प्राड्विवाकस्तस्य करचिह्नेन युक्तम् ।... 4. यत्र क्वचनेत्यनेन राजसभाया अनियमः... 7. उपधिना छलेन कृताः सर्व एव लेख्य (लेखा ?) अप्रमाणम् ।... 8. दूषिता लोभादिहेतुभिर्वादिना । कर्मदुष्टाश्चौर्यादिकर्मभिर्ये स्वयमेव दुष्टास्तादृशैः साक्षिभिर्यदङ्कितं तत्ससाक्षिकमप्यप्रमाणम् ।...

ताडितकृतं च ।१०। देशाचाराविरुद्धं व्यक्ताधिविधिलक्षणमलुप्तक्रमाक्षरं प्रमाणम् । ११ ।

वर्णैश्च तत्कृतैश्चिह्नैः पत्त्रैरेव च युक्तिभिः ।
संदिग्धं साधयेल्लेख्यं तद्युक्तिप्रतिरूपकैः ॥ १२ ॥
यद्यर्णी धनिको वापि साक्षी वा लेखकोऽपि वा ।
म्रियते तत्र तल्लेख्यं तत्स्वहस्तैः प्रसाधयेत् ॥ १३ ॥ ७ ॥

अथासाक्षिणः। १। न राजश्रोत्रियप्रव्रजितकितवतस्करपराधीनस्त्रीबालसाहसिकातिवृद्धमत्तोन्मत्ताभिशस्तपतितक्षुत्तृष्णार्तव्यसनिरागान्धाः । २ । रिपुमित्रार्थसंबन्धिविकर्मदृष्टदोषसहायाश्च । ३ । अनिर्दिष्टस्तु साक्षित्वे यश्चोपेत्य ब्रूयात् । ४ । एकश्चासाक्षी । ५ । स्तेयसाहसवाग्दण्डपारुष्यसंग्रहणेषु साक्षिणो न परीक्ष्याः । ६ । अथ साक्षिणः । ७ । कुलजा वृत्तवित्तसंपन्ना

11. व्यक्ताधिकृत॰ V[1-4] C[1,2]; व्यक्ताविकृत॰ v; व्यक्ताविकृति॰ or व्यक्ताधिविधि॰ Nârada 4, 60. See the C. 12. ॰प्रतिरूपितैः ॥ V[1-3] C[1,2] N. VIII, 1. अथ् साक्षिणः V[1-3] C[1,2]v. 3. ॰विकर्मि॰ V[1-4].

11. ...व्यक्ताधिविधिलक्षणमिति पाठे व्यक्तस्य स्पष्टमाधिविधेराधीकरणस्य लक्षणं...यस्मिन्नित्यर्थः ।... 12. तत्कृतैर्वर्णैस्तल्लिखितैः पत्त्राक्षरैः । तत्कृतैश्चिह्नैः श्रीकारादिभिः । तत्कृतैः पत्त्रैः पत्त्रान्तरैस्वाक्षरसादृश्यनिरूपणेन । युक्तिभिः...अनयोरेवंविधो व्यवहारोऽस्मिन्देशेऽस्मिन्काले समाप्यत(?) इत्यादिभिः । तथा तस्मिन्पत्त्रे या युक्तयो लिखनपरिपाय(॰पाट्य?)-स्तासां प्रतिरूपितानि सदृशलिखनानि तैश्च साधयेत् ।...

यज्वानस्तपस्विनः पुत्रिणो धर्मज्ञा अधीयानाः सत्यवन्तस्त्रैविद्यवृद्धाश्च । ८ । अभिहितगुणसंपन्न उभयानुमत एकोऽपि । ९ । द्वयोर्विवदमानयोर्यस्य पूर्ववादस्तस्य साक्षिणः प्रष्टव्याः । १० । आधर्यं कार्यवशाद्यत्र पूर्वपक्षस्य भवेत्तत्र प्रतिवादिनोऽपि । ११ । उद्दिष्टसाक्षिणि मृते देशान्तरगते वा तदभिहितश्रोतारः प्रमाणम् । । १२ । समक्षदर्शनात्साक्षी श्रवणाद्य । १३ । साक्षिणश्च सत्येन पूयन्ते । १४ । वर्णिनां यत्र वधस्तत्रानृतेन । १५ । तत्पावनाय कूष्माण्डीभिर्द्विजोऽग्निं जुहुयात् । १६ । शूद्र एकाह्निकं गोदशकस्य ग्रासं दद्यात् । १७ । स्वभावविकृतौ मुखवर्णविनाशेऽसंबद्धप्रलापे च कूटसाक्षिणं विद्यात् । १८ । साक्षिणश्चाहूयादित्योदये कृतशपथान्पृच्छेत् । १९ । ब्रूहीति ब्राह्मणं पृच्छेत् । २० । सत्यं ब्रूहीति राजन्यम् । २१ । गोबीजकाञ्चनैर्वैश्यम् । २२ । सर्वमहापातकैस्तु शूद्रम् । २३ । साक्षिणश्च श्रावयेत् ।

13 om. V¹. 15. तत्रानृतं वदन्न दुष्यति । V¹. 18. विन्द्यात् । V¹.

VIII, 9. अभिहितैः कुलजन्मादिभिर्गुणैः संपन्नो यद्युभाभ्यामर्थिप्रत्यर्थिभ्यामप्युपगम्यते तदा एकोऽपि... 10. तत्र यो मदीयं धारयसीति ब्रूते स पूर्ववादी पूर्वपक्षी वादी.... 11. यत्र पूर्वपक्षस्य ऋणाद्यभियोगस्य कार्यवशात्प्रतिदानादिवशात्... आधार्यमधर्षिभावोऽसाध्यता भवति ।... 22. गोबीजकाञ्चनानि ते निष्फलानीति शापितं वैश्यं पृच्छेत ।...

।२४। ये महापातकिनां लोका ये चोपपातकिनां ते कूटसाक्षिणामपि ।२५। जननमरणान्तरे कृतसुकृत-हानिश्च ।२६। सत्येनादित्यस्तपति ।२७। सत्येन भाति चन्द्रमाः ।२८। सत्येन वाति पवनः ।२९। सत्येन भूर्धारयति ।३०। सत्येनापस्तिष्ठन्ति ।३१। सत्येनाग्निः । ।३२। खं च सत्येन ।३३। सत्येन देवाः ।३४। सत्येन यज्ञाः ।३५।

अश्वमेधसहस्रं च सत्यं च तुलया धृतम् ।
अश्वमेधसहस्राद्धि सत्यमेव विशिष्यते ॥ ३६ ॥
जानन्तोऽपि हि ये साक्ष्ये तूष्णींभूता उपासते ।
ते कूटसाक्षिणां पापैस्तुल्या दण्डेन चाप्यथ ।
एवं हि साक्षिणः पृच्छेद्वर्णानुक्रमतो नृपः ॥ ३७ ॥
यस्योचुः साक्षिणः सत्यां प्रतिज्ञां स जयी भवेत् ।
अन्यथावादिनो यस्य ध्रुवस्तस्य पराजयः ॥ ३८ ॥
बहुत्वं प्रतिगृह्णीयात्साक्षिद्वैधे नराधिपः ।
समेषु च गुणोत्कृष्टान्गुणिद्वैधे द्विजोत्तमान् ॥ ३९ ॥
यस्मिन्यस्मिन्विवादे तु कूटसाक्ष्यं कृतं वदेत् ।
तत्तत्कार्यं निवर्तेत कृतं चाप्यकृतं भवेत् ॥ ४० ॥ ८ ॥

26. ०सुकृत० om. C[b]-v. 32. सत्येनाग्निस्तिष्ठति । C[b,2]; om. v.

25. महापातकिनो ब्रह्महादयः । उपपातकिनो गोघ्नादयः ।...

अथ समयक्रिया। १। राजद्रोहसाहसेषु यथाकामम्। २। निक्षेपस्तेयेष्वर्थप्रमाणम्। ३। सर्वेष्वेवार्थजातेषु मूल्यं कनकं कल्पयेत्। ४। तत्र कृष्णलोने शूद्रं दूर्वाकरं शापयेत्। ५। द्विकृष्णलोने तिलकरम्। ६। त्रिकृष्णलोने रजतकरम्। ७। चतुःकृष्णलोने सुवर्णकरम्। ८। पञ्चकृष्णलोने सीतोद्धृतमहीकरम्। ९। सुवर्णार्धोने कोशो देयः शूद्रस्य। १०। ततः परं यथार्हं धटाग्न्युदकविषाणामन्यतमम्। ११। द्विगुणेऽर्थे यथाभिहिता समयक्रिया वैश्यस्य। १२। त्रिगुणे राजन्यस्य। १३। कोशवर्जं चतुर्गुणे ब्राह्मणस्य। १४। न ब्राह्मणस्य कोशं दद्यात्। १५। अन्यत्रागामिकालसमयनिबन्धनक्रियातः। १६। कोशस्थाने ब्राह्मणं सीतोद्धृतम-

IX, 4. एवार्थेषु Cb; एवार्थजातेषु V. 7. [illegible] V1.
10. सुवर्णार्धे Cb.

IX, 1. ...अलौकिकं प्रमाणं समयः।... 3. निक्षेपस्ते धार्याभियोगे बहुवचनात्साहसे च विप्रतिपन्नस्यार्थस्य प्रमाणं कल्पयित्वा दिव्यं स्थापयेत्। 4. निक्षेपाद्यर्थादिविषयेषु सर्वस्यार्थजातस्य परिमाणं कल्पयित्वा तन्मूल्यत्वेन सुवर्णं कल्पयेत्। प्रमाणेन दिव्यकल्पनेति।... 12. ये...शपथाः शूद्रस्योक्तास्त एव तत्परिमाणाद्द्विगुणपरिमाणे वैश्ये क्रमाद्देयस्य भवन्ति।...16. आगामिकालो भावी।...तत्र यः समयः विश्वासस्तन्निबन्धना तद्धेतुः क्रिया प्रमाणं तामन्यत्र विनेत्यर्थः। भाविविश्वासार्थं ब्राह्मणस्यापि कोशो भवतीति तात्पर्यम्। यथाह पितामहः। भाविविश्वाससंधाने विभागे रिक्थिना तथा। क्रियासमूहकर्तृत्वे कोशमेव प्रदापयेत्।...

हीकारमेव श्रापयेत्।१७। प्रागदृष्टदोषं स्वल्पेऽप्यर्थे दिव्यानामन्यतममेव कारयेत्।१८। सत्सु विदितं सच्चरित्रं न महत्यर्थेऽपि।१९। अभियोक्ता वर्तयेच्छीर्षम्।।२०। अभियुक्तश्च दिव्यं कुर्यात्।२१। राजद्रोहसाहसेषु विनापि शीर्षवर्तनात्।२२। स्त्रीब्राह्मणविकलासमर्थरोगिणां तुला देया।२३। सा च न वाति वायौ।।२४। न कुष्ठ्यसमर्थलोहकाराणामग्निर्देयः।२५। शरद्ग्रीष्मयोश्च।२६। न कुष्ठिपैत्तिकब्राह्मणानां विषं देयं।।२७। प्रावृषि च।२८। न श्लेष्मव्याध्यर्दितानां भीरूणां श्वासकासिनामम्बुजीविनां चोदकम्।२९। हेमन्तशिशिरयोश्च।३०। न नास्तिकेभ्यः कोशो देयः।३१। न देशे व्याधिमरकोपसृष्टे च।३२।

सचैलं स्नातमाहूय सूर्योदय उपोषितम्।
कारयेत्सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणसंनिधौ ॥ ३३ ॥ ९ ॥

19. विदितसच्चरित्रं $C^{1.2}$; विदितसच्चरित्रो v; प्रथितं सच्चरित्रं Ap. 26. शरद्ग्रीष्मयोः। V^1. 29. °व्याध्यर्दितभीरूणां V^1. 30. °शिशिरयोः। v. 31. न om. $C^{1.2}$.

19. सत्सु शिष्टेषु...शिष्टैविन विदितम्।... 20...शीर्षं विवादपराजयनिमित्तं पणं वर्तयेदङ्गीकुर्यात्। 28. असमर्थोऽतिविार्धकेन...29...अम्बुनि जले जीवनं येषां कैवर्तादीनाम्... 33 ..ब्राह्मणानां सभ्यानामन्येषां च...

नातिविलम्बितं मण्डलेषु पदन्यासं कुर्वन्व्रजेत् । ६ ।
ततः सप्तमं मण्डलमतीत्य भूमौ लोहपिण्डं जह्यात् ।७।
यो हस्तयोः क्वचिद्दग्धस्तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।
न दग्धः सर्वथा यस्तु स विशुद्धो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
भयाद्वा पातयेद्यस्तु दग्धो वा न विभाव्यते ।
पुनस्तं हारयेल्लोहं समयस्याविशोधनात् ॥ ९ ॥
करौ विमृदितव्रीहेस्तस्यादावेव लक्षयेत् ।
अभिमन्त्र्यास्य करयोर्लोहपिण्डं ततो न्यसेत् ॥ १० ॥
त्वमग्ने सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाग्ने विजानीषे न विदुर्यानि मानवाः ॥ ११ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ १२ ॥ ११ ॥

6. नाविलम्बितं C[1,2]v. 7. लोह० om. V[3] C[1,2]v. 8. यद्यन्यचिह्नितकरस्तम० C[1,2]; यदि स स्यात्तचिह्नंकरस्तम० v. From the C. 9. धारयेत्पिण्डं C[1,2]v. 10. विमृदितव्रीही इति पाठे तु स्पष्टमेव । N.

8. यो दिव्यकर्ता हस्तयोः क्वचित्पूर्वकृतेषु चिह्नेषु ततोऽन्यत्र दग्धः... भवति तमशुद्धं विनिर्दिशेत् ।... 10. विमृदिता व्रीहयो येनासौ विमृदितव्रीहिस्तस्य करावादावेव पिप्पलपत्त्रन्यासात्प्रागेव व्रणकिणतिलकादिस्थानेष्वलक्तरसादिना लक्षयेदङ्कयेत् ।...लक्षयित्वा ततो न्यसेत् ।...पिण्डं वक्ष्यमाणैर्मन्त्रैः प्राड्विवाकः स्वयमभिमन्त्र्य... अस्य करयोर्लोहपिण्डं न्यसेत ।...मन्त्रानाह ॥

अथोदकम् । १ । पङ्कशैवालदुष्टग्राहमत्स्यजलौकादिवर्जितेऽम्भसि । २ । तत्रानाभिमग्नस्यारागद्वेषिणः पुरुषस्यान्यस्य जानुनी गृहीत्वाभिमन्त्रितमम्भः प्रविशेत् । ३ । तत्समकालं च नातिक्रूरमृदुना धनुषा पुरुषोऽपरः शरक्षेपं कुर्य्यात् । ४ । तं चापरः पुरुषो जवेन शरमानयेत् । ५ ।

तन्मध्ये यो न दृश्येत स शुद्धः परिकीर्तितः ।
अन्यथा त्वविशुद्धः स्यादेकाङ्गस्यापि दर्शने ॥ ६ ॥
त्वमम्भः सर्वभूतानामन्तश्चरसि साक्षिवत् ।
त्वमेवाम्भो विजानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ७ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषस्त्वयि मज्जति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ८ ॥ १२ ॥

अथ विषम् । १ । विषाण्यदेयानि सर्वाणि । २ । ऋते हिमाचलोद्भवाच्छार्ङ्गात् । ३ । तस्य च यवसप्तकं घृतप्लुतमभिशस्ताय दद्यात् । ४ ।

XII, 2. ... दुष्टाः कर्कटादयः ग्राहाः शिशुमारादयः ।... 3 वक्ष्यमाणमन्त्राभ्यां प्राड्विवाकेन ... अभिमन्त्रितम् ... XIII, 3. हिमगिरावपि यत् । शृङ्गोद्भवम् । तद्विना । ... तच्च शृङ्गाकृतिवद्वत्सनाभसंज्ञकम् ।...

विषं वेगक्रमापेतं सुखेन यदि जीर्यते ।
विशुद्धं तमिति ज्ञात्वा दिवसान्ते विसर्जयेत् ॥ ५ ॥
विषत्वाद्विषमत्वाच्च क्रूरं त्वं सर्वदेहिनाम् ।
त्वमेव विष जानीषे न विदुर्यानि मानुषाः ॥ ६ ॥
व्यवहाराभिशस्तोऽयं मानुषः शुद्धिमिच्छति ।
तदेनं संशयादस्माद्धर्मतस्त्रातुमर्हसि ॥ ७ ॥ १३ ॥

अथ कोशः । १ । उग्रान्देवान्समभ्यर्च्य तत्स्नानोदकात्प्रसृतित्रयं पिबेत् । २ । इदं मया न कृतमिति व्याहरन्देवताभिमुखः । ३ ।
यस्य पश्येद्द्विसप्ताहात्त्रिसप्ताहादथापि वा ।
रोगोऽग्निर्ज्ञातिमरणं राजातङ्कमथापि वा ॥ ४ ॥
तमशुद्धं विजानीयात्तथा शुद्धं विपर्यये ।
दिव्ये च शुद्धं पुरुषं सत्कुर्याद्धार्मिको नृपः ॥ ५ ॥ १४ ॥

XIII, 5. वेगक्रमापेतं V[1]. 6. क्रूर C[2]v. XIV, 3 and 4 a om. V[4]; इति वदन्स्नापितदेवताभिमुखः V[?]. इदम् and स्नापित

5. तद्भक्षितं विषं विषवेगानां सप्तानां ... तत्क्रमा रोमाञ्चादयस्तैरपेतं रहितं यदि जीर्यते ... XIV, 2. उग्रान्दुर्गादित्यादीन् ... 3. इदमिति ... ऋणग्रहणादि कर्म पातकं वा मया न कृतमिति वदन्स्नापितदेवताभिमुखः पिबेत् ।... 5. ... सर्वेष्वपि दिव्येषु शुद्धं पुरुषं नृपो वस्त्रालंकारादिभिः सत्कुर्याद्योऽसौ धार्मिको धर्मनिर्णयकारीति ।...

अथ द्वादश पुत्रा भवन्ति । १ । स्वे क्षेत्रे संस्कृतायामुत्पादितः स्वयमौरसः प्रथमः । २ । नियुक्तायां सपिण्डेनोत्तमवर्णेन वोत्पादितः क्षेत्रजो द्वितीयः । ३ । पुत्रिकापुत्रस्तृतीयः । ४ । यस्तस्याः पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति या पित्रा दत्ता सा पुत्रिका । ५ । पुत्रिकाविधिनाप्रतिपादितापि भ्रातृविहीना पुत्रिकैव । ६ । पौनर्भवश्चतुर्थः । ७ । अक्षता भूयः संस्कृता पुनर्भूः । ८ । भूयस्त्वसंस्कृतापि परपूर्वा । ९ । कानीनः पञ्चमः । १० । पितृगृहेऽसंस्कृतयैवोत्पादितः । ११ । स च पाणिग्राहस्य । १२ । गृहे च गूढोत्पन्नः षष्ठः । १३ । यस्य तल्पजस्तस्यासौ । १४ । सहोढः सप्तमः । १५ । या गर्भिणी संस्क्रियते तस्याः पुत्रः । १६ । स च पाणिग्राहस्य । १७ ।

XV, 3. चोत्पादितः V¹⁻⁴. 5. यस्त्वस्याः V⁴v. 6. पुत्रिकाविधिना प्रतिपादिता पितृभ्रातृविहीना C¹·²; पु॰ प्रतिपादितापि पितृभ्रातृविहीना v.

XV, 3. ... भार्यायां ... पुत्रोत्पत्त्यर्थं गुरुभिर्नियुक्तायां गुर्वनुज्ञातेनैव देवरेण कनिष्ठेन ज्येष्ठेन वा भर्तुर्भ्रात्रा तदभावे सपिण्डेन तस्याप्यभावे सगोत्रेण तस्याप्यभावे समानप्रवरेण तस्याप्यभावे उत्तमवर्णेन ब्राह्मणेन वोत्पादितः ।... 9. या तु संस्कारात्प्रागेव पुरुषान्तरेणोपभुक्ता सा यद्यपि भूयो न संस्क्रियते क्रियमाणसंस्कारस्यैव प्रथमत्वात्तथापि पुनर्भूर्भवति पुनर्मिथुनीभवनात् ।... स्वैरिण्याः पुनःसंस्कारश्चोपपादितोऽस्माभिः सविस्तरं मिताक्षराटीकायां प्रमिताक्षरायामिति नेहोच्यते ॥

दत्तकश्चाष्टमः । १८ । स च मातापितृभ्यां यस्य दत्तः । १९ । क्रीतश्च नवमः । २० । स च येन क्रीतः । २१ । स्वयमुपगतो दशमः । २२ । स च यस्योपगतः । २३ । अपविद्धस्त्वेकादशः । २४ । पित्रा मात्रा च परित्यक्तः । २५ । स च येन गृहीतः । २६ । यत्र क्वचनोत्पादितश्च द्वादशः । २७ । एतेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान् । २८ । स एव दायहरः । २९ । स चान्यान्बिभृयात् । ३० । अनूढानां स्ववित्तानुरूपेण संस्कारं कुर्यात् । ३१ । पतितक्लीबाचिकित्स्यरोगविकलास्त्वभागहारिणः । ३२ । रिक्थग्राहिभिस्ते भर्तव्याः । ३३ । तेषां चौरसाः पुत्रा भागहारिणः । ३४ । न तु पतितस्य । ३५ । पतनीये कर्मणि कृते त्वनन्तरोत्पन्नाः । ३६ । प्रतिलोमासु स्त्रीषु चोत्पन्ना-श्चाभागिनः । ३७ । तत्पुत्राः पैतामहेऽप्यर्थे । ३८ । अंशग्राहिभिस्ते भरणीयाः । ३९ । यश्चार्थहरः स पिण्डदायी । ४० । एकोढानामप्येकस्याः पुत्रः सर्वासां पुत्र

25. उभाभ्यामन्यतरेणाभावेऽप्यविशिष्टेनान्यतरेणैव [illegible] परित्यक्तः.
27. उक्तविषयेभ्योऽन्यत्र यत्र क्वचन स्वैरिण्यां परपूर्वायां वा सवर्णायामसवर्णायां वा ऊढायामनूढायां वा क्षतायामक्षतायां वा इत्यादितः । संविदभावेऽपि बीजिनः सर्वत्राप्यपुत्रत्वे दत्तकादिवत्क्वचिदपि बीजिपुत्रत्वाभिधानाय यत्र क्वचनोत्पादितः साधारण्येनोक्त इति न विरोधः । अथवा यत्र क्वचनेत्यनेनानूढा शूद्रा विवक्षिता तस्यां जातो द्वादशः पुत्र इति व्याख्येयम् । अत एव मनुः । (IX. 178).

एव । ४१ । भ्रातृणामेकजातानां च । ४२ । पुत्रः पितृ-
वित्तालाभेऽपि पिण्डं दद्यात् । ४३ ।
पुन्नाम्नो नरकाद्यस्मात्पितरं त्रायते सुतः ।
तस्मात्पुत्र इति प्रोक्तः स्वयमेव स्वयंभुवा । ४४ ।
ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चेज्जीवतो मुखम् ॥ ४५ ॥
पुत्रेण लोकाञ्जयति पौत्रेणानन्त्यमश्नुते ।
अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रध्नस्याप्नोति पिष्टपम् ॥ ४६ ॥
पौत्रदौहित्रयोर्लोके विशेषो नोपपद्यते ।
दौहित्रोऽपि ह्यपुत्रं तं संतारयति पौत्रवत् । ४७ । १५ ।

समानवर्णासु पुत्राः सवर्णा भवन्ति । १ । अनुलो-
मासु मातृसवर्णाः । २ । प्रतिलोमास्वार्यविगर्हिताः ।
३ । तत्र वैश्यापुत्रः शूद्रेणायोगवः । ४ । पुल्कसमागधौ
क्षत्रियापुत्रौ वैश्यशूद्राभ्यां । ५ । चण्डालवैदेहकसूताश्च
ब्राह्मणीपुत्राः शूद्रविट्क्षत्रियैः । ६ । संकरसंकराश्चा-
संख्येयाः । ७ । रङ्गावतरणमायोगवानाम् । ८ । व्याधता

XVI, 5, 9. पुल्कस०, पुल्कसानां V¹⁻³ N.; पुक्कस० V¹ in mg; पुक्कस०, पुक्कसानां C¹·² v. See the other Smṛitis. 6. ०सुताश्च V¹⁻³ C¹·² N.; शूद्राश्च v. See 13.

XVI, 7. संकरेष्वनुलोमजेषु प्रतिलोमजेषु च वर्णेभ्यः पुनरानुलोम्येन प्रातिलोम्येन च परस्परं ये संकरास्ते असंख्येयाः ।

पुल्कसानाम्। ९। स्तुतिक्रिया मागधानाम्। १०। वध्य-घातित्वं चण्डालानाम्। ११। स्त्रीरक्षा तज्जीवनं च वैदेहकानाम्। १२। अश्वसारथ्यं सूतानां। १३। चण्डालानां बहिर्ग्रामनिवसनं मृतचैलधारणमिति विशेषः। १४। सर्वेषां समानजातिभिर्व्यवहारः। १५। स्वपितृवित्तानुहरणं च। १६।

संकरे जातयस्त्वेताः पितृमातृप्रदर्शिताः।
प्रच्छन्ना वा प्रकाशा वा वेदितव्याः स्वकर्मभिः। १७।
ब्राह्मणार्थे गवार्थे वा देहत्यागोऽनुपस्कृतः।
स्त्रीबालाभ्युपपत्तौ च बाह्यानां सिद्धिकारणम्। १८। १९।

पिता चेत्पुत्रान्विभजेत्तस्य स्वेच्छा स्वयमुपार्जितेऽर्थे। १। पैतामहे त्वर्थे पितृपुत्रयोस्तुल्यं स्वामित्वम्। २।

15. ॰विवाहः। V[1-4]: विहारः। C[k]v. See the C. 18. स्त्रीबालाद्यवपत्तौ V[4]. See M. X, 62.

10. स्तुतिक्रिया सदसद्गुणकीर्तनं मागधानां वृत्तिः। मागधानां वणिक्पथमिति (॰थ वृत्तिं) मनुः। (X, 47). 11. वध्यानां चौरादीनाम्।.. 12. स्त्रीणां नर्तक्यादीनां रक्षा पोषणादि॰ तज्जीवनं तदुपार्जितद्रव्यजीवनं च... 14. ... इति प्रतिलोमजानां मध्ये चण्डालादीनां विशेषः।... 15. ...स्वस्वसमानजातिधर्मैः सह विवाहादिर्व्यवहारः। गोत्रधर्मः।... 16. सर्वेषामपि प्रतिलोमजानां स्वस्वपितृद्रव्यांशभागित्वमस्ति।... 18 .. बाह्यानां प्रतिलोमजानाम्. . XVII, 1... यदि पिता कस्यचित्पुत्रस्य ...अधिकं दित्सति तदा स्वेच्छया दद्यात्...

पितृविभक्ता विभागानन्तरोत्पन्नस्य भागं दद्युः । ३ । अपुत्रधनं पत्न्यभिगामि । ४ । तदभावे दुहितृगामि । ५ । तदभावे पितृगामि । ६ । तदभावे मातृगामि । ७ । तदभावे भ्रातृगामि । ८ । तदभावे भ्रातृपुत्रगामि । ९ । तदभावे बन्धुगामि । १० । तदभावे सकुल्यगामि । ११ । तदभावे सहाध्यायिगामि । १२ । तदभावे ब्राह्मणधनवर्जं राजगामि । १३ । ब्राह्मणार्थो ब्राह्मणानाम् । १४ । वानप्रस्थधनमाचार्यो गृह्णीयात् । १५ । शिष्यो वा । १६ ।

संसृष्टिनस्तु संसृष्टी सोदरस्य तु सोदरः ।
दद्यादपहरेच्चांशं जातस्य च मृतस्य च । १७ ।

पितृमातृसुतभ्रातृदत्तमध्यग्न्युपागतमाधिवेदनिकं बन्धुदत्तं शुल्कमन्वाधेयकमिति स्त्रीधनम् । १८ । ब्राह्मा-

XVII, 4. अपुत्रस्य धनं C[1,2]v. 13. ब्राह्मणवर्जं V[1].

3... विभागानन्तरोत्पन्नस्य भ्रातुः... 10.. तेषां भ्रातृपुत्राणामभावे बन्धवः सपिण्डास्त्वेव सगोत्रा असगोत्राश्च ।... तत्रायं क्रमः । पितृसंताने भ्रातृपुत्राभावे भ्रातृपौत्रस्तदभावे पितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रश्च (तत्प्रपौत्रश्च V[1] sec. m. in mg.) तदभावे प्रपितामहस्तत्पुत्रस्तत्पौत्रस्तत्प्रपौत्रश्चेत्येवम् ...। पितृसपिण्डाभावे मातृसपिण्डा मातामहमातुलतत्सुताद्या गृह्णीयुः ...। तदभावे मातृष्वसृसुततत्सुताद्याः ।... तेषां बान्धवानामभावे सकुल्यः पञ्चमादिसंततिस्तद्गामि । ...सकुल्याभावे आचार्यो गृह्णीयात्तदभावे शिष्यः ।... तदभावे क इत्यत आह ॥ 13... तद्धनं राजा गृह्णीयाद्ब्राह्मणधनं वर्जयित्वा ।... 19... चतुर्भिर्विवाहैरूढायाम्...

दिषु चतुर्षु विवाहेष्वप्रजायामतीतायां तद्भर्तुः । १९ । शेषेषु च पिता हरेत् । २० । सर्वेष्वेव प्रसूतायां यद्धनं तद्दुहितृगामि । २१ ।

पत्यौ जीवति यः स्त्रीभिरलंकारो धृतो भवेत् ।
न तं भजेरन्दायादा भजमानाः पतन्ति ते ॥ २२ ॥
अनेकपितृकाणां तु पितृतोऽंशप्रकल्पना ।
यस्य यत्पैतृकं रिक्थं स तद्गृह्णीत नेतरः ॥ २३ ॥ १७ ॥

ब्राह्मणस्य चतुर्षु वर्णेषु चेत्पुत्रा भवेयुस्ते पैतृकं रिक्थं दशधा विभजेयुः । १ । तत्र ब्राह्मणीपुत्रश्चतुरोंऽशानादद्यात् । २ । क्षत्रियापुत्रस्त्रीन् । ३ । द्वावंशौ वैश्यापुत्रः । ४ । शूद्रापुत्रस्त्वेकम् । ५ । अथ चेच्छूद्रवर्जं ब्राह्मणस्य पुत्रत्रयं भवेत्तदा तद्धनं नवधा विभजेयुः । ६ । वर्णानुक्रमेण चतुस्त्रिद्विभागीकृतानंशानादद्युः । ७ । वैश्यवर्जमष्टधाकृतं चतुरस्त्रीनेकं चाददयुः । ८ । क्षत्रियवर्जं सप्तधाकृतं चतुरो द्वावेकं च । ९ । ब्राह्मणवर्जं षड्धाकृतं

21. तद्धनं V¹. 23. पितृतो भागकल्पना C (and Y. II, 120); पितृभागप्रकल्पना v. — XVIII, 6. ब्राह्मणपुत्रत्रयं v. V — place 32, 33 before 23.

22. गृहपतिना स्वपत्न्या श्वशुराभ्यां वा विवाहकाले योऽलंकारो दत्तस्तामि धृतः परिहिता भवेत्र तथैव स्थापितस्तम

त्रीन्द्वावेकं च। १०। क्षत्रियस्य क्षत्रियावैश्याशूद्रापुत्रे-ष्वयमेव विभागः। ११। अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणक्षत्रियौ पुत्रौ स्यातां तदा सप्तधा कृताद्धनाद्ब्राह्मणश्चतुरोऽंशा-नादद्यात्। १२। त्रीन्राजन्यः। १३। अथ ब्राह्मणस्य ब्रा-ह्मणवैश्यौ तदा षड्धा विभक्तस्य चतुरोंऽशान्ब्राह्मण-स्त्वादद्यात्। १४। द्वावंशौ वैश्यः। १५। अथ ब्राह्मणस्य ब्राह्मणशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजे-याताम्। १६। चतुरोंऽशान्ब्राह्मणस्त्वादद्यात्। १७। एकं शूद्रः। १८। अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियवैश्यौ स्यातां तदा तद्धनं पञ्चधा विभजेयाताम्। १९। त्रीनंशा-न्क्षत्रियस्त्वादद्यात्। २०। द्वावंशौ वैश्यः। २१। अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य वा क्षत्रियशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं चतुर्धा विभजेयाताम्। २२। त्रीनंशान्क्षत्रियस्त्वा-दद्यात्। २३। एकं शूद्रः। २४। अथ ब्राह्मणस्य क्षत्रि-यस्य वैश्यस्य वा वैश्यशूद्रौ पुत्रौ स्यातां तदा तद्धनं त्रिधा विभजेयाताम्। २५। द्वावंशौ वैश्यस्त्वादद्यात्। २६। एकं शूद्रः। २७। अथैकपुत्रा ब्राह्मणस्य ब्राह्म-णक्षत्रियवैश्याः सर्वहराः। २८। क्षत्रियस्य राजन्य-वैश्यौ। २९। वैश्यस्य वैश्यः। ३०। शूद्रः शूद्रस्य। ३१। द्विजातीनां शूद्रस्त्वेकः पुत्रोऽर्धहरः। ३२।

अपुत्ररिक्थस्य या गतिः सात्रार्धस्य द्वितीयस्य। ३३। मातरः पुत्रभागानुसारेण भागापहारिण्यः। ३४। अनूढाश्च दुहितरः। ३५। समानवर्णाः पुत्राः समानंशानादद्युः। ३६। ज्येष्ठाय श्रेष्ठमुद्धारं दद्युः। ३७। यदि द्वौ ब्राह्मणीपुत्रौ स्यातामेकः शूद्रापुत्रस्तदा नवधा विभक्तस्यार्थस्य ब्राह्मणीपुत्रावष्टौ भागानादद्यातामेकं शूद्रापुत्रः। ३८। अथ शूद्रापुत्रावुभौ स्यातामेको ब्राह्मणीपुत्रस्तदा षडधा विभक्तस्यार्थस्य चतुरोऽंशान्ब्राह्मणस्त्वादद्याद्द्वावंशौ शूद्रापुत्रौ। ३९। अनेन क्रमेणान्यत्राप्यंशकल्पना भवति। ४०।

विभक्ताः सह जीवन्तो विभजेरन्पुनर्यदि।
समस्तत्र विभागः स्याज्ज्यैष्ठ्यं तत्र न विद्यते॥ ४१॥
अनुपघ्नन्पितृद्रव्यं श्रमेण यदुपार्जयेत्।
स्वयमीहितलब्धं तन्नाकामो दातुमर्हति॥ ४२॥

33. सार्धस्य V ... 38. नवधा विभक्तस्यार्थस्य om. C ...

XVIII, 33 अपुत्रधनं पत्न्यभिगामीत्यादिना (XVII, 4 seq.) येऽपुत्रधनाधिकारिणोऽभिहितास्तेनैव क्रमेणैतदर्धं प्राप्नुयुः ... 34 सजातीयस्य पुत्रस्य यो भाग उक्तस्तदनुसारेणैव तज्जातीया मातांशं हरेत्। ब्राह्मणी चतुरोऽंशानाहरेत्। क्षत्त्रिया त्रीन्। वैश्या द्वौ। शूद्रैकमिति।... 37. उद्धारं विंशांशादिकं ज्येष्ठाय सर्वापेक्षया कनीयांसो दद्युः। .. 42... यच्च स्वयमीहितं वाञ्छितं सन्मित्रादिभ्यो लब्धं तदकामोऽनिच्छन्भ्रात्रादिभ्यो दातुं नार्हति। यथाह योगीश्वरः (Y. II, 118)...

पैतृकं तु यदा द्रव्यमनवाप्तं यदाप्नुयात् ।
न तत्पुत्रैर्भजेत्सार्धमकामः स्वयमर्जितम् ॥ ४३ ॥
वस्त्रं पत्त्रमलंकारः कृतान्नमुदकं स्त्रियः ।
योगक्षेमं प्रचारश्च न विभाज्यं च पुस्तकम् ॥ ४४ ॥ १८ ॥

मृतं द्विजं न शूद्रेण निर्हारयेत् । १ । न शूद्रं द्विजेन । २ । पितरं मातरं च पुत्रा निर्हरेयुः । ३ । न द्विजं पितरमपि शूद्राः । ४ । ब्राह्मणमनाथं ये ब्राह्मणा निर्हरन्ति ते स्वर्गलोकभाजः । ५ । निर्हृत्य च बान्धवं प्रेतं सत्कृत्याप्रदक्षिणेन चितामभिगम्याप्सु सवाससो निमज्जनं कुर्युः । ६ । प्रेतस्योदकनिर्वपणं कृत्वैकं पिण्डं कुशेषु दद्युः । ७ । परिवर्तितवाससश्च निम्बपत्त्राणि विदश्य द्वार्यश्मनि पदन्यासं कृत्वा गृहं प्रविशेयुः । ८ ।

43. अनवाप्य $C^{1,2}$v. XIX, 6. सत्कृत्य प्रदक्षिणेन v.

43... यत्तु स्वयं विद्याशौर्यादिनार्जितं तदकामः स्वपुत्रैः सह न विभजेत् ।... 44. ... पत्त्रं वाहनं यद्येनारूढं । ऋणादिपत्त्रं वा ।... XIX, 1. ...शूद्रेण सपिण्डेनासपिण्डेन वा न निर्हारयेत् ॥ 5. अनाथं सपिण्डादिरहितम्... 6. ... चितामप्रदक्षिणेनाभिगम्य... 7. पिण्डोदकदानान्तर्यविधानेन प्रथमदिनादिकर्तव्यता बोधिता ।...

तिर्मन्वन्तरम् । ११ । चतुर्युगसहस्रं च कल्पः । १२ । स च पितामहस्याहः । १३ । तावती चास्य रात्रिः । १४ । एवंविधेनाहोरात्रेण मासवर्षगणनया सर्वस्यैव ब्रह्मणो वर्षशतमायुः । १५ । ब्रह्मायुषा च परिच्छिन्नः पौरुषो दिवसः । १६ । तस्यान्ते महाकल्पः । १७ । तावत्येवास्य निशा । १८ । पौरुषाणामहोरात्राणामतीतानां संख्यैव नास्ति । १९ । न च भविष्याणाम् । २० । अनाद्यन्तत्वात्कालस्य । २१ ।

एवमस्मिन्निरालम्बे काले सततयायिनि ।
न तद्भूतं प्रपश्यामि स्थितिर्यस्य भवेद्ध्रुवा ॥ २२ ॥
गङ्गायाः सिकताधारास्तथा वर्षति वासवे ।
शक्या गणयितुं लोके न व्यतीताः पितामहाः ॥ २३ ॥
चतुर्दश विनश्यन्ति कल्पे कल्पे सुरेश्वराः ।
सर्वलोकप्रधानाश्च मनवश्च चतुर्दश ॥ २४ ॥

21. अनाद्यन्तता C. K.

13. यः कल्प इत्युक्तः स एष पितामहस्य ब्रह्मणोऽहःसंज्ञो भवति । 15. एवंविधेन कल्पद्वयपरिमितेनाहोरात्रेण त्रिंशत्संख्येन मासस्तैर्द्वादशभिर्मासैर्वर्षं तानि शतं वर्षाणि सर्वस्यैव यो यो यदा यदा ब्रह्मा जायते तदा तदा तस्य तस्यायुर्भवति ।... 22. निरालम्बे निरुपादानके सततयायिनि नित्ये काले भगवति न तद्भूतं पृथिव्यादीन्यतममस्ति ... 23. ... या वा वासवे वर्षति जलधारास्ता अपि लोके गणयितुं शक्यन्ते न त्वतीताः पितामहा ब्रह्माणः ... 21. एकस्मिन्कल्पे ब्रह्मदिवसे चतुर्दश देवप्रधाना इन्द्रा मनुष्यप्रधाना मनवश्च विनश्यन्ति ॥

बहूनीन्द्रसहस्राणि दैत्येन्द्रनियुतानि च ।
विनष्टानीह कालेन मनुजेष्वथ का कथा ॥ २५ ॥
राजर्षयश्च बहवः सर्वे समुदिता गुणैः ।
देवा ब्रह्मर्षयश्चैव कालेन निधनं गताः ॥ २६ ॥
ये समर्था जगत्यस्मिन्सृष्टिसंहारकारणे ।
तेऽपि कालेन लीयन्ते कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २७ ॥
आक्रम्य सर्वः कालेन परलोकं च नीयते ।
कर्मपाशवशो जन्तुस्तत्र का परिवेदना ॥ २८ ॥
जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च ।
अर्थे दुष्परिहार्येऽस्मिन्नास्ति लोके सहायता ॥ २९ ॥
शोचन्तो नोपकुर्वन्ति मृतस्येह जना यतः ।
अतो न रोदितव्यं हि क्रियाः कार्याः स्वशक्तितः ॥३०॥

27. नीयन्ते V[1-4].

25. एकैकस्मिन्कल्पे चतुर्दश चतुर्दशेत्येवं कल्पानामानन्त्यत्वाद्बहूनीन्द्रसहस्राणीत्युक्तस्यैव प्रपञ्चः। तथा दैत्येन्द्राणां हिरण्यकशिपुहिरण्याक्षादीनां नियुतानि लक्षाणि स्वस्वाधिभूतेन कालेन नष्टानि। तत्राल्पतरायुषां मनुजानां कथैव का...। 27. न केवलमतीतकाल एव विशिष्टा नष्टाः किंत्विदानीमप्यस्मिञ्जगति वर्तमानेऽपि लोके सृष्टिसंहारणे उत्पत्तिविनाशविधाने ये समर्थाः सोमसूर्यादयो ग्रहास्तेऽपि... 28. न केवलं मानुषेष्वेव कालप्राभवमपि तु सर्वोऽपि जन्तुरवधिसमाप्तावाक्रम्य निष्पीड्य परलोकं पञ्चत्वं नीयते।... 29. ...अस्मिन्नर्थे प्रवृत्तिनिवृत्त्योः सहायता सहचरिता नास्ति। यतोऽयमर्थो दुःखेनाप्यपरिहरणीयः प्रारब्धकर्मणां भोगैकतावश्यकत्वात्॥ 30... श्राद्धादिक्रियाः शक्त्यनुसारेण कार्याः॥

सुकृतं दुष्कृतं चोभौ सहायौ यस्य गच्छतः ।
बान्धवैस्तस्य किं कार्यं शोचद्भिरथवा न वा ॥ ३१ ॥
बान्धवानामशौचे तु स्थितिं प्रेतो न विन्दति ।
अतस्त्वभ्येति तानेव पिण्डतोयप्रदायिनः ॥ ३२ ॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणात्प्रेतो भवति यो मृतः ।
प्रेतलोकगतस्यान्नं सोदकुम्भं प्रयच्छत ॥ ३३ ॥
पितृलोकगतश्चान्नं श्राद्धे भुङ्क्ते स्वधासमम ।
पितृलोकगतस्यास्य तस्माच्छ्राद्धं प्रयच्छत ॥ ३४ ॥
देवत्वे यातनास्थाने तिर्यग्योनौ तथैव च ।
मानुष्ये च तथाप्नोति श्राद्धं दत्तं स्वबान्धवैः ॥ ३५ ॥
प्रेतस्य श्राद्धकर्तुश्च पुष्टिः श्राद्धे कृते ध्रुवम ।
तस्माच्छ्राद्धं सदा कार्यं शोकं त्यक्त्वा निरर्थकम ॥ ३६ ॥
एतावदेव कर्तव्यं सदा प्रेतस्य बन्धुभिः ।
नोपकुर्यान्नरः शोचन्प्रेतस्यात्मन एव वा ॥ ३७ ॥

34. स्वधासमम् [illegible]; समंचकम् [illegible] 37. [illegible]

32. ...पिण्डतोयप्रदायिना बान्धवाः [illegible] 33. [illegible] सपिण्डी-करणकालेषु यावत्सपिण्डीकरणं भवति तावन्मृतः [illegible] दुःखानुभववान्भवति । 34. ...श्राद्धे पार्वणादौ पुत्रादिदत्तं [illegible] दानादि स्वधया पितृभागेनामृतविशेषेण समं तुल्यं भुङ्क्ते ।... 37. शोकेन श्राद्धम् अकुर्वन्... प्रतिकूलं कुर्यात्... एतावत्पर्यन्तं श्राद्धादि.

दृष्ट्वा लोकमनाक्रन्दं म्रियमाणांश्च बान्धवान् ।
धर्ममेकं सहायार्थं वरयध्वं मृदा नराः ॥ ३८ ॥
मृतोऽपि बान्धवः शक्तो नानुगन्तुं नरं मृतम् ।
जायावर्जं हि सर्वस्य याम्यः पन्था विरुध्यते ॥ ३९ ॥
धर्म एकोऽनुयात्येनं यत्र क्वचनगामिनम् ।
नन्वसारे नृलोकेऽस्मिन्धर्मं कुरुत माचिरम् ॥ ४० ॥
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत पूर्वाह्णे चापराह्णिकम् ।
न हि प्रतीक्षते मृत्युः कृतं चास्य न वाकृतम् ॥ ४१ ॥
क्षेत्रापणगृहासक्तमन्यत्रगतमानसम् ।
वृकीवोरणमासाद्य मृत्युरादाय गच्छति ॥ ४२ ॥
न कालस्य प्रियः कश्चिद्द्वेष्यश्चास्य न विद्यते ।
आयुष्ये कर्मणि क्षीणे प्रसह्य हरते जनम् ॥ ४३ ॥
नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि ।
कुशाग्रेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥ ४४ ॥

38. आक्रन्दः पृष्ठरक्षकः मृतस्य लोके पश्चात्प्रियानुष्ठानेनोपकर्ता तद्रहितोऽयं लोको यतः प्रतिदिनं म्रियमाणा एव बान्धवा दृश्यन्ते अतः स्वस्यासहायतां ज्ञात्वा परलोके च सहायार्थं धर्ममेव भो नराः सदा वरयध्वम् ॥ 39. सह. मृतानामपि ... क्व सहायोपयोगः ... । जायायाः प्रत्यक्षशरीरत्वेन । व्यालग्राही यथा व्यालं बलादुद्धरते बिलात् । तद्वदुद्धृत्य सा नारी व्याद्युपकारग्रस्तमवगाह्य तां विनान्यस्य सर्वस्यापि यमलोकमार्गोऽनुसरणं विरुद्धमेव ॥ ... 42...गृहे मेदं कृतमिदमकृतमित्यादि... अन्यत्र पुत्रदुहित्राद्युपनयनविवाहादौ गतमानसम्... 43... तस्य प्रियः प्राप्ते काले रक्षणीयो द्वेष्यश्चाप्राप्ते काले मारणीयो वा नास्ति ।

नौषधानि न मन्त्राश्च न होमा न पुनर्जपाः ।
त्रायन्ते मृत्युनोपेतं जरया वापि मानवम् ॥ ४५ ॥
आगामिनमनर्थं हि प्रविधानशतैरपि ।
न निवारयितुं शक्तास्तत्र का परिवेदना ॥ ४६ ॥
यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ।
तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारं विन्दते ध्रुवम् ॥ ४७ ॥
अव्यक्तादीनि भूतानि व्यक्तमध्यानि चाप्यथ ।
अव्यक्तनिधनान्येव तत्र का परिवेदना ॥ ४८ ॥
देहिनोऽस्मिन्यथा देहे कौमारं यौवनं जरा ।
तथा देहान्तरप्राप्तिर्धीरस्तत्र न मुह्यति ॥ ४९ ॥
गृह्णातीह यथा वस्त्रं त्यक्त्वा पूर्वधृतं नरः ।
गृह्णात्येवं नवं देही देहं कर्मनिबन्धनम् ॥ ५० ॥
नैनं छिन्दन्ति शस्त्राणि नैनं दहति पावकः ।
न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥ ५१ ॥
अच्छेद्योऽयमदाह्योऽयमक्लेद्योऽशोष्य एव च ।
नित्यः सततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ५२ ॥

45–47 om. V.

46... उपायशतैः... 49... धीरो धीमान् ।... 52... नित्योऽविनाशी । सततगः सर्वकालवर्ती । स्थाणुः स्थिरस्वरूपो रूपान्तरापत्तिशून्यः । अचलः पूर्वदेहापरित्यागी । सनातनोऽनादिः ।...

अव्यक्तोऽयमचिन्त्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ।
तस्मादेवं विदित्वैनं नानुशोचितुमर्हथ ॥ ५३ ॥ २० ॥

अथाशौचव्यपगमे सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तस्त्वेवंविधान्ब्राह्मणान्यथाशक्त्युदङ्मुखान्गन्धमाल्यवस्त्रालंकारादिभिः पूजितान्भोजयेत् । १ । एकवन्मन्त्रानूहेदेकोद्दिष्टे । २ । उच्छिष्टसंनिधावेकमेव तन्नामगोत्राभ्यां पिण्डं निर्वपेत् । ३ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु दक्षिणयाभिपूजितेषु प्रेतनामगोत्राभ्यां दत्ताक्षय्योदकश्चतुरङ्गुलपृथ्वीस्तावदन्तरास्तावदधःखाता वितस्त्यायतास्तिस्रः कर्षूः कुर्यात् । ४ । कर्षूसमीपे चाग्नित्रयमुपसमाधाय परिस्तीर्य तत्रैकैकस्मिन्नाहुतित्रयं जुहुयात् । ५ । सोमाय पितृमते स्वधा नमः । ६ । अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नमः । ७ । यमायाङ्गिरसे स्वधा नमः ।

XXI, 1. आचान्त° Cv. 2. उद्दिष्ट° Cv.

XXI, 1... तत्राशौचान्तदिनकर्तव्यमाह ।... सुस्नातो मन्त्रवत्कृतस्नानः ।... तत्र संख्याविशेषविधानाय यथाशक्तीति ... आदिशब्दाद्धूपदीपादिग्रहणम् ।... 2. प्रकृतौ पार्वणे बहुवचनान्ता मन्त्रास्ते विकृतावेकोद्दिष्टे एकवचनान्तत्वेनोह्याः । वचनमुपलक्षणं तेन प्रकृतेरप्यूहः ।... 3. प्रेतोद्देशेनैव न तत्पित्रादीनां तन्नामगोत्राभ्यामेव दद्यादिति मात्रेण निवर्तयेत् । 4... उत्तिष्ठतामित्यक्षय्योदकं तथा दत्त्वाभिरम्यतामिति तान्विसृज्य... 5. तत्राग्निष्वेकैकस्मिन्नाहुतित्रयमादन्त्य जुहुयात् । तत्र मन्त्रानाह ॥

।८। स्थानत्रये च प्राग्वत्पिण्डनिर्वपणं कुर्यात्। ९। अन्नदधिघृतमधुमांसैः कर्षूत्रयं पूरयित्वैतत्त इति जपेत्। ।१०। एवं मृताहे प्रतिमासं कुर्यात्। ११। संवत्सरान्ते प्रेताय तत्पित्रे तत्पितामहाय तत्प्रपितामहाय च ब्राह्मणान्देवपूर्वान्भोजयेत्। १२। अत्राग्नौकरणमावाहनं पाद्यं च कुर्यात्। १३। संसृजतु त्वा पृथिवी समानी व इति च प्रेतपाद्यपात्रं पितृपाद्यपात्रत्रये योजयेत् ।१४। उच्छिष्टसंनिधौ पिण्डचतुष्टयं कुर्यात् ।१५। ब्राह्मणांश्च स्वाचान्तान्दत्तदक्षिणांश्चानुव्रज्य विसर्जयेत्। १६। ततः प्रेतपिण्डं पाद्यपात्रोदकवत्पिण्डत्रये निदध्यात्। १७। कर्षूत्रयसंनिकर्षेऽप्येवमेव। १८।

10. पूरयित्वैतदिति C. v. 21. एकं च C. v.

9... प्राग्वत्कर्षूषु प्रेतनामगोत्राभ्यामेकैकं पिण्डं दद्यात् ॥ 10... एकैकं कर्षूत्रयं पूरयित्वैतत्ते तत ये च त्वामत्रान्वित्याग्नलाधमादृकं मन्त्रं यथाक्रमं जपेत्। अत्र ततशब्दस्थाने प्रेतशब्दस्योहः।... 12... तत्र प्रेतादिभ्यश्चतुर्भ्यश्चत्वारो विश्वेदेविकं च द्वावित्येवं षड्ब्राह्मणान्प्रत्येकमेकोद्दिष्टविधिना भोजयेत्।... 13. अत्र सपिण्डीकरणान्तर्गत एकोद्दिष्ट... 14. पाद्यं च पात्रं च पाद्यपात्रे प्रेतपाद्यपात्रे प्रेतपाद्यं प्रेतपाद्योदकं पात्रं प्रेतार्घ्यपात्रोदकं तदुभयं पितृपाद्योदकत्रये पित्रर्घ्यपात्रोदकत्रये च यथाक्रमं मन्त्राभ्यां योजयेत।... 17. यथा प्रेतपाद्योदकं पितृपाद्योदकत्रयेषु प्रेतार्घ्यपात्रोदकं च पित्रर्घ्यपात्रोदकत्रयेण. योजितं तथैव प्रेतपिण्डं त्रिधा विभज्य पित्रादिपिण्डत्रये ताभ्यामेव मन्त्राभ्यां योजयेत्। तदुक्तं काठकगृह्ये....

सपिण्डीकरणं मासिकार्थवद्द्वादशाहं श्राद्धं कृत्वा त्रयोदशेऽह्नि वा कुर्यात्। १९। मन्त्रवर्जं हि शूद्राणां द्वादशेऽह्नि। २०। संवत्सराभ्यन्तरे यद्यधिमासो भवेत्तदा मासिकार्थे दिनमेकं वर्धयेत्। २१।

सपिण्डीकरणं स्त्रीणां कार्यमेवं तथा भवेत्।
यावज्जीवं तथा कुर्याच्छ्राद्धं तु प्रतिवत्सरम्॥ २२॥
अर्वाक्सपिण्डीकरणं यस्य संवत्सरात्कृतम्।
तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्याद्वर्षं द्विजन्मने॥ २३॥ २१॥

ब्राह्मणस्य सपिण्डानां जननमरणयोर्दशाहमाशौचम्। १। द्वादशाहं राजन्यस्य। २। पञ्चदशाहं वैश्यस्य। ३। मासं शूद्रस्य। ४। सपिण्डता च पुरुषे सप्तमे विनिवर्तते। ५। आशौचे होमदानप्रतिग्रहस्वाध्याया निवर्तन्ते। ६। नाशौचे कस्यचिदन्नमश्नीयात्। ७। ब्राह्मणादीनामशौचे यः सकृदेवान्नमश्नाति तस्य तावद्-

19) मासिकसपिण्डीकरणादेः कालान्तरमप्याह। मासि भवं मासिकं तदर्थः प्रेताप्यायनादिः साध्यो यस्मिंस्तदिति मासिकार्थं वत्।... द्वादशाहे द्वादशश्राद्धम् कृत्वा त्रयोदशेऽह्नि वा दशमाह्ने वा सपिण्डीकरणं कुर्यात्।... द्वादशाह इत्याशौचान्तोपलक्षणम्।... 22... यावज्जीवं प्रतिसंवत्सरं मृताहे श्राद्धमपि वृद्धमासार्थविधिना कुर्यात्। XXII, 6. होमो वैश्वदेवः... 7. अशौचिनः सवर्णस्यासवर्णस्य वासपिण्डस्यान्नमन्यो नाश्नीयात्। सपिण्डस्य तु न दोषः।

शौचं यावत्तेषाम् । ८ । आशौचापगमे प्रायश्चित्तं कुर्यात् । ९ । सवर्णस्याशौचे द्विजो भुक्त्वा स्रवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वोत्तीर्य गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत् । १० । क्षत्रियाशौचे ब्राह्मणस्त्वेतदेवोपोषितः कृत्वा शुध्यति । ११ । वैश्याशौचे राजन्यश्च । १२ । वैश्याशौचे ब्राह्मणस्त्रिरात्रोपोषितश्च । १३ । ब्राह्मणाशौचे राजन्यः क्षत्रियाशौचे वैश्यश्च स्रवन्तीमासाद्य गायत्रीशतपञ्चकं जपेत् । १४ । वैश्यश्च ब्राह्मणाशौचे गायत्र्यष्टशतं जपेत् । १५ । शूद्राशौचे द्विजो भुक्त्वा प्राजापत्यं चरेत् । १६ । शूद्रश्च द्विजाशौचे स्नानमाचरेत् । १७ । शूद्रः शूद्राशौचे स्नातः पञ्चगव्यं पिबेत् । १८ । पत्नीनां दासानामानुलोम्येन स्वामिनस्तुल्यमाशौचम् । १९ । मृते स्वामिन्यात्मीयम् । २० । हीनवर्णानामधिकवर्णेषु सपिण्डेषु तदाशौचव्यपगमे शुद्धिः । २१ । ब्राह्मणस्य क्षत्रविट्शूद्रेषु सपिण्डेषु षड्रात्रत्रिरात्रैकरात्रैः । २२ । क्षत्रि-

XXII. 16. C. read प्राजापत्यव्रतं and make a Sloka of the two Sûtras 15, 16. — 22. °सपिण्डेषु in C. ...

11. ... पूर्वंदृष्टपाप्य पर्वेद्युः पञ्चमयज्ञं कृत्वा शुध्यति । 15. यस्य विप्राशौचे भुक्त्वा नदीं गत्वाष्टोत्तरशतं गायत्र्यां जपेत् । 20. स्वामि मरणानन्तरं पृथग्वस्थितानां वा पत्न्यादीनां स्वकीयजात्युक्तमेवाशौचम् 21. हीनवर्णानां क्षत्रियादीनामधिकवर्णेषु ब्राह्मणादिषु सपिण्डेषु जातमृतेषु वा यदुक्तमवर्णाशौचं तदपगम एव शुद्धिः ।

यस्य विट्शूद्रयोः पञ्चाहत्रिरात्राभ्याम् । २३ । वैश्यस्य शूद्रेषु पञ्चाहेन । २४ । मासतुल्यैरहोरात्रैर्गर्भस्रावे । २५ । जातमृते मृतजाते वा कुलस्य सद्यः शौचम् । २६ । अदन्तजाते बाले प्रेते सद्य एव । २७ । नास्याग्निसंस्कारो नोदकक्रिया । २८ । दन्तजाते त्वकृतचूडे त्वहोरात्रेण । २९ । कृतचूडे त्वसंस्कृते त्रिरात्रेण । ३० । ततः परं यथोक्तकालेन । ३१ । स्त्रीणां विवाहः संस्कारः । ३२ । संस्कृतासु स्त्रीषु नाशौचं पितृपक्षे । ३३ । तत्प्रसवमरणे चेत्पितृगृहे स्यातां तदैकरात्रं त्रिरात्रं च । ३४ । जननाशौचमध्ये यद्यपरं जननाशौचं स्यात्तदा पूर्वाशौचव्यपगमे शुद्धिः । ३५ । रात्रिशेषे दिनद्वयेन । ३६ । प्रभाते दिनत्रयेण । ३७ । मरणाशौचमध्ये ज्ञातिमरणेऽप्येवम् । ३८ । श्रुत्वा देशान्तरस्थो जननमरणे आशौचशेषेण शुध्येत् । ३९ । व्यतीतेऽशौचे संवत्सरान्त-

39. आशौच॰ om. C. V.

25. यावन्तो मासा गर्भस्य तत्समसंख्यैरहोरात्रैर्गर्भस्रावे माता शुध्यति । ... 26. जात एव मृतो जातमृतो नाभिच्छेदात्पूर्वमेव मृत इति यावत् । मृत एव जातो मृतजातः । ... 31. ततः उपनयनात्परं स्वस्वकालेन दशाहादिना सर्वे वर्णाः शुद्ध्येयुः । ... 34. पितुर्गृहे त्रिरात्रं बन्धूनामेकरात्रं ज्ञेयम् । ... 37. प्रभाते रात्रेश्चरमे यामे । ... शातातपोऽपि । रात्रिशेषे द्व्यहाच्छुद्धिर्यामशेषे त्र्यहाच्छुचिरिति ॥ 39. आशौचमध्य इत्यनुवर्तते । ...

स्त्र्येकरात्रेण । ४० । ततः परं स्नानेन । ४१ । आचार्ये मातामहे च व्यतीते त्रिरात्रेण । ४२ ।

अनौरसेषु पुत्रेषु जातेषु च मृतेषु च ।
परपूर्वासु भार्यासु प्रसृतासु मृतासु च ॥ ४३ ॥

आचार्यपत्नीपुत्रोपाध्यायमातुलश्वशुरश्वशुर्यसहाध्यायिशिष्येष्वतीतेष्वेकरात्रेण । ४४ । स्वदेशराजनि च । ४५ । असपिण्डे स्ववेश्मनि मृते च । ४६ । भृग्वग्न्यनाशकाम्बुसंग्रामविद्युन्नृपहतानां नाशौचम् । ४७ । न राज्ञां राजकर्मणि । ४८ । न व्रतिनां व्रते । ४९ । न सत्त्रिणां सत्त्रे । ५० । न कारूणां कारुकर्मणि । ५१ । न राजाज्ञाकारिणां तदिच्छया । ५२ । न देवप्रतिष्ठाविवाहयोः पूर्वसंभृतयोः । ५३ । न देशविभ्रमे । ५४ ।

43. परपूर्वासु नारीषु V^1. 50—52 om. V ; but 53 is marked ५३. 51. स्वकर्मणि C^2.

40. दशाहादावाशौचकालेऽतिक्रान्ते पूर्ववर्षमध्ये ज्ञातिमरणश्रवणे देशान्तरस्थोऽहोरात्रेण शुध्येत् ।... 45. यस्मिन्देशे स्वयमुष्यते स स्वदेशस्तस्य राजनि प्रेते... 46. संपिण्डः पूर्वोक्तस्तद्भिन्नोऽसपिण्डस्तस्मिन्स्ववेश्मनि मृते एकरात्रेण शुद्धिः ॥ 47. भृगुर्गिरिकूटकः ।... 48. ...राजकर्मणि प्रजापालनोपयुक्तहोमदानव्यवहारदर्शनादौ नाशौचम् ।... 50... यजमानानां... सत्त्रे गवामयनादिसत्त्रादौ नाशौचम् ।... 53 विष्ण्वादिमूर्तिप्रतिष्ठापने ... पूर्वमाशौचात्संभारः प्रारभ्येत् ।... 54. देशोपप्लवे नाशौचं स्पर्शादौ तन्निमित्तशान्त्यादौ च । ..

आपद्यपि च कष्टायाम्। ५५। आत्मत्यागिनः पतिताश्च
नाशौचोदकभाजः। ५६। पतितस्य दासी मृताह्नेऽप-
दापां घटमपवर्जयेत्। ५७। उद्बन्धनमृतस्य यः पाशं
छिन्द्यात्स तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति। ५८। आत्मत्यागिनां
संस्कर्ता च। ५९। तदश्रुपातकारी च। ६०। सर्वस्यैव
प्रेतस्य बान्धवैः सहाश्रुपातं कृत्वा स्नानेन। ६१। अकृ-
तेऽस्थिसंचये सचैलस्नानेन। ६२। द्विजः शूद्रप्रेतानुग-
मनं कृत्वा स्रवन्तीमासाद्य तन्निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वो-
त्तीर्य गायत्र्यष्टसहस्रं जपेत्। ६३। द्विजप्रेतस्याष्टशतम्
। ६४। शूद्रः प्रेतानुगमनं कृत्वा स्नानमाचरेत्। ६५।
चिताधूमसेवने सर्वे वर्णाः स्नानमाचरेयुः। ६६। मैथुने
दुःस्वप्ने रुधिरोपगतकण्ठे वमनविरेकयोश्च। ६७।
श्मश्रुकर्मणि कृते च। ६८। शवस्पृशं च स्पृष्ट्वा रज-
स्वलाचाण्डालयूपांश्च।६९। भक्ष्यवर्जं पञ्चनखशवं तदस्थि
सस्नेहं च। ७०। सर्वेष्वेतेषु स्नानेषु वस्त्रं नाप्रक्षालितं
बिभृयात्। ७१। रजस्वला चतुर्थेऽह्नि स्नानाच्छुध्यति।

57. मृतेऽह्नि \ ... 71. पूर्वं वस्त्र ...

55. कष्टापद्भिक्षरोगादिष्वत्र प्रतिग्रहदानादौ नाशौचम्।... 57. पतितस्य मरणदिने दासी अपां घटं पदापवर्जयेत्। इदं त्वं पिबेति।... 63... अष्टाधिकं सहस्रं गायत्रीं जपेत्।... 64... पूर्ववदघमर्षणं जप्त्वाष्टाधिकं शतं गायत्रीं जपेत्।... 67...दुःस्वप्ने गर्धभाद्यारोहणं... 69. शववाहकं... चाण्डालं तत्समानधर्मं श्वपचादिकं च।...

।७२। रजस्वला हीनवर्णां रजस्वलां स्पृष्ट्वा न तावद-
श्नीयाद्यावन्न शुद्धा ।७३। सवर्णामधिकवर्णां वा स्पृष्ट्वा
सद्यः स्नात्वा शुध्यति ।७४। क्षुत्वा सुप्त्वा भुक्त्वा भोज-
नाध्ययनेप्सुः पीत्वा स्नात्वा निष्ठीव्य वासः परिधाय
रथ्यामाक्रम्य मूत्रपुरीषे कृत्वा पञ्चनखास्थ्यस्नेहं स्पृष्ट्वा
चाचामेत् ।७५। चाण्डालम्लेच्छसंभाषणे च ।७६।
नाभेरधस्तात्प्रबाहुषु च कायिकैर्मलैः सुराभिर्मद्यैश्चोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य शुध्येत् ।७७। अन्यत्रोप-
हतो मृत्तोयैस्तदङ्गं प्रक्षाल्य स्नानेन ।७८। वक्त्रोप-
हतस्तूपोष्य स्नात्वा पञ्चगव्येन ।७९। दशनच्छदोप-
हतश्च ।८०।

वसा शुक्रमसृङ्मज्जा मूत्रं विट्कर्णविण्नखाः ।
श्लेष्माश्रु दूषिका स्वेदो द्वादशैते नृणां मलाः ॥ ८१ ॥
गौडी माध्वी च पैष्टी च विज्ञेया त्रिविधा सुरा ।
यथैवैका तथा सर्वा न पातव्या द्विजातिभिः ॥ ८२ ॥

74. सद्यः om. $C^{1.4}$v Ap. स्नात्वाऽऽचामेत् $V^{1.2}$ C^{1}. 75. भुक्त्वा om. $C^{1.2}$. भोजनाध्ययने $C^{1.2}$; भोजनेप्सुः v. 77. सुराभिर्मद्यैरुपहतो $C^{1.2}$v. 79. is repeated in $V^{1.2}$.

78 उक्ताङ्गेभ्योऽन्यत्र नाभेरूर्ध्वम्... 81 ...कर्णयोर्विट् शिरोमध्ये पिण्डित(॰तः) स्नेहः (Kulluka)... 82. माध्वी मधुविकारः.... यथाह हारीतः... माध्वीकं मधुकं माध्वं मधुना संधानात्स्वयम् ।...

माधूकमैक्षवं टाङ्कं कौलं खार्जूरपानसे ।
मृद्वीकारसमाध्वीके मैरेयं नारिकेलजम् ॥ ८३ ॥
अमेध्यानि दशैतानि मद्यानि ब्राह्मणस्य च ।
राजन्यश्चैव वैश्यश्च स्पृष्ट्वैतानि न दुष्यतः ॥ ८४ ॥
गुरोः प्रेतस्य शिष्यस्तु पितृमेधं समाचरन् ।
प्रेताहारैः समं तत्र दशरात्रेण शुध्यति ॥ ८५ ॥
आचार्यं स्वमुपाध्यायं पितरं मातरं गुरुम् ।
निर्हृत्य तु व्रती प्रेतान्न व्रतेन वियुज्यते ॥ ८६ ॥
आदिष्टी नोदकं कुर्यादा व्रतस्य समापनात् ।
समाप्ते तूदकं कृत्वा त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥ ८७ ॥
ज्ञानं तपोऽग्निराहारो मृन्मनो वार्युपाञ्जनम् ।
वायुः कर्मार्ककालौ च शुद्धिकर्तॄणि देहिनाम् ॥ ८८ ॥
सर्वेषामेव शौचानामन्नशौचं परं स्मृतम् ।
योऽन्ने शुचिः स हि शुचिर्न मृद्वारिशुचिः शुचिः ॥ ८९ ॥

87. त्रिरात्रेण विशुध्यति C. See M. v. 88.

83. माधूकं मधूकपुष्पोद्भवम् ... टङ्कः कपित्थविशेषः ... माध्वीकं मधूद्भवं माध्व्यतिरिक्तम् । मैरेयं धातकीपुष्पजं गुडधान्याम्लसहितमिति शब्दार्णवे वाचस्पतिः ।... 84. स्पर्शः पानोपलक्षणम् ... 85... प्रेताहारैः प्रेतसपिण्डैः... 86... व्रती ब्रह्मचारी व्रतेन ब्रह्मचर्येण न वियुज्यते न भ्रश्यति । 87... आदिष्टी ब्रह्मचारी प्रक्रान्तप्रायश्चित्त इत्यन्ये ।... 88. ज्ञानमाध्यात्मिकं बुद्धेः शुद्धिहेतुः ।... आहारः पञ्चगव्यादीनाम् ।...कर्म संध्यादि अहोरात्रकृतपापस्य ।... 89... योऽन्ने शुचिः शुच्यन्नादः स शुचिः ।... अर्थशौचमिति पाठे (See M. v. 106) ऽप्याहारशुद्ध्यर्थमेवार्थशौचापेक्षेति ।...

क्षान्त्या शुध्यन्ति विद्वांसो दानेनाकार्यकारिणः ।
प्रच्छन्नपापा जप्येन तपसा वेदवित्तमाः ॥ ९० ॥
मृत्तोयैः शोध्यते शोध्यं नदी वेगेन शुध्यति ।
रजसा स्त्री मनोदुष्टा संन्यासेन द्विजोत्तमाः ॥ ९१ ॥
अद्भिर्गात्राणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।
विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यति ॥ ९२ ॥
एष शौचस्य ते प्रोक्तः शारीरस्य विनिर्णयः ।
नानाविधानां द्रव्याणां शुद्धेः शृणु विनिर्णयम् ॥ ९३ ॥ २२ ॥

शारीरैर्मलैः सुराभिर्मद्यैर्वा यदुपहतं तदत्यन्तोपहतम् । १ । अत्यन्तोपहतं सर्वं लोहभाण्डमग्नौ प्रक्षिप्तं शुध्येत् । २ । मणिमयमश्ममयमब्जं च सप्तरात्रं महीनिखननेन । ३ । शृङ्गदन्तास्थिमयं तक्षणेन । ४ । दारवं

XXIII. 1 [illegible]

90. अकार्यं निषिद्धं तत्कारिणः ... 91. शोध्यममेध्यादिलिप्तमङ्गम् । द्विजोत्तमा ब्राह्मणाः ... 92 गात्राणि शरीराणि लिप्तान्यद्भिः स्नानैः शुध्यन्ति । मनः सदसत्संकल्पात्मकमसत्संकल्पादशुद्धं सत्येन सत्यसंकल्पेन शुध्यति ।... विद्यातपोभ्यां ... शुद्धिः शरीराभिमानजन्यदुरितनिवृत्तिः । बुद्धिः संशयविपर्ययात्मिका ज्ञानेन प्रमारूपेण... XXIII. 2 लोहानि सुवर्णरजतताम्रायस्त्रपुसीसात्मकानि सप्तविधा धातवः सर्वशब्दात्तद्विकाराः पित्तलादयश्च तन्मयं भाण्डम्... 3... अब्जं शङ्खशुक्त्यादि ।
4. शृङ्गं खड्गादीनां दन्ता गजादीनामस्थि कूर्मादीनाम् ।

मृन्मयं च जह्यात् । ५ । अत्यन्तोपहतस्य वस्त्रस्य यत्प्रक्षालितं सद्विरज्यते तच्छिन्द्यात् । ६ । सौवर्णराजताब्जमणिमयानां निर्लेपानामद्भिः शुद्धिः । ७ । अश्ममयानां चममानां ग्रहाणां च । ८ । चरुस्रुक्स्रुवाणामुष्णेनाम्भसा । ९ । यज्ञकर्मणि यज्ञपात्राणां पाणिना संमार्जनेन । १० । स्फ्यशूर्पशकटमुसलोलूखलानां प्रोक्षणेन । ११ । शयनयानासनानां च । १२ । बहूनां च । १३ । धान्याजिनरज्जुतान्तववैदलसूत्रकार्पासवाससां च । १४ । शाकमूलफलपुष्पाणां च । १५ । तृणकाष्ठशुष्कपलाशानां च । १६ । एतेषां प्रक्षालनेन । १७ । अल्पानां च । १८ । ऊषैः कौशेयाविकयोः । १९ । अरिष्टैः कुतपानाम । २० । श्रीफलैरंशुपट्टानाम । २१ । गौर-

6. मद्य ... (...).

7. अन्योपघातशुद्धिमाह ... निर्लेपानामुच्छिष्टादिमात्रस्पर्शे ... 8... तेषां निर्लेपानामद्भिरेव शुद्धिः ।... 9. एतेषां चर्वादिलेपरहितानाम्... 10... कूर्चदर्भापवित्रेण च ... संमार्जनेन ... 12. स्पर्शशुद्धिमाह ... एषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि प्रोक्षणेनैव शुद्धिः । 14... वैदलं वेणुविदलकृतं व्यजनादि ।... वासो नवमच्छिन्नान्तनिर्मुक्तं क्षालनासहं कौसुम्भादिरक्तं च ।... एतेषां बहूनामपि चाण्डालादिस्पर्शे प्रोक्षणेन शुद्धिः ।... 16... शुष्कं गोमयपिण्डः । पलाशं पर्णं मधूकपलाशादेः एतेषां चाण्डालादिस्पर्शेऽपि...17. एतेषां शाद्वलादीनां पलाशान्तानां विष्ठादिलिप्तानां प्रक्षालनेन लेपापनोदकेन द्रव्याविनाशेन च क्षालनेन शुद्धिः ... 18. येषां धान्यवासःप्रभृतीनां बहूनां स्पर्शे प्रोक्षणमुक्तं तेषामेवाल्पानां तत्रैव क्षालनेन शुद्धिः । नेदं लेपशुद्धौ पूर्वसूत्रेणैव विधानात् ।... 21. अंशुपट्टाः वल्कलतन्तुनिर्मिताः...

सर्षपैः क्षौमाणाम् ।२२। शृङ्गास्थिदन्तमयानां च ।२३। पद्माक्षैर्मृगलोमिकानाम् ।२४। ताम्ररीतित्रपुसीसमयानामम्लोदकेन ।२५। भस्मना कांस्यलोहयोः ।२६। तक्षणेन दारवाणाम् ।२७। गोवालैः फलसंभवानाम् ।२८। प्रोक्षणेन संहतानाम् ।२९। उत्प्लवनेन द्रवाणाम् ।३०। गुडादीनामिक्षुविकाराणां प्रभूतानां गृहनिहितानां वार्यग्निदानेन ।३१। सर्वलवणानां च ।३२। पुनःपाकेन मृन्मयानाम् ।३३। द्रव्यवत्कृतशौचानां देवतार्चानां भूयःप्रतिष्ठापनेन ।३४। असिद्धस्यान्नस्य यन्मात्रमुपहतं तन्मात्रं परित्यज्य शेषस्य कण्डनप्रक्षालने कुर्यात् ।३५। द्रोणाभ्यधिकं सिद्धमन्नमुपहतं न दुष्यति ।३६। तस्योपहतमात्रमपास्य गायत्र्याभिम

[illegible] यावन्मात्रम् । [illegible] । [illegible] ।

२४. [illegible] ... नारिकेल [illegible] ... शुद्धिः ... [illegible] ... शुद्धिमाह ... [illegible] ... दानाम् ... [illegible] ... तत्पर्वक [illegible] ... [illegible] ... देवतार्चा [illegible] ... [illegible] ... सुवर्णादिधातुप्रकृतिकाया [illegible] शुद्धिः ... [illegible] ... न दुष्यति न त्यज्यते । द्रोणवचनाद्बहुनस्य [illegible] ।

न्वितं सुवर्णाम्भः प्रक्षिपेत्। वस्त्रस्य प्रदर्शयेदग्नेश्च । ३७ ।

पक्षिजग्धं गवा घ्रातमवधूतमवक्षुतम् ।
दूषितं केशकीटैश्च मृत्प्रक्षेपेण शुध्यति ॥ ३८ ॥

यावन्नापैत्यमेध्याक्ताद्गन्धो लेपश्च तत्कृतः ।
तावन्मृद्वारि देयं स्यात्सर्वासु द्रव्यशुद्धिषु ॥ ३९ ॥

अजाश्वं मुखतो मेध्यं न गौर्न नरजा मलाः ।
पन्थानश्च विशुध्यन्ति सोमसूर्यांशुमारुतैः ॥ ४० ॥

रथ्याकर्दमतोयानि स्पृष्टान्यन्त्यश्ववायसैः ।
मारुतेनैव शुध्यन्ति पक्वेष्टकचितानि च ॥ ४१ ॥

प्राणिनामथ सर्वेषां मृद्भिरद्भिश्च कारयेत् ।
अत्यन्तोपहतानां च शौचं नित्यमतन्द्रितः ॥ ४२ ॥

भूमिष्ठमुदकं पुण्यं वैतृष्ण्यं यत्र गोर्भवेत् ।
अव्याप्तं चेदमेध्येन तद्वदेव शिलागतम् ॥ ४३ ॥

मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहतात्तथा ।
अपः समुद्धरेत्सर्वाः शेषं वस्त्रेण शोधयेत् ॥ ४४ ॥

37. वस्त्रस्य च प्रदर्शयेदग्नेः (... 38. मृद्दः क्षेपेण (... 44. ... (...

37... हैमाम्भः प्रक्षिपेत् ... अजोऽश्वोपलक्षणम् (... ४०)... 38. पक्षिणः स्पृश्याः... भक्ष्याश्च ... केशादिमिश्रः .. 42. प्राणिना मनुष्याणाम्... कारयेदर्थेदर्शादाचार्यः ॥ 43. अमेध्येन केशादिना अव्याप्तमत्यन्तसंपर्करहितम्... यत्र गोर्वैतृष्ण्यं भवेद्वर्षिष्ठं च तत्।... शिलागतं पर्वतादिशिखरभवम् ।... 44. मृताः प्राणाः पञ्चनखा मनुष्यादयोऽभक्ष्या यस्मिन् ।... शेषमपां वस्त्रेण शोधयेदपनयेत् ...

वह्निप्रज्वालनं कुर्यात्कूपे पक्वेष्टकाचिते ।
पञ्चगव्यं न्यसेत्पश्चान्नवतोयसमुद्भवे ॥ ४५ ॥
जलाशयेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वसुंधरे ।
कूपवत्कथिता शुद्धिर्महत्सु च न दूषणम् ॥ ४६ ॥
त्रीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।
अदृष्टमद्भिर्निर्णिक्तं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥ ४७ ॥
नित्यं शुद्धः कारुहस्तः पण्यं यच्च प्रसारितम् ।
ब्राह्मणान्तरितं भैक्ष्यमाकराः सर्व एव च ॥ ४८ ॥
नित्यमास्यं शुचि स्त्रीणां शकुनिः फलपातने ।
प्रस्रवे च शुचिर्वत्सः श्वा मृगग्रहणे शुचिः ॥ ४९ ॥
श्वभिर्हतस्य यन्मांसं शुचि तत्परिकीर्तितम् ।
क्रव्याद्भिश्च हतस्यान्यैश्चण्डालाद्यैश्च दस्युभिः ॥ ५० ॥

45 .. इष्टका पाषाणोपलक्षणार्थम् ... शुष्कादिवद्गुप्तिनियमार्थं । .. 46.... अल्पेष्वथाल्पेषु स्थावरेषु वाप्यादिषु जलाशयेषु । स्थावरग्रहणाद्दिशिग्रहणा-दिनिवृत्तिः । महत्त्वात् न दूषणमिति ... 47...मनस्तुष्टिर्यत्र शुद्धमेतदस्त्विति ब्राह्मणाना वाचा शस्यते .. 48. कारूणां सूपकारादीनाम्... यच्च पण्यं प्रसारितं विक्रयार्थं पण्यं तदनेकक्रेतृक-कलितमपि शुचि ।... ब्राह्मणेन दापितं ... मिश्रमपि... शुचि ... विना ।...गुडलवणाद्युत्पत्तिस्थानानि... सुवर्णाद्युत्पत्तिस्थानानि 49. स्त्रीणां स्वीयानामास्यं सर्वाङ्गोपलक्षणार्थं चुम्बनालिङ्गनादौ शुचि काकादि पक्षिणां चञ्चुप्रघातपतितं फलं शुचि (Kulluka)। वत्सो वत्सतरो बालो वा ।... 50... क्रव्याद्भिर्व्याघ्रश्येनादिभिश्चाण्डालादिः चण्डालः श्वपचः क्षत्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवश्चैव सप्तैते त्वन्त्यजाः स्मृताः ॥ इत्युक्तैर्दस्युभिर्व्याधैश्च हतस्य मांसं ... शुचीति ॥

ऊर्ध्वं नाभेर्यानि खानि तानि मेध्यानि निर्दिशेत्।
यान्यधस्तान्यमेध्यानि देहाच्चैव मलाश्च्युताः ॥ ५१ ॥
मक्षिका विप्रुषश्छाया गौर्गजाश्वमरीचयः।
रजो भूर्वायुरग्निश्च मार्जारश्च सदा शुचिः ॥ ५२ ॥
नोच्छिष्टं कुर्वते मुख्या विप्रुषोऽङ्गे पतन्ति याः।
न श्मश्रूणि गतान्यास्यं न दन्तान्तरवेष्टितम् ॥ ५३ ॥
स्पृशन्ति बिन्दवः पादौ य आचामयतः परान्।
भौमिकैस्ते समा ज्ञेया न तैरप्रयतो भवेत् ॥ ५४ ॥
उच्छिष्टेन तु संस्पृष्टो द्रव्यहस्तः कथंचन।
अनिधायैव तद्द्रव्यमाचान्तः शुचितामियात् ॥ ५५ ॥
मार्जनोपाञ्जनैर्वेश्म प्रोक्षणेन च पुस्तकम्।
संमार्जनेनाञ्जनेन सेकेनोल्लेखनेन च ॥ ५६ ॥
दाहेन च भुवः शुद्धिर्वासेनाप्यथवा गवाम्।
गावः पवित्रं मङ्गल्यं गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५७ ॥
गावो वितन्वते यज्ञं गावः सर्वाघसूदनाः।
गोमूत्रं गोमयं सर्पिः क्षीरं दधि च रोचना ॥ ५८ ॥

53. न यान्ति याः V[illegible] C[illegible] स्यन्ति याः v. See M. v, 141.

55. ऊर्ध्वमधो वा उच्छिष्टेन कथंचन प्रमादेन संस्पृष्टः।... हस्तशब्दः स्कन्धाद्युपरः... 56... पुस्तकं ताडपत्रभूर्जपत्रादिविनिर्मितम्। 57...गवामेकरात्रं वासोऽवस्थानम्। अश्वेति छागग्रहणम्।... 58. गावो यज्ञं ज्योतिष्टोमादि हविःसंपादनेन संपादयन्ति।

षडङ्गमेतत्परमं मङ्गल्यं सर्वदा गवाम् ।
शृङ्गोदकं गवां पुण्यं सर्वाघविनिषूदनम् ॥ ५९ ॥
गवां कण्डूयनं चैव सर्वकल्मषनाशनम् ।
गवां ग्रासप्रदानेन स्वर्गलोके महीयते ॥ ६० ॥

गवां हि तीर्थे वसतीह गङ्गा
पुष्टिस्तथासां रजसि प्रवृत्ता ।
लक्ष्मीः करीषे प्रणतौ च धर्म-
स्तासां प्रणामं सततं च कुर्यात् ॥ ६१ ॥ २३ ॥

अथ ब्राह्मणस्य वर्णानुक्रमेण चतस्रो भार्या भवन्ति ।१। तिस्रः क्षत्रियस्य ।२। द्वे वैश्यस्य ।३। एका शूद्रस्य ।४। तासां सवर्णावेदने पाणिर्ग्राह्यः ।५। असवर्णावेदने शरः क्षत्रियकन्यया ।६। प्रतोदो वैश्यकन्यया ।७। वसनदशान्तः शूद्रकन्यया ।८। न सगोत्रां न समानार्षप्रवरां भार्यां विन्देत ।९। मातृ-

61. तथा सा [illegible] : तथा [illegible] प्रवृद्धा [illegible] XXIV. 9. विन्देत [illegible] : विन्देत [illegible]

59... गोपृष्ठशृङ्गोदकेन स्नानं मार्जनं च पुण्यं पुण्यजनकम् ... 61. तीर्थं गोमूत्र ... रजसि करीषे ... XXIV. 9. गोत्रमभ्यस्यास्त्येकसमानर्षिप्रवरं तत्समानमेकवंशप्रवर्तकं यस्य यस्यास्त्र सा सगोत्रा [illegible] न समानार्षेति भृगोर्गोत्रिकस्य [illegible] जमदग्निगोत्रभरद्वाजगोत्रिणि समानार्षेयं [illegible] मुद्गलादि तदार्थ समानमार्षमृषिर्यस्याः यस्याः सा समानार्षा । न स्वं गोत्रार्षभेदेऽपि प्रवरैक्ये विवाहः स्यादित्यर्थ स्याह [illegible] प्रवराश्च [illegible] मन्त्रकृतो मन्त्रद्रष्टारो वा ऋषयः ... 10... एवमग्रे निषेधः...

तस्त्वा पञ्चमात्पुरुषात्पितृतश्चासप्तमात् । १० । नाकु-
लीनाम् । ११ । न च व्याधिताम् । १२ । नाधिका-
ङ्गीम् । १३ । न हीनाङ्गीम् । १४ । नातिकपिलाम्
। १५ । न वाचाटाम् । १६ । अथाष्टौ विवाहा भवन्ति
। १७ । ब्राह्मो दैव आर्षः प्राजापत्यो गान्धर्व आसुरो
राक्षसः पैशाचश्चेति । १८ । आहूय गुणवते कन्या-
दानं ब्राह्मः । १९ । यज्ञस्थर्त्विजे दैवः । २० । गो-
मिथुनग्रहणेनार्षः । २१ । प्रार्थितप्रदानेन प्राजापत्यः
। २२ । द्वयोः सकामयोर्मातापितृरहितो योगो गा-
न्धर्वः । २३ । क्रयेणासुरः । २४ । युद्धहरणेन राक्षसः । २५ ।
सुप्तप्रमत्ताभिगमनात्पैशाचः । २६ । एतेष्वाद्याश्चत्वारो
धर्म्याः । २७ । गान्धर्वोऽपि राजन्यानाम् । २८ । ब्रा-
ह्मीपुत्रः पुरुषानेकविंशतिं पुनीते । २९ । दैवीपुत्रश्चतु-
र्दश । ३० । आर्षीपुत्रश्च सप्त । ३१ । प्राजापत्यश्चतुरः । ३२ ।

32. प्राजापत्यीपुत्र॰ V.

11. कर्षकराजसेवकादीनां कुलमकुलम् • 13. अधिकमङ्गमङ्गुल्यादिकं यस्यास्तां न॰॥ 23. द्वयोः कन्यावरयोः सकामयोरन्योन्यानुरक्तयोर्मातापितृभ्यां रहितोऽननुज्ञातो योगः... 26... प्रमत्ता मदातिशयेन नष्टचेतना तस्या अभिगमनं मैथुनं तस्मात्पैशाचः । सु॰ इति मनुस्मरणात् (III, 34) असंविज्ञातोपसंगमनात्पैशाच इति गौतमस्मरणाच्च (IV, 13)।... 29. ब्राह्मोढापुत्रो दशावरान्दश परान्दातारं चैकविंशं पुनाति वक्ष्यमाणलोकद्वारान्करोतीति।... 32. प्राजापत्येभवः प्राजापत्यः...

ब्राह्मेण विवाहेन कन्यां ददद्ब्रह्मलोकं गमयति । ३३ । दैवेन स्वर्गम् । ३४ । आर्षेण वैष्णवम् । ३५ । प्राजापत्येन देवलोकम् । ३६ । गान्धर्वेण गन्धर्वलोकं गच्छति । ३७ । पिता पितामहो भ्राता सकुल्यो मातामहो माता चेति कन्याप्रदाः । ३८ । पूर्वाभावे प्रकृतिस्थः परः पर इति । ३९ ।

ऋतुत्रयमुपास्यैव कन्या कुर्यात्स्वयं वरम् ।
ऋतुत्रये व्यतीते तु प्रभवत्यात्मनः सदा ॥ ४० ॥
पितृवेश्मनि या कन्या रजः पश्यत्यसंस्कृता ।
सा कन्या वृषली ज्ञेया हरंस्तां न विदुष्यति ॥४१॥२४॥

अथ स्त्रीणां धर्माः । १ । भर्तुः समानव्रतचारित्वम् । २ । श्वश्रूश्वशुरगुरुदेवतातिथिपूजनम् । ३ । सुसंस्कृ-

33—37 om. V. 35 om. C[2]. 39. परः परः । C[2]. 41. विदुष्यति all. XXV, 3. ०देवपादवन्दनादिनातिथि० V — पादवन्दनादिना from the C.

33... ब्रह्मलोकं गमयति स्वयं च गच्छति . 37. गान्धर्वेण कन्यां ददद्गन्धर्वलोकं स्वयमेव गच्छति ।... 41... सा वृषली तद्धर्तुः पातकं राजदण्डो वा नास्ति ।... XXV, 2 भर्तुर्व्रतेन भर्तृसंकल्पेन समानव्रतचारिणी समानसंकल्पा भवेत् । भर्तृसंकल्पानुसारशीला स्यादित्यर्थः ।... 3... गुरवो ज्येष्ठादिः ।... तथा पूजां पादवन्दनादिना कुर्यात् ।...

तोपस्करता । ४ । अमुक्तहस्तता । ५ । सुगुप्तभाण्डता । ६ । मूलक्रियास्वनभिरतिः । ७ । मङ्गलाचारतत्परता । ८ । भर्तरि प्रवसितेऽप्रतिकर्मक्रिया । ९ । परगृहेष्वनभिगमनम् । १० । द्वारदेशगवाक्षेष्वनवस्थानम् । ११ । सर्वकर्मस्वस्वतन्त्रता । १२ । बाल्ययौवनवार्धकेष्वपि पितृभर्तृपुत्राधीनता । १३ । मृते भर्तरि ब्रह्मचर्यं तदन्वारोहणं वा । १४ ।

नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषितम् ।
पतिं शुश्रूषते यत्तु तेन स्वर्गे महीयते ॥ १५ ॥
पत्यौ जीवति या योषिदुपवासव्रतं चरेत् ।
आयुः सा हरते भर्तुर्नरकं चैव गच्छति ॥ १६ ॥
मृते भर्तरि साध्वी स्त्री ब्रह्मचर्ये व्यवस्थिता ।
स्वर्गं गच्छत्यपुत्रापि यथा ते ब्रह्मचारिणः ॥ १७ ॥ २५ ॥

सवर्णासु बहुभार्यासु विद्यमानासु ज्येष्ठया सह धर्म-

15. उपोषितम् C. See M. v, 155.

4... उपस्कराः शूर्पादयः ।... 6... भाण्डानि गृहोपकरणानि मुसलोलूखलादीनि । 7. मूलक्रिया वशीकरणादिकार्मणानि ।... 9. प्रतिकर्मालंकरणं क्रिया क्रीडादिषु... 10. भर्तरि प्रवसिते परेषां पितृश्वशुरभ्रातृमातुलादिव्यतिरिक्तानां गृहेष्वनभिगमनाभावः ।... 11. द्वारदेशो द्वारचत्वरः ।... 16. या... स्वातन्त्र्येणोपवासस्य व्रतं च तयोः समाहारस्तं कुर्यात् ।... 17... यथा ते नैष्ठिकब्रह्मचारिणः ।...

कार्यं कुर्यात् । १ । मिश्रासु च कनिष्ठयापि समानवर्णया । २ । समानवर्णाया अभावे त्वनन्तरयैवापदि च । ३ । न त्वेव द्विजः शूद्रया । ४ ।

द्विजस्य भार्या शूद्रा तु धर्मार्थं न भवेत्क्वचित् ।
रत्यर्थमेव सा तस्य रागान्धस्य प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
हीनजातिस्त्रियं मोहादुद्वहन्तो द्विजातयः ।
कुलान्येव नयन्त्याशु ससंतानानि शूद्रताम् ॥ ६ ॥
दैवपित्र्यातिथेयानि तत्प्रधानानि यस्य तु ।
नाश्नन्ति पितृदेवास्तु न च स्वर्गं स गच्छति ॥ ७ ॥ २६ ॥

गर्भस्य स्पष्टताज्ञाने निषेककर्म । १ । स्पन्दनात्पुरा पुंसवनम् । २ । षष्ठेऽष्टमे सीमन्तोन्नयनम् । ३ । जाते च दारके जातकर्म । ४ । आशौचव्यपगमे नामधेयम् ।

XXVI, 3. समानवर्णाभावे C. च om. A [illegible]. See the C. 7. नाश्नन्ति C. [illegible]. See M. III, 18. XXVII, 3. ऽष्टमे वा C. [illegible] वा from the C. [illegible] place 5-12 between 20 and 21.

XXVI, 3. सवर्णाभावे आपदि च सवर्णा[illegible] प्रधान[illegible] चानन्तरेण विप्रस्य [illegible] नैव [illegible] च ॥ 4. विप्रस्यैकान्तगाम्यनुज्ञायायाह ।... 7... पितृदेवा बहुवचनादतिथ[illegible] यस्य... XXVII, 1. गर्भो ऋतुः । ...तस्य स्पष्टतां [illegible] ज्ञात्वा । निषेको गर्भाधानाख्यं कर्म कार्यम् । इदं च [illegible]संस्कारत्वात्[illegible]र्थम् । अथ ऋतुमत्याः प्राजापत्यमृतौ प्रथम इति परिशिष्टात् । . 3... षष्ठे ऽष्टमे वा मासि... यथाकुलधर्मं विकल्प ।...

। ५ । माङ्गल्यं ब्राह्मणस्य । ६ । बलवत्क्षत्रियस्य । ७ । धनोपेतं वैश्यस्य । ८ । जुगुप्सितं शूद्रस्य । ९ । चतुर्थे मास्यादित्यदर्शनम् । १० । षष्ठेऽन्नप्राशनम् । ११ । तृतीयेऽब्दे चूडाकरणम् । १२ । एता एव क्रियाः स्त्रीणाममन्त्रकाः । १३ । तासां समन्त्रको विवाहः । १४ । गर्भाष्टमेऽब्दे ब्राह्मणस्योपनयनम् । १५ । गर्भैकादशे राज्ञः । १६ । गर्भद्वादशे विशः । १७ । तेषां मुञ्जज्याबल्वजमयो मौञ्जः । १८ । कार्पासशणाविकान्युपवीतानि वासांसि च । १९ । मार्गवैयाघ्रबास्तानि चर्माणि । २० । पालाशखादिरौडुम्बरा दण्डाः । २१ । केशान्तललाटनासादेशतुल्याः । २२ । सर्व एव वा । २३ । अकुटिलाः सत्वचश्च । २४ । भवदाद्यं भवन्मध्यं भवदन्तं च भैक्षचरणम् । २५ ।

आ षोडशाद्ब्राह्मणस्य सावित्री नातिवर्तते ।
आ द्वाविंशात्क्षत्रबन्धोरा चतुर्विंशतेर्विशः ॥ २६ ॥
अत ऊर्ध्वं त्रयोऽप्येते यथाकालमसंस्कृताः ।

21 om. C ... 25. तदन्तं च V.

10... जन्मतश्चतुर्थे मासि... 13... एता एव जातकर्मादिकाः क्रियाः स्त्रीणां कन्यकानाम्... 15. गर्भाष्टमं जन्माष्टमोपलक्षणम् ।... 23. सर्वथा सर्व एव वा दण्डा भवन्ति ।... 25. आदिमध्यावसानेषु भवच्छब्दो भैक्षचरणे क्रमेण योज्यः ॥

सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ २७ ॥
यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूत्रं या च मेखला ।
यो दण्डो यच्च वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
अप्सु प्रास्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥२९॥२७॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुलवासः । १ । संध्याद्वयोपासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपेत्तिष्ठन्पश्चिमामासीनः । ३ । कालद्वयमभिषेकाग्निकर्मकरणम् । ४ । अप्सु दण्डवन्मज्जनम् । ५ । आहूताध्ययनम् । ६ । गुरोः प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधारणम् । ८ । गुरुकुलवर्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् । ९ । गुर्वनुज्ञातं भैक्षाभ्यवहरणम् । १० । श्राद्धकृतलवणशुक्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाञ्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्यानहितं V¹; यस्याविहितं V. XXVIII, 1. ब्रह्मचारिणो V. गुरुकुले C¹². 11. ॰शुक्त॰ V¹.

27... व्रात्यसंज्ञा भवन्ति।... 28. यानि ब्रह्मचार्यादीनां चर्मयज्ञोपवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपनयनेऽभिहितानि तान्येव तेषां व्रतेषु महानाम्न्यादिषु भवन्ति।... XXVIII, 4. कालद्वयं सायं प्रातश्चाभितः कर्म। अभिषेकः परिसमूहनपर्युक्षणेन स्नानं तत्पूर्वकमग्नौकर्म समिदाधानपर्यन्तकरणम्।... 5... दण्डवत्स्नानीयमन्त्रवर्जम्... 9 गुरोः कुलं स्वस्य च ज्ञातिबन्धुकुलानि वर्जयित्वा... 10...तच्च सायंप्रातः। सायंप्रातर्भुञ्जीतेति गौतमीयात् (Gaut IX, 59)...

स्त्रीलपरिवर्जनम्। ११। अधःशय्या।१२। गुरोः पूर्वोत्थानं चरमं संवेशनम्। १३। कृतसंध्योपासनश्च गुर्वभिवादनं कुर्यात्।१४। तस्य च व्यत्यस्तकरः पादावुपस्पृशेत्। १५। दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण।१६। स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवेदयेत्। १७। तिष्ठन्नासीनः शयानो भुञ्जानः पराङ्मुखश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात्। १८।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः।
आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावंस्तु धावतः॥ १९॥

पराङ्मुखस्याभिमुखः। २०। दूरस्थस्यान्तिकमुपेत्य। २१। शयानस्य प्रणम्य। २२। तस्य च चक्षुर्विषये न यथेष्टासनः स्यात्। २३। न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्।२४। गतिचेष्टाभाषिताद्यं नास्यानुकुर्यात्।२५। यत्रास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावन्धावतः। C1-2; आसीनस्य स्थितः कुर्यात्। तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावरतः प्रधावतः। V. 20. ०परिवादौ V1-3.

11... क्षारलवणं कृत्रिमं लवणम्। मत्तं निष्ठुरभाषणम्। शुक्ता वाच इति गौतमीयात् (II, 19)। न तु कालेनाम्लीभूतं पर्युषितनिषेधेन तन्निषेधात्।... उच्छिष्टमगुरोः।... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत्।... 23... यथेष्टमवसक्थिकादिबन्धेनासनं यस्येति स तथोक्तो न स्यात्।... 24. अस्य गुरोः केवलं आशब्दादिशून्यं नाम न ब्रूयात्। समक्षं परोक्षं वा।...

सावित्रीपतिता व्रात्या भवन्त्यार्यविगर्हिताः ॥ २७ ॥
यद्यस्य विहितं चर्म यत्सूत्रं या च मेखला ।
यो दण्डो यच्च वसनं तत्तदस्य व्रतेष्वपि ॥ २८ ॥
मेखलामजिनं दण्डमुपवीतं कमण्डलुम् ।
अप्सु प्रास्य विनष्टानि गृह्णीतान्यानि मन्त्रवत् ॥२९॥२७॥

अथ ब्रह्मचारिणां गुरुकुले वासः । १ । संध्याद्वयोपासनम् । २ । पूर्वां संध्यां जपंस्तिष्ठेत्पश्चिमामासीनः । ३ । कालद्वयमभिषेकाग्निकर्मकरणम् । ४ । अप्सु दण्डवन्मज्जनम् । ५ । आहूताध्ययनम् । ६ । गुरोः प्रियहिताचरणम् । ७ । मेखलादण्डाजिनोपवीतधारणम् । ८ । गुरुकुलवर्जं गुणवत्सु भैक्षचरणम् । ९ । गुर्वनुज्ञातं भैक्षाभ्यवहरणम् । १० । श्राद्धसूतकलवणशुक्तपर्युषितनृत्यगीतस्त्रीमधुमांसाञ्जनोच्छिष्टप्राणिहिंसा-

28. यस्याभिहितं V.; यस्याविहितं V. XXVIII, 1. ब्रह्मचारिणो v. गुरुकुले C. 11. ॰म्भसा॰ V.

27... व्रात्यसंज्ञा भवन्ति ... 28. यानि कुमारादीनां चर्मयज्ञोपवीतमेखलादण्डवस्त्राण्युपनयनेऽभिहितानि तान्येव तथा व्रतेषु महानाम्न्यादिषु भवन्ति ... XXVIII, 4. कालद्वयं सायं प्रातश्चाभिषेकः केऽभिषेकः परिसमूहनपर्युक्षणेन ... तत्पूर्वकमग्नौ समित्प्रक्षेपकरणम् ... 5... दण्डवत्स्नानीयमज्जनवर्जम् ... 9 गुरोः कुलं स्वस्य च ज्ञातिबन्धुकुलानि वर्जयित्वा ... 10... तच्च सायंप्रातः । सायंप्रातर्भुञ्जीतेति गौतमीयात् (Gaut. IX, 59) ...

स्त्रीत्सर्परिवर्जनम् । ११ । अधःशय्या । १२ । गुरोः पूर्वो-
त्थानं चरमं संवेशनम् । १३ । कृतसंध्योपासनश्च
गुर्वभिवादनं कुर्यात् । १४ । तस्य च व्यत्यस्तकरः
पादावुपस्पृशेत् । १५ । दक्षिणं दक्षिणेनेतरमितरेण
। १६ । स्वं च नामास्याभिवादनान्ते भोःशब्दान्तं निवे-
दयेत् । १७ । तिष्ठन्नासीनः शयानो भुञ्जानः पराङ्मु-
खश्च नास्याभिभाषणं कुर्यात् । १८ ।

आसीनस्य स्थितः कुर्यादभिगच्छंस्तु गच्छतः ।
आगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावंस्तु धावतः ॥ १९ ॥

पराङ्मुखस्याभिमुखः । २० । दूरस्थस्यान्तिकमुपेत्य
। २१ । शयानस्य प्रणम्य । २२ । तस्य च चक्षुर्विषये न
यथेष्टासनः स्यात् । २३ । न चास्य केवलं नाम ब्रूयात्
। २४ । गतिचेष्टाभाषितादं नास्यानुकुर्यात् । २५ । यत्रास्य

19. आसीनस्योपस्थितः कुर्यात्तिष्ठतोऽभिगच्छन्नागच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चा-द्धावन्धावतः । (...: आसीनस्य स्थितः कुर्यात् । तिष्ठतस्त्वभिगच्छतः प्रत्युद्गम्य पश्चाद्धावन्तः प्रधावतः । V. 20. ०परिवादो V...

11... कृतनवकं कृत्रिमं लवणम् । मत्तं निवेरभावगमम् । मुक्ता वाच इति गौतमीयात् (II, 19) । न तु कालेनाम्नीभुवं पर्युषितनिषेधेन तन्नि-षेधात् ।... उच्छिष्टमगुरोः ... 17. अभिवादय इति शब्दान्ते भो इति शब्दान्ते यस्य तादृशं स्वं च नाम निवेदयेत् ।... 23... यथेष्टमवसक्थि-कादिबन्धेनासनं यस्येति सं तथोक्तो न स्यात् ।... 24. अस्य गुरोः केवलं आशब्दादिशून्यं नाम न ब्रूयात् । समक्षं परोक्षं वा ।...

निन्दापरीवादौ स्यातां न तत्र तिष्ठेत्। २६। नास्यैकासनो भवेत्। २७। ऋते शिलाफलकनौयानेभ्यः। २८। गुरोर्गुरौ संनिहिते गुरुवद्वर्तेत। २९। अनिर्दिष्टश्च गुरुणा स्वान्गुरूनाभिवादयेत्। ३०। बाले समानवयसि वाध्यापके गुरुपुत्रे गुरुवद्वर्तेत। ३१। नास्य पादौ प्रक्षालयेत्। ३२। नोच्छिष्टमश्नीयात्। ३३। एवं वेदं वेदौ वेदान्वा स्वीकुर्यात्। ३४। ततो वेदाङ्गानि। ३५। यस्त्वनधीतवेदोऽन्यत्र श्रमं कुर्यादसौ ससंतानः शूद्रत्वमेति। ३६। मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौञ्जिबन्धनम्। ३७। तत्रास्य माता सावित्री भवति पिता त्वाचार्य्यः। ३८। एतेनैव तेषां द्विजत्वम्। ३९। प्राङ्मौञ्जीबन्धनाद्द्विजः शूद्रसमो भवति। ४०। ब्रह्मचारिणा मुण्डेन जटिलेन वा भाव्यम्। ४१। वेदस्वीकरणादूर्ध्वं गुर्वनुज्ञातस्तस्मै वरं दत्त्वा स्नायात्। ४२। ततो गुरुकुल एव वा जन्मनः शेषं नयेत्। ४३। तत्रा-

37. मौञ्जि° all. 43. वा om. C

26. निन्दा असद्दोषख्यापनम्। परीवादो विद्यमानदोषोद्घाटनम्।... 28. शिलाफलकं शिलापट्टः। नौस्तरिः।... 30... स्वानुगुरून्पितृव्यादीन्... 36... वेदश्च शास्त्रादौ... 39. एतेन द्विजं येनोपनयनाख्येन जन्मना तेषां त्रैवर्णिकानां द्विजत्वम्। एवकारो निषेकादिश्मशानान्तसंस्कारवतोऽप्यनुपनीतस्य द्विजत्वनिरासार्थः। 40... शूद्रसमः शूद्रवद्वेदानधिकारी ..

चार्ये प्रेते गुरुवद्गुरुपुत्रे वर्तेत । ४४ । गुरुदारेषु सवर्णेषु वा । ४५ । तदभावेऽग्निशुश्रूषुर्नैष्ठिको ब्रह्मचारी स्यात् । ४६ ।

एवं चरति यो विप्रो ब्रह्मचर्यमतन्द्रितः ।
स गच्छत्युत्तमं स्थानं न चेहाजायते पुनः ॥ ४७ ॥
कामतो रेतसः सेकं व्रतस्थस्य द्विजन्मनः ।
अतिक्रमं व्रतस्याहुर्धर्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ ४८ ॥
एतस्मिन्नेनसि प्राप्ते वसित्वा गर्दभाजिनम् ।
सप्तागारं चरेद्भैक्षं स्वकर्म परिकीर्तयन् ॥ ४९ ॥
तेभ्यो लब्धेन भैक्षेण वर्तयन्नेककालिकम् ।
उपस्पृशंस्त्रिषवणमब्देन स विशुध्यति ॥ ५० ॥
स्वप्ने सिक्त्वा ब्रह्मचारी द्विजः शुक्रमकामतः ।
स्नात्वार्कमर्चयित्वा त्रिः पुनर्मामित्यृचं जपेत् ॥ ५१ ॥
अकृत्वा भैक्षचरणमसमिध्य च पावकम् ।
अनातुरः सप्तरात्रमवकीर्णिव्रतं चरेत् ॥ ५२ ॥

48 om. V[?]. धर्मज्ञा ब्रह्मचारिणः ॥ V[?] N. (in V[?]); ब्रह्मज्ञा ब्रह्मवादिनः ॥ J[?]v. See M. XI. 121. 49. एकस्मिन् V[?] N. in V[?]. See M. XI. 123.

45... दारशब्दोपादानं बह्वीष्वपि स्त्रीष्वन्यतमोपग्रहार्थम् ।... 47...यो विप्रो ऽनलसः सन्ब्रह्मचर्यं चरति स उत्तमं स्थानं... ब्रह्म गच्छति प्राप्नोति ब्रह्मलोकमवाप्नोति ।... 48. त्रैवर्णिकस्य ब्रह्मचारिणो बुद्धिपूर्वं स्त्रीसंगममन्तरेण रेतःसेकम् (स्त्रीयोनौ शुक्रोत्सर्गम् Kullûka on M. XI,121)... 51... प्रातः स्नात्वार्कं गन्धादिभिरभ्यर्च्य पुनर्मामैत्विन्द्रियमित्येतामृचम्... 52....तदा वकीर्णी भवतीति तद्व्रतं कुर्यात् ।...

तं चेदभ्युदियात्सूर्यः शयानं कामकारतः ।
निम्लोचेद्वाप्यविज्ञानाज्जपन्नुपवसेद्दिनम ॥ ५३ ॥ २८ ॥

यस्तूपनीय व्रतादेशं कृत्वा वेदमध्यापयेत्तमाचार्यं विद्यात् । १ । यस्त्वेनं मूल्येनाध्यापयेत्तमुपाध्यायमेकदेशं वा । २ । यो यस्य यज्ञे कर्माणि कुर्यात्तमृत्विजं विद्यात् । ३ । नापरीक्षितं याजयेत् । ४ । नाध्यापयेत् । ५ । नोपनयेत् । ६ ।

अधर्मेण च यः प्राह यश्चाधर्मेण पृच्छति ।
तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ॥ ७ ॥
धर्मार्थौ यत्र न स्यातां शुश्रूषा वापि तद्विधा ।
तत्र विद्या न वप्तव्या शुभं बीजमिवोषरे ॥ ८ ॥

XXIX. 6 यस्तु कर्मणि V. 7. पृच्छ धर्मेण C.

53 तं ब्रह्मचारिणं कामविशयानाध्ययनात् [illegible] सुप्तं सूर्योऽभ्युदियादिति । [illegible] ॥ XXIX. 1 । व्रतानि महानाम्न्यादिव्रतानि [illegible] उपदिश्य वेदमेकां शाखां साङ्गामध्यापयेदसावाचार्यः । 2. यः पुनर्वेदमन्त्रं [illegible] कृत्स्नं वेदमङ्गानि वा वेदैकदेशमङ्गमध्यापयेत्तम् ॥ 3 [illegible] यज्ञे यज्ञेति ज्योतिष्टोमादौ स्मार्ते च पाकयज्ञादौ [illegible] यज्ञकर्माणि कुर्यात् 4. कुलशीलादिभिरपरीक्षितम् ॥ 7. [illegible] यथा न स्यादिति [illegible] धर्मार्थी [illegible] सर्वद्विः [illegible] पृच्छति यश्च [illegible] प्राह [illegible] तयोरन्यतरः प्रैति म्रियते । उभयोरपि [illegible] म्रियते ।

विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम
गोपाय मा शेवधिस्ते ऽहमस्मि ।
असूयकायानृजवे ऽयताय
न मां ब्रूया वीर्यवती तथा स्याम् ॥ ९ ॥
यमेव विद्याः शुचिमप्रमत्तं
मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपन्नम् ।
यस्ते न द्रुह्येत्कतमच्च नाह
तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ १० ॥ २९ ॥

श्रावण्यां प्रौष्ठपद्यां वा छन्दांस्युपाकृत्यार्धपञ्चमान्मासानधीयीत । १ । ततस्तेषामुत्सर्गं बहिः कुर्यान्नानुपाकृतानाम् । २ । उत्सर्जनोपाकर्मणोर्मध्ये वेदाङ्गाध्ययनं कुर्यात् । ३ । नाधीयीताहोरात्रं चतुर्दश्यष्टमीषु च । ४ । नर्त्वन्तरग्रहसूतके । ५ । नेन्द्रप्रयाणे । ६ । न

10. कतमाच्च C[1,2]. XXX. 2. कुर्यात् । V[1,2]v. See the C. 3. उत्सर्जनोपाकर्ममध्ये V[1]; उत्सर्गोपाकर्मणोर्मध्ये C[1,2]v. 6. नेन्द्रियप्रयाणे । C[1,2]; नेतप्रयाणे v.

10... मेधाविनं धारणावन्तं ...द्रुह्येत् ते तुभ्यं न द्रुह्येदनिष्टकारी न स्यात्कतमच्च किमप्यप्रियं प्राह नैव ब्रूते .. XXX. 1... तेषां दिनद्वयप्राप्तावुत्तरं ग्राह्यम् ।... 2. तत उपाकर्मानन्तरम् । तेन च कथंचित्स्वकाले ऽनुपाकृतावुत्सर्गकालप्राप्तावपि नोत्सर्गः किंतूपाकर्माकरणप्रायश्चित्तपूर्वकमेव... 5. ऋतूनां चतुर्मासात्मकानां त्रयाणामन्तरे संधौ द्वितीयास्वनध्यायः । ग्रहो ग्रहणं तत्संभवं सूतकमशुचित्वम् । तत्र त्रिरात्रम् ।...6. इन्द्र इन्द्रध्वजस्तस्य प्रयाणं पातनं तेनोत्क्रियो ऽपि लक्ष्यते । तत्रोभयत्राहोरात्रम्...

वाति चण्डपवने । ७ । नाकालवर्षविद्युत्स्तनितेषु । ८ । न भूकम्पोल्कापातदिग्दाहेषु । ९ । नान्तःशवे ग्रामे । १० । न शस्त्रसंपाते । ११ । न श्वसृगालगर्दभनिर्ह्रादेषु । १२ । न वादित्रशब्दे । १३ । न शूद्रपतितयोः समीपे । १४ । न देवतायतनश्मशानचतुष्पथरथ्यासु । १५ । नोदकान्तः । १६ । न पीठोपहितपादः । १७ । न हस्त्यश्वोष्ट्रनौगोयानेषु । १८ । न वान्तः । १९ । न विरिक्तः । २० । नाजीर्णे । २१ । न पश्वनखान्तरागमने । २२ । न राजश्रोत्रियगोब्राह्मणव्यसने । २३ । नोपाकर्मणि । २४ । नोत्सर्गे । २५ । न सामध्वनावृग्यजुषी । २६ । नापररात्रमधीत्य शयीत । २७ । अभियुक्तोऽप्यनध्यायेष्वध्ययनं परिहरेत् । २८ । यस्मादनध्यायाधीतं नेहामुत्र फलदम् । २९ । तदध्ययनेनायुषः क्षयो गुरुशिष्ययोश्च । ३० । तस्मादनध्यायवर्जं गुरुणा ब्रह्मलोकका-

12 °निर्ह्रादे C. P. 29 नेह नामुत्र C. P.

8. अकाले वर्षाकालादन्यत्र .. त्रिरात्रमनध्यायः। 9. N. quotes M. IV. 105. 18. हस्त्यश्वोष्ट्रग्रहणं यानग्रहणाद्युपलक्षणार्थं पादियानस्य चानध्यायः।... 19. वान्तः कृतवमनः नाधीयीताहोरात्रम्। 20. नाधीयीताहोरात्रम्। 21. अजीर्णे यावदन्नपरिपाकं नाधीयीत। 22... अहोरात्रमनध्यायः तत्र विशेषः।... 23. श्रोत्रिय [illegible]व्याधौ।... यावदुपशमनमनध्यायः ... 24. उपाकर्मानन्तरं त्र्यहमनध्यायः। .. 25. उत्सर्जनेऽपि त्र्यहम्। .. 27. तत्राधीत्य न शयीत किंतु यावत्सूर्योदयं जागृयात्। .. 28. अभियुक्तोऽन्येन पृष्टोऽपि...

मेन विद्या सच्छिष्यक्षेत्रेषु वप्तव्या । ३१ । शिष्येण ब्रह्मा-
रम्भावसानयोर्गुरोः पादोपसंग्रहणं कार्यम् । ३२ । प्रण-
वश्च व्याहर्तव्यः । ३३ । तत्र च यदृचोऽधीते तेनास्या-
ज्येन पितॄणां तृप्तिर्भवति । ३४ । यद्यजूंषि तेन मधुना
। ३५ । यत्सामानि तेन पयसा । ३६ । यदाथर्वणं तेन
मांसेन । ३७ । यत्पुराणेतिहासवेदाङ्गधर्मशास्त्राण्य-
धीते तेनास्यान्नेन । ३८ । यश्च विद्यामासाद्यास्मिंल्लोके
तया जीवेन्न सा तस्य परलोके फलप्रदा भवेत् । ३९ ।
यश्च विद्यया यशः परेषां हन्ति । ४० । अननुज्ञातश्चा-
न्यस्मादधीयानान्न विद्यामाददीत । ४१ । तदादान-
मस्य ब्रह्मस्तेयं नरकाय भवति । ४२ ।

लौकिकं वैदिकं वापि तथाध्यात्मिकमेव वा ।
आददीत यतो ज्ञानं न तं द्रुह्येत्कदाचन ॥ ४३ ॥
उत्पादकब्रह्मदात्रोर्गरीयान्ब्रह्मदः पिता ।
ब्रह्मजन्म हि विप्रस्य प्रेत्य चेह च शाश्वतम् ॥ ४४ ॥

37. यच्चा० C. v. 41. अननुज्ञात० C. 42. ब्राह्मणः स्तेयं C.

40. यस्य विद्यया वादजल्पाभ्यां परेषां यशः पराजयेन नाशयति तस्यापि परत्राफलैव विद्या ॥ 41. गुर्वननुज्ञया अन्तरेणान्यार्थमधीयानादपि गुरोर्विद्यां नाददीत । अननुज्ञातस्याप्यधीयीतेति स्मरणात् (Y. I, 27)॥ 43. लौकिकं काव्यालंकारादिविषयं वैदिकं साङ्गवेदविषयम् ।...

कामान्माता पिता चैनं यदुत्पादयतो मिथः ।
संभूतिं तस्य तां विद्याद्यद्योनाविह जायते ॥ ४५ ॥
आचार्यस्त्वस्य यां जातिं विधिवद्वेदपारगः ।
उत्पादयति सावित्र्या सा सत्या साजरामरा ॥ ४६ ॥
य आवृणोत्यवितथेन कर्णा-
वदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् ।
तं वै मन्येत्पितरं मातरं च
तस्मै न द्रुह्येत्कृतमस्य जानन् ॥ ४७ ॥ ३० ॥

त्रयः पुरुषस्यातिगुरवो भवन्ति । १ । पिता माता आचार्यश्च । २ । तेषां नित्यमेव शुश्रूषुणा भवितव्यम् । ३ । यत्ते ब्रूयुस्तत्कुर्यात् । ४ । तेषां प्रियहितमाचरेत् । ५ । न तैरननुज्ञातः किंचिदपि कुर्यात् । ६ ।
एत एव त्रयो वेदा एत एव त्रयः सुराः ।
एत एव त्रयो लोका एत एव त्रयोऽग्नयः ॥ ७ ॥

XXXI, 7. एत ए० त्र० सुराः (om. v). See M. II, 230.

46. वेदपारगोऽखिलवेदविदाचार्यः...' 47. वेदाध्यापनेन शिक्षामृग्भिक-क्रमदुःखनिरासेनाध्ययनाय दुःखं कुर्वन्न च ममतं श्रोत्रं महावाक्या-ध्यापनार्थप्रतिपादनद्वारा संप्रयच्छन्...यस्य कृतमुपकारं वेदाध्यापनलक्षणं जानन्... XXXI, 7... त्रयः सुरा ब्रह्मविष्णुशिवाः पूज्यत्वेन सुरसं-स्तवः . त्रयो लोका नरसुरब्रह्मलोकाः ।...'

पिता गार्हपत्योऽग्निर्दक्षिणाग्निर्माता गुरुराहवनीयः ॥ ८ ॥
सर्वे तस्यादृता धर्मा यस्यैते त्रय आदृताः ।
अनादृतास्तु यस्यैते सर्वास्तस्याफलाः क्रियाः ॥ ९ ॥
इमं लोकं मातृभक्त्या पितृभक्त्या तु मध्यमम् ।
गुरुशुश्रूषया त्वेव ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥ १० ॥ ३१ ॥

राजर्त्विक्छ्रोत्रियाधर्मप्रतिषेध्युपाध्यायपितृव्यमातामहमातुलश्वशुरज्येष्ठभ्रातृसंबन्धिनश्चाचार्यवत् । १ । पत्न्य एतेषां सवर्णाः । २ । मातृष्वसा पितृष्वसा ज्येष्ठा स्वसा च । ३ । श्वशुरपितृव्यमातुलर्त्विजां कनीयसां प्रत्युत्थानमेवाभिवादनम् । ४ । हीनवर्णानां गुरुपत्नीनां दूरादभिवादनं न पादोपसंस्पर्शनम् । ५ । गुरुपत्नीनां गात्रोत्सादनाञ्जनकेशसंयमनपादप्रक्षालनादीनि न कु-

XXXII. 6. ॰प्रक्षालनं न कुर्यात् । C. ...

10. मध्यमं देवलोकम् । XXXII. 1... अधर्मप्रतिषेधी निषिद्धकर्मणो निवर्तकः । ... संबन्धिनौ पुत्रदुहितृश्वशुरौ ... 5. हीनवर्णा क्षत्रियवैश्ये बहुवचनान्मूर्धावसिक्ताद्या न शूद्रापत्नी त्वविशेषणात्तासां दूरादेवाभिवादनं कार्यम् न पादावुपस्पृश्य । प्रत्युत्थानं त्वनुवर्तत ।... 6... गात्राणामुत्सादनमुद्वर्तनमभ्यञ्जनं च । अञ्जनं नेत्रयोः कज्जलादिना ।... आदिपदात्स्नापनादिग्रहणम् । नोच्छिष्टाशनस्नापन॰ इति गौतमीयात् । (Gaut. II, 32) । ॰ गुरुपत्नीनामिति शेषः ॥

र्यात् । ६ । असंस्तुतापि परपत्नी भगिनीति वाच्या पुत्रीति मातेति वा । ७ । न च गुरूणां त्वमिति ब्रूयात् । ८ । तदतिक्रमे निराहारो दिवसान्ते तं प्रसाद्याश्नीयात् । ९ । न च गुरुणा सह विगृह्य कथाः कुर्यात् । १० । न चैवास्य परीवादम् । ११ । न चानभिमतम् । १२ ।

गुरुपत्नी तु युवतिर्नाभिवाद्येह पादयोः ।
पूर्णे विंशतिवर्षे च गुणदोषौ विजानता ॥ १३ ॥
कामं तु गुरुपत्नीनां युवतीनां युवा भुवि ।
विधिवद्वन्दनं कुर्यादसावहमिति ब्रुवन् ॥ १४ ॥
विप्रोष्य पादग्रहणमन्वहं चाभिवादनम् ।
गुरुदारेषु कुर्वीत सतां धर्ममनुस्मरन् ॥ १५ ॥

10. कथा C. v. 11. नैव चास्य C. v. 14. अभिवादनं कुर्यात् C. v. See M. II, 216.

7 असंस्तुता अपरिचिता ... परपत्नी न परदारादि भगिन्यादिशब्दैर्वाच्या । एवमियमस्यार्थः विशेषतः समानवयस्का भगिनीति न्यून वयस्का पुत्रीति अधिकवयस्का मातेति ... 9 तथा गुरूणामतिक्रमे त्वंकारादिवचने आहाररहितः सायं तं गुरुं प्रसाद्य प्रसाद्य तत्काला- श्नीयात् । ... 10. गुरुणा सह विगृह्य विजिगीषया कथा जल्पवितण्डारूपा न कुर्यात् ... 12. गुरोरनभिमतं प्रतिकूलम् ... 14 युवा शिष्यो युवतीनां भुवि पादावनुपस्पृशन्नसावहमित्यभिवादयेदहं भो अमुकशर्मेति स्वनाम- निर्दिशन्विधिवद्वन्दनं पादोपसंग्रहणात्मकं कामं स्वेच्छयाभिवादनं कुर्यात् ॥

वित्तं बन्धुर्वयः कर्म विद्या भवति पञ्चमी ।
एतानि मानस्थानानि गरीयो यद्यदुत्तरम् ॥ १६ ॥
ब्राह्मणं दशवर्षं च शतवर्षं च भूमिपम् ।
पितापुत्रौ विजानीयाद्ब्राह्मणस्तु तयोः पिता ॥ १७ ॥
विप्राणां ज्ञानतो ज्यैष्ठ्यं क्षत्रियाणां तु वीर्यतः ।
वैश्यानां धान्यधनतः शूद्राणामेव जन्मतः ॥ १८ ॥ ३२ ॥

अथ पुरुषस्य कामक्रोधलोभाख्यं रिपुत्रयं सुघोरं भवति । १ । परिग्रहप्रसङ्गाद्विशेषेण गृहाश्रमिणः । २ । तेनायमाक्रान्तोऽतिपातकमहापातकानुपातकोपपातकेषु प्रवर्तते । ३ । जातिभ्रंशकरेषु संकरीकरणेष्वपात्रीकरणेषु च । ४ । मलावहेषु प्रकीर्णकेषु च । ५ ।
त्रिविधं नरकस्येदं द्वारं नाशनमात्मनः ।
कामः क्रोधस्तथा लोभस्तस्मादेतत्त्रयं त्यजेत् ॥ ६ ॥ ३३ ॥

मातृगमनं दुहितृगमनं स्नुषागमनमित्यतिपातकानि । १ ।

18. जन्मनः C. XXXIII. 2. गृहाश्रमिणाम V.

16... बन्धुरभिजनः।... कर्म श्रौतस्मार्तादि।... XXXIII, 2. परिग्रहो गृहदारादिस्वीकारः।... 4... असंकरं ब्राह्मणादिवर्णमपि संकरं संकरसमानधर्माणं कुर्वन्तीति संकरीकरणानि। पात्रं प्रतिग्रहाद्यर्हमप्यपात्रं प्रतिग्रहाद्यनर्हं कुर्वन्तीत्यपात्रीकरणानि ॥

अतिपातकिनस्त्वेते प्रविशेयुर्हुताशनम् ।
न ह्यन्या निष्कृतिस्तेषां विद्यते हि कथं च न ॥२॥३४॥

ब्रह्महत्या सुरापानं ब्राह्मणसुवर्णहरणं गुरुदारगमनमिति महापातकानि ।१। तत्संयोगश्च ।२। संवत्सरेण पतति पतितेन सहाचरन् ।३। एकयानभोजनासनशयनैः ।४। यौनस्रौवमौखैः संबन्धैस्तु सद्य एव ।५।

अश्वमेधेन शुद्ध्येयुर्महापातकिनस्त्विमे ।
पृथिव्यां सर्वतीर्थानां तथानुसरणेन च ॥ ६ ॥ ३५ ॥

यागस्थस्य क्षत्रियस्य वैश्यस्य च रजस्वलायाश्चान्तर्वत्न्याश्चात्रिगोत्रायाश्चाविज्ञातस्य गर्भस्य शरणागतस्य च घातनं ब्रह्महत्यासमानि ।१। कौटसाक्ष्यं सुहृ-

XXXV, 5. यौनस्रौवमुखैः संबन्धम् V. N₂ यौनस्रौवमौखसंबन्धात्स° C; यौनमौखस्रौवसंबन्धात्स V. मौख seems the *lectio difficilior* and corresponds to यौनस्रौव. See also the Pet. Dict. 6. वा for च C. Ap₂. XXXVI, 1 अविज्ञातगर्भस्य V.

XXXV, 5... सवर्णैः सं वा स च पतितस्य पतितेन सह वा याजनम् ।... 6 ...चकारः साधनतासमुच्चयार्थः ।... XXXVI, 1...अविज्ञातः स्त्रीपुंनपुंसकत्वेनानिर्णीतो यो गर्भस्तस्य हननम् ।...

दध एतौ सुरापानसमौ। २। ब्राह्मणस्य भूम्यपहरणं निक्षेपापहरणं सुवर्णस्तेयसमम्। ३। पितृव्यमातामह-मातुलश्वशुरनृपपत्न्यभिगमनं गुरुदारगमनसमम्। ४। पितृष्वसृमातृष्वसृस्वसृगमनं च। ५। श्रोत्रियर्त्विगुपाध्यायमित्रपत्न्यभिगमनं च। ६। स्वसुः सख्याः सगोत्राया उत्तमवर्णायाः कुमार्या अन्त्यजाया रजस्वलायाः शरणागतायाः प्रव्रजिताया निक्षिप्तायाश्च। ७।

अनुपातकिनस्त्वेते महापातकिनो यथा।
अश्वमेधेन शुध्यन्ति तीर्थानुसरणेन च॥ ८॥ ३६॥

अनृतवचनमुत्कर्षे। १। राजगामि पैशुन्यम्। २। गुरोश्चालीकनिर्बन्धः। ३। वेदनिन्दा। ४। अधीतस्य

XXXVI, 8. वा for च V — C — v. XXXVII, 2. C — v ins. च before पैशुन्यम्।

3. ब्राह्मणस्येति षष्ठ्यन्तस्य पृथक्करणं त्रितयेनापि संबन्धार्थम्। तेन ब्राह्मणस्वामिकाया भूमेर्ब्राह्मणस्वामिकस्य सुवर्णातिरिक्तनिक्षेपस्य च हरणं ब्राह्मणस्वामिकसुवर्णस्तेयसमम्।... 7. सख्याः पृथङ्निर्देशः स्वसख्या अपि प्राप्त्यर्थः।... कुमारी अनूढा अनुपभुक्ता च ब्राह्मणकन्या। अन्त्यजा रजकादिः।... शरणागता त्राणार्थिनी। प्रव्रजिता संन्यस्ता। निक्षिप्ता रक्षार्थं समर्पिता।... XXXVII, 1. उत्कर्षनिमित्तं मिथ्यावचनं मयेदं विहितं मयेदं ज्ञापितमित्यादि।... 2. राजन्यविदितान्यदोषाख्यापनम्। यत्तु राजन्यविद्यमानपरकीयमहादोषवचनं तद्ब्रह्महत्यासमम्। 3. गुरोर्जनकस्यालीको मिथ्या निर्बन्धो दोषारोपणम्। त्वयेदं गृहकार्यं नाष्ठितमिति।

च त्यागः । ५ । अग्निपितृमातृसुतदाराणां च । ६ । अभोज्यान्नाभक्ष्यभक्षणम् । ७ । परस्वापहरणम् । ८ । परदाराभिगमनम् । ९ । अयाज्ययाजनम् । १० । विकर्मजीवनम् । ११ । असत्प्रतिग्रहश्च । १२ । क्षत्रविट्शूद्रगोवधः । १३ । अविक्रेयविक्रयः । १४ । परिवित्तितानुजेन ज्येष्ठस्य । १५ । परिवेदनम् । १६ । तस्य च कन्यादानम् । १७ । याजनं च । १८ । व्रात्यता । १९ । भृतकाध्यापनम् । २० । भृतकाध्ययनादानम् । २१ । सर्वाकरेष्वधीकारः । २२ । महायन्त्रप्रवर्त्तनम् । २३ । द्रुमगुल्मवल्लीलतौषधीनां हिंसा । २४ । स्त्रिया

11. विकर्मणा जीवनं च C[1]; वि॰ जीवनश्च C[2]. 24, 25. द्रुम॰ हिंसया जीवनम् । v. 25. स्त्रीजीवनम् C[1,2].

8. सुवर्णतत्समव्यतिरिक्तस्य परस्वस्य धान्यकुप्यादेरपहरणम् ।... 10. अयाज्या जातिकर्मदुष्टाः शूद्रव्रात्यादयस्तेषां याजनं पतितयाजनस्य महापातकत्वात् ॥ 11. विपरिवृत्तं कर्म विकर्म यथा ब्राह्मणस्य क्षत्रियवैश्यवृत्ती तदुपजीवनम् ।... 14. अविक्रेयं लाक्षालवणादि... 17. तस्य परिवेत्तुस्वकारात्परिवित्तेश्च... 19. यथाकालमनुपनयनम् ।... 20... यद्यप्युपाध्यायलक्षणेऽस्यानुज्ञा गम्यते तथाप्यापद्विषयासौ मन्तव्या । ...अनापदि भृतकाध्यापनमुपपातकमिति न विरोधः ।... 22. सर्वे च आकराः सुवर्णरजताद्युत्पत्तिस्थानानि तेषां राजादेशेनाधिकारः । सर्व शब्दात्कृत्रिमाणां वस्त्राद्युत्पत्तिस्थानानामपि ग्रहणम् ।... 23. एकप्रयोगेनानेकहिंसाकरं नाल्यादिमहायन्त्रं तस्य प्रवर्तनं निर्माणम् । 24... लताः दीर्घयायिन्यो द्राक्षादयः ।... हिंसा छेदः इन्धनाद्युद्देशेन...

जीवनम् । २५ । अभिचारबलकर्मसु च प्रवृत्तिः । २६ । आत्मार्थे क्रियारम्भः । २७ । अनाहिताग्निता । २८ । देवर्षिपितृऋणानामनपक्रिया । २९ । असच्छास्त्राभिगमनम् । ३० । नास्तिकता । ३१ । कुशीलवता । ३२ । मद्यपस्त्रीनिषेवणम् । ३३ । इत्युपपातकानि । ३४ ।

उपपातकिनस्त्वेते कुर्युश्चान्द्रायणं नराः ।
पराकं च तथा कुर्युर्यजेयुर्गोसवेन च ॥ ३५ ॥ ३७ ॥

ब्राह्मणस्य रुजस्करणम् । १ । अघ्रेयमद्ययोर्घ्रातिः । २ । जैह्म्यम् । ३ । पशुषु मैथुनाचरणम् । ४ । पुंसि च । ५ । इति जातिभ्रंशकराणि । ६ ।

जातिभ्रंशकरं कर्म कृत्वान्यतममिच्छया ।
कुर्यात्सांतपनं कृच्छ्रं प्राजापत्यमनिच्छया ॥ ७ ॥ ३८ ॥

---

29 T. om. V^{1-4}. अनपाक्रिया $C^{1,2}v$; अनपक्रिया N. 35. गोसवेन च V^{1-4} N. XXXVIII. v makes one Sûtra of 1–6.

26. परमरणाय जपहोमाद्यभिचारः । अनिषिद्धस्यापि परानभिमतस्य बलावष्टम्भेन करणं बलकर्म ।... 27. अत्र क्रियासामान्येऽपि पचनक्रिया ग्राह्यते । अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणादिति स्मरणात् (below, LXVII, 43) ।...30. असतां वेदबाह्यादीनां शास्त्रेष्वभिगमनमायासः । 35... चशब्दो विकल्पार्थः ।... XXXVIII. 2. अघ्रेयं विण्मद्यादि... 5...चकारात्स्त्रियामप्ययोनौ गमनम् । ...इति योगिस्मरणात् (Y. II, 293).

ग्राम्यारण्यानां पशूनां हिंसा संकरीकरणम् । १ ।
संकरीकरणं कृत्वा मासमश्नीत यावकम् ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रमथवा प्रायश्चित्तं तु कारयेत् ॥ २ ॥ ३९ ॥

निन्दितेभ्यो धनादानं वाणिज्यं कुसीदजीवनमसत्य-
भाषणं शूद्रसेवनमित्यपात्रीकरणम् । १ ।
अपात्रीकरणं कृत्वा तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति ।
शीतकृच्छ्रेण वा भूयो महासांतपनेन वा ॥ २ ॥ ४० ॥

पक्षिणां जलचराणां जलजानां च घातनम् । १ ।

XL. 2. भूमि v.

XXXIX, 1. ग्राम्या अव्यादयः। आरण्या महिषादयः।... तत्र गोमनुष्यवधस्योपपातकादिपरिहारात्तदितरहिंसा संकरीकरणम्। ...2. इच्छानिच्छेऽनुवर्तेते। तत्रेच्छया संकरीकरणं कृत्वा... यावकम्... अश्नीयात्। अनिच्छया तत्करणे कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्यात्। स्वस्यासामर्थ्ये ब्राह्मणद्वारापि कारयितुं णिच्प्रयोगः।... XL, 1. निन्दितेभ्यो म्लेच्छादिभ्यो विनापि प्रतिग्रहं वृद्ध्यादिरूपेण धनादानम्। वाणिज्यमनिषिद्धस्यापि वस्तुनः क्रयविक्रयौ। कुसीदमनिषिद्धयापि वृद्ध्या जीवनम्। असत्यभाषणं साक्ष्यमन्तरेणापि। शूद्रसेवनं प्रेष्यत्वं विनाप्याश्रयकरणं त्रैवर्णिकानाम्। इत्येवंप्रकारमपात्रीकरणमसत्प्रतिग्रहनिषिद्धविक्रयनिषिद्धसाक्ष्यानृतशूद्रप्रेष्यत्वानामुपपातकत्वात्।... 2. इच्छया अपात्रीकरणं कृत्वा वक्ष्यमाणेन तप्तकृच्छ्रेण शुध्यति। अनिच्छया तत्करणे तु शीतकृच्छ्रेण। भूयोऽभ्यासेन तत्करणे महासांतपनेन शुध्यति।... XLI, 1... जलचरा ये जलं प्रविश्य मत्स्यादीन्गृह्णन्ति ते उदादयो (उद्रा° ?) जीवविशेषाः। जलजा मत्स्यादयः। तेषां घातनम्॥

कृमिकीटानां च । २ । मद्यानुगतभोजनम् । ३ । इति मलावहानि । ४ ।

मलिनीकरणीयेषु तप्तकृच्छ्रं विशोधनम् ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रमथवा प्रायश्चित्तं विशोधनम् ॥ ५ ॥ ४१ ।

यदनुक्तं तत्प्रकीर्णकम् । १ ।
प्रकीर्णपातके ज्ञात्वा गुरुत्वमथ लाघवम् ।
प्रायश्चित्तं बुधः कुर्याद्ब्राह्मणानुमतः सदा ॥ २ ॥ ४२ ॥

अथ नरकाः । १ । तामिस्रम् । २ । अन्धतामिस्रम् । ३ । रौरवम् । ४ । महारौरवम् । ५ । कालसूत्रम् । ६ । महानरकम् । ७ । संजीवनम् । ८ । अवीचिः । ९ । तापनम् । १० । संप्रतापनम् । ११ । संघातकम् । १२ । काकोलम् । १३ । कुड्मलम् । १४ । पूतिमृत्तिकम् । १५ ।

XLII, 2. ०मतो यथा ॥ V¹⁻⁴. XLIII, 10. तपनम् । V¹⁻⁴. See 11; Y. III, 224; and the C. 13. काकोलः । V¹⁻⁴. See the P. Dict. 14. कुड्मलं । V¹⁻³; कुण्डलं । कुट्मलं । C¹·²; कुटालं v. See M. IV, 89; Y. III, 232; and the C.

3. मद्येन पूर्वोक्तेन द्वादशविधेनानुगतं सदृशं मदजनकतया जातीफलादि तद्भक्षणम् । यद्वा मुख्यस्य सुराया अनु पश्चाद्गृहीतमुत्पन्नं भङ्गादि तद्भक्षणम् ।... 5. कामकृतेषु मलिनीकरणीयेषु तप्तकृच्छ्रेण ... अकामतः पुनस्तत्करणे कृच्छ्रेण (कृच्छ्रातिकृच्छ्रेण) ... विशुद्धिः ॥ XLIII, 10. अग्निसंनिकर्षेण तापानुभवः ॥ 14. गोण्यादिषु प्रक्षिप्य तन्मुखबन्धनम् ॥ 17. पुटपाकः ॥

लोहशङ्कुः । १६ । ऋचीषम् । १७ । विषमपन्थानम् । १८ । कण्टकशाल्मलिः । १९ । दीपनदी । २० । असिपत्त्रवनम् । २१ । लोहचारकमिति । २२ । एतेष्वकृतप्रायश्चित्ता अतिपातकिनः पर्यायेण कल्पं पच्यन्ते । २३ । महापातकिनो मन्वन्तरम् । २४ । अनुपातकिनश्च । २५ । उपपातकिनश्चतुर्युगम् । २६ । कृतसंकरीकरणाश्च संवत्सरसहस्रम् । २७ । कृतजातिभ्रंशकरणाश्च । २८ । कृतापात्रीकरणाश्च । २९ । कृतमलिनीकरणाश्च । ३० । प्रकीर्णकपातकिनश्च बहून्वर्षपूगान् । ३१ ।

कृतपातकिनः पापाः प्राणत्यागादनन्तरम् ।
याम्यं पन्थानमासाद्य दुःखमश्नन्ति दारुणम् ॥ ३२ ॥
यमस्य पुरुषैर्घोरैः कृष्यमाणा यतस्ततः ।
सुकृच्छ्रेणानुकारेण नीयमानाश्च ते यथा ॥ ३३ ॥

17. ऋबीसं । V[1-4]v; ऋचीसं । C[1,2]. See the C. 25 om. C[1,2]v. 26. चातुर्युगम् । V[1-4] C[1,2]v; चतुर्युगं N. 31. ०युगान् C[1,2]v. 32. सर्वे for पापाः C[1,2]v.

23... पर्यायेण पच्यन्ते यातनामनुभवन्ति ॥ 31. बहून्बीन् । वर्षपूगान्वर्षसंघातानि ।... 32. कृतानि नवविधानि पातकानि यैस्ते । अकृतप्रायश्चित्ता अत एव पापाः पापाक्रान्ताः ... 33. भयावहैर्यमदूतैः समविषमेषु देशेषु कृष्यमाणाः कष्टानुकारिणा करविक्षेपेण नरकं नीयमानास्ते यथा दुःखमनुभवन्ति एवं नरकोपभोगानन्तरमपि तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि चेत्यध्यायान्तेनान्वयः ॥

श्वभिः शृगालैः क्रव्यादैः काककङ्कबकादिभिः ।
अग्नितुण्डैर्भक्ष्यमाणा भुजङ्गैर्वृश्चिकैस्तथा ॥ ३४ ॥
अग्निना दह्यमानाश्च तुद्यमानाश्च कण्टकैः ।
क्रकचैः पाट्यमानाश्च पीड्यमानाश्च तृष्णया ॥ ३५ ॥
क्षुधया व्यथमानाश्च घोरैर्व्याघ्रगणैस्तथा ।
पूयशोणितगन्धेन मूर्छमानाः पदे पदे ॥ ३६ ॥
परान्नपानं लिप्सन्तस्ताड्यमानाश्च किंकरैः ।
काककङ्कबकादीनां भीमानां सदृशाननैः ॥ ३७ ॥
क्वचित्क्वाथ्यन्ते तैलेन ताड्यन्ते मुसलैः क्वचित् ।
आयसीषु च वध्यन्ते शिलासु च तथा क्वचित् ॥ ३८ ॥
क्वचिद्वान्तमथाश्नन्ति क्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ।
क्वचिद्विष्ठां क्वचिन्मांसं पूयगन्धि सुदारुणम् ॥ ३९ ॥
अन्धकारेषु तिष्ठन्ति दारुणेषु तथा क्वचित् ।
कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्च वह्नितुण्डैश्च दारुणैः ॥ ४० ॥
क्वचिच्छीतेन बाध्यन्ते क्वचिच्चामेध्यमध्यगाः ।
परस्परमथाश्नन्ति क्वचित्प्रेताः सुदारुणाः ॥ ४१ ॥

38. विध्यन्ते C[1,2]; पच्यन्ते v. 41. °मध्यमाः । V[1].

34... अग्नितुण्डाः येषां ते भल्लूकादयः शेषं प्रसिद्धम् ॥ 37... काकाद्याननत्वं किंकरविशेषणम् ॥ 38...वध्यन्ते पिष्यन्ते आयसीषु लोहस्थलीषु (°स्थालीषु ?) शिलासु च ।... 41. अमेध्यं विष्ठादि । परस्परं प्रेताः प्रेतानश्नन्ति सुदारुणा बभुक्षातिशयेन ॥

क्वचिद्भूतेन ताड्यन्ते लम्बमानास्तथा क्वचित् ।
क्वचित्क्षिप्यन्ति बाणौघैरुत्कृत्यन्ते तथा क्वचित् ॥ ४२ ॥
कण्टेषु दत्तपादाश्च भुजङ्गाभोगवेष्टिताः ।
पीड्यमानास्तथा यन्त्रैः कृष्यमाणाश्च जानुभिः ॥ ४३ ॥
भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाः सूचीकण्ठाः सुदारुणाः ।
कूटागारप्रमाणैश्च शरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ ४४ ॥
एवं पातकिनः पापमनुभूय सुदुःखिताः ।
तिर्यग्योनौ प्रपद्यन्ते दुःखानि विविधानि च ॥ ४५ ॥ ४३ ॥

अथ पापात्मनां नरकेष्वनुभूतदुःखानां तिर्यग्योनयो भवन्ति । १ । अतिपातकिनां पर्यायेण सर्वाः स्थावरयोनयः । २ । महापातकिनां च कृमियोनयः । ३ ।

---

43. कण्ठेषु V¹⁻⁴ C¹·²v N. in V⁴. 44. सुदारुणाः all. No comment. Cf. 39, 40, 41.

42. भूतेन पूर्ववृत्तेन लम्बमाना वृक्षादौ बन्धनेन । क्षिप्यन्तीति पदव्यत्ययः ॥ 43. कण्टाः कण्टकास्तेषु । भुजङ्गाभोगाः सर्पशरीराणि । यन्त्रैस्तिलेक्षुनिष्पीडनयन्त्रैः पीड्यमानाः । कण्टकाक्रान्तपादत्वेन गमनाशक्त्या जानुभिः कृष्यमाणाः ॥ 44. भग्नं पृष्ठं पृष्ठभागः शिरो मस्तकं ग्रीवा शिरोधिर्येषां... सूचीस्थौल्यप्रमाणः कण्ठनालो येषाम् । कूटाख्यमगारं गृहविशेषस्तत्प्रयोजनं । यातनाक्षमैरिति यातनासु दुःखानुभवेष्वतिस्थूलान्येव शरीराणि क्षमन्ते न सूक्ष्माणि स्वल्पदुःखेनैव तेषां क्षिप्रं नाशात् ॥ 45. पातकिनो नरकं नीयमाना यथा दुःखान्यनुभवन्त्येवमेव नरकेषु पापफलमनुभूय पापशेषेण... दुःखानि प्रपद्यन्ते ॥ XLIV, 3... वृक्ष गुल्मलतादिका...योनयः...

अनुपातकिनां पक्षियोनयः । ४ । उपपातकिनां जलज-योनयः । ५ । कृतजातिभ्रंशकराणां जलचरयोनयः । ६ । कृतसंकरीकरणकर्मणां मृगयोनयः । ७ । कृतापात्री-करणकर्मणां पशुयोनयः । ८ । कृतमलिनीकरणकर्मणां मनुष्येष्वस्पृश्ययोनयः । ९ । प्रकीर्णेषु प्रकीर्णा हिंस्राः क्रव्यादा भवन्ति । १० । अभोज्यान्नाभक्ष्याशी कृमिः । ११ । स्तेनः श्येनः । १२ । प्रकृष्टवर्त्मापहारी बिलेशयः । १३ । आखुर्धान्यहारी । १४ । हंसः कांस्यापहारी । १५ । जलं हृत्वाभिप्लवः । १६ । मधु दंशः । १७ । पयः काकः । १८ । रसं श्वा । १९ । घृतं नकुलः । २० । मांसं गृध्रः । २१ । वसां मद्गुः । २२ । तैलं तैलपायिकः । २३ । लवणं चीविवाक् । २४ । दधि बलाका । २५ । कौशेयं हृत्वा भवति तित्तिरिः । २६ । क्षौमं दर्दुरः । २७ ।

XLIV, 4 om. C[1,2]v. 24 T. om. V[1,3]. वीचिवाकः । V[2]; वीचिवाक् C[1,2]; चारिक् v. See the C. and M. XII, 63.

9. मनुष्येष्वस्पृश्याश्चाण्डालादयस्तद्योनयः ॥ 10… व्याघ्रादयो भवन्ति ॥ 12. सुवर्णातिरिक्तद्रव्यापहारी…, 13. प्रकृष्टस्य महतो वर्त्मनोऽपहारी भूमिग्रहणेन संकोचको बिलेशयः सर्पादिः ॥ 16… अभिप्लवो जल-कुक्कुटः ॥ 19. रसमिक्ष्वादिः… 23… तैलपायिकः परोष्णीनामकः पक्षिविशेषः (? मक्षिकाविशेषः V[1,2,3]: for मक्षिका?) ॥ 24… चीत्यनुकारिणी (वीत्य॰ V[1,2,3]) वाग्यस्य स चीर्यारव्यो मक्षिकाविशेषः ॥ 25. बलाका बिसकण्ठकः ॥

कार्पासतान्तवं क्रौञ्चः ।२८। गोधा गाम् । २९ । वाल्गुदो गुडम् । ३० । छुच्छुन्दरिर्गन्धान् । ३१ । पत्त्रशाकं बर्ही ।३२। कृतान्नं सेधा ।३३। अकृतान्नं शल्यकः । ३४। अग्निं बकः । ३५ । गृहकार्युपस्करम् । ३६ । रक्तवासांसि जीवजीवकः ।३७। गजं कूर्मः ।३८। अश्वं व्याघ्रः ।३९। फलं पुष्पं वा मर्कटः । ४० । ऋक्षः स्त्रियम् । ४१ । यानमुष्ट्रः । ४२ । पश्रून्स्टध्रः । ४३ ।

यद्वा तद्वा परद्रव्यमपहृत्य बलान्नरः ।
अवश्यं याति तिर्यक्त्वं जग्ध्वा चैवाहुतं हविः ॥ ४४ ॥
स्त्रियोऽप्येतेन कल्पेन हृत्वा दोषमवाप्नुयुः ।
एतेषामेव जन्तूनां भार्यात्वमुपयान्ति ताः ॥ ४५ ॥ ४४ ॥

अथ नरकाभिभूतदुःखानां तिर्यक्त्वमुत्तीर्णानां मनुष्येषु लक्षणानि भवन्ति । १ । कुष्ठ्यतिपातकी । २ ।

---

30. वान्तुदो C[1,2]. 33. श्वावित् । C[1,2]v. 37. जविञ्जविकः । C[1,2]. 43. पश्रूभजः । प्रेतः पारजारी । C[1,2]; पश्रूनजः । v. This is probably a correction. See Sûtra 21 and M. XII, 67. XLV, 1. नरकान्भूत॰ V[1–4]. See the C.

30... वाल्गुदो वल्गुल्वान्तरपक्षिविशेषः ।... 33. सेधा श्वावित् ॥ 36... गृहकारी चरटाख्यः कीटविशेषः ॥ , 37....जीवजीवकश्चकोरः ॥ XLV, 1. नरकेषु तामिस्रादिष्वभिः सर्वेषु भूतान्युत्पन्नानि दुःखानि येषाम्...मनुष्यजन्मसु वक्ष्यमाणानि क्षयादीनि लक्षणानि तत्पापसूचकानि भवन्ति ।... 4 ..श्यावाः स्वभावकृष्णा दशना यस्य तादृक्...

ब्रह्महा यक्ष्मी । ३ । सुरापः श्यावदन्तकः । ४ । सुवर्णहारी कुनखी । ५ । गुरुतल्पगो दुश्चर्मा । ६ । पूतिनासः पिशुनः । ७ । पूतिवक्त्रः सूचकः । ८ । धान्यचौरोऽङ्गहीनः । ९ । मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः । १० । अन्नापहारकस्त्वामयावी । ११ । वागपहारको मूकः । १२ । वस्त्रापहारकः श्वित्री । १३ । अश्वापहारकः पङ्गुः । १४ । देवब्राह्मणाक्रोशको मूकः । १५ । लोलजिह्वो गरदः । १६ । उन्मत्तोऽग्निदः । १७ । गुरोः प्रतिकूलोऽपस्मारी । १८ । गोघ्नस्त्वन्धः । १९ । दीपापहारकश्च । २० । काणश्च दीपनिर्वापकः । २१ । त्रपुचामरसीसकविक्रयी रजकः । २२ । एकशफविक्रयी मृगव्याधः । २३ । कुण्डाशी भगास्यः । २४ । घाण्टिकः स्तेनः । २५ । वार्धुषिको भ्रामरी । २६ । मृष्टाश्येकाकी वातगुल्मी । २७ । समय-

---

27. मिष्टाश्येकाकी C[1,2]; मृष्टाश्येको v.

5. ब्राह्मणस्वामिकसुवर्णापहारी… 6… दुश्चर्मा त्वग्दोषी भवति ।… 10. धान्येष्वेवोत्कृष्टमपहृत्य तत्परिमाणपूरणायावकृष्टं तन्मध्ये प्रक्षिपति स मिश्रचौरोऽतिरिक्ताङ्गः षडङ्गुल्यादिः ।…, 12. अननुज्ञाताध्यायी पुस्तकापहारी संदेशाप्रवक्ता वा…, 15… देवद्विजयोर्गालिप्रदाता मूकः ॥ 18. पितृप्रतिकूलकार्यपस्मारी ॥ 22… रजको वस्त्ररागकरः प्रतिलोमजः ॥ 23. एकशफा अश्वादयः… 24. कुण्डस्यान्नं कुण्डपरिमितं वाश्नातीति कुण्डाशी भगवदास्यं यस्येति मैथुनाय मुखसमर्पकः ॥ 25. सुवर्णातिरिक्तद्रव्यस्तेनो घाण्टिको वैतालिकः ॥ 27. एकाकी मृष्टाशनो वातगुल्मवान् ॥ 28. संविद्व्यतिक्रमकारी खल्वाटः शिरस्खल्लिकावान् ॥

भेत्ता खल्वाटः । २८ । स्त्रीपद्यवकीर्णी । २९ । परवृत्तिघ्नो दरिद्रः । ३० । परपीडाकरो दीर्घरोगी । ३१ ।
एवं कर्मविशेषेण जायन्ते लक्षणान्विताः ।
रोगान्वितास्तथान्धाश्च कुब्जखञ्जैकलोचनाः ॥ ३२ ॥
वामना बधिरा मूका दुर्बलाश्च तथापरे ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ३३ ॥ ४५ ॥

अथ कृच्छ्राणि भवन्ति । १ । त्र्यहं नाश्नीयात् । २ । प्रत्यहं च त्रिषवणं स्नानमाचरेत् । ३ । त्रिः प्रतिस्नानमप्सु मज्जनम् । ४ । मग्नस्त्रिरघमर्षणं जपेत् । ५ । दिवा स्थितस्तिष्ठेत् । ६ । रात्रावासीनः । ७ । कर्मणो ऽन्ते पयस्विनीं दद्यात् । ८ । इत्यघमर्षणम् । ९ । त्र्यहं सायं त्र्यहं प्रातस्त्र्यहमयाचितमश्नीयादेष प्राजापत्यः । १० । त्र्यहमुष्णाः पिबेदपस्त्र्यहमुष्णं घृतं त्र्यहमुष्णं पयस्त्र्यहं च नाश्नीयादेष तप्तकृच्छ्रः । ११ । एष एव शीतैः शीतकृच्छ्रः । १२ । कृच्छ्रातिकृच्छ्रः पयसा दिवसैकविंशतिक्षपणम् । १३ । उदकसक्तूनां मासाभ्यवहारेणोदक-

29. अवकीर्णी क्षतव्रतः स्त्रीपदा उत्कृनजङ्घचरणः ॥ 31. निष्कारणं परपीडाकरोऽसाध्यव्याधिमान् ॥ 33. तथापरे... षण्ढादयः । XLVI, 8. त्रिरात्रान्ते पयस्विनीं गां ब्राह्मणाय दद्यात् ॥ 10. सायं दिवाभोजनपरिहारेण नक्तकाले । प्रातः रात्रिभोजनपरिहारेण मध्याह्ने ।...दिवा रात्रौ वैकवारमयाचितं स्वीयं परकीयं वा याचनव्यतिरेकेणोपस्थितम् ।... त्र्यहं नाश्नीयादित्यनुवर्तते तेनान्ते त्रिरात्रमुपवसतोऽयं प्राजापत्यः । त्र्यहम्...इति मनुस्मरणात् (XI, 212) ... 13. एकविंशतिरात्रं पयसा दुग्धेन वर्तनं कृच्छ्रातिकृच्छ्रः ।...

कृच्छ्रः ।१४। बिसाभ्यवहारेण मूलकृच्छ्रः ।१५। बिल्वाभ्यवहारेण श्रीफलकृच्छ्रः ।१६। पद्माक्षैर्वा ।१७। निराहारस्य द्वादशाहेन पराकः ।१८। गोमूत्रगोमयक्षीरदधिसर्पिःकुशोदकान्येकदिवसमश्नीयाद्द्वितीयमुपवसेदेतत्सांतपनम् ।१९। गोमूत्रादिभिः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् ।२०। त्र्यहाभ्यस्तैश्चातिसांतपनम् ।२१। पिण्याकाचामतक्रोदकसक्तूनामुपवासान्तरितोऽभ्यवहारस्तुलापुरुषः ।२२। कुशपलाशोडुम्बरपद्मशङ्खपुष्पीवटब्रह्मसुवर्चलापत्रैः क्वथितस्याम्भसः प्रत्येकं पानेन पर्णकृच्छ्रः ।२३।

कृच्छ्राण्येतानि सर्वाणि कुर्वीत कृतवापनः ।
नित्यं त्रिषवणस्नायी अधःशायी जितेन्द्रियः ॥२४॥

XLVI, 18. द्वादशाहेनैव C[1,2]; °नैष v. 23. °ब्राह्मीसुवर्चला° V[1-4] N.; °ब्रह्मसुवर्चलानां C[1,2]; ब्रह्मसुर्चलां v. 24. कृतपावनः । C[1,2].

15. मृणालस्य मासं भोजनेन मूलकृच्छ्रः ।... 16. मासं बिल्वफलभक्षणेन श्रीफलकृच्छ्रः ।... 17. पद्मबीजैर्मासं भक्षितैर्वा श्रीफलकृच्छ्रः ।... 20. गोमूत्रादिभिः षड्भिर्गव्यैः प्रत्यहाभ्यस्तैर्महासांतपनम् । षडहसाध्यं भवति ।... 21. तैरेव गोमूत्रादिभिः षड्भिः प्रत्येकं त्र्यहाभ्यस्तैरष्टादशाहिकमतिसांतपनं भवति ।... 22... दशाहिकस्तुलापुरुषः ।... 23... एषां सप्तानां पत्रैः क्वथितमम्भः सप्ताहं पीत्वा पर्णकृच्छ्रः ।...

स्त्रीशूद्रपतितानां च वर्जयेच्चाभिभाषणम् ।
पवित्राणि जपेन्नित्यं जुहुयाच्चैव शक्तितः ॥ २५ ॥ ४६ ॥

अथ चान्द्रायणम् । १ । ग्रासानविकारानश्नीयात् । २ । तांश्चन्द्रकलाभिवृद्धौ वर्धयेद्धानौ ह्रासयेदमावास्यायां नाश्नीयादेष चान्द्रायणो यवमध्यः । ३ । पिपीलिकामध्यो वा । ४ । यस्यामावास्या मध्ये भवति स पिपीलिकामध्यः । ५ । यस्य पौर्णमासी स यवमध्यः । ६ । अष्टौ ग्रासान्प्रतिदिवसं मासमश्नीयात्स यतिचान्द्रायणः । ७ । सायं प्रातश्चतुरश्चतुरः स शिशुचान्द्रायणः । ८ । यथाकथंचित्पष्ट्यानां त्रिंशतीं मासेनाश्नीयात्स सामान्यचान्द्रायणः । ९ ।
व्रतमेतत्पुरा भूमि कृत्वा सप्तर्षयोऽमलाः ।
प्राप्तवन्तः परं स्थानं ब्रह्मा रुद्रस्तथैव च ॥ १० ॥ ४७ ॥

XLVII, 1 om. v. 3. ०वृद्धौ क्रमेण व० C[1.2] v. 9. षट्कानां C[1.2]; om. v. 10. प्राप्नुवन्त: C[1.2]. ०वरम् । C[1.2]: ऽखिलाः । v.

XLVII, 3... शुक्लपक्षे यथा चन्द्रकला वर्धन्ते तथैवैकापचयेन ग्रासान्वर्धयेत् । प्रतिपद्येका । द्वितीयस्यां द्वौ । तृतीयायां त्रय इत्यादि वृद्ध्या । पौर्णमास्यां पञ्चदश भवन्ति । ततः पुनश्चन्द्रकलाहानौ कृष्णपक्षे एकैकापचयेन ह्रासयेत् । प्रतिपदि चतुर्दश । द्वितीयस्यां त्रयोदश । तृतीयायां द्वादशेति हान्या । चतुर्दश्यामेका भवति । ततोऽमावास्यां नाश्नीयादुपवसेत् ।... 9. एतदुक्तविधिनेदं चान्द्रायणं पुरा कल्पान्तरे कृत्वा...

अथ कर्मभिरात्मकृतैर्गुरुमात्मानं मन्येतात्मार्थे प्रसृतियावकं श्रपयेत्। १। न ततोऽग्नौ जुहुयात्। २। न चात्र बलिकर्म। ३। अशृतं श्रप्यमाणं शृतं चाभिमन्त्रयेत्। ४। श्रप्यमाणे रक्षां कुर्यात्। ५। ब्रह्मा देवानां पदवीः कवीनां ऋषिर्विप्राणां महिषो मृगाणां श्येनो गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्निति दर्भान्बध्नाति। ६। शृतं च तमश्नीयात्पात्रे निषिच्य। ७। ये देवा मनोजाता मनोजुषः सुदक्षा दक्षपितरस्ते नः पान्तु ते नोऽवन्तु तेभ्यो नमस्तेभ्यः स्वाहेत्यात्मनि जुहुयात्। ८। अथाचान्तो नाभिमा-

XLVIII, 5. कुर्यात् and the following section up to LI, 28 क्रव्याद॰ is wanting in v, two leaves having been lost.

XLVIII, 1... अत एव यावकोपक्रमे हारीतः। अयाज्ययाजनं कृत्वा प्राश्य मूत्रपुरीषके। अप्रतिग्राह्यमादाय याजयित्वा तु निन्दितानिति स्वकृतमेव कर्माभिहितवान्। कर्मभिरयाज्ययाजनादिभिर्गुरुमात्मानं मन्येत। स्वकृतशुभाशुभकर्मणः स्वान्तरात्मसाक्षितया तत्कृतात्मगौरवलाघवैः स्वप्रत्यक्षे तज्ज्ञानं च निमित्तमत्र दर्शितम्। यद्वा तुलापुरुषप्रत्युक्तप्रकारेण परात्मप्रतिकृतितोलने आत्मप्रतिकृतेर्गौरवं मन्येतेति व्याख्येयम्।... 2... अग्नौ होमं वैश्वदेवं न कुर्यात्। न चासंस्कृतान्नभोजनदोषः।... 4... वक्ष्यमाणैर्वक्ष्यमाणमभिमन्त्रयेत्॥ 5... तत्र मन्त्रः॥ 6. अनेन मन्त्रेण चरुस्थालीकण्ठे दर्भान्बध्नीयात्।... 7.. शृतं च चरुं पात्रान्तरे निषिच्य तमश्नीयात्। तत्र मन्त्रः॥ 8. अनेन मन्त्रेण चरुं प्राश्नीयात्। न मन्त्रान्तरेण।... 9. चरुप्राशनोत्तरं यथोक्तमालभेत। तत्र मन्त्रः॥

लभेत । ९ । स्नाताः प्रीता भवत यूयमापोऽस्माकमुदरे यवाः । ता अस्मभ्यमनमीवा अयक्ष्मा अनागसः सन्तु देवीरमृता ऋतावृध इति । १० । त्रिरात्रं मेधार्थी । ११ । षड्रात्रं पापकृत् । १२ । सप्तरात्रं पीत्वा महापातकिनामन्यतमं पुनाति । १३ । द्वादशरात्रेण पूर्वपुरुषकृतमपि पापं निर्दहति । १४ । मासं पीत्वा सर्वपापानि । १५ । गोनिर्हारमुक्तानां यवानामेकविंशतिरात्रं च । १६ ।

यवोऽसि धान्यराजोऽसि वारुणो मधुसंयुतः ।
निर्णोदः सर्वपापानां पवित्रमृषिभिः स्मृतम् ॥ १७ ॥
घृतमेव मधु यवा आपो वा अमृतं यवाः ।
सर्वं पुनीत मे पापं यन्मे किंचन दुष्कृतम् ॥ १८ ॥

10. पीता भवन्तो C[1,2]. ता अस्ममनमीवा, अयच्या (अपच्या V[2]) अनागसा सन्तु V[1-5]; ता अममनमीवा अपच्या अनागसा C[1,2]. ऋतावृद्ध V[1,2,4] C[1,2]. See Preface. 11. मेधावी । C[1,2]. 14. निर्हन्ति V[4]. 16. °निर्हार° C[1,2]. 17. घृतं V[4]; घृतं V[1-5]; स्मृतम् C[1,2] and Baudhâyana. 18. सर्वं all; सर्वं Baudh.

10. अनेन नाभिमात्रमंभ्न । उक्तकर्मणो यथाधिकारं विनियोगमाह ॥ 11. मेधा धारणावती बुद्धिस्तदर्थी त्रिरात्रं प्राश्नीयात् ॥ 13. सप्तरात्रपानेन ब्रह्महादीनामेकं पुनाति ।... 14. द्वादशाहं पीत्वा पित्रादिकृतमपि पापं निर्दहति ।... 15... . सर्वाणि महापापोपपापादीनि सर्वेषां स्वस्य पित्रादीनां च पापानि निर्दहति ।... 16. गोनिर्हारो गोमयं तेन सह मुक्ताः... सर्वपापानि निर्दहति ।.. 17. स्मृतमित्युपलक्षणं ॥

वाचा कृतं कर्मकृतं मनसा दुर्विचिन्तितम् ।
अलक्ष्मीं कालकर्णीं च नाशयध्वं यवा मम ॥ १९ ॥
श्वसूकरावलीढं च उच्छिष्टोपहतं च यत् ।
मातापित्रोरशुश्रूषां तत्पुनीध्वं यवा मम ॥ २० ॥
गणान्नं गणिकान्नं च शूद्रान्नं श्राद्धसूतकम् ।
चौरस्यान्नं नवश्राद्धं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २१ ॥
बालधूर्तमधर्मं च राजद्वारकृतं च यत् ।
सुवर्णस्तैन्यमव्रात्यमयाज्यस्य च याजनम् ॥
ब्राह्मणानां परीवादं पुनीध्वं च यवा मम ॥ २२ ॥ ४८ ॥

मार्गशीर्षशुक्लैकादश्यामुपोषितो द्वादश्यां भगवन्तं वासुदेवमर्चयेत् ।१। पुष्पधूपानुलेपनदीपनैवेद्यैर्ब्राह्मणतर्पणैश्च ।२। व्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो

20. पुनीध्वं च C[1.2]. 21. शूद्रसूतकम् । Baudh. 22 om. C[1.2]. बालवृद्धम् .. अव्रत्यम् Baudh.

19. अलक्ष्मीं कालकर्णीं च सर्वं पुनीत मे यवा इत्यीशानसे ॥ 21. श्राद्धसहितं सूतकं तथाभक्ष्यम्। सर्वं पुनीत मे यवा इत्याशानसे ॥ 22. धूर्तमित्यत्र भावप्रधानो निर्देशः। अवृतसमूहो अव्रात्यम्। सुवर्णस्तैन्यं महापातकोपलक्षणम् ।... परीवादो निन्दा ॥ XLIX, 3. मार्गशीर्षशुक्लद्वादशीमारभ्य कार्त्तिकशुक्लद्वादशीपर्यन्तं द्वादशस्वपि शुक्लद्वादशीषु पूर्वोक्तं व्रतं कृत्वातिपातकादिभ्यो नवविधेभ्यः पापेभ्यो मुक्तः पूतो भवति ।...

भवति । ३ । यावज्जीवं कृत्वा श्वेतद्वीपमाप्नोति । ४ । उभयपक्षद्वादशीष्वेवं संवत्सरेण स्वर्गलोकं प्राप्नोति । ५ । यावज्जीवं कृत्वा विष्णुलोकम् । ६ । एवमेव पञ्चदशीष्वपि । ७ ।

ब्रह्मभूतममावास्यां पौर्णमास्यां तथैव च ।
योगभूतं परिचरन्केशवं महदाप्नुयात् ॥ ८ ॥
ह्यश्येते महितौ यस्यां दिवि चन्द्रबृहस्पती ।
पौर्णमासी तु महती प्रोक्ता संवत्सरे तु सा ॥ ९ ॥
तस्यां दानोपवासाद्यमक्षयं परिकीर्तितम् ।
तथैव द्वादशी शुक्ला या स्याच्छ्रवणसंयुता ॥ १० ॥ ४९ ॥

XLIX. 5 T. om. V[?]. उभयपक्षद्वादशीष्विदं संवत्सरेण V[?] Ap.: उभयपक्षद्वादशीष्विदं स्वर्गलोकं C. 6. विष्णुलोकम् । V[?] Ap.: विष्णुकम् । V[?]. विष्णोर्लोकमाप्नोति C: from the C.

4…श्वेतद्वीपं हरिवंशादिप्रसिद्धं भगवदधिष्ठानं प्राप्नोति ॥ 5. संवत्सरं यावत्कृष्णशुक्लद्वादशीष्विदं पर्वोक्तप्रकारकं व्रतं कृत्वा … 6. चतुर्विंशतिद्वादशीषु यावज्जीवमुक्तव्रताचरणे विष्णुलोकं प्राप्नोति ॥ 7. एवमेव चतुर्दश्यामुपोष्य पञ्चदशीषु पौर्णमासीष्वमावास्यासु च… उक्तमेव फलमाप्नोति ॥ 8. तत्रैव पञ्चदशीव्रते यदि … योगभूतं योगशायिनं केशवमर्चयति तदा महद्ब्रह्मरूपतामाप्नोति । 9, 10. तस्मिन्संवत्सरे यस्यां पौर्णमास्यां गुरुचन्द्रावेकनक्षत्रे एकराशौ वा दिवि दृश्येते या च शुक्लद्वादशी श्रवणनक्षत्रयुक्ता भवति सोभयापि तस्मिन्संवत्सरे महतीत्युच्यते स्नानदानव्रतोपवासादेरक्षय्यहेतुत्वात् ।…

वने पर्णकुटीं कृत्वा वसेत्। १। त्रिषवणं स्नायात्। २। स्वकर्म चाचक्षाणो ग्रामे ग्रामे भैक्षमाचरेत्। ३। तृण- शायी च स्यात्। ४। एतन्महाव्रतं। ५। ब्राह्मणं हत्वा द्वादशसंवत्सरं कुर्यात्। ६। यागस्थं क्षत्रियं वैश्यं वा। ७। गुर्विणीं रजस्वलां वा। ८। अत्रिगोत्रां वा नारीम्। ९। मित्रं वा। १०। नृपतिवधे महाव्रतमेव द्विगुणं कुर्यात्। ११। पादोनं क्षत्रियवधे। १२। अर्धं वैश्यवधे। १३। तदर्धं शूद्रवधे। १४। सर्वेषु शवशिरोध्वजी स्यात्। १५। मासमेकं कृतवापनो गवानुगमनं कुर्यात्। १६। आ- सीनास्वासीत। १७। स्थितासु स्थितश्च स्यात्। १८। सन्नां चोद्धरेत्। १९। भयेभ्यश्च रक्षेत्। २०। तासां

L, 7. वैश्यं om. C[1,2]. ॰च V[1]. 15 C[1,2] add सर्वेषु जीवेषु क्षमी स्यात्। 16. ॰पावनो C[1,2]. 18. स्थितः C[1,2]. 19. अवसन्नां C[1,2].

L, 1...इदानीमकामकृतेषु प्रायश्चित्तं वक्तुं पश्चाशत्तमेन ब्रह्महत्यायां तावदाह।... 2... त्रिकालग्रहणात्त्रिकालसंध्योपासनमपि गम्यते।... 6. यः साक्षादकामतो ब्राह्मणं हन्ति सः...।... 7... इदं चाकामतः। कामतो द्विगुणम्... 8... तामकामतो हत्वा... 11... इदं चाका- मतः।... 12. ग्रामस्थत्वप्रतिष्ठितिरिक्तसद्गुणश्रोत्रियक्षत्रियवधे... नव- वार्षिकव्रतं कुर्यात्॥ 13. अर्धं क्षितसद्गुणवैश्यवधे... षडब्दं व्रतं कार्यम्॥ 14. सद्गुणशूद्रवधे... त्र्यब्दं व्रतं कार्यम्। इदं चाकामतः। कामतो द्विगुणं सर्वत्र।... 19. अनुगम्यमानासु गोषु या सन्ना पतिता पङ्कलग्ना वा तामुद्धरेत्।... 20. सिंहव्याघ्रादिजनितेभ्यो भयेभ्यो रक्षेत्।...

अन्नाद्यजानां सत्त्वानां रसजानां च सर्वशः ।
फलपुष्पोद्भवानां च घृतप्राशो विशोधनम ॥ ४९ ॥
कृष्टजानामौषधीनां जातानां च स्वयं वने ।
वृथालम्भे तु गच्छेद्गां दिनमेकं पयोव्रतः ॥ ५० ॥ ५० ॥

सुरापः सर्वकर्मवर्जितः कणान्वर्षमश्नीयात् । १ । मलानां मद्यानां चान्यतमस्य प्राशने चान्द्रायणं कुर्यात् । २ । लशुनपलाण्डुगृञ्जनैतद्गन्धिविड्वराहग्रामकुक्कुटवानरगोमांसभक्षणे च । ३ । सर्वेष्वेतेषु द्विजानां प्रायश्चित्तान्ते भूयः संस्कारं कुर्यात् । ४ । वपनमेखलादण्डभैक्षचर्याव्रतानि पुनःसंस्कारकर्मणि वर्जनीयानि । ५ । शशकशल्यकगोधाखड्गकूर्मवर्जं पञ्चनखमांसाशने सप्त-

49. अन्नजानां C[b2]. See M. XI, 144.

49. अन्नमोदनादि । आद्यं मोदकादि । रसा गुडादयः ।... सर्वशः-शब्देन जलादिजातानामपि वध एतदेव । अकामतस्त्वेदम् ।... 50. कृष्टजा यवव्रीह्यादयः । वने स्वयमेवाकृष्टजा नीवारादयः ।... LI, 1... सर्वैः संध्यावन्दनसहितैर्यजनयाजनादिकर्मभिर्वर्जितः सन्... 2... मद्यानि मधूकादीनि पूर्वोक्तानि द्वादशेति तालमैरारिष्टानामप्युपलक्षणम् ।... 3... एतेषामिव गन्धो यस्य सत्कन्दादिदलादिः । इदं च ग्रामवासिपक्षिमात्रोपलक्षणम् । सर्वांश्च च ग्रामवासिन इति योगिस्मरणात् (Y. I, 172) ।... कामतस्त्वेदम् ।... 5. पुनःसंस्कारोपनयने क्रियमाणे वपनादीनि व्रतानि ब्रह्मचर्यादिधर्मा अगन्धमाल्यादिवर्जनादयः ।...

रात्रमुपवसेत् । ६ । गणगणिकास्तेनगायनान्नानि भुक्का सप्तरात्रं पयसा वर्तेत । ७ । तक्षकान्नं चर्मकर्तुश्च । ८ । वार्धुषिककदर्यदीक्षितबन्धनिकाभिशस्तषण्ढानां च । ९ । पुंश्चलीदाम्भिकचिकित्सकलुब्धकक्रूरोग्रोच्छिष्टभोजिनां च । १० । अवीरास्त्रीसुवर्णकारसपत्नपतितानां च । ११ । पिशुनानृतवादिक्षतधर्मात्मरसविक्रयिणां च । १२ । शैलूषतन्तुवायकृतघ्नरजकानां च । १३ । कर्मकारनिषादरङ्गावतारिवेणशस्त्रविक्रयिणां च । १४ । श्वजीविशौण्डिकतैलिकचैलनिर्णेजकानां च । १५ । रजस्वलासहोपपतिवेश्मनां च । १६ । भ्रूणघ्नावेक्षितमुदक्यासंस्पृष्टं पतत्रिणावलीढं शुना संस्पृष्टं गवा घ्रातं च । १७ । कामतः पदा स्पृष्टमवक्षुतम् । १८ । मत्तक्रुद्धातु-

LI, 9. ०बन्धनिका० V[1]; ०बद्धनिगडा० V[1-3] C[1,2] N. See Gautama XVII, 17. 18. कामतो यदा संस्पृष्टम० C[1,2].

6... अकामतस्त्विदम् ।... 9... बद्धो रज्ज्वादिना निगडः शृङ्खला सास्यास्तीति ।... 10. क्रूरो दृढकोपः । उग्रो वाक्कायाभ्यामुद्वेजकः ।... 11... सपत्नः शत्रुः ।... 12. पिशुनः सूचकः ।... क्षतधर्मा विधिनिषेधातीतः ।... 13... रजको वस्त्ररागकृत् ॥ 14... निषादो मत्स्यघातजीवी । रङ्गावतारी मल्लादिः । वेणो वेणुच्छेदजीवी प्रतिलोमजः ।... 15. श्वजीवी कुक्कुरपोषणवृत्तिः ।... 16. रजस्वलादयो तत्स्वामिकं तदर्थं पक्वं च । उपपतिना जारेण सह वर्तमानं वेश्म यस्यासौ सहोपपतिवेश्मा स्वगृहे स्थितजारः ।... 17. भ्रूणघ्नो ब्रह्मगर्भहा तेन चावेक्षितम् ।...

राणां च । १९ । अनर्चितं वृथामांसं च । २० । पाठीनरोहितराजीवसिंहतुण्डशकुलवर्जं सर्वमत्स्यमांसाशने त्रिरात्रमुपवसेत् । २१ । सर्वजलजमांसाशने च । २२ । अपः सुराभाण्डस्थाः पीत्वा सप्तरात्रं शङ्खपुष्पीशृतं पयः पिबेत् । २३ । मद्यभाण्डस्थाश्च पञ्चरात्रम् । २४ । सोमपः सुरापस्याघ्राय गन्धमुदकमग्नस्त्रिरघमर्षणं जप्त्वा घृतप्राशनमाचरेत् । २५ । खरोष्ट्रकाकमांसाशने चान्द्रायणं कुर्यात् ।२६। प्राश्याज्ञातं सूनास्थं शुष्कमांसं च ।२७। क्रव्यादमृगपक्षिमांसाशने तप्तकृच्छ्रम् । २८ । कलविङ्कप्लवचक्रवाकहंसरज्जुदालसारसदात्यूहशुकसारिकाबलाकाबककोकिलखञ्जरीटाशने त्रिरात्रमुपवसेत् । २९ ।

---

25. घृतप्राशनो भवेत् C.

20. अर्चा गायत्र्या प्रोक्षणादिक्रिया तद्रहितम् । वृथा देवतातिथ्यर्थं विना साधितं मांसम् ।... 21... अकामतस्त्विदम् ।... 22. जलजा नक्रशिशुमारादयः ।... 23... कामतस्त्विदम् ।... 24... कामतस्त्विदम् ।... 25... अघमर्षणं प्राणायामोपलक्षणम् । कामतो द्विगुणम् ।... 26... कामतस्त्विदम् ।... 27. भक्ष्याभक्ष्यत्वेनाज्ञातपशुपक्षिसंबन्धि मांसमज्ञातम् ।... न तु दुष्टसंपर्कादिदोषदूषितत्वेनाज्ञातम् ।... इदं च कामतोऽत्यन्ताभ्यासे... 28... क्रव्यादाश्च ते मृगपक्षिणश्चेति । मृगा व्याघ्रादयः । पक्षिणः श्येनादयः ।... अकामतस्त्विदम् ।... 29... रज्जुदालो वृक्षकुक्कुटः । सारसो लक्ष्मणः । दात्यूहः कालकण्टकः काकावान्तरजातिः ।... कामतस्त्विदमकामतोऽभक्ष्यपक्षिप्रक्रमे (Sū. ३१)

एकशफोभयदन्ताशने च ।३०। तित्तिरिकपिञ्जल-लावकवर्तिकामयूरवर्जं सर्वपक्षिमांसाशने चाहोरात्रम् ।३१। कीटाशने दिनमेकं ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् ।३२। शुनां मांसाशने च ।३३। छत्राककवकाशने सांतपनम् ।३४। यवगोधूमपयोविकारं स्नेहाक्तं शुक्तं खाण्डवं च वर्जयित्वा पर्युषितं तत्प्राश्योपवसेत् ।३५। वृश्चनामेध्यप्रभवांल्लोहितांश्च वृक्षनिर्यासान् ।३६। शालूकवृथाकृसरसंयावपायसापूपशष्कुलीर्देवान्नानि हवींषि च ।३७। गोऽजामहिषीवर्जं सर्वपयांसि च ।३८। अनिर्दशाहानि तान्यपि ।३९। स्यन्दिनीसंधिनीवि-

31. °कपिञ्जल° V¹v Ap; °कापिञ्जल° V¹⁻³ C¹,².

30. एकशफा अश्वादयः । उभयतोदन्ता रोहितादयः । .. इदं चाकामतः ।... 31... अकामतश्चेदम् ।... 32. कीटाः पिपीलिकादयः ।... एतच्च कामतः ।... 33... अकामतश्चेदम् ।... 34... इदं चाकामतः ।... 35. यवविकारः पोलिकादिः । गोधूमविकारो मण्डकादिः । पयोविकारोऽन्नामिक्षादिः । स्नेहेन घृतादिना अक्तमोदनादि ।... एतच्चाकामतः ।... 36... अमेध्य विष्ठादि । तत्प्रभवान्तण्डुलीयकादीन् ।... तद्भक्षणे चैकाहोपवासः । कामाकामादिव्यवस्था पूर्ववत् ।... 37... कृसरं तिलैर्मुद्गैर्वा मिश्र ओदनः ।.. पायसं परमान्नम् । अपूपो मण्डकः । शष्कुली स्नेहपक्वो गोधूमविकारः । सोहारीति मध्यदेशभाषायाम् । देवार्थं कृतमन्नमेतानि वृथा देवाद्यनिवेदितानि । हविर्होमार्थं कृतमकृतम् । एषां चाशनेऽहोरात्रोपवासः । व्यवस्था च पूर्ववत् ।... 38... पयोनिषेधात्तद्विकाराणां दध्यादीनामपि, निषेधात्तद्भक्षणेऽपीदमेव प्रायश्चित्तम् ।... 41. अमेध्यं विष्ठादि तद्भुजस्य गोः क्षीरं भुक्त्वैकाहोपवासः ।

वत्साक्षीरं च । ४० । अमेध्यभुजश्च । ४१ । दधिवर्ज्जं केवलानि च शुक्तानि । ४२ । ब्रह्मचर्याश्रमी श्राद्धभोजने त्रिरात्रमुपवसेत् । ४३ । दिनमेकं चोदके वसेत् । ४४ । मधुमांसाशने प्राजापत्यम् । ४५ । विडालकाकनकुलाखूच्छिष्टभक्षणे ब्रह्मसुवर्चलां पिबेत् । ४६ । श्वोच्छिष्टाशने दिनमेकमुपोषितः पञ्चगव्यं पिबेत् । ४७ । पञ्चनखविण्मूत्राशने सप्तरात्रम् । ४८ । आमश्राद्धाशने त्रिरात्रं पयसा वर्त्तेत । ४९ । ब्राह्मणः शूद्रोच्छिष्टाशने सप्तरात्रम् । ५० । वैश्योच्छिष्टाशने पञ्चरात्रम् । ५१ । राजन्योच्छिष्टाशने त्रिरात्रम् । ५२ । ब्राह्मणोच्छिष्टाशने त्वेकाहम् । ५३ । राजन्यः शूद्रोच्छिष्टाशी पञ्चरात्रम् । ५४ । वैश्योच्छिष्टाशी त्रिरात्रम् । ५५ । वैश्यः

46. श्वोच्छिष्टाशने C.

42... कालेनाम्लीभूतानि शुक्तानि दधिव्यतिरिक्तानि भुक्त्वाहोपवासः । ... दधिग्रहणं तद्विकाराणामप्युपलक्षणम् । 43... अकामतश्चेदम् ।... 45. ब्रह्मचारी मधुमांसाशने प्राजापत्यं कुर्य्यात् । श्राद्धे ऽश्राद्धे च ।... 46... इदं चाकामतः सकृद्भक्षणे ।... 47... अकामतश्चेदम् ।... 48. मानुषातिरिक्तं पञ्चनखविण्मूत्राशने सप्ताहमुपोषितो ऽन्त्ये ऽह्नि पञ्चगव्यं पिबेत् । कामतश्चेदम् । . 49. ब्रह्मचारिव्यतिरिक्तस्यामश्राद्धाशने त्र्यहं पयःपानम् । इदं चाकामतः ।...

शूद्रोच्छिष्टाशी च । ५६ । चण्डालान्नं भुक्त्वा त्रिरात्र-मुपवसेत् । ५७ । सिद्धं भुक्त्वा पराकः ॥ ५८ ॥

असंस्कृतान्पशून्मन्त्रैर्नाद्याद्विप्रः कथं च न ।
मन्त्रैस्तु संस्कृतानद्याच्छाश्वतं विधिमास्थितः ॥ ५९ ॥
यावन्ति पशुरोमाणि तावत्कृत्वेह मारणम् ।
वृथापशुघ्नः प्राप्नोति प्रेत्य चेह च निष्कृतिम् ॥ ६० ॥
यज्ञार्थं पशवः सृष्टाः स्वयमेव स्वयंभुवा ।
यज्ञो हि भूत्यै सर्वस्य तस्माद्यज्ञे वधोऽवधः ॥ ६१ ॥
न तादृशं भवत्येनो मृगहन्तुर्धनार्थिनः ।
यादृशं भवति प्रेत्य वृथामांसानि खादतः ॥ ६२ ॥
ओषध्यः पशवो वृक्षास्तिर्यञ्चः पक्षिणस्तथा ।
यज्ञार्थं निधनं प्राप्ताः प्राप्नुवन्त्युच्छ्रितीः पुनः ॥ ६३ ॥
मधुपर्के च यज्ञे च पितृदैवतकर्मणि ।
अत्रैव पशवो हिंस्या नान्यत्रेति कथं च न ॥ ६४ ॥

57. चण्डालः श्वपचः क्षत्ता सूतो वैदेहकस्तथा । मागधायोगवौ चैव सप्तैते त्वाततायिन इत्येते चण्डालग्रहणेन गृह्यन्ते ।... एतच्च कामतः ।... 58... अकामतस्त्विदम् ।... 59... शाश्वतं वैदिकम् ... 60. पशुघ्न इह-लोके वृथा अश्रौतस्मार्तपशुयागादिमन्तरेण पशुमारणं कृत्वा पशुरोमसम-संख्यानि दिनानीहलोके परलोके च निष्कृतिं दुःखानुभवनरकोपभोगरूपां प्राप्नोति ।... 63. ओषध्यः पुरोडाशार्थं व्रीहियवादयः ।... उत्कृष्टं गन्धर्वादियोनित्वं परलोकं पुनः पुनः प्राप्नुवन्ति ॥

यज्ञार्थेषु पशून्हिंसन्वेदतत्त्वार्थविद्द्विजः ।
आत्मानं च पशूंश्चैव गमयत्युत्तमां गतिम् ॥ ६५ ॥
गृहे गुरावरण्ये वा निवसन्नात्मवान्द्विजः ।
नावेदविहितां हिंसामापद्यपि समाचरेत् ॥ ६६ ॥
या वेदविहिता हिंसा नियतास्मिंश्चराचरे ।
अहिंसामेव तां विद्याद्वेदाद्धर्मो हि निर्बभौ ॥ ६७ ॥
योऽहिंसकानि भूतानि हिनस्त्यात्मसुखेच्छया ।
स जीवंश्च मृतश्चैव न क्वचित्सुखमेधते ॥ ६८ ॥
यो बन्धनवधक्लेशान्प्राणिनां न चिकीर्षति ।
स सर्वस्य हितप्रेप्सुः सुखमत्यन्तमश्नुते ॥ ६९ ॥
यद्ध्यायति यत्कुरुते रतिं बध्नाति यत्र च ।
तदेवाप्नोत्ययत्नेन यो हिनस्ति न किं चन ॥ ७० ॥
नाकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते क्वचित् ।
न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्मान्मांसं विवर्जयेत् ॥ ७१ ॥
समुत्पत्तिं च मांसस्य वधबन्धौ च देहिनाम् ।
प्रसमीक्ष्य निवर्तेत सर्वमांसस्य भक्षणात् ॥ ७२ ॥
न भक्षयति यो मांसं विधिं हित्वा पिशाचवत् ।
स लोके प्रियतां याति व्याधिभिश्च न पीड्यते ॥ ७३ ॥

65. यो...वेदविहितयज्ञार्थं न तु भक्षणार्थं पशून्हिनस्ति... 69. यः प्राणिनां वधबन्धादिक्लेशान्न चिकीर्षति स सर्वेषामपि हितप्रेप्सुत्वादात्यन्तिकसुखभाग्भवति । 73. पिशाचा ह्यविधिनैव मांसं भक्षयन्ति ।...

अनुमन्ता विशसिता निहन्ता क्रयविक्रयी ।
संस्कर्ता चोपहर्ता च खादकश्चेति घातकाः ॥ ७४ ॥
स्वमांसं परमांसेन यो वर्धयितुमिच्छति ।
अनभ्यर्च्य पितॄन्देवान्नततोऽन्योऽस्त्यपुण्यकृत् ॥ ७५ ॥
वर्षे वर्षेऽश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः ।
मांसानि च न खादेद्यस्तस्य पुण्यफलं समम् ॥ ७६ ॥
फलमूलाशनैर्दिव्यैर्मुन्यन्नानां च भोजनैः ।
न तत्फलमवाप्नोति यन्मांसपरिवर्जनात् ॥ ७७ ॥
मां स भक्षयितामुत्र यस्य मांसमिहाद्म्यहम् ।
एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ७८ ॥ ५१ ॥

सुवर्णस्तेयकृद्ब्राह्मणो कर्माचक्षाणो मुसलमर्पयेत् । १ । वधात्त्यागाद्वा प्रयतो भवति । २ । महाव्रतं द्वादशाब्दानि वा कुर्यात् । ३ । निक्षेपापहारी च । ४ । धान्यधनापहारी च कृच्छ्रमब्दम् । ५ । मनुष्यस्त्रीकूपक्षेत्र-

75. देवांस्ततोऽन्यो नास्त्यपुण्यकृत् ॥ C[12] (and M. V, 52).

77. दिव्यैः स्वर्गसाधनः फलमूलनीवारादिभोजनैस्तादृशी स्वर्गप्राप्तिर्नास्ति यादृशी मांसवर्जनेन ॥ LII, 1... तच्च ब्राह्मणस्वामिकमेव ।... 3. अकामतः सुवर्णस्तेय आह ॥ 4... तस्य कामतोऽपहारी ।... 5... चकारात्सिद्धान्नं च ब्राह्मणस्वमेतदपहृत्याब्दं कृच्छ्रं चरेत् । एतच्च कामतः ।... 6. मनुष्यो दासः । स्त्री दासी । शेषं प्रसिद्धम् । एषां क्षत्रियादिस्वामि-

वापीनामपहारे चान्द्रायणम्। ६। द्रव्याणामल्पसाराणां सांतपनम्। ७। भक्ष्यभोज्यपानशय्यासनपुष्पमूलफलानां पञ्चगव्यपानम्। ८। तृणकाष्ठद्रुमशुष्कान्नगुडवस्त्रचर्मामिषाणां त्रिरात्रमुपवसेत्। ९। मणिमुक्ताप्रवालताम्ररजतायःकांस्यानां द्वादशाहं कणानश्नीयात्। १०। कार्पासकीटजोर्णाद्यपहरणे त्रिरात्रं पयसा वर्तेत।११। द्विशफैकशफापहरणे त्रिरात्रमुपवसेत्।१२। पक्षिगन्धौषधिरज्जुवैदलानामपहरणे दिनमुपवसेत्।१३।

दत्त्वैवापहृतं द्रव्यं धनिकस्याप्युपायतः।
प्रायश्चित्तं ततः कुर्यात्कल्मषस्यापनुत्तये॥ १४॥
यद्यत्परेभ्यस्त्वादद्यात्पुरुषस्तु निरङ्कुशः।
तेन तेन विहीनः स्याद्यत्र यत्राभिजायते॥ १५॥

LII, 8. ०यान० $C^{1,2}$v (and M. XI, 166). 12. ०शफहरणे $C^{1,2}$v.

कानामपकृष्टजातीयानामपहारे चान्द्रायणम्।... वापीकूपयोर्न स्वरूपेण हरणम्... किंतु जलवतामेव। वापीकूपजलानां च शुद्धिश्चान्द्रायणं स्मृतमिति मानवात् (M. XI, 164)।... 7. अल्पसाराणामल्पमूल्यानि त्रपुसीसादीनि।... पञ्चविंशतिपणालभ्यविषयमेतत्।... 8. भक्ष्यं मोदकादि। भोज्यमोदनादि। पानं दुग्धादि।... 10... कामतस्त्वेदम्।... 11... आदिशब्दात्कुमादितन्तवः।... इदं च पूर्वदृष्टस्तुल्यत्वादकामतः।... 14. धनस्वामिनोऽपहृतं द्रव्यं साक्षादेव दत्त्वा लज्जादिना साक्षाद्दानाशक्तावुपायान्तरेण यौतकादिमिषेणापि दत्त्वा प्रायश्चित्तं कार्यम्।... 15. रागाभिभवेन निषेधमतिक्रम्य यद्यद्द्रव्यमपहरति...

जीवितं धर्मकामौ च धने यस्मात्प्रतिष्ठितौ ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धनहिंसां विवर्जयेत् ॥ १६ ॥
प्राणिहिंसापरो यस्तु धनहिंसापरस्तथा ।
महद्दुःखमवाप्नोति धनहिंसापरस्तयोः ॥ १७ ॥ ५२ ॥

अथागम्यागमने महाव्रतविधानेनाब्दं चीरवासा वने प्राजापत्यं कुर्यात् । १ । परदारगमने च । २ । गोव्रतं गोगमने च । ३ । पुंस्ययोनावाकाशेऽप्सु दिवा गोयाने च सवासाः स्नानमाचरेत् । ४ । चण्डालीगमने तत्साम्यमाप्नुयात् । ५ । अज्ञानतश्चान्द्रायणद्वयं कुर्यात् । ६ । पशुवेश्यागमने च प्राजापत्यम् । ७ । सकृद्दुष्टा स्त्री यत्पुरुषस्य परदारे तद्व्रतं कुर्यात् । ८ ।

यत्करोत्येकरात्रेण वृषलीसेवनाद्द्विजः ।
तद्भैक्षभुग्जपन्नित्यं त्रिभिर्वर्षैर्व्यपोहति ॥ ९ ॥ ५३ ॥

15. परेभ्य आददात् C^{1-v}. LIII, 7. च om. $C^{1,2}$.

LIII, 1... तत्रागम्या सूता विटभार्या । तस्यामकामतो गमने... 2. गुरुतल्पतत्समव्यतिरिक्तस्वजातिपरदारगमने ऽपि... 3... आकाशे ऽन्तरिक्षे करव्याघ्रादिनी । अप्सु जलमध्ये ।... 5. कामतश्चण्डालीगमन आह ।... 7. पशवो ऽश्वादयः ।... कामतश्चेदम् ।... 8. सकृदेकवारं व्यभिचारिता स्त्री... 9...भैक्षं भुञ्जानो गायत्रीं जपन्...

यः पापात्मा येन सह संयुज्यते स तस्यैव प्रायश्चित्तं कुर्यात् । १ । मृतपञ्चनखात्कूपादत्यन्तोपहताच्चोदकं पीत्वा ब्राह्मणस्त्रिरात्रमुपवसेत् । २ । द्व्यहं राजन्यः । ३ । एकाहं वैश्यः । ४ । शूद्रो नक्तम् । ५ । सर्वे चान्ते व्रतस्य पञ्चगव्यं पिबेयुः । ६ ।

पञ्चगव्यं पिबेच्छूद्रो ब्राह्मणस्तु सुरां पिबेत् ।
उभौ तौ नरकं यातो महारौरवसंज्ञितम् ॥ ७ ॥

पर्वानारोग्यवर्जमृतावगच्छन्पत्नीं त्रिरात्रमुपवसेत् । ८ । कूटसाक्षी ब्रह्महत्याव्रतं चरेत् । ९ । अनुदकमूत्रपुरीषकरणे सचैलं स्नानं महाव्याहृतिहोमश्च । १० । सूर्याभ्युदितनिर्मुक्तः सचैलस्नातः सावित्र्यष्टशतमावर्तयेत् । ११ । श्वशृगालविड्वराहखरवानरवायसपुंश्चलीभिर्दष्टः स्रवन्तीमासाद्य षोडश प्राणायामान्कुर्यात् । १२ । वेदाग्न्युत्सादी त्रिषवणस्नाय्यधःशायी संवत्सरं सकृद्भैक्षेण वर्तेत । १३ । समुत्कर्षानृते गुरोश्चालीकनिर्बन्धे

LIV, 7. यातौ V4. 12. षोडश om. V1.

LIV, 6. सर्वे त्रैवर्णिका उक्तव्रतान्ते पञ्चगव्यं पिबेयुर्न शूद्रस्तस्य वक्ष्यमाणतन्निषेधात् ।... 10... अकामतश्चेदम् ।... 12... नदीं गत्वा तत्र स्नात्वा जले षोडश प्राणायामान्कुर्यात् ।.... 13. वेदोत्साद्यधीतवेदविस्मर्ता । अग्न्युत्साद्याहितानामग्नीनां श्रौतस्मार्तानां त्यक्ता ।...

तदाक्षेपणे च मासं पयसा वर्तेत ।१४। नास्तिको नास्तिकवृत्तिः कृतघ्नः कूटव्यवहारी ब्राह्मणवृत्तिघ्नश्चैते संवत्सरं भैक्षेण वर्तेरन् ।१५। परिवित्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते दाता याजकश्च चान्द्रायणं कुर्यात् ।१६। प्राणिभूपुण्यसोमविक्रयी तप्तकृच्छ्रम् ।१७। आर्द्रौषधिगन्धपुष्पफलमूलचर्मवेत्रविदलतुषकपालकेश-भस्मास्थिगोरसपिण्याकतिलतैलविक्रयी प्राजापत्यम् ।१८। श्लेष्मजतुमधूच्छिष्टशङ्खशुक्तित्रपुसीसकृष्णलोहौदुम्बरखड्गपात्रविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात् ।१९। रक्तवस्त्ररङ्गरत्नगन्धगुडमधुरसोर्णाविक्रयी त्रिरात्रमुपवसेत् ।२०। मांसलवणलाक्षाक्षीरविक्रयी चान्द्रायणं कुर्यात्

16. या च परिविद्यते V[illegible] Cv; या च परिवेत्ता या च परिविद्यते C². 17. °लोत्रविक्रयी C². C²ᵈ Ap add कुर्यात् at the end. 18. °वेदल° C²ᵈ.

15. नास्तिकवृत्तिर्बाह्याचारोपजीवी। नास्तिकेभ्यो वृत्तिर्जीवनं यस्येति वा ।... कूटव्यवहारी कूटेन कपटेन तुलामानादिकृतेन क्रयविक्रयकर्ता। ब्राह्मणवृत्तिघ्नो राजादिदत्तग्रासनाद्यपहर्ता। 16. परिवित्त्यादयः पञ्चापि चान्द्रायणं कुर्युः ।... 17. प्राणिनो गोमनुष्यादयः ।... पुण्यं यागादिजन्यो धर्मः ।... 18. आर्द्रमार्द्रकम्। ओषध्यो यवव्रीह्यादयः ।... विदलं...शूर्पव्यजनादि ।... गोरसो क्षीरदध्यादिः । 19. श्लेष्माणि श्लेष्मातकफलानि। जतु लाक्षा। कृष्णलोहमायसम्। औदुम्बरं ताम्रम्। खड्गपात्रं खड्गमृगशृङ्गमयं पात्रं पितृतर्पणसाध्यम् ।... 20. रक्तवस्त्रमञ्जिष्ठादिरञ्जितम्। रङ्गं धातुविशेषः ।... रसा गुडलवणादिव्यतिरिक्तास्तिक्तकटुकादयः ।...

। २१ । तं च भूयश्चोपनयेत् । २२ । उष्ट्रेण खरेण वा गत्वा नग्नः स्नात्वा सुप्त्वा भुक्त्वा प्राणायामत्रयं कुर्यात् । २३ ।

जपित्वा त्रीणि सावित्र्याः सहस्राणि समाहितः ।
मासं गोष्ठे पयः पीत्वा मुच्यतेऽसत्प्रतिग्रहात् ॥ २४ ॥
अयाज्ययाजनं कृत्वा परेषामन्त्यकर्म च ।
अभिचारमहीनं च त्रिभिः कृच्छ्रैर्व्यपोहति ॥ २५ ॥
येषां द्विजानां सावित्री नानूच्येत यथाविधि ।
तांश्चारयित्वा त्रीन्कृच्छ्रान्यथाविध्युपनाययेत् ॥ २६ ॥
प्रायश्चित्तं चिकीर्षन्ति विकर्मस्थास्तु ये द्विजाः ।
ब्राह्मण्याच्च परित्यक्तास्तेषामप्येतदादिशेत् ॥ २७ ॥
यद्गर्हितेनार्जयन्ति कर्मणा ब्राह्मणा धनम् ।
तस्योत्सर्गेण शुध्यन्ति जप्येन तपसा तथा ॥ २८ ॥
वेदोदितानां नित्यानां कर्मणां समतिक्रमे ।
स्नातकव्रतलोपे च प्रायश्चित्तमभोजनम् ॥ २९ ॥

---

22. तं प्राण्याद्यपण्यविक्रयिणम्... 23... इदं च कामतोऽकामतस्तु स्नानमेव।... 25. अयाज्या याजनानर्हाः। ते च द्विविधा जात्या शूद्रप्रतिलोमादयः कर्मणा पातित्योपपातकादियुक्ताः।... अभिचारः परमरणाद्यर्थो दृष्टोपायः। श्येनयागादिः।... 26. त्रीन्प्राजापत्यांश्चारयित्वा यथाविध्युपनाययेत्।... यत्किंचिदुपनयनाङ्गहानेऽप्येतदेव नानूच्येत यथाविधीति सामान्येनाभिधानात्।... 28. गर्हितेन शास्त्रनिषिद्धेन दास्यादिकर्मणा... गर्हितपदोपादानान्निषिद्धप्रतिग्रहादावप्येतदेव ज्ञेयम्।... 29. वेदः स्मृत्युपलक्षणः। तेन श्रौतस्मार्तसंध्यास्नानादिनित्यकर्मलोपे...

अवगूर्य चरेत्कृच्छ्रमतिकृच्छ्रं निपातने ।
कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्वीत विप्रस्योत्पाद्य शोणितम् ॥ ३० ॥
एनस्विभिरनिर्णिक्तैर्नार्थं कंचित्समाचरेत् ।
कृतनिर्णेजनांश्चैतान्न जुगुप्सेत धर्मवित् ॥ ३१ ॥
बालघ्नांश्च कृतघ्नांश्च विशुद्धानपि धर्मतः ।
शरणागतहन्तॄंश्च स्त्रीहन्तॄंश्च न संवसेत् ॥ ३२ ॥
अशीतिर्यस्य वर्षाणि बालो वाप्यूनषोडशः ।
प्रायश्चित्तार्धमर्हन्ति स्त्रियो रोगिण एव च ॥ ३३ ॥
अनुक्तनिष्कृतीनां तु पापानामपनुत्तये ।
शक्तिं चावेक्ष्य पापं च प्रायश्चित्तं प्रकल्पयेत् ॥ ३४॥५४॥

अथ रहस्यप्रायश्चित्तानि भवन्ति । १ । स्रवन्तीमासाद्य स्नातः प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्कृत्वैककालं हविष्याशी मासेन ब्रह्महा पूतो भवति । २ । कर्मणो

LV, 2. प्राणायामान्सलक्षणान्कृत्वै° V¹. सलक्षणान् from the C.

30. विप्रजिघांसया दण्डाद्युद्यमो ऽवगूरणम् । तत्कृत्वा कृच्छ्रं प्राजापत्यम् ।... 32... न संवसेन्न व्यवहरेदिति वाचनिको ऽयं निषेधः ।... LV, 1. द्विविधं पापं प्रकाशं रहस्यं च । प्रकाशं लोकविदितं रहस्यं कर्त्रमात्रज्ञातम् ।... 2. स्रवन्ती नदीं तामासाद्य गत्वा तत्र स्नात्वा मासं प्रत्यहं षोडश प्राणायामान्सलक्षणान्कृत्वैकवारमेव हविष्यभुग्ब्रह्महा शुध्यति ।... 3. उक्तस्य कर्मणः समाप्तौ

ऽन्ते पयस्विनीं गां दद्यात् । ३ । व्रतेनाघमर्षणेन च सुरापः पूतो भवति । ४ । गायत्रीदशसाहस्रजपेन सुवर्णस्तेयकृत् । ५ । त्रिरात्रोपोषितः पुरुषसूक्तजपहोमाभ्यां गुरुतल्पगः । ६ ।

यथाश्वमेधः क्रतुराट् सर्वपापापनोदकः ।
तथाघमर्षणं सूक्तं सर्वपापापनोदकम् ॥ ७ ॥

प्राणायामं द्विजः कुर्यात्सर्वपापापनुत्तये ।
दह्यन्तेऽसर्वपापानि प्राणायामैर्द्विजस्य तु ॥ ८ ॥

सव्याहृतिं सप्रणवां गायत्रीं शिरसा सह ।
त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥ ९ ॥

अकारं चाप्युकारं च मकारं च प्रजापतिः ।
वेदत्रयान्निरदुहद्भूर्भुवःस्वरितीति च ॥ १० ॥

त्रिभ्य एव तु वेदेभ्यः पादं पादमदूदुहत् ।
तदित्यृचोऽस्याः सावित्र्याः परमेष्ठी प्रजापतिः ॥ ११ ॥

एतदक्षरमेतां च जपन्व्याहृतिपूर्विकाम् ।
संध्ययोर्वेदविद्विप्रो वेदपुण्येन युज्यते ॥ १२ ॥

5. ॰सहस्र॰ V¹⁻³. 7. ॰नोदनः । and ॰नोदनम् ॥ (C. and M. XI, 261). 12. वेदविदुषो C. P. V.

4. व्रतेन सवन्तीमास [illegible]त्यादिना मा[illegible]क्तेन । ... प्राणायामस्थाने ऽघमर्षणम् ।... 5. व्रतेनेत्यत्र पि संबध्यते ।... 6. षोडशर्चेन तेनैव कृत्वा गुरुतल्पगः पूते ।... 12. एतत् - जपन्विप्रो ऽनधीतवेदो ऽपि वेदविद्भवति ।...

सहस्रकृत्वस्त्वभ्यस्य बहिरेतत्त्रिकं द्विजः ।
महतोऽप्येनसो मासात्त्वचेवाहिर्विमुच्यते ॥ १३ ॥
एतत्त्रयविसंयुक्तः काले च क्रियया स्वया ।
विप्रक्षत्रियविड्जातिर्गर्हणां याति साधुषु ॥ १४ ॥
ओंकारपूर्विकास्तिस्रो महाव्याहृतयोऽव्ययाः ।
त्रिपदा चैव गायत्री विज्ञेयं ब्रह्मणो मुखम् ॥ १५ ॥
योऽधीतेऽहन्यहन्येतां त्रीणि वर्षाण्यतन्द्रितः ।
स ब्रह्म परमभ्येति वायुभूतः खमूर्तिमान् ॥ १६ ॥
एकाक्षरं परं ब्रह्म प्राणायामाः परं तपः ।
सावित्र्यास्तु परं नान्यन्मौनात्सत्यं विशिष्यते ॥ १७ ॥
क्षरन्ति सर्ववैदिक्यो जुहोतियजतिक्रियाः ।
अक्षरं त्वक्षरं ज्ञेयं ब्रह्मा चैव प्रजापतिः ॥ १८ ॥

14. गर्हणां C[1,2]. See M. II, 80. 15. विज्ञेया V[4]. 17. परं नास्ति C[1,2]v (and M. II, 83).

14. यस्त्रैवर्णिको गायत्र्यादिकं न जानाति जानन्नपि वा संध्याकाले स्वां क्रियां गायत्रीजपरूपां न करोति स साधुषु वैदिकेषु गर्हणां निन्दां प्राप्नोति ।... 16. यो वर्षत्रयं... प्रत्यहं प्रणवेन व्याहृतिपूर्विकां गायत्रीं सहस्रकृत्वो जपति स वायुभूतो दृश्यरूपरहितः कामचारी खमूर्तिमानाकाशवन्निर्लेपो लिङ्गशरीरमात्रेण मुक्तरूपः ... परं ब्रह्माभ्येति ॥ 18. श्रुतिस्मृतिविहिता यागदानहोमजपादिक्रिया ।...

विधियज्ञाज्जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
उपांशुः स्याच्छतगुणः साहस्रो मानसः स्मृतः ॥ १९ ॥
ये पाकयज्ञाश्चत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ २० ॥
जप्येनैव तु संसिध्येद्ब्राह्मणो नात्र संशयः ।
कुर्यादन्यन्नवा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ २१ ॥ ५५ ॥

अथातः सर्ववेदपवित्राणि भवन्ति । १ । येषां जपैश्च होमैश्च द्विजातयः पापेभ्यः पूयन्ते । २ । अघमर्षणम् । ३ । देवकृतम् । ४ । शुद्धवत्यः । ५ । तरत्समंदीयम् । ६ । कूष्माण्ड्यः । ७ । पावमान्यः । ८ । दुर्गासावित्री । ९ । अतीषङ्गाः । १० । पदस्तोभाः । ११ । सामानि व्याहृतयः । १२ । भारुण्डानि । १३ । चन्द्रसाम । १४ । पुरु-

19. सहस्रो all and N. See M. II, 85.

19...विधियज्ञो ज्योतिष्टोमादिः... 21... मैत्री स्वाभाविकः प्राणिमात्रे ऽद्वेषस्तद्वान्ब्राह्मणः ।... श्रौतस्मार्तयज्ञप्रपञ्चमकुर्वन्नपि जप्यमात्रं कुर्वन्मैत्रत्वेनैव ब्राह्मणो ब्रह्मसंबन्धीत्युच्यते ॥ LVI, 4. देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यादयो मन्त्राः ॥ 9. जातवेदसे सुनवाम सोममित्येषा ऋक् ॥ 14. चन्द्रमा गोरमन्वतेत्यस्यामृचि गीयमानं साम ॥

षव्रते सामनी ।१५। अब्लिङ्गम् ।१६। बार्हस्पत्यम् ।१७। गोसूक्तम् ।१८। अश्वसूक्तम् ।१९। सामनी चन्द्रसूक्ते च ।२०। शतरुद्रियम् ।२१। अथर्वशिरः ।२२। त्रिसुपर्णम् ।२३। महाव्रतम् ।२४। नारायणीयम् ।२५। पुरुषसूक्तं च ।२६।

त्रीण्याज्यदोहानि रथन्तरं च
अग्निव्रतं वामदेव्यं बृहच्च ।
एतानि गीतानि पुनन्ति जन्तू-
ञ्जातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ २७ ॥ ५६ ॥

अथ त्याज्याः ।१। व्रात्याः ।२। पतिताः ।३। त्रिपुरुषं मातृतः पितृतश्चाशुद्धाः ।४। सर्व एवाभोज्याश्चाप्रतिग्राह्याः ।५। अप्रतिग्राह्येभ्यश्च प्रतिग्रहप्रसङ्गं वर्ज-

---

LVI, 15, 16. पुरुषव्रते सामनी । V[2]; पुरुषव्रते । भासम् । C[1,2]; पुरुषव्रते । भासमब्लिङ्गं v; पुरुषव्रते भासमब्लिङ्गम् Ap. 20. चन्द्रशुद्धे V[1-3] V[4] in mg. (इन्द्रशुद्धे Vasishṭha XXVIII, 14). 27. य इच्छेत् ॥ C[1,2] v Ap. See Vas. XXVIII, 15.

---

15. सहस्रशीर्षा पुरुषः त्रिपादूर्ध्वं उदैदित्येतयोर्गीयमाने सामनी ॥ 16. आपो हि ष्ठेत्यृचि गीयमानम् ॥ 18. यदिन्द्राहं यथा त्वमस्यामृचि गीयमानं साम ॥ 19. इदमपि तस्यामेव गीयमानं साम ॥ 20. एतो न्विन्द्रं स्तवामेत्यस्यामृचि गीयमानम् ।... 21. नमस्ते रुद्र मन्यव इत्येकादशानुवाकास्तैत्तिरीयप्रसिद्धाः ॥ 23. ब्रह्म मेतु मां मधु मेतु मामित्याद्यनुवाकत्रयं तैत्तिरीयप्रसिद्धम् ॥ 24. सोमं राजानमित्यस्यां गीयमानं साम ॥

येत् । ६ । प्रतिग्रहेण ब्राह्मणानां ब्राह्मं तेजः प्रणश्यति । ७ । द्रव्याणां वाविज्ञाय प्रतिग्रहविधिं यः प्रतिग्रहं कुर्यात्स दात्रा सह निमज्जति । ८ । प्रतिग्रहसमर्थश्च यः प्रतिग्रहं वर्जयेत्स दातृलोकमाप्नोति । ९ । एधोदककमूलफलाभयामिषमधुशय्यासनगृहपुष्पदधिशाकांश्चाभ्युद्यतान्न निर्णुदेत् । १० ।

आहूयाभ्युद्यतां भिक्षां पुरस्तादनुचोदिताम् ।
ग्राह्यां प्रजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकर्मणः ॥ ११ ॥
नाश्नन्ति पितरस्तस्य दश वर्षाणि पञ्च च ।
न च हव्यं वहत्यग्निर्यस्तामभ्यवमन्यते ॥ १२ ॥
गुरून्भृत्यानुज्जिहीर्षुरर्चिष्यन्पितृदेवताः ।
सर्वतः प्रतिगृह्णीयान्नतु तृप्येत्स्वयं ततः ॥ १३ ॥
एतेष्वपि च कार्येषु समर्थस्तत्प्रतिग्रहे ।
नादद्यात्कुलटाषण्ढपतितेभ्यस्तथा द्विषः ॥ १४ ॥

LVII, 8. ब्राह्मं $C^{1.2}$v; ब्राह्ममिति पाठे N. See M. IV, 186. 12. पञ्च -ie. from ... to LIX, 30. प्रयाति om. v.

LVII, 5. त्यक्ताः सर्वे अभोज्या... 6. अप्रतिग्राह्याः पूर्वोक्तास्तेभ्यः प्रतिग्रहाभ्यासो न कार्यः।... 7. ब्राह्मं ब्रह्मलोकार्हम् ।... 9. प्रतिग्रहे सामर्थ्यं तपोविद्याचारास्तद्वानपि ।... 11. गृहाण भोरिमां भिक्षामित्याहूय पुरस्तादानीतां दुष्कृतकर्मणो यथोक्तसंध्याद्यकारिणो ऽपि न तु पतितादेः प्रजापतिर्ग्राह्यामाह ॥ 13. गुरवो मातृपित्रादयः । भृत्या भार्यादयः । तानापद्गतानुज्जिहीर्षुर्मोक्षयिषुः ।... 14. एतेषु पूर्वोक्तेषु मातृपितृभरणादिष्वपि कर्तव्येषु...

गुरुषु त्वभ्यतीतेषु विना वा तैर्गृहे वसन्।
आत्मनो वृत्तिमन्विच्छन्गृह्णीयात्साधुतः सदा ॥ १५ ॥
अर्धिकः कुलमित्रं च दासगोपालनापिताः।
एते शूद्रेषु भोज्यान्ना यश्चात्मानं निवेदयेत् ॥ १६ ॥ ५७ ॥

अथ गृहाश्रमिणस्त्रिविधोऽर्थो भवति। १। शुक्लः शबलोऽसितश्च। २। शुक्लेनार्थेन यदौर्ध्वदेहिकं करोति तेनास्य॰ देवत्वमासादयति। ३। यच्छबलेन तन्मानुष्यम्। ४। यत्कृष्णेन तत्तिर्यक्त्वम्। ५। स्ववृत्त्युपार्जितं सर्वेषां शुक्लम्। ६। अनन्तरवृत्त्युपात्तं शबलम्। ७। एकान्तरवृत्त्युपात्तं च कृष्णम्। ८।
क्रमागतं प्रीतिदायः प्राप्तं च सह भार्यया।
अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्लमुदाहृतम् ॥ ९ ॥

LVIII, 2. ॰सितश्चार्थः। C[1,2]. 3. यदैहिकं करोति तद्देवमासादयति C[1,2]. 5. तत्॰ om. V[4]. 6. सर्वं सर्वेषां C[1,2]. 8. अन्तरितवृत्त्युपात्तं C[1,2]. 9. प्रीतिदायं V[1–4] C[1,2]; ॰दायः Nârada 3, 53.

---

15. गुरुषु पूर्वोक्तेष्वतीतेषु…। साधुभ्यस्त्रैवर्णिकेभ्य एव प्रतिगृह्णीयान्न तु शूद्रादिभ्यः।… 16. अर्धं क्षेत्रफलं यो राज्ञे समर्पयति सोऽर्धिकः। अर्धसीरिण इति योगिस्मरणात् (Y. I, 66)।… दासो गृहदासः।… यश्च तवाहमित्यात्मानं निवेदयेत्।… LVIII, 3. मृतस्य पित्रादेः पुत्रादिर्यच्छुक्लेन अनेनौर्ध्वदेहिकं पारलौकिकं॰ पिण्डोदकदानादि करोति तेनास्य देवत्वं संपादयति॥ 9. पितृपितामहादिक्रमेण यद्दायरूपतया प्राप्तं यच्च प्रीत्या मित्रादिभ्यो लब्धम्…

उत्कोचशुल्कसंप्राप्तमविक्रेयस्य विक्रयैः ।
कृतोपकारादाप्तं च शबलं समुदाहृतम् ॥ १० ॥
पार्श्विकद्यूतचौर्याप्तप्रतिरूपकसाहसैः ।
व्याजेनोपार्जितं यच्च तत्कृष्णं समुदाहृतम् ॥ ११ ॥
यथाविधेन द्रव्येण यत्किंचित्कुरुते नरः ।
तथाविधमवाप्नोति स फलं प्रेत्य चेह च ॥ १२ ॥ ५८ ॥

गृहाश्रमी वैवाहिकेऽग्नौ पाकयज्ञान्कुर्यात् । १ । सायं प्रातश्चाग्निहोत्रम् । २ । देवताभ्यो जुहुयात् । ३ । चन्द्रार्कसंनिकर्षविप्रकर्षयोर्दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । ४ । प्रत्ययनं पशुना । ५ । शरद्ग्रीष्मयोश्चाग्रयणेन । ६ ।

11. चौर्याप्तं प्रतिरूपकसाहसौ C[1,2]; चौर्यार्तिप्रतिरूपकसाहसैः Nârada 3, 49.

10... शुल्कं घट्टादिदेयम् । कन्यादिमूल्यं च । अविक्रेयं लाक्षालवणादि । तद्विक्रयेण यल्लब्धम् । यच्च पूर्वोपकृताल्लब्धम् । तत्सर्वेषां शबलमुच्यते ॥ 11. पार्श्वे स्थित्वा चामरचालना पार्श्विकम् ।... चौर्यं प्रसिद्धम् । आप्तं भृत्यकर्म । प्रतिरूपकमन्यप्रदर्शनेन स्वयं दानादिग्रहणम् । कृत्रिमसुवर्णादि करणं वा ।... व्याजमन्यद्रव्यप्रदर्शनेनान्यद्रव्यार्पणम् ।... 12... यादृशेन शुल्कादिना द्रव्येण यदैहिकामुष्मिकफलसाधनं कर्म करोति तादृशमेव... फलं प्राप्नोति ॥ LIX, 1... श्रौतस्मार्तकर्मणोः श्रौतस्मार्ताग्निनियमेन स्मार्तेष गृह्याग्निविधानाच्छ्रौतेषु त्रेताग्निसिद्धिरर्थसिद्धैवेति न पृथग्वचनम् ।... 3. अग्निहोत्रासंभवे ऽग्निहोत्रदेवताभ्यो.., गृह्याग्नौ जुहुयात्...

व्रीहियवयोर्वा पाके । ७ । त्रैवार्षिकाभ्यधिकान्नः । ८ । प्रत्यब्दं सोमेन । ९ । वित्ताभावे इष्ट्या वैश्वानर्या । १० । शूद्रान्नं यागे परिहरेत् । ११ । यज्ञार्थं भिक्षितमवाप्तमर्थं सकलमेवं वितरेत् । १२ । सायं प्रातर्वैश्वदेवं जुहुयात् । १३ । भिक्षां च भिक्षवे दद्यात् । १४ । अर्चितभिक्षादानेन गोदानफलमाप्नोति । १५ । भिक्ष्वभावे ग्रासमात्रं गवां दद्यात् । १६ । वह्नौ वा प्रक्षिपेत् । १७ । भुक्तेऽप्यन्ने विद्यमाने न भिक्षुकं प्रत्याचक्षीत । १८ । कण्डनी पेषणी चुल्ली कुम्भ उपस्कर इति पञ्च सूना गृहस्थस्य । १९ । तन्निष्कृत्यर्थं च ब्रह्मदेवभूतपितृनरयज्ञान्कुर्यात । २० । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञः । २१ । होमो

LIX, 8, 9. are connected in C[1.2]. 11 T. and C. om. V[1]; but 13 is marked १३; V[1–3] omit 11 T. See M. XI,

7. हेमन्ते व्रीहिपाको वसन्ते यवपाकः ।... 8... तथाविधः सोमेन यजेत । त्रैवार्षिका० इति योगिस्मरणात् (Y. I, 124)... 9. अब्दसामान्यश्रवणेऽपि वसन्ते ।... 10. पशुसोमचातुर्मास्यादिपर्याप्तवित्ताभावे... 12...न किंचिदपि तस्मात्स्वयमुपयुञ्जीत ।... 14. सायंप्रातर्भिक्षवे संन्यासिने भिक्षां...दद्यात् ।... 15. आद्यन्तयोर्भिक्षादानस्य जलदानमर्चनम् ।... 16. संन्यासिब्रह्मचार्याद्यभावे... 18. 'गृहपतिभोजनानन्तरमपि पूर्वशिष्टेनान्नेन भिक्षवे न भिक्षादेयैव ।... 19... पञ्च सूनाः प्राणिहिंसास्थानानि ।... 20. तासां प्राणिहिंसानां निष्कृतिर्दुरितोपशमस्तदर्थम्... 21... क्रियाविशेषानुपादानादध्ययनमध्यापनं वा ब्रह्मयज्ञः ।...

दैवः । २२ । पितृतर्पणं पित्र्यः । २३ । बलिर्भौतः । २४ । न्रयज्ञश्चातिथिपूजनम् । २५ ।

देवतातिथिभृत्यानां पितॄणामात्मनस्तथा ।
न निर्वपति पञ्चानामुच्छ्वसन्न स जीवति ॥ २६ ॥
ब्रह्मचारी यतिर्भिक्षुर्जीवन्त्येते गृहाश्रमात् ।
तस्मादभ्यागतानेतान्गृहस्थो नावमानयेत् ॥ २७ ॥
गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्तप्यते तपः ।
ददाति च गृहस्थस्तु तस्माज्ज्येष्ठो गृहाश्रमी ॥ २८ ॥
ऋषयः पितरो देवा भूतान्यतिथयस्तथा ।
आशासते कुटुम्बिभ्यस्तस्माच्छ्रेष्ठो गृहाश्रमी ॥ २९ ॥

त्रिवर्गसेवां सततान्नदानं
सुरार्चनं ब्राह्मणपूजनं च ।
स्वाध्यायसेवां पितृतर्पणं च
कृत्वा गृही शक्रपदं प्रयाति ॥ ३० ॥ ५९ ॥

24; Y. I, 127. C[1,2] place 24 before 23; but the reading of V[1-4].N. seems the *lectio doctior*.

26. भृत्यानां पुत्रकलत्रादीनाम् ।... 27... अभ्यागतान्भिक्षाकाले प्राप्तान्... 29... भूतानि श्वादीनि ।... 30... स्वाध्यायस्य वेदस्य सेवाध्ययनाध्यापनार्थजिज्ञासा ।...

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय मूत्रपुरीषोत्सर्गं कुर्यात् । १ । दक्षिणाभिमुखो रात्रौ दिवा चोदङ्मुखः संध्ययोश्च । २ । नाप्रच्छादितायां भूमौ । ३ । न फालकृष्टायाम् । ४ । न छायायाम् । ५ । न चोषरे । ६ । न शाद्वले । ७ । न ससत्त्वे । ८ । न गर्ते । ९ । न वल्मीके । १० । न पथि । ११ । न रथ्यायाम् । १२ । न परशुचौ । १३ । नोद्याने । १४ । नोद्यानोदकसमीपयोः । १५ । न भस्मनि । १६ । नाङ्गारे । १७ । न गोमये । १८ । न गोव्रजे । १९ । नाकाशे । २० । नोदके । २१ । न प्रत्यनिलानलेन्द्वर्कस्त्रीगुरुब्राह्मणानां च । २२ । नैवानवगुण्ठितशिराः । २३ । लोष्टेष्टकापरिमृष्टगुदो गृहीतशिश्नश्चोत्थायाद्भिर्मृद्भिश्चोद्धृताभिर्गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यात् । २४ ।

LX, 17 om. v; $C^{1,2}$ place it before 16. 23. नैवाव॰ C^{3}. 24. लोष्टेष्टकाभिः परिमृज्य गुदं $C^{1,2}$v.

LX, 1. रात्रेः पश्चिमो यामो ब्राह्ममुहूर्तः ।... 3. तृणादिभिरनाच्छादितायां भूमौ... 5. छाया यज्ञियवृक्षाणाम्... 8. सत्त्वानि कृमयस्तद्युक्ते देशे ॥ 9. श्वभ्रं तद्बिलस्याप्युपलक्षणम् । वर्जयेद्दर्भमूलानि चैत्यश्वभ्रबिलानि चेति यमस्मृतेः ॥ 13. परकीयमूत्रपुरीषादौ ॥ 15... उदकं जलाशयः ।... 22. वाय्वग्निचन्द्रसूर्यस्त्रीपित्रादिब्राह्मणानां प्रत्याभिमुख्येन ।... 24. इदं च काष्ठतृणयोरप्युपलक्षणम् ।... वामकरेण धृतमेहनचर्मकारादुत्क्षिप्तवाससा ।...उद्धृताभिः...तेन जलान्तःशौचनिषेधः ।...

एका लिङ्गे गुदे तिस्रस्तथैकच करे दश ।
उभयोः सप्त दातव्या मृदस्तिस्रस्तु पादयोः ॥ २५ ॥
एतच्छौचं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।
त्रिगुणं च वनस्थानां यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥ २६ ॥ ६० ॥

अथ पालाशं दन्तधावनं नाद्यात् । १ । नैव श्लेष्मान्तकारिष्टविभीतकधवधन्वनजम् । २ । न च बन्धूकनिर्गुण्डीशिग्रुतिल्वतिन्दुकजम् । ३ । न च कोविदारशमीपीलुपिप्पलेङ्गुदगुग्गुलजम् । ४ । न पारिभद्रकाम्लिकामोचकशाल्मलीशणजम् । ५ । न मधुरम् । ६ । नाम्लम् । ७ । नोर्ध्वशुष्कम् । ८ । न सुषिरम् । ९ । न पूतिगन्धि । १० । न पिच्छिलम् । ११ । न दक्षिणापराभिमुखः । १२ । अथाचोदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा । १३ । वटासनार्कखदिरकरञ्जबदरसर्जनिम्बारिमेदापामार्गमालतीककुभबिल्वानामन्यतमम् । १४ । काषायं तिक्तं कटुकं च ॥ १५ ॥

•LXI, 9. सुषिरम् C[1,2].

25... एकच वामकरे... LXI, 2. श्लेष्मान्तकः शेलुः ।... विभीतकः कलिद्रुमः ।... 4. कोविदारो युगपत्रकः ।... पीलुर्गुडफलः ।... 5. पारिभद्रकः शक्रपादपः ।... 6. मधुरं मधुरसं मधुयष्टिकादि ॥ 7. आम्लरसमामलक्यादि ॥ 8. ऊर्ध्वं वृक्षशाखायामेव शुष्कम् ॥ 9. सुषिरं सच्छिद्रम् ॥ 11. श्लक्ष्णम् ॥

कनीन्यग्रसमस्थौल्यं सकूर्चं द्वादशाङ्गुलम् ।
प्रातर्भूत्वा च यतवाग्भक्षयेद्दन्तधावनम् ॥ १६ ॥
प्रक्षाल्य भुक्त्वा तज्जह्याच्छुचौ देशे प्रयत्नतः ।
अमावास्यां न चाश्नीयाद्दन्तकाष्ठं कदा च न ॥ १७ ॥ ६१ ॥

अथ द्विजातीनां कनीनिकामूले प्राजापत्यं नाम तीर्थम् । १ । अङ्गुष्ठमूले ब्राह्मम् । २ । अङ्गुल्यग्रे दैवम् । ३ । तर्जनीमूले पित्र्यम् । ४ । अनग्न्युष्णाभिरफेनिलाभिर्न शूद्रैककरावर्जिताभिरक्षाराभिरद्भिः शुचौ देशे स्वासीनोऽन्तर्जानुः प्राङ्मुखश्चोदङ्मुखो वा तन्मनाः सुमनाश्चाचामेत् । ५ । ब्राह्मेण तीर्थेन त्रिराचामेत् । ६ । द्विः प्रमृज्यात् । ७ । खान्यद्भिर्मूर्धानं हृदयं स्पृशेत् । ८ ।

हृत्कण्ठतालुगाभिस्तु यथासंख्यं द्विजातयः ।
शुध्येरन्स्त्री च शूद्रश्च सकृत्स्पृष्टाभिरन्ततः ॥ ९ ॥ ६२ ॥

17...अमावास्या पूर्णमास्युपलक्षणम् ।... LXII, 5... अफेनिलाः फेनरहिताः । फेनो बुद्बुदग्रहणाय ।... शूद्रो ऽनुपनीतोपलक्षणम् । शूद्रस्यैककरस्य ताभ्यामावर्जिता या न भवन्त्यापन्ना एक एव करो यस्यासावेककरः... । अक्षाराः क्षाररसरहिताः ।... दक्षिणं बाहुं जान्वन्तरा कृत्वेति गौतमीयादामस्यां नियमः । (Gaut. I, 36)... चकारादैशान्यभिमुखः ।... 6. ब्राह्मदैवप्राजापत्यानामन्यतमेन तीर्थेन पुण्यभागेन... आचामेत् ।... 7. अङ्गुष्ठमूलेन मुखमिति शेषः ।... 8. खानि नाभेरूर्ध्ववर्तीनि ।...

अथ योगक्षेमार्थमीश्वरमधिगच्छेत् ।१। नैकोऽध्वानं प्रपद्येत । २ । नाधार्मिकैः सार्धम् । ३ । न वृषलैः । ४ । न द्विषद्भिः । ५ । नातिप्रत्यूषसि । ६ । नातिसायम् । ७ । न संध्ययोः । ८ । [न मध्याह्ने । ९ । न संनिहितपानीयम् । १० ।] नातितूर्णम् । ११ । न रात्रौ । १२ । न संततं बालव्याधितार्तैर्वाहनैः । १३ । न हीनाङ्गैः । १४ । न दीनैः । १५ । न गोभिः । १६ । नादान्तैः । १७ । यवसोदके वाहनानामदत्त्वात्मनः क्षुत्तृष्णापनोदने न कुर्यात् । १८ । न चतुष्पथमधितिष्ठेत् । १९ । न रात्रौ वृक्षमूलम् । २० । न शून्यालयं । २१ । न तृणम् । २२ । न पशूनां बन्धनागारम् । २३ । न केशतुषकपालास्थिभस्माङ्गारान् । २४ । न कार्पासास्थि । २५ । चतुष्पथं प्रदक्षिणीकुर्यात् । २६ । देवतार्चां च । २७ । प्रज्ञातांश्च वनस्पतीन् । २८ । अग्निब्राह्मणगणिकापूर्ण-

---

LXIII, 1. अधिगच्छेत् । V[4] (and Gautama IX, 63); उपगच्छेत् । V[1-3] C[1,2]v; अभिगच्छेत् । N. 9, 10 om. V[4]. 9 om. Ap. C[1,2]v. 13. व्यालः C[1,2]v; C[1,2]v after 14 add न रोगिभिः । यवसोदकैर्वा° all. 18. यवसोदकैर्वा°, all. 25—29 om. v. 27. देवतां च । C[1,2].

LXIII, 4. वृषलाः शूद्राः ।..; 13... वाहनैरश्वादिभिः ॥ 15. दीनैर्दुर्बलैः ॥ 16. गोभिर्बलीवर्दैः ॥ 22. संवृतप्रदेशम् ॥

कुम्भादर्शच्छत्रध्वजपताकाश्रीवृक्षवर्धमाननन्द्यावर्तांश्च । २९ । तालवृन्तचामराश्वगजाजगोदधिक्षीरमधुसिद्धार्थकांश्च । ३० । वीणाचन्दनायुधार्द्रगोमयफलपुष्पार्द्रशाकगोरोचनादूर्वाप्ररोहांश्च । ३१ । उष्णीषालंकारमणिकनकरजतवस्त्रासनयानामिषांश्च । ३२ । भृङ्गारोद्धृतोर्वराबद्धैकपशुकुमारीमीनांश्च दृष्ट्वा प्रयायादिति । ३३ । अथ मत्तोन्मत्तव्यङ्गान्दृष्ट्वा निवर्तेत । ३४ । वान्तविरिक्तमुण्डितजटिलवामनांश्च । ३५ । काषायिप्रव्रजितमलिनांश्च । ३६ । तैलगुडशुष्कगोमयेन्धनतृणपलाशभस्माङ्गारांश्च । ३७ । लवणक्लीबासवनपुंसककार्पासरज्जुनिगडमुक्तकेशांश्च । ३८ । वीणाचन्दनार्द्रशाकोष्णी-

31. ०गोमयपुष्पशाक० C[1,2]. 33. ०रज्जुबद्धपशु० C[1,2]; ०रज्जु० from the C. 35. ०मुण्डमलिनवसनजटिल० C[1,2]. 36. कषायि० C[1,2]v. 37. ०तृणकुशपलाश० C[1,2].

---

29. प्रयाणे शकुनान्याह ।... ब्राह्मणं सोष्णीषम् ।... पूर्णकुम्भं जलेन ।... वर्धमानः शरावकः । नन्द्यावर्तो राजगृहविशेषः ।... 30... गौः सवत्सा ।... 32... आमिषं सरुधिरं मांसम् ।... 33... उद्धृता उह्यमाना उर्वरा सर्वसस्याढ्या मृत्तिका ।... रज्जुबद्ध एकाकी पशुर्बलीवर्दादिः ।... कुमार्यनूढा कन्या । सा च श्वेताम्बरा ।... मीनौ पक्षौ मत्स्यौ ।... एतान्प्रदक्षिणीकृत्य प्रयायात् ।... 36. काषायिणो वृथालिङ्गधारिणः । प्रव्रजितः संन्यासी । मलिनो मलाक्रान्तदेहः कापालिकादिः ।... 37... तृणं कुशदूर्वाव्यतिरिक्तम् । पलाशं पलाशादिपर्णं न ताम्बूलपर्णानि ।... 38. निगडः पादशृङ्खला । मुक्ताः प्रकीर्णाः केशा यस्य सः ।...

षालंकरणकुमारीस्तु प्रस्थानकालेऽभिनन्दयेदिति । ३९ । देवब्राह्मणगुरुबभ्रुदीक्षितानां छायां नाक्रामेत् । ४० । निष्ठूनवान्तरुधिरविण्मूत्रस्नानोदकानि च । ४१ । न वत्सतन्त्रीं लङ्घयेत् । ४२ । प्रवर्षति न धावेत् । ४३ । न वृथा नदीं तरेत् । ४४ । न देवताभ्यः पितृभ्यश्चोदकमप्रदाय । ४५ । न बाहुभ्याम् । ४६ । न भिन्नया नावा । ४७ । न कूलमधितिष्ठेत् । ४८ । न कूपमवलोकयेत् । ४९ । न लङ्घयेत् । ५० ।

वृद्धभारिनृपस्नातस्त्रीरोगिवरचक्रिणाम् ।
पन्था देयो नृपस्त्वेषां मान्यः स्नातश्च भूपतेः ॥ ५१ ॥ ६३ ॥

परनिपानेषु न स्नानमाचरेत् । १ । आचरेत्पञ्च पिण्डानुद्धृत्यापस्तथापदि । २ । नाजीर्णे । ३ । न चातुरः । ४ । न नग्नः । ५ । न रात्रौ । ६ । राहुदर्शनवर्जम् । ७ ।

42—47 om. v. 43. पितृभ्यश्चोदकामं प्रदाय । $C^{1,2}$. 48. कूपम् V^{4}. 51. तेषां V^{1-4}. LXIV, 2. उद्धृत्यापदि । $C^{1,2}$v.

40. देवो देवप्रतिमा । ब्राह्मणो बहुश्रुतः । न जातिमात्रम् ।... गुरुराध्यापकः । मन्त्रोपदेष्टा च । बभ्रुः कपिलवर्णो गौरन्यो वा ।... एषां छायां कामतो नाक्रामेन्नोल्लङ्घयेदधितिष्ठेद्वा ॥ 42... वत्सग्रहणं गोमात्रोपलक्षणम् ।... 51. स्नातो विद्याव्रतोभयस्नातः ।... LXIV, 2. जलान्तराभावे सप्त पञ्च चतुरस्त्रीन्वा मृत्पिण्डान्कूपादुद्धृत्य जलं चोद्धृत्य परकीयेष्वपि स्नायात् ।... 4. आतुरो ज्वराद्यभिभूतः ॥

न संध्ययोः । ८ । प्रातःस्नानशीलोऽरुणताम्रां प्राचीमालोक्य स्नायात् । ९ । स्नातः शिरो नावधुनेत् । १० । नाङ्गेभ्यस्तोयमुद्धरेत् । ११ । न तैलवत्संस्पृशेत् । १२ । नाप्रक्षालितं पूर्वधृतं वसनं बिभृयात् । १३ । स्नातः सोष्णीषो धौतवाससी बिभृयात् । १४ । न म्लेच्छान्त्यजपतितैः सह संभाषणं कुर्यात् । १५ । स्नायात्प्रस्रवणदेवखातसरोवरेषु । १६ । उद्धृताद्भूमिष्ठमुदकं पुण्यं स्थावरात्प्रस्रवत्तस्मान्नादेयं तस्मादपि साधुपरिगृहीतं सर्वत एव गाङ्गम् । १७ । मृत्तोयैः कृतमलापकर्षोऽप्सु निमज्योपविश्यापो हि ष्ठेति तिसृभिर्हिरण्यवर्णा इति चतसृभिरिदमापः प्रवहतेति च तीर्थमभिमन्त्रयेत् । १८ । ततोऽप्सु निमग्नस्त्रिरघमर्षणं जपेत् । १९ । तद्विष्णोः

---

9 T. om. V[1–3]. °स्नानशीलो ऽरुण° V[4]; स्नानशीलो from the C. °स्नाय्यरुणविकिरणग्रस्तां प्राचीमवलोक्य C[1,2]. 17. प्रस्रवणं C[1,2]. 18. निमज्यापो C[1,2]; निमस्पृश्यापो v. प्रवहत इति चतुर्थम् V[1–3] C[1,2].

9. प्रातः स्नानशीलः स्नायात् । अनेनारुणोदयात्प्राक्स्नानं निषिद्धम् ।... 10. स्नानानन्तरं शिरःस्थितान्केशान्... न कम्पयेत् ।...[*] 11. हस्तेन वस्त्रेण वाङ्गशोधनं न कुर्यात् ।... 14... उष्णीषं जलापसारणाय शिरोवेष्टनं तेन सहितः । तच्चागाढबन्धेन शिरसि वेष्टयेत् ।...धौते स्वयमेव... 15. स्नानोत्तरं निषेधमाह ।... 17.... साधुभिर्वसिष्ठादिभिः परिगृहीतम् । नदीसंबन्धि यथा वसिष्ठप्राची विश्वामित्रप्राचीत्यादि ।... 18... निमज्य तीर उपविश्य आपो हि ष्ठेत्याद्यष्टभिर्मन्त्रैस्तीर्थमभिमन्त्रयेत् । निमज्योपस्पृशेदिति पाठे निमज्जनानन्तरमाचम्य तीर्थमभिमन्त्रयेत् ॥

परमं पदमिति वा । २० । द्रुपदां सावित्रीं वा । २१ । यञ्जते मन इत्यनुवाकं वा । २२ । पुरुषसूक्तं वा । २३ । स्नातश्चार्द्रवासा देवपितृतर्पणमम्भःस्थ एव कुर्यात् । २४ । परिवर्तितवासाश्चेत्तीर्थमुत्तीर्य । २५ । अकृत्वा देवपितृतर्पणं स्नानशाटीं न पीडयेत् । २६ । स्नात्वाचम्य विधिवदुपस्पृशेत् । २७ । पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचं पुरुषाय पुष्पाणि दद्यात् । २८ । उदकाञ्जलिं पश्चात् । २९ । आदावेव दिव्येन तीर्थेन देवतानां कुर्यात् । ३० । तदनन्तरं पित्र्येण पितृणाम् । ३१ । तत्रादौ स्ववंश्यानां तर्पणं कुर्यात् । ३२ । ततः संबन्धिबान्धवानाम् । ३३ । ततः सुहृदाम् । ३४ । एवं नित्यस्नायी स्यात् । ३५ । स्नातश्च पवित्राणि यथाशक्ति जपेत् । ३६ । विशेषतः

26. स्नानवस्त्रादि C[1,2]v. 29, 30 T. om. V[1-4]. 33. संबन्धिनां बान्धवानाम्

20... त्रिरित्यनुवर्तते ॥ 21. द्रुपदादिवेन्मुमुचान इति यजुर्वेदप्रसिद्धा । तां वा त्रिर्जपेत् ।... 25. यस्तु स्नात्वा जले स्थातुमशक्तः शुष्कं वासः परिधत्ते स तीर्थाद्बहिरागत्य स्थल एव स्नानाङ्गं तर्पणं कुर्यात् ।... 26. परिवर्तितवासा अपि देवपितृतर्पणात्प्राक् स्नानवस्त्रं न निष्पीडयेत् ।... 27. वस्त्रनिष्पीडनानन्तरमविधानन्तर्यं द्विराचमनस्य गमयितुम्... 28... षोडश पुष्पाणि ।... 32... पितृमातृमातामहपक्षादनन्तरं... पितृव्यभ्रातृमातुलादीन्तर्पयेत् ।... 33. संबन्धिनो भागिनेयश्वशुरश्यालादयः । बान्धवाः पैतृष्वस्रेयमातृष्वस्रेयमातुलादयः ।... 35. उक्तेन विधिना प्रत्यहं स्नायात् ।... 36... पवित्राणि... अनियतसंख्यानि जपेत् ॥

सावित्रीम् । ३७ । पुरुषसूक्तं च । ३८ । नैताभ्यामधिकमस्ति । ३९ ।

स्नातोऽधिकारी भवति दैवे पित्र्ये च कर्मणि ।
पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिबोधिते ॥ ४० ॥
अलक्ष्मीः कालकर्णी च दुःस्वप्नं दुर्विचिन्तितम् ।
अम्भोभिर्णाभिषिक्तस्य नश्यन्त इति धारणा ॥ ४१ ॥
याम्यं हि यातनादुःखं नित्यस्नायी न पश्यति ।
नित्यस्नानेन पूयन्ते येऽपि पापकृतो नराः ॥४२॥ ६४ ॥

अथातः सुस्नातः सुप्रक्षालितपाणिपादः स्वाचान्तो देवतार्चायां स्थले वा भगवन्तमनादिनिधनं वासुदेवमभ्यर्चयेत् । १ । अश्विनोः प्राणस्तौ त इति जीवादानं दत्त्वा युञ्जते मन इत्यनुवाकेनावाहनं कृत्वा जानुभ्यां पाणिभ्यां शिरसा च नमस्कारं कुर्यात् । २ । आपो हि ष्ठेति

37. सावित्रीं त्ववश्यं जपेत् । V^{1-3} $C^{1,2}$; see the C. 40. °बोधिते ॥ V^1 N.; °नोचिते V^{1-3}; °नोदिते $C^{1,2}$v; चोदिते Ap. 41. स्नातस्य जलमात्रेण नश्यते $C^{1,2}$. LXV, 2. अश्विनोः प्राणौस्त्वोत V^1; अश्विनौ प्राणिस्त्वौत V^{1-3}; अश्विनैः प्राणैस्त्वेते $C^{1,2}$; अश्विनोः प्राणैः सौत v; see Kâṭhaka XI, 7. My reading is conjectural. After इति V^{1-3} $C^{1,2}$ insert, काचक्रीय(कीचुकीय)-मन्त्रेणाष्टव्यजीवस्य भगवतो; see the C. जीवोविनिवोवादानं V^{1-3}.

37. पूर्वोक्तसंख्यापेक्षयाधिकसंख्यया गायत्रीं जपेत् ।... 41... उद्धृतेनानुद्धृतेन वा तीर्थातीर्थसाधारणेन ।... LXV, 2... इति काचक्रीयमन्त्रेण चेष्टव्यजीवस्य भगवतो जीवो विनयिता साक्षीति स्मरणात् ।

तिसृभिरर्घ्यं निवेदयेत्। ३। हिरण्यवर्णा इति चतसृभिः पाद्यम्। ४। शं न आपो धन्वन्या इत्याचमनीयम्। ५। इदमापः प्रवहतेति स्नानीयम्। ६। रथेष्वक्षेषु वृषभराजा इत्यनुलेपनालंकारौ। ७। युवा सुवासा इति वासः। ८। पुष्पावतीरिति पुष्पम्। ९। धूरसि धूर्वेति धूपम्। १०। तेजोऽसि शुक्रमिति दीपम्। ११। दधिक्राव्ण इति मधुपर्कम्। १२। हिरण्यगर्भ इत्यष्टाभिर्नैवेद्यम्। १३।

चामरं व्यजनं मात्रां छत्रं यानासने तथा।
सावित्रेणैव तत्सर्वं देवाय विनिवेदयेत्॥ १४।
एवमभ्यर्च्य च जपेत्सूक्तं वै पौरुषं ततः।
तेनैव जुहुयादाज्यं य इच्छेच्छाश्वतं पदम्॥ १५॥ ६५॥

5. शन्न $C^{1,2}$v. धनुन्या V^{1-4} N. See Ath. V. I, 6, 4. 7. रथेस्वच्चेषु V^{1-4} $C^{1,2}$ N.; ०स्वच्चेषु v. See Taitt. Brâhm. II, 7, 7, 2. 10. धूर्व इति V^{1-4}v; धूर्पमिति $C^{1,2}$. See the C. and Vâjas. Saṁh. I, 8.

5. शन्न आपो धनुन्या इति कठशाखीयर्यचा... 6. इदमापः प्रवहतेत्येकयर्चा... 7. रथेस्वच्चेष्विति कठशाखीयस्चतुर्भिः... 8. युवा सुवासा इत्येकयर्चा... 9. पुष्पावतीः प्रसूवतीरिति तैत्तिरीयर्चा पुष्पम्॥ 10. धूरसि धूर्व धूर्वन्तमिति तैत्तिरीययजुषा धूपम्॥ 11. तेजोऽसि शुक्रमिति कठशाखीयर्यचा दीपम्॥ 12. दधिक्राव्णा अकारिषमित्येकयर्चा... 13. हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्यारभ्य यश्चिदापो महिनेत्यन्ताभिरष्टाभिर्ऋग्भिर्नैवेद्यम्... 14.... मात्रा आदर्शः।... यानं शिविकादि। आसनं सिंहासनादि।... एतानि सावित्र्या गायत्र्या देवाय भगवते विनिवेदयेत्।

न नक्तं गृहीतेनोदकेन देवपितृकर्म कुर्यात् । १ । चन्दनमृगमददारुकर्पूरकुङ्कुमजातीफलवर्जमनुलेपनं न दद्यात् । २ । न वासो नीलीरक्तम् । ३ । न मणिसुवर्णयोः प्रतिरूपमलंकरणम् । ४ । नोग्रगन्धि । ५ । नागन्धि । ६ । न कण्टकिजम् । ७ । कण्टकिजमपि शुक्लं सुगन्धिकं तु दद्यात् । ८ । रक्तमपि कुङ्कुमं जलजं च दद्यात् । ९ । न धूपार्थे जीवजातम् । १० । न घृततैलं विना किंच न दीपार्थे । ११ । नाभक्ष्यं नैवेद्यार्थे । १२ । न भक्ष्ये अप्यजामहिषीक्षीरे । १३ । पञ्चनखमत्स्यवराहमांसानि च । १४ ।

प्रयतश्च शुचिर्भूत्वा सर्वमेव निवेदयेत् ।
तन्मनाः सुमना भूत्वा त्वराक्रोधविवर्जितः ॥ १५ ॥ ६६ ॥

अथाग्निं परिसमूह्य पर्युक्ष्य परिस्तीर्य परिषिच्य सर्वतः पाकादग्रमुद्धृत्य जुहुयात् । १ । वासुदेवाय संक-

---

LXVI, 1. गृहीतोदकेन V[1]. See LXXIX, 1. 6 om. v; C[1,2] place it before 5. See LXXXI, 5. 8. तु om. C[1,2].

LXVI, 1. उक्तोपचारद्रव्यविवेचनं षट्षष्टितमेन कर्तुम्... 2. दारु सुगन्धिर्देवदारुः ।... 4. कृत्रिममणिसुवर्णादिनिर्मितमलंकारं न दद्यात् ।... 5. उग्रो घ्राणग्लानिकरो गन्धो यस्येति तत् । धत्तूरादि ॥ 7. कण्टकिवृक्षोद्भवं कण्टकारिकादि ।... 9... रक्तोत्पलम्... 10. प्राण्यङ्गं नखशृङ्गादि धूपत्वे न देयम् ।... LXVII, 1... परिषिच्य परितो दर्भानभितोऽभिषिच्य ।

र्षणाय प्रद्युम्नायानिरुद्धाय पुरुषाय सत्यायाच्युताय वासुदेवाय । २ । अथाग्नये[1] सोमाय[2] मित्राय[3] वरुणाय[4] इन्द्राय[5] इन्द्राग्निभ्याम्[6] विश्वेभ्यो देवेभ्यः[7] प्रजापतये[8] अनुमत्यै[9] धन्वन्तरये[10] वास्तोष्पतये[11] अग्नये स्विष्टकृते च[12] । ३ । ततोऽन्नशेषेण बलिमुपहरेत् । ४ । तक्षोपतक्षाभ्याम् । ५ । अभितः पूर्वेणाग्निम् । ६ । अम्बा नामासीति[1] दुला नामासीति[2] नितत्नी नामासीति[3] चुपुणीका नामासीति[4] सर्वासाम् । ७ । नन्दिनि[1] सुभगे[2] सुमङ्गलि[3] भद्रंकरीति[4] स्रक्तिष्वभिप्रदक्षिणम् । ८ । स्थूणायां ध्रुवायां श्रियै हिरण्यकेश्यै वनस्पतिभ्यश्च । ९ ।

LVII. 3. C[1-4]v omit the figures in 3, 7, 8, 11. 5. भक्षोपभक्ष्याभ्याम् । V[1-4]v : भक्ष्योपभक्ष्याभ्याम् । C[1-2]. भक्षमोदनादिः । उपभक्ष्यं शाकादिः । N. : तक्षोपतक्षाभ्याम् Kâth. Grihyas. 6. पूर्वेणाग्नेः । C[1-2]. 7. अम्बा (अवा). त्वला. नितत्नी (नितत्त्वा), चिपुणिका V[1-4] C[1-2]; अधो, सुप्रताका. असंत्यती v. See Kâth. Grihyas., and Kâthaka XL. 4: Taitt. Saṁh. IV. 4. 5. 1. 8. भद्रकालीति V[1-4] C[1-2]. स्वग्निष्व॰ C[1-2]. 9. वनस्पतिभ्यः । C[1-2]; ॰भ्य । v.

3. कठशाखीनुसारेण कश्चदेवमाह ।... अग्न्यादिभ्यो द्वादशाहुतीर्जुहुयात् ।... 6. उभयस्यां दिशि अभितः अग्नेः पूर्वं प्रदक्षिणं कृत्वा प्रथमं पूर्वोत्तरकोणे । (Devapâla, Kâṭhakagrihyabhâshya). 7. अम्बा नामासीति सप्त । पूर्वेणाग्निमित्यनुषज्यते (Kâṭh. Grihyas. and Dev.). 8. अभिदक्षिणं प्रदक्षिणं यथा भवति पूर्वदक्षिणकोणादारभ्य । (Dev.) 9. ध्रुवा गृहाधारभूता स्थूणा सकर्मण्यस्यां श्रिय इति द्वाभ्याम् । हिरण्यकेशीति श्रीविशेषणम् ॥

धर्माधर्मयोर्द्वारे मृत्यवे च । १० । उदधाने वरुणाय । ११ । विष्णव इत्युलूखले । १२ । मरुद्भ्य इति दृषदि । १३ । उपरि शरणे वैश्रवणाय राज्ञे भूतेभ्यश्च । १४ । इन्द्रायेन्द्रपुरुषेभ्य इति पूर्वार्धे । १५ । यमाय यमपुरुषेभ्य इति दक्षिणार्धे । १६ । वरुणाय वरुणपुरुषेभ्य इति पश्चार्धे । १७ । सोमाय सोमपुरुषेभ्य इत्युत्तरार्धे । १८ । ब्रह्मणे ब्रह्मपुरुषेभ्य इति मध्ये । १९ । ऊर्ध्वमाकाशाय । २० । दिवाचरेभ्यो भूतेभ्य इति स्थण्डिले । २१ । नक्तंचरेभ्य इति नक्तम् । २२ । ततो दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय मात्रे पितामह्यै प्रपितामह्यै स्वनामगोत्राभ्यां च पिण्डनिर्वपणं कुर्यात् । २३ । पिण्डानां चानुलेपनपुष्पधूपनैवेद्यादि दद्यात् । २४ । उदककलशमुपनिधाय स्वस्त्ययनं वाचयेत् । २५ । श्वकाकश्वपचानां भुवि निर्वपेत् । २६ ।

11. उदपाने । C. V.

10. धर्मादिद्वाभ्यां. गृहद्वारे । धर्माधर्मयोर्मिलितयोर्देवतात्वमग्नीषोमीयवत् ॥ 12. विष्णवे नम इति… (K. G.) 14. शरणं गृहं तदुपरि अट्टालिकायां वैश्रवणायेति द्वाभ्याम् । 15. शरण इत्यनुवर्तते ।… 22. रात्रौ वैश्वदेवे क्रियमाणे नक्तंचरेभ्य इत्येकम् । 23… चकारादस्त्वादिरूपस्वधाकाराभ्यां च पिण्डदानं कार्यम्…। 25. स्वस्तित्वं ब्रूहीति यं कंचिद्ब्राह्मणं वाचयेत् । तं ब्राह्मणाय दद्यादित्यर्थः ॥

भिक्षां च दद्यात्। २७। अतिथिपूजने च परं फलमधितिष्ठेत्। २८। सायमतिथिं प्राप्तं प्रयत्नेनार्चयेत्। २९। अनाश्रितमतिथिं गृहे न वासयेत्। ३०। यथा वर्णानां ब्राह्मणः प्रभुर्यथा स्त्रीणां भर्ता तथा गृहस्थस्यातिथिः। ३१। तत्पूजायां स्वर्गमाप्नोति। ३२।

अतिथिर्यस्य भग्नाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते।
तस्मात्सुकृतमादाय दुष्कृतं तु प्रयच्छति॥ ३३॥
एकरात्रं हि निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः।
अनित्यं हि स्थितो यस्मात्तस्मादतिथिरुच्यते॥ ३४॥
नैकग्रामीणमतिथिं विप्रं सांगतिकं तथा।
उपस्थितं गृहे विद्याद्भार्या यत्राग्नयोऽपि वा॥ ३५॥
यदि त्वतिथिधर्मेण क्षत्रियो गृहमागतः।
भुक्तवत्सु च विप्रेषु कामं तमपि भोजयेत्॥ ३६॥
वैश्यशूद्रावपि प्राप्तौ कुटुम्बेऽतिथिधर्मिणौ।
भोजयेत्सह भृत्यैस्तावानृशंस्यं प्रयोजयन्॥ ३७॥

30—33 T. and U. om V[1]; but 31 is numbered as such. 34. अनित्या हि स्थितिर्य॰ C[b2]. 36. पूजयेत्॥ C[b2]v.

27. भिक्षां ग्राममाचाम।... 29. सायं वैश्वदेवान्ते।... 35. एकग्रामेभवा एकग्रामिणांस्तादृशं विप्रम्।... पूर्वपरिचयो विद्यते येनासौ सांगतिकः। तं च।... 37.... भृत्यः... सह भोजनीयौ न त्वतिथिधर्मेणार्चनीयौ। अब्राह्मणस्यातिथित्वाभावात्।...

इतरानपि सख्यादीन्संप्रीत्या गृहमागतान् ।
प्रकृतान्नं यथाशक्ति भोजयेत्सह भार्यया ॥ ३८ ॥
स्ववासिनीं कुमारीं च रोगिणीं गुर्विणीं तथा ।
अतिथिभ्योऽग्र एवैतान्भोजयेदविचारयन् ॥ ३९ ॥
अदत्त्वा यस्तु एतेभ्यः पूर्वं भुङ्क्तेऽविचक्षणः ।
स भुञ्जानो न जानाति श्वगृध्रैर्जग्धिमात्मनः ॥ ४० ॥
भुक्तवत्सु च विप्रेषु स्वेषु भृत्येषु चैव हि ।
भुञ्जीयातां ततः पश्चादवशिष्टं तु दंपती ॥ ४१ ॥
देवान्पितॄन्मनुष्यांश्च भृत्यान्गृह्याश्च देवताः ।
पूजयित्वा ततः पश्चाद्गृहस्थः शेषभुग्भवेत् ॥ ४२ ॥
अघं स केवलं भुङ्क्ते यः पचत्यात्मकारणात् ।
यज्ञशिष्टाशनं ह्येतत्सतामन्नं विधीयते ॥ ४३ ॥
स्वाध्यायेनाग्निहोत्रेण यज्ञेन तपसा तथा ।
न चाप्नोति गृही लोकान्यथा त्वतिथिपूजनात् ॥ ४४ ॥

---

38. इतराण्यपि C[1,2]. 39. सुवासिनीं C[1,2]v. See the C. and M. III, 114. 40. Manu has तु य 41. भृत्येषु स्वेषु C[1,2].

38. इतरान्मूर्धावसिक्तादीन् । सखिसंबन्धिनश्च ।... 39. ऊढा पितृगृहस्था कन्या स्ववासिनी । सुवासिनीति पाठे... . 41. विप्रा अतिथयश्चकारादतिथिवदागता अभ्यागताः क्षत्रियाश्च । स्वाः सखिसंबन्धिबान्धवाः । भृत्या भरणीया मातापित्रादयः ।... चकाराद्दासीदासाः ।... 42. गृह्या देवताः श्र्यादयः । चकाराच्छ्रीकाकादयः ।...

सायंप्रातस्त्वतिथये प्रदद्यादासनोदके ।
अन्नं चैव यथाशक्त्या सत्कृत्य विधिपूर्वकम् ॥ ४५ ॥
प्रतिश्रयं तथा शय्यां पादाभ्यङ्गं सदीपकम् ।
प्रत्येकदानेनाप्नोति गोप्रदानसमं फलम् ॥ ४६ ॥ ६७ ॥

चन्द्रार्कोपरागे नाश्नीयात् । १ । स्नात्वा मुक्तयोरश्नीयात् । २ । अमुक्तयोरस्तंगतयोः स्नात्वा दृष्ट्वा चापरेऽह्नि । ३ । न गोब्राह्मणोपरागेऽश्नीयात् । ४ । न राज्ञो व्यसने । ५ । प्रवसिताग्निहोत्री यदाग्निहोत्रं कृतं मन्येत तदाश्नीयात् । ६ । यदा कृतं मन्येत वैश्वदेवमपि । ७ । पर्वणि च यदा कृतं मन्येत पर्व । ८ । नाश्नीयाद्याजीर्णे । ९ । नार्धरात्रे । १० । न मध्याह्ने । ११ । न संध्ययोः । १२ । नार्द्रवासाः । १३ । नैकवासाः । १४ । न नग्नः । १५ । नोदके । १६ । नोत्कुटकः । १७ ।

LXVIII, 3. ॰गतयोर्दृष्ट्वा स्नात्वा $C^{1,2}v$. 5. राज्ञो V^1. N. राजाव्यसने V^{1-3}; राजव्यसने $C^{1,2}v$ Ap. 8. पर्व om. V^1. 16. न जलस्थः । $C^{1,2}$. from the C. 17. नोत्कुटुकः । $C^{1,2}$.

45... विधिपूर्वकं मधुपर्कविधिना ।... 46... पादयोः प्रक्षालनपूर्वकं घृतादिनाभ्यञ्जनम् । दीपो विवासोद्योतनाय ।... एषां प्रत्येकं दानेन... LXVIII, 3... अपरेऽह्नि... उदितौ दृष्ट्वा... अश्नीयात् ।... 4... तद्दिने नाश्नीयात् ।... 9. अजीर्णे धूमोद्गारे ।... 15. नग्नो दशविधः प्रागुक्तः ॥ 16. जलस्थो नौकास्थो वा... 17. उत्कुटक ऊर्ध्वजानुः ॥

न भिन्नासनगतः । १८ । न च शयनगतः । १९ । न भिन्नभाजने । २० । नोत्सङ्गे । २१ । न भुवि । २२ । न पाणौ । २३ । लवणं च यत्र दद्यात्तन्नाश्नीयात् । २४ । न बालकान्निर्भर्त्सयेत् । २५ । नैको मृष्टम् । २६ । नोद्धृतस्नेहम् । २७ । न दिवा धानाः । २८ । न रात्रौ तिलसंबन्धम् । २९ । न दधिसक्तून् । ३० । न कोविदारवटपिप्पलशाणशाकम् । ३१ । नादत्त्वा । ३२ । नाहुत्वा । ३३ । नानार्द्रपादः । ३४ । नानार्द्रकरमुखश्च । ३५ । नोच्छिष्टश्च घृतमादद्यात् । ३६ । न चन्द्रार्कतारका निरीक्षेत । ३७ । न मूर्धानं स्पृशेत् । ३८ । न ब्रह्म कीर्तयेत् । ३९ । प्राङ्मुखोऽश्नीयात् । ४० । दक्षिणामुखो वा । ४१ । अभिपूज्यान्नम् । ४२ । सुमनाः स्रग्व्यनुलिप्तश्च । ४३ । न निःशेषकृत्स्यात् । ४४ । अन्यत्र दधिमधुसर्पिःपयःसक्तुपललमोदकेभ्यः । ४५ ।

---

26. मिष्टम् C[1,2]. 29. तिलसंयुक्तम् C[1,2]. 34. नार्द्र° V[4]. 43. °लिप्तः । C[1,2].

23. पाणौ पाणितले ॥ 25. स्वपङ्क्तौ भुञ्जानान्बालकान्... 29. तिलैः संबन्धो यस्य तद्रात्रौ ।... 30. रात्रौ... 32. यद्देवद्विजातिभ्यो न दद्यात्तन्न भक्षयेत् ।... 37. उच्छिष्टश्चन्द्रादीन्न पश्येत् ।... 38. उच्छिष्टो मस्तकं न स्पृशेत् ।... 39. उच्छिष्टो वेदं नोच्चारयेत ।... 44. परिविष्टमन्नं निःशेषं नाद्यात् ।... 45. सर्पिर्घृतम् ।...

नाश्नीयाद्भार्यया सार्धं नाकाशे न तथोत्थितः ।
बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
शून्यालये वह्निगृहे देवागारे कथं च न ।
पिबेन्नाञ्जलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
न तृतीयमथाश्नीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
न भावदुष्टमश्नीयान्न भाण्डे भावदूषिते ।
शयानः प्रौढपादश्च कृत्वा चैवावसक्थिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न श्राद्धं भुक्त्वा । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः श्राद्धे । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C[1,2]v. LXIX, 2. न स्नात्वा भुक्त्वा । v. 3. न श्राद्धं दत्त्वा C[1,2]; श्राद्धं from the C. 5. न स्नात्वा । न कृत्वा । न व्रती । नोपोष्य भुक्त्वा वा । C[1,2]. The last clause is from the C.

46... बहूनामिति बहुषु साभिलाषं प्रेक्षमाणेषु नाश्नीयात् । 47. शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । वह्नीनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-याम् ।... 48... कालद्वयातिरिक्ते तृतीये काले नाश्नीयात् ।... 49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति तद्भावदुष्टम्... पीयूषादि... । तच्च जातिदुष्टादेरुपलक्षणम् ।... सप्तविधमभोज्यम् । भावेन चित्तवृत्त्या दूषिते म्लेच्छादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्ब्राह्मणादिभोजनदुष्टं च ।... शयानो भूमावपि तिर्यग्भूतः । शयनगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. श्राद्धकरणा-नन्तरम् ॥ 5. व्रतं श्राद्धदिनपर्वद्युत्तनमेकादश्यादिकं च तद्वान् ।...

नशून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ ।
न संध्ययोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः
। १२ । नाभ्यक्ताम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगा-
र्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।

न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
नोपेयाद्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ १७ ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न
नग्नः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे
शयने । ६ । न पञ्चदारुकृते । ७ । न गजभग्नकृते । ८ ।
न विद्युद्दग्धकृते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निप्लुष्टे । ११ ।
न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्वप्यात् । $C^{1,2}$v Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शीराः । $C^{1,2}$.
4. नानुवंशम् । V^{1-4} Ap.; वंशो मेढो तद्दैर्घ्यमनु N.; नार्द्रवंशम् v.
6. पलाशशयने $C^{1,2}$v. 11. ०व्युष्टे $C^{1,2}$; ०मुष्टे v.

8... बहुवचनाद्गुल्मलतादिग्रहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।...
रजस्वलोपलक्षणमिदम् ।... LXX, 2. प्रागदक्षिणयोरभ्यनुज्ञानम-
नेन । प्रागदक्षिणशिराः स्वप्यान्नोदक्प्रत्यक्शिराः क्वचिदिति स्मरणात् ।...
8. गजेन भग्नस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काष्ठेन
कृते ॥ 10 .. न शीर्णखट्वायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युद्भिन्ने
नाप्यग्निना दग्धे ॥ 12. घटैः आ सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥

नाश्नीयाद्भार्यया सार्धं नाकाशे न तथोत्थितः ।
बहूनां प्रेक्षमाणानां नैकस्मिन्बहवस्तथा ॥ ४६ ॥
शून्यालये वह्निगृहे देवागारे कथं च न ।
पिबेन्नाञ्जलिना तोयं नातिसौहित्यमाचरेत् ॥ ४७ ॥
न तृतीयमथाश्नीयान्न चापथ्यं कथं च न ।
नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः ॥ ४८ ॥
न भावदुष्टमश्नीयान्न भाण्डे भाण्डदूषिते ।
शयानः प्रौढपादश्च कृत्वा चैवावसक्थिकाम् ॥ ४९ ॥ ६८ ॥

नाष्टमीचतुर्दशीपञ्चदशीषु स्त्रियमुपेयात् । १ । न श्राद्धं भुक्त्वा । २ । न दत्त्वा । ३ । नोपनिमन्त्रितः श्राद्धे । ४ । न व्रती । ५ । न दीक्षितः । ६ । न देवायतनश्मशा-

47. शून्यागारे C[1,2]v. LXIX, 2. न स्नात्वा भुक्त्वा । v. 3. न श्राद्धं दत्त्वा C[1,2]; श्राद्धं from the C. 5. न स्नात्वा । न कृत्वा । न व्रती । नापोष्य भुक्त्वा वा । C[1,2]. The last clause is from the C.

46... बहूनामिति बहुषु साभिलाषं प्रेक्षमाणेषु नाश्नीयात् । 47. शून्यं निर्जनं यदालयं गृहं तत्र । वह्नीनां गार्हपत्यादीनां गृहे शाला-याम् ।... 48... कालद्वयातिरिक्ते तृतीये काले नाश्नीयात् ।... 49. यस्मिन्दृष्टे विचिकित्सा भवति तद्भावदुष्टम्... पीयूषादि... । तच्च जातिदुष्टादेरुपलक्षणम् ... सर्वविधमभोज्यम् । भावेन चित्तवृत्त्या दूषिते म्लेच्छादिभाण्डसदृशे भाण्डे दुर्ब्राह्मणादिभोजनदुष्टे च ।... शयानो भूमावपि तिर्यग्भूतः । शयनगतस्य प्रागेव निषेधात् ।... LXIX, 3. श्राद्धकरणा-नन्तरम् ॥ 5. व्रतं श्राद्धदिनपर्वद्युम्नमेकादश्यादिकं च तद्वान् ।..

नशून्यालयेषु । ७ । न वृक्षमूलेषु । ८ । न दिवा । ९ । न संध्ययोः । १० । न मलिनाम् । ११ । न मलिनः । १२ । नाभ्यक्ताम् । १३ । नाभ्यक्तः । १४ । न रोगार्ताम् । १५ । न रोगार्तः । १६ ।

न हीनाङ्गीं नाधिकाङ्गीं तथैव च वयोऽधिकाम् ।
नोपेयाद्गुर्विणीं नारीं दीर्घमायुर्जिजीविषुः ॥ १७ ॥ ६९ ॥

नार्द्रपादः सुप्यात् । १ । नोत्तरापरशिराः । २ । न नग्नः । ३ । नार्द्रवंशे । ४ । नाकाशे । ५ । न पालाशे शयने । ६ । न पञ्चदारुकृते । ७ । न गजभग्नकृते । ८ । न विद्युद्दग्धकृते । ९ । न भिन्ने । १० । नाग्निप्लुष्टे । ११ । न घटासिक्तद्रुमजे । १२ । न श्मशानशून्यालयदेवता-

LXX, 1. स्वप्यात् । $C^{1,2}$v Ap. 2. नोत्तरापरवाक्शिराः । $C^{1,2}$. 4. नानुवंशम् । V^{1-4} Ap.; वंशो मेढी तद्दैर्घ्यमनु N.; नार्द्रवंशम् v. 6. पलाशशयने $C^{1,2}$v. 11. °प्लुष्टे $C^{1,2}$; °मुष्टे v.

8… बहुवचनाद्गुल्मलतादिग्रहणम् । 11. न मलिनाङ्गवस्त्राम् ।… रजस्वलोपलक्षणमिदम् ।… LXX, 2… प्राग्दक्षिणयोरभ्यनुज्ञानमनेन । प्राग्दक्षिणशिराः स्वप्यान्नोदक्प्रत्यक्शिराः क्वचिदिति स्मरणात् ।… 8. गजेन भग्नस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 9. विद्युता दग्धस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥ 10… न शीर्णखट्वायामिति पैठीनसीयात् ॥ 11. विद्युद्भिन्ने नाप्यग्निना दग्धे ॥ 12. घटैः अया सर्वदा सिक्तस्य तरोः काष्ठेन कृते ॥

यतनेषु । १३ । न चपलमध्ये । १४ । न नारीमध्ये । १५ । न धान्यगोगुरुहुताशनसुराणामुपरि । १६ ।
नोच्छिष्टो न दिवा सुप्यात्संध्ययोर्न च भस्मनि ।
देशे न चाशुचौ नार्द्रे न च पर्वतमस्तके ॥ १७ ॥ ७० ॥

अथ न कं च नावमन्येत । १ । न च हीनाधिकाङ्गान्मूर्खान्धमहीनानवहसेत् । २ । न हीनान्सेवेत । ३ । स्वाध्यायविरोधि कर्म नाचरेत् । ४ । वयोऽनुरूपं वेषं कुर्यात् । ५ । श्रुतस्याभिजनस्य धनस्य देशस्य च । ६ । नोद्धतः । ७ । नित्यं शास्त्राद्यवेक्षी स्यात् । ८ । सति विभवे न जीर्णमलवद्वासाः स्यात् । ९ । न नास्तीत्यभिभाषेत । १० । न निर्गन्धोग्रगन्धि रक्तं च माल्यं बिभृयात् । ११ । बिभृयाज्जलजं रक्तमपि । १२ । यष्टिं च

17. स्वप्यात् $C^{1,2}$v. LXXI, 2. हीनाङ्गाधिका० $C^{1,2}$v. 5. वेषं V^{1-3} $C^{1,2}$v.

14. चपलो दुर्व्यसनी हस्तपादादिविक्षेपी ॥ 16... गवादिशब्दैस्तत्काला उच्यन्ते । धान्यवत्सान्नात्तदुपरि शयनासंभवात् ।... 17. उच्छिष्ट ऊर्ध्वाधरोच्छिष्टवान् ।... अशुचौ मूत्रविष्ठाद्युपहते देशे ।... LXXI 1. कं च न सममुत्कृष्टमपकृष्टं वा... 4. स्वाध्यायो वेदाध्ययनाध्यापनक्रियाः ।... 8. शास्ति धर्मो यैस्तानि स्मृतिमीमांसादीनि । आदिशब्दाद्धनबुद्ध्यारोग्यादिप्रतिपादकानि ।... 10. गृहेन्धनाद्यभावेऽपि नास्तिशब्दं नोच्चारयेत् । किंतु पूर्णमिति ब्रूयात् ॥

वैणवीम्। १३। कमण्डलुं च सोदकम्। १४। कार्पा-
समुपवीतम्। १५। रौक्मे च कुण्डले। १६। नादित्य-
मुद्यन्तमीक्षेत। १७। नास्तं यान्तम्। १८। न वाससा
तिरोहितम्। १९। न चादर्शजलमध्यगतम्। २०। न
मध्याह्ने। २१। न क्रुद्धस्य गुरोर्मुखम्। २२। न तैलो-
दकयोः स्वां छायाम्। २३। न मलवत्यादर्शे। २४। न
पत्नीं भोजनसमये। २५। न स्त्रियं नग्नाम्। २६। न
कं च न मेहमानम्। २७। न चालानभ्रष्टकुञ्जरम्
। २८। न च विषमस्थो वृषादियुद्धम्। २९। नोन्मत्तम्
। ३०। न मत्तम्। ३१। नामेध्यमग्नौ प्रक्षिपेत्। ३२।
नासृक्। ३३। न विषम्। ३४। अंभस्यपि। ३५।
नाग्निं लङ्घयेत्। ३६। न पादौ प्रतापयेत्। ३७। न
कुशेषु परिमृज्यात्। ३८। न कांस्यभाजने धावयेत्
। ३९। न पादं पादेन। ४०। न भुवमालिखेत्। ४१।

23. स्वच्छायाम् C[1,2]v. 30 om. C[1,2]. 31 om. v. Ap. quotes both Sûtras. 38. कुशेस्त्वेषु वा C[1,2].

19. वस्त्रान्तरसमाप ॥ 22. ...गुरुः श्रयान् ॥ 25. स्वस्य पत्नीं वा भोजनकाले... 27. मूत्रपुरीषे कुर्वाणम्... 28. बन्धनच्युतं गजम्। चकाराद्व्याघ्रादींश्च।... 29. विषमे जनसंमर्दादौ पलायनायोग्ये देशे स्थितो वृषगजमहिषादियुद्धम्।... 32. अमेध्यं ष्ठीवनादि।... 37. अग्नाविति शेषः ॥ 41. काष्ठादिभिः ॥

न लोष्टमर्दी स्यात् । ४२ । न तृणच्छेदी स्यात् । ४३ । न दन्तैर्नखलोमानि छिन्द्यात् । ४४ । द्यूतं वर्जयेत् । ४५ । बालातपसेवां च । ४६ । वस्त्रोपानहमाल्योपवीतान्यन्यधृतानि न धारयेत् । ४७ । न शूद्राय मतिं दद्यात् । ४८ । नोच्छिष्टहविषी । ४९ । न तिलान् । ५० । न चास्योपदिशेद्धर्मम् । ५१ । न व्रतम् । ५२ । न संहताभ्यां पाणिभ्यां शिर उदरं च कण्डूयेत् । ५३ । न दधिसुमनसी प्रत्याचक्षीत । ५४ । नात्मनः स्रजमपकर्षेत् । ५५ । सुप्तं न प्रबोधयेत् । ५६ । न रक्तं विरागयेत् । ५७ । नोदक्यामभिभाषेत । ५८ । न म्लेच्छान्त्यजान् । ५९ । अग्निदेवब्राह्मणसंनिधौ दक्षिणं पाणिमुद्धरेत् । ६० । न परक्षेत्रे चरन्तीं गामाचक्षीत । ६१ । न पिबन्तं

53. कण्डूयेत V^{1-3} $C^{1.2}$ Ap. 55. अपकर्षयेत् । V^{1-3} $C^{1.2}$v 57 om. $C^{1.2}$v. 60. प्रदक्षिणं $C^{1.2}$.

42. करेण मृत्पिण्डमर्दनशीलो न स्यात् ।... 44... लोमानि श्मश्र्वादीनि ।... 46. बालातपः प्रातरातपः । संगवातप इत्यन्ये । शरदातप इत्यपरे ।... 49... शूद्रोऽत्र दासव्यतिरिक्तः ।... 52. व्रतं प्रायश्चित्तम् ।... 56. स्वापेक्षया विद्यादिभिरधिकं शयानं न प्रबोधयेत् ।... 57. आत्मन्यनुरक्तं रूक्षभाषणादिभिर्न विरक्तं कुर्यात् ।... 60. अग्निः श्रौतः स्मार्तश्च । देवो विष्ण्वादिप्रतिमा ।... कण्ठप्रावृतादुत्तरीयाद्बहिः कुर्यात् ।... 61. परकीये यवादिक्षेत्रे निरूढं धान्यं भक्षयन्तीं परस्मै गां नाचक्षीत ।... 62. परशब्दोऽनुषज्यते । गोस्तन्ये पिबन्तं वत्सम् ...

वत्सकम् । ६२ । नोद्धतान्प्रहर्षयेत् । ६३ । न शूद्रराज्ये निवसेत् । ६४ । नाधार्मिकजनाकीर्णे । ६५ । न संवेद्यहीने । ६६ । नोपसृष्टे । ६७ । न चिरं पर्वते । ६८ । न वृथाचेष्टां कुर्यात् । ६९ । न नृत्यगीते । ७० । नास्फोटनम् । ७१ । नाश्लीलं कीर्तयेत् । ७२ । नानृतम् । ७३ । नाप्रियम् । ७४ । न कंचिन्मर्मणि स्पृशेत् । ७५ । नात्मानमवजानीयाद्दीर्घमायुर्जिजीविषुः । ७६ । चिरं संध्योपासनं कुर्यात् । ७७ । न सर्पशस्त्रैः क्रीडेत् । ७८ । अनिमित्ततः खानि न स्पृशेत् । ७९ । परस्य दण्डं नोद्यच्छेत् । ८० । शास्यं शासनार्थं ताडयेत् । ८१ । तं च वेणुदलेन रज्ज्वा वा पृष्ठे । ८२ । देवब्राह्मणशास्त्रमहात्मनां परिवादं परिहरेत् । ८३ । धर्मविरुद्धौ चार्थ-

71 om. v. नास्फोटनं कार्यम् । C[1,2]. See the C. 75. किं C[1,2]. 79. स्त्रानि खानि C[1,2]. 80. नोपयच्छेत् । V[1]. See M. IV, 164. 82. तन्वा C[1,2]; तर v; तं तु Ap.; तं शास्यमेव N.

63. उद्धतानुन्मार्गवर्तिनस्तदनुकूलाचरणेन नोत्साहयेत् ॥ 67. उपसृष्टो व्याध्यभिभूतः ।... 69... वृथाटनादिर्वृथाचेष्टा ॥ 71. दक्षिणांसारोपिते वामबाहौ दक्षिणपाणिना शब्दकरणमास्फोटनम् । न कार्यम् ।... 75. मर्माणि प्राणायतनानि...वक्ष्यमाणानि (XCVI, 89)। तत्र कंचिदपि न स्पृशेदभिहन्यात् । कर्म दुश्चरितं न प्रकाशयेदित्यन्ये ॥ 77. दीर्घायुष्कामः... 78. सर्पा विषधराः ।... 80. परताडनार्थम्... 81. शास्यं शासनार्हं शिष्यपुत्रादिकम् ।... 83... महात्मानो ऋषयः ।...

कामौ । ८४ । लोकविद्विष्टं च धर्ममपि । ८५ । पर्वं
शान्तिहोमं कुर्यात् । ८६ । न तृणमपि छिन्द्यात् । ८७
अलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८९

श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यक्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ९० ॥
आचाराल्लभते चायुराचाराद्दीप्सितां गतिम् ।
आचाराद्धनमक्षय्यमाचाराद्धन्त्यलक्षणम् ॥ ९१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
श्रद्दधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति । ९२ ॥ ७१

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तित
। २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिय
का चित्समृध्यति । ४ ।

दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. धं ... धर्मं ... M. IV, 155.

85... लोकनिन्दितम् ... 87. एवम् ... 88. ...चन्दनादिभि रलंकृतस्तिष्ठेत् ... LXXII. 1. दमो ... । दमो वा ह्यिन्द्रियनियमः ... 2. अन्तःकरणनियमेन चक्षुरादीन्द्रियाणामपि नियमः प्रसिद्ध एव ॥ 4. ऐहिकी पारलौकिकी वा क्रिया ।

दशार्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नावजयन्ति शत्रवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ श्राद्धेषुः पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीयेऽह्नि शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्ने कृष्णपक्षस्यापराह्ने विप्रान्सुस्नातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोत्तरेष्वासनेषूपवेशयेत् । २ । द्वौ दैवे प्राङ्मुखौ चोंश्च पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति C[1,2]; याते v. LXXIII, 3. पित्र्ये V[4] C[1,3].

6. दशार्धेन पञ्चभिरिन्द्रियलक्षणैर्वाजिभिर्युक्तेन पञ्चालक्षणेन रथेन मनोलक्षणसारथिना वशीकृतेन... यो याति तं तथा वर्तमानं शत्रवः कामक्रोधादयो नावजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनानुगृहीता मार्गे प्रवर्तयन्ति ।... 7... यं प्रविश्यान्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं तितिक्षामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन्त इति कामा विषयास्तान्कामयितुं शीलमस्य ॥ LXXIII; 2... तैलोद्वर्तनादिना सम्यक्स्नातान् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिविधिनिरासः ।... यथाभूयो यथावयोबाहुल्यम् ।...

कामौ । ८४ । लोकविद्विष्टं च धर्ममपि । ८५ । पर्वसु शान्तिहोमं कुर्यात् । ८६ । न तृणमपि छिन्द्यात् । ८७ । अलंकृतश्च तिष्ठेत् । ८८ । एवमाचारसेवी स्यात् । ८९ ।

श्रुतिस्मृत्युदितं सम्यग्साधुभिश्च निषेवितम् ।
तमाचारं निषेवेत धर्मकामो जितेन्द्रियः ॥ ९० ॥
आचाराल्लभते चायुराचारादीप्सितां गतिम् ।
आचाराद्धनमक्षय्यमाचाराद्धन्त्यलक्षणम् ॥ ९१ ॥
सर्वलक्षणहीनोऽपि यः सदाचारवान्नरः ।
श्रद्धधानोऽनसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति । ९२ ॥ ७१ ॥

दमयमेन तिष्ठेत् । १ । दमश्चेन्द्रियाणां प्रकीर्तितः । २ । दान्तस्यायं लोकः परश्च । ३ । नादान्तस्य क्रिया काचित्सम्ध्यति । ४ ।

दमः पवित्रं परमं मङ्गल्यं परमं दमः ।
दमेन सर्वमाप्नोति यत्किंचिन्मनसेच्छति ॥ ५ ॥

90. [illegible] M. IV. 155.

85. ... लोकनिन्दितम् ... 87. पर्वसु ... 88. स्रक्चन्दनादिभिरलंकृतस्तिष्ठेत् ... LXXII. 1. दमो [illegible] मनोनिग्रहः । यमो वा ह्यन्द्रियनियमः ... 2. [illegible] इन्द्रियाणामपि नियमः प्रसिद्ध एव ॥ 4. [illegible] क्रिया ।

दशार्धयुक्तेन रथेन यातो
मनोवशेनार्यपथानुवर्तिना ।
तं चेद्रथं नापहरन्ति वाजिन-
स्तथागतं नाविजयन्ति शत्रवः ॥ ६ ॥
आपूर्यमाणमचलप्रतिष्ठं
समुद्रमापः प्रविशन्ति यद्वत् ।
तद्वत्कामा यं प्रविशन्ति सर्वे
स शान्तिमाप्नोति न कामकामी ॥ ७ ॥ ७२ ॥

अथ श्राद्धेषुः पूर्वेद्युर्ब्राह्मणानामन्त्रयेत् । १ । द्वितीयेऽह्नि शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्णे कृष्णपक्षस्यापराह्णे विप्रान्सुस्नातान्स्वाचान्तान्यथाभूयो विद्याक्रमेण कुशोत्तरेष्वासनेषूपवेशयेत् । २ । द्वौ दैवे प्राङ्मुखौ त्रींश्च पित्र्य उद-

LXXII, 6. याति C[1,2]; याते v. LXXIII, 3. पित्र्ये V[4] C[1,2].

6. दशार्धेन पञ्चभिरिन्द्रियलक्षणैर्वाजिभिर्युक्तेन प्रज्ञालक्षणेन रथेन मनोलक्षणसारथिना वशीकृतेन... यो याति न तं तथा वर्तमानं शत्रवः कामक्रोधादयो नाभिजयन्ति यदि तं रथं ते वाजिनः सारथिनानुगृहीता नापथे प्रवर्तयन्ति ।... 7... यं प्रविश्यान्त्यन्तरे प्रलीयन्ते । स एव शान्तिं तितिक्षामेति प्राप्नोति ।... नेतरः । कामकामी । काम्यन्त इति कामा विषयास्तान्कामयितुं शीलमस्य ॥ LXXIII, 2... तैलोद्वर्तनादिना सम्यक्स्नाताम् ।... स्वाचान्तानिति नियमेनाचमनप्रतिनिधिनिरासः ।... यथाभूयो यथावयोबाहुल्यम् ।...

मुखान् । ३ । एकैकमुभयच वेति । ४ । आमश्राद्धेषु काम्येषु च प्रथमपञ्चकेनाग्निं हुत्वा । ५ । पशुश्राद्धेषु मध्यमपञ्चकेन । ६ । अमावास्यायामुत्तमपञ्चकेन । ७ । आग्रहायण्या ऊर्ध्वं कृष्णाष्टकासु च क्रमेणैव प्रथममध्यमोत्तमपञ्चकैः । ८ । अन्वष्टकासु च । ९ । ततो ब्राह्मणानुज्ञातः पितॄनावाहयेत् । १० । अपयन्त्वसुरा इति द्वाभ्यां तिलैर्यातुधानानां विसर्जनं कृत्वा । ११ । एत पितरः सर्वांस्तानग्न आ मे यन्त्वेतद्वः पितर इत्यावाहनं कृत्वा कुशतिलमिश्रेण गन्धोदकेन यास्तिष्ठन्त्यमृता वागिति यन्मे मातेति च पाद्यं निवर्त्य निवेद्यार्घ्यं कृत्वा निवेद्य च कुशतिलवस्त्रपुष्पालंकारधूपदीपैर्यथा-

LXXIII, 11. अपयान्त्वसुरा इति श्राद्धविघ्नकर्तॄन्यातुधानानपसार्य तिलैर् V[1-3] C[1,2]. See the C., from which the second clause has crept in.

5. कृष्णग्व पाजेति (to read कृणुष्व पाज इति. See Kâthaka XXXIX. 10, and Kâth. Grihyas.) राक्षोघ्नं पञ्चदशर्चं सूक्तं काठके प्रसिद्धम्। तस्याद्येन पञ्चकेन। . . . वैश्वदेविकप्रयोगानन्तरं पित्रावाहनात्पूर्वमेवाग्निहोमः कार्यः . . . 10. काठकीयश्राद्धप्रयोगमाह। ततो होमानन्तरं वक्ष्यमाणरीत्या यातुधानानपसार्य ब्राह्मणान्पितॄनावाहयिष्य इत्यनुज्ञाप्यावाहयेति तदनुज्ञातः पितॄनावाहयेत्। . . 11. उक्तहोमसमाप्त्यनन्तरमपयन्त्विति मन्त्रद्वयेन तिलैः श्राद्धविघ्नकर्तॄन्यातुधानानपसार्यावाहयेत्। मन्त्रावाहनादिकमाह ॥

शक्त्या विप्रान्समभ्यर्च्य घृतप्लुतमन्नमादायादित्या रुद्रा वसव इति वीक्ष्याग्नौ करवाणीत्युक्त्वा तत्र विप्रैः कुर्वित्युक्ते आहुतित्रयं दद्यात्। १२। ये मामकाः पितर एतद्वः पितरोऽयं यज्ञ इति च हविरनुमन्त्रणं कृत्वा यथोपपन्नेषु पात्रेषु विशेषाद्रजतमयेष्वन्नं नमो विश्वेभ्यो देवेभ्य इत्यन्नमादौ प्राङ्मुखयोर्निवेदयेत्। १३। पित्रे पितामहाय प्रपितामहाय च नामगोत्राभ्यामुदङ्मुखेषु। १४। तदददत्सु ब्राह्मणेषु यन्मे प्रकामादहोरात्रैर्यद्वः

---

12. The Mantras in this and the following Sûtras appear to have been corrupted already in Nandapaṇḍita's time, and have been corrected with the aid of the Kâṭh. Gṛihyas. निवेद्य चानुलेपनं V^1; नि॰ चा॰ कृत्वा V^{1-3} $C^{1,2}$v. The clause चा॰ कृ॰ is not commented on by N., and not found in the Kâṭh. Gṛihyas. वृतप्लुतमन्नम्॰ V^{1-3}; वृतप्लुतमन्नम् $C^{1,2}$; घृत॰-आदाय om. v. उक्त $C^{1,2}$; उक्ते V^1.

12. उक्तप्रतीकेन मन्त्रेणावाहनमुक्तप्रतीकाभ्यां मन्त्राभ्यां पाद्यमामादना-दिभिरर्घ्यं संपाद्य निवेद्य गन्धा-(कुशा॰ ?) दिदीपान्तैर्यथोक्तप्रकारेण शक्त्या देवपितृब्राह्मणान्संपूज्य गृहीतमन्नमादित्येति मन्त्रेणावेक्ष्य पृष्टोत्तरे लब्धे... सोमाय पितृमते स्वधा नमो यमायाङ्गिरसे स्वधा नमो ऽग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इति मन्त्रत्रयेणाहुतित्रयं जुहुयात्। 13. ये मामकाः... इति त्रिभिर्मन्त्रैरनुमन्त्र्य यथामिलितेषु सौवर्णेषु दैवे राजतेषु पित्र्ये वा नमं इति मन्त्रेण वैश्वदेविकयोर्ब्राह्मणयोः प्रथमं निवेदयेत्। तच्चोपवीतिना कार्यम्।... 14... ततस्त्वामुकशर्मणे ऽस्मत्पित्रे ऽमुकगोत्राय वसुरूपायेदमन्नं स्वधा नम इति वाक्यप्रयोगेणान्नं निवेदयेत्।... 15. तन्निवेदितमन्नमदत्सु भुञ्जानेषु ब्राह्मणेषु देवपितृब्राह्मणेषु...

क्रव्यादिति जपेत् । १५ । इतिहासपुराणधर्मशास्त्राणि चेति । १६ । उच्छिष्टसंनिधौ दक्षिणाग्रेषु दर्भेषु पृथिवी दर्विरक्षितेत्येकं पिण्डं पित्रे निदध्यात् । १७ । अन्तरीक्षं दर्विरक्षितेति द्वितीयं पितामहाय । १८ । द्यौर्दर्विरक्षितेति तृतीयं प्रपितामहाय । १९ । ये ऽत्र पितरः प्रेता इति वासो देयम् । २० । वीरान्नः पितरो धत्त इत्यन्नम् । २१ । अत्र पितरो मादयध्वं यथाभागमावृषयध्वमिति दर्भमूले करावघर्षणम् । २२ । ऊर्जं वहन्तीरित्यनेन सोदकेन प्रदक्षिणं पिण्डानां विकिरणं कृत्वा अर्घपुष्पधूपालेपनान्नादिभक्ष्यभोज्यानि निवेदयेत् । २३ । उदकपात्रं मधुघृततिलैः संयुक्तं च । २४ । भुक्तवत्सु ब्राह्मणेषु तृप्तिमागतेषु मा मे क्षेष्ठेत्यन्नं सतृणमभ्युक्ष्यान्नविकिरमुच्छिष्टाग्रतः कृत्वा तृप्ता भवन्तः संपन्नमिति पृष्टोदङ्मुखेष्वाचमनमादौ दत्त्वा ततः प्राङ्मुखेषु दत्त्वा

22. करघर्षणं C[1,2]. 23. विकिरणं सेचनं ... च निवेदयेत् । C[1,2]
24. उदकपात्रं च C[1,2].

20... पिण्डोपरि वस्त्रं दद्यात् ॥ 22... पिण्डाधःस्थितदर्भमूले करलेपावघर्षणं कुर्यात् ॥ 23... सोदकेन पिण्डप्रदेशे... विकिरणं सेचनं कृत्वार्घादीन्भक्ष्य भोज्यान्तान्निवेदयेत् ॥ 24... चकारादञ्जनाभ्यञ्जनादीनि ।... 25... श्राद्धशेषमन्नं सतृणं कुशसहितं जलेनाभ्युक्ष्य तस्यान्नस्य

ततश्च सुप्रोक्षितमिति श्राद्धदेशं संप्रोक्ष्य दर्भपाणिः सर्वं कुर्यात् । २५ । ततः प्राङ्मुखाग्रतो यन्मे राम इति प्रदक्षिणं कृत्वा प्रत्येत्य च यथाशक्ति दक्षिणाभिः समभ्यर्च्याभिरमन्तु भवन्त इत्युक्ता तैरुक्तोऽभिरताः स्म इति देवाश्च पितरश्चेत्यभिजपेत् । २६ । अक्षय्योदकं च नामगोत्राभ्यां दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति प्राङ्मुखेभ्यस्ततः प्राञ्जलिरिदं तन्मनाः सुमना याचेत । २७ ।

दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः संततिरेव च ।
श्रद्धा च नो मा व्यगमद्बहु देयं च नोऽस्त्विति ॥ २८ ॥

तथास्त्विति ब्रूयुः । २९ ।

अन्नं च नो बहु भवेदतिथींश्च लभेमहि ।
याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिष्म कं चन ॥ ३० ॥

इत्येताभ्यामाशिषः प्रतिगृह्य । ३१ ।

ब्राह्मणोच्छिष्टाग्रतो विकिरणं कृत्वा... श्राद्धदेशं प्रोक्षेत् । इदं च सर्वं दर्भपाणिना कार्यम् ॥ 26. रामः काकः (Dev., Kâṭhakagṛihya-bhâshya)... 27. यद्दत्तमन्नोदकादि तदक्षय्यमस्त्विति । दैवे पित्र्ये च नामगोत्राभ्यामुदकं दत्त्वा विश्वे देवाः प्रीयन्तामिति दैवे चोदकं दत्त्वा... आशिषो याचेत । तत्र एवाह ॥ 28. नोऽस्माकं कुले दातारो दानशीलाः पुरुषा वेदाध्ययनाध्यापनाविच्छेदेन वर्धन्तां संततिश्च पुत्रपौत्रपरंपरा वर्धताम् ।... देयं चान्नपानादीनामस्माकं कुले बहुलमस्त्विति याचेत ॥ 29. ते च याचितास्तथास्त्विति प्रतिब्रूयुः ॥ 31. इत्युक्ताभ्यां... मन्त्राभ्यामुक्ता आशिषस्तथास्त्विति प्रतिवचनेन प्रतिगृह्य विप्रान्विसर्जयेत ॥

वाजे वाज इति ततो ब्राह्मणांश्च विसर्जयेत् ।
पूजयित्वा यथान्यायमनुव्रज्याभिवाद्य च ॥ ३२ ॥ ७३ ॥

अष्टकासु दैवपूर्वं शाकमांसापूपैः श्राद्धं कृत्वा त्वन्वष्टकास्वष्टकावद्दैवपूर्वमेवं कृत्वा मातृ पितामही प्रपितामहीश्च पूर्ववद्ब्राह्मणान्भोजयित्वा दक्षिणाभिरभ्यर्च्यानुव्रज्य विसर्जयेत् । १ । ततः कर्षूः कुर्यात् । २ । तन्मूले प्रागुदगग्न्युपसमाधानं कृत्वा पिण्डनिर्वपणम् । ३ । कर्षूत्रयमूले पुरुषाणां कर्षूत्रयमूले स्त्रीणाम् । ४ । पुरुषकर्षूत्रयं मांसेनौदनेन पूरयेत् । ५ । स्त्रीकर्षूत्रयं शाकेन पयसा । ६ । दध्ना मांसेन पयसा प्रत्येकं कर्षूत्रयम् । ७ । पूरयित्वा जपेदेतद्भवद्भ्यो भवतीभ्योऽस्तु चाक्षय्यम् । ८ । ७४ ॥

पितरि जीवति यः श्राद्धं कुर्यात्स येषां पिता कुर्यात्

[illegible]

तेषां कुर्यात् । १ । पितरि पितामहे च जीवति येषां पितामहः । २ । पितरि पितामहे प्रपितामहे च जीवति नैव कुर्यात् । ३ । यस्य पिता प्रेतः स्यात्स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात् । ४ । यस्य पिता पितामहश्च प्रेतौ स्यातां स ताभ्यां पिण्डौ दत्त्वा पितामहपितामहाय दद्यात् । ५ । यस्य पितामहः प्रेतः स्यात्स तस्मै पिण्डं निधाय प्रपितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात् । ६ ।

मातामहानामप्येवं श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ।
मन्त्रोहेण यथान्यायं शेषाणां मन्त्रवर्जितम् ॥ ७ ॥ ७५ ॥

LXXV, 2. C[1,2] add कुर्यात्तेषां पिता कुर्यात् । From the C. 3. त्रिषु जीवत्सु नैव कुर्यात् । C[1,2]. From the C. 4. प्रपितामहात् C[1,2]. पूर्वं for परं V. 5, 6 om. . 6 यस्य पिता om. V[2]. स्यात् om. V[1]. After 6, C[1,2] add the following Sūtra, यस्य पिता प्रपितामहश्च प्रेतौ स्यातां स पित्रे पिण्डं निधाय पितामहात्परं द्वाभ्यां दद्यात् । See Sūtra 4.

LXXV, 3... पित्रादिषु त्रिषु जीवत्सु श्राद्धमेव न कुर्यात् । 4. मृतपितृको जीवत्पितामहकश्च पितृपिण्डं दत्त्वा प्रपितामहवृद्धप्रपितामहाभ्यां पिण्डं दद्यात् ।... 6. यो जीवत्पितृकोमृतपितामहकः स पितामहपिण्डं दत्त्वा वृद्धप्रपितामहतत्पित्रोः पिण्डं दद्यात् ।... 7.. तत्र मातामहे जीवति तत्पितृकाणामेव ।... यथा प्रथमाके प्रथमानां द्वितीयाके द्वितीयानामित्यादि प्रकारेण मातामहश्राद्धमूहेन कार्यम् ।... शेषाणां पितृव्यमातुलभ्रात्रादीनां श्राद्धममन्त्रकमेव पितृपदवन्मन्त्रवर्जितमेव कुर्यात् ।

अमावास्यास्तिस्रोऽष्टकास्तिस्रोऽन्वष्टका माघी प्रौष्ठपद्यूर्ध्वं कृष्णत्रयोदशी व्रीहियवपाकौ चेति । १ ।

एतांस्तु श्राद्धकालान्वै नित्यानाह प्रजापतिः ।
श्राद्धमेतेष्वकुर्वाणो नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ ७६ ॥

आदित्यसंक्रमणम् । १ । विषुवद्द्वयम् । २ । विशेषेणायनद्वयम् । ३ । व्यतीपातः । ४ । जन्मर्क्षम् । ५ । अभ्युदयश्च । ६ ।

एतांस्तु श्राद्धकालान्वै काम्यानाह प्रजापतिः ।
श्राद्धमेतेषु यद्दत्तं तदानन्त्याय कल्पते ॥ ७ ॥
संध्यारात्र्योर्न कर्तव्यं श्राद्धं खलु विचक्षणैः ।
तयोरपि च कर्तव्यं यदि स्याद्राहुदर्शनम् ॥ ८ ॥
राहुदर्शनदत्तं हि श्राद्धमाचन्द्रतारकम् ।
गुणवत्सर्वकामीयं पितॄणामुपतिष्ठते ॥ ९ ॥ ७७ ॥

सततमादित्येऽह्नि श्राद्धं कुर्वन्नारोग्यमाप्नोति । १ । सौभाग्यं चान्द्रे । २ । समरविजयं कौजे । ३ । सर्वान्का-

LXXVI, 1.... व्रीहिपाकः शरत् । यवपाको वसन्तः ।... LXXVII, 5. आत्मनः पुत्रस्य भार्यायाश्च जन्मनक्षत्रम् ।.... 6. अभ्युदयः पुत्रजन्मादिः ।.... 9.... तत्र कृतं श्राद्धं पितॄणां यावच्चन्द्रतारकावस्थानमुपतिष्ठते कर्तुश्च सर्वगुणातिशयवत्सर्वकामसिद्धिदं भवतीति ॥ LXXVIII, 1. आदित्यवारे श्राद्धं सार्वकालिकारोग्यहेतु । 2. चन्द्रवारे सौभाग्यं जनप्रियत्वम् ॥

मान्बौधे । ४ । विद्यामभीष्टां जैवे । ५ । धनं शौक्रे । ६ । जीवितं शनैश्चरे । ७ । स्वर्गं कृत्तिकासु । ८ । अपत्यं रोहिणीषु । ९ । ब्रह्मवर्चस्यं सौम्ये । १० । कर्मसिद्धिं रौद्रे । ११ । भुवं पुनर्वसौ । १२ । पुष्टिं पुष्ये । १३ । श्रियं सार्पे । १४ । सर्वान्कामान्पैत्र्ये । १५ । सौभाग्यं भाग्ये । १६ । धनमार्यमणे । १७ । ज्ञातिश्रैष्ठ्यं हस्ते । १८ । रूपवतः सुतांस्त्वाष्ट्रे । १९ । वाणिज्यसिद्धिं स्वातौ । २० । कनकं विशाखासु । २१ । मित्राणि मैत्रे । २२ । राज्यं शाक्रे । २३ । कृषिं मूले । २४ । समुद्रयानसिद्धिमाप्ये । २५ । सर्वान्कामान्वैश्वदेवे । २६ । श्रैष्ठ्यमभिजिति । २७ । सर्वान्कामाञ्छ्रवणे । २८ । लवणं वासवे । २९ । आरोग्यं वारुणे । ३० । कुप्यद्रव्यमाजे । ३१ । गृहमाहिर्बुध्न्ये । ३२ । गाः पौष्णे । ३३ । तुरङ्गमाश्विने । ३४ । जीवितं याम्ये । ३५ । गृहं सुरूपाः स्त्रियः प्रतिपदि । ३६ । कन्यां वरदां द्वितीयायाम् । ३७ ।

LXXVIII, 5. जीवे $C^{1.2}$v. 10. ब्रह्मवर्चः v. 14. सर्पे $C^{1.2}$. 15. पैत्रे $C^{1.2}$. 25—53 om. v.

10. सौम्यं मृगशिरः । तस्मिन्ब्रह्मवर्चसं ब्रह्मतेजः । ओजो वा ॥ 11. कर्मणामीहितानां सिद्धिः फलप्राप्तिः । प्रार्थितं वा । रौद्रमार्द्रा ॥ 14 सार्पमाश्लेषास्तत्र शोभाम्.... 18. ज्ञातिषु सपिण्डेषु ज्ञातिश्रेष्ठत्वम् ॥ 29... लवणं लवणक्रियासिद्धिः ।... 37. वरदामभीष्टप्रदाम् । कन्यां जामातुः ॥

सर्वान्कामांस्तृतीयायाम्। ३८। पशूंश्चतुर्थ्याम्। ३९। सुरूपान्सुतान् पञ्चम्याम्। ४०। द्यूतविजयं षष्ठ्याम्। ४१। कृषिं सप्तम्याम्। ४२। वाणिज्यमष्टम्याम्। ४३। पशून्नवम्याम्। ४४। वाजिनो दशम्याम्। ४५। ब्रह्मवर्चस्विनः पुत्रानेकादश्याम्। ४६। कनकरजतं द्वादश्याम्। ४७। सौभाग्यं त्रयोदश्याम्। ४८। सर्वकामान्पञ्चदश्याम्। ४९। शस्त्रहतानां श्राद्धकर्मणि चतुर्दशी शस्ता। ५०। अपि पितृगीते गाथे भवतः। ५१।

अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः।
प्रावृट्काले ऽसिते पक्षे त्रयोदश्यां समाहितः ॥ ५२ ॥
मधूत्कटेन यः श्राद्धं पायसेन समाचरेत्।
कार्त्तिकं सकलं मासं प्राक्छाये कुञ्जरस्य च ॥ ५३ ॥ ७८ ॥

अथ न नक्तं गृहीतेनोदकेन श्राद्धं कुर्यात्। १।

40. 41 T. and C. om. V. 40. श्रियं पञ्चम्याम्। C. LXXIX, 1—12 om. V.

42. कृषिं कृषिफलम्। 43. वाणिज्यं क्रयविक्रयफलम्। 53... कार्त्तिकं सकलं मासं... यः श्राद्धं दद्यात्। सोऽस्माकं कुले जायेतेति कालान्तरमपि पितृभिरिष्टमुक्तम्।... पूर्वा च छाया प्राक्छायं।... प्राक्छाया ह्यपराह्णे भवति। तथापि पितरो मधुपायसेन श्राद्धमिच्छन्ति।...

कुशाभावे कुशस्थाने काशान्दूर्वां वा दद्यात्। २। वासो-ऽर्थे कार्पासोत्थं सूत्रम्। ३। दशां विवर्जयेद्यद्यप्यहत-वस्त्रजा स्यात्। ४। उग्रगन्धीन्यगन्धीनि कण्टकिजानि रक्तानि च पुष्पाणि। ५। शुक्लानि सुगन्धीनि कण्टकि-जान्यपि जलजानि रक्तान्यपि दद्यात्। ६। वसां मेदं च दीपार्थे न दद्यात्। ७। घृतं तैलं वा दद्यात्। ८। जीवजं सर्वं धूपार्थे न दद्यात्। ९। मधुघृतसंयुक्तं गुग्गुलुं दद्यात्। १०। चन्दनकुङ्कुमकर्पूरागुरुपद्मकान्यनुलेपनार्थे। ११। न प्रत्यक्षलवणं दद्यात्। १२। हस्ते न च घृतव्यञ्जना-दि। १३। तैजसानि पात्राणि दद्यात्। १४। विशेषतो राजतानि। १५। खड्गकृतपक्षाजिनतिलसिद्धार्थका-क्षतानि च पवित्राणि रक्षोघ्नानि च निदध्यात्। १६।

---

3 वास॰ । C[1,2]. 5. कण्टकितानि V[1-4]; कण्टकिजातानि C[1,2]; कण्टकिजानि Ap. See 6, and LXVI, 7, 8. Arrangement of the following sections in v: LXXX, 2—14; LXXXI, 3—15; LXXIX, 13—42; LXXX, 1 (excepting प्रीयन्ते); LXXX, 1, 15 LXXXI, 23 (LXXXI, 3—15 being repeated). 16. चेति॰ दद्यात् । C[1,2].

LXXIX, 3. वासोऽभावे तत्कार्ये कार्पाससम्भव सूत्रं देयम्।... 9. जीवजं नखधूपादि।... 13...आदिशब्दाद्दधिपायसादि च। हस्ते न देयं किंतु दर्व्यादिना।... 16...पात्रं राजतताम्रपात्राणि... एतानि पवित्राणि। रक्षोघ्नानि वक्ष्यमाणानि।...

पिप्पलीमुकुन्दकभूस्तृणशिग्रुसर्षपसुरसासर्जकसुवर्चलकूष्माण्डालाबुवार्ताकुपालक्योपोदकीतण्डुलीयककुसुम्भपिण्डालुकमहिषीक्षीराणि वर्जयेत्। १७। राजमाषमसूरपर्युषितकृतलवणानि च। १८। कोपं परिहरेत्। १९। नास्रु पातयेत्। २०। न त्वरां कुर्यात्। २१। घृतादिदाने तैजसानि पात्राणि खड्गपात्राणि फल्गुपात्राणि च प्रशस्तानि। २२। अत्र च श्लोको भवति। २३।

सौवर्णराजताभ्यां च खाड्गेनौदुम्बरेण च।
दत्तमक्षय्यतां याति फल्गुपात्रेण चाप्यथ॥ २४॥ ७९॥

तिलैर्व्रीहियवैर्माषैरद्भिर्मूलफलैः शाकैः श्यामाकैः प्रियङ्गुभिर्नीवारैर्मुद्गैर्गोधूमैश्च मासं प्रीयन्ते। १। द्वौ मासौ मत्स्यमांसेन। २। त्रीन्हारिणेन। ३। चतुरश्चौरभ्रेण। ४। पञ्च शाकुनेन। ५। षट्छागेन। ६। सप्त रौरवेण। ७। अष्टौ पार्षतेन। ८। नव गावयेन। ९। दश माहिषेण। १०। एकादश तूपरेणाजेन। ११।

17. °पुलक्योपीपाटकौ° C. 21. त्वरां नौ° C. LXXX, 11. एकादश कौर्मेण। C. [illegible]

18... कृतं कृत्रिमं लवणम्।... 22. आदिशब्दाद्दुग्धदधिपायसादि।... 24. औदुम्बरं ताम्रम्।... LXXX, 1. मत्स्याः सिंहतुण्डकादयः।... 5. शकुनः पक्षी लावातित्तिरादिर्भक्ष्यः॥

संवत्सरं गव्येन पयसा तद्विकारैर्वा । १२ । अथ पितृगीता गाथा भवति । १३ ।

कालशाकं महाशल्कं मांसं वार्ध्रीणसस्य च ।
विषाणवर्ज्या ये खङ्गास्तांस्तु भक्षामहे सदा ॥ १४ ॥ ८० ॥

नान्नमासिनमारोपयेत् । १ । न पदा स्पृशेत् । २ । नावक्षुतं कुर्यात् । ३ । तिलैः सर्षपैर्वा यातुधानान्विसर्जयेत् । ४ । संवृते न श्राद्धं कुर्यात् । ५ । न रजस्वलां पश्येत् । ६ । न श्वानम् । ७ । न विड्वराहम् । ८ । न ग्रामकुक्कुटम् । ९ । प्रयत्नोच्छाद्यमजस्य दर्शयेत । १० । अश्नीयुर्ब्राह्मणाश्च वाग्यताः । ११ । न वेष्टितशिरसः । १२ । न सोपानत्काः । १३ । न पीठोपहितपादाः । १४ । न हीनाङ्गाधिकाङ्गाः श्राद्धं पश्येयुः । १५ । न शूद्राः । १६ । न पतिताः । १७ । तत्काले ब्राह्मणं ब्राह्मणानु-

14. वार्ध्रीणसस्य V. C. N. See, however, M. III, 271; Y. I, 259; Apast. II, 17, 3; Gaut. XV, 15. खङ्गा आमिषं तांस्तु भुञ्ज्महे । V. C. N. LXXXI, 3 [illegible] 23 in V. [illegible], but 23 is marked २४ in [illegible], just as it is in [illegible] 13. सोपानत्काः V.; सोपाने v

LXXXI, 6. यत्रां भोक्ता चोदकश्च न पश्येत् । .. 18. कालकाले समागतं ब्राह्मणं संन्यासिनं वा निगमार्थवेदनमन्त्रयुक्तादा तमपि भोजयेत् ।

अथ पङ्क्तिपावनाः । १ । त्रिणाचिकेतः । २ । पञ्चाग्निः । ३ । ज्येष्ठसामगः । ४ । वेदपारगः । ५ । वेदाङ्गस्याप्येकस्य पारगः । ६ । पुराणेतिहासव्याकरणपारगः । ७ । धर्मशास्त्रस्याप्येकस्य पारगः । ८ । तीर्थपूतः । ९ । यज्ञपूतः । १० । तपःपूतः । ११ । सत्यपूतः । १२ । मन्त्रपूतः । १३ । गायत्रीजपनिरतः । १४ । ब्रह्मदेयानुसंतानः । १५ । त्रिसुपर्णः । १६ । जामाता । १७ । दौहित्रश्चेति पात्रम् । १८ । विशेषेण च योगिनः । १९ । अत्र पितृगीता गाथा भवति । २० ।

अपि स स्यात्कुलेऽस्माकं भोजयेद्यस्तु योगिनम् ।
विप्रं श्राद्धे प्रयत्नेन येन तृप्यामहे वयम् ॥ २१ ॥ ८३ ॥

न म्लेच्छविषये श्राद्धं कुर्यात् । १ । न गच्छेन्म्लेच्छविषयम् । २ ।

LXXXIII, 18. पात्रम् om. C[1,2]; दाता । v. Ap. has पात्रम्. 19—21, and LXXXIV, excepting a few fragments, om. v. 21, अये C[1,2]

LXXXIII, 2. त्रिर्नाचिकेतं चयनं कृतवानसौ त्रिणाचिकेतः । त्रिणाचिकेतसंज्ञं यजुर्वेदभागं तद्व्रतपूर्वकमधीतेऽसौ वा ॥ 14. मन्त्रविद्यावादिदेवत्यैर्नित्यं जप्यैः पूतः ।... 15. ब्रह्मदेयं वेदाध्यापनं (॰ध्ययनं V[1–3]) तदुपलक्षितः संतानः परंपरा यस्येति । पितृपितामहाध्यापकैति यावत् ॥ 16. त्रिसुपर्णं यजुर्भागविशेषमधीतेऽसौ । तथा त्रिः सुपर्णं चितिं कृतवानसौ वा ॥ LXXXIV, 1. वक्ष्यमाणदेशे म्लेच्छदेशे... 2. तीर्थयात्रां विना म्लेच्छदेशं न गच्छेत् ।

परनिपानेष्वपः पीत्वा तत्साम्यमुपगच्छतीति । ३ ।
चातुर्वर्ण्यव्यवस्थानं यस्मिन्देशे न विद्यते ।
स म्लेच्छदेशो विज्ञेय आर्यावर्तस्ततः परः ॥ ४ ॥ ८४ ॥

अथ पुष्करेष्वक्षय्यं श्राद्धम् । १ । जप्यहोमतपांसि च । २ । पुष्करे स्नानमात्रात्सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ३ । एवमेव गयाशीर्षे । ४ । वटे । ५ । अमरकण्टकपर्वते । ६ । वराहपर्वते । ७ । यत्र क्वचन नर्मदातीरे । ८ । यमुनातीरे । ९ । गङ्गायां विशेषतः । १० । कुशावर्ते । ११ । बिन्दुके । १२ । नीलपर्वते । १३ । कनखले । १४ । कुब्जाम्रे । १५ । भृगुतुङ्गे । १६ । केदारे । १७ । महा-

---

LXXXV. 1 पुष्करेषु श्राद्धम् [illegible] पुष्करेषु [illegible] 4. गयाशीर्षे and [illegible] 5. [illegible] 12. बिन्दके [illegible] See the [illegible] 15 कुब्जाम्रे [illegible].

3. परे चातुर्वर्ण्यबहिष्कृता [illegible] [illegible] तत्साम्यं प्राप्नोति ।... [illegible] LXXXV. 5 [illegible] 7 [illegible] पर्वतविशेषे । 11. कुशावर्त[illegible] 12. बिन्दुको [illegible] 14. कनखलम् [illegible] च । 15. कुब्जाम्र[illegible] गङ्गाद्वारस्थं वा । 16. भृगुतुङ्गो [illegible] 17. केदार उत्तरपर्वतस्थः ।

लये । १८ । नडन्तिकायाम् । १९ । सुगन्धायाम् ।२०। शाकम्भर्याम् । २१ । फल्गुतीर्थे । २२ । महागङ्गायाम् । २३ । चिहलिकाग्रामे । २४ । कुमारधारायाम् । २५ । प्रभासे । २६ । यत्र क्वचन सरस्वत्यां विशेषतः । २७ ।

गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गासागरसंगमे ।
सततं नैमिषारण्ये वाराणस्यां विशेषतः ॥ २८ ॥

अगस्त्याश्रमे । २९ । कण्वाश्रमे । ३० । कौशिक्याम् । ३१ । सरयूतीरे । ३२ । शोणस्य ज्योतिषायाश्च संगमे । ३३ । श्रीपर्वते । ३४ । कालोदके । ३५ । उत्तरमानसे । ३६ । वडवायाम् । ३७ । मतङ्गवाप्याम् । ३८ ।

---

24. चिहलिकाश्रमे C[1,2]. See the C. 28 is divided into five Sûtras by N.; but the Mitâksharâ quotes it as a S'loka.

---

18. महालयः पर्वतविशेषः ॥ 19. नडन्तिका [नडिन्तिका] नद्यभियुक्तेभ्यो ज्ञेया ॥ 20. सुगन्धा नदी सौगन्धिकनगसमीपस्था ॥ 22. फल्गुतीर्थं गयास्थम् ॥ 24. चिहलिकाग्रामः शालग्रामः । तद्‌लिकाश्रम इति वा पाठः ॥ 25. काश्मीरदेशे क्रौञ्चपर्वते कुमारशक्तिप्रहारेण जलधारा निर्गतास्ति सा कुमारधारा तस्याम् । दक्षिणसमुद्र स्तूपातक्षेत्रे वा ॥ 26. द्वारकासमीपे प्रभासतीर्थम् ॥ 29. अगस्त्याश्रमः पुष्करसमीपे सरस्वतीतीरे ।... दक्षिणदेशे स्वामिस्थाने वा ॥ 30. कण्वाश्रमो मालिनीतीरे ॥ 33...तयोः संगमो विन्ध्यमध्ये । शोणज्योतीरथ्ययोरिति पाठोऽपि तत्रैव ॥ 34. श्रीपर्वतो दक्षिणदेशस्थः श्रीशैलो मल्लिकार्जुनस्थानम् ॥ 35. कालोदकं यामुनस्तीर्थविशेष ।... 36. उत्तरमानसं केदारोत्तरपर्वतस्थम् ॥ 37. वडवा तीर्थविशेषो दक्षिणदेशस्थः ॥ 38 मतङ्गवापी गयादक्षिणभागस्था ॥

सप्तार्षे । ३९ । विष्णुपदे । ४० । स्वर्गमार्गपदे । ४१ । गोदावर्याम् । ४२ । गोमत्याम् । ४३ । वेत्रवत्याम् । ४४ । विपाशायाम । ४५ । वितस्तायाम् । ४६ । शतद्रुतीरे । ४७ । चन्द्रभागायाम् । ४८ । इरावत्याम् । ४९ । सिन्धोस्तीरे । ५० । दक्षिणे पञ्चनदे । ५१ । औसजे । ५२ । एवमादिष्वथान्येषु तीर्थेषु । ५३ । सरिद्वरासु । ५४ । सर्वेष्वपि स्वभावेषु । ५५ । पुलिनेषु । ५६ । प्रस्रवणेषु । ५७ । पर्वतेषु । ५८ । निकुञ्जेषु । ५९ । वनेषु । ६० । उपवनेषु । ६१ । गोमयेनोपलिप्तेषु गृहेषु । ६२ । मनोज्ञेषु । ६३ । अत्र च पितृगीता गाथा भवन्ति । ६४ ।

कुलेऽस्माकं स जन्तुः स्याद्यो नो दद्याज्जलाञ्जलीन् ।
नदीषु बहुतोयासु शीतलासु विशेषतः ॥ ६५ ॥
अपि जायेत सोऽस्माकं कुले कश्चिन्नरोत्तमः ।
गयाशीर्षे वटे श्राद्धं यो नः कुर्यात्समाहितः ॥ ६६ ॥

52. औसजे V. N.; औजसे C. V. 62. गोमयलिप्तेषु C.

39. सप्तार्षं सप्तर्षितीर्थम् ॥ 40. विष्णुपदं गयामध्यस्थितम् ॥ 41. स्वर्गमार्गो रथमार्ग इति प्रसिद्धो... 51. कृष्णावेणातुङ्गभद्राकोणानां पञ्चानां नदीनां समाहारदेशः ॥ 52. औसजं शूर्पारकं दक्षिणदेशस्थं तीर्थम् ॥ 55. स्वभावा रघुनाथश्रीकृष्णादीनां जन्मस्थानानि तेष्वपि सर्वेषु ॥ 59. निकुञ्जा वृन्दावनवर्तीनि, भगवत्क्रीडास्थानानि लतागृहाणि ॥ 63. मनोज्ञास्तुलसीचत्वरादयः ॥ 65... शीतला हिमवत्प्रभवाः...

एष्टव्या बहवः पुत्रा यद्येकोऽपि गयां व्रजेत् ।
यजेत वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ॥ ६७ ॥ ८५ ॥

अथ वृषोत्सर्गः ।१। कार्त्तिक्यामाश्वयुज्यां वा ।२। तत्रादावेव वृषभं परीक्षेत ।३। जीववत्सायाः पयस्विन्याः पुत्रम् ।४। सर्वलक्षणोपेतम् ।५। नीलम् ।६। लोहितं वा मुखपुच्छपादशृङ्गशुक्लम् ।७। यूथस्याच्छादकम् ।८। ततो गवां मध्ये सुसमिद्धमग्निं परिस्तीर्य पौष्णं चरुं पयसा श्रपयित्वा पूषा गा अन्वेतु न इह रतिरिति च हुत्वा वृषमयस्कारस्त्वङ्कयेत् ।९। एकस्मिन्पार्श्वे चक्रेणापरस्मिन्पार्श्वे शूलेन ।१०। अङ्कितं च हिरण्यवर्णा इति चतसृभिः शं नो देवीरिति च स्नापयेत् ।११। स्नातमलंकृतं स्नातालंकृताभिश्चतसृभिर्वत्सतरीभिः सार्धमानीय रुद्रान्पुरुषसूक्तं कूष्माण्डीश्च

LXXXVI, 9. रतिर् all; रतिह् Ap. and Kath. Grihyas. 11. देवीति [illegible] C. = देवीरिति N. Ap. See Rigv. X, 9, 4.

67. बहूना पुत्राणां मध्ये एकेनापि [illegible] पितृमुक्तिर्भवति... LXXXVI, 5... लक्षणान्यङ्कानि [illegible] सर्वं [illegible] ... 9... गवां मध्ये गोष्ठ इति [illegible] विधिः ... [illegible] कृत्वा... 10. दक्षिणपार्श्वे चक्रेण वामस्मिन् त्रिशूलेन... 12... [illegible] कन्धव [illegible] दद्यानदाकाम् ।...

जपेत् । १२ । पिता वत्सानामिति वृषभस्य दक्षिणे कर्णे पठेत् । १३ । इमं च । १४ ।

वृषो हि भगवान्धर्मश्चतुष्पादः प्रकीर्तितः ।
वृणोमि तमहं भक्त्या स मे रक्षतु सर्वतः ॥ १५ ॥

एतं युवानं पतिं वो ददामि
तेन क्रीडन्तीश्चरत प्रियेण ।
मा हास्महि प्रजया मा तनूभि-
र्मा रधाम द्विषते सोम राजन् ॥ १६ ॥

वृषं वत्सतरीयुक्तमैशान्यां कारयेद्दिशि ।
होतुर्वस्त्रयुगं दद्यात्सुवर्णं कांस्यमेव च ॥ १७ ॥
अयस्कारस्य दातव्यं वेतनं मनसेप्सितम् ।

13. वत्सेति V¹⁻⁴ C³⁻⁴ Ap.; पिता वत्सेति काठकीयो मन्त्रः N. See Kâth XIII, 9; Kâth. Grihyas., etc. 16. ददाम्य॰ and चरथ V¹⁻⁴ C³⁻⁴ Ap. The Kâth. Grihyas. has the same readings; but the Atharva and Taittiriya (III, 3, 9, 1) Samhitâs [see also the Grihyasûtras of Pâraskara (III, 9, 6) and Sânkhâyana (III, 11, 14)] have ददामि तेन and चरत महामाह [...]

16... हे राजन्... वयं प्रजया संतत्या तनूभिश्च शरीरैश्च मा हास्महि मा न्यूनाः भवेम द्विषते शत्रवे च मा रधाम मा वश्या भवेम । (हे सोम राजन्वयं प्रजया पुत्रादिकया मा हास्महि प्रजया शून्या मा भूम... तथा तनूभिः प्राणैः मा हास्महि दीर्घायुषः स्यामेत्यर्थः |... Devapâla)

भोजनं बहुसर्पिष्कं ब्राह्मणांश्चात्र भोजयेत् ॥ १८ ॥
उत्सृष्टो वृषभो यस्मिन्पिबत्यथ जलाशये ।
जलाशयं तत्सकलं पितॄंस्तस्योपतिष्ठति ॥ १९ ॥
शृङ्गेणोल्लिखते भूमिं यत्र क्वचन दर्पितः ।
पितॄणामन्नपानं तत्प्रभूतमुपतिष्ठति ॥ २० ॥ ८६ ॥

अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां कृष्णमृगाजिनं सुवर्णशृङ्गं रौप्यखुरं मौक्तिकलाङ्गूलभूषितं कृत्वा आविके च वस्त्रे प्रसारयेत । १ । ततस्तिलैः प्रच्छादयेत् । २ । सुवर्णनाभिं च कुर्यात् । ३ । अहतेन वासोयुगेन प्रच्छादयेत् । ४ । सर्वगन्धरत्नैश्चालंकृतं कुर्यात् । ५ । चतसृषु दिक्षु चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुघृतपूर्णानि निधायाहिताग्नये ब्राह्मणायालंकृताय वासोयुगेन प्रच्छा-

20. अधितिष्ठति । V[1]: उपतिष्ठति । V[illegible] Ap N. has तिष्ठति in V[2]; उपतिष्ठति in V[3]. LXXXVII, 1. सशृङ्गं सखुरं V[illegible]; but see the C. वस्त्रे च C[illegible]. च om. V. 6. तैजसपात्राणि C[illegible].

18 चतुर्दिक्षु ... तिलकं प्रभूतं भोजनं च दद्यात् । तत्कर्मसमाप्त्यर्थं [illegible] ब्राह्मणांश्च भोजयेत् । 19. तस्योत्सृष्टुः पितॄनुपतिष्ठति... LXXXVII, 1... [illegible] ... 3. ... सुवर्णनाभिं [illegible] कुर्यात् [illegible] इति [illegible] । 6. पूर्वादिचतुर्दिक्षु तैजसानि [illegible] पात्राणि [illegible] क्षीरादिभिश्चतुर्भिः पूर्णानि निधायाभिप्रेताय विप्राय

दिताय दद्यात् । ६ । अत्र च गाथा भवन्ति । ७ ।

यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात्सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।
तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलंकृतम् ॥ ८ ॥
ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।
चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥ ९ ॥
कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिषी ।
ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥ १० ॥ ८७ ॥

अथ प्रसूयमाना गौः पृथिवी भवति । १ । तामलंकृतां ब्राह्मणाय दत्त्वा पृथिवीदानफलमाप्नोति । २ । अत्र गाथा भवति । ३ ।

सवत्सारोमतुल्यानि युगान्युभयतोमुखीम् ।
दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति श्रद्दधानः समाहितः ॥ ४ ॥ ८८ ॥

मासः कार्त्तिकोऽग्निदैवत्यः । १ । अग्निश्च सर्वदेवानां मुखम् । २ । तस्मात्तु कार्त्तिकं मासं बहिःस्नायी गायत्रीजपनिरतः सकृदेव हविष्याशी संवत्सरकृतात्पापात्पूतो भवति । ३ ।

LXXXIX, 3. V¹ inserts जितेन्द्रियः after बहिःस्नायी; but this word must have crept in from 4.

वस्त्रयुग्मेनाच्छादितायोदकपूर्णं च पृष्ठे दद्यात् ... 9... चतुःसमुद्रपर्यन्ता ... पृथ्वी... LXXXVIII, 4. सवत्साया गोर्यावन्ति रोमाणि तत्समसंख्यानि युगानि...

कार्त्तिकं सकलं मासं नित्यस्नायी जितेन्द्रियः ।
जपन्हविष्यभुग्दान्तः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ४ ॥ ८९ ॥

मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां मृगशिरसा युक्तायां चूर्णितलवणस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रदापयेत् । १ । अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजायते । २ । पौषी चेत्पुष्ययुक्ता स्यात्तस्यां गौरसर्षपकल्कोद्वर्तितशरीरो गव्यघृतपूर्णकुम्भेनाभिषिक्तः सर्वौषधिभिः सर्वगन्धैः सर्वबीजैश्च स्नातो घृतेन भगवन्तं वासुदेवं स्नापयित्वा गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैः शाक्रैर्बार्हस्पत्यैश्च मन्त्रैः पावके हुत्वा ससुवर्णेन घृतेन ब्राह्मणान्स्वस्ति वाचयेत् । ३ । वासोयुगं कर्त्रे दद्यात् । ४ ।

4. दाता C[1,2]. XC, 1. मृगशिरःसंयुक्तायां C[1,2]v. 3. पावकं V[1-4] Ap.; अग्नौ N.

LXXXIX, 2. अग्निमुखा वै देवा इति ॥ 4... नित्यमविच्छेदेनारुणोदये स्नानशीलो बाह्येन्द्रियशून्यो गायत्रीं जपन् ... XC, 1... पिष्टस्य लवणस्य प्रस्थं षोडशपलं सुवर्णः षोडशमाषो नाभौ मध्ये यस्य तं चन्द्रोदयकाले विप्राय विधिना दद्यात् ॥ 3... गोघृतेन कुम्भपरिमितेनाभिषिक्तः सर्वौषधैः... चक्राब्जैश्च स्नातः ... वैष्णवैरिदं विष्णुर्विचक्रम इत्यादिभिः । शाक्रैस्त्रातारमिन्द्रमित्यादिभिः । बार्हस्पत्यैर्बृहस्पते अति यदर्य इत्यादिभिस्त्रिकालात्रिरुद्रमन्त्रेण अग्नौ हुत्वा ससुवर्णं घृतं त्रिभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात्ते च स्वस्तीति प्रतिग्रहीयुः ॥ 4. होमकर्त्रे ...

अनेन कर्मणा पुष्यते । ५ । माघी मघायुता चेत्तस्यां तिलैः श्राद्धं कृत्वा पूतो भवति।६। फाल्गुनी फल्गुनीयुता चेत्स्यात्तस्यां ब्राह्मणाय सुसंस्कृतं स्वास्तीर्णं शयनं निवेद्य भार्यां मनोज्ञां रूपवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति । ७ । नार्यपि भर्तारम् । ८ । चैत्री चित्रायुता चेत्तस्यां चित्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति । ९ । वैशाखी विशाखायुता चेत्तस्यां ब्राह्मणसप्तकं क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः संतर्प्य धर्मराजानं प्रीणयित्वा पापेभ्यः पूतो भवति।१०। ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुता चेत्स्यात्तस्यां छत्रोपानत्प्रदानेन गवाधिपत्यं प्राप्नोति ।११। आषाढ्यामषाढायुक्तायामन्नपानदानेन तदेवाक्षय्यमाप्नोति । १२ । श्रावण्यां श्रवणयुक्तायां जलधेनुं सान्नां वासोयुगाच्छादितां दत्त्वा स्वर्गमाप्नोति ।१३। प्रौष्ठपद्यां प्रौष्ठपद्युक्तायां गोदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति । १४ । आश्वयुज्यामश्विनीगते चन्द्रमसि घृतपूर्णं भाजनं सुवर्णयुतं विप्राय दत्त्वा

6. भवति पूतः। V⁴. 7. फाल्गुनी-स्यात् om. V⁴. 23 स—XCIV, 8. चर्म is wanting in v, two leaves having been lost. 11. चेत्तस्यां C[1,2]

8. नार्यपि चेदुक्तविधिनी शय्यां ददाति तदोक्तगुणविशिष्टं भर्तारं प्राप्नोति ॥ 10. वैशाख्यां विशाखायोगे सप्त विप्रान्धर्मराजप्रीतये मधुमिश्रांस्तिलान्भोजयित्वा पापेभ्यो मुच्यते ॥ 11... गोमान्भवति ॥

दीप्ताग्निर्भवति । १५ । कार्त्तिकीं कृत्तिकायुतां चेत्स्याममृयां सितमुक्षाणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वसस्यरत्नगन्धोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दत्त्वा कान्तारभयं न पश्यति । १६ । वैशाखशुक्लतृतीयायामुपोषितोऽक्षतैर्वासुदेवमभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । १७ । यच्च तस्मिन्नहनि प्रयच्छति तदक्षय्यमाप्नोति । १८ । पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां सोपवासस्तिलैः स्नातस्तिलोदकं दत्त्वा तिलैर्वासुदेवमभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा भुक्त्वा च पापेभ्यः पूतो भवति । १९ । माघ्यां समतीतायां कृष्णद्वादश्यां सोपवासः श्रवणं प्राप्य वासुदेवाग्रतो महावर्तिद्वयेन दीपद्वयं दद्यात् । २० । दक्षिणपार्श्वे महारजनरक्तेन समग्रेण वाससा घृततुलामष्टाधिकां दत्त्वा । २१ । वामपार्श्वे तिलतैलतुलां साष्टां दत्त्वा श्वेतेन समग्रेण वाससा । २२ ।

16. ०भयं पश्यति C[1,2]. 23. एतत्कृत्वा कृतकृत्यो यस्मिन् … स तन्त्रोज्ज्वलो C[1,2]

17… पुष्पैर्भगवन्तं संपूज्य यवानेव वासुदेवद्वादशाक्षरेणाष्टोत्तरसहस्रं घृतं वा कृत्वा ब्राह्मणाय च दत्त्वोक्तेभ्यः पापेभ्यो मुच्यते । 18. यच्च सुवर्णरजतादि तद्दिने दद्यात्तदक्षय्यं भवति ।… 19… तिलैः स्नात्वा तिलैः पितॄन्संतर्पयित्वा… 20… देवाग्रे वक्ष्यमाणलक्षणवर्तिद्वयेन दीपद्वयं कृत्वा भगवते दद्यात् । 21… सदशेन वाससा… अष्टोत्तरशतपलपरिमितघृताप्लावितमेकं दीपयेत् ।

एतत्कृत्वा यस्मिन्राष्ट्रेऽभिजायते यस्मिन्देशे यस्मिन्कुले तत्रोज्ज्वलो भवति। २३। आश्विनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं घृतं प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूपभाग्भवति। २४। तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं गोरसैर्ब्राह्मणान्भोजयित्वा राज्यभाग्भवति। २५। प्रतिमासं रेवतीयुते चन्द्रमसि मधुघृतयुतं रेवतीप्रीत्यै परमान्नं ब्राह्मणान्भोजयित्वा रेवतीं प्रीणयित्वा रूपस्य भागी भवति। २६। माघे मास्यग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा सघृतं कुल्माषं ब्राह्मणान्भोजयित्वा दीप्ताग्निर्भवति। २७। सर्वां चतुर्दशीं नदीजले स्नात्वा धर्मराजानं पूजयित्वा सर्वपापेभ्यः पूतो भवति। २८।

यदीच्छेद्विपुलान्भोगांश्चन्द्रसूर्यग्रहोपगान्।
प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ॥२९॥९०॥

अथ कूपकर्तुस्तत्प्रवृत्ते पानीये दुष्कृतस्यार्धं विनश्यति। १। तडागकृन्नित्यतृप्तो वारुणं लोकमश्नुते। २।

24. प्रदद्याद० C[1,2]. 26. रूपभाग्भवति। C[1,2].

25... दधिदुग्धादिभिर्गव्यैर्विप्रचयं संभोज्य राज्यमाप्नोति॥ 27. वीन्विप्रान्संभोज्य दीप्तौदर्याग्निर्भवति॥ XCI, 2... नित्यं पिपासारहितो वरुणलोकं प्राप्नोति॥

जलप्रदः सदा तृप्तो भवति। ३। वृक्षारोपयितु-
र्वृक्षाः परलोके पुत्रा भवन्ति। ४। वृक्षप्रदो वृक्षप्रसू-
नैर्देवान्प्रीणयति। ५। फलैश्चातिथीन्। ६। छायया
चाभ्यागतान्। ७। देवे वर्षत्युदकेन पितॄन्। ८। सेतु-
कृत्स्वर्गमाप्नोति। ९। देवायतनकारी यस्य देवस्या-
यतनं करोति तस्यैव लोकमाप्नोति। १०। सुधासिक्तं
कृत्वा यशसा विराजते। ११। विचित्रं कृत्वा गन्धर्व-
लोकमाप्नोति। १२। पुष्पप्रदानेन श्रीमान्भवति। १३।
अनुलेपनप्रदानेन कीर्तिमान्भवति। १४। दीपप्रदानेन
चक्षुष्मान्सर्वत्रोज्ज्वलश्च। १५। अन्नप्रदानेन बलवान्
। १६। देवनिर्माल्यापनयनाद्गोदानफलमाप्नोति। १७।
देवगृहमार्जनात्तदुपलेपनाद्ब्राह्मणोच्छिष्टमार्जनात्पाद-
शौचादकल्यपरिचरणाच्च। १८।

XCI, 10. यस्य देवायतनं $C^{1,2}$. 16. $C^{1,2}$ add another Sûtra here, धूपप्रदानेनोर्ध्वं गच्छति। 18. देवायतन॰ $C^{1,2}$. पादादिशौचादकल्यपरिचरणाच्च। $C^{1,2}$; ॰कल्यपरित्राणात्। V^{4}. See the C.

3. तृषिताय जलदाता स्वर्गं युगभुक्तं दिव्यो भवेत्।... 11. अन्यकृतमपि देवायतनं सुधयानुलिप्य यशस्वी भवति॥ 12. यो देवायतनं नीलपीतादिभिश्चित्रयति सः...° 18... तस्यैव गोमयादिनोपलेपनाद्विप्रोच्छिष्टपात्रं प्रक्षाल्य तत्स्थलानुलेपनात्तस्यैव पादधावनादस्वास्थ्ये शुश्रूषाकरणाच्च प्रत्येकं गोदानफलमाप्नोति॥

कूपारामतडागेषु देवतायतनेषु च ।
पुनःसंस्कारकर्ता च लभते मौलिकं फलम् ॥ १९ ॥ ९१ ॥

सर्वदानाधिकमभयप्रदानम् । १ । तत्प्रदानेनाभीप्सितं लोकमाप्नोति । २ । भूमिप्रदानेन च । ३ । गोचर्ममात्रीमपि भुवं प्रदाय सर्वपापेभ्यः पूतो भवति । ४ । गोप्रदानेन स्वर्गलोकमाप्नोति । ५ । दशधेनुप्रदो गोलोकान् । ६ । शतधेनुप्रदो ब्रह्मलोकान् । ७ । सुवर्णशृङ्गीं रौप्यखुरीं मुक्तालाङ्गूलां कांस्योपदोहां वस्त्रोत्तरीयां दत्त्वा धेनुरोमसंख्यानि वर्षाणि स्वर्गलोकमाप्नोति । ८ । विशेषतः कपिलाम् । ९ । दान्तं धुरंधरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवति । १० । अश्वदः सूर्यसालोक्यमाप्नोति । ११ । वासोदश्चन्द्रसालोक्यम् । १२ । सुवर्णदानेनाग्निसालोक्यम् । १३ । रूप्यदानेन रूपम् । १४ । तैजसानां पात्राणां प्रदानेन पात्रीभवति सर्वकामा-

XCII, 5, पात्रं भवेत् C[1,2],

19. कूपादीनामुत्सृष्टानां यथावत्कारणां पुनःसंस्कारः । तत्कर्ता मौलिकमाद्यकर्तुरेव फलं लभते ।... XCII, 1, चौरव्याघ्रादिभ्यो भीतानामभयदानम्... 7... नानाविधान्ब्रह्मलोकानाप्नोति ।... 10... दशधेनुदानफलमाप्नोति ।... 15. सुवर्णरूप्यादिपात्रदानेन धनपुत्रादिकामानां पात्रं भवति ।...

नाम् । १५ । घृतमधुतैलप्रदानेनारोग्यम् । १६ । औषधप्रदानेन च ।१७। लवणप्रदानेन च लावण्यम् ।१८। धान्यप्रदानेन तृप्तिम् । १९ । सस्यप्रदानेन च । २० । अन्नदः सर्वम् । २१ । धान्यप्रदानेन सौभाग्यम् । २२ । तिलप्रदः प्रजामिष्टाम् । २३ । इन्धनप्रदानेन दीप्ताग्निर्भवति । २४ । संग्रामे च सर्वजयमाप्नोति । २५ । आसनप्रदानेन स्थानम् । २६ । शय्याप्रदानेन भार्याम् । २७ । उपानत्प्रदानेनाश्वतरीयुक्तं रथम् ।२८। छत्त्रप्रदानेन स्वर्गम् । २९ । तालवृन्तचामरप्रदानेनाध्वसुखित्वम् । ३० । वास्तुप्रदानेन नगराधिपत्यम् । ३१ ।

यद्यदिष्टतमं लोके यच्चास्ति दयितं गृहे ।
तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षय्यमिच्छता ॥ ३२ ॥ ९२ ॥

---

16 om. C[1,2]. After 22, C[1,2] insert the following clause, which is really a quotation occurring in the C., अकीर्तितानामन्येषां दानात्स्वर्गमवाप्नुयादिति । 25 om. V[1-3] C[1,2]; but 26 is marked २६ in V[1 3].

---

17. औषधं रसक्वाथादि ।... 19. धान्यं वार्षिकं श्यामाकादि ।... 20. सस्यानि हैमन्तिकवासन्तिकानि... 22. यान्यनुक्तानि धान्यानि कुलत्थकोद्रवमसूरकादीनि ।... 26. राज्यस्थानमाप्नोति । 27... पूर्वोक्तविधिना शय्यां दत्त्वोक्तलक्षणां भार्यां विन्दते ।... 30... ते दत्त्वा मार्गे सुखी भवति ।... 31. वास्तु गृहं तद्दत्त्वा नगरप्रभुत्वमाप्नोति ।... 32. यद्यस्य लोके प्रियं गृहे तस्य पुत्रदारादीनां वा यदभीष्टं तत्तदेवाक्षय्यमिदं मेऽस्त्विति कामनया पात्रभूताय विप्राय देयम् ॥

अब्राह्मणे दत्तं तत्सममेव पारलौकिकम् । १ । द्विगुणं ब्राह्मणब्रुवे । २ । सहस्रगुणं प्राधीते । ३ । अनन्तं वेदपारगे । ४ । पुरोहितस्त्वात्मन एव पात्रम् । ५ । स्वसा दुहितृजामातरश्च । ६ ।

न वार्यपि प्रयच्छेत वैडालव्रतिके द्विजे ।
न बकव्रतिदे विप्रे नावेदविदि धर्मवित् ॥ ७ ॥
धर्मध्वजी सदा लुब्धश्छाद्मिको लोकदाम्भिकः ।
वैडालव्रतिको ज्ञेयो हिंस्रः सर्वाभिसंधिकः ॥ ८ ॥
अधोदृष्टिर्नैष्कृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः ।
शठो मिथ्या विनीतश्च बकव्रतपरो द्विजः ॥ ९ ॥
ये बकव्रतिनो लोके ये च मार्जारलिङ्गिनः ।
ते पतन्त्यन्धतामिस्रे तेन पापेन कर्मणा ॥ १० ॥
न धर्मस्यापदेशेन पापं कृत्वा व्रतं चरेत् ।
व्रतेन पापं प्रच्छाद्य कुर्वन्स्त्रीशूद्रदम्भनम् ॥ ११ ॥

XCIII, 6. दुहिता जामातारश्च पात्रम् । C[1,2]. 7. पापे all. See M. IV, 192. 9. नैष्कृतिकः V[1] (T. and C.)

XCIII, 1... तस्मिन्यावद्दत्तं तावदेव परलोक उपतिष्ठते।... 3. प्रकृष्टमधीतं यस्य यस्माद्वासौ प्राधीतः।... 3.' आत्मपुरोहित एव पात्रं न परपुरोहितः।... 6. स्वस्रादयोऽपि स्वस्यैव पात्रं न परस्य... 8... हिंस्रो निर्दयः। सर्वद्रोग्धा सर्वाभिसंधिकः।... 9... निकृतिः परपीडनं तद्यस्यासौ तत्परो नैष्कृतिकः। यथा कथंचित्परपीडनेन स्वार्थसाधने निरतः।... 11. यः पापं कृत्वा तन्निमित्तं प्रायश्चित्तं धर्मापदेशेन धर्मख्यापनेन करोति न प्रायश्चित्तव्यपदेशेन स तेन व्रतेन प्रायश्चित्तेन...

प्रेत्येह चेदृशो विप्रो गर्ह्यते ब्रह्मवादिभिः ।
छद्मनाचरितं यच्च व्रतं रक्षांसि गच्छति ॥ १२ ॥
अलिङ्गी लिङ्गिवेषेण यो वृत्तिमुपजीवति ।
स लिङ्गिनां हरत्येनस्तिर्यग्योनौ प्रजायते ॥ १३ ॥
न दानं यशसे दद्यान्न भयान्नोपकारिणे ।
न नृत्यगीतशीलेभ्यो धर्मार्थमिति निश्चितम् ॥१४॥९३॥

गृही वलीपलितदर्शने वनाश्रयो भवेत् ।१। अपत्यस्य चापत्यदर्शने वा । २ । पुत्रेषु भार्यां निक्षिप्य तयानुगम्यमानो वा । ३ । तत्राप्यग्नीनुपचरेत् । ४ । अफालकृष्टेन पञ्च यज्ञान्न हापयेत् । ५ । स्वाध्यायं च न जह्यात् । ६ । ब्रह्मचर्यं पालयेत् । ७ । चर्मचीरवासाः स्यात् । ८ । जटाश्मश्रुलोमनखांश्च बिभृयात् । ९ । त्रिषवणस्नायी स्यात् । १० । कपोतवृत्तिर्मासनिचयः

12. गर्ह्यते C[1,2]. चच है C[1,2]; See M. IV, 199. 13. ०वेषेण C[1,2]. See M. IV, 200. ~~XCIV~~, 2. ०दर्शनेन. C[1,2] XCV om. v.

13: न विद्यन्ते शिखासूत्रादीनि त्रैवर्णिकलिङ्गानि यस्यासावलिङ्गी ।... वृत्तिं जीवनोपायमुपजीवति... 14. यशसे यशस्कारिणे स्तावकाय । भयाद्भयकारिणे शत्रवे उपकारिणे मित्राय वृत्त्यर्थं नर्तनगानपरेभ्यश्च धर्मसाधनं न दद्यात् ... XCIV, 9. जटाः शिरसि । श्मश्रु मुखे । लोमानि कक्षोपस्थयोः । नखान्हस्तपादयोः ।... बिभृयात् ।

संवत्सरनिचयो वा । ११ । संवत्सरनिचयः पूर्वनिचित-
माश्वयुज्यां जह्यात् । १२ ।

ग्रामादाहृत्य वाश्नीयादष्टौ ग्रासान्वने वसन् ।
पुटेनैव पलाशेन पाणिना शकलेन वा ॥ १३ ॥ ९४ ॥

वानप्रस्थस्तपसा शरीरं शोषयेत् । १ । ग्रीष्मे पञ्च-
तपाः स्यात् । २ । आकाशशायी प्रावृषि । ३ । आर्द्र-
वासा हेमन्ते । ४ । नक्ताशी स्यात् । ५ । एकान्तर-
द्व्यन्तरत्र्यन्तराशी वा स्यात् । ६ । पुष्पाशी । ७ । फलाशी
। ८ । शाकाशी । ९ । पर्णाशी । १० । मूलाशी । ११ ।
यवान्नं पक्षान्तयोर्वा सकृदश्नीयात् । १२ । चान्द्राय-
णैर्वा वर्तेत । १३ । अश्मकुट्टः । १४ । दन्तोलूखलिको
वा । १५ ।

तपोमूलमिदं सर्वं दैवमानुषकं जगत् ।
तपोमध्यं तपोऽन्तं च तपसा च तथा धृतम् ॥ १६ ॥

XCV, 16. देवमानुषजं V[1-4]; दैवमानुजं C[1,2]; दैविकस्य मानुषस्य वा जगतः N. See M. XI, 235. धृतम् ॥ ॰C[1,2].

13... पुटं पर्णद्रोणः । पलाशभस्तमेव पर्णम् । पाणिः पाणितलम् । शकलं घटादिकपालं तेन वाश्नीयात् ॥ XLV, 5. दिवाहृतस्यापि नक्त-मेव भोजनशीलः स्यात् ।... 6. एकं द्वे त्रीणि वा दिनान्यन्तरा त्यक्त्वा नक्तं भुञ्जीत ।... 17. यद्दुस्तरं दुर्ज्ञेयं... यत्संकल्पितमपि बहुतरान्तराय त्वप्र-त्वात्प्राप्तुमशक्यं यच्चासमानदेशकालतया दूरं यच्च दुःकृतिसाध्यतया दुष्करं तत्सर्वमपि तपसा साध्यते यतस्तपःफलस्यातिक्रमानर्हं न भवति ।...

यद्दुस्तरं यद्दुरापं यद्दूरं यच्च दुष्करम् ।
सर्वं तत्तपसा साध्यं तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १७॥ ९५ ॥

अथ त्रिष्वाश्रमेषु पक्वकषायः प्राजापत्यामिष्टिं कृत्वा सर्वं वेदं दक्षिणां दत्त्वा प्रव्रज्याश्रमी स्यात् । १ । आत्मन्यग्नीनारोप्य भिक्षार्थं ग्राममियात् । २ । सप्तागारिकं भैक्षमादद्यात् । ३ । अलाभे न व्यथेत । ४ । न भिक्षुकं भिक्षेत । ५ । भुक्तवति जने अतीते पात्रसंपाते भैक्षमादद्यात् । ६ । मृन्मये दारुपात्रेऽलाबुपात्रे वा । ७ । तेषां च तस्याद्भिः शुद्धिः स्यात् । ८ । अभिपूजितलाभादुद्विजेत । ९ । शून्यागारनिकेतनः स्यात् । १० । वृक्षमूलनिकेतनो वा । ११ । न ग्रामे द्वितीयां रात्रिमावसेत् । १२ । कौपीनाच्छादनमात्रमेव वसनमादद्यात् । १३ । दृष्टिपूतं न्यसेत्पादम् । १४ । वस्त्रपूतं जलमादद्यात् । १५ । सत्यपूतं वदेत् । १६ । मनःपूतमाचरेत् । १७ । मरणं नाभिकामयेत जीवितं च

XCVI, 5. भिक्षेत । V1-4.

XCVI, 1...सर्वं वेदं सर्वं धनम्... 2. भिक्षार्थमेव ग्रामं प्रविशेन्नान्यथा ॥ 4. सप्तानामपि मध्ये यत्र गृहे भिक्षा न लभ्यते तत्र... 6... अवशिष्टादन्नाद्भैक्षं याचेत ।... 12. वर्षाभ्योऽन्यत्र ग्राम एकरात्रं वसेत् ।... 15. वस्त्रेण पावितं जलं न गृह्णीयात्... 17. वैकल्पिके सांशयिके वा शुद्ध्यादौ यत्र मनःप्रसादस्तदाचरेत् ॥ 18...चिरं जीवेय... इति ॥

। १८ । अतिवादांस्तितिक्षेत । १९ । न कं च नाव-
मन्येत । २० । निराशीः स्यात् । २१ । निर्नमस्कारः ।२२।
वास्यैकं तक्षतो बाहुं चन्दनेनैकमुक्षतः ।
नाकल्याणं न कल्याणं तयोरपि च चिन्तयेत् ॥ २३ ॥
प्राणायामधारणाध्याननित्यः स्यात् । २४ । संसार-
स्यानित्यतां पश्येत् । २५ । शरीरस्याशुचिभावम । २६ ।
जरया रूपविपर्ययम् । २७ । शारीरमानसागन्तुकव्या-
धिभिश्चोपतापम । २८ । सहजैश्च । २९ । नित्यान्धकारे
गर्भे वसतिम् । ३० । मूत्रपुरीषमध्ये च । ३१ । शीतो-
ष्णादुःखानुभवनम् । ३२ । योनिसंकटनिर्गमनान्महदुः-
खानुभवनम् । ३३ । बाल्ये मोहं गुरुपरवश्यताम् । ३४ ।
अध्ययनादनेकक्लेशम । ३५ । यौवने च विषयाप्राप्ता-
वमार्गे तदवाप्तौ विषयसेवनान्नरके पतनम । ३६ ।

36. तदप्राप्तौ V¹.

21. नमस्कृतो ऽप्याशिषं न प्रयुञ्जीत किंतु नारायणस्मरणं कुर्यात् । नमो नारायणायेति गृहस्थः प्रणमेद्यतिम् । अयुर्नारायणेत्येवं यतयो ह्यभिवादिता इति । भिक्षार्थमाशिषो न प्रयुञ्जीतेत्यन्ये ।... 22. नमस्कृतो न नमस्कुर्यात्किंतु नारायणं स्मरेदित्युक्तम् । भिक्षार्थं प्रणतिं न कुर्यादित्यन्ये ॥ 27... विपर्ययो बलीपलितादयभिभवस्तं पश्येदिति सर्वत्र संबन्धनीयम् ॥ 28. शारीरा व्याधयो ऽर्शोहादयः । मानसा मनोविक्षेपादयः । आगन्तुका वातपित्तश्लेष्मादयः ।... 32. अत्र गर्भाशये मातृभुक्तपीतशीतोष्णान्नपानादिजन्यं शीतोष्णानुभवदुःखं च ॥ 34... गुरूणां मातापित्रादीनाम् ।... 35. तत उपनीतस्य वेदाध्ययने गुरुशुश्रूषाध्ययनावधानाद्यनेकक्लेशम् ॥ 36. तारुण्ये पुनः स्रक्चन्दनवनितादिप्राप्तावनेकविषयाप्राप्तावनेकक्लेशम् । तेषामेव विषयाणां निषेधातिक्रमेण प्राप्तानां सेवने नरकपातं च ।...

अप्रियैर्वसतिं प्रियैश्च विप्रयोगम् । ३७ । नरके च सुमहद्दुःखम् । ३८ । संसारसंसृतौ तिर्यग्योनिषु च । ३९ । एवमस्मिन्सततयायिनि संसारे न किंचित्सुखम् । ४० । यदपि किंचिद्दुःखापेक्षया सुखसंज्ञं तदप्यनित्यम् । ४१ । तस्यैवाशक्तावलाभेन वा महद्दुःखम् । ४२ । शरीरं चेदं सप्तधातुकं पश्येत् । ४३ । वसारुधिरमांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रात्मकम् । ४४ । चर्मावनद्धम् । ४५ । दुर्गन्धि च । ४६ । मलायतनम् । ४७ । सुखशतैरपि हृतं विकारि । ४८ । प्रयत्नाद्धृतमपि विनाशि । ४९ । कामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यस्थानम् । ५० । पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशात्मकम् । ५१ । अस्थिशिराधमनिस्नायुयुतम् । ५२ । रजस्वलम् । ५३ । षट्त्वचम् । ५४ । अस्थ्नां त्रिभिः शतैः षष्ट्यधिकैर्धार्यमाणम् । ५५ । तेषां विभागः । ५६ । सूक्ष्मैः सह चतुःषष्टिर्दशनाः । ५७ । विंशतिर्नखाः

---

40. सुखम् om. C[1,2]. 48. वृत्तं C[1,2]. 54. षट् त्वक्पेशि C[1,2]; om. v.

37... प्रियैः पुत्रकलत्रादिभिश्च वियोगः ॥ 41... यत्किंचिद्दुःखाभावापेक्षया सुखत्वेन व्यवह्रियते... 42. तेषां वैषयिकसुखानां रोगादिना विषयसेवाशक्तौ शक्तावपि दारिद्र्येण विषयालाभे वा महदेव दुःखम् ॥ 48. पानभोजनादिजन्यैः सुखशतैर्युक्तमपि पानभोजनादिभिरेव विकारि । तत्तद्बलवलघुभावेन श्लेष्माजीर्णादिदुःखशताकुलमित्यर्थः ॥ 49. रसायनादिप्रयत्नैश्चिरधृतमपि... 57. सूक्ष्माणि दन्तमूलभूतान्यस्थीनि स्थालाख्यानि द्वात्रिंशत्तावन्त एव तदुत्पन्ना दन्तास्तैः सह ..

। ५८। पाणिपादशलाकाश्च। ५९। षष्टिरङ्गुलीनां पर्वाणि। ६०। द्वे पार्ष्ण्योः। ६१। चतुष्टयं गुल्फेषु। ६२। चत्वार्यरत्न्योः। ६३। चत्वारि जङ्घयोः। ६४। द्वे द्वे जानुकपोलयोः। ६५। ऊर्वंसयोः। ६६। अक्षतालूषकश्रोणिफलकेषु। ६७। भगास्थ्येकम्। ६८। पृष्ठास्थि पञ्चचत्वारिंशद्भागम्। ६९। पञ्चदशास्थीनि ग्रीवा। ७०। जत्र्वेकम। ७१। तथा हनुः। ७२। तन्मूले च द्वे। ७३। द्वे ललाटाक्षिगण्डे। ७४। नासा घनास्थिका। ७५। अर्बुदैः स्थालकैश्च सार्धं द्वासप्ततिः पार्श्वकाः। ७६। उरः सप्तदश। ७७। द्वौ शङ्खकौ। ७८। चत्वारि कपालानि शिरसश्चेति। ७९। शरीरेऽस्मिन्सप्त शिराशतानि। ८०। नव स्नायुशतानि। ८१। धमनीशते द्वे। ८२। पञ्च पेशीशतानि। ८३। क्षुद्र-

66. द्वे द्वे। C[1,2]; om. v. 71. जान्वेकं। C[1,2]. 76. स्थानकैश्च C[1,2]v.

59. करपादयोः पृष्ठे शलाकाकाराण्यङ्गुलिमूलभूतानि विंशतिरेवास्थीनि॥ 60. प्रत्येकं विंशत्यङ्गुलीनां त्रीणि त्रीणि पर्वाणीत्येवं षष्टिः पर्वास्थीनि॥ 67. अक्षः कर्णनेत्रयोर्मध्यभवः शङ्खाधोभागः।... 75. नासा नासिका सा च घनसंज्ञकास्थिमती॥ 76. पार्श्वका वक्रयः।... तासां वक्षसि संध्यस्थीन्यर्बुदान्युभयतो दश दशेति विंशतिः।... तासामेव पृष्ठतः संध्यस्थीनि स्थालका उभयतस्त्रयोदश त्रयोदशेति षड्विंशतिः।... 80... शिराणां वातपित्तादिवाहिनीनाम्... 82. धमन्यः प्राणवाहिन्यो नाड्यस्तासां द्वे शते॥ 83. बाह्याभ्यन्तराणां मांसपेशीनां पञ्च शतानि॥

धमनीनामेकोनत्रिंशल्लक्षाणि नव शतानि षट्पञ्चाशच्च धमन्यः। ८४। लक्षत्रयं श्मश्रुकेशकूपानाम्। ८५। सप्तोत्तरं मर्मशतम्। ८६। संधिशते द्वे। ८७। चतुःपञ्चाशद्रोमकोट्यः सप्तषष्टिश्च लक्षाणि। ८८। नाभिरोजो गुदं शुक्रं शोणितं शङ्खकौ मूर्धा कण्ठो हृदयं चेति प्राणायतनानि। ८९। बाहुद्वयं जङ्घाद्वयं मध्यं शीर्षमिति षडङ्गानि। ९०। वसा वपा अवहननं नाभिः क्लोमा यकृत्प्लीहा क्षुद्रान्त्रं वृक्कौ बस्तिः पुरीषाधानमामाशयो हृदयं स्थूलान्त्रं गुदमुदरं गुदकोष्ठम्। ९१। कनीनिके अक्षिकूटे शष्कुली कर्णौ कर्णपत्रकौ गण्डौ भ्रुवौ

91. क्लोम $V^{1-4}v$; क्लोमो $C^{1,2}v$; क्लोमा N. यकृत् om. V[4]. वृक्को $C^{1,2}$.

84. स्थूलधमनीनां शाखाः क्षुद्रधमन्यस्तासामपि प्रशाखा धमन्यः।... 85. मुखस्थानि रोमाणि श्मश्रूणि। शिरोजाः केशाः। कूपा रोमकूपाः स्वेदस्रवणे सुषिराणि।... 86. मर्माणि मृत्युकारणहेतुस्थानानि।... 88... रोम्णां सूक्ष्मतरा भागाः।... 89... तत्स्वरूपमुक्तं स्मृत्यन्तरे। हृदि तिष्ठति यच्छुद्धमीषदुष्णं सपीतकम्। ओजः शरीरे संख्यातं तन्नाशान्नाशमृच्छतीति। प्रसिद्धं प्रसिद्धम्।... 91. आन्तराण्याह।... क्लोमा मांसपिण्डो यकृत्कालखण्डस्तौ च दक्षिणकुक्षिस्थौ। प्लीहा मांसपिण्डोऽवहननं च सव्यकुक्षिस्थौ।... वृक्कौ हृदयसमीपस्थौ मांसपिण्डौ।... पुरीषाधानं मलाशयः।... स्थूलान्त्रं दीर्घान्त्रम्।... गुदकोष्ठं बाह्याद्गुदवलयादन्तर्गुदवलये द्वे। एकत्वं जात्यभिप्रायेण। एष आन्तरो विस्तारः। अङ्गान्तराण्याह॥

शङ्खकौ दन्तवेष्टावोष्ठौ ककुन्दरे वंक्षणौ वृषणौ वृक्कौ श्लेष्मसंघातकौ स्तनौ उपजिह्वा स्फिजौ बाहू जङ्घे ऊरू पिण्डिके तालूदरं बस्तिशीर्षौ चिबुकं गलशुण्डिके अवटुश्चेत्यस्मिन्शरीरे स्थानानि । ९२ । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धाश्च विषयाः । ९३ । नासिकालोचनत्वग्जिह्वाश्रोत्रमिति बुद्धीन्द्रियाणि । ९४ । हस्तौ पादौ पायूपस्थं जिह्वेति कर्मेन्द्रियाणि । ९५ । मनो बुद्धिरात्मा चाव्यक्तमितीन्द्रियातीताः । ९६ ।

इदं शरीरं वसुधे क्षेत्रमित्यभिधीयते ।
एतद्यो वेत्ति तं प्राहुः क्षेत्रज्ञमिति तद्विदः ॥ ९७ ॥
क्षेत्रज्ञमपि मां विद्धि सर्वक्षेत्रेषु भाविनि ।
क्षेत्रक्षेत्रज्ञविज्ञानं ज्ञेयं नित्यं मुमुक्षुणा ॥ ९८ ॥ ९६ ॥

---

92. अवट॰ $C^{1,2}$; अवद्व v. शरीरके V^{1-3} $C^{1,2}$v. 98. क्षेत्रं क्षेत्रज्ञ॰ V^{2} $C^{1,2}$v. See Bhag. Gitâ XIII, 2 (क्षेत्रक्षेत्रज्ञयोर्ज्ञानम्).

92... अक्षिकूटे पक्ष्मणी । नेत्रनासासंधी इत्यन्ये । शष्कुली कर्णशष्कुली ।... वृक्कौ पूर्वोक्तावेव श्लेष्मसंघातप्रवृद्धौ । स्तनाविति स्त्रीणामुच्यते । इदमित्थमेव व्याख्येयमन्यथा बाह्याङ्गाभिधानप्रस्तावे अन्तरंगयोर्वृक्कयोः पुनरभिधानमसंगतं स्यात् ।... ऊरू जानूपरिभागौ । पिण्डिके जङ्घयोर्मांसलौ भागौ । ...बस्तिशीर्षौ बस्तेर्मूत्राशयस्य शीर्षावुपरि स्थितौ नलौ ।... अवटुर्घाटा । ...अस्मिञ्शरीरे प्रधानस्थानानि ।... 96... इन्द्रियागोचरत्वात्प्रत्यनुमानादिगम्याः । 97... तद्यो ग्रहीतुं त्यक्तुं च जानाति तमात्मानमात्मविदो योगिनः क्षेत्रज्ञमित्याहुः ।... 98... सर्वेषु जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिज्जेषु क्षेत्रेषु मामेव क्षेत्रज्ञं जानीहि ।...

ऊरुस्थोत्तानचरणः सव्ये करे करमितरं न्यस्य तालुस्थाचलजिह्वो दन्तैर्दन्तानसंस्पृशन्स्वं नासिकाग्रं पश्यन्दिशश्चानवलोकयन्विभीः प्रशान्तात्मा चतुर्विंशत्या तत्त्वैर्व्यतीतं चिन्तयेत् । १ । नित्यमतीन्द्रियमगुणं शब्दस्पर्शरूपरसगन्धातीतं सर्वज्ञमतिस्थूलं । २ । सर्वगमतिसूक्ष्मं ।३। सर्वतःपाणिपादं सर्वतोऽक्षिशिरोमुखं सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्तिम् । ४ । एवं ध्यायेत् । ५ । ध्याननिरतस्य च संवत्सरेण योगाविर्भावो भवति । ६ । अथ निराकारे लक्ष्यबन्धं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशमनोबुद्ध्यात्माव्यक्तपुरुषाणां पूर्वं पूर्वं ध्यात्वा तत्र लब्धलक्षस्तत्तत्परित्यज्यापरमपरं ध्यायेत् । ७ । एवं पुरुषध्यानमारभेत । ८ । अत्राप्यसमर्थः स्वहृदयपद्म-

---

XCII, 7. तत्रलक्षस्तत्तत्परित्यज्य V[1-3]; तत्रलक्षस्तत्परित्यज्य C[1,2]; लब्धलक्षस्थं परित्यजेत् V; लब्धलक्षस्तत्परित्यज्य Ap.

XCVII, 1... तथोत्ताने सव्ये करे दक्षिणकरमुत्तानं न्यस्य...। पूर्वापरादिदिशश्च... अनवलोकयन्।... 2. एतानि विशेषणानि पुरुषस्य व्यतिरेकिहेतुतया तत्त्वभेदप्रतिपादकानि।... 3. सर्वगं व्यापकमतिसूक्ष्मं निराकारम्।... 4. सर्वतः सर्वस्मिन्नपि प्रदेशे पाणिपादाक्षिशिरोमुखैर्व्याप्तं तथा सर्वतः सर्वेष्वपि शब्दादिषु विषयेषु सर्वेषां चक्षुरादीन्द्रियाणां शक्तिर्ग्रहणसामर्थ्यं यस्य तादृशमयमर्थः।... 7. यदा निराकारे ब्रह्मणि लक्ष्यग्राह्ये बन्धमन्तःकरणस्थैर्यं कर्तुं न शक्नोति तदा पृथिव्यादिपुरुषान्तानां दशानां मध्ये पूर्वस्मिन्पूर्वस्मिन्ध्यानपरिपाकेनान्तःकरणस्थैर्यविषयतामानीते तत्तत्परिहारेणापरमपरं अन्तःकरणस्थैर्यविषयतामानयेत्।...बुद्धिर्विज्ञानात्मकं महत्तत्त्वम्। आत्माहंकारः। अव्यक्तं प्रधानम्।...

स्थावाङ्मुखस्य मध्ये दीपवत्पुरुषं ध्यायेत् । ९ । तत्राप्य-समर्थो भगवन्तं वासुदेवं किरीटिनं कुण्डलिनमङ्गदिनं श्रीवत्साङ्कं वनमालाविभूषितोरस्कं सौम्यरूपं चतुर्भुजं शङ्खचक्रगदापद्मधरं चरणमध्यगतभुवं ध्यायेत् । १० । यद्ध्यायति तदाप्नोति ध्यानगुह्यम् । ११ । तस्मात्सर्वमेव क्षरं त्यक्त्वा अक्षरमेव ध्यायेत् । १२ । न च पुरुषं विना किंचिदप्यक्षरमस्ति । १३ । तं प्राप्य मुक्तो भवति । १४ ।

पुरमाक्रम्य सकलं शेते यस्मान्महाप्रभुः ।
तस्मात्पुरुष इत्येवं प्रोच्यते तत्त्वचिन्तकैः ॥ १५ ॥
प्राग्रात्रापररात्रेषु योगी नित्यमतन्द्रितः ।
ध्यायेत पुरुषं विष्णुं निर्गुणं पञ्चविंशकम् ॥ १६ ॥
तत्त्वात्मानमगम्यं च सर्वतत्त्वविवर्जितम् ।

---

17. अपूर्वं V^{1-4} v N ; असक्तं $C^{1,2}$. See the C.

---

8. तत्र पृथिव्यादिध्यानक्रमेणात्मध्यानेऽप्यसमर्थः... 10. तत्र क्षेत्रज्ञ-ध्यानेऽप्यसमर्थो भगवन्तं... स्मितललितवदनताविभावितसौम्यरूपम्... चरणकमलयुगलाराधनतत्परवसुंधरं श्रीधरं ध्यायेत् ॥ 11...त्यक्तदेहस्य तत्सायुज्यमेव भवतीति ध्यानानां निगूढं तत्त्वम् ।... 14. तं...पुरुषं प्राप्य ध्यानयोगेनाभिन्नत्वेन प्रतिपद्य... 15. सकलं स्थावरजङ्गमात्मकं पुरं भूतग्राममन्तर्यामित्वेनाक्रम्याभिव्याप्य महाप्रभुः परमात्मा यस्माच्छेतेऽधितिष्ठति तस्मादात्मतत्त्वचिन्तकैरध्यात्मविद्भिरसौ पुरुष इत्युच्यते ॥ 17...अगम्यं चक्षुरादिप्रमाणागम्यम् । सर्वैः पूर्वोक्तैः प्रकृत्यादितत्त्वैर्विवर्जितं प्रकृतिविकृति-

असक्तं सर्वभृच्चैव निर्गुणं गुणभोक्तृ च ॥ १७ ॥
बहिरन्तश्च भूतानामचरं चरमेव च ।
सूक्ष्मत्वात्तदविज्ञेयं दूरस्थं चान्तिके च तत् ॥ १८ ॥
अविभक्तं च भूतेन विभक्तमिव च स्थितम् ।
भूतभव्यभवद्रूपं ग्रसिष्णु प्रभविष्णु च ॥ १९ ॥
ज्योतिषामपि तज्ज्योतिस्तमसः परमुच्यते ।
ज्ञानं ज्ञेयं ज्ञानगम्यं हृदि सर्वस्य धिष्ठितम् ॥ २० ॥
इति क्षेत्रं तथा ज्ञानं ज्ञेयं चोक्तं समासतः ।
मद्भक्त एतद्विज्ञाय मद्भावायोपपद्यते ॥ २१ ॥ ९७ ॥

भावेन ।... असक्तमिति पाठे प्रकृत्यादावासक्तिरहितम् । सर्वं भूतादिग्रामं बिभर्तीति सर्वभृत् ।... निर्गुणं गुणैः सत्त्वादिभिः शून्यं गुणानां सत्त्वादिकार्याणां ज्ञानसुखादीनां भोक्तृ साक्षिभूतम् ।... 18. भूतानां प्राणिनां बहिर्भोग्यरूपेणान्तर्भोक्तृरूपेण च स्थितम् । अचरं वृक्षशैलादिरूपम् । चरं जलपवनादिरूपम् । सूक्ष्मत्वादप्रकारत्वाज्जिज्ञासाया अप्यगोचरम् । दूरस्थं बुद्ध्याद्यविषयम् ।... अन्तिके हृत्पद्ममध्ये स्थितम् ।... 19. भूतग्रामेणाविभक्तमात्यन्तिकभेदरहितं कार्याणां प्रतिभासिकभेदेन च भिन्नमिवावभासमानम् । भूतमतीतकालं भव्यं भविष्यत्कालं भवद्वर्तमानकालं तेषां समाहारो भूतभव्यभवत्तद्रूपं जगतां ग्रसिष्णु संहारकं प्रभविष्णूत्पादकं चेति विज्ञेयम् । 20. ज्योतिषां चन्द्रसूर्यादीनां परप्रकाशकानामपि ज्योतिः प्रकाशकम् ।... अत एव तमसोऽज्ञानात्परं तन्निवृत्तौ प्रकाशमानम् ।... ज्ञानं ज्ञानरूपं चिद्रूपत्वात् । तदेव च घटपटाद्याकारेण ज्ञेयम् । ज्ञानगम्यं ज्ञायते तेनेति ज्ञानं योगस्तेन गम्यत इति ।...धिष्ठितं व्यवस्थितम्... छान्दसोऽलोपात् ।... 21... ज्ञानं ज्ञायते तेनेति व्युत्पत्त्या ज्ञानसाधनं योगः । ज्ञेयं... ब्रह्म ध्येयम् । एतच्च सर्वं मदुक्तं विशेषेण ज्ञात्वा मद्भक्तो मद्भावायोपपद्यते योग्यो भवतीति ॥

इत्येवमुक्त्वा वसुमती जानुभ्यां शिरसा च नमस्कारं कृत्वोवाच । १ । भगवंस्त्वत्समीपे सततमेवं चत्वारि महाभूतानि कृतालयान्याकाशः शङ्खरूपी वायुश्चक्ररूपी तेजश्च गदारूप्यम्भोऽम्भोरुहरूपि अहमप्यनेनैव रूपेण भगवत्पादमध्ये परिवर्तिनी भवितुमिच्छामि । २ । इत्येवमुक्तो भगवांस्तथेत्युवाच । ३ । वसुधापि लब्धकामा तथा चक्रे । ४ । देवदेवं च तुष्टाव । ५ । ओं नमस्ते । ६ । देवदेव । ७ । वासुदेव । ८ । आदिदेव । ९ । कामदेव । १० । कामपाल । ११ । महीपाल । १२ । अनादिमध्यनिधन । १३ । प्रजापते । १४ । सुप्रजापते । १५ । महाप्रजापते । १६ । ऊर्जस्पते

XCVIII, 1. The older part of v ends with त्वत्. Two leaves are added at the end, in large modern characters; they contain a mere repetition of the last page of the old MS. up to the end of XCVII. 11 om. Cᵖ.

XCVIII, 2. पञ्चानामपि महाभूतानां भगवदेकाधारतायामविशेषादाकाशादीनां चतुर्णां शङ्खादिचतुष्टयरूपेण प्रावव्यवस्थानसिद्धौ ममैव किमिति वैलक्षण्यमिति तत्परिहारायं मयापि त्वय्येवावस्थेयमिति प्रार्थना॥ 4...पूर्णकामा पृथिव्यपि तथैवान्वतिष्ठत्॥ 9. देवानामादित्वत्पत्तिस्थानम्... 10. कामैरभिलाषैः सृष्टिस्थितिसंहारकैर्दीव्यतीति कामदेवः। धर्मादिचतुष्टयं वाञ्छद्भिः काम्यत इति कामः स चासौ देवश्चेति वा॥ 14. प्रजानां देवासुरमनुष्यादीनां पतिरन्तर्यामी॥

।१७। वाचस्पते।१८। जगत्पते।१९। दिवस्पते।२०। वनस्पते।२१। पयस्पते।२२। पृथिवीपते।२३। सलिलपते।२४। दिक्पते।२५। महत्पते।२६। मरुत्पते।२७। लक्ष्मीपते।२८। ब्रह्मरूप।२९। ब्राह्मणप्रिय।३०। सर्वग।३१। अचिन्त्य।३२। ज्ञानगम्य।३३। पुरुहूत।३४। पुरुष्टुत।३५। ब्रह्मण्य।३६। ब्रह्मप्रिय।३७। ब्रह्मकायिक।३८। महाकायिक।३९। महाराजिक।४०। चतुर्महाराजिक।४१। भास्वर।४२। महाभास्वर।४३। सप्त।४४। महाभाग।४५। स्वर।४६। तुषित।४७। महातुषित।४८। प्रतर्दन।४९। परिनिर्मित।५०। अपरिनिर्मित।५१। वशवर्तिन्।५२।

---

19. जगतां... चलनादिक्रियाहेतुः॥ 21... पतिः प्ररोहकः॥ 22. पयसो बालादिजीवनहेतोः स्तन्यस्य पतिः प्रवर्तकः॥ 23. पृथिव्याः पतिः बीजप्ररोहणशक्तिः॥ 25. दिशां दिग्भागानां पतिः प्रागादिव्यवहारहेतुः॥ 26. महतो महत्तत्त्वस्य... 28. लक्ष्म्याः पतिः प्रदाता॥ 29. ब्रह्मानिर्वचनीयं रूपं यस्य॥ 30. ब्राह्मणा वेदविदः प्रिया दयिता यस्य।... ब्राह्मणानां वा प्रियः॥ 34. पुरुभिर्बहुभिर्यज्ञेहूत आहूतः॥ 35. पुरुभिर्बहुभिर्वेदैः स्तुतः॥ 37. वेदानां प्रियः। वेदाः प्रिया यस्येति वा॥ 39. अपरिच्छिन्नमूर्तिः॥ 44... सप्तभक्तिकं साम... यद्वा सप्त लोका ऊर्ध्वमधश्च यस्येत्यर्शआदित्वादच्॥ 47... तुषितो भक्तसमर्पितैः कर्मभिः॥ 48. कर्मव्यतिरेकेणापि नित्यतुष्टः॥ 49. प्रलये सर्वलोकान्प्रकर्षेण तर्दति हिनस्तीति वा॥ 50. परितः प्रपञ्चाकारेण निर्मितः॥ 51. अकृत्रिमः॥ 52. भक्तानां वशे वर्तितुं शीलमस्य॥

यज्ञ । ५३ । महायज्ञ । ५४ । यज्ञयोग । ५५ । यज्ञगम्य । ५६ । यज्ञनिधन । ५७ । अजित । ५८ । वैकुण्ठ । ५९ । अपार । ६० । पर । ६१ । पुराण । ६२ । लोक्य । ६३ । प्रजाधर । ६४ । चित्रशिखण्डधर । ६५ । यज्ञभागहर । ६६ । पुरोडाशहर । ६७ । विश्वेश्वर । ६८ । विश्वधर । ६९ । शुचिश्रवः । ७० । अच्युतार्चन । ७१ । घृतार्चिः । ७२ । खण्डपरशो । ७३ । पद्मनाभ । ७४ । पद्मधर । ७५ । पद्मधाराधर । ७६ । हृषीकेश । ७७ । एकशृङ्ग । ७८ । महावराह । ७९ । द्रुहिण । ८० । अच्युत । ८१ । अनन्त । ८२ । पुरुष । ८३ । महापुरुष । ८४ । कपिल । ८५ । सांख्याचार्य । ८६ । विष्वक्सेन । ८७ । धर्म । ८८ । धर्मद । ८९ । धर्माङ्ग । ९० । धर्मवसुप्रद । ९१ । वरप्रद । ९२ । विष्णो । ९३ । जिष्णो । ९४ । सहिष्णो । ९५ । कृष्ण । ९६ । पुण्ड-

68. विश्वक् C[1,2].

53. यज्ञो वै विष्णुरिति श्रुतेः।... 54. महान्यज्ञो यस्य देवा यज्ञमतन्वतेत्यादि श्रुतिप्रसिद्धम् ॥ 57. यज्ञानां निधनं समाप्तिर्यस्मिन्समर्पणेन ।... 61. जनोबुद्धीन्द्रियातीतः... 63. लोकेभ्यो देवेभ्यो हितः... 70. शुची अत्याकर्णनशीले श्रवसी यस्येति। शुचीनि श्रवांसि नामानि यस्येति वा ॥ 72. घृतनार्चिस्तेजो यस्य ॥ 75. पद्मं करे धरतीति ॥ 80. द्रुह्यत्यसुरेभ्यो धार्मिकेभ्यो ऽधार्मिकेभ्यो वेति द्रुहिणः ॥ 84. महानपरिच्छिन्नः पुरुषः ॥ 85 कपिलो वर्णतो नामतश्च महामुनिः ।...

रीकाक्ष । ९७ । नारायण । ९८ । परायण । ९९ । जगत्परायण । १०० । नमो नम इति । १०१ ।

स्तुत्वा त्वेवं प्रसन्नेन मनसा पृथिवी तदा ।
उवाच संमुखं देवीं लब्धकामा वसुंधरा ॥ १०२ ॥ ९८ ॥

दृष्ट्वा श्रियं देवदेवस्य विष्णो-
र्गृहीतपादां तपसा ज्वलन्तीम् ।
सुतप्तजाम्बूनदचारुवर्णां
पप्रच्छ देवीं वसुधा प्रहृष्टा ॥ १ ॥
उन्निद्रकोकनदचारुकरे वरेण्ये
उन्निद्रकोकनदनाभिगृहीतपादे ।
उन्निद्रकोकनदसद्मसदास्थिते ते
उन्निद्रकोकनदमध्यसमानवर्णे ॥ २ ॥
नीलाब्जनेत्रे तपनीयवर्णे
शुक्लाम्बरे रत्नविभूषिताङ्गि ।

102. देवं C[1,2]. XCIX, 2. °नाभि all.

102... एवं प्रसन्नवत्यध्यायोपदेष्टारं महागुरुं भगवन्तं प्रसन्नत्यैव नामभिः स्तुत्वा भगवतीं लक्ष्मीं संमुखं यथा भवति तथा, वक्ष्यमाणमुवाच ॥ XCIX, 1. द्रवीकृतसुवर्णवर्णाम्... 2... उन्निद्रं... रक्तोत्पलं तेन तद्वच्चारु करतलं यस्याः । (the next clause corrupted) तादृश एव तस्मिन्नेव सद्मनि सदा नित्यं स्थितिमिते प्राप्ते ।...

चन्द्रानने सूर्यसमानभासे
महाप्रभावे जगतः प्रधाने ॥ ३ ॥
त्वमेव निद्रा जगतः प्रधाना
लक्ष्मीर्धृतिः श्रीर्विरतिर्जया च ।
कान्तिः प्रभा कीर्तिरथो विभूतिः
सरस्वती वागथ पावनी च ॥ ४ ॥
स्वधा तितिक्षा वसुधा प्रतिष्ठा
स्थितिः सुदीक्षा च तथा सुनीतिः ।
ख्यातिर्विशाला च तथानसूया
स्वाहा च मेधा च तथैव बुद्धिः ॥ ५ ॥
आक्रम्य सर्वां तु यथा त्रिलोकीं
तिष्ठत्ययं देववरोऽसिताक्षि ।

6. ऽसिताक्षि $C^{1,2}$.

3… जगतो विश्वस्य प्रधाना प्रथमोद्दिष्टा प्रसवित्री प्रकृतिर्वेति ॥ 4. जगतः चतुर्ष्वपि पुरुषार्थेषु प्रधाना मुख्योद्दिष्टा…मुक्तिः सुषुप्तिर्वा ।… विरतिर्मुमुक्षया विषयसुखेषु वैराग्यम् ।… कान्तिः स्त्रीपुरुषादिशरीरेषु सुन्दरता । प्रभा सूर्यचन्द्रमसोर्दीप्तिः ।… विभूतिर्धनधान्यादिसमृद्धिः । सरस्वती विदुषामर्थकल्पनाशक्तिः ।… पावनी प्रायश्चित्तादेः पापनाशनशक्तिस्त्वमेव ॥ 5. स्वधा पितृतृप्तिः ।… वसुधा धनधारणशक्तिः ।… स्थितिः स्थानशक्तिः । सुदीक्षा यज्ञाधिकारसिद्धिः । सुनीतिः सामाद्युपायसिद्धिः । ख्यातिर्विशाला सार्वजनिनी प्रसिद्धिः ।… स्वाहा देवतृप्तिः ।… 6. यथा त्रैलोक्यव्यापको भगवांस्तथा तच्छक्तेस्तवापि त्रैलोक्यव्यापकत्वं सिद्धमेव शक्तिशक्तिमतोर-

तथा स्थिता त्वं वरदे तथापि
पृच्छाम्यहं ते वसतिं विभूत्याः ॥ ६ ॥
इत्येवमुक्ता वसुधां बभाषे
लक्ष्मीस्तदा देववराग्रतस्था ।
सदा स्थिताहं मधुसूदनस्य
देवस्य पार्श्वे तपनीयवर्णे ॥ ७ ॥
अस्यान्नया यं मनसा स्मरामि
श्रिया युतं तं प्रवदन्ति सन्तः ।
संस्मारणे चाप्यथ यत्र चाहं
स्थिता सदा तच्छृणु लोकधात्रि ॥ ८ ॥
वसाम्यथार्के च निशाकरे च
तारागणाढ्ये गगने विमेघे ।
मेघे तथालम्बपयोधरे च
शक्रायुधाढ्ये च तडित्प्रकाशे ॥ ९ ॥

7. उक्ता V[4] N.; उक्तां C[1.2].

विनाभावादभेद। देति. यद्यपि तथापि तव विभूतेर्वसतिं निवासस्थानमहं पृच्छामि ॥ 8. एवं संभाषयेत्यस्य. भगवता निदेशेन यमेवाहं मनसा स्मरामि तमेव सन्तः श्रीमन्तं प्रवदन्ति ।... संस्मारणहेतोर्भगवद्विदेशे च सति यत्राहं तिष्ठामि तदपि हे लोकधात्रि शृणुष्व ॥ 9. वासस्थानान्याह ।... निर्मेघे गगने । आलम्बं पतनोन्मुखं पयः पानीयं धरतीति तादृशे शक्रधनुर्भूषिते स्फुरद्विद्युति मेघे चाहं वसामि । चशब्दास्तथाशब्दश्च प्रत्येकं वासस्थानताभिधानाय ॥

तथा सुवर्णे विमले च रूप्ये
रत्नेषु वस्त्रेष्वमलेषु भूमे ।
प्रासादमालासु च पाण्डुरासु
देवालयेषु ध्वजभूषितेषु ॥ १० ॥
सद्यः कृते चाप्यथ गोमये च
मत्ते गजेन्द्रे तुरगे प्रहृष्टे ।
वृषे तथा दर्पसमन्विते च
विप्रे तथैवाध्ययनप्रपन्ने ॥ ११ ॥
सिंहासने चामलके च बिल्वे
छत्रे च शङ्खे च तथैव पद्मे ।
दीप्ते हुताशे विमले च खड्गे
आदर्शबिम्बे च तथा स्थिताहम् ॥ १२ ॥
पूर्णादिकुम्भेषु सचामरेषु
सतालवृन्तेषु विभूषितेषु ।

10. पयोदमालासु V¹.   11. T. and C. om. V¹.

10. हे भूमे निर्मलयोः सुवर्णरजतयोरमलयोर्वस्त्ररत्नयोश्च सुधाधवलितासु प्रासादपरंपरासु ध्वजभूषितेषु देवालयेषु चाहं तिष्ठामि । 12... आमलके धात्रीफले ।... शङ्खे कम्बौ ।... निर्धौतमले खड्गे तादृशे आदर्शे चाहं तिष्ठामि । 13... चामरं चामरव्यजनं तालवृन्तं व्यजनं ताभ्यां सहितेषु विभूषितेषु विविधेषु प्रदेशेषु । स्त्रियं चात्र वासाभिप्रायेण न वैशिष्ट्याभिप्रायेण प्रकुमाध्यापि केवलयोरेव प्रागल्भ्यवशात् । (See

भृङ्गारपात्रेषु मनोहरेषु
मृदि स्थिताहं च नवोद्धृतायाम् ॥ १३ ॥
क्षीरे तथा सर्पिषि शाद्वले च
क्षौद्रे तथा दध्नि पुरंध्रिगात्रे ।
देहे कुमार्याश्च तथा सुराणां
तपस्विनां यज्ञहुतां च देहे ॥ १४ ॥
शूरे च संग्रामदिनिर्गते च
स्थितौ मृते स्वर्गसदःप्रयाते ।
वेदध्वनौ चाप्यथ शङ्खशब्दे
स्वाहास्वधायामथ वाद्यशब्दे ॥ १५ ॥
राजाभिषेके च तथा विवाहे
यज्ञे वरे स्नातशिरस्यथापि ।
पुष्पेषु शुक्लेषु च पर्वतेषु
फलेषु रम्येषु सरिद्वरासु ॥ १६ ॥

14. यज्ञभृतीश्च C[1,2]. 15. स्थितामृते V[1–4] C[1,2]. See the C. LXIII, 30.) भृङ्गाः कनकालुका पात्राणि स्थालादीनि तेषु मनोहरेषु... 14. दधिक्षीरसर्पिःक्षौद्रेषु।... शाद्वले हरिते तृणे।... सुराः देवप्रतिमाः। यज्ञे जुह्वतीति यज्ञहुतो ऋत्विजः।... एतेषां देहे तिष्ठामि॥ 15. शूरे चकाराद्धनुषि च संग्रामं जित्वा विनिर्गते पुरुषे संग्रामभूमावेव मृते पतिते शवभूते ऽपि स्वर्गसभां प्रयाते जीवे च... 16... वरे विवाहोद्यते।... शिरसा स्नातः स्नातशिरास्तस्मिन्। श्वेतपुष्पेषु... रम्येषु प्रदेशेषु पुलिनादिषु सरिद्वरासु महानदीषु चाहं स्थिता॥

सरःसु पूर्णेषु तथा जलेषु
सशाद्वलायां भुवि पद्मखण्डे ।
वने च वत्से च शिशौ प्रहृष्टे
साधौ नरे धर्मपरायणे च ॥ १७ ॥
आचारसेविन्यथ शास्त्रनित्ये
विनीतवेषे च तथा सुवेषे ।
सुमुग्धदान्ते मलवर्जिते च
मृष्टाशने चातिथिपूजके च ॥ १८ ॥
स्वदारतुष्टे निरते च धर्मे
धर्मोत्कटे चात्यशनादिमुक्ते ।
सदा सपुष्पे ससुगन्धिगात्रे
सुगन्धलिप्ते च विभूषिते च ॥ १९ ॥

18. ॰वेषे C[1.2] (bis). सुमुद्धे C[1.2]. मिष्टा॰ C[1.2]. 19. च सुगन्धि॰ C[1.2].

17. सजलपूर्णेषु सरःसु निर्मलेषु जलेषु । हरिततृणाक्रान्तायां भुवि पद्मखण्डे... फलपुष्पवति वने वत्से ऽभिनवजाते शिशौ स्तनंधये प्रहृष्टे हर्षयुते... 18. ...सुमुग्धो जितबाह्येन्द्रियो दान्तो जितमनस्कः । मलवर्जितो निष्पापो मृष्टाशनः शुद्धान्नभोक्ता ।... 19. स्वदारेष्वेव तुष्टः परदारविमुखः । धर्मे निरतो धर्मैकनिष्ठः ।... अत्यशनादिचतुर्वारभोज-

सत्ये स्थिते भूतहिते निविष्टे
क्षमान्विते क्रोधविवर्जिते च ।
स्वकार्यदक्षे परकार्यदक्षे
कल्याणचित्ते च सदा विनीते ॥ २० ॥

नारीषु नित्यं सुविभूषितासु
पतिव्रतासु प्रियवादिनीषु ।
अमुक्तहस्तासु सुतान्वितासु
सुगुप्तभाण्डासु बलिप्रियासु ॥ २१ ॥

संमृष्टवेश्मासु जितेन्द्रियासु
कलिव्यपेतासु पथिस्थितासु ।
धर्मव्यपेक्षासु दयान्वितासु
स्थिता सदाहं मधुसूदने तु ॥ २२ ॥

22. कलिव्यपेतास्वविलोलुपासु V^{1-3}; °सु विलोलुपासु $C^{1,2}$.

नाङ्गहितः । सर्वदा पुष्पयुक्तः । सुगन्धि गात्रं येषां तैः सहितः । स्वयं च सुगन्धलिप्तः । विभूषितः कटककुण्डलादिभिरलंकारैश्च ॥ 20. सत्यवक्तरि ।... निविष्टो प्रवृत्तः... 21 नानाविधभूषणभूषितासु नारीषु... 22. संमृष्टानि मार्जनलेपनादिभिः संस्कृतानि वेश्मानि याभिस्ताः ।... कलहपराङ्मुख्यो नित्यमुक्तस्वभावाः । धर्मे विशिष्टापेक्षा यासां ताः ।...

निमेषमात्रं न विनाकृताहं
न जातु तिष्ठे पुरुषोत्तमेन ॥ २३ ॥ ९९ ॥

धर्मशास्त्रमिदं श्रेष्ठं स्वयं देवेन भाषितम् ।
ये द्विजा धारयिष्यन्ति तेषां स्वर्गे गतिः परा ॥ १ ॥
इदं पवित्रं माङ्गल्यं स्वर्ग्यमायुष्यमेव च ।
ज्ञानं चैव यशस्यं च धनसौभाग्यवर्धनम् ॥ २ ॥
अध्येतव्यं धारणीयं श्राव्यं श्रोतव्यमेव च ।
श्राद्धेषु श्रावणीयं च भूतिकामैर्नरैः सदा ॥ ३ ॥

॥ इति वैष्णवे धर्मशास्त्रे शततमोऽध्यायः ॥

॥ समाप्ता चेयं श्रीविष्णुस्मृतिः ॥

23 om. C[2]. After the comment on C, 3, V[2-3] add the following: इदानीं तस्यैव नित्यकाम्यत्वमाह । य इदं पठते नित्यं भूतिकामो नरः सदा । यो नरस्त्रैवर्णिकः पुमान्स्त्री इदं शास्त्रं पठते स सदा भूतिभिः कल्प्यते । इदं रहस्यं परमं कथितं वसुधे तव । मया प्रसन्नेन जगद्धितार्थम् । सौभाग्यमेतत्परमं पवित्रम् (रहस्यम् V[1-3] C[2]) । दुःस्वप्ननाशं बहुपुण्ययुक्तम् । शिवालयं शाश्वतधर्मशास्त्रम् ॥ The clause इदं etc. is found in C[2] as well; but there can be no doubt that this entire passage is a modern addition. See the translation.

C, 1. ये द्विजास्त्रैवर्णिकाः स्वयमन्त्रैर्वा धारयिष्यन्ति ।... 3. V[1] C[1.2] end with the above clause, but V[2-3] add a comment on the latter part of it, which is followed by a strongly corrupted Appendix, consisting mainly of an उत्तराचरितम्, which is designated as the 101. chapter.

अथ श्रीविष्णुस्मृत्यनुक्रमणिका ॥

प्रकरणम्।	पृष्ठाङ्कः	प्रकरणम्।	पृष्ठाङ्कः।
अथ प्रथमाध्याये उपोद्घातप्रकरणम्	१	विंशे शोकापनोदकवाक्यानि	५३
द्वितीयाध्याये वर्णाश्रमधर्माः	१०	एकविंशे आद्याः क्रियाः ..	५९
तृतीयाध्याये राजधर्माः ..	११	द्वाविंशे आशौचनिर्णयः ..	६१
चतुर्थे ऽर्थदण्डः	१५	त्रयोविंशे द्रव्यशुद्धिः	६८
पञ्चमे ऽष्टादशपदेषु दण्डः ..	१७	चतुर्विंशे विवाहनिरूपणम् ..	७४
षष्ठे ऽधमर्णादिविचारः ..	२९	पञ्चविंशे स्त्रीधर्माः	७६
सप्तमे लेख्यम्	३२	षड्विंशे सवर्णासवर्णस्त्रीधर्माः	७७
अष्टमे साक्षिणः	३३	सप्तविंशे गर्भाधानादिसंस्काराः	७८
नवमे समयक्रिया	३६	अष्टाविंशे ब्रह्मचारिधर्माः ..	८०
दशमे घटदिव्यम्	३८	एकोनत्रिंशे आचार्यलक्षणम्	८४
एकादशे ऽग्निदिव्यम्	३९	त्रिंशे अध्ययनधर्माः	८५
द्वादशे उदकदिव्यम्	४१	एकत्रिंशे अतिगुरुलक्षणम् ..	८८
त्रयोदशे विषदिव्यम्	४१	द्वात्रिंशे गुरुधर्मातिदेशविषयाः	८९
चतुर्दशे देवोदकदिव्यम् ..	४२	त्रयस्त्रिंशे प्रायश्चित्तोपोद्घातः	९१
पञ्चदशे द्वादश पुत्राः.. ..	४३	चतुस्त्रिंशे ऽतिपातकस्वरूपम्	९१
षोडशे विविधोत्पत्तिः ..	४५	पञ्चत्रिंशे महापातकस्वरूपम्	९२
सप्तदशे धनविभागः	४६	षट्त्रिंशे ऽनुपातकस्वरूपम्	९२
अष्टादशे नानाजातिभागः ..	४८	सप्तत्रिंशे उपपातकविभागः	९३
एकोनविंशे निर्हरणम् ..	५१	अष्टात्रिंशे जातिभ्रंशकरविभागः	९५

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
एकोनचत्वारिंशे संकरीकरणविभागः	९६
चत्वारिंशे ऽपात्रीकरणविभागः	९६
एकचत्वारिंशे मलावहविभागः	९६
द्विचत्वारिंशे प्रकीर्णकप्रायश्चित्तम्	९७
त्रयश्चत्वारिंशे नरककथनम्	९७
चतुश्चत्वारिंशे दुर्योनिकथनम्	१००
पञ्चचत्वारिंशे रोगविशेषकथनम्	१०२
षट्चत्वारिंशे कृच्छ्राणि ..	१०४
सप्तचत्वारिंशे चान्द्रायणलक्षणम्	१०६
अष्टाचत्वारिंशे यावकव्रतम्	१०७
एकोनपञ्चाशत्तमे वैष्णवव्रतानि	१०९
पञ्चाशत्तमे ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तम्	१११
एकपञ्चाशत्तमे सुरापानप्रायश्चित्तम्	११४
द्विपञ्चाशत्तमे सुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तम्	१२१
त्रयःपञ्चाशत्तमे गुरुतल्पप्रायश्चित्तम्	१२३
चतुःपञ्चाशत्तमे संसर्गप्रायश्चित्तम्	१२४
पञ्चपञ्चाशत्तमे रहस्यप्रायश्चित्तम्	१२७
षट्पञ्चाशत्तमे सूक्तादीनि ..	१३०
सप्तपञ्चाशत्तमे ऽननुतापित्यागः	१३१
अष्टापञ्चाशत्तमे ऽर्थविवेकः ..	१३३

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
एकोनषष्टितमे गृहाश्रमधर्माः	१३४
षष्टितमे आह्निकम्	१३७
एकषष्टितमे दन्तधावनम् ..	१३८
द्विषष्टितमे आचमनम् ..	१३९
त्रयःषष्टितमे ऽध्वकालकार्याणि	१४०
चतुःषष्टितमे स्नानविधिः ..	१४२
पञ्चषष्टितमे विष्णुपूजनम् ..	१४५
षट्षष्टितमे उक्तोपचारद्रव्यविवेचनम्	१४७
सप्तषष्टितमे वैश्वदेवम् ..	१४७
अष्टाषष्टितमे भोजनविधिनिषेधः	१५२
एकोनसप्ततितमे स्त्रीसंगमे निषेधः	१५४
सप्ततितमे शयननिषेधः ..	१५५
एकसप्ततितमे स्नातकधर्माः	१५६
द्विसप्ततितमे दमयमौ	१६०
त्रयःसप्ततितमे श्राद्धप्रस्तावः	१६१
चतुःसप्ततितमे ऽष्टकाश्राद्धम्	१६६
पञ्चसप्ततितमे देवतानिर्णयः ..	१६६
षट्सप्ततितमे नित्यश्राद्धकालाः	१६८
सप्तसप्ततितमे नैमित्तिकश्राद्धकालाः	१६८
अष्टासप्ततितमे काम्यश्राद्धकालाः	१६८

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।	प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
एकोनाशीतितमे श्राद्धोपकरणानि	१७१	नवतितमे प्रकीर्णकदानानि ..	१८४
अशीतितमे द्रव्यविशेषेण तृप्तिविशेषः	१७२	एकनवतितमे कूपारामतडागादिदानम्	१८७
एकाशीतितमे श्राद्धभोजनधर्माः	१७३	द्विनवतितमेऽभयादिदानम् ..	१८९
द्व्यशीतितमे श्राद्धानर्हाः ..	१७४	त्रयोनवतितमे पात्रविशेषवश फलविशेषः	१९१
त्र्यशीतितमे पङ्क्तिपावनाः ..	१७६	चतुर्नवतितमे वानप्रस्थधर्माः	१९२
चतुरशीतितमे श्राद्धे वर्ज्यदेशाः	१७६	पञ्चनवतितमेऽवशिष्टा वानप्रस्थधर्माः	१९३
पञ्चाशीतितमे श्राद्धार्हदेशाः	१७७	षण्णवतितमे संन्यासिधर्माः ..	१९४
षडशीतितमे वृषोत्सर्गः ..	१८०	सप्तनवतितमे ध्यानोपायाः ..	२००
सप्ताशीतितमे कृष्णाजिनदानम्	१८२	अष्टानवतितमे विष्णुस्तुतिः ..	२०३
अष्टाशीतितम उभयतोमुखीदानम्	१८३	एकोनशततमे लक्ष्म्युक्तिः ..	२०६
एकोननवतितमे कार्त्तिकदानम्	१८३	शततम एतच्छास्त्राध्ययनफलम्	२१४

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

quoted in the Vishnu-smriti.

This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those Mantras which are quoted by their names only, such as *e. g.* the Purushasúkta. The last word or two words in most of the Pratíkas have been supplied from the Commentaries of Nandapandita and Devapála (Káthakagrihya-bháshya), and from the Samhitás, Bráhmanas, and Sútras. See the references in the translation.

अत्र पितरो मादयध्वं ७३, २२.
अन्तरीक्षं दर्विरक्षिता ७३, १८.
अन्नं च नो बहु भवेद् ७३, ३०.
अपयन्त्वसुरा ७३, ११.
अमृता वागमृता ७३, १२.
अम्बा नामासि ६७, ७.
अयं यज्ञः परमो ७३, १३.
अश्विनोः प्राणास्तौ ते ६५, २.
अहोरात्रैः समंधिकैर् ७३, १५.
आदित्या रुद्रा वसवो ७३, १२.
आपो हि ष्ठा मयोभुवस् ६४, १८; ६५, ३.
आ मे यन्तु पितरो ७३, १२.
इदमापः प्रवहत ६४, १८; ६५, ६.
इह रतिरिह रमध्वम् ८६, ६.
ऊर्जं वहन्तीरमृतं ७३, २३.
एतं युवानं पतिं ८६, १६.
एतत्ते तत ये च २१, १०.
एतद्भवद्भ्यो भवतीभ्यो ७४, ८.
एतद्वः पितरो ७३, १२ १३.
एतं पितरो मनोजवैर् ७३, १२.
तद्विष्णोः परमं पदं ६४, २०.
तेजोऽसि शुक्रममृतम् ६५, ११.
दधिक्राव्णो अकारिषम् ६५, १२.
दातारो नः प्रवर्धन्तां ७३, २८.
देवाश्च पितरश्चैतत् ७३, २६.
द्यौर्दर्विरक्षिता ७३, १९.
धूरसि धूर्व धूर्वन्तं ६५, १०.
पिता वत्सानां पतिर् ८६, १३.
पुनर्मामैत्विन्द्रियम् २८, ५१.
पुष्पावतीः प्रसूवतीः ६५, ९.
पूषा गा अन्वेतु नः ८६, ९.
पृथिवी दर्विरक्षिता ७३, १७.
ब्रह्मा देवानां पदवीः ४८, ६.
मा मे क्षेष्ठा बहु मे ७३, २५.
यद्वः क्रव्याद् ७३, १५.

यन्मे प्रकामादयवा ७३, १५.
यन्मे माता प्रलुलोभ ७३, १२.
यन्मे रामः शकुनिः ७३, २६.
यास्तिष्ठन्ति या धावन्ति ७३, १२.
युञ्जते मन उत युञ्जते ६४, २१ ; ६५, २.
युवा सुवासाः परिवीत ६५, ८.
ये ऽत्र पितरः प्रेता ७३, १०.
ये देवा मनोजाता ४८, ८.
ये मामकाः पितरः ७३, १३.
रथेष्वक्षेषु वृषभराजा ६५, ७.
वाजे वाजे ऽवत वाजिनो ७३, २२.
विश्वे देवाः प्रीयन्ताम् ७३, २७.
वीरान्नः पितरो धत्त ७३, २१.
शं न आपो धन्वन्या ६५, ५.
शं नो देवीरभिष्टय ८६, ११.
संसृजतु त्वा पृथिवी २१, १४.
समानी व आकूतिः ७१, १४.
सर्वांस्तानग्न आवह ७३, १२.
सुप्रोक्षितम् ७३, २५.
स्वाताः [स्वात्ताः] प्रीता [पीता] भवत ४८, १०.
हिरण्यगर्भः समवर्तता° ६५, १२.
हिरण्यवर्णाः शुचयः ६४, १५ ; ८६, ११.

AN ALPHABETICAL LIST

*Of those terms in the Vishnu-smriti which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexikography.**

अंशग्राहिन् १५, ३९.
अंशुपट्ट २३, २१.
अकुटिल २७, २४.
अक्रागान्त् ५, १२९.
अक्षय्योदक २१, ४ ; ७३, २७
अक्षार ६२, ५.
अक्षिकूट ९६, ९२.
अगन्धि (अगन्धिन्) ६६. ६ ; ७९, ५.
अगस्त्याश्रम ८५, २९
अग्नौकरण २१, १३.
अग्नितुण्ड ४३, ३४.
अग्रतस्थ ९९, ७.
अङ्ग १, ४.
अच्युतार्चन ९८, ७१.
अतिकपिल २४, १५.
अतिक्रमण ५, १८ ; ५, १९२
अतिक्रूरमृदु १२, ४.
अतिगुरु ३१, १.
अतितूर्णम् ६३, ११.
अतिद्रुतम् ११, ६.
अतिमनोरम १, ५६.
अतिविलम्बितम् ११, ६.
अत्रिगोत्रा ३६, १.
अधःखात २१, ४.
अध्वरगुरु १, ५६.
अनरन्युषा ६२, ५.
अनभिगमन २५, १०.
अनभिधावन्त् ५, ७४.
अनभिरति २५, ७.
अनवगुण्ठितशिरस् ६०, २३.
अनवस्थान २५, ११.
अनागस् ४८, १०.
अनाथ १९, ५.
अनादिनिधन ६५, १.
अनादिमध्यनिधन ९८, १३
अनाद्यन्तत्व २०, २१.
अनार्द्रकरमुख ६८, ३५
अनार्द्रपाद ६८, ३४.
अनाहार्य १. ३, ७१. २. ५, १८५.
अनिरुद्ध ६, २८.
अनिर्दिष्ट ८, ९ ; २८, ३०.
अनिर्माल्य ५, १८१.
अनुहरण १६, १६.
अनौरस २२, ४६.
अन्योन्यापतितत्यागिन् ५, ११३.
अपथदायिन् ५, ९१.
अपरिनिर्मित ९८, ५१.
अपाक्त ५, १४१.
अप्रच्छादित ६०, ३.
अप्रतिकर्मक्रिया २५, ९.
अफेनिल ६२, ५.
अलिङ्ग ५६, १६.
अभागहारिन् १५, ३२.
अभिगामिन् १७, ४.
अभिप्लव ४४, १६.
अमांसाशन १९, १५.
अमुक्त ९८, ३.
अमुक्तहस्तता २५, ५.
अमृत ४८, १०.
अमेध्यभुज् ५१, ४१.
अम्बुजीविन् ९, २९.
अयोग्य ५, ११६.
अरागद्वेषिन् १२, ३.
अर्थदूषण ३. ५२.
अर्थहर १५, ४०.
अर्धहर १८, ३२.
अर्धिक ५७, १६.
अर्बुद ९५, ७६.
अवघ्राधयितर् ५, ३२.
अवर्द्धमन ९६, ९१.
अविशोधन ११, ९.
अमात्य ४८, २२.

* See the Preface.

अयनभर्तृक ५, १८.
असाक्षिन् ८, १, ५.
असमर्थ ९, २३, २५.
अस्वतन्त्रता २५, १२.
आक्रोशयितर् ५, २३.
आक्षेपक ५४, १४.
आगन्तुक ९६, २८.
आच्छादक ८६, ८.
आदित्य ७८, १.
आदिदेव १, १०; ९८, ९.
आद्यद्वार ३, ४३.
आधीकृत ५, १८१.
आनाभिमग्न १२, ३.
आम्र ५८, १०.
आयसी ४३, ३८.
आर्द्र ५४, १८.
आर्षी २१, ३१.
आस्फोटन ७१, ७१.
इन्द्रप्रयाग ३०, ६.
इष्टाभुज ३०, २९.
उग्रगन्धि (उग्रगन्धिन्) ६६, ५; ७१, ११; ७९, ५.
उच्छीर्षं ५७, १३.
उत्तरमानस ८४, ३६.
उत्तरापरशिरस् ७०, २.
उदकशाक ४६, १४.
उद्धरयितर् ५, ६०.
उभयतःशिक्य १८, ३.
उष्णीष ६४, १४.
ऊर्जस्पति ९८, १७.
ऊर्ध्वमुख ६१, ८.
ऋतावृध् ४८, १०.
एककर ५, ४८, ७७; ६२, ५.
एकशृङ्गारव्यन्तराशिन् ९५, ६.
एकवत् २१, २.
एकंव्यूह: १, ६१.
एकशृङ्ग ९८, ७८.
ओसज (?) ८५, ५२.
कपर्दिका ६६, ७, ८; ७९, ५, ६.
कण्वाश्रम ८५, ३०.
कनखल ८५, १४.
कामदेव ९८, १०.
कामपाल ९८, ११.
काषायिन् ६३, ३६.
कुशाग्निन् ४५, २४.
कुजाक ८५, १५.
कुमारधारा ८५, २५.
कुशावर्त ८५, ११.
कुशीलवता ३७, ३२.
कूटव्यवहारिन् ५४, १५.
कूटागार ४३, ४४.
कृतलवण २८, ११; ७९, १९.
कृष्णगोष्ठ ५४, १९.
केदार ८१, १७.
क्रौञ्च ७८, ३.
क्षोमन् ९६, ९१.
क्षुद्रधर्मिणी ९६, ८४.
खड्गपरशु ९८, ७३.
गर्भ २७, १.
गावय ८०, ९.
गृहकारिन् ४४, ३६.
गोमूत्र ५६, १८.
गोनिहार ४८, १६.
घना ९६, ७५.
घातित्व १६, ११.
घृतार्चिस् ९८, ७२.
चक्रमूल ५६, २०.
चाक्र ८८, २.
चित्रशिखण्डधर ९८, ६५.
चीविवाक् ४४, २४.
जगत्कारणकारक १, ६१.
जगत्परायण ९८, १००.
जलचर ४१, १; ४४, ६.
जातमृत २२, २६.
जात्यपहारिन् ५, ९९.
जैव ७८, ५.
तत्परता २५, ८.
तथावादिन् ५, २७.
तारिक ५, १३१.
तीर्थ २६, ६१.
तुलाधार १०, ८, ९.
तुषित ९८, ४७.
त्रिसुपर्ण ८३, १६.
त्रिशूलिकाग्राम ८५, २४.
दक्षिणापराभिमुख ६१, १२.
दंष्ट्रवत् २८, ५.
दिक्पति ९८, २५.

दीन ६२, १५.
दुर्गासावित्री ५६, ६.
दुर्विचिन्तित ४८, १६.
दुष्,-वि २८, ४१.
दुष्ट १२, २.
देव १. १, ४६, ५१. २. ६, ३३ १४, २; ७१, ६०.
देवहृत ५६, ४.
देवमानुषज (v. l.) ६५, १६.
देवारिबलसूदन १, ४६.
देवी २४, ३०.
द्रुपदा सावित्री ६४, २१.
दुहिता ६८, ८०.
द्वादश ४, ८.
द्विजत्व २८, ३६.
धमनी ६६, ८४.
धर्मयोनि १, ५४.
धर्मवसुप्रद ६८, ६१.
धर्माङ्ग १, ५४; ६८, ६०.
धर्माधर्मज्ञ १, ५४.
धुर् ६५, १०.
धृतार्चिस् १, ५६.
नग्न ६४, ५; ६८, १५; ८२, २७.
नडन्तिका ८५, १६.
नागवन ३, १६.
नास्तिकवृत्ति ५४, १५.
निखेय ५, २५.
निराग्निस् ६६, २१.
निर्माणकारक १, ५५.
निर्वापक ४५, २१.
निःश्रेयसकृत् ६८, ४४.
न्यङ्गता ५, ३३.
पण् ४३, २३.
पञ्चक ७३, ५.
पद्मधाराधर ६८, ७६.
पयस्पति ६८, २२.
पर्णकृच्छ्र ४६, २३.
परिनिर्मित ६८, ५०.
पात्र २१, १४, १७.
पार्श्विक ५८, ११.
पिण्डिक ६६, ६२.
पुर ६७, १५.
पुरुषव्रत ५६, १५.
पुरोडाशहर ६८ ६७.
पुष्पोपगम ५, ५६.
पृश्निगर्भ १, ५६.
प्रचार १८, ४४.
प्रजाधर ६८, ६४.
प्रज्वालन २३, ६५.
प्रतर्दन ६८, ४६.
प्रतिरूपक ५८, ११.
प्रतिरूपविक्रयिन् ५, १२४
प्रभविष्णु ६७, ५६.
प्रभास ८५, २६.
प्रविधान २०, ४६.
प्राजापत्य २४, ३२.
फलोपगम ५, ५५.
बन्धनिक ५१, ६.
बलिप्रिय ६६, २१.
बस्तिशीर्ष ६६, ६२.
बकसर्पिष्क ८६, १८.
बालातप ७१, ४६.
बिन्दुक ८५, १२.
बौध ७८, ४.
ब्रह्मदेयानुसंतान ८३, १५.
ब्रह्मप्रिय ६८, ३७.
ब्रह्मरूप ६८, २६.
ब्रह्मवर्चस्य ७८, १०.
ब्रह्मायु २०, १६.
ब्राह्मणप्रिय ६८, ३०.
ब्राह्मी २४, २६.
भगास्य ४५, २४.
भर् १०, ४.
भागापहारिन् १८, ३४.
भारवाह ५६, १३.
भ्रूणतुल्य ८५, १६.
मज्जा २२. ८१.
मतङ्गवापी ८५, ३८.
मधुकैटभसूदन १, ५४.
मध्यम ३. ३८.
मनोज्ञ ८५, ६३.
मन्त्र १, ५३.
मत्स्यवध १, ५३.
मलिन ६३, ३६.
महत्पति ६८, २६.
महापक्ष १, ६.
महाबलपराक्रम १, ५०.
महाभास्वर ६८, ४३.
महालय ८५, ५८.
महावर्ति ६०, ३०.
महाव्रत ५६, २४.

माषा ६५, १४.
मासिकार्घ २१, १९.
मिश्रचौर ४५, १०.
मूलक्षक ४६, १५.
मृगलोमिक २३, २४.
मृतजात २२, २६.
मृताह २१, ११.
मृष्टाग्निन् ४५, २७.
यज्ञगम्य ९८, ५६.
यज्ञनिधन ९८, ४०.
यज्ञमूर्ति १, ५२.
यज्ञयोग ९८, ५५.
यज्ञकृत् ९९, १४.
यत्न क्षपनोत्पादित १५, २७.
यथाभूयस् ७३, २.
युक्ति ७, १२.
योनि २, १३.
रज्जुदाल ५१, २९.
रम्य ९९, १६.
राजसाक्षिक ७, २, ३.
राम ७३, २६.
रूपसौभाग्यवन्त् ९०, २
लक्ष्मीपति ९८, २८.
लेख्य १. ७, ७. २. ९८, ६१.
वट् ४३, ३८.
वट ८५, ५, ६६.
वडवा ८५, ३७.
वराहपर्वत ८५, ७.
वशवर्तिन् ९८, ५२.
वसुधा ९९, ५.
वातगुल्मिन् ४५, २७
वाग्गुद ४४, ३०.
विकार ५, ८१.
विंशक ५, २३.
विमांस ५, ४९.
विमेघ ९९, ९.
विरागय् ७१, ५७.
विश्वधर ९८, ६९.
विषत्व १३, ६.
विषमत्व १३, ६.
विषापद ८५, ४०.
वृक्ष ९६, ९२.
वृथालिङ्गिन् ८२, ६.
वेश ५१, १४.
वेदाभ्युत्पादिन् ५४, १२.
वैकुण्ठ ९८, ५९.
व्याधता १६, ९.
व्योमन् १, ५४
शान्यता ३७, १९
शङ्खचक्रगदाधर १, ५०
शलाका ९६, ५९.
शीतक्षक ४६, १२
शौर्य ७०, २२
शीलपक्षक २८, २०.
शुचिश्रवस् ९८, ७०
शुल्क १७, १८.
शुल्क २३, १६
शौक ७८, ६.
श्रम २३, ५३; ९६, ८५
श्रीपर्वत ८५, ३४
श्रीफलक्षक ४६, १६.
श्लेष्मन् ५४, १९.
श्वजीविन् ५१, १५.
सकूर्च ६१, ९६.
सकृत ९०, २७.
संकरसंकर १६, ७.
संकरीकरण ३३, ४; ३९, १, २; ४३, २८; ४४, ७.
सांख्याचार्य ९८, ८६.
सचामर ९९, १३.
सततयायिन् २०, २२.
सतालवृन्त ९९, १३.
सदीपक ६७, ९६.
संधिनी ५१, ४०.
सपुत्र ६, २९.
सपुष्प ९९, १९.
सप्तन् ९८, ४४.
सप्तशीर्ष १, ५६.
सप्तागारिक ९६, ३.
सप्तार्घ ८५, ३९.
सम १, २४.
समय ६, २३; ९, १; ११, ९.
समागमतचारित्व २५, १.
समानार्षप्रवर २४, ९.
सर्वतःसर्वेन्द्रियशक्ति ९७, १४.
सर्वहर १८, २८.
सर्वाभयप्रद १, ५५.
सलिलार्णवशायक १, ५२.
संग्रहक ९९, १७.
ससुगन्धिगात्र ९९, १९.

सप्तवर्णा ९०, ५३.
सहोपपतिवेश्मन् ५१, १६.
सांगम ५, १८५.
सांगतिक ९७, ३५.
साधुपरिगृहीत ६४, १७
साम्र ७४, ५, ६; ९०, १३.
सुगन्धा ८५, २०.
सुगन्धिक ६६, ८
सुगुप्तभाण्ड ९९, २१.
सुगुप्तभाण्डता २५, ६.
सुचिक्कित १०, ६.
सुतप्त ९९, १.
सुदीक्षा ९९, ५.
सुदुष्पार् १, ५१.
सुप्रक्षालित २१, १.
सुप्रजापति ९८, १५.
सुप्रोक्षित ७३, २५.
सुवर्णनाभ ९०, १.
सुवर्णनाभि ८७, ३.
सुसंस्कृतोपस्कारता २५, ४
सुसम १, २६.
सुसूक्ष्मेक्षा १, ५७
सूक्ष्म ९६, ५७.
स्थालक ९६, ७६.
स्पष्टता २७, १.
स्तौव ३५, ५.
स्वधा ९९, ५.
स्वभाव ८५, ५५.
स्वर ९८, ४६.
स्वर्गमार्गपद ८५, ४१.
स्वलिखित ६, २६.
स्वहस्त ७, १३.
स्वाचान्त २१, १, १६; ६५, १; ७३, २.
स्वाहा ९९, ५.
हरित ५, ८५.

శ్రీరస్తు.

శ్రీయోగీశ్వరాయనమః.

సకలనిగమనిగమాన్తేతిహాసషట్త్రింశత్స్మృత్యుక్త్యాప్త
తయాజేగీయ్యమాననిత్యనైమిత్తికక్రియాణామాధా
రభూతైః సర్వమునిపూజితైః అయాతయామప్రథ
మశాఖాధికారికణ్వమహర్షిభిః ప్రకటితోయం
కణ్వస్మృతినామకధర్మశాస్త్రగ్రన్థః.

శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్యపదకమలసేవాసమాసాదితాన
వద్యవిద్యావిశారదేన
కూచిపఞ్చాగ్నిసన్నాగుశాస్త్రిణా.
శ్రీమేధాదక్షిణామూర్తిచరణారుణాంభోజ
యుగళసేవాసమాసాదితానవద్యవాగ్విభూషితేన
ములుకుట్లవిశ్వనాథశాస్త్రిణా చ.
నానాదేశానీతనిఖిలకణ్వస్మృతిగ్రన్థానుసృత్య
సమ్యక్పరిష్కారీకృత్య నిఖిలసూరిచాతకజలధరాయమాన,

దినకరప్రసాదోపలబ్ధాయాతయామవేద
ప్రవర్తకశ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్యప్రియశిష్యైః
పున్నాడవేంకటరాయవర్యైః
ఆస్తికమహాజనమిత్యఖిలవైదికజనోపకారాయ.

స్వీయ్యావర్తమానేనతద్దక్షిణ [illegible] హరశాలాయామ్.
శ్రీమద్భావాహ్వ [illegible] శేషే శుభఫలప్రదే [illegible] సిద్ధిర్భ
సితేపక్షే దశమ్యాం [illegible] రేతుముద్రితః॥ [illegible] క్రియాతా
[illegible] చరామ్ [illegible] పాఞ్చసహి
[illegible] కర్ణాటదాత్రయక్షాం

శ్రీ కణ్వేశ్వరాయ నమః.

కణ్వస్మృతిః.

కణ్వం నత్వా మహాభాగా మునయో బ్రహ్మవిత్తమమ్ । యుగదేశప్ర
భేదేన సర్వధర్మాన్సనాతనాన్ ॥ ౧ ॥ పప్రచ్ఛురఖిలజ్ఞం తే లోకానాం హితకా
మ్యయా । ఋషయ ఊచుః । కణ్వ వేదవిదాం శ్రేష్ఠ సర్వలోకహితాయ వై ॥
౨ ॥ సర్వవైదికకృత్యానాం ముఖ్యాఽముఖ్యం గుణాఽగుణమ్ । ప్రవిభజ్య సమా
సేన సుస్పష్టం కథయస్వ నః ॥ ౩ ॥ ముఖ్యం కల్పమముఖ్యం చ గౌణం కామ్యమి
యత్తను । ఏవమేతత్తథా సోఽచేతాస్సాధ్యాఽసాధ్యం చ తత్పరమ్ ॥ ౪ ॥ చిత్తం
సర్వత్ర తత్రత్ర సర్వత్రిహాణాఽనువిస్తరమ్ । సుస్పష్టం సులభం తుర్య యో
గయోగ్యం తథా వద ॥ ౫ ॥ ఇతి పృష్టో బ్రహ్మనిష్ఠైరిదం ప్రోవాచ తాన్ప్రతి ।

కణ్వ ఉవాచ.

పృష్టం భవద్భిః పరమం రహస్యం సర్వసాధనమ్ ॥ ౬ ॥ చిత్తశుద్ధికరం బ్రహ్మజ్ఞాన
కారణమస్య వై । నశక్యం తేఽద్య వక్తుం వై శ్రోతుం చ వైస్తరాత్ ॥ ౭ ॥ అథాఽపి వః
ప్రవక్ష్యామి సంక్షేపాత్ప్రవిభజ్య తత్ । ముఖ్యాఽముఖ్యం విభజ్యైవ చిత్తశుద్ధ్యర్థం ద్వి
జోత్తమాః ॥ ౮ ॥ క్రియాః కర్మాణి కామ్యాని తాని తేఽనేకఫలదాః ॥ సర్వమీశ్వరపవే
త బుద్ధిర్యస్య సదా స్థిరా ॥ ౯ ॥ స ఏవ కృతకృత్యో హి సతు జ్ఞానస్య భాజనం । తతశ్చ
తస్య చ వైరాగ్యం తత్సన్న్యాసే విజాయతే ॥ ౧౦ ॥ కదాచిదపి కేనాఽపి నాఽత్ర కా
ర్యా విచారణా । యతః ప్రవృత్తం కృతం తేన పారమేశ్వరతుష్టయే ॥ ౧౧ ॥ తదతీయ
మమోఘం స్యాద్బ్రహ్మజ్ఞానైకసాధకమ్ । యథాశాస్త్రకృతం చ స్యాద్యథాశాస్త్ర
కృతమప్యథ ॥ ౧౨ ॥ పరమేశ్వరతుష్ట్యై స్యాత్కృతం యత్తత్ఫలం చ కేత్ । తస్మాదమీ
మాంసయా తత్ర పరమేశ్వరతుష్టయే ॥ ౧౩ ॥ కర్తవ్యం చైతత్కర్మ సర్వకర్మాణ్యుపక్ర

శ్రీపరమేశ్వరప్రీత్యర్థమితి సంకల్పనం.

మేత్ । పరమేశ్వరప్రీత్యర్థం కృత్వా తత్సముత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ కర్మాదిషు ప్రకు
ర్వీత తాన్యైవ సన్న్యాసపూర్వకం యః । సన్యసేత్సస్తు మహాత్మా స్యాద్యంతా పృశ్నివః ॥
౧౫ ॥ పరమేశ్వరశబ్దోఽయం ... హితైః ॥ వక్తవ్యం వైదికైస్సిద్ధిర్బ్ర
హ్మశబ్దోఽథవా సదా ॥ ౧౬ ॥ ... సత్యం తావన్మాత్రేణ సా క్రియా । న
వ్యర్థా స్యాత్తాదోషమూలస్థ ... వేత్ । ... తా ॥ ౧౭ ॥ సర్వాఽఙ్గోపాఙ్గసహి
తా సర్వశాస్త్రకృత్ ... కర్మాఽదౌ ప్రత్యహం

ద్వీపైః ॥౧౮॥ తత్ర దేశోఽఖిలానాం చ మేరుదక్షిణభాగగః । షట్పఞ్చాశత్ప్రభేదే
నః థిత స్తం తథా వదేత్ ॥౧౯॥ జమ్బూద్వీపం భారతస్య వర్షం భరతఖణ్డకమ్ ।
సర్వసాధారణం ప్రోక్తమిదం సఙ్కల్పమాత్రకే ॥౨౦॥ గఙ్గాయా అపి గఙ్గాయాః న
ర్మదాయా స్తథైవ చ । గోదావర్యాశ్చ కృష్ణాయాః కావేర్యాశ్చ తతః పరమ్ ॥౨౧॥
తామ్రపర్ణ్యాశ్చ సేతోశ్చ మధ్యభాగం వదే త్తదా । కాలం పరార్ధం ప్రథమం కల్పం
మన్వన్తరం యుగమ్ ॥ ౨౨॥ తత్సంవత్సరం మాసం ఋతుం పక్షం తిథిం తతః ।
క్రమాద్వారేణ సంయుక్తం సముచ్చార్య చ తాదృశే ॥ ౨౩ ॥ స త్తస్యాన్తేన హి
థాః కరిష్యామీతి కర్మణః । నామోచ్చార్య వదేదేవం ఏతత్సఙ్కల్ప ఉచ్యతే ॥ ౨౪॥

చాన్ద్రమానప్రశంసా.

సంవత్సరో ఋతుర్మాసో యుగపక్షౌ తిథి స్తథా । ఏతే కాలభేదాస్స్యుశ్చన్ద్ర
గత్యా సముద్భవాః ॥౨౫॥ యావత్కాలాత్మకశ్చన్ద్రస్య ప్రథమాయా ఉదీరితా ।
వృద్ధిక్షయా వా తావత్తు ప్రథమేత్యుచ్యతే బుధైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం సర్వేఽపి తి
థయః జ్ఞేయాః పఞ్చదశాఽపి వై । సుదీప్తస్య చన్ద్రస్య కలావృద్ధిక్షయాస్స్మృ
తాః ॥ ౨౭ ॥ ఘటికాషష్టిసాధ్యా హి ప్రకృత్యా దాపి తే పరమ్ । అతివృద్ధిక్ష
యసమ గతిభేదై స్తదా తదా ॥ ౨౮ ॥ యామార్ధయామ ఘటికాద్వి త్రిపఞ్చ
క్షణాదయః । వ్యవహారహీతాశ్చ స్యుస్తిథ్యాదీనాం నిశాపతేః ॥ ౨౯ ॥ తస్మా
త్సర్వేషు చాఽబ్దాఽది కాలభేదేషు చన్ద్రమాః । ఏక ఏవ భవేత్కర్తా నాఽన్యః కశ్చ
నచోదితః ॥ ౩౦ ॥ సూర్యాదీనాం తు కర్తృత్వముపచారాత్ప్రకీర్తితమ్ । వ
స్తుతస్తు చ కర్తృత్వం యాథార్థ్యాత్తు నిధోస్మృతమ్ ॥౩౧॥ తస్మాన్మానస్తు చాన్ద్రో హి
యం సర్వవైదికకర్మసు । పరిగ్రాహ్యో భవేన్మానం తేన మానేన వైదికః ॥౩౨॥
తస్మాత్సర్వాణి కర్మాణి నిత్యనైమిత్తికాన్యపి । పైతృకాణి చ దైవ్యాః యాని కా
న్యఖిలాన్యపి ॥ ౩౩ ॥ కర్మప్రయుక్తానిపి వా చాన్ద్రేణైవ సమాచరేత్ । క్రియ
మాణేఽన్యథా తస్మిన్నస్మిన్ కస్మింశ్చ కర్మణి ॥ ౩౪ ॥ పక్షమాసర్తుభేదస్య వ్య
త్యాసాత్సఙ్కల్ప ఏవ సః । అన్యథైవ భవేన్మానం తస్మాత్తత్కర్మ నిష్ఫలమ్ ॥ ౩౫ ॥
అన్యథైవం కృతం స్యాద్ధి తేన తత్ర వినశ్యతి । కాలభేదకృతం కర్మ తస్మాత్తం వితథాఽ
చరేత్ ॥ ౩౬ ॥ యుగాదిబ్రహ్మమానేష్వపి పక్షతిథయస్తత్ర ముఖ్యగాః । చాన్ద్ర
మానే సంభవన్తి క్లిష్టాశ్చ నియతాః పునః ॥ ౩౭ ॥ ఏతే కథితాస్సద్భిరస్యైవ హ్యా
నియతాః కిల । క్రాన్తయోః ఖలో లోకాః ... తేష్వగ్నిజాః ॥ ౩౮॥ తేషాం
మాసగ్నానామేదం ముఖ్యతస్తు న సంక్రమ్య ఏవ ప్రవృత్తే ॥ ౪౦ ॥ ఆదిమధ్యాన్తలక్షణా హి
త్యేన తథోదితమ్ ॥ ౩౯ ॥ తదా హి సన్ప్రకీర్తితః ॥ ద్యనియాప్యతే । ఇన్ద్రా
గ్ని హూయతేయుత్రమా ... గ్నిషోమాస్థితాముఖ్యా

సమాప్తా పితృసోమకా। కిఞ్చ తస్మాత్సపర్యాయశబ్దానాం తదనన్వయాత్ ॥ ౪౧ ॥ సరాశయో ముఖ్యమాసాస్తే హి మే కథితాశ్శివాః। చైత్రాదయో ద్వాదశాఽపి నతు మేషాదయస్తు తే ॥ ౪౨ ॥ మాసనామాఽన్యశబ్దాస్స్యుః కేచైతే ముఖత స్త్రిభిః । తానప్యుదాహరిష్యామి స్పష్టాఽర్థం సత్ప్రపావితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ద

సంకల్పకాలః.

ర్శాన్తః పూర్ణిమామధ్యః యుక్తార్థః ప్రతిపన్ముఖః । త్రింశత్తిథిః పక్షయుగం కృత్స్నాఽబ్జక్షయవృద్ధికః ॥ ౪౪ ॥ మాసవాచకశబ్దాస్స్యుస్త ఇమే తత్ర నేతరాః। సౌరమాసే ప్రవర్తన్తే మాసేషు కిల సర్వథా ॥ ౪౫ ॥ సర్వే మేషాదిశబ్దాస్తే రాశీనామేవ వాచకాః । సమాసానాం ముఖ్యతో వై గుణతశ్చేత్తదాఽనఘ ॥ ౪౬ ॥ తద్వాచకస్య కార్యాయ భవన్తి కిల తావతా । కథం తే ముఖ్యమాసాస్స్యుస్తద్వయం బ్రూహి తత్త్వతః ॥ ౪౭ ॥ చాన్ద్రం సంవత్సరః ప్రోక్తస్తస్మాదబ్దస్మృతం తతః । మాసం పక్షం తిథిం చాఽపి మాన్త్వానాఽనేన సన్తతమ్ ॥ ౪౮ ॥ సవ్యాగాలోచ్య సఙ్కల్పే వ్యత్యాసో న భవేత్తథా । తథా సముచ్చరేత్సర్వాన్సమ్యగ్వానతిక్రతః ॥ ౪౯ ॥ తిథ్యాదీన్యపి సఙ్కల్పే వ్యత్యాసేనోచ్చరేత్కదా । పునః కుర్యాత్తు తత్కర్మ నష్టం తత్తేన తావతా ॥ ౫౦ ॥ స్నానద్వయే నిత్యమేవ సఙ్కల్పం సమ్యగాచరేత్ । కాలాదీన్ ప్రవదేచ్చాఽపి త్వరన్యదితదా పునః ॥ ౫౧ ॥ సంప్రాప్తాఽస్మత్స్మరితత్వయద్వారేత తతః పునః । పరమేశ్వరతుష్ట్యర్థం కరిష్యామీతి వావదేత్ ॥ ౫౨ ॥ కరిష్యేవేతి వా నిత్యం నిత్యకర్మసు కేవలమ్ । అలమేతావదేవేతి రహస్యం వేత్తి తత్త్వనః ॥ ౫౩ ॥ యత్ర యత్రోచ్చార్యతే స శబ్దోఽయం పారమేశ్వరః । శ్రీశబ్దస్తత్ర తత్ర స్యాదన్యథాఽశుభభాఙ్నతు ॥ ౫౪ ॥ శంభు పుణ్య శుభ శ్రీభిరాద్యన్తతాఽలకీర్తనాత్ । భవన్తి శ్రీశుభావాపాస్తస్మాదేతాంస్తథావదేత్ ॥ ౫౫ ॥ అశౌచిప్రోక్తశమ్యాదిశబ్దానాం శ్రుతిమాత్రతః । భవన్త్యర్థ్యశ్శుభాస్సన్తో లారస్తాంస్తత్స్త్యజేత్ ॥ ౫౬ ॥ అశౌచమధ్యే యదితాన్ శ్రీశబ్దశుభపుణ్యకా । అశౌచీ ప్రవదేద్యోవా తస్యాఽశౌచన్యసత్వధా ॥ ౫౭ ॥ వృద్ధిరేవం భవేన్మాంసంతస్మాత్తానతియత్నతః । ప్రపమీత్యత్యజేన్మాన సమన్యథాఽనఘపం వై ॥ ౫౮ ॥ భవేదేవం న సన్దేహః అతస్తాంస్తత్ర సంత్యజేత్ । నైమిత్తికేషు సర్వత్ర సర్వేష్వపి శుభకర్మతః ॥ ౫౯ ॥ దేశం కాలవిశేషాంస్తాన్ సఙ్కల్పే ప్రవదేత్స్ఫుటమ్ । ఉక్తిరేవ హి సఙ్కల్పః కస్మాఽదిషు నమానసః ॥ ౬౦ ॥ సభాభ్యనుజ్ఞా చ వరాఽవశ్యకీ దక్షిణాథవా । తిథిభేదాన్మాసభేదాత్పక్షభేదాదృతోఽస్తు వా ॥ ౬౧ ॥ అబ్దభేదాత్కర్మనష్టం ప్రభవేన్నాత్ర సంశయః । భేదో నామాఽత్ర సఙ్కల్పే తథోక్తిరితి తత్స్మృతమ్ ॥ ౬౨ ॥ అయనస్య

ప్రభేదోక్తిర్న దోషాయ భవేత్కిల । యతో౽యం నస్య సతతం క్లృప్తిర్నాఽస్తి తత్తథా ॥ ౬౩ ॥ మేషాదీనామనేనైవ న తత్రస్య చ సర్వదా । ప్రభేదోక్తౌ న దోషో౽స్తి తేన తేషాం కదాచన ॥ ౬౪ ॥ ఉక్తిరావశ్యకీ నేతి సఙ్కల్పే శ్రుతిశాసనాత్ । తస్మాదక్షయ్యతాం మాసం పక్షం తస్య తిథిం శివామ్ ॥ ౬౫ ॥ సఙ్కల్పే హ్యుత్సృజన్ కుర్యాత్ప్రవదేత్సర్వకర్మసు । ఏతేషామన్యథోక్తౌ చేత్సఙ్కల్పే తచ్చ కర్మ వై ॥ ౬౬ ॥ నష్టమేవ ప్రభవతి తేన తత్తు పునశ్చరేత్ । అన్యథా దోషమా

వైదికకర్మనిర్ణయః.

ప్నోతి నాఽత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౬౭ ॥ శ్రుతిస్మృత్యుదితం కర్మ విహితం వైదికస్య యత్ । తముక్తేనైవ మార్గేణ కర్తవ్యం నాఽన్యథాచరేత్ ॥ ౬౮ ॥ యది ప్రమాదేన కృతమన్యథా శాస్త్రవర్తనః । తస్య తద్దోషశాన్త్యర్థం సత్యశ్చిత్తం శ్రుతీరితమ్ ॥ ౬౯ ॥ స్మృత్యుక్తం వాఽథ సూత్రోక్తం పురాణోక్తం తథాఽపి వా । సమాచరేద్విధానేన భక్తిశ్రద్ధాపురస్సరమ్ ॥ ౭౦ ॥ కృతమాత్రే తు తస్మిన్వై ప్రాయశ్చిత్తే కృతాత్మతః । తద్దోషో విలయం యాతి తేనాఽయం స్యాత్కృతీ శుచిః ॥ ౭౧ ॥ భవేదేవ న సన్దేహః న చేద్దోషో౽భివర్ధతే । కాలేన మహతా భూయం దృషత్స్వవటబీజవత్ ॥ ౭౨ ॥ తస్మాద్దోషం సముద్ఘాతం సర్వప

నిద్రాపనోదనకృత్యమ్.

ఞ్చ శామయేత్ ॥ తతో వై ప్రాతరుత్థాయ స్మరేదీశ్వరమవ్యయమ్ ॥ ౭౩ ॥ పాదప్రక్షాళనం కృత్వా చ వ్యవిధానతః । సప్త సాగరాన్ సప్త మేరుం మన్దరపర్వతమ్ ॥ ౭౪ ॥ గన్ధమాదనసంజ్ఞం చ లోకాలోకం గిరీశ్వరమ్ । హిమవన్తం చ శైలాన్ పునరన్యాన్ శుభాకరాన్ ॥ ౭౫ ॥ పతివ్రతాః పవిత్రా నహల్యాం ద్రౌపదీం శివామ్ । తారాం మన్దోదరీం పుణ్యాం సత్యకళ్యాణ సున్దరీమ్ ॥ ౭౬ ॥ సీతామరున్ధతీం లక్ష్మీం భారతీం పరమేశ్వరీమ్ । కాత్యాయనీం సునన్దాం చ మైత్రేయీం బ్రహ్మవాదినీమ్ ॥ ౭౭ ॥ ఇన్ద్రాణీం పునరన్యాంశ్చ నిత్యకళ్యాణమూర్తికాః । బ్రహ్మర్షీన్ మహాభాగాన్ బ్రాహ్మణాన్ సంశితవ్రతాన్ ॥ ౭౮ ॥ లోకపాలాన్ లోకనాథాన్ బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాన్ । స్మృత్వా బ్రహ్మైక్యసన్ధానం కృత్వా బ్రహ్మాఽహమిత్యపి ॥ ౭౯ ॥ సర్వేభ్యశ్చ నమస్కార్యాత్మనాద్భ్య ఇతి వైవదేత్ । తత్ర ధ్యానస్మరణయోః కాలాఽధికో యమోఽనహి । ౮౦ । యదాఽవకాశో లభతే తదా నిత్యం తు శక్యతే । కర్తుం

పాదప్రక్షాళనవిధిః.

కాలాఽభావవశాత్ప్రాతః స్మృతిద్వ్యేశివ్యతే ॥ ౮౧ ॥ పాదప్రక్షాళనం నిత్యం వక్ష్యే హ్యభియుక్తశ్చరేత్ । యద్యన్యథా కృతం తత్తు తదాఽంధవస్త్రతనేపదమ్ ॥ ౮౨ ॥

మూత్రమేవభవేన్నూనందక్షిణాఽభిముఖాత్పరే । ఉదగాభిముఖేచేత్తు
జ్జలంత్యక్తమేవహి ॥ ౮౩ ॥ ప్రాక్తుచేత్తజ్జలంసద్యంతత్స్పృష్టోఽయంహిజా
యతే। పాదప్రక్షాళనంతస్మాత్పశ్చిమాఽభిముఖేనహి ॥ ౮౪ ॥ కర్తవ్యంసత
తంయత్నాన్నాఽన్యథాహారితాబ్రవీత్ । పార్వకాలికధర్మోఽయంపార్వ
వర్జికఏవచ ॥ ౮౫ ॥ నైశికోనఖిలోభూయనాసంనిశ్చినుతోఽధునా । శ్రా
ద్ధేవివాహేయజ్ఞేచనాజ్ఞాంస్వస్యపరస్యవా ॥ ౮౬ ॥ దిగియంనియతాప్రోక్తా
తత్కర్మణ్యాగతేసతి । దక్షిణాఽపృతేతస్మిన్కదాచిద్యదిమోహతః ॥ ౮౭ ॥
అయంమన్త్రోద్విజపాఽఘ్నపాన్యత్పవమానస్సువర్జనః । ప్రాచ్యాదిశస్తథామన్త్రి
స్త్రమత్తరఇతిశ్రుతిః ॥ ౮౮ ॥ ఉత్తరస్యాందిశిప్రోక్త స్తస్యాఅప్యుత్తరోమ
హాన్ । శ్రాద్ధకాలేస్వయంచేత్తు తదావిప్రస్యవావశాత్ ॥ ౮౯ ॥ తస్యాఽ
స్యచాఽనువాకస్య దశవారజపోభవేత్ । మాజ్జ్యాంహోమమేనచేద్బ్రూ
యస్తథాకర్మస్వదితుఁవై ॥ ౯౦ ॥ అగ్నేస్తేజస్విన్ననువాకంద్వాదశవారక
మ్ । అగ్నేస్స్ఫురతస్త్రిస్పృశేపీత్వాశిపీడనే ॥ ౯౧ ॥ శ్రీసూక్తపూర్వాఽ
నువాకంతతోఽపిద్విగుణంజపేత్ । యజ్ఞేషుసమ్యగ్యజూంషిపత్న్యంచా
నువాకకమ్ ॥ ౯౨ ॥ పురుషసూక్తంవైష్ణవంచఋచంద్వాదశవారకమ్। ప్ర
జపేదేవతస్మాత్తుపాదప్రక్షాళనంసదా ॥ ౯౩ ॥ పశ్చిమాఽభిముఖేనైవకర్తవ్యం

గణ్డూషవిధిః.

నాఽన్యథాకృతమ్ ॥ ముఖశుద్ధింకుర్వన్నైవనిత్యంగణ్డూషమాచరేత్ ॥ ౯౪ ॥
సర్వతోముఖహస్తాభ్యాంశుద్ధాభ్యాంప్రాఙ్ముఖోఽథవా। ఉదఙ్ముఖోయథేచ్ఛం
వావాఽశుద్ధిరతఃస్మృతా ॥ ౯౫ ॥ తథాశుద్ధాభిరద్భిర్వాఽపిపశ్యపిసచాఽచరే
త్ । యదిగణ్డూషకాలేతుముఖాచ్ఛ్వాసప్రజాయతే ॥ ౯౬ ॥ వాక్గతంతజ్జలం
తస్యశ్వమూత్రసమ్యశంభవేత్ । నిష్ఠోపపరిహారాయగాయత్రీంశతంభవేత్ ॥
౯౭ ॥ ఏవమాచమనేప్రోక్తంజలపానేచభోజనే । భక్షణేచాఽపిభక్ష్యాణాం
ఖాద్యానామపిఖాదనే ॥ ౯౮ ॥ భోజ్యానాంభోజనేచాఽపి తథావైలేహ్య
శోష్యయోః । అశక్యంసర్వథాకర్తుంతత్కర్మసమాచరేత్ ॥ ౯౯ ॥ య
దిశక్యంతథాకుర్వన్నసిద్ధ్యేస్సరయన్నృపస్థితః । సిద్ధోపపరిహారాయపూర్వవత్తం
సమాచరేత్ ॥ ౧౦౦ ॥ సిశేషతస్తక్రదధిపయోమధుఘృతాఽదిము। యదిశ
బ్దస్సముత్పన్నఃపానేవాభక్షణేయది ॥ ౧౦౧ ॥ మహానర్థోభవేత్తద్యస్తద్ద్రవ్యం
మద్యమేవహి । భవేదేవనసన్దేహస్తస్యదిక్తంతతస్త్విదమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ వక్ష్యే
త్ర్యహంవాకాహారఃనిరాహారోదినత్రయమ్ । అష్టానాంవాచతుర్ణాంవాబ్రాహ్మ
ణానాంచభోజనమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ కుర్యాదేవనసన్దేహోఽథవాగాయత్రీమా
చరేత్ । త్రిసహస్రంచవంమాసంవంహితాత్రయమేవవా ॥ ౧౦౪ ॥

స్నానవిధిః.

ఋఅగ్నిర్వ్యాస్యానువాకకమ్ ॥ స్నాత్వా సఙ్కల్పవిధినా ప్రజపేత్పఞ్చ వారక
మ్॥ ౧౪౭ ॥ పవిత్రపాణిరాచాన్త ఉపవిశ్యైవ నాఽన్యథా । తిష్ఠన్ధావన్ప్రజ
ల్పన్వా జపేద్యది నిరర్థకమ్ ॥ ౧౪౮ ॥ భవేదేవ న సన్దేహస్తత్స్నానం సమా
చరేత్ । యది స్వర్ధ్యాం ప్రకుర్వీత చాఽకృత్వా దన్తధావనమ్ ॥ ౧౪౯ ॥ వ్య
ర్థా భవేత్తు సా సర్వా తస్మాత్తద్భ్యయపవై । దన్తధావనతః పశ్చాత్కుర్వీతై
తయథావిధి ॥ ౧౫౦ ॥ అపాం ద్వాదశగణ్డూషైః పైత్యస్య శుద్ధిర్భవిష్యతి । తథై
వ పైత్ర్యకే కుర్యాత్తద్భిన్నేషు తథా న తు ॥ ౧౫౧ ॥ నిత్యం స్నానం ద్విజః కుర్యాత్ప్రా
తరుత్థాయ ధర్మతః । దేవర్షిపితృతృప్త్యర్థమన్యథా తేఽఖిలాః పరమ్ ॥ ౧౫౨ ॥
శవత్త్యైనం జీవనాశావ శతః పితరాప్తితే । స్నాతుం ప్రయాన్తం విబుధాః పిత
రో మునయోఽఖిలాః ॥ ౧౫౩ ॥ తృష్ణాపయోఽర్థినస్సన్తః సుధావన్తి పృష్ఠ
తః । యది తేషాం తజ్జలం హా అదత్వా వలీ వా భ్యతః ॥ ౧౫౪ ॥ సర్వేస్యాఽగ్ని
సముత్సృష్టమన్యత్ర కిల గచ్ఛతి । తూష్ణీం చ నిరాశా భవేత్తచ్చాపభాజన
మ్ ॥ ౧౫౫ ॥ తస్మాత్స్నాత్వా ప్రయత్నేన దేవాదీనాం విధానతః । దేయ
మేవ భవేన్నిత్యం సర్వస్వాఽగ్నిర్గతమ్ ॥ ౧౫౬ ॥ స్నానాఙ్గతర్పణం చాఽపి
నిత్యం కార్యం విధానతః । అకృతే తర్పణం తస్మిన్వ్యర్థమేవ ప్రభవేత్తత్ ॥ ౧౫౭ ॥
కుర్వీత తర్పణం సర్వస్నానేషు కిల మార్జనమ్ । సఙ్కల్పం తద్ద్వయం చాఽపి న చే
త్స్నానం తు తద్భవేత్ ॥ ౧౫౮ ॥ యద్యశక్తో భవేత్స్నాతుం సలిలేషు విధా
నతః । నదీతటాకకూపేషు స్నానముష్ణేన వాచరేత్ ॥ ౧౫౯ ॥ కణ్ఠస్నానం
కటిస్నానం పాదస్నానం తు వాచరేత్ । తత్రాఽపి యద్యశక్తశ్చేత్సర్వముష్ణే
న వాచరేత్ ॥ ౧౬౦ ॥ అథవా కాపిలస్నానం ప్రోక్షణస్నానమేవ వా । స్నా
తస్నానం వా కుర్వీత శుద్ధవస్త్రేణ మార్జయేత్ ॥ ౧౬౧ ॥ కాయాఽనుగుణత
స్సర్వం కార్యమేవ న చాఽన్యథా । ప్రాతస్సంధ్యోపరి స్నానం ష్ణాయామాత్రం తు
విధీయతే ॥ ౧౬౨ ॥ మధ్యాహ్నే తు యథాశాస్త్రం శక్త్యా సర్వం సమాచరేత్ ।
జలస్నానం సర్వదా చేదశక్తస్తు మేవ వై ॥ ౧౬౩ ॥ కాయాఽనుగుణతోయ
ద్వా స్నానమేకం సమాచరేత్ । బహుప్రోక్తేషు పూర్వేషు దివ్యస్నానం విశే
షతః ॥ ౧౬౪ ॥ దుర్లభం స్యాద్ధితద్ధి గఙ్గాస్నానసమం హితత్ । న సఙ్క
ల్పాఽది తత్ర స్యాత్తర్పణం ప్రాణసంయమః ॥ ౧౬౫ ॥ తథైవాఽచమనం వాఽ
పి వాయవ్యేఽపి తథైవ వై । తత్తు ప్రయత్నసాధ్యం స్యాత్స్వయం ప్రాతస్తథాఽ
స్తరే ॥ ౧౬౬ ॥ న వాయవ్యసమం స్నానం త్రిషు లోకేషు విద్యతే । తద్గఙ్గా

స్నానతులితంపశ్చపాతకనాశనమ్ ॥ ౧౬౭ ॥ ఉపపాతకసన్దోహనిర్మూలీకర
సన్ధ్యావన్దనవిధిః.
ణతుగుణమ్॥తతస్సన్ధ్యాంప్రకుర్వీతశక్తస్స్నానప్రపూర్వికామ్॥౧౬౮॥సతుత్రయ
హితాంపూర్వాంపశ్చిమాంసూర్యసంయుతామ్। అపోవాదిత్యమన్త్రేణార్ఘ్య
సంయత్రియాయతేసదా॥౧౬౯॥ బ్రాహ్మణస్యైవసన్ధ్యాస్యాత్సన్ధ్యావహ్నేగురో
ముఖాత్ । పాత్వాగ్నిపూర్వాక్తవ్యాగాయత్ర్యార్ఘ్యత్రయంచరేత్ ॥ ౧౭౦॥
సమ్యగుచ్చార్యతాంవర్ణస్వరతఃక్రమతస్తథా । బ్రాహ్మణ్యమూలంసైవస్యా
న్నాన్యదస్తిజగత్త్రయే ॥ ౧౭౧ ॥ తన్మూలంతుతతస్సాహిసన్ధ్యావాంత్రి
తయేఽనిశమ్ ।జప్యాస్తిత్యైనైకనియమశక్తైర్యత్నశతాఽధికాత్ ॥ ౧౭౨ ॥
ఏతన్మన్త్రేడపేనైవబ్రాహ్మణానాంమహాత్మనామ్। సర్వలోకైకవన్ద్యత్వంస
ర్వాఽచార్యత్వమేవచ ॥ ౧౭౩॥ వశ్యాఽకర్షణవిద్వేషస్తమ్భనోచ్చాటనాఽ
దికమ్ । నిగ్రహోఽనుగ్రహోసర్వమహిమానర్వపూజ్యతా ॥ ౧౭౪॥ ఏతన్మూ
లానిసర్వాణితస్మాదేతంమనుంపరమ్ ॥ యథాశాస్త్రమధీత్యైవస్వరవర్ణక్ర
మాఽన్వితమ్ ॥ ౧౭౫ ॥ సమ్యగేవజపేద్విద్వాన్త్రిసన్ధ్యాసుయథోక్తితః ।
అస్యాస్తుబ్రహ్మవిద్యాయాస్స్వరవర్ణాఽదిశూన్యతః ॥ ౧౭౬ ॥ సన్ధ్యాత్ర
యాఽకరణతఃబ్రాహ్మణ్యంనూపితంతథామ్। దోషయుక్తంచభవతివర్ణోచ్చా
రణతఃపరమ్ ॥ ౧౭౭ ॥ వర్ణస్వరాదిశూన్యేనవ్యత్యాసస్వరతస్తథా । త
ద్బ్రాహ్మణ్యంతాన్యగేవభవేదేవనసంశయః ॥ ౧౭౮॥ ఏతన్మన్త్రసమీచీన
ప్రోక్త్యాకర్మణిసైన్యకే ।॰ అధ్యానస్సర్వేఽపిసిధ్యన్తి తద్బ్రాహ్మణ్యంచవపు
ష్కలమ్ ॥ ౧౭౯ ॥ అతిశుద్ధంమహాద్భిర్మన్త్రప్రభవేద్వీర్యవత్తరమ్ । తదు
ర్వింశతివర్ణానాముక్తిమాత్రేణకేవలమ్ ॥ ౧౮౦ ॥ అభానమాత్రబ్రాహ్మణ్యం
తత్రతిష్ఠతికేవలమ్। తస్మాత్సమ్యక్స్వరయుతంతన్మన్త్రంవేదచోదితమ్॥ ౧౮౧॥
విప్రత్వసిద్ధయేధీమాన్సన్ధ్యాకర్మాణిసాధయేత్ । బ్రహ్మార్ధ్యానాఽర్ఘ్యమాత్రా
యపురాపన్మభువాఽఖిలాః ॥ ౧౮౨ ॥ శ్రుతమోపిశపత్వేనబ్రాహ్మణానాం
ప్రవర్తితాః ।॰తస్మాద్వేదావిధానేన సమ్యగ్గురుముఖాత్పరమ్ ॥ ౧౮౩ ॥
అధీత్యాఽగ్రంపదంతత్థాంగాయత్రీంశిరసాసహ । నిత్యమావర్తయేద్భక్త్యాత్రి
సన్ధ్యాసుశుభోదః ॥ ౧౮౪ ॥ భూత్వాస్నాత్వాస్వరైస్తత్తద్వర్ణకైరతిశో
భనైః।ప్రజపేద్బ్రాహ్మణోధీమాంస్తదర్థస్యాఽనుచిన్తయా॥౧౮౫ ॥ యోనః
ప్రచోదయాన్నిత్యంధియఃకర్మసుసత్సువై । వరేణ్యంసవితుశ్చాఽపిదేవస్య
రమాత్మనః॥ ౧౮౬॥ గాయత్ర్యాఖ్యంతుతద్భర్గతేజోధీమహిచిన్తయా। స్త్యే
వంప్రజపేద్భక్త్యాబ్రాహ్మణోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౮౭ ॥ ఏవంతదర్థోమనసాను
స్మరణప్రపూర్వకమ్ । జపంకరోతియస్సోఽయంనచబ్రహ్మవిదాంవరః॥ ౧౮౮॥

జీవన్ముక్తో౽పి సో౽యం స్యాద్ద్రష్టవ్యో౽యం మహాత్మనామ్ । యోగినామపి ది
వ్యానాం తదర్థస్య మహాజపః ॥ ౧౮౯ ॥ తల్లాభో యస్య కస్యాపి స సర్వేషాం
భవేద్గురుః । తాదృగర్థానుసన్ధానం యస్య స్యాత్స తు చోదితః ॥ ౧౯౦ ॥ సత్యం జ్ఞా
నమనన్తం వై సచ్చిదానన్దలక్షణమ్ । పరబ్రహ్మ పరం ధామ పరం ధ్యేయం పరాత్ప
రమ్ ॥ ౧౯౧ ॥ జగద్ధేతుః శ్రుతిప్రోక్తం జగజ్జన్మాదికారణమ్ । న సన్దేహో౽త్ర క
థితస్సన్దేహీ పాపభాగ్భవేత్ ॥ ౧౯౨ ॥ తాదృగర్థానుసన్ధానకర్తా యస్తస్య కే
వలమ్ । అపేక్షం నాస్తి కిమపి లోకేస్మిన్ సచరాచరే ॥ ౧౯౩ ॥ స ఏవ కృతకృ
త్యో వై స ఏవ బ్రహ్మవిత్తమః । తత్సమో మగ్లభో లోకే సహి యోగ్యో౽పి కిం పునః ॥
౧౯౪ ॥ పరం త్వత్ర ప్రవక్ష్యామి కేవలం వస్తుతస్తథా । బహవో బ్రాహ్మణా భూమౌ
మన్త్రమాత్రం సలక్షణమ్ ॥ ౧౯౫ ॥ సముచ్చరన్తస్తత్పరమం భక్త్యా సన్ధ్యాము
పాసతే । తావతైవా౽త్ర జగతి చోదయా౽స్తను హ్యాస్మృతౌ ॥ ౧౯౬ ॥ ఏతా
వతి చ తద్వృష్టిర్భవా౽భావా శివా౽శివా । సుఖః మక్షే జన్మమృత్యుర్జగత్కార్యం
ప్రవర్తతే ॥ ౧౯౭ ॥ జగత్కృత్యం జగత్కర్తా చకమ్మే విప్రసన్ధ్యయా । యేన కేనచిద
న్యేన గుహ్యమేతన్మయోదితమ్ ॥ ౧౯౮ ॥ సర్వేషామపి లోకానాం సర్వేషాం నాకి
నామపి । బ్రహ్మవిష్ణుమహేశానముఖానాం బహూనాం కిము ॥ ౧౯౯ ॥ సర్వకృత్యం స
న్ధ్యయైవ సమ్యగేవం సుపాదితమ్ । బ్రాహ్మణానాం ప్రసాదేన న చేత్కిమపి నా౽
స్తి వై ॥ ౨౦౦ ॥ సన్ధ్యాభావే సర్వలోక వినాశస్స్యాదపి వై । భవేదేవ న స
న్దేహః బ్రాహ్మణాస్తాదృశా హి వై ॥ ౨౦౧ ॥ సర్వత్రా౽పి చ వర్తన్తే తథాపి చే
త్తత్తు కేవలమ్ । తిష్ఠేత్తిరోహితత్వేన దేవాజ్ఞా తాదృశీ వరా ॥ ౨౦౨ ॥ బ్రా
హ్మణాస్సర్వజగతాం నిదానం పరమం తరామ్ । తద్వినా చేన్న కిమపి తేనైవైత
త్ప్రవర్తతే ॥ ౨౦౩ ॥ తత్కారణం హి గాయత్రీ వేదమాతా జగన్మయీ । తయై
తత్సృజ్యతే సర్వం తయైతత్పాల్యతే పరమ్ ॥ ౨౦౪ ॥ సంహ్రియతే తయైవేతి
సైషా కిల జగత్ప్రసూః । స్త్రీలిఙ్గేన శ్రుతౌ నిత్యం హేలయా వ్యవహ్రియతే ॥ ౨౦౫ ॥
లిఙ్గానాం వచనానాం చ హ్యదయ్యం తత్ర బ్రహ్మణి । సర్వలిఙ్గైస్సర్వశబ్దైర్వచనై
రఖిలైరపి ॥ ౨౦౬ ॥ ప్రతిపాద్యే పరం బ్రహ్మ న్యాన్యత్కిమపి విద్యతే । స్త్రీ
లిఙ్గవ్యవహారో౽యం యథా భవతి తత్తదా ॥ ౨౦౭ ॥ దేవతా హృదయాత్ప్రో
క్తం పుంలిఙ్గో దేవబుద్ధితః । నపుంసకే బ్రహ్మబుద్ధ్యా తదేతదఖిలం స్మృతమ్ ॥ ౨౦౮ ॥
గాయత్ర్యాస్తు ఛన్దో వై గాయత్ర్యేవ న చేతరత్ । విశ్వామిత్రఋషిః ప్రోక్తో దే
వతా సవితా స్మృతా ॥ ౨౦౯ ॥ ముఖమగ్నిస్సమాఖ్యాతశ్శిరో బ్రహ్మ ప్రకీర్తి
తః । నారాయణస్తు హృదయం శిఖా రుద్ర ఇతీరితః ॥ ౨౧౦ ॥ మహామన్త్రస్య
తస్యా౽స్య వర్ణగ్రహణమాత్రతః । బ్రాహ్మణ్యం ముఖ్యతః ప్రోక్తం ప్రథమం త్వ

తతఃపునః ॥ ౨౧౧ ॥ స్వరవర్ణసమీచీనసముచ్చారణతఃపరమ్ । పాఠకుల్యం
తస్యసంప్రోక్తంరాహిత్యాత్తుస్వరస్యతు ॥ ౨౧౨ ॥ తద్వార్బ్రాహ్మణ్యమే
వస్యాల్లుప్తవర్ణస్తునధ్యమే । అబ్రాహ్మణ్యంప్రకథితంతయోర్బ్రాహ్మణ్య
యోస్తతః ॥ ౨౧౩ ॥ పరివర్తరాద్యయత్నేనకాలేనమహతాశనైః । వేదా
భ్యాసముఖేనైవగాయత్రీంగురువాక్యతః ॥ ౨౧౪ ॥ సమీచీనాంతుకృత్వైవమాం
ప్రజపేన్నిత్యమాజపా । శోధనంతుహిగాయత్ర్యాః వేదాఽభ్యాసపరోభ
వేత్ ॥ ౨౧౫ ॥ వేదాఽభ్యాసేనవాగ్దోషాఃదుష్టవర్ణస్వరాదికాః । శనైశ్శనైర్వి
నశ్యన్తివశ్యవాగ్భవతీచ ॥ ౨౧౬ ॥ ఏతదర్థంపురాబ్రహ్మతస్మాదధ్యాహ్నిక
కర్మణి । హంసమన్త్రేఽర్ఘ్యమేకంగాయత్ర్యాఽకల్పయత్ప్రభుః ॥ ౨౧౭ ॥
తస్మిన్మన్త్రేసమీచీనస్యాధీనేసతితత్పరమ్ । సమ్యగ్వక్తుంహిశక్యన్తేమన్త్రా
స్సర్వేఽత్రకర్మణి ॥ ౨౧౮ ॥ తస్మాదధ్యయనంనిత్యంగాయత్ర్యాఃకిలకేవలమ్ ।
సమీచీనోచ్చారణైకహేతవేతస్యనాఽన్యథా ॥ ౨౧౯ ॥ తస్మాదేవంవిధిఖ్యా
తఃగాయత్రీగ్రహణాత్పరమ్ । వేదైకాఽధ్యయనంనిత్యం తత్సంస్కారైకహే
తవే ॥ ౨౨౦ ॥ ఏవంసతియోమూఢోగాయత్రీగ్రహణాత్పరమ్ । అధీత్యై
వతుతంవేదమసంశోధ్యైవతామపి ॥ ౨౨౧ ॥ గాయత్రీంప్రణవసంయుక్తా
ముచ్చరేద్వేదవర్జనాత్ । శ్రమమన్యత్రకురుతేశాస్త్రజాలేవృథాశ్రమీ ॥ ౨౨౨ ॥

వేదాధ్యయనవిధిః.

వేదారతేస్తుయోలోకేసోఽస్యాధీనైకవాగ్భవేత్ । వేదిస్యాధీనవాక్స్యేక్తస్తే
నమన్త్రాదికంసదా ॥ ౨౨౩ ॥ సమ్యగుచ్చారణాద్యేవసభవేత్ఫలసన్తతమ్ ।
సర్వదతస్తువేదీస్యాత్సర్వసిద్ధిశ్చతేనసః ॥ ౨౨౪ ॥ ప్రథవేదపితేనైవవేదం
నిత్యంసమభ్యసేత్ । వేదాః వేదానచేద్వేదంశాఖామాత్రంతుకేవలమ్ ॥ ౨౨౫ ॥
అధ్యేతవ్యంప్రయత్నేననచేద్బ్రాహ్మణస్మృతః । మూర్బ్రాహ్మణోవానోచేత్తు
బ్రాహ్మణబ్రువస్నసంశయః ॥ ౨౨౬ ॥ అథవాబ్రహ్మబన్ధుస్స్యాత్తపతేబ్రహ్మ
యోనిజాః । స్వకృత్యైస్తుచతుర్భిస్తైస్త్రీషాంలక్షణముచ్యతే ॥ ౨౨౭ ॥ బ్ర
హ్మవీర్యసముత్పన్నస్సమ్యగ్జాతిస్సంస్కృతః । అశ్రోత్రియైకతాలేన
కర్మశాఖైకసంస్కృతః ॥ ౨౨౮ ॥ అబ్రాహ్మణఇతిప్రోక్తః మన్త్రాఽభావ
జపాదికః । గర్భాధానాదిసంస్కారైచోలోపేనయనైర్యుతః ॥ ౨౨౯ ॥ వేద
శూన్యేనతత్పిత్రాసద్భిర్మక్తైర్నప్రపూజితైః । సదనతత్కృతసంస్కారఃదుర్బ్రా
హ్మణఇతిస్మృతః ॥ ౨౩౦ ॥ మన్త్రశూన్యకృతైస్సర్వైస్సంస్కారైర్బ్రాహ్మ[illegible]
త్రతః । కృతసంజ్ఞైఃప్రతిష్ఠాద్యైర్విప్రవ్యవహారపూర్వతః ॥ ౨౩౧ ॥ సంస్కృ
తస్యాఽబ్రాహ్మణబ్రువస్తోక్తంసమాధరస్తునః । గృహీతమాత్రగాయత్రీవర్ణక

స్వ్వరతూన్యతః ॥ ౨౩౨ ॥ అకాలకృతసన్ధ్యాఽఽఖ్యస్య స్యాత్పణ్డితమాన్యతి । కిం
తేదవేతియతిః జ్ఞేద్వైదోవానిఖిలోఽథవా ॥ ౨౩౩ ॥ యతిః శ్వైనిఖిలా
నాంపాద్యావతః స్యాఽపినాస్తిహి । ఇత్యేవం ప్రలపన్ దుష్టః దుష్టైరితియు
క్తిభిః ॥ ౨౩౪ ॥ దూషయన్ శ్రోత్రియాన్విప్రాన్ శాస్త్రమాత్రకృతశ్రమః ।
బ్రహ్మబన్ధురితిఖ్యాతః బ్రహ్మవిద్భిస్తతస్సదా ॥ ౨౩౫ ॥ తస్మాద్వేదాఽధ్యయనతో
గాయత్రీం వేదమాతరమ్ । ఉపనీతేఽవటుం యత్నాత్సమైర్ద్వాదశవత్సరైః ॥ ౨౩౬ ॥
కృత్వా శుద్ధాం సమీచీనాం శాస్త్రస్వరసమన్వితామ్ । సన్ధ్యాత్రయే చ ప్రజపే
[illegible]ద్య శేషజపేన వై ॥ ౨౩౭ ॥ గాయత్రీసిద్ధిదాయస్యాచ్ఛన్దైర్వృవతినాఽన్య
థా । శుద్ధస్వరయుతా దేవీ హంసమన్త్రసమన్వితా ॥ ౨౩౮ ॥ సమ్యగ్జప్తా
బ్రహ్మదివ్యసాయుజ్యఫలదాయినీ । సమ్యగుచ్చరణం పూర్వం ఋషిదేవాఽ
దిచిన్తనమ్ ॥ ౨౩౯ ॥ పశ్చాద్వ్యాసస్తదర్థస్యాఽనుసన్ధానం తతః పునః । ఉత్తరో
త్తరతో ముఖ్యస్సర్వమన్త్రాఽనుచిన్తనమ్ ॥ ౨౪౦ ॥ సిద్ధ్యత్యేవ న సన్దేహశ్చిన్త
నం తచ్చ వైక్రమాత్ । అనేకజన్మకృతిసో భవిష్యతి న చాఽన్యథా ॥ ౨౪౧ ॥
అసావాదిత్యో బ్రహ్మేతి ధ్యానరూపకృతేతరామ్ । సన్ధ్యాయాన్స మనుష్ఠాన
హీనాఽర్థతాయై ప్రచోదితాః ॥ ౨౪౨ ॥ అపోహిష్ఠాత్రయో మన్త్రాః యజుష్టైన
నవస్మృతాః । ప్రోక్షణే వినియుక్తాస్స్యుర్దధిక్రావ్ణా చ సఙ్గతాః ॥ ౨౪౩ ॥
హిరణ్యాదిచతస్రశ్చ ద్రుపదా చ శివా తథా । స్నానమాచమనం చాపి ప్రాణా
యామస్తతః పునః ॥ ౨౪౪ ॥ సజలోఽప్యనిఖిలం చైతత్సన్ధ్యానుష్ఠానహేతవే ।
తత్పూజారూపమేవ స్యాదర్ఘ్యదానం సమన్త్రకమ్ ॥ ౨౪౫ ॥ ర[illegible]నిరసనా
దన్యదర్చనం తస్య కిం స్మృతమ్ । తేనాఽర్చయిత్వా తం ధ్యాయేద్బ్రహ్మత్వేనాఽ
థ తత్స్వయమ్ ॥ ౨౪౬ ॥ అస్మీతి చైవం సన్ధ్యా హి సన్ధ్యోపాస్తిం తు సమాచరేత్ ।
ఉభయోః కాలయోర్మధ్యే ద్వివారం బ్రాహ్మణస్సదా ॥ ౨౪౭ ॥ మధ్యసన్ధ్యా
చ కర్తవ్యా మధ్యాహ్నే తద్వదేవ హి । త్రివారమనుస్వహం ప్రోక్తం సన్ధ్యాకర్మ
ద్విజన్మనః ॥ ౨౪౮ ॥ యావజ్జీవం భావనా సా [illegible] స్తం న చేదపి । అగ్నిష్ఠ
[illegible]నాత్పరం సమ్యగసావాదిత్యమన్త్రకమ్ ॥ ౨౪౯ ॥ వదేద్వా చా కేవలం
నాతావన్మాత్రేణ కేవలమ్ । బ్రహ్మణ్యమసుస్థిరం తిష్ఠేత్ తతః కుర్యాత్ప్రదక్షి
ణమ్ ॥ ౨౫౦ ॥ బ్రాహ్మణ్యం గోపనీయం హి సర్వవేదేషు సర్వదా । మన్త్రోక్తి
మాత్ర[illegible]నిత్యం తదర్థం స్యాఽనుచిన్తనమ్ ॥ ౨౫౧ ॥ యోగినామనుష్యశక్యం
[illegible]త్తతః కర్తా యశ్చ కశ్చన । సమహాత్మా మహాభాగో బ్రహ్మనిష్ఠో మహాము
నిః ॥ ౨౫౨ ॥ జీవన్ముక్తశ్చ బ్రహ్మైవ నాఽత్ర కార్యా విచారణా । సన్ధ్యామూ
లమిదం బ్రాహ్మ్యం స్నానమూలం తథైవ చ ॥ ౨౫౩ ॥ శౌచమూలం తు మన్త్రాః

లః జపమూలం క్రియాపరమ్ । వేదశాస్త్రే హి మూలం చ సర్వం గాయత్రికాస్మృతమ్॥ ౨౫౪॥ ధ్యానప్రదక్షిణాత్పశ్చాద్ గోమిత్యేకాఽక్షరాదికమ్। సవ్యాఙ్గుష్ఠా

ప్రాణాయామవిధిః.

ర్యసంయమ్య నాసికాగ్రహపూర్వకమ్॥ ౨౫౫ ॥ దశప్రణవగాయత్రీం రేచకైః పూరకైస్తరామ్। కుమ్భకైస్తద్విధానేన ప్రాణాయామం జపంశ్చరేత్ ॥ ౨౫౬॥ కృత్వా త్రివారం తత్పశ్చాత్కృత్వా సఙ్కల్పమస్య సౌ । సహస్రవారం ముఖ్యం హి శతవారం తు మధ్యమమ్ ॥ ౨౫౭ ॥ అధమం దశవారం స్యాత్తత్కరిష్యేవమితిస్మృతౌ । జపం కుర్యాద్విధానేన మన్త్రం తత్తత్స్వరాఽన్వితమ్ ॥ ౨౫౮ ॥ తత్తద్వేదీజపేద్యుక్త్యా తద్వేదస్వరభిన్నతః । వేదభ్రష్టో భవేత్సద్యస్తద్దోషశమనాయ వై ॥ ౨౫౯ ॥ తదవాన్తరభేదజ్ఞస్తత్రైవ మేధావితన్మనుమ్ । త్రిముహూర్తం జపేద్యుక్త్యా తద్దోషాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౨౬౦ ॥ తజ్జ్ఞానమాత్రవికలః బ్రహ్మబన్ధ్వాదినామకః। పతితః స్యాత్సదా విప్రాన్ సత్యం పరిచరన్ క్రియాః॥ ౨౬౧॥ ఉపకుర్వాణపరం కుర్వన్ ప్రతీక్షణనమస్క్రియాః । దృష్ట్వా తాన్ బ్రహ్మనిష్ఠాన్ శ్రోత్రియాన్ వేదపారగాన్ ॥ ౨౬౨ ॥ సముద్దిశ్య ప్రయత్నేన తత్పాదసలిలం సదా । పిబన్ ధరేచ్ఛిరసా పాపక్షేపక్షయతశ్శుచిః॥ ౨౬౩ ॥ బ్రహ్మకూర్చవిధానేన తత్పిబన్ హోమపూర్వకమ్ । కాలం నయేచ్ఛుచిస్సర్వస్సతా దృశస్యాస్య భేషజమ్ ॥ ౨౬౪ ॥ సమీచీనమహాసన్ధ్యారహితస్య దురాత్మనః । నామాని తారకాణి స్యుః ప్రజప్తాని జగత్పతేః॥ ౨౬౫॥ వేదాఽక్షరైకశూన్యస్య పురాణాఽన్యస్తతాఽపగాః। శ్లోకాః కేచన సంప్రోక్తాః స్నానసన్ధ్యాదికర్మసు॥ ౨౬౬॥ న వైదిక పురాణోక్తైర్మన్త్రైః కుర్యాత్కథం చన । కిఞ్చిత్కర్మాఽపి తత్ స్మార్తైర్వైదికైరేవ చాచరేత్ ॥ ౨౬౭ ॥ సహస్రపరమాం దేవీం శతమధ్యాం దశావరామ్। సన్ధ్యాం నోపాసతే యే తు కథం తే బ్రాహ్మణాః స్మృతాః॥ ౨౬౮॥ కలౌ తు కేవలం తత్త్వ గాయత్ర్యన్నమాత్రతః । తదేకదేశతశ్చాఽపి క్రియాఽనుకరణాదపి ॥ ౨౬౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యం తచ్ఛ్లాఘ్యం స్యాన్న విచార్యం ప్రయత్నతః । న నిషేధ్యం విశేషేణ గోపనీయమిత్యఖిలవేత్ ॥ ౨౭౦ ॥ సన్ధ్యాయాస్నానలో మార్జ్యాద్భిర్హి యాః క్రియయాపరమ్ । మోహనీయం హి విప్రత్వం న విచార్య

మూకోపనయనవిధిః.

తముంభవేత్ ॥ ౨౭౧ ॥ మూకస్యాపి చ విప్రత్వమస్త్యేతి చ కేచన। ప్రోక్షమహార్ఘ్యయోర్మార్జ్యాం గాయత్రీజలపానతః ॥ ౨౭౨ ॥ జలే సంలిఖ్య గాయత్రీం మన్త్రైః కుర్యాదఖిలాః క్రియాః । ప్రాశయేత్తం విధానేన మూకవిప్రత్వసిద్ధయే ॥ ౨౭౩ ॥ తజ్జాతానాం పరం తత్తు విప్రత్వం మధ్యమం తరామ్ ।। బహు.

కసంభూతాన్యపఞ్చపూర్వాహ్ణాత్పరంతరామ్ ॥ ౨౭౪ ॥ తావత్క్రియాణిస్వస్యైవ
కృతాని త్తత్కాలేఽపి వై । విప్రత్వంప్రథమేవేద్యాయశ్చాక్షలద్విప్రకృత్యతః ॥
౨౭౫ ॥ యదిమధ్యేతతః స్త్రీవాగ్రాహ్యఫలమైవస్వాకృత్యతః । నష్టాప్రభవేయు
ర్వై తావత్తత్రసముద్భవాః ॥ ౨౭౬ ॥ వేదశ్చాస్త్రిపరాశ్చాఽపిసత్క్రియా
భిశ్చసంవృతాః । సత్కర్మణోఽపినిత్యానాంనాఽన్యయోగ్యా ఇతిశ్రుతిః ॥
౨౭౭ ॥ తేషాందేషాంహవ్యకవ్యయోర్గ్యా ఇత్యేవనిశ్చయమ్ । బ్రహ్మవిద్భిఃప్రకథి
తాపరంపక్షకులోద్భవః ॥ ౨౭౮ ॥ విప్రస్యపక్షేసంధ్యాసునచేన్మాత్రస్తుకేవ
లమ్ । కోవాఽనుమేయస్సద్భిర్వైసదసత్తద్విలక్షణః ॥ ౨౭౯ ॥ గాయత్రీ
వర్ణరహితేక్రియామాత్రైకభూషితే । కిథంస్థితవిప్రత్వంమూకేకింబహునా
పునః ॥ ౨౮౦ ॥ విప్రస్సంధ్యావారకోఽపిస్వక్రియాయైమహత్తరామ్ । ఏనో
మహాదవాప్నోతిగవాంతద్రోధనేనచ ॥ ౨౮౧ ॥ విప్రస్సంధ్యారోధనస్యబాల
త్తస్యవిరోధినః । తత్పానసమయేతీవభక్తినిస్తంసముద్యతమ్ ॥ ౨౮౨ ॥ వి
ఘ్నకర్తుశ్శ్రాద్ధకాలవిఘ్నకర్తుస్తురాఽత్మనః । రతికశ్యాణమాఙ్గ్యాఽదివదత
తాత్కరహారిణః ॥ ౨౮౩ ॥ ఏకస్యాపిచ్ఛిన్నసజ్కల్పఃయద్దేవాదేవజాలకమ్ ।
కూశ్మాణ్డంకథితందివ్యంశతవారజపాత్తువై ॥ ౨౮౪ ॥ ధర్మేషుశ్రుతిరుత్కృ
ష్టారుద్రైకాదశినీశ్రుతా । పఞ్చాగ్నిరుద్రద్వాసేనసర్వకల్మషనాశినీ ॥ ౨౮౫ ॥
విప్రసఙ్ఖ్యావిధాతస్యకర్తాతస్యస్వయంతదా । తస్యసంధ్యాయతనుర్యాదన్య
థాకిల్బిషీభవేత్ ॥ ౨౮౬ ॥ నసంధ్యాఃఘ్నకిరణాఽపిస్యాత్పంక్తిపిస్యతే ।
బ్రాహ్మణస్యతుక్రియాదేరపిశూద్రస్యవాపునః ॥ ౨౮౭ ॥ సంధ్యాస్పరంతు
హోమపాస్యత్సాచసంధ్యాజపోఽపివా । మిత్రస్యచర్షణీమన్త్రకుపస్థానాఽ
దికంపరమ్ ॥ ౨౮౮ ॥ అహితాఽగ్నిఃపూర్వమేవోదయాదంశుమాలినః ।
నిఖిలంతద్విజాన్యాదగ్నేరుద్ధరణంతథా ॥ ౨౮౯ ॥ ఆహితాగ్నేరగ్నిహో
త్రంసర్వంశ్రుతిసమీరితమ్ । నిత్యైశ్చకర్మభిస్తతత్ప్రత్యుచ్యతే ॥ ౨౯౦ ॥
తత్కర్మణస్సర్వకర్మజాలంయత్తద్విశేషకమ్ । పఠంతద్యోగ్యతామాత్రసమ్పా
దకమితిస్మృతమ్ ॥ ౨౯౧ ॥ తస్మాత్తమదయాత్పూర్వంస్మార్తంసర్వస్యచాఽ

ఔపాసనవిధిః

ఖిలమ్ । తతస్సజ్కల్ప్యనియతస్త్వగ్నిహోత్రస్యకర్మణః ॥ ౨౯౨ ॥ హోమాప్ర
మీత్యేవసజ్కల్పంపాయంప్రాయతస్సమాచరేత్ । సజ్కల్పాఽనన్తరంతస్యత
దుద్ధరణముచ్యతే ॥ ౨౯౩ ॥ అకృత్వైవతుసజ్కల్పంనతదుద్ధారణంచరేత్ ।
కృతేతస్మిన్ప్రసజ్కల్పేతన్మధ్యేస్మార్తకర్మతత్ ॥ ౨౯౪ ॥ నకిఞ్చిదపికుర్వీత
మహావైదికకర్మణి । కర్మణోఽన్యస్యసజ్కల్పేఽన్యకర్మాంతరముచ్యతే ॥
౨౯౫ ॥ ప్రబలంవైదికంకర్మసర్వేష్వపిచకర్మసు । తత్కృత్వైవపురావశ్చా

ష్పిత్రోః కుర్యాచ్ఛవక్రియామ్ ॥ ౨౯౬ ॥ శవే నిపతితే గేహే పిత్రోరపి పునస్సకృ
ము । స్నాత్వాఽగ్నిహోత్రివాససాసర్వాన్ సగ్నిహోత్రం యథాపురా ॥ ౨౯౭ ॥
నిర్వర్త్యైతత్పరం సర్వం కుర్యాదితి పరాశ్రుతిః । తద్వైదికస్యకృత్యస్య సజా
త్యేఽస్మిన్ స్మృతే యది ॥ ౨౯౮ ॥ యస్యాశ్చ స్యాదిదేః స్వగృహదత్రఘాతినామపి ।
మధ్యేవాఽబ్ద్విజానాం సమానమాశౌచం సూతకం తు వా ॥ ౨౯౯ ॥ నాఽస్త్యే
వేతి మనుః ప్రాహ తస్మాత్క్రతుగతద్విజః । స్నాత్వాకర్మణి కుర్వీత కర్మకాలే
తు తత్పునః ॥ ౩౦౦ ॥ వైతానికస్థలం త్యక్త్వా కూరేణాపి న క్రియతే । యా
వత్కర్మ తతో భూయః బహిరన్యేన పునః ॥ ౩౦౧ ॥ ఏవం చేత్కృత్వే ద్విజానామస్య
గోత్రిణామపి కేవలమ్ । లగ్నానాం తత్ప్రాణానాం కీదృశం కృత్యమిష్యతే ॥
౩౦౨ ॥ తస్మాద్దృశం స్మృతస్మాదుపవనాత్ హితం పరమ్ । తత్పరస్య బ్రాహ్మణస్య
వైదికస్య మహాత్మనః ॥ ౩౦౩ ॥ తేన దాస్యా పృథగేవస్యు పిత్రాదీనాం హయోఽఖి
లాః । గర్భాదీనాం దయస్సర్వే తస్యాఽస్య చ పృథక్పృథక్ ॥ ౩౦౪ ॥ దినమాత్రం
కేచిదిచ్ఛన్తి వైదికస్యాఽన్యహంతరామ్ । ఉభయోఽత్ర మయా త్వాగ్రం

ధురీకర్మనిర్ణయః.

సూర్యోపస్థానమీరితమ్ ॥ ౩౦౫ ॥ ప్రతిపత్సు స్థితస్త్వధస్తాత్ కర్మహి పర్వణి ।
అతో న పిత్రోరబ్దం సా కేశధారణమాపికీ ॥ ౩౦౬ ॥ దినా కే శక్తిః స్థూరా
నాఽనుష్ఠేయేత్యయంతరామ్ । కన్యాకుమ్భకుళీరేషు పర్వగర్భేఽనుసన్తతమ్ ॥
౩౦౭ ॥ ప్రత్యబ్దమాసపక్షేషు అమావాస్యయుగాదిషు । బాహ్యతే వేదవాక్యే
న తస్మాత్తుధురికర్మతత్ ॥ ౩౦౮ ॥ ఆహితాగ్నేః పర్వణి హికథితం తు విశిష్య
తే । ఇష్ట్యర్థా వా పితౄణాం కర్మమాత్రాణి చ కేవలమ్ ॥ ౩౦౯ ॥ యత్ర ఖ్యాత
కర్మకరణాదష్టికర్మైకదేశతః । కరణాదష్టిసద్ధిశ్చ భవత్యేవేతి తత్కృతమ్ ॥ ౩౧౦ ॥

యావత్కర్మాణి కర్తుం న శక్తాః పితరస్స్వయమ్ । అగ్నిమాత్రస్య తుకృతౌ సమీచీనం
భవేత్కిల ॥ ౩౧౧ ॥ సోఽయం తస్యాహితాగ్నేర్న కాలాదినిరీక్షణమ్ ।
ధురస్య కార్యం నైవస్యాత్ కాలధురకర్మణః ॥ ౩౧౨ ॥ నిత్యే తస్యుపవత్సరాన్త
స్తస్యాఽష్టిస్సమపక్రమేత్ । నిత్యస్యాష్టిరగ్నిహోత్రస్యాహితాఽగ్నేరేవ ము
ఖ్యతి ॥ ౩౧౩ ॥ చోదితం తత్త్వైతవంస్యాదాహితాఽగ్నితరస్య చ । వస్తి నోగ్ర
హిణశ్చాఽపి వైదికస్యైవ కేవలమ్ ॥ ౩౧౪ ॥ ఉపాకర్మణి చోత్సర్గే ప్రతానాం
నన్తతంతరామ్ । యదా తదా ధురం స్యాత్సిద్ధిన కాలాఽదినిరీక్షణమ్ ॥ ౩౧౫ ॥ కూ
శ్మాణ్డగణహోమే చ ప్రాయశ్చిత్తే హ్యుపస్థితే । సూతకాన్తే ప్రసూత్యన్తే
తే చాన్ద్రాయణాఽదిషు ॥ ౩౧౬ ॥ నైమిత్తికబ్రహ్మకూర్చేన కాలాది నిరీక్షణ
మ్ । దేవాఽసురమనుష్యాణాం త్రివిధం పరికీర్తితమ్ ॥ ౩౧౭ ॥ శ్మశ్రూవపనకేశా

వాంమానకంప్రథమంస్మృతమ్।ఉపపక్షశ్మశ్రుకేశవపనంతదనన్తరమ్॥ ౩౧౮॥
పతత్పిణ్డంతృతీయంస్యాదాసురంత్వసమఞ్జసమ్। కేచిత్వగ్న్యుల్లీప్రశాయాఽ
థవ్యముత్సృజ్యాత్పరంశుచిమ్॥౩౧౯॥ సముత్కృత్యావిధానేనాపోదయంతదనన్తరమ్।
జపంకుర్వన్తిగాయత్ర్యాస్తత్రైయాగ్నైర్ధ్యస్థ్వవవై ॥ ౩౨౦ ॥ ఉదయానన్త
రంహూరోవస్థానసహనన్తరమ్ । అగ్నిహోత్రంహికుర్వన్తితదేతదసమఞ్జ
సమ్॥ ౩౨౧ ॥ కర్మమార్గస్యనాలంహిజ్ఞానమార్గస్యచేత్పునః। బ్రహ్మాఽర్పణది
యాసర్వంకర్మైతక్రియతేపరమ్॥ ౩౨౨ ॥ స్నానసన్ధ్యాఽగ్నిహోత్రాఽ
దిస్మార్తవైదికజాలకమ్। యత్కర్మతద్బ్రహ్మధియాక్రియతేకిలతేనవై॥౩౨౩॥
కోభేదఃకర్మణాంచేత్కృత్స్నానాంబ్రహ్మరూపతః । తస్మాత్తదన్యహంసన్త్యః
కృత్వైవతత్బాధకంతరామ్ ॥ ౩౨౪ ॥ నభవేదితిచప్రోచుస్తదన్యస్థానమేవతు।
నోత్తమత్వేనమన్యన్తేజ్ఞానినోవైదికాఃపరమ్ ॥ ౩౨౫ ॥ నకర్మణితుభిన్నస్య
కర్మణస్సముపక్రమః। విధేనాఽలమితిప్రోచుస్తమప్యపికేచన॥ ౩౨౬ ॥ ఇ

నిత్యోపాసనప్రశంసా.

ష్టిమధ్యేఽగ్నిహోత్రంతత్క్రియతేవానచేత్పునః। తన్యాథానాత్పరంభూ
యస్త్యజతేకింతమచ్యతామ్ ॥ ౩౨౭ ॥ అతస్సాయత్కర్మమధ్యేఽపికర్మాఽ
న్యత్కార్యముచ్యతే। వస్తుతస్తుపరంవచ్మిమధ్యేస్మిన్స్మార్తకర్మణః॥౩౨౮॥తు
ర్యాన్తరంనకుర్వీతయావత్కృత్వాతతశ్చరేత్ । ఔపాసనాత్పరోధర్మో
బ్రాహ్మణస్యేహవిద్యతే॥ ౩౨౯ ॥ ఔపాసనేకిలాఽధానమగ్న్యంయావస్తువా
ద్విధా । తేనాఽగ్నిహోత్రంతత్పశ్చాద్దర్శాఽదిస్తదనన్తరమ్ ॥ ౩౩౦ ॥
ఆగ్రయణంచాతుర్మాస్యంనిరూఢపశురేవచ। అగ్నిష్టోమాదయఃపశ్చాత్క్రత
వోనిఖిలాస్స్మృతాః ॥ ౩౩౧ ॥ తస్మాదౌపాసనసమంనధర్మాన్తరమస్తిహి ।
అగ్నౌప్రాస్తాహుతిస్సమ్యగాదిత్యముపతిష్ఠతే ॥ ౩౩౨ ॥ ఆదిత్యాజ్జాయతే
వృష్టిర్వృష్టేరన్నంతతఃప్రజాః। తస్మాదౌపాసనేనోర్ధ్వ్యాయాఽహుతిర్దీయ్య
తేపరా ॥ ౩౩౩ ॥ తావన్మాత్రేణసర్వేషామన్నదానాంధరాతలే । మహా
తాంవిద్యమానానాంయోగినాంబ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౩౪ ॥ జఙ్గమానాంచ
సర్వేషాంతుధాన్యానాంవిశేషతః। అన్నమన్నంమహాతున్నఃకోవాతస్యని
వృత్తయే ॥ ౩౩౫ ॥ ప్రదాస్యతిమహాభాగఃఅటతామితిఘర్వతః । భక్ష్యై
ర్భోజ్యైర్లేహ్యైశ్చచోష్యైరపిసుధాస్రవైః ॥ ౩౩౬ ॥ సూపేనపరమాన్నే
నాశాకవిశేషకైః।ప్రభూతసర్పిషాదధ్నాపయసామధునాఫలైః॥ ౩౩౭॥
దాతురన్నప్రయత్నంయంతతోఽటికుణితంఫలమ్ । మహదాప్నోతిపరమంనాఽ
త్రకార్యావిచారణా॥౩౩౮॥ఔపాసనేనరక్షావేదాదేవాశ్చసా ...॥

తీర్థానిపుణ్యక్షేత్రాణివ్రతానివివిధాన్యపి ॥ ౩౩౯ ॥ కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణా
దీనిదానానివివిధాన్యపి । తులాభారముఖాన్యేవంయానిలోకేఽఖిలానివై ॥
౩౪౦ ॥ ఫలాధికానివర్తన్తేతత్రాగ్నౌతానివిస్తరే । తస్మాదౌపాసనంసాయం

వివాహప్రశంస.

ప్రాతశ్చసుసమాచరేత్ ॥ ౩౪౧ ॥ ధృత్వైకయావిశేషేణవివాహాఽగ్నిం
విశేషవిత్ । బిభృయాద్దుఃఖనైవైనంశతుభూమావినిక్షిపేత్ ॥ ౩౪౨ ॥
భూమావనుగాగ్నేస్సభ్యస్యస్థాపనఃశ్రుతిచోదితమ్ । నౌపాసనస్యతత్ప్రోక్తము
ఖాంకృత్వాతతోయథా ॥ ౩౪౩ ॥ సౌలభ్యోద్ధారణాయాఽలంభవేత్తస్యాంని
ధాయతమ్ । నిత్యాఽనుష్ఠానముత్యాత్రతేత్వైవంహితస్య హి ॥ ౩౪౪ ॥ భ
వ్యానుహారసేపూర్వంబభూవుర్యాసకృత్సనశః । మార్గశాసప్రతిదినంమహో
త్సవపరంపరాః ॥ ౩౪౫ ॥ పూర్వంతచ్చమహోత్సవవిప్రాఽగమ విశేష
కాః । తద్వర్నవిశేషాశ్చతత్ప్రజనవరంపరాః ॥ ౩౪౬ ॥ సర్వబధ్వాఽగమ
శ్చాఽపిస్వస్తివాచనపూర్వకాః । అనుష్ఠాకాలనన్తాస్సన్ధ్యాశ్చ ధ్యానయోఽ
నిశమ్ ॥ ౩౪౭ ॥ ఉత్థాయానుహారణంయత్రత్రాయతేగృహిణాఽన్వహమ్ ।
సాయంప్రాతశ్చవిధినామార్గశాఽయతనంహితత్ ॥ ౩౪౮ ॥ అప్యాఽనుహా
రణంవర్షప్రకాశస్యతన్నానాఽదికః । గృహప్రవేశహోమాఽక్యఃఅగ్ని
యశ్చతథాపిధః ॥ ౩౪౯ ॥ సప్తమ్యకుర్దిపూజాదగ్నాదిమహోత్సవః ।
ఔపాసనసమారమ్భస్తస్తద్దర్శనసమర్చనమ్ ॥ ౩౫౦ ॥ తద్దినానియమాదివ్యాః
దవ్యశాలావనాదికాః । మహాదాశీరుత్సవశ్చభూవణోత్సవపవచ ॥ ౩౫౧ ॥
దీపోత్సవోదీపశాన్తిఃతులాఽచారాఽదయోఽఖిలాః । జ్యోత్సవోహోళవాఽ
క్యఃబన్ధుభుక్తిమహోత్సవః ॥ ౩౫౨ ॥ గీతోత్సవోవాద్యరధ్రిభావణోత్స
వసంజ్ఞికాః । శేషహోమోనాకబలిర్మహేన్ద్రాగ్నిసమర్చనమ్ ॥ ౩౫౩ ॥
త్రయస్త్రింశత్కోటిసఙ్ఖ్యాకదేవానాంసమర్చనం । మహాదిశాముత్సవశ్చతా
మ్బూలోత్సవపవచ ॥ ౩౫౪ ॥ తన్తౌత్సవతీరుహోపూజాతవాన్నమోక్షుత్సవ
పరః । గృహార్ద్రామవినిర్వాణమ్హోమజలమహోత్సవః ॥ ౩౫౫ ॥ హరి
ద్రాజలతిష్ఠాచ్ఛగ్నస్కన్దకుఙ్కుమవస్త్రకైః । లోళోత్సవోదేవతోద్వాసనసంజ్ఞో
త్సవస్పరః ॥ ౩౫౬ ॥ కడ్డీనోద్వాపనంబధ్వాద్వాసనాఽదికమిత్యతః । తద్భ
వ్యజాతంతత్సర్వంనిర్వహంతచ్ఛతాఽధికమ్ ॥ ౩౫౭ ॥ భవత్యేవతతోయత్నాదు
క్యమగ్నింసదాధరేత్ । యదిభూమానిక్షిపేత్తత్రభూమిగతస్సదా ॥ ౩౫[illegible]
శశాన్తింకురుతేతస్మాత్పురోడాశాదివాసతు । హవిషాపాకయుక్తనైవనిత్యశ్చా

శ్రౌతాగ్నిప్రశంస.

స్త్రోభవేదహోమ ॥ ౩౫౯ ॥ నవేద్గాగ్నీవత్యాఽక్యయజమానస్యసన్తతమ్ । తస్మి

స్మృతీతేవర్జయిత్వోపలలంహి తదిచ్ఛతి ॥ ౩౬౦ ॥ వహ్నయో వైదికాస్తస్మాద్గార్హప
త్యాదికాస్త్రయః । పక్వా వా కాష్ఠావనీయా సాఽయమౌపాసనస్తదా ॥ ౩౬౧ ॥
తథాకర్తుమశక్తశ్చేత్సమారోపణతోఽపి వా । ఆత్మనస్సమిధో వాఽపి భర్తవ్యం
సతతం ద్విజైః ॥ ౩౬౨ ॥ పరిత్యజేద్యది తు వహ్నిం వీరహత్యావ్రతే బుధైః । సాయం
ప్రాతస్తతో నిత్యం వహ్న్యుపస్థానమాచరేత్ ॥ ౩౬౩ ॥ హోమాత్పరము
పస్థానం కార్యం హోమస్తు తత్పరః । హోమం విహాయ్యోపస్థానం న కదాచి
త్సమాచరేత్ ॥ ౩౬౪ ॥ ప్రసవన్యదితకాలేషు దిగ్భక్త్యా సమన్వితః । సూ
ర్యాయేదం నమ మేతి తగ్గ్రిహాఽభిముఖో జపేత్ ॥ ౩౬౫ ॥ బుధ్వాతం హో
మకాలం వై తథా స్విష్టకృతశ్చ వై । చతుర్థ్యన్తేన శబ్దేన స్తుత్వా తదుపస్థానమాచ
రేత్ ॥ ౩౬౬ ॥ ప్రణమేత చ యత్నేన గోత్రాఽభివదనం చరేత్ । కుర్యాదే
వవిధానేన న తు తూష్ణీం స్వయం శుచా ॥ ౩౬౭ ॥ లౌకికే జుహుయాద్యత్ర తు
త్రాపి యది వై తథా । చరేత్పృథక్ స్థితత్కర్మ తదా నష్టం భవేద్ధ్రువమ్ ॥ ౩౬౮ ॥
యతోఽయం వహ్నిరేవం హి భార్యాహీనో బభూవ హి । పురా హి బ్రహ్మనద
నైర్ణయస్తత్ర తత్త్రాకృతః ॥ ౩౬౯ ॥ ఔపాసనే స్థితే కో హి భార్యార్థేన తు
క్రచిత్ । ప్రవాసే యజమానస్య యది ప్రత్యాబ్దమాగతమ్ ॥ ౩౭౦ ॥ తదా తు
లౌకికే కుర్యాదగ్న్యుపాసనం చాఽచరేత్ ॥ దర్భస్తత్త్వేప్పు వా జాయామగ్న్య
కరణమాపది ॥ ౩౭౧ ॥ న కుర్యాదేవ సహసా పాణ్యాఽదిషు హి యాజుషః । ని
యమోఽయం యాజుషస్య శ్రౌద్ధకర్మణి పావకః ॥ ౩౭౨ ॥ వైదికః కథితస్స
ద్భిః బహ్వృచానాం తథైవ వై । ముఖ్యః కల్పః పావకే స్యాదగ్న్యకరణకర్మణః ॥

పంచమహాయజ్ఞప్రశంస.

౩౭౩ ॥ వికల్పాత్పాణి హోమోఽపి తదాదిస్తగనస్తరమ్ । ప్రయతో వైశ్వ
దేవాన్తే బ్రాహ్మణానతిథీనపి ॥ ౩౭౪ ॥ భోజయీత చ బాలాఽదీన్ మానుష్
యం మహోత్సవః । అజస్రం వైశ్వదేవాదావవహ్నస్త్వథ వా శుచిః ॥ ౩౭౫ ॥ ఔదు
మ్బర్యశ్చ సమిధః జుహుయాద్ధ్వి దారకమ్ । తావత్సఙ్ఖ్యాకాహుతశ్చ శ్రీకామః
కాలయోర్ద్వయోః ॥ ౩౭౬ ॥ ఆవహన్తీతి మన్త్రేణ నిత్యమేవ తు హోమనాః ।
దేవయజ్ఞోఽయముదితః కేచిత్తు శకలాహుతీః ॥ ౩౭౭ ॥ ఇమం యజ్ఞం తమైవోచు
యణాత్పితృభ్యస్స్వధేతి వై । తర్పణం క్రియతే తత్తు పిత్ర్యయజ్ఞం ప్రచక్షతే ॥ ౩౭౮ ॥
యేయం పూర్వా బలిః ప్రోక్తా వాయసానాం శునామపి । సైషా వై భూతయజ్ఞ
స్స్యాదతిథీనాం తు భోజనమ్ ॥ ౩౭౯ ॥ నృయజ్ఞః కథితస్సద్భిః బ్రహ్మయజ్ఞస్త్రి
యీమయః । ఏవం పఞ్చ మహాయజ్ఞాశ్శ్రుతిప్రోక్తాస్సనాతనాః ॥ ౩౮౦ ॥ నైషాము
ద్గాఽద్గాథావోఽస్తి స్వతన్త్రాస్తే పరస్పరమ్ । తర్పణం బ్రహ్మయజ్ఞస్య దేవాదీనాం
యదీరితమ్ ॥ ౩౮౧ ॥ తదఙ్గమేవ తస్య స్యాత్తచ్ఛస్త్యామిరీరితమ్ । దేవానాం పిత్

మంత్రతర్పణం సముదీరితమ్॥ ౩౮౨॥ ఋషీణామథ తత్ప్రోక్తం పితౄణాం
తు తతః పరమ్। బ్రహ్మాదయోఽపి యే దేవా వేదోక్తా అష్ట తే మతాః॥ ౩౮౩॥
నమో బ్రహ్మణ సుస్పష్టాః కాణ్డానుక్రమతో మతాః। తత్తద్వేదేష్వేవమేవ
కాణ్డానుక్రమతస్త్విమే॥ ౩౮౪॥ దేయాః ప్రవచనే చాఽన్యత్ర బ్రహ్మవాదిభిరీరి
తాః। ఋషయస్త్వేవమేవ స్యుః పితరోఽపి తథా మతాః॥ ౩౮౫॥ శ్రుతిస
మ్బద్ధిసంస్కృత్వాన్నిత్యమేవ హి తర్పణమ్। తేషామేవ ప్రకర్తవ్యం త్వేవం తచ్చోదితం
పరమ్॥ ౩౮౬॥ గణాస్తపనకథితా అగ్న్యే వాయవాదితః। ఏకాదశైతే
కథితా గణపత్న్యస్త్వనాదికాః స్మృతాః॥ ౩౮౭॥ తత్ర పత్న్యనువాకే యాగ
పత్న్యస్తాః ప్రవచోదితాః। ఏతత్పత్న్యనువాకోక్తా పత్నీనాం మన్త్రమూ
లతః॥ ౩౮౮॥ పఠనాదస్య పత్న్యేకస్య పత్నీక ఇతీరితః। అపత్నీకో బ్రహ్మమే
ధానధ్యాయీ శ్రోత్రియోఽపి సః॥ ౩౮౯॥ సపత్నీ బ్రహ్మమేధమాత్రాధ్యా
యీ న సంశయః। పత్నీపుత్రాదిరాహిత్యవైకల్యం శ్రోత్రియస్య చ॥ ౩౯౦॥
విశేషేణ బ్రహ్మమేధాధ్యేతుస్తద్నాస్తి సన్తతమ్। పఞ్చభార్యో దశసుతో హ్యప
త్నీకోఽప్యపుత్రవాన్॥ ౩౯౧॥ యో బ్రహ్మమేధానధ్యాయీ సపత్నీకస్తథా త
థా। భార్యామాత్రవిహీనేన బ్రహ్మమేధీ సుమానవః॥ ౩౯౨॥ పత్నీమాత్రై
కసంలబ్ధసంస్కారో బ్రాహ్మణః సంస్కృతః। నిత్యపత్నీసమాయుక్తస్తచ్ఛప
త్నీవినాశతః॥ ౩౯౩॥ అపత్నీకః కథమయం భవతీత్యస్య ఉత్తరమ్। మీమాం
సాచాఽత్ర కర్తవ్యా ధర్మబ్రహ్మవిదాదిభిః॥ ౩౯౪॥ బ్రహ్మవై చతుర్భా
కార స్త్రీభ్యో యజ్ఞో వినిర్మితః। స హి నారాయణో బ్రహ్మ పురుషరూపేణ
తత్ర చ॥ ౩౯౫॥ వర్తతే చానువాకేన చోత్తరేణ జగన్మయః। సృష్టిస్థితివి
నాశానాం కర్తా కారణకారణమ్॥ ౩౯౬॥ కరణస్యాఽపి కరణం జగజ్జన్మాది
కారణమ్। సత్యజ్ఞానానన్దమయం సదసద్విస్మయాత్మకమ్॥ ౩౯౭॥ తద్రూ
పేణాఽవతీర్ణం తత్తస్యార్థే శాతదాత్మకః। బ్రహ్మవాద్యుచ్యతే సద్భిస్సహి
మైర్నని షిధ్యతే॥ ౩౯౮॥ స సర్వవేదయజ్ఞానాం సత్కర్మవ్రతకృన్మతః। స
ఉక్తో వైదికశ్రేష్ఠః కర్మిష్ఠః కర్మకోవిదః॥ ౩౯౯॥ సర్వాచార్యస్సర్వవన్ద్యస్స
ర్వసిద్ధాయప్రవర్తకః। సర్వాఽఽచారస్థాపకశ్చ సర్వలోకవిలక్షణః॥ ౪౦౦॥
సూక్ష్మధర్మార్థతత్త్వజ్ఞస్సోఽయం కిల విశేషవిత్। వేదమార్గానుసారీ చ వరం
వేదోక్తమేవ హి॥ ౪౦౧॥ కిం లోకకర్మణాఽన్యత్తు గౌణముఖ్యం తథాబలమ్। దే
శకాలమహాపాత్రద్రవ్యహోమాదికేక్షణే॥ ౪౦౨॥ ముఖ్యం తస్య మనుష్ఠానం

దేవపూజాదిప్రశంస.

రుతే కిల వర్తతమ్। సర్వస్యాపి దేవపూజాం కరోతి కులసన్నిభః॥ ౪౦౩॥
పవిత్రపుష్పాదికం తాదృశం [illegible]

ధిశ్శృతైః ॥ ౪౦౪ ॥ యథాశాస్త్రైకవిహితైరలభ్యైర్మహతీతి చ । ప్రోచ్య
తే తద్విశేషజ్ఞైస్సా హి సర్వోత్తమోత్తమా ॥ ౪౦౫ ॥ సా సర్వసాధారణతో న
కర్తుం శక్యతే ఖలు । సాధారణాశ్చ పురుషాస్తామ్యక్షం దూషయన్త్యపి ॥ ౪౦౬ ॥
తాం క్రియాం తత్స్వరూపం చ తన్మన్త్రాన్ వేదవర్జితాః । హేళయన్తస్స్వకాం పూ
జాం శుద్ధికత్వేన కేవలమ్ ॥ ౪౦౭ ॥ వర్ణయన్తః పరం భావమజానన్తశ్చ తే పథమ్ ।
వ్యత్యాసయన్తి సన్మార్గానమార్గాన్వర్ణయన్త్యపి ॥ ౪౦౮ ॥ తదీయమార్గో భా
క్తో వై వైదికోఽపి న వైదికః । అఖణ్డవైదికే మార్గే సర్వేషామేవ కర్మణామ్ ॥ ౪౦౯ ॥
ఆరమ్భకాలే సఙ్కల్పే పరమేశ్వరతుష్టయే । కరిష్యామీతి సఙ్కల్ప్య తత్తత్క
ర్మ యథావిధి ॥ ౪౧౦ ॥ సమనుష్ఠాయ తత్పశ్చాత్ తత్తత్కర్మార్పణం హి । ప్రీ
ణాతు భగవాన్ దేవః పరమాత్మా సదాశివః ॥ ౪౧౧ ॥ అనేన కర్మణా చేతి త్యా
గం కుర్యాజ్జలేన వై । ఏతచ్చక్రధరస్యాఽస్య పూజనం మహదేకటమ్ ॥ ౪౧౨ ॥
సద్భిరుక్తం విధానేన పరమైర్వైదికోత్తమైః । పూజనం దేవదేవస్య పరం కర్మభి
రేవ వై ॥ ౪౧౩ ॥ కథితం తత్సమాసేన తాని కర్మాణి సాంప్రతమ్ । ప్రవక్ష్యా
మ్యత్ర మేశైవ బ్రహ్మజ్ఞానైకసాధనమ్ ॥ ౪౧౪ ॥ ఔపాసనం వైశ్వదేవం పార్వ
ణం చ తథాష్టకా । మాసిశ్రాద్ధం సర్పబలిరీశానబలిరేవ చ ॥ ౪౧౫ ॥ అగ్నిష్టో
మోఽతిపూర్వశ్చ ఉక్థ్యష్షోడశసంజ్ఞికా । అతిరాత్రోప్తోర్యామశ్చ వాజపేయ
శ్చ సప్త వై ॥ ౪౧౬ ॥ కథితాస్తు సమాసేన హవిర్యజ్ఞాస్తథైవ చ । అగ్నిహో
త్రం చ దర్శాదిస్తథైవాఽఽగ్రయణం మహత్ ॥ ౪౧౭ ॥ చాతుర్మాస్యం నిరూఢ
శ్చ సౌత్రామణిరతః పరః । పితృయజ్ఞశ్చ కథితా ఏకవింశతిసంజ్ఞకాః ॥ ౪౧౮ ॥
కర్మ యద్యపి తత్రోక్తం త్రిశ్శుణస్థాయి కేవలమ్ । తాని మానితు కర్మాణి త్యావ్యా
హుర్మనీషిణః ॥ ౪౧౯ ॥ కథం తదితి హి ప్రోక్తే పీప్సావాక్యేన కేవలమ్ । శ్రౌ
తేన తేన కథితం కేచిదత్ర మహర్షయః ॥ ౪౨౦ ॥ చత్వారింశత్ సంస్కారాన్
ప్రాహురేవం చ తద్యథా । తదేవాఽద్యాపి వక్ష్యామి క్రమేణైవ పునశ్చ తైః ॥ ౪౨౧ ॥
గర్భాధానం పుంసవనం సీమన్తో జాతకర్మ చ । నామాఽన్నప్రాశనం చౌళం మౌ
ఞ్జీ వ్రతచతుష్టయమ్ ॥ ౪౨౨ ॥ స్నానం గోదానికం చేతి వివాహాః పైతృమేధికాః ।
పరం నిష్క్రమణం త్వేకం పరో విష్ణుబలిః పరః ॥ ౪౨౩ ॥ సర్వభూతదయాది
న్యాసర్వాణ్యుక్తాని చ క్రమాత్ । యస్య వేదశ్చ వేదీ చ విచ్ఛిద్యేతే త్రిపూరుష
మ్ ॥ ౪౨౪ ॥ స వై దుర్బ్రాహ్మణో నామ సర్వకర్మబహిష్కృతః । దౌర్బ్రా
హ్మణ్యవినాశాయ ద్విజో భక్త్యా ధియా యుతః ॥ ౪౨౫ ॥ నిత్యమేవ యతస్స్వ
స్యాన్వక్షానే త్యాసదా యజేత్ । బ్రాహ్మణ్యాం బ్రాహ్మణాజ్జాతో న్యాయోపా
యాం క్రియాగుణైః ॥ ౪౨౬ ॥ ఉచ్యతే బ్రాహ్మణ ఇతి స తు జాతో మహాగు

ణీ । స్వాధ్యాయాఽధ్యయనాచ్చాఽపి బ్రహ్మచర్యముఖాదినా ॥ ౪౨౭ ॥ ఋ
ణం త్రథమం లఘ్వ్య యజ్ఞైర్దేవం తతశ్చరేత్ । పితౄణాం ప్రజయా పశ్చాదే
తేషు త్రిషు సర్వదా ॥ ౪౨౮ ॥ చేతసాభీతియుక్తేన తదపాకరణే హితే । స్వా
ధ్యాయోఽయమధీతవ్యః సహద్భిర్నియమైర్యుతః ॥ ౪౨౯ ॥ అనధీత్యైవ
యో వేదం శాస్త్రేష్వకురుతే శ్రమమ్ । సశ్రూపీయాం పృషిరిణాస్మృతో నైవ భవత్య
లమ్ ॥ ౪౩౦ ॥ విప్రజన్మ సమాసాద్య వేదం తమనధీత్య చ । తేన వేదేన కిం వేతి
వదన్మనుమహాజడః ॥ ౪౩౧ ॥ శాస్త్రమాత్రశ్రమో తీవ సక్తగన్తా స్వహాయ చ ।
పుణ్యార్థం నైవ సంకుర్వన్ దస్యుత్వమటన్ముఖమ్ ॥ ౪౩౨ ॥ సంపాదయన్ధనం వృ
థాఽతీవ సత్క్రియాశ్చాపి సృజ్యతే । కుటుమ్బభరణేఽతీవ నిత్యజాగరసమ్ము
ఖః ॥ ౪౩౩ ॥ ఇహతస్మహీత లేపూన్యధో గచ్ఛతి మానవః । అనధీతైక వే
దోఽపి తత్త్రయా మాస్త్రిమాత్రగః ॥ ౪౩౪ ॥ కృత్వా కర్మాణి నిత్యాని జ్యోతి
ష్టోమముఖాని వై । బ్రాహ్మణో బ్రహ్మసాయుజ్యం లభతే నాఽత్ర సంశయః ॥ ౪౩౫ ॥
త్రిపూర్వ వేదీమాత్రస్యాపి ద్విస్త్రికస్యైవ వై । బ్రాహ్మణ్యం తద్ధి వేత్తస్యాచై
వాగ్నిరగ్నపశునా యజేత్ ॥ ౪౩౬ ॥ త్రిపూర్వ సోమపిచ్ఛిత్తిదా బ్రాహ్మణ్య
నివృత్తయే । తదాఽశ్వినాఽక్ష్యపశునా యజేతైవాఽపి శక్యయః ॥ ౪౩౭ ॥
వేదోక్తైః స్మృతిభిర్నైవ సదిరాదేవ జాయతే । చిత్తశుద్ధిర్బ్రాహ్మణస్య వాఽనైశ్చ
కర్మశతైరపి ॥ ౪౩౮ ॥ వేదోక్తమార్గో యో దివ్యగతిశ్చిత్తశుద్ధయే । సుల
భోఽయం తమేవాధసేవేతైవపి చతురః ॥ ౪౩౯ ॥ చిత్తశుద్ధిర్వంశవృద్ధిః పిత
ౄణాం తుప్రసాదతః । పితృప్రసాదేశ్రాద్ధేన చాఽన్యేన కదాచన ॥ ౪౪౦ ॥
ఏకవింశతియజ్ఞేషు మాసిశ్రాద్ధం తథాష్టకా । సమం పితృయజ్ఞశ్చ పితృయజ్ఞస్త
థైవ చ ॥ ౪౪౧ ॥ పైతృకాణ్యేవ కర్మాణి చత్వార్యాహుర్మనీషిణః । ప్రాధాన్యే
నైవ చోక్తాని జాతకర్మముఖాని తు ॥ ౪౪౨ ॥ మానుషాణి సర్వత్ర ప్రసిద్ధాని చ
గత్రియే । పరాణి వైదికాన్యాహుస్త్వర్వాక్ స్మృతాని వై ద్విజః ॥ ౪౪౩ ॥ ప్ర
తిసంవత్సరం కుర్యాత్ పితృభ్యో శక్తితః । శక్తిసాధ్యాని కర్మాణి కథం కుర్యా
దకిఞ్చనః ॥ ౪౪౪ ॥ ప్రభూతధనసాధ్యాని హ్యగ్నిహోత్రముఖాని వై । ఇత్యా
హుః కేచనాఽసాధ్యా వైఖానసమహర్షయః ॥ ౪౪౫ ॥ అపరే వా లఘూన్యా
హ్వైదికామతియో బ్రువన్ । యస్యత్రైవార్షికం విత్తం లభతుం లభ్యోఽర్థమేవ
వా ॥ ౪౪౬ ॥ స కథం ముక్తిమాత్రేణ మగ్నిహోత్రముపాసతే । పునరన్యేఽ
స్మృతుష్టాస్స్వమతం ప్రాహురుత్తమమ్ ॥ ౪౪౭ ॥ రమ్యా న సమ్యాగకార్యాయ
స్వర్గోఽయం విహితః పురా । పితామహేన దేవేన తత్కార్యాయ ముఖే వి
దః ॥ ౪౪౮ ॥ రమ్యా సమ్యాగకోమాయత్తైరేవాతస్సహిత్ర తతః । సమనుష్ఠ

ఋషయో వాఽన్యకార్యాయసమ్ప్రాప్తాః ॥ ౪౪౯ ॥ నైమిత్తికాదివా తేష్వత్రవిద్య
మానేష్వరార్చనాత్ । ముక్తిర్నాఽత్రవివాదోఽస్తితస్మాత్సర్వార్థదస్స
దా ॥ ౪౫౦ ॥ ప్రతిమాసుపురాణేషుమృద్దారుప్రస్తరాత్మసు । పత్రైః పుష్పైః
ఫలైరర్చాంషోడశైరుపచారకైః ॥ ౪౫౧ ॥ నిత్యపూజాంవిశేషేణతథానై
మిత్తికామపి । కామ్యపూజాంపతుఃపూజాంమాసపక్షాదిపూజనమ్ ॥ ౪౫౨ ॥
జలాఽభిషేకపుష్పాదిధూపాద్యైశ్చ నివేదనైః । పాత్రస్థంవిధిమాస్థాయగీత
నృత్తాఽర్పణేనచ ॥ ౪౫౩ ॥ హరేర్గానంచనృత్యంచనటనంచవిశేషతః । సదా
బ్రాహ్మణజాతీనాంవిహితంనిత్యకర్మవత్ ॥ ౪౫౪ ॥ సన్ధ్యాఽస్తమితఆదిత్యేపు
నరర్ధోదయేఽనిశమ్ । దివావాఽఽరాధనంతస్యదేవస్యపరమాత్మనః ॥ ౪౫౫ ॥
కైవల్యదంసద్యఏవతథాతద్దేవలౌకికమ్ । యతిభిః క్రియతే యత్తే కర్మలౌకికం
వైదికంతథా ॥ ౪౫౬ ॥ భోజనంగమనందానమలఙ్కారోఽథభూషణమ్ ।
సర్వంతత్ప్రీతయేకుర్యాత్తన్నిర్మాల్యపరోభవేత్ ॥ ౪౫౭ ॥ తేనోపభుక్తవ
స్త్రవాసోఽలఙ్కారచర్చితః । ఉచ్ఛిష్టభోజీదాసశ్చేత్తస్యమాయాంజయ
త్యసౌ ॥ ౪౫౮ ॥ వైదికానితుకర్మాణిశక్రాదిప్రీతయేకిల । భవన్తితైఃపరా
ముక్తిర్భవత్యత్రకథంతతః ॥ ౪౫౯ ॥ ముఖ్యంతమేవస్వీకార్యంవిప్రస్యస్వ
హితసిద్ధయే । గార్హస్థ్యంధర్మకార్యాయపరోపకృతిహేతవే ॥ ౪౬౦ ॥ ఏవంతే
వైదికంమార్గంఅత్యుత్కృష్టాదయోఽఖిలాః । వైఖానసైకదేశావాచతుర్ణాంవ
ర్ణామేవవై ॥ ౪౬౧ ॥ తేతుక్రమేణతస్మాత్వైఖానసమహర్షయః । బాలభ
ల్యాస్తుసంభూతాపశ్చాజ్జన్మాన్తరేపునః ॥ ౪౬౨ ॥ సంప్రాప్తాభవన్త్యే
వపశ్చాజ్జన్మాన్తరేకిల । మరీచిపాదస్పృష్టస్తత్స్వర్గజన్మనికేవలమ్ ॥ ౪౬౩ ॥
వేదమార్గానుగాంబుద్ధింసంప్రాప్యమహతీంతతః । పితృభిశ్శిక్షితాస్సర్వ
స్వేదాఽభ్యాసపరాస్తదా ॥ ౪౬౪ ॥ వాసంగురుకులేకృత్వాబ్రహ్మచర్య
మాశ్రితాశ్చ । యజూంషిలబ్ధ్వాపుణ్యేనథవేయుక్తిలకర్మణా ॥ ౪౬౫ ॥ సన్తస్స
త్పథగాధిరాశ్చాశ్చాత్యైకపీవర్జితాః । ఏతాంయజుష్సామఋక్సృష్టిర్వ్యాము
హాతీవరా ॥ ౪౬౬ ॥ తద్వన్నశ్చతదగ్ధక్షాస్తదమ్ముంధావతత్పరాః । క్రమేణైవ
లబ్ధస్త్రైతంపన్థానంబ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౪౬౭ ॥ సంప్రాప్యతిర్యఞ్జ్ఞానంతత్త్వధి
ధ్యాపనతత్పరం । సాయుజ్యానామకాంముక్తింలబ్ధస్తేసర్వతోఽత్రతామ్ ॥ ౪౬౮ ॥
ప్రసాదేనైవకృపయాపితవ్రాన్మహత్ప్రయాతథా । అయమేవమహామార్గోవే
దోక్తోఽత్యన్తసౌలభః ॥ ౪౬౯ ॥ అన్యేష్వపినాఽథమహాయుగేషురేవమువా
సా । బ్రాహ్మణస్యైవతద్విద్యాశిక్షితస్యవిశేషతః ॥ ౪౭౦ ॥ ద్వారైరపత్ర
కాదీనాంవేదవాక్యవిచారతః । సూత్రాణాంశిక్షయాచాఽపిముక్తిస్సా
న్నాదృశీవరా ॥ ౪౭౧ ॥ వినావేదాన్తవాక్యానాంవిద్యోపనిషదాముదితం

జ్ఞానం లభేన్ముక్తిస్స్యాత్తేషాం న సంశయః ॥ ౪౭౨ ॥ తదర్థభాషాశాస్త్రాణి
ద్విత్రవ్యామోహకానిహి । వైదికేన తతస్తాని త్యాజ్యాన్యేన విపశ్చితా ॥ ౪౭౩ ॥
తథావర్తుర్మ్యకాలేషు భాషయా లౌకికే చ హ । వర్జనీయా ప్రయత్నేన తద్వృత్తి
జ్ఞానశుద్ధయే ॥ ౪౭౪ ॥ దివ్యాభాషా సదా గ్రాహ్యా వైదికేన మహాత్మనా । విశే
షాత్తుర్మ్యకాలేషు తతోఽపి శ్రాద్ధకర్మసు ॥ ౪౭౫ ॥ మహోష్ణానైకకాలేషు క్రి
యాకారాదినా తదా । శ్లోకనాఽదినా కుర్యాద్భావసంస్కరణం సుధీః ॥ ౪౭౬ ॥
యదిమానం త్యజేత్కర్తాఽపి హంతాస్యాన్మహోచ్ఛతాం త్రిధా । వైష్ణవీనివృత్తి
ర్దివ్యా వేదస్య శ్ఛేతథాక్షరాః ॥ ౪౭౭ ॥ దివ్యా వ్యాహృతయో యద్వా గాయ
త్ర్యాఽతిపావనీ । వేదస్తు సత్త్రింవినాఽన్యస్తు తారకం న హి విద్యతే ॥ ౪౭౮ ॥
మరాఽలాపాదికాలేషు నామాన్యాహుర్విపశ్చితః । పావనాః హరేరస్య దస్తి
పరమాఽన్మృతమ్ ॥ ౪౭౯ ॥ తస్మాద్వైదికకృత్యేషు నిష్ఠా తస్య సదా భవేత్ । త్యం
యజేత నిత్యైర్నైమిత్తికైర్నైమిత్తికైరపి ॥ ౪౮౦ ॥ శక్తస్తు హీనక్రతుభిశ్శతసం
వత్సరాఽదిభిః । యజేతైవ సదా విష్ణోరర్చనాయ ద్విజాఽగ్రణీః ॥ ౪౮౧ ॥ అవేద
వాదినో మూర్ఖాః [illegible] కాధర్మదూషకాః । తథా గతాన్ [illegible] యజ్ఞాంశ్చ
త్ర్వి [illegible] యజ్ఞదూషకాః ॥ ౪౮౨ ॥ పరిత్యజేద్దూరతో వై తాన్పాపాన్యవలోక
యేత్ । విశేషేణ బ్రహ్మవిద్యాపివమైత్రైస్స్వధార్మికమ్ ॥ ౪౮౩ ॥ నకుర్యాద్దేవసహ
వాశక్త్యా నిత్యసహో భవేత్ । నానాహితాఽగ్నిస్తిష్ఠేత్తు న చ దద్యాద్బ్రాహ్మణోఽ
పి వా ॥ ౪౮౪ ॥ యేన కేనాఽప్యుపాయేన కార్యాబ్రాహ్మణ్యం సమాగతమ్ । అపి
స్వీకార్య చతుర్థాలాన్నాశయేత్తన్న సంద్విజః ॥ ౪౮౫ ॥ దార్బ్రాహ్మణ్యేన సప్తస్వ్య
చ్ఛోత్రియత్వేన వాఽగ్నిథా । అసోమయాజిత్వేనైవ కో లోకస్స్యాదహంత
రామ్ ॥ ౪౮౬ ॥ నైవజానే నైవజానే నైవజానే పునః పునః । వేదవేద్యోత
తో యత్నాద్విద్విర్భిర్న భవేత్యథా ॥ ౪౮౭ ॥ మనుష్యయత్నః కర్తవ్యస్తద్య
త్నాదపి కేవలమ్ । అదృష్టలాభో భవతి విశేషేణ న సంశయః ॥ ౪౮౮ ॥ నాహీ
నక్రతుభిస్తిష్ఠేయజేతైవ సదాఽన్యథా । కలౌ హి హీనక్రతవః దుస్సాధ్యాస్స్వశ
క్త్యా దేహినాం పి ॥ ౪౮౯ ॥ సర్వహీనక్రతూనాం ప్రథమమాధానం తు వరంతరామ్ ।
అగ్నిష్టోమస్తత్సమస్తేయ అతిరాత్రో థవా సదా ॥ ౪౯౦ ॥ అతిరాత్రేతు ప్రథమః
యది చేత్సమనుష్ఠితే । తత్ప్రకారస్తు తత్రేషు తేషు క్రతుషు నైవ వై ॥ ౪౯౧ ॥
అగ్నిష్టోమే తు ప్రథమః కృతే తు కిల వత్సరహమ్ । క్రతూనామపి సర్వేషామయం
స్తోమాయయో [illegible] రంతపాళః ॥ ఉత్తరేషాం భవేదేవ నాఽత్ర కార్యా విచార
ణా । అతిరాత్రా [illegible] రక్రతుమామస్తానంతర వినైవ హి ॥ ౪౯౩ ॥ అగ్నిష్టోమస్య
ముఖ్యత్వాన్మో [illegible] తతో [illegible] ఏవం హి ప్రథమో యజ్ఞః నిఖిలానాం తు
ఖరవరమ్ ॥ ౪౯౪ ॥ [illegible] మపాస్యదక్షస్తోమజాతతః । అతి

రాత్రోప్తోర్యామశ్చవాజపేయశ్చతత్క్రమః ॥ ౪౯౫ ॥ తపతేసప్తసంఖ్యాకా
స్సోమసంస్థాశ్చసన్తతమ్ । అనుష్ఠేయాఃబ్రాహ్మణేనాఽకరణేప్రత్యవాయి
కాః ॥ ౪౯౬ ॥ హవిర్యజ్ఞాస్తథాభూయఃఅగ్నిహోత్రంతతఃపునః । దర్శ
శ్చపౌర్ణమాసశ్చాఽగ్రయణంతత్పరంతథా ॥ ౪౯౭ ॥ చాతుర్మాస్యానిచో
క్తానినిరూఢపశుః రేవచ । సౌత్రామణిస్తత్పరంస్యాత్పితృయజ్ఞోఽన్త్యఉచ్య
తే ॥ ౪౯౮ ॥ ఏతానికిలకర్మాణిచాఽర్గశమహాన్త్యపి । నిత్యానికథితానిస్యుః
పావనానిద్విజన్మనామ్ ॥ ౪౯౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యమూర్తిరేతైస్స్యాన్నేతత్పూ
ర్వాణితానిహి । ఔపాసనంవైశ్వదేవంపార్వణంచాష్టకాతథా ॥ ౫౦౦ ॥
మాసిశ్రాద్ధంసర్పబలిరీశానబలిరేవచ । సప్తైతేపాకయజ్ఞాస్స్యురేకవింశతిసంఖ్య
యా ॥ ౫౦౧ ॥ కథితానిసమస్తానిగృహిణోనతువర్ణినః । వర్ణినోఽధ్యయనం
త్వేకంగురుశుశ్రూషణంతథా ॥ ౫౦౨ ॥ అగ్నికార్యంప్రతిదినంభిక్షాఽచరణమే
వచ । విప్రస్యజాతమాత్రస్యజాతకర్మప్రకీర్తితమ్ ॥ ౫౦౩ ॥ కర్తవ్యత్వేనవిహితం
దినాద్వాదశమాత్తుతత్ । నిత్యంకర్తుంభవేద్యోగ్యస్త్వతీతేష్వహస్స్వపి ॥ ౫౦౪ ॥
అహన్యేకాదశదినేనామకరణాఽఖ్యకర్మణా । కర్తుంతచ్ఛక్యతేభూయస్తచ్చ
నామాఽఖ్యకంపరమ్ ॥ ౫౦౫ ॥ తత్పరస్మిన్నపిదినేకర్తుంవైశక్యతేదినే । ది
నేఽతీతేద్వాదశేతుభక్తప్రాశనకర్మణా ॥ ౫౦౬ ॥ సహైవవిహితంశాస్త్రా
దపృథగ్భిన్నకాలతః । మాసిషష్ఠేతచ్చకర్మకాలేఽతీతేతుతస్యచ ॥ ౫౦౭ ॥ వ
ర్షేతృతీయేచౌలేనవాఽన్తరాతచ్చవైస్మృతమ్ । తస్యకాలేఽప్యతీతేతుమౌఞ్జ్యా
సహావిధీయతే ॥ ౫౦౮ ॥ కర్తవ్యత్వేనసతతంజాతకాదీనియానివా । స్యుస్తా
నినిఖిలాన్యత్రమౌఞ్జ్యాసహవిధానతః ॥ ౫౦౯ ॥ తదానీమేవకార్యాణినతు
భిన్నేనవేహసా । కర్మకర్మాన్తరేణైవకర్తవ్యంస్యాత్ప్రయత్నతః ॥ ౫౧౦ ॥
తంకృతంకర్మభిన్నేకాలేప్రమాదతః । ఉపనీతేఃవ్రతస్యాఽపిపునఃకర
౫౧౧ ॥ పృథగ్దినంభిన్నకాలస్సమాహూతాదయస్స్మృతాః । ప్రా
నతద్ద్వితీయాదినాముఖమ్ ॥ ౫౧౨ ॥ కర్తవ్యంస్యాదుపాక
వః । ప్రాజాపత్యాఽఖ్యకాణ్డానివ్రతానినవవైతథా ॥
వ్యానిసప్తాన్యేయానిసూరిభిః; వైశ్వదేవాఽఖ్యకా
ణం ॥ ౫౧౪ ॥ ప్రాజాపత్యంతత్రకాణ్డంసౌరాడాశేపధీ
ంస్యాద్ధోతారశ్చతృతీయకమ్ ॥ ౫౧౫ ॥ హోతా
శ్చపఞ్చమః । ణాంబ్రాహ్మణానిస్యురసు
తయంప్రక ంచచోదితమ్ । త
త్సర్గసంచకథితంస
తత్పరమ్ ॥ ౫౧౭ ॥

వేదకాణ్డవిభాగప్రశంసా.

అధ్వర్యవం గ్రహాశ్చా౽పి దక్షిణా చ తతః పరమ్ । సమిష్టయజుషి తత్పశ్చా౽దవభృథయజూంష్యపి ॥ ౫౧౯ ॥ వాజపేయశ్చ క్రియాణి నవ శ్చైతి తతస్తథా । బ్రాహ్మణాని చ తేషాం వై సౌమ్యాస్సన్త్యత్ర మనీషిణః ॥ ౫౨౦ ॥ అపఉండస్తు దేవస్య ప్రశ్నద్వితయమధ్వరః । సజోషా ఇన్ద్ర పర్యన్తా ఆదదే ప్రముఖా గ్రహాః ॥ ౫౨౧ ॥ బ్రహ్మ సంపవమానో౽సి హోతా వ్యధ్వరో మతా । ఉదుత్యమనువాకాస్త్రి దక్షిణామాచిరే బుధాః ॥ ౫౨౨ ॥ బ్రాహ్మణత్రయమేతేషాం పశ్చ కాణ్డ ఉదాహృతః । న శ్రా త్త్రాషట్స్నవాకాంస్త్రీ సపి తద్బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౫౨౩ ॥ ఉభయే వై ప్రశ్న అద్యపఞ్చ మా పఞ్చ సప్తమా । అగ్నే ప్రపాఠకే తుర్యమస్తి మా శ్చతురస్తథా ॥ ౫౨౪ ॥ అధ్వర బ్రాహ్మణం ప్రాహురనువాకాని మానపి । త్రివృత్స్తోమ ఇతి ప్రశ్నస్య కావ్యః పరికీర్తితః ॥ ౫౨౫ ॥ నమో వాచే తదూర్ధ్వం తు ప్రశ్నౌ నశుక్రియ తద్విధీ । పాకయజ్ఞమితి ప్రశ్నస్సప్తమా వ్యాప్తడీరితాః ॥ ౫౨౬ ॥ అనువాకా వాజపేయాస్తద్విధీ ప్రథమే౽ష్టకే । ప్రశ్నే తృతీయే దేవా వై యథేత్యష్టౌ ప్రచక్షతే ॥ ౫౨౭ ॥ సవం నవోదితాః కాణ్డాః సౌమ్యా నాహుర్మనీషిణః । అగ్న్యా౽౽ధానం ప్రథమతో౽గ్నిష్టోమం తతః పరమ్ ॥ ౫౨౮ ॥ అగ్న్యుపస్థానమిత్యేవం మహా౽గ్నిచయనం తథా । సావిత్రం నాచికేతం చ చాతుర్హోత్రం తతః పరమ్ ॥ ౫౨౯ ॥ వైశ్వసృజా౽రుణా చేతి తద్బ్రాహ్మణమతః పరమ్ । అనుబ్రాహ్మణమేవం చ సప్తా౽గ్నేయాని చోదిరే ॥ ౫౩౦ ॥ రాజసూయః ప్రథమతః పశవస్స్యుస్తతః పరమ్ । ఇష్టయస్స్యుస్తతస్సర్వాః సత్రేష్టిః పరాతతః ॥ ౫౩౧ ॥ శివస్యైనా అపాఘాశ్చ సూక్తవాకాని తాని చ । ఉపానువాక్యం చ తథా యాజ్యానువాక్యాస్తథా పరాః ॥ ౫౩౨ ॥ నరమేధో౽శ్వమేధశ్చ పశుబన్ధస్తథైవ చ । బ్రహ్మమేధస్తథా కృత్స్నసౌత్రామణిరథ క్రతుః ॥ ౫౩౩ ॥ అచ్ఛిద్రమఖిలం చా౽పి వైశ్వదేవా౽ఖ్యకాణ్డకమ్ । సమ్యక్ షోడశసఙ్ఖ్యాకం సర్వాణ్యేతాని కాలతః ॥ ౫౩౪ ॥ ప్రాప్తాన్యేవ విధేయుర్హి కార్యాణి బ్రాహ్మణే నహి । ఆద్యకాణ్డా౽ష్టమః ప్రశ్నో రాజసూయః ప్రకీర్తితః ॥ ౫౩౫ ॥ తద్బ్రాహ్మణం త్రయః ప్రశ్నాష్షష్ఠా౽ద్యాః ప్రథమే౽ష్టకే । వాయవ్యం కామ్యపశవః పరే కాణ్డేష్టయస్త్రయః ॥ ౫౩౬ ॥ సౌత్రామణ్యచ్ఛిద్రసత్రేష్టయస్సముదాహృతాః । తుభ్యన్తాద్యాస్తథా ప్రోక్తా దివశ్యేనా౽౽దయః పరాః ॥ ౫౩౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యన్యాన్యగ్నిహోత్రే ప్రశ్నౌ యథాక్రమమ్ । సౌత్రామణ్యచ్ఛిద్రసత్రేష్టయస్సముదాహృతాః ॥ ౫౩౮ ॥ ధ్యోమాన్త్యా౽నువాకాద్యథ వింశతిః । యుక్త్వాహి ... సార దేశాన్తర స్థాన బన్ధనాః ॥ ౫౩౯ ॥ వేదత్రతా నిత్యత్వే

వైవాహికదీక్షాదిప్రశంసా.

వంశ్యానంకుర్యాద్విధానతః। విధానేనతతోయత్నాల్లక్షణ్యాంస్త్రియముద్వహేత్ ॥ ౫౪౦ ॥ ప్రధానహోమంనిర్వర్త్యవాహయేత్తాంసమన్త్రకమ్ । సమ్యక్ప్రవాహరయేద్వావహ్నిమాహృత్యగృహంరథే ॥ ౫౪౧ ॥ స్వధామచవిధానేనసమాగత్యాఽవిశద్వ్యయః । గృహప్రవేశహోమాఽఽఖ్యంకుర్యాద్దేవసమన్త్రకమ్ ॥ ౫౪౨ ॥ స్థాలీపాకంతథాఽగ్నేయం విధానేనసమాచరేత్ । కన్యాదాతుర్గృహేత్తస్యాగ్నిర్గతస్యాశనైశ్శనైః ॥ ౫౪౩ ॥ మార్గంచంక్రమతోమన్త్రైశ్చకుర్యాణస్యచతత్క్రియాః । దినానియానిమార్గేష్వస్తేషుకాలద్వయేఽన్వహమ్ ॥ ౫౪౪ ॥ గుప్తిహోమస్సప్రకర్తవ్యంవివాహాగ్నేర్విశేషతః । అకృతేతుపునస్తస్మిన్సోఽయమగ్నిర్వినశ్యతి ॥ ౫౪౫ ॥ పునఃప్రధానహోమస్యప్రాప్తిరేవభవిష్యతి। పునస్తద్గ్నిసిద్ధ్యర్థమియంనిష్కృతిరుచ్యతే॥ ౫౪౬ ॥ నాఽన్యాఽత్రనిష్కృతిఃప్రోక్తాగుప్తిహోమంతతశ్చరేత్ । గుప్తిహోమంకరిష్యేతివహ్నిసంరక్షణాయమే ॥ ౫౪౭ ॥ సఙ్కల్ప్యైవంవిధానేనపరిషిచ్యసమన్త్రకమ్ । తదాహుతిద్వయంకుర్యా న్నాఽన్యత్కిఞ్చిదపివిద్యతే ॥ ౫౪౮ ॥ అయంహిగుప్తిహోమస్స్యాన్నిత్యంకాలద్వయేచరేత్ । తదగ్నిరక్షణాయైవతదాత్వేవంవిధీయతే ॥ ౫౪౯ ॥ ప్రధానాహృత్యథవివాహాఽగ్నిసిద్ధోభవేత్కిల । స్థాలీపాకాదథపునస్తమపక్రమఉచ్యతే॥ ౫౫౦ ॥ ఔపాసనస్యనిత్యస్యకర్మణశ్శ్రుతిచోదనాత్ । తావన్మాసస్తుపక్షోవాబుధుర్వాప్యయనంశరత్ ॥ ౫౫౧ ॥ అహస్సుదినంవాఽపిమార్గమధ్యేవిధాన

...। సాయంప్రాతస్తస్యకాలఃనగృహేసోఽయముచ్యతే॥ ౫౩౨॥ శకటారో

...త్రాద్వధ్వాసహకృశానునా । హోమకాలేశరాగ్గమధ్యేగుప్తి

...ముచ్యతే ॥ ౫౫౩ ॥ గృహప్రవేశహోమస్యచార్వాగే

...నతోవాఽఖ్యసఙ్కల్పవత్నాన్యకార్యోద్విజన్మనామ్॥ ౫౫౪॥

...హంస్వప్రార్థనాదితః ।ఔపాసనారమ్భతుర్యయా

...శేషహోమంప్రకుర్వీతమఙ్గళస్నానపూర్వక

...శ్రాద్ధముదాహృతమ్ ॥ ౫౫౬ ॥ తతఃపరంవి

స్తరామ్। తద్దీక్షాయామనుష్ఠేయాః దీక్షాధర్మా

తపేసఞ్చరేద్ధ్రాక్ ... యాంహిమేఽ

...దేవాదేవ

...తకున్త్రైగఘుమ

ష్టస్తైః ॥ ౪౫౯ ॥ స్నానాఙ్గతర్పణం నైవ నసఙ్కల్పోఽపి వా తథా । నిత్యమ్ము
ష్ణేన తత్కుర్యాత్సలిలేన సుగన్ధినా ॥ ౫౬౦ ॥ అలఙ్కృతేన పాత్రేణ వేష్టితే
నాఽపి వర్ణకైః । గన్ధాఽక్షతాఽదిభిస్సమ్యక్సంస్కృతేన కృతేన చ ॥ ౫౬౧॥
తథా తైలహారిద్రాభ్యాముద్వర్తనముఖాఽదికమ్ । సర్వమఙ్గళవాద్యైశ్చ వినా
శీఘ్రం చరేదపి ॥ ౫౬౨ ॥ సద్వ్యాత్రయుక్ప్రకుర్వీత ధార్యం చన్దనమేవ వై । నాఽ
న్యేన పుణ్డ్రం కుర్వీత కుఙ్కుమాక్తస్సదా భవేత్ ॥ ౫౬౩ ॥ సదా పుష్పస్సదా
మాల్యస్సుగన్ధో దివ్యభూషణః । నైకాన్తాశీ భవేచ్చాఽపి వధ్వా బన్ధుభిరేవ చ ॥
౫౬౪॥ సుమఙ్గలీభిర్విప్రైశ్చ భోజనం తదనుజ్ఞయా । భూమత్వత్తిర్భవేత్తేషాం
ప్రేమ్ణా తాఽజ్యేన తద్భవమ్ ॥ ౫౬౫ ॥ భుఞ్జీయాదఖిలం దివ్యద్రవ్యం బన్ధ్వాభికా
రితమ్ । యస్య త్వన్నిఖిలం ద్రవ్యం సముఖస్సుముఖోఽసదా ॥ ౫౬౬ ॥ అన్యయా
దేవ సతతం ప్రసన్నస్స్యాద్వసేదపి । దివాస్వాపీ భవేన్నైవ నాహర్భుక్తిద్వయం
చరేత్ ॥ ౫౬౭ ॥ వధ్వా తయా శయీతైవ పృథక్కైవ కదాచన । కృత్వా
దణ్డం కన్ధలిస్తం మధ్యే కృత్వా చ తం యతిః ॥ ౫౬౮ ॥ అభ్యర్చ్య విదినా దేవబు
ద్ధ్యా సుప్తే ప్యేవ తం స్వపేత్ । దణ్డం ఛత్రం వైణవం చ తిరస్కృత్యకామపి ॥ ౫౬౯
విచిత్రా మూర్ధ్ని గాం కృత్వా చతుర్భిః షడ్భిరుత్తమైః । సభిర్వాద్యైర్ధరైర్వే
దఘోషపురస్సరమ్ ॥ ౫౭౦ ॥ గీతవాదిత్రసఙ్ఘైశ్చ సర్వమఙ్గళసంవృతః । బ
హిర్గచ్ఛేత్తథా గచ్ఛేత్సాయం ప్రాతశ్చ వర్షతి ॥ ౫౭౧॥ న చరేన్నైవ నిర్గచ్ఛేన్న
తుషారే తిథుర్మకే । న తప్తాయాం ధరాయాం వా సోపానతోఽపి మఙ్గలే ॥ ౫౭౨॥
నాద్రాయాం కర్దమే వాఽపి గచ్ఛేదపి చ సఙ్కటే । అవశాదాగతం దైవాత్పా
తకం మృతకం త్యజేత్ ॥ ౫౭౩ ॥ విద్వాన్ యుద్వాసనాత్తద్వదాశౌచాని విమో
చనాత్ । లక్ష్మీనారాయణధ్యానపరస్త్వేవ సదా భవేత్ ॥ ౫౭౪ ॥ ఇద్రా
ణీమపి గౌరీం తాం సాయం ప్రాతస్సమర్చయేత్ । యది మోహేన తేనార్చ్యేన్ని
త్యామఙ్గళభాగ్భవేత్ ॥ ౫౭౫ ॥ నిత్యమౌపాసనం కృత్వా బృహత్సామేతిమ
న్త్రితః ॥ కుర్యాన్నచాప్రకుర్వీత స్థూరతాం తద్విధానతః ॥ ౫౭౬ ॥ ప్రయతోఽ
నామికాఙ్గుళ్యా దేమాన స్తేతిమన్త్రితః । వధ్వా రక్షాం ప్రయుఞ్జీత శుభికే
శిరమన్త్రితః ॥ ౫౭౭ ॥ యామమాహరేతమస్త్రేణ మాలికా హారిద్రా తైల
విధ్రియాదపి యత్నేన నీరాజనరతశ్చ వై ॥ ౫౭౮ ॥ తదా ఆవమాసిభి
విప్రాశీరపి సన్తతమ్ । అత్యన్తాఽవశ్యకీ జ్ఞేయా మఙ్గళేము జపేత్ । వ్యాహ
అగతానాం [illegible] బన్ధూనాం చ ద్విజన్మనామ్ । స్నేహుచాఽన్యేము ని
[illegible] తః ॥ ౫౭౯ ॥ విధానే నైరకం తరామ్ ॥ ౫౮౦ ॥
[illegible] స్తైః । దూరదేశాన్తరస్థానే బన్ధూనాం సుఖసర్వశాన్త్యర్థం త్వ

తీయదివసేకిల ॥ ౬౨౬ ॥ గణనాథం ప్రపూజ్యాఽదౌ బ్రహ్మాణం చ సరస్వతీమ్।
లోకపాలాన్ తథా బాహ్యప్రాజయిత్వా విధానతః ॥ ౬౨౭ ॥ వివాహమణ్ట
పే భక్త్యా సదస్కృత్వా బహూన్ ద్విజాన్ । అభ్యర్చ్య వసనాలంకృత్య ప్రత్యేకం
త్రైశ్చ మాత్రికమ్ ॥ ౬౨౮ ॥ వేదోక్తామాశిషం దివ్యాం గృహ్ణీయాద్గృహిణాఽ
దివా । సర్వపీడావినిర్ముక్తస్సర్వశ్చ మృత్యువివర్జితః ॥ ౬౨౯ ॥ సర్వోపద్రవస
న్త్యక్తస్సర్వాఽరిష్టపరాఙ్ముఖః । దీర్ఘాయుర్దీర్ఘసమ్పత్తిః పుత్రపౌత్రసమన్వి
తః ॥ ౬౩౦ ॥ సమ్ప్రాప్తకామస్సమ్ప్రాప్తబ్రహ్మవిద్యో మునే మహాః । బ్ర
హ్మజ్ఞానఞ్చ సమ్ప్రాప్య బ్రహ్మసాయుజ్యమృచ్ఛతి ॥ ౬౩౧ ॥ కిఞ్చాఽస్యవ
త్స్యేనామాహాత్మ్యం యపవం మహాదాశిషమ్ । కర్ణ్యోగుమధ్యే కురుతే కారం[illegible]
పితా ఉభౌ ॥ ౬౩౨ ॥ కృతార్థౌ సర్వవేదానాం యద్వా సారాయణేఫ
లమ్ । యస్మృఘూనాంచ సర్వేషాం కర్మణే ఫలముచ్యతే ॥ ౬౩౩ ॥ ఏతద్వ్యతత్ర
యోక్తానాం నిత్యనైమిత్తికాత్మనామ్ । కామ్యానామఖిలానాంచ ధర్మం నైగ
దవాప్నుతః ॥ ౬౩౪ ॥ మహాత్త్వద్దివ్యస్తోత్రం హక్శ్ర ప్రాప్తవామహాఽశిషామ్ । దా
ర్భ్యప్రహ్మణ్యయుతే తేషాం నాస్త్యేవాదశపూర్తికమ్ ॥ ౬౩౫ ॥ సర్వయాగప్ర
తినిధికల్పోఽయం కశ్చనస్మృతః । బ్రాహ్మణానాం పురాసృష్ట బ్రహ్మణైవ మహాఽ
త్మనా ॥ ౬౩౬ ॥ అశ్రద్ధయా హితాఽధ్యాయకృవయాపశ్మజన్మనా । వేదక్రియా
సుచాలస్యాః యేఽపి వాతీవమర్త్యాః ॥ ౬౩౭ ॥ తేషామపి హితార్థాయ మ
హాశీరియముత్తమా । సృష్టా కిలాఽతిచపలం సర్వవేదస్య సారతః ॥ ౬౩౮ ॥
సముద్ధృత్య సముద్ధృత్య చైకీకృత్య చతాం చిరాత్ । ప్రకాశితా జగత్యత్ర తద్దేవ
త్త్రాదృశం శివమ్ ॥ ౬౩౯ ॥ మహాత్మ్యైదికం కర్మ బ్రాహ్మణానాం సుమేధసామ్ ।
యస్యాత్ర శోధనే తస్యవస్త్రం కౌతుకముత్తమమ్ ॥ ౬౪౦ ॥ విధ్వా వానస్యమా
ఙ్గల్యం వహిన్నస్పృష్టం భవేద్యది । గృధమాస్తం తదా కం వా యుతః శ్వదపి వాపు
నః ॥ ౬౪౧ ॥ ఉపదికాహతాః కేశాః మృషావ[illegible]దంశితాః । ద్వేషాచ్ఛ
త్రుభిరుత్కృత్తాస్తేషాం తేషాం చ కిర్మణామ్ ॥ ౬౪౨ ॥ ఆయుష్యసూక్తపఠ
నం లక్ష్మీసూక్తస్య చైవహి । పునర్వస్త్రాస్తర్వాదీనాం గ్రన్థిప్రపరిగ్రహః ॥
౬౪౩ ॥ నిషత్కృత్తిర్నిహితాస్సద్భిర్వేత్సభిర్ద్విజోత్తమైః । యదచణ్డాలసంస్ప
ర్శవరయోస్స్పృష్టవేత్తథా ॥ ౬౪౪ ॥ తదాప్యశ్వ[illegible]స్నానం హారిద్రోష్ణజలే
తు ॥ యది శ్వకాకసంస్పృష్టగదోష్ణే నైవవారిణా ॥ ౬౪౫ ॥ హారిద్రామి
శ్రితే నైవం ఘృతేన చ విధీయతే । స్నానాత్పరం యుగ్రజవస్త్రివారం సమృతిర్మ
తా ॥ ౬౪౬ ॥ ఆతపేయాదిమాత్రస్యపురీవస్యథ వేన్నరు । దీక్షాయామత్ర
తుతయోః ధత్రేణ సహవై తదా ॥ ౬౪౭ ॥ ఇదం పిష్టం వ్యాహృతం శ్వత్య[illegible]
కం చ సుపావనమ్ । పశ్చాచ్ఛుద్ధాఽచమనాదష్టవారం జపేత్క్రిమాత్ ॥

౬౪౮ ॥ పునశ్ఛత్రంచ తన్మస్తా స్వగృహ్ణీయాద్విధానతః । దీక్షాసుసన్తతం తస్మాద్వివాహేఽన్యద్విజోత్తమః ॥ ౬౪౯ ॥ నక్షత్రస్నాతవేషకుర్యాత్త్యాగం మూత్రపురీషయోః । శేష హోమాదూర్ధ్వరం ప్రాతః కుర్యాద్వా నక్తబలిం శివామ్ ॥ ౬౫౦ ॥ తద్విధానం ప్రవక్ష్యామి శచీం గౌరీం సమర్చయేత్ । వేదికేశానదిగ్భాగే కృసరాన్నైః వేదస్తైః ॥ ౬౫౧ ॥ త్రయస్త్రింశత్కోటిసంఖ్యదేవానావాహ్య సర్వనంక్రమాత్ । నమోన్తైర్నైవకు[illegible]స్సమ్యగ్సంకల్పపూర్వకమ్ ॥ ౬౫౨ ॥ అష్టాభిః కలశైః పూర్వభాగేతస్య చ సర్వతః । సంస్థితైర్వేదికాం కృత్వాఽలంకృత్యైవవిధానతః ॥ ౬౫౩ ॥ తస్మిన్ పృథుకైః కుమ్భైశ్చతుర్భిః స్థాపితైశ్శివైః । తన్తుభిర్వేష్టితైస్తైర్వైః పుష్పతామ్బూలిజాలకైః ॥ ౬౫౪ ॥ హరిద్రాజలకుమ్భేనాద్విముఖేనసుపాత్రసా । నవాన్నాన్యాససంసిక్తైః ప్రాదక్షిణ్యక్రమేణచ ॥ ౬౫౫ ॥ తత్సంఖ్యైః పిష్టదీపైః పృథ్వీభిస్సముద్ధృతైః । పరిక్రమేణ కర్త్రీభిస్తత్కృత్యమఖిలం యథా ॥ ౬౫౬ ॥ సర్వదేవపదస్పష్టేతద్బ్రాహ్మణసుఘోషతః । త్రిః పరిక్రమ్య విధినా దిగ్జయాది కల్యాణ్యనమ్ ॥ ౬౫౭ ॥ జలాఽక్షతాభ్యాం సంస్పృశ్య పూజయిత్వా చ తస్య వాః । ఐరావతంచ సంపూజ్య[illegible]శచోత్తరే తథా ॥ ౬౫౮ ॥ సుప్రతీకం ధరాఽధారం త్రిః పరిక్రమ్య తత్పరమ్ । ప్రశ్న ప్రతిప్రవాదాభ్యాం పినయ్య పరస్పరమ్ ॥ ౬౫౯ ॥ ఉపవిశ్య విధానేన తత్సాంగల్యవద్యథా । కృష్ణాస్యోపంశ్చతత్ర స్నే తత్రైవానాం చ సన్నిధౌ ॥ ౬౬౦ ॥ బద్ధ్వా యాన్తికవాదిత్రైః పురస్త్రీగానపూర్వకమ్ । తతః పునశ్చ నీరాజ్య ఫల దానాని చాఽచరేత్ ॥ ౬౬౧ ॥ తథా తామ్బూలదానాని దక్షిణాఽదీని శక్తితః । బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రకుర్వీత తత ఉజ్జ్యారపూర్వకమ్ ॥ ౬౬౨ ॥ సభాపూజాంచ కుర్వీత తదాశీః ప్రాప్య తత్పరమ్ । దమ్పతీ హోపవిశ్య భౌవస్యై పూజనక్రియామ్ ॥ ౬౬౩ ॥ ప్రకుర్యాత్తుం విధానేన తదీయామాశివం శివామ్ । స్వీకుర్వీతాం తత్పరంచ దద్యాత్తాభ్యాంచ దక్షిణామ్ ॥ ౬౬౪ ॥ తామ్బూలంచ క్రమేణైవ సర్వేషాంచ ద్విజన్మనామ్ । తత్పత్న్యానాంచ సర్వేషాం తామ్బూలం చాఽపి దక్షిణామ్ ॥ ౬౬౫ ॥ శక్త్యాఽలోభేన దద్యాచ్చ సుమాం చారోహణం తథా । డోలోత్సవోఽపి కర్తవ్యో మహోచ్ఛ్రాణోత్సవస్తథా ॥ ౬౬౬ ॥ వీథీప్రదక్షిణం చాఽపి పునర్వేశ్మ ప్రవేశనమ్ ॥ జలక్రీడావిధానంచ తామ్బూలస్య చ భక్షణమ్ ॥ ౬౬౭ ॥ మధ్యాహ్నే మంగళస్నానం పునశ్చ స్వస్తివాచనమ్ । స్తమ్భపూజా చతుర్థీయు నమోన్తైర్నైవ[illegible]త్తా ॥ ౬౬౮ ॥ పుష్పధూపాఽదినైవేద్యాఽన్తం వై తాతు సమాఽచరేత్ [illegible]దీహాంతతః పూజాం పశ్చాద్వా వాహపాత్రకారయేత్ । ౬౬౯ ॥ నవాన్న[illegible]సదీపస్తంగ్య ఘృతాఽన్నం నివేదనమ్ । భక్ష్యైర్భోజ్యైః ఫలైర్దివ్యైస్తాంబూలైశ్చ [illegible] ౭౦ ॥ నీరాజనాన్తకం [illegible]

ల్పాయురేవహి । భవేదేవవరస్సద్యో వధూఽవశ్యాత్ క్రమేణ చేత్ ॥ ౬౧ ॥
దరిద్రాస్స్యుర్గ్రాహ్యధవాశ్చ తథా తస్మాత్సమాచరేత్ । హరిద్రామిశ్రసలిలదేవ
తాకిలచోదితా ॥ ౬౨ ॥ వసన్తర్తౌ ధనకరస్తస్యా స్నాపరాఽగ్రహై । విశే
షేణాప్రకర్తవ్యా భవ్యబాహుళ్యసిద్ధయే ॥ ౬౩ ॥ దేవతోద్వాసనం కుర్యా
ద్యజ్ఞే నేతి వసన్తర్తౌ । మోచనం కఙ్కణస్యాఽథ తత్పుణ్యాఽథ తచ్చరేత్ ॥
౬౪ ॥ పుణ్యాహం వాచయేత్పశ్చాత్ బ్రాహ్మణానథ భోజయేత్ । స్వీకుర్యా
దాశిషశ్చాపి వితతేర్దానపూర్వకమ్ ॥ ౬౫ ॥ య ఏవం విధినా భవ్యం కురు
తే బ్రాహ్మణోత్తమః । తస్య నన్దన్తి తే సర్వే వృద్ధాద్యుప్రపితామహాః ॥ ౬౬ ॥
పితామహాశ్చ యే వృద్ధా వృద్ధా యే పితరస్తథా । తే పతేశ్శుభదేహాస్స్యుస్స్వమా
ద్యాఽకులోద్భవాః ॥ ౬౭ ॥ తేషాం తు స్యాత్కులస్యాఽస్య ప్రవృద్ధాయ తే వరాః ।
ఏతే నైవ విధానేన తస్మాత్కల్యాణసన్తతిమ్ ॥ ౬౮ ॥ మనుష్యః కుర్వీత సతత
తం నిత్యకళ్యాణసిద్ధయే । కళ్యాణం పుత్రయోఽకృత్వా త్వా పశ్చాత్సంతతేఽపర
మ్ ॥ ౬౯ ॥ పిత్రోర్ద్వివాహృతాహస్తిమస్యస్తర్వ్యాదికం తు యత్ । మూర్ఖాఽ
సుతాభ్యాం సర్వం కుర్యాదేవాఽవిచారయన్ ॥ ౭౦ ॥ యది మూర్ఖాస్సు
తాః త్యక్త్వా కారుణ్యాత్వాం పితృక్రియాః । పితృవ్యమాతులాదీనాం పితర్యాఽ
దికం చ యత్ ॥ ౭౧ ॥ తదాదికం పర్యన్తైరావశ్యాసం సుఖాత్పరమ్ । పు
త్రయోస్స్వస్య వా మూఢస్సదా సుఖభవేద్ధ్రువమ్ ॥ ౭౨ ॥ తస్మాత్పైతృ
కకృత్యేషు స్వస్య వా పుత్రయోశ్శుభాన్ । పశ్యాస సమధ్యప్రాప్తేషు స్మైనైమి
త్తికాఽదిషు ॥ ౭౩ ॥ మూర్ఖాఽసుతాఽప్రశస్తాస్స్యుర్గర్భదర్భాన్ లాఽపి ।
పుత్రీవివాహాఽపరతః వివాహోత్తనయస్య చ ॥ ౭౪ ॥ యతస్సస్వాగృహేస
వ్యక్రియతేఽస్యాత్రతస్య చేత్ । తస్మాత్పుత్రీవివాహస్య పశ్చాత్తత్పరంత
రామ్ ॥ ౭౫ ॥ శుభకర్మ సదాచారస్స్వమస్తీయోఽపి కశ్చితా । పుత్రోపన
తతం యంతస్మాద్వివాహోత్తస్య కర్మణః ॥ ౭౬ ॥ శుభాఽచరణవామోన్యైనైప
తస్మాత్పత్రమిచ్ఛతే । యతోఽపి వాహాఽపుత్రస్య స్వీకృతో హి గృహోత్తరే ॥ ౭౭ ॥
త్తుతయోఽపరహో త్సుమద్బలం నిత్యమేవ హి । అథాఽపి సవ్యతః క్రీత్వాతః వాహో
తతః క్రియాం చాపి ॥ ౭౮ ॥ శుభాచరణకర్మాఽఖ్యమాఙ్గళ్యాస సంశనైశ్శనైః ॥
కుర్యాత్ పరీక్ష్య విమాన్యవాతే చ సౌమ్యకే ॥ ౭౯ ॥ వరయోరుత్స
వస్సత్యజ్ఞళసాన్నపూర్వకమ్ । బన్ధూనాం బ్రాహ్మణానాం చ బహూనామ
తిభోజనమ్ ॥ ౮౦ ॥ నీరాజనాశీర్వాదౌ చ కర్తవ్యా చ ప్రదక్షిణమ్ । భక్ష్య
భోజ్యాఽదికాశ్చాఽపి గీతవాదిత్రపూర్వకాః ॥ ౮౧ ॥ మాయాఽక్రియాః
మఙ్గళార్థాస్తాస్తాస్సర్వా విచక్షణైః । అత్ర మేరివిష్ణుం వ్యాహృత్య శేదివసే తథా ॥
౮౨ ॥ స్థాలీపాకే తథా న్యారంభణ్యాముపాదష్టవారం దద్యా రేషుశుక్రభా

న్యోశ్చకుశలోత్సవమేవచ ॥ ౧౯౩ ॥ గమనాఽగమనేచైవనిర్గమేపారిభద్రకే। మోక్షోత్సవఃద్వితీయేథమాసేకల్యాణవాచకః ॥ ౧౯౪ ॥ శివోత్సవస్తృతీయేఽథతుర్యేస్స్వశ్రేయసాఽఖ్యకః। వక్ష్యమేమఙ్గళాఽఖ్యశ్చషష్ఠేభవ్యకనామకః ॥ ౧౯౫ ॥ వరస్యకేశవృద్ధిస్తుతదాకిలవిధీయతే।భుక్త్యుత్సవశ్చతన్మధ్యేయావత్తావత్తుచోదితమ్॥ ౧౯౬॥ శుభకృద్దంతథాతస్మాత్పిత్రాకర్తవ్యంవిచక్షణైః।ఏతాదృశాద్వ్యత్యయాస్తుకల్యాణాత్పరంనతు ॥ ౧౯౭ ॥ పుత్రస్యతుయతస్తస్మాత్పిత్రాకల్యాణముత్తమమ్। అతఏవాఽత్రభూయశ్చలౌకికీవాఙ్నిరూప్యతే ॥ ౧౯౮ ॥ పుత్రోచ్ఛతిగుణంపుత్రీయదిపాత్రేప్రదీయతే। ఇతియాఽసుమహతీకీర్త్యాఽత్రపునశ్చైకకా ॥ ౧౯౯ ॥ వైదికీవాక్యదివ్యాస్యాత్స్పష్టాఽర్థంసముదీర్యతే। పుత్రీదానంప్రశస్తంస్యాదనేకకులతారకమ్ ॥ ౨౦౦॥

దత్తవిషయప్రశంసా.

తజ్జాతానాంపుత్రతౌల్యంపితృకర్మణిచోదితమ్ । ఏవంతుతనయేదత్తేభిన్నగోత్రాయచాఽపది ॥ ౨౦౧ ॥ తజ్జాతానాంపునస్స్వస్యజనకస్యకులంప్రతి । సమాగమనకార్యాయతజ్జాతిప్రోక్తవాదికా॥ ౨౦౨॥సహస్రాఽఖ్యవరంభూయోదాయాదానాంచతత్పితుః ।తద్దాయాద్దైవప్రకర్తవ్యంహోత్రాదిజలభక్షణమ్॥ ౨౦౩ ॥ పశ్చాచ్చతత్స్వకారోఽపితదేతదఖిలంకృతమ్ । కిమాసీదితిచాఽలోచ్యచేతసాపశ్యతాఽధునా ॥ ౨౦౪ ॥ గోత్రప్రవేశాదథచతత్సంస్పృష్టాతథాతరామ్ । జాతాయాఃపితస్యాఽస్యతద్గోత్రస్యచతాదృశః ॥ ౨౦౫ ॥ తద్రిక్తసమ్బన్ధకథాతస్సమత్వకథాఽపివా । స్వజాతాతత్పరంచాఽస్యవంశోద్భవలపవహి ॥ ౨౦౬ ॥ బభూవకిలహోతావత్ప్రకృతింయాతికేవలమ్ । తావదేవహివిప్రత్వన్యూనత్వంసముపాగతమ్ ॥ ౨౦౭ ॥ తచ్చాఽపిసమ్యగధునాస్పష్టాయహిసర్వాప్యతే । అన్యగోత్రప్రదత్తోయస్సతుస్వపితరంక్రమాత్ ॥ ౨౦౮ ॥ పాలకంతస్యపిత్రాచతత్పిత్రాతత్తతేనచ । సపిణ్డీకరణేసమ్యగ్యోజయేదత్రబాధకమ్ ॥ ౨౦౯ ॥ నభవేత్కించిదపివాదత్తజస్తుపురాకిల । స్వపుత్రస్యస్వతాతైకగోత్రసిద్ధ్యర్థమాదరాత్ ॥ ౨౧౦ ॥ స్వతాతగోత్రమిత్యుక్తేస్స్వపితామహగోత్రకమ్ । స్వతాతతాతగోత్రస్యసిద్ధ్యర్థమితితన్మనః ॥ ౨౧౧ ॥ సుస్పష్టాయప్రకథితంతదర్థోగురుణోదితః । అన్యగోత్రప్రదత్తోయస్సతుస్వతనయంతతః ॥ ౨౧౨ ॥ జనకస్త్వైవగోత్రేణయోజయేదితివైమనుః । అన్యథాతస్యగోత్రస్యప్రాచుర్యంప్రభవేత్కిల ॥ ౨౧౩ ॥ తేనచస్థాలతాభూయాత్తద్వంశస్యతతస్త్యజేత్ । యదిదత్తస్వతనయాన్ స్వగోత్రేనప్రవేశయేత్ ॥ ౨౧౪ ॥ దత్తజోవాఽథతజ్జోవాతద్గోత్రద్వయజాస్మృతే । దత్తజఃపితరం

వృత్తం గోత్రే తత్పాలకస్య వై ॥ ౨౧౫ ॥ పితుస్సపిణ్డీకరణం కుర్యాదితి మనో
ర్మతమ్ । తజ్జస్స్వపితరం చేత్తు స్వగోత్రాద్భిన్నగోత్రిణమ్ ॥ ౨౧౬ ॥ ముక్త్వై
వ తూష్ణీం తత్పశ్చాద్యోజయేత్తత్తతాఽదిభిః । తజ్జః పితామహం నైవ తజ్జస్త
త్ప్రపితామహీ ॥ ౨౧౭ ॥ యోజయేద్దేవధర్మేణ శాస్త్రీణ చ సువర్త్మనా ।
ఏవం పద్ధామహర్షిః ప్రోక్తః ఏవం సత్యత్ర దత్తకః ॥ ౨౧౮ ॥ స్వవంశసాఙ్కర్య
భియా యుక్తో ధర్మేణ సంయుతః । స్వపుత్రాన్ స్వపితృన్ గోత్రే యోజనాయ స్వ
బన్ధుభిః ॥ ౨౧౯ ॥ సమ్యగాలోచ్య తాన్ జ్ఞాతిజనాన్ సర్వానఖిలానపి । కృ
త్వా ప్రదక్షిణం నత్వా వంశోద్ధరణహేతవే ॥ ౨౨౦ ॥ ఇత్యేవం ప్రార్థయేత్స
ర్వాన్ స్వరం గత్వా శతస్వనమ్ । సహస్రం విభవే కుర్యాద్గోత్రభ్రష్టస్య సోసు
తమ్ ॥ ౨౨౧ ॥ వంశసాఙ్కర్యశూన్యాయ యుష్మద్గోత్రే స్వకీయకే । ఉపనేష్యా
మి యాయం చ స్వీకృత్యైనం స్వగోత్రకే ॥ ౨౨౨ ॥ హస్తద్రాజలపానేన కృ
తార్థాం కురుతాఽధునా । సమ్యక్త్రిపూర్షపర్యన్తమసౌ యద్యపి నైచ్యభాక్ ॥
౨౨౩ ॥ వంశజానామస్య పితుస్త్యాగపక్షస్య చోదితః । పితామహస్య తత్పశ్చా
ద్ద్వితీయస్య తతః పునః ॥ ౨౨౪ ॥ తృతీయస్య పరిత్యాగస్త్రయాణాం తు తతః
పరమ్ । తద్వంశజానాం సుస్పష్టం స్యాన్నైచ్యం చవాతుకలే ॥ ౨౨౫ ॥ సుస్ప
ష్టమేవ పిత్రాఽదిత్యాగాత్తత్క్రమవర్త్మనా । యుష్మత్సాన్యం తత్పరం వైవం
శజానాం భవిష్యతి ॥ ౨౨౬ ॥ తావదేనాస్త్యక్తపితౄన్ పశ్యన్తః కృప
యాఽవత । యుష్మాభిర్న సమాహ్వ్యాతే పుత్రపౌత్రాఽదయస్త్రయః ॥ ౨౨౭ ॥
గోత్రప్రవరరిక్తాఽదివ్యవహారేషు వచ్మ్యపి । కృపయాఽపి ప్రమాత్రత్వే స్వీకారే
సముదాయుతాః ॥ ౨౨౮ ॥ అఙ్గీకృత్య చ మామేనమేతద్వంశం చ ధర్మతః । సము
ద్ధరత పాపాద్వై శరణం వో గతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౨౯ ॥ ఇత్యుక్తాస్తేఽపి సర్వే
వై తథా కుర్యుస్తదన్వహా । ఓమిత్యేవేతి తత్పశ్చాన్న్యాహృతిశ్చ హుసేచ్ఛత
మ్ ॥ ౨౩౦ ॥ తతో మౌఞ్జీం ప్రకుర్వీత తత్పుత్రస్తదనన్తరమ్ । న తైస్సమో భవే
త్తావద్గోత్రరీత్యా క్రియాఽదిషు ॥ ౨౩౧ ॥ యావత్త్రిక్రమసాపిణ్డ్యం సిద్ధిస్స్యా
త్తావదేవ హి । స్వగోత్రాఽగత పుత్రస్య తాదృశస్య పితుర్మృతౌ ॥ ౨౩౨ ॥
ఆశౌచం త్రిదినం ప్రోక్తమేవం మాతుశ్చ తత్సమమ్ । దర్శాఽది దేవతాశ్చాఽపి పి
తామహముఖాస్త్రయః ॥ ౨౩౩ ॥ నోచ్చార్యాశ్చ పితా తేషు శ్రాద్ధమాత్రం త్రి
పూర్షకమ్ । తస్మాగ్గణైవ కుర్వీత తతో మాతామహాశ్చ వై ॥ ౨౩౪ ॥ పితామ
హస్య యే తేస్య చైతస్యాఽపి మృతౌ పితుః । తద్దైవాఽశౌచమిత్యుక్తం మేవం శి
లమహాత్వరమ్ ॥ ౨౩౫ ॥ అత్యన్తబాధకం క్రూరమన్యగోత్రసుతస్య వై । పరి
గ్రహే ప్రకథితం తతస్త్వేతన్న చాఽచరేత్ ॥ ౨౩౬ ॥ స్వభ్రాతృషు స్వగోత్రే

చకృతేపుత్రపరిగ్రహే। నకశ్చిద్బాధకంతత్రాస్త్యతస్మాదేతచ్ఛ్రితంబుధః॥ ౨౩౬॥
సమీక్ష్యసమ్యగాలోచ్య పుత్రాఽభావేప్రయత్నతః। స్వీకుర్యాద్భ్రాతృపు
త్రాదీంస్తత్సమాధానపూర్వకమ్ ॥ ౨౩౭ ॥ యస్యపుత్రాప్రార్థితందత్వా
హ్యాత్మనఃపుత్రసంశయే। సర్వస్వంవాతస్యదత్వాతాదృశేవదేవరమ్॥
౨౩౯॥ గృహ్ణీయాత్తనయంవంశోద్ధారకాయవిచక్షణః। పుత్రస్వీకారసమ
యేయస్యదత్తంపురాతయోః॥ ౨౪౦॥ నతస్యాత్తస్యన్యథాభావఃకదాచిద
పిధర్మతః। తదుక్త్యల్లఙ్ఘనకరఃబ్రహ్మఘ్నఇతిసూరిభిః॥ ౨౪౧॥ కథితోపి
తతస్తంవైరాజారాష్ట్రాన్నివాసయేత్। తనయగ్రహణేయోవాతత్పుత్రోఽ
ప్యర్థితంతదా॥ ౨౪౨॥ దత్వాశపథపూర్వంవైపునరన్యాఃభాషతే। పున
శ్చపుత్రేసఙ్జాతేదిరాద్దవేనదుర్గమః॥ ౨౪౩॥ తమేనంధార్మికోరాజాతద్బ
న్ధాత్తత్పరాక్షలవ। తదున్ముఖాత్తస్సరోయాఃపస్తాద్యచకపోలయోః॥
౨౪౪॥ న్యకృత్యభీషయిత్వాచయథాయోగ్యంయథావిధి। సర్వస్వహరణం
కృత్వాతయోఃపూర్వంబన్ధనమ్॥ ౨౪౫॥ చాఞ్చల్యరహితాంకృత్వాదే
శాత్తస్మాత్ప్రవాసయేత్। పరస్మైపుత్రదానేతుగ్రహణేత్వర్థితేపునః॥
౨౪౬॥ బాధకంశాస్త్రతోజ్ఞేయంపుత్రదానేతుసాక్షికమ్। బహుళంశాస్త్ర
సిద్ధంవైతస్మాదేవతథోదితమ్॥ ౨౪౭॥ పుత్రాచ్ఛతగుణం పుత్రీయదిపాత్రే
ప్రదీయతే। యథాపుత్రోఽపిపిణ్డకర్తాతత్పుత్రశ్చతథామతః॥ ౨౪౮॥ పుత్ర
శబ్దానపుత్రాదిత్రయఃకర్తారఇష్యతే। ప్రథమంతత్పుత్రసుతఃకర్తాతతః
పరమ్॥ ౨౪౯। తనయశ్చాపిదౌహిత్రస్సర్వశాస్త్రసమ్మతౌ। పిభక్తే
షుతుతద్భ్రాతృముఖ్యేషుకిలతత్పరమ్॥ ౨౫౦॥ స్వార్యాస్యహ్యపుత్రస్యక
ర్తాదౌహిత్రఉచ్యతే। దౌహిత్రస్యచకర్తృత్వంనపుత్రేపుత్రపౌత్రయోః॥
౨౫౧॥ అభావేకథితంసద్భిస్సర్వశ్చైత్యైతైస్తుపవహి। తేషామభావేదౌహిత్రః
భ్రాతృపుత్రేషుసత్స్వపి॥ ౨౫౨॥ అవిభక్తేషుతైస్సర్వైస్తన్ముఖైర్నైవకేవల
మ్। సర్వంకారయితవ్యంస్యాత్తైతత్కృత్యంతుశేషికమ్॥ ౨౫౩॥ నాఽయం
తద్ధనభాగీస్యాద్జ్ఞాతయోధనభాగినః। యతిరక్షితైఃప్రీణితస్తనస్యతద్ధ
నంధ్రువమ్॥ ౨౫౪॥ నచేతిరాపినాస్త్యేవవిభక్తేషుతేష్వపి। తద్ధనం
నిఖిలంచాఽస్యధర్మతఃప్రభవేద్ధ్రువమ్॥ ౨౫౫॥ యతఏవమితిప్రోక్తేపు
త్రాఽభావేతుచోదితః। ప్రత్యాసన్నస్సపిణ్డోయఃకర్తానఇతినిశ్చయః॥ ౨౫౬॥
ప్రత్యాసన్నసపిణ్డత్వందౌహిత్రస్యైవముఖ్యతః। ఇతరేషాంసపిణ్డానామము
ఖ్యత్వేనకేవలమ్॥ ౨౫౭॥ అఙ్గాదఙ్గాత్సమ్భవతిపుత్రవద్దుహితాయతః। తత్స
ముద్భూతస్తుదౌహిత్రోభ్రాతృపుత్రాదయస్తథా॥ ౨౫౮॥ నభవేయుర్గ్రాహ్యత్వ

జాహిత్రమత్ప్రాహ్నహి కేవలమ్। సమ్బన్ధస్తత్ర నైతస్య పితృసమ్బన్ధయోగతః
౨౫౯॥ తే సపిణ్డాః ప్రకథితాః నైతత్సమ్బన్ధలేశకః । అతఏవ చ సోఽయం వైదౌ
హిత్రస్సర్వకర్మసు ॥ ౨౬౦ ॥ అమాదర్శాఽదిషు తథా శ్రాద్ధాఽఽఖ్యేషు చ సన్త
తమ్ । స్వౌపాసనాఽగ్నౌ పితృభిస్సమస్తైర్ననిరన్తరమ్ ॥ ౨౬౧॥ మాతామ
హాన్యత్ర వర్త్మసుహృద్వాసమాశ్రితః। యుజ్యతే ధనభాగీ వా ధనభాగపి కేవలమ్॥
౨౬౨ ॥ తస్మాత్సర్వ సపిణ్డానాం దౌహిత్రో ముఖ్య ఉచ్యతే । నిర్దిష్టం శ్రాద్ధ
కృత్యాయ సోఽన్యకృత్యే నియోజయేత్ ॥ ౨౬౩ ॥ నిర్దిష్టమన్యోద్దేశ్యేన తద్దే

దేవతానివేదనాదిప్రశంసా.

వాయ నివేదయేత్ । నివేదితం యద్దేవస్య న తదన్యేన యోజయేత్ ॥ ౨౬౪ ॥
తథానివేదితేనాఽపి రుచ్యర్థం వాపి యోజయేత్ । నివేదితేన గుచ్యర్థం యో
జయేన్న నివేదితమ్ ॥ ౨౬౫ ॥ అథానివేదితం పూర్వం స్వీకుర్యాచ్ఛ్వ నైవ
హి। అపక్వం నాపి పక్వం వా అత్యన్తోష్ణమనుష్ణకమ్ ॥ ౨౬౬ ॥ నివేదయన్న దేవాయ
కింతు తత్సమ్యగేవ హి। సుఖోష్ణయిత్వా తత్సర్వం సమ్యగేవ సమీత్యవై ॥ ౨౬౭॥
సూపశాకాఽన్నపాకం కృత్వా భక్ష్యభోజ్యాఽదిసంయుతమ్ । అభిఘార్యాఽథ
గాయత్ర్యా పరిషిచ్య హవింతథా ॥ ౨౬౮ ॥ ఆమ్నానం వా తతో మన్త్రైః ప్రా
ణాఽపానాఽదిభిశ్చరేత్ । నాఽన్యకార్యే నియోజయేత్ తత్తాదృశం ఖిలం
చ తత్ ॥ ౨౬౯ ॥ యోజయేత్సంభవే దేవనాఽత్రకార్యాపి చాఽర్హణా। హవిస్సం
కరణాత్పూర్వే యాగస్సర్వాఽఙ్గసంయుతః ॥ ౨౭౦ ॥ ఏకం హవిరన్యస్య కార్య
హేతవే ప్రభవేత్కిల। స్థాలీపాకాఽదిషు కృతం హవిస్సర్వస్య భోజనే ॥ ౨౭౧॥
ప్రభూతసర్పిషాఽన్యస్య కార్యస్య న భవేత్ పృథాః । పితృప్రధాఽదిషు కృతం
యద్ధవిస్తత్తథైవ హి ॥ ౨౭౨ ॥ అన్యకార్యాయ న భవేచ్ఛ్రాద్ధకర్మణి చేద్ధవిః ।
ఔపాసనాఽగ్నౌ పూర్వోక్తం ద్రవ్యం ముఖ్యతో న చేత్ ॥ ౨౭౩ ॥ లౌకికాఽ
గ్నౌ సర్వజనసాధారణ్యాత్సువి కేవలమ్ ॥ ఔపాసనే కృతం చాఽన్నమగ్నిర్యా
దాజ్ఞయా కృతమ్ ॥ ౨౭౪ ॥ తస్మిన్ క్షణే సోఽథవా చ పూర్వాతిథ్యానపేక్షితః।
యావత్ప్రాశనం తేషాం తావదుష్ణం భవేత్తథా ॥ ౨౭౫॥ తతః పరం చ పిష్టే
షు గతోష్ణేషు న యోజనః । సర్వసాధారణాయ స్థితం స్త్యాస్వే వ్యక్తి కస్మి
ఘుత్ ॥ ౨౭౬ ॥ అత్యన్తోష్ణే న నివేద్యత్వేతస్య ప్రాశనకర్మణి। ప్రోక్షణం సేచ
నం చాఽపి యజమానస్య ముఖ్యతః ॥ ౨౭౭ ॥ క్రతౌ శేషాణాం గౌణతః ప్రోక్తేషు మా
షస్య తు భోజనే । గురోరేవ హి కర్తృత్వం భుక్తిమూర్ణోర్గతం తరామ్ ॥ ౨౭౮ ॥
సేచనే ప్రోక్షణే నస్త్రబ్రహ్మౌదనికకర్మణి । హవిర్భుక్షణమాత్రేషు సర్వత్రేదం
విధీయతే ॥ ౨౭౯ ॥ ఏవమాగ్రయణే స్మార్తే తణ్డులానాం తథా పునః । హవివ

శ్చాఽపితత్ప్రోక్తం నశైః కర్మాన్తరం చరేత్ ॥ ౨౮౦ ॥ హవిరన్తం సర్వకర్మ తస్మిన్దృష్టే పునః క్రియా । హోమే జాతే వికల్పస్స్యాత్ తస్మిన్ జాతేషు కేషు చిత్ ॥ ౨౮౧ ॥ ఇష్యతే సవ్యగన్తం చ సర్వేష్టిషు తు కేవలమ్ । వినా శేషా పిశో భూయః ప్రారబ్ధ ఇతి వైజగుః ॥ ౨౮౨ ॥ కదాచిద్దైవయోగేన సఙ్ఘాతస్స్యాదిమృత్యుచేత్ । ఏకస్మిన్నేవ కాలే తు శ్రాద్ధద్వయసముపాగతే ॥ ౨౮౩ ॥ తదా తు క్రమతస్త్వేకపాకేనైవ సమాప్తికమ్ । తన్త్రేణ శ్రపణం కృత్వా సర్వం కుర్యాదదిస్త్వితమ్ ॥ ౨౮౪ ॥ తత్ర స్త్రియం చ ప్రత్యబ్దం పితుః ప్రథమతశ్చరేత్ । విప్రానుద్వాస్య భూయశ్చ తద్ధి సర్వం వతేపునః ॥ ౨౮౫ ॥ శాస్త్రేణ శ్రపణం కృత్వా చాఽభిఘార్య తతః కిల । మాతుశ్శ్రాద్ధం ప్రకుర్యాచ్చ తద్ధి పూర్వవత్పునః ॥ ౨౮౬ ॥ సంస్కృత్యాఽథ పితృవ్యస్య తత్ప్రశ్నాత్తు తతః పరమ్ । భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య తత్పత్న్యాః కనిష్ఠస్య తథైవ హి ॥ ౨౮౭ ॥ తత ఆచార్యస్య తత్పుత్రక్రమేణైవం శనైశ్శనైః । ఏకేనైవ తు పాకేన సర్వం కర్తుం హి శక్యతే ॥ ౨౮౮ ॥ శుభకర్మకృతం చాఽన్నం న శ్రాద్ధాయ కదాచన । తచ్ఛ్రాద్ధకాలే యత్కృతం న తత్స్యాచ్ఛుభకర్మణః ॥ ౨౮౯ ॥ దేవపూజా సర్వకాలసర్వదేశశుభోత్తమా । శ్రాద్ధం తన్నిమిత్తకృతం సమ్పాదితం తథా ॥ ౨౯౦ ॥ ద్రవ్యమన్నం జలం శాకం తత్సంబద్ధం యదుచ్యతే । న తన్నియోజయేత్పిత్రే దేవబ్రాహ్మణసన్నిధౌ ॥ ౨౯౧ ॥ శ్రాద్ధం కుర్యాత్ప్రియత్నేన శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః । దేవపూజాం ప్రకుర్వీత వైశ్వదేవం తతః పరమ్ ॥ ౨౯౨ ॥ వైదికోఽయం విధిః ప్రోక్తః కర్మాఽన్తే బ్రహ్మయజ్ఞకమ్ । ప్రశ్నబ్రహ్మపరో యస్తు శాఖామాత్రేతి పావనే ॥ ౨౯౩ ॥ శాఖాధ్యాయీ మహాభాగః పఙ్క్తిపావనపావనః । శాఖామాత్రైకదేశస్యాఽధ్యయనాచ్ఛ్రోత్రియత్వకమ్ ॥ ౨౯౪ ॥ న ప్రాప్నోత్యేవ విధినా శాఖాధ్యాయీ తతో భవేత్ । నిత్యస్నానపరస్సదాఽచారస్సదా వహ్నిస్సదా శుచిః ॥ ౨౯౫ ॥ సదా తుష్టస్సదా దాన్తస్సదాసూయావివర్జితః । అగ్నిహోత్రాద్యభావేఽపి వేదవిదివర్జితః ॥ ౨౯౬ ॥ బ్రహ్మమేధక్రియాశుద్ధః పూర్వతుల్యో భవత్యపి । ఇత్యేతముక్తం కణ్వేన మునినా ధర్మ్యముత్తమమ్ ॥ ౨౯౭ ॥ శాస్త్రాణాం ప్రవరం శాస్త్రం హితాయ జగతాం తరామ్ ॥..

ఇతి శ్రీఅష్టాశీతిసహస్రమహర్షిపూజిత శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్య మహాముని ప్రకాశితపఞ్చదశాఽయాతయామశాఖాసు ప్రథమశాఖాఽధికారిణా శ్రీమద్బోధాయనపిత్రా కణ్వమహామునినా ప్రోక్తధర్మశాస్త్రం సమ్పూర్ణమ్ ॥

కణ్వస్మృతిస్సమ్పూర్ణా

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీయోగీశ్వరాయనమః.

బ్రాహ్మణులలోఁ గలిగియుండెడి యనేకయంతర్విభాగములు, కర్మానుష్ఠానములు, గోత్రప్రవరఋషిశాఖాసూత్రారాధనలు మొదలగునవి లోకులకు సర్వసాధారణముగఁ దేటపడునట్లును, ఎనుబది యెనిమిది వేలమహర్షులలోఁ బ్రశస్తపూజ్యులగు శ్రీయాజ్ఞవల్క్యులవారి ప్రభావము విశదపడునట్లును,

స్కాందాద్యు మొదలగుకొన్ని పురాణ
ప్రమాణముల ననుసరించి.

బ్రాహ్మణమహిమాదర్శమనియు,
యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషయనియు

ఈ రెండునామములచే నీగ్రంథము - ఉభయవేదాంత
ప్రవర్తకులగు - శ్రీమాన్ నడాదూరు
గోవిందాచార్యులవారివలన సంస్కృతగద్యను.
శ్రీమాన్ నల్లాన్ చక్రవర్తుల శేషాచార్యుల
వారివలన నాంధ్రవచనమును రచియింపించి

పువ్వాడ. వేంకటరావుగారిచే
వర్తమానతరంగిణీ ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రాక్షరాంకితము చేయించి
ప్రకటింపబడెను.
భావసంవత్సర శ్రావణ బ౩లు.
౧౮౭౪ సం॥ ఆగస్టు ౩౦ తేది.

శ్రీమతే హయగ్రీవాయ నమః

బ్రాహ్మణమహిమాదర్శః

రఘుపుఙ్గవతస్సిద్ధజగన్నాథదీక్షితేన । బ్రహ్మణోబృహదానన్దనిధయే విప్రేభ్యో నమః.

శ్రీమదఖిలభువనరక్షణైకదీక్షితస్య బ్రహ్మాణం ప్రాణహరణకేళిపరివతో భగవతః పరమాత్మనః - తత్తత్కర్మానుసారేణ బహుస్యామితి సఙ్కల్పవశాదుదితమిదంజగత్ । దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరభేదచతుష్టయముపపద్యతే.- అత్రదేవాఇన్ద్రాదయః- తిర్యఞ్చః పశ్వాదయః - మనుష్యా బ్రాహ్మణాదయః - స్థావరాఃపర్వతాదయః - అత్ర దేవానాంజన్మ యద్యపి మానుషజన్మాపేక్షయా శ్లాఘ్యం - సత్యపి తత్త్వజ్ఞానే దేవానాం భోగేషు చిరకాలస్థితత్వాత్ ముక్తిరచిరేణ న ఘటతే - తిరశ్చాం స్థావరాణాం జ్ఞానసామాన్యశూన్యతయా ముక్తిః కథైవ నాస్తి మనుష్యాణాం తు అల్పకాలస్థితతయా తత్త్వజ్ఞానేన ముక్తిరచిరాదవాప్యతే - ఇతి దేవాదిజన్మాపేక్షయా మానుషజన్మన ఉత్కృష్టత్వం- తథా చోక్తమ్॥ శ్లో॥ మనుష్యభోగే మానుషే దేహే దేహినాం తు గుణభస్తరః" ఇతి- సత్యపి మనుష్యజన్మని తత్త్వజ్ఞానవిహీనా శృగాలాదిసామ్యమ్ శ్లో॥ తరవః కిం న జీవన్తి భస్త్రాః కిం న శ్వసన్త్యుత । న ఖాదన్తి న మేహన్తి కిం గ్రామ్యపశవోఽపరే॥ ఇతి ప్రతిపాదితత్వాత్ తత్త్వజ్ఞానజనకమేవ శాస్త్రమాదరణీయమన్యత్పరిహరణీయమితి శ్లో॥ అనన్తశాస్త్రం బహులాశ్చ విద్యాః అల్పశ్చ కాలో బహవశ్చ విఘ్నాః। యత్సారభూతం తదుపాసితవ్యం హంసో యథా క్షీరమివామ్బుమిశ్రమితి యథా- తేషు జన్మసు జనిమత్కర్మవశాదధిగతనానావిధజన్మనః ప్రాణినస్సుకృతవశాన్మానుషయోనౌ ప్రాప్తిర్దుర్లభా శ్లో॥ బహువిధపాపవశాదిహనానాయోనిషు జన్మ సృతీర్యాతి । దేహిత్త్వైవ వాచ ఉత్తమమానుష పౌరుషవిప్రదేహావిద్యాసమ్పన్నోఽపి త్యుత్తమే - తాదృశమనుష్యజన్మా ధర్మార్థకామేష్వభినివిష్టచిత్తో విముక్తిం నార్హతి- తథాచ శ్రూయతే "న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన" కిన్తు తత్త్వజ్ఞానస్యైవ ముక్తిం ప్రత్యనికారీ భవతి- తథాచ శ్రుతిః "నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే" ఇతి తత్త్వవిదేవ దేహీ దేహమాత్రమః- తథా గీతమ్ "జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతమితి" శ్రుతిస్మృత్యాదివిహిత వర్ణాశ్రమోః

రూపం మోక్షాఖ్యం పరమపురుషాఽర్థమధిగన్తుమర్హతీతి తదుక్తమ్॥ శ్లో॥ "వర్ణాఽశ్రమాఽచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్। విష్ణురారాధ్యతే పన్థా నాఽన్యస్తత్తోషకారక ఇతి॥ శ్లో॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరం బ్రహ్మాఽధిగచ్ఛతీతి చ- ఏవముక్త్యర్హాశ్చ తత్ర జాతయో బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యశూద్రా ఇతి సన్తి-అత్ర చావాన్తరభేదా బహవో విస్తరభియా నోచ్యన్తే-అత్రాఽద్యాం జాతిం మీమాంసామహే-బ్రాహ్మణత్వం నామ బ్రహ్మముఖజన్యత్వమ్ "బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీదితి శ్రుతేః - యద్వా బ్రహ్మణి వేదే పరబ్రహ్మణి వా నిష్ఠావత్త్వరూపమ్-తదుక్తమ్॥ శ్లో॥ వేదాధ్యయనసమ్పత్త్యా పరబ్రహ్మణి వా స్థితేః। బ్రాహ్మణ్యమగ్ర్యవర్ణేషు పరత్ర త్వౌపచారికమితి॥ ఏతే బ్రాహ్మణాః పూర్వం ప్రాయేణ విన్ధ్యోత్తరమధ్యవాత్సుః - తే చ మ్లేచ్ఛరాజాద్యుపద్రవవశాత్త్యక్తతద్దేశా విన్ధ్యదక్షిణమాసాద్య తత్రత్యరాజావలమ్బినస్తద్దేశనివాసలబ్ధతద్దేశీయబ్రాహ్మణసఙ్కేతనామానస్తద్దేశమధివసన్తి॥ తేషాం సఙ్కేతనామానీత్థమ్॥

బ్రాహ్మణాః ప్రథమతో ద్రావిడగౌడా ఇతి ద్విధా - తత్ర విన్ధ్యదక్షిణావాసినో ద్రావిడాః - విన్ధ్యోత్తరవాసినో గౌడాః - ద్రావిడాశ్చ బహుధా భిన్నాః॥ శ్లో॥ ఆన్ధ్రద్రావిడకర్ణాటమహారాష్ట్రాశ్చ ఘూర్జరాః। పఞ్చద్రావిడసంజ్ఞాస్స్యుర్విన్ధ్యదక్షిణవాసిన, ఇతి ప్రమాణానుసారాత్॥ ఇమే చ భేదాస్తేషాం దేశాశ్రయనిబన్ధనాః - తథాహి - పూర్వం బ్రాహ్మణాః కేచిత్ దేశోపప్లవేన విన్ధ్యోత్తరాన్నిర్గత్య కృష్ణాగోదావరీమధ్యమాన్ధ్రదేశమాసాద్య తత్త్రైవలబ్ధజీవనోపాయాస్తద్దేశవేషభాషావలమ్బిన ఆన్ధ్రా ఇతి వ్యవహ్రియన్తే - ఏతేషు - వెలనాడు, వేగినాడు, ములికినాడు, కాసరనాడు, తెలగాణులు ప్రభృతి సంజ్ఞాన్తరాణ్యపి సన్తి- ఏతే నిజపఙ్క్తిష్వవశ్యం సమ్బద్ధాః॥

అపి చ యాజ్ఞవల్క్యా ఇతి వ్యవహ్రియమాణా వాజసనేయినస్సన్తి-తత్ర చ అనుముకొండలు, కొత్తకొండలు - ఇతి భేదద్వయమ్ ఇహ కొత్తకొండలు బ్రాహ్మణానామేవ అజవలు, ఇతి వ్యపదేశః - ఋవ్వాలు - అర్యులు - ఇత్యన్యచ్చ భేదద్వయమ్, ఆర్యాణామేవ ఉప్పుటూరి వారు, ఇతి వ్యవహారః - కాకులపాటివారు - ఇత్యాదిభేదాస్సన్తి - ఏతేషు పదమాః, ఆన్ధ్రాః, కర్ణాటాః, మహారాష్ట్రాః ఇతి బహుప్రకారాస్సన్తి॥ వాజసనేయిమహిమానముత్తరత్ర ప్రమాణానుసారేణ వర్ణయిష్యామః - వాజసనేయినః విన్ధ్యోత్తరదక్షిణదేశేషు సర్వత్ర వాస్తవ్యతమా ప్రాయశః దేశాశ్రయసఙ్కేతనామరహితాః పురాణాది ప్రసిద్ధవాజసనేయి, ప్రథమశాఖి, యాజ్ఞవల్క్యాది సఙ్కేతనామవన్తస్సన్తి - ఇతశ్చాఽన్యేఽపి ఆఱువేలనియోగినః, పాకనాటినియోగినః, పెసల

వాయిసగోయోగినః, నందవరపునియోగినః, ఇతిభేదాస్సన్తి - పాకనాటినియోగినాం పూజువేల నియోగినాంచ సమ్బన్ధః పూర్వమభూత్తోఽపీదానీం తేషు కేషుచిత్ చలతి.- అన్యేనియోగినస్స్వవర్గానురూపమేవాచరన్తి.

ద్రావిడాః.

విన్ధ్యోత్తరాన్నిష్క్రమ్య కాఞ్చీమణ్డలాత్ప్రభృతి, కావేరీతామ్రపర్ణీతీర పర్యన్తదేశానభివ్యాప్యాఽద్యాపి తత్తద్దేశీయరాజావలమ్బలబ్ధజీవనోపాయాస్తత్రైవ వసన్తస్తత్తద్దేశవేషభాషానుసారిణస్స - ఏతేషు పుదూరిద్రావిడాః, తుమ్మగుంటద్రావిడాః, చోళదేశ ద్రావిడాః, తూర్పునాటిద్రావిడాః - కోనసీమద్రావిడాః - అష్టసహస్రద్రావిడాః, త్రిసహస్రద్రావిడాః- ఇత్యనేకశాఖాచారనిబద్ధన బహువిధభేదాః పరస్పరం సఙ్కేతితనామవద్భిస్సహైవలంకృతసమ్బన్ధాస్సన్తి- పూర్వం తామ్రపర్ణీతీరాదికం ప్రాప్తాస్తత్రాఽలబ్ధవృత్తయస్తత్తద్దేశమధిగతాస్తత్రలబ్ధవృత్తయోఽపి లబ్ధపూర్వనిజద్రావిడసఙ్కేతమద్యాఽప్యత్యజన్తస్సన్తి.- ఇతోఽన్యేచ ఏతేషు కణ్ణమాణిక్యా, బృహచ్చరణా ఇత్యాదయో భేదాస్సన్తి।

కర్ణాటకాః.

ఏతేసర్వేపి కావేర్యాస్ప్రతిష్ఠానసహ్యపర్వత ప్రాన్తప్రభృతిమైసూరు, నగరపుసీమ, మంగుళూరు, బెంగుళూరు, ప్రభృతిదేశానాపాద్యకర్ణాటస్య గోలకొండవ్యాపార్యాస్య వాన్తరభేద సఙ్కేతనామవన్తస్సన్తి.

మహారాష్ట్రాః.

ఏతేగోదావర్యుత్పత్తిసమీపనాసికా త్ర్యమ్బకప్రభృతిపునహ, సతారా, హుబ్బళ్లి, ధార్వాడాది జనపదానధిగత్య నిజభుజబలసంపాదితరాజ్య ప్రభవశ్శ్రీమన్త ఇతిప్రసిద్ధి మవిన్దన్త - అన్యేచ శ్రీమన్తాఽధికారాన్తర్భావలబ్ధ జీవనోపాయాః అధికారాతిశయాఽధిగత బహుదేశతయాదేశస్థా ఇతివ్యవహ్రియన్తే। అమీషు చిత్పావనః కరాడీ, కోఙ్కణి, కుశస్థలభేదాస్సన్తి; శ్రీమన్తస్తు నిజరాజ్యాధికార సకుయేకరాడీ కోఙ్కణానపినిజ వర్గేష్వేవాఽన్తర్భావ్యకృతపరస్పరసమ్బన్ధపక్షపాతాఽభవన్దితి కేచిద్వ్యవహరన్తి- పశ్చిమసముద్రతీరాది కోడాల్బందరు, బటకల్, హొన్నావరప్రభృతిదేశేషు కోఙ్కణకుశస్థలవ్యతిరిక్తానాం పరస్పరసమ్బన్ధః - అన్యయోర్ద్వయోర్భేద యోరితరాఽచార వ్యవస్థాఽచార తయాతయోః కేవమిథస్సమ్బన్ధః

ఘూర్జరాః.

ఏతేవిన్ధ్యోత్తరవృత్తి ఘూర్జరదేశ వాసినస్తద్దేశభాషావ్యవహారిణ స్సన్తి - ఏతేష్వనేకేక్రియ విక్రయాదిలబ్ధధనాః ప్రసిద్ధాస్సన్తి - తస్మాదధు నాఽపితేసర్వే ప్రాయేణలబ్ధవర్తక వృత్తయోనర్తన్తే ఏతేష్వనేకేచటక శ్రాద్ధమాచరన్తి విశేషేణవైదికానామభావాత్ ॥ కేచిత్ వైదికజాలాధస్తి తదేశవాసినః బ్రాహ్మణముఖేనాఽపిశ్రాద్ధమాచరన్తి - ఏషుకోడావారు ప్రభృతిబహుభేదాస్సన్తి అథాఽపిభుక్తి ప్రభుక్తి వ్యాపారేషాంసాధారణాని యాంచలతి - అత్రాఽపిబ్రాహ్మణాదిభేదాస్సన్తి - అన్యచ్చ - పరశురామ నిర్మితాఽచారభేద కేరళీయనంబూరుబ్రాహ్మణ, ఎంబరాద్రి బ్రాహ్మణ, కేరళోత్తర వృత్తిహైగ బ్రాహ్మణ, కోటబ్రాహ్మణ, కోటేశ్వర బ్రాహ్మణ, కండావర బ్రాహ్మణ, శివల్లి బ్రాహ్మణ, ప్రభృతిబహుభేదాస్సన్తి - ఏతే షునంబూరుబ్రాహ్మణ, ఎంబరాద్రిబ్రాహ్మణయోః పరస్పరంసమ్బన్ధః - హైగబ్రాహ్మణాస్స్వజాతే కన్యకాయాఅలాభేనంబూరు బ్రాహ్మణైస్సహసమ్బ ధ్నన్తి - కేరళీయాః కేరళభాషామ్, శివల్లిబ్రాహ్మణాస్తులుభాషామ్, ఇతరే సర్వేఽపి కర్ణాటభాషామ్, వ్యవహరన్తి - ఇత్థంయథామతిదక్షిణోత్తర దేశ వాసిబ్రాహ్మణభేదానిరూపితాః॥

విన్ధ్యోత్తర వాసిపఞ్చగౌడప్రకారాన్నిరూప్యన్తే.

శ్లో॥ సారస్వతాః కాన్యకుబ్జాగౌడామైథిల ఉత్కలాః॥ పఞ్చగౌడా ఇతిఖ్యాతా విన్ధ్యస్యోత్తరవాసినః ॥ ఏతేమహారాష్ట్రాదిపఞ్చద్రావిడా వాస్యదేశేష్వవసన్తః వైదికానుష్ఠానపరా అపిపఞ్చద్రావిడాచారభి న్నలౌకిక వైదికాఽచారతయా పఞ్చద్రావిడసహభోజనాది శూన్యాస్సన్తి పఞ్చద్రావిడానాం భోజనాదికృత్యేషు పఞ్చగౌడైస్సహపఙ్క్తిభేదేనా ప్రయన్తే - పఞ్చగౌడానాంతు శూద్రాదిష్వపిరపిశేషభేదేన నాభిమానః తేష్వప్యన్తర్భేదాబహవస్సన్తి పిస్తరభియానలిఖ్యన్తే - అన్యచ్చ గయా యాం గయాశ్రాద్ధభుజోగయా వాళిబ్రాహ్మణాః కాశీవాస్తవ్యనేకగఙ్గాపుత్రాః తత్రైవమార్వాడీబ్రాహ్మణాః, వఙ్గదేశేబఙ్గాళిబ్రాహ్మణాః, ఓఢ్ర (ఓఢ్ర) బ్రాహ్మణాః, శ్రీజగన్నాథే పణ్డాబ్రాహ్మణాః, ఇత్యాదిభేదాదృశ్యన్తే - తేస ర్వేఽపిగౌడాన్తర్భూతాః ॥ ఏతేపఞ్చగౌడా స్వస్వభాషాసభూతహిం దుస్థానభాషావ్యవహారిణః - అన్యేతుసజసషేతానుసారిదేశభాషావ్యవహా రిణః - ఏవమేతేసర్వేఽపిసజాతనామస్వశాఖానుగ్రహేవంపిలిచిర్నే-ఏవం

ప్రపఞ్చవృత్తాన్తనిఖిలశాస్త్రాదీనవేదజ్ఞానాయపురాణాదీనాం పర్యాప్తత్వేఽపి ఆధునికేచ్ఛాకల్పితనానానియోగిప్రభృతి బహువిధావాన్తరభేదజ్ఞానస్యదేశాటనసమ్పాదితసహవాసాదీనాం కారణత్వేనావగన్తవ్యమ్ తదుక్తమ్॥ శ్లో॥ దేశాటనంపణ్డితమిత్రతాచవారాఙ్గనారాజసభాప్రవేశః॥ ఇతిః యథామతి బ్రాహ్మణస్వరూపనిరూపణమాకార్షం.

గ్రన్థార్థము॥ శ్రీమదఖిలాణ్డకోటి బ్రహ్మాణ్డనాయకుఁడగు జగదీశ్వరుని సఙ్కల్పసంభూతంబగు నీ ప్రపఞ్చము చేతనాచేతనస్వరూపంబులని రెండు తెఱఁగులుగనున్నయది- అందు చేతనములు ప్రాణులని పేర్కొనఁబడి॥ శ్లో॥ బహువిధపాపవశాదిహ నానాయోనిషు జన్మన్యేయామో దేహాన్తైవాముక్తేరనానుమహానుషేద్రోదహావిద్యాసన్నిపాతి॥ అని యుక్తమహాముని చెప్పినట్లు దేహ, స్వకర్మములచేత నానాయోనులయందు జన్మించియన్నిటిపై శేషము చే మానుషజన్మము నొందినందుకు ఫలము తత్త్వమునెఱుఁగుట యను ప్రయోజనముగనున్నది. ఎందువలననఁగా జన్మజాలములలోపి వేరయుక్తులగుజనులు ధర్మార్థకామ మోక్షములను చతుర్విధపురుషార్థములలోఁ గడపటిపురుషార్థమగు జననమరణరాహిత్యమును నిత్యానన్దపదవినిఁ బొందుట యావశ్యకకార్యమైనందున నాపదవి నిత్యజ్ఞానము వినా లభించుటదుర్లభము అట్టితత్త్వజ్ఞానసంపాదనమునకు శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసములు సాధనములుగానున్నవి - కావున నిట్టి శ్రుతిస్మృతీతిహాసప్రమాణసిద్ధములగు విరాట్పురుషావయవములనుండి బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులను నాలుగుజాతిభేదములు కలిగియున్నారు - వానియందీనాలుగు జాతులలోననన్తర్భేదములు పెక్కువిధములుగానున్నవి- వానిలో మొదటిదియగు బ్రాహ్మణజాతిస్వరూపమును విచారించిచూచిన, బ్రాహ్మణః అను శబ్దము బ్రహ్మాణి పరబ్రహ్మాణి - వేదేవానిష్ఠా - యద్వా బ్రహ్మణఃముఖేసంభూతః- అని యొకవ్యుత్పత్తులచేత నిష్పన్నమైయున్నది - అనఁగా బ్రహ్మశబ్దవాచ్యమగు వేదమునందుఁగాని పరబ్రహ్మమునందుఁగాని నిష్ఠగలవారగుటం జేసి బ్రాహ్మణులు; లేక బ్రహ్మయొక్క ముఖమువలనఁ బుట్టినందున బ్రాహ్మణులని గాని చెప్పఁబడుచున్నారు. ఈ బ్రాహ్మణులందఱును బూర్వము విన్ధ్యపర్వతోత్తర దేశమునందు వసించియుండినవారు - యవనవతిమ్లేచ్ఛరాజుల చేతఁగలిగిన యుపద్రవములసహింపఁజాలక దేశత్యాగము చేసి విన్ధ్యకు దక్షిణదేశమునుజేరి యచ్చటి రాజాశ్రయమ్ములను సంపాదించి యాయాదేశములనే స్థిరమైననివాసస్థానములుగాఁ జేసికొని యాయాదేశీయ బ్రాహ్మణులని వేర్వేఱు నామములుగలవారై యాయాదేశములయందునుండిరి.

వారిసఙ్కేతములు.

బ్రాహ్మణులుసాధారణముగా ద్రవిడులనియు, గౌడులనియు రెండుతెగలుగలవారుగానున్నారు - వారిలో విన్ధ్యదక్షిణదేశమును జేరిన బ్రాహ్మణులు ద్రవిడులనియు, విన్ధ్యోత్తరవాసులు గౌడులనియు నాడుకొనఁబడుచున్నారు - వారిలోని భేదములేవియన్న ॥ శ్లో ॥ ఆన్ధ్రద్రావిడకర్ణాటమహారాష్ట్రాశ్చఘూర్జరాః । పఞ్చద్రావిడసంజ్ఞాస్యుర్విన్ధ్యదక్షిణవాసినః ॥ ఈయైదువిధములగు నామములు వారలకు దేశాశ్రయమ్ములవలననే వచ్చియున్నవి.

ఆన్ధ్రులు.

అదెట్లనఁగాఁబూర్వమునందు విన్ధ్యోత్తరదేశమునుండి దేశోపద్రవములచేత వెడలివచ్చినకొందఱుబ్రాహ్మణులు కృష్ణాగోదావరీనదులమధ్యప్రదేశము మొదలగుదేశములాన్ధ్రదేశమగుటంజేసి యాదేశములయందుభూస్థితిమొదలగుస్థిరజీవనోపాయములను సంపాదించికొని యాదేశవేషభాషలను నవలంబించివాసముచేసిరి; కావునవారేయాన్ధ్రులని చెప్పఁబడుచున్నారు - వీరిలో వెలనాఁడు, వేగినాఁడు, మురికినాఁడు, కాసరనాఁడు, తెలగాణులు, మొదలగు సఙ్కేతములును మఱికొన్ని సంజ్ఞలును గల్పింపఁబడి పరస్పరము నాయాజాలమువారు తమలోఁదామే సంబన్ధములను జేసికొనుచున్నారు.

మఱియునుయాజ్ఞవల్క్యులని వ్యవహరింపఁబడు వాజసనేయులను వారుగలరు - వారిలోను - అనుముకొండలు, కొత్తకొండలు, (అనఁగా పీరలేయలవలనఁబడుచున్నారు) దువ్వాలు, ఆర్వ్యాలు, (ఈయార్వ్యాలనువారు - ఉప్పుటూరివారని పిలువఁబడుచున్నారు) కాకులపాటివారు - మొదలగు భేదములుగలవు - వీరిలోవడమలు - ఆన్ధ్రులు - కర్ణాటకులు, మహారాష్ట్రులు - అను భేదములుకలిగియున్నవి - ఈయాజ్ఞవల్క్యులమహిమావిశేషముగా శ్రుతిస్మృతిపురాణములయందుఁ జెప్పఁబడియున్నది - వానిని గ్రన్థవ్రాయుటవలన నిచ్చోటవిశేషముగా నుదహరించలేదు - ఈవాజసనేయులు విన్ధ్యోత్తరవిన్ధ్యదక్షిణదేశములయందు సర్వత్రనుండుటంజేసి తెలుపుగా దేశాశ్రయసఙ్కేతనామములు లేక పురాణాదులయందుఁ బ్రసిద్ధమగువాజసనేయులు, ప్రథమశాఖలు, యాజ్ఞవల్క్యులను మొదలుగాఁగల సఙ్కేతములుగలిగియున్నారు - ఇదియునుగాక యాఱువేలనియోగులనియు, పాకనాటినియోగులనియు, సెసలివాయినియోగులనియు, నందవరపునియోగులనియు భేదములున్నను పాకనాటివారికిని నాఱువేలవారికిని బరస్పరసంబన్ధములుపూ

ర్వము లేకుండిన నిప్పుడు కొందఱు చేయుచున్నారు - తక్కినవారు స్వజాలా నురూపముగా నడుచుచున్నారు.

అఱవలు.

వీరలు విన్ధ్యోత్తరదేశమున నుండి వెడలివచ్చి కాఞ్చీమణ్డలము మొదలు కొని కావేరీ తామ్రపర్ణీ తీరముల వఱకు వ్యాపించి యాష్ట్రిలపగిది యాయాదేశపు రాజాశ్రయముల చే జీవనోపాయములను సంపాదించుకొని యచ్చోట నివాసము చేయుచున్నారు - వీరిలోను ఋమారిద్రావిడులనియు తుమ్మగుంట ద్రావిడులనియు, చోళదేశద్రావిడులనియు, పూర్వనాటి ద్రావిడులనియు, కోనసీమ ద్రావిడులనియు, అష్టసహస్ర ద్రావిడులనియు, త్రిసహస్రద్రావిడులనియు నాయాదేశాశ్రయములనుబట్టి యాయాదేశాచారముల ననుసరించి నడుచుచుండుటచేత నన్తర్భేదములుగలవారై పరస్పరము సజాతీయనామములుగల వారితో మాత్రము సంబన్ధములను సలుపుచున్నారు - పూర్వము తామ్రపర్ణీతీరములను జేరిన వారే యాదేశములయందు దమకు వృత్తులు జఱుగమిం జేసి తత్తద్దేశములకు జని యచ్చటి వృత్తులను సంపాదించుకొని జీవించుచున్న వారలైనను బ్రాహ్మణమునకు ద్రావిడులను సజాతీయముగలిగినందున నామ సజాతమే యిప్పటికిని వివక్షనవలంబించియున్నారు - ఇదియునుంగాక వీరి లోపల గ్రామణిచ్చ్యలు, బృహచ్చరణులు మొదలగు మఱికొన్ని భేదములు సయితముగలవు.

కర్ణాటకులు.

వీరల[illegible]కావేరీయుత్పత్తిస్థానమగు సహ్యపర్వతప్రాన్తము మొదలు మైసూరు, నగరపుసీమ, మంగళూరు, బెంగుళూరు మొదలగుప్రదేశములను జేరి కరణకమ్మలు, గోలకొండ వ్యాపారులు మొదలగు నన్తర్భేదసజాత నామములుగలవారై యున్నారు

మహారాష్ట్రులు.

వీరలు గోదావర్యుత్పత్తిస్థలమునకు సమీపముననున్న నాసికాత్ర్యంబకము మొదలు పున్నహా, సతారా, హుబ్బళ్లి, ధార్వాడాది దేశములయందు వ్యాపించి తమభుజబలాదులచేత రాజ్యమును సయితము కొందఱు సంపాదించి ప్రభుత్వము చేసి శ్రీమన్తులని ప్రసిద్ధి జెందిరి - తక్కినవారలు వారియధికారమునకు లోబడియుండి జీవనోపాయములను సంపాదించుకొని యధికారాతిశయము చేత బలుదేశములయందు వసించియుండిన రీతున దేశస్థులనివ్య

వహరింపఁబడుచున్నారు - వీరిలోపల చిత్పావనులనియు, కరాడీలనియు, కో
ఙ్కణులనియు, కుశస్థలులనియు నవాన్తర భేదములను కలిగియున్నారు - అయిన
ను శ్రీమన్తుఁడు ప్రభుత్వము చేయుచుండుతఱి కరాడీలను గోఙ్కణులను సయి
తము తమజాలముతోఁ గలుపుకొని పరస్పరము సంబన్ధములు చేసికొని వారి
తోఁ జేరియున్నాఁడని కొందఱు వ్యవహరించెదరు - మఱియుఁ బశ్చిమ సముద్ర
తీరమగు గౌడాల్ బందరు, బటకళ్, హొన్నావరము మొదలగు దేశముల
యందుండు కోఙ్కణులు, కుశస్థలు తప్పఁ దక్కిన వారలు మాత్రము పరస్పర
ము సంబన్ధములు చేసికొనుచున్నారు - దక్షిణ రెండు తెగలవారలలో నుండు
యాచారములు తమ యాచారములకు విరుద్ధములగుటం జేసి వారిరువు
రుఁ బరస్పరము స్వస్వజాలములలోనే సంబన్ధములను జేసికొనియెదరు.

ఘూర్జరులు.

వీరలు పశ్చిమోత్తరమునను౦డు ఘూర్జర దేశమున నివసించియుండి యా
దేశీయ భాషను వ్యవహరించుచున్నారు - వీరిలో ననేకులు క్రయవిక్రయాది
వ్యాపారముల చేత ధనవన్తులై ప్రసిద్ధికెక్కియున్నందున నన్యపు వారలం
దఱును దలఁచుచుంగా వ్యాపారోపాయము చేతనే వృత్తులు గలిగియున్నారు - వీరి
లోపల ననేకులు వటకశ్రాద్ధములను సలుపుచున్నారు - అయినను వైదికా
నుష్ఠానపరులు విశేషముగా లేమిం జేసి శాస్త్రవిహీన వటకశ్రాద్ధమును జే
యుచున్నవారైనను స్వజాలవైదికులుండు స్థలములయందున్నవారిలు బ్రా
హ్మణముఖముగా నుసయితము శ్రాద్ధములు చేయఁబడుచుండుట గూడ బడియున్నది - వీరి
లోనుసయితము ఖేడావారను మొదలుగాఁగల బహువిధాన్తర్భేదములు కలి
గియున్నను భోజనప్రతిభోజనములు సాధారణముగానే జరుగుచున్నవి - వీ
రిలో బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్ర భేదములును గలిగి ఘూర్జరభాషనే వ్యవహ
రించుచున్నారు.

ఇదియునుగాక పరశురామ నిర్మితాచార భేదములుగల కేరళీయుల
కు నంబూరు బ్రాహ్మణులనియును, ఎంబరాన్త్రులనియును బ్రాహ్మణులుగాని కేర
ళోత్తర దేశమునందు హైగబ్రాహ్మణులనియు, కోటబ్రాహ్మణులనియు, కోటీ
శ్వరబ్రాహ్మణులనియు, కందావరబ్రాహ్మణులనియు, శివళ్ళిబ్రాహ్మణులనియు
పలువిధములగు భేదములు కలిగియున్నారు - వీరిలో నంబూరు బ్రాహ్మణులు
ఎంబరాన్త్రులు పరస్పరము సంబన్ధము కలిగియున్నారు - హైగబ్రాహ్మణులు
తమలో కన్యక లెదురైన సమయములయందు నంబూరు బ్రాహ్మణులతోఁడ
సంబన్ధము చేయుచున్నారు - కేరళీయులు మలయాళ భాషను, శివళ్ళిలు తౌళవ

భాషను, తక్కినవారలు కర్ణాటకభాషను వ్యవహరించుచున్నారు; ఇవ్విధమున పఞ్చదక్షిణ దేశవాసులగు పఞ్చద్రావిడులలోని భేదములు దెలిసినవఱకు వివరింపఁబడినవి.

ఉత్తరవాసులగు పఞ్చగౌడులు.

సారస్వతాః కాన్యకుబ్జా గౌడోత్కలమైథిలాః । పఞ్చగౌడా ఇతిఖ్యాతా వింధ్యస్యోత్తరవాసినః వీరలకు పెక్కుజాతులువచ్చినను దేశభేదానుసారముగ వివిధమతస్థానముననుండియుండి వేదోక్త సూత్రానుష్ఠానపరులైయుండినను పఞ్చద్రావిడుల యాచారములకంటె వైదికలౌకికాచారములు భేదించుచున్నందున నిప్పటిపఞ్చద్రావిడులతో సహపఙ్క్తిభోజనము లేకయున్నారు. అట్టియెడగాక భోజనాదికృత్యములను వారినిఁజూడనిచ్చుట యైనను లేదు. వారలు భోజనాదికృత్యములను శూద్రాదులుచూచినను దృష్టిదోషము లేకయున్నారు. వారిలోను సయితము దేశములనుబట్టి యనేకభేదములున్నవి. పఞ్చదక్షిణదేశమునందు వారలులేనందున వారిలోని భేదములు మనవారికి దెలియకున్నవి.

మాంసమును మత్స్యములను భుజించెడుగయావాళీలనియు, కాశీపట్టణమునందు గంగాపుత్రులనియు, అన్నలు నేనాన్యాడీ బ్రాహ్మణులనియు, వంగదేశమునందు బంగాళిబ్రాహ్మణులనియు, ఓఢ్రదేశమునందోఢ్రబ్రాహ్మణులనియు, భేదములు కానబడుచున్నవి. వారలందరును గౌడులలోను జేరినవారుగానేయున్నారు. ఈపఞ్చగౌడులును హిందూస్థానభాషను వ్యవహరించుచున్నారు. అక్కడ నవారలు తమతమ స్వదేశనామము ననుసరించిన దేశభాషలను వ్యవహరించుచున్నారు. ఇట్టివీరలందరికిని స్వదేశాచారములును సూత్రానుష్ఠానములును పరస్పరము భేదించియున్నవి. ఇప్పుడిట్టి పఞ్చములోని భేదములన్నిటిని నెఱుంగుటకు శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులు చాలియున్నవా? నవీనకులు స్వేచ్ఛగా నుగల్పించుకొన్నవారు లేదు. నిమిత్తములు మొదలగువలన తెలుఁగులకు భేదములనుగనుటకు "దేశానాం సంస్థితి మిశ్రితాచారాణాం నానాజనసభాప్రవేశః" అనినట్లు బహుదేశసఞ్చారమువలననైనను, బహుజనసహవాసముచేతనైనను దెలియవలసినదిగఁగానఁబడుచున్నదిగదా! ఇట్లుగున బ్రాహ్మణుల తెగలనిర్ణయము తెలిసినకొలఁది నిరూపింపఁబడియె.

బ్రాహ్మణసహిమాసర్వేమతనిరూపణమ్.

మతనిరూపణమ్.

ఏతైర్బ్రాహ్మణైస్స్వీకృతమతానినిరూపయామః.

పాశుపతగాణపతశైవశాక్తప్రభృతి నానామతానిసన్తి. ప్రాయేణా. ప్రసిద్ధతయా ప్రసిద్ధతమాని ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతానిత్రీణి ఇహ ప్రతిపాద్యన్తే.

ద్వైతం నామ జీవపరమాత్మనోర్భేదః- తత్రప్రమాణమ్- జ్ఞాజ్ఞౌ ద్వావజావీశనీశౌ; ద్వాసుపర్ణా సయుజా సఖాయా నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామిత్యాదిశ్రుతయః— అస్మిన్మతే జీవస్వయాణుప్రవేశము క్తిగారితన్య గుణగుణ్యభేద విష్ణుసర్వోత్తమత్వ ముఖ్యప్రాణజీవోత్తమత్వ బ్రహ్మసహామ్యుక్తి పుంస్త్వాదిధర్మచేతన గతిత్వప్రభృతయో భేదాస్సకారణత్వోపాసనా భావపి ష్టపశుస్వీకార పఞ్చముద్రాధారణాద్యాచారభేదాశ్చ బహవస్సన్తి - ఏతత్సిద్ధాన్తప్రవర్తకా ఆనన్దతీర్థాచార్యాః మధ్వాఽపరనామధేయా మహాన్తః ప్రసిద్ధాః— ఏతత్సిద్ధాన్తి నామేవమాధ్వా ఇతివ్యవహారః। ఇమే ఆత్మనః ద్వైతినా ఇతివ్యపదిశన్తి । ఇతిద్వైతనిరూపణమ్.

అద్వైతనిరూపణమ్

అద్వైతంనామ జీవపరమాత్మనోరైక్యమ్- తత్రప్రమాణమ్- ఏకమేవాఽద్వితీయం - నేహనానాఽస్తికిఞ్చన - తత్త్వమసి శ్వేతకేతో - సోఽహమస్మీత్యాదిశ్రుతయః— అస్మిన్మతే బ్రహ్మణః ఉపాధిసంసర్గభావః - బ్రహ్మణి సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేదరాహిత్యమ్, బ్రహ్మవ్యతిరిక్తస్య మిథ్యాత్వమ్, వ్యావహారికసత్యత్వమ్, బ్రహ్మభావస్యముక్తిత్వమ్, జీవన్ముక్తౌ యామపి తత్త్వమస్యాఽది వాక్యార్థజ్ఞానేన ముక్తిత్వమిత్యాదయో భేదాస్సన్తి త్రిపుణ్డ్ర దధారణ సాయుజ్యశంసనాదిశ్రౌతస్మార్తాచారాశ్చసన్తి - ఏతన్మత ప్రవర్తకాశ్శఙ్కరాఽఽచార్యా భగవత్పాదాఽపరనామధేయామహాన్తః ప్రసిద్ధాః ఏతన్మతావలమ్బిన ఏవస్మార్తా ఇత్యభిప్రాయేణవ్యవహ్రియన్తే - ఇత్యద్వైతనిరూపణమ్.

విశిష్టాఽద్వైతనిరూపణమ్.

విశిష్టాఽద్వైతంనామ కార్యకారణోభయావస్థా విశిష్టబ్రహ్మాఽభేదః - కార్యత్వంనామ స్థూలచేతనాఽచేతనశరీరకత్వమ్ - స్థూలత్వంనామ నామరూపవిభాగాఽర్హత్వమ్ - కారణత్వంనామ, సూక్ష్మచేతనాఽచేతనశ

రీరకత్వమ్ - సూక్ష్మత్వంనామ, నామరూపవిభాగానర్హత్వమ్- అత్రప్రమాణమ్ — తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః; వాచారమ్భణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమ్; తదైక్షతబహుస్యాంప్రజాయేయేత్యాదిసూత్రశ్రుతయః; అస్మిన్మతే బ్రహ్మణఃజగతాంచసత్యత్వమ్- అఖిలహేయప్రత్యనీక కల్యాణగుణాకరత్వమ్: జీవపరమాత్మనోర్భేదః, ముక్తికశాయామానన్ద సామ్యమ్; బ్రహ్మజగతోశ్శరీరశరీరిభావః, అనాద్యనుగుణ్యేనభక్తిప్రపత్త్యోస్ముక్తికారణత్వమ్; శ్రీపతేర్నారాయణస్యైవపరత్వమిత్యాదయోభేదాః, నిషిద్ధకామ్యవర్జితశ్రౌతస్మార్తాచారానుచరణమ్, శ్రాద్ధాదిషు దివ్యప్రబన్ధగాథాధ్యయనమ్, ఊర్ధ్వపుణ్డ్రధారణమ్, కేషాంచిత్సన్న్యాసినామపిశిఖాయజ్ఞోపవీతాదిస్వీకరణమ్, జీవన్ముక్తినిరాకరణమ్, ముక్తావపి భగవత్కైంకర్యాచరణమిత్యాదిభేదాశ్చసన్తి- ఏతన్మతప్రవర్తకాభగవద్రామానుజాచార్యాయతిరాజభాష్యకారాఃపరనామధేయావర్తన్తే- ఏతన్మతావలమ్బినశ్శ్రీవైష్ణవా ఇతివ్యపదిశ్యన్తే. ఇతిమతత్రయనిరూపణమ్.=

తాత్పర్యము॥ ఈబ్రాహ్మణులచే స్వీకరింపఁబడినమతములను జెప్పుచున్నారము- పాశుపతమతము, గాణపతమతము, శైవమతము, శాక్తమతము మొదలగుమతములిపుడు గలుచుగాఁ బ్రసిద్ధిలేకుండుటవలనఁ బ్రసిద్ధమతములగుద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతములను సంక్షేపముగాఁ జెప్పుచున్నారము.

ద్వైతమతము.

ద్వైతమనఁగాఁబరమాత్మకంటె జీవుఁడు వేఱనుట - ఇందునకుఁబ్రమాణంబెట్టియనిన "జ్ఞాజ్ఞౌద్వావజావీశనీశౌ" అనుశ్రుతి - అనఁగా అజౌ - పుట్టువులేనివారును, ఈశనీశౌ - స్వతన్త్రాస్వతన్త్రులునగు - జ్ఞాజ్ఞౌ - పరమాత్మజీవాత్మలు - ద్వౌ - ఇద్దఱు - మఱియును "నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానామ్" అనుశ్రుతి- అనఁగా- నిత్యః- నిత్యుఁడగు - చేతనః- చేతనుఁడు - నిత్యానామ్- నిత్యులగు - చేతనానామ్ - చేతనులకుఁగామపూరకుఁడు - ఇదియునుగాక "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా" అనఁగా సయుజా - ఒండొంటినెడఁబాయనివియును - సఖాయా - ఒండొంటితోఁబరస్పరమైత్రిగలవియును - సుపర్ణా - పక్షులు - ద్వా - రెండు- అనఁగాజీవపరమాత్మలిద్దఱని భావము— ఈశ్రుతులు పరస్పరము జీవపరమాత్మలకు

భేదము కలదని బోధించుచున్నందున భేదమే సిద్ధమని ద్వైతులు వక్కాణింతురు; ఈమతస్థులు ఒకశరీరమునందు రెండుజీవాత్మలును గలవందురు-అదియెట్లనఁగా శ్రీమన్నారాయణుఁడగు శ్రీకృష్ణుని శిశుపాలుఁ డనవరతము దూషించుచుండి కడపట ముక్తినొందినందున, దూషించినయాత్మయొకటియును, ముక్తిఁ జెందినయాత్మయొకటియును శిశుపాలుని శరీరమునందుండెనందురు - తత్త్వజ్ఞాన భేదమునుబట్టి ముక్తియందు భేదము కలదు - అదెట్లనిన బ్రహ్మయొక్క తత్త్వజ్ఞానము మిగుల విశేషమగునది - అతనిజ్ఞానమునకంటె నితరాత్మల తత్త్వజ్ఞానము తక్కువ యగుటంజేసి బ్రహ్మేంద్రుల ముక్తులలోఁ దారతమ్యము గలదు - అప్పగిదియే మనుష్యముక్తివలనను దారతమ్యములు గలవు - అట్టిముక్తి బ్రహ్మకు గలుగునపుడే ముక్త్యర్హులగువారలకెల్లరకు ముక్తి గలుగును గాని యీమధ్యకాలమున ముక్తిలేదు - అదియునుగాక సగుణగుణములకు భేదరాహిత్యము కలదందురు - అదెట్లనిన నీశ్వరునికంటె వానవాదిగుణములు వేఱుకానందున గుణియగు నీశ్వరునకును గుణములగు నానందజ్ఞానాదులకును భేదము లేదనుట - అట్టి పరమాత్మయగువాఁడు నారాయణుఁ డొకడె - వీరలు స్త్రీపురుషత్వాదులు శరీరమునకుఁ గలిగిన ట్లాత్మలకు ముక్తియందును గలవనియును జీవోత్తమత్వము ముఖ్యప్రాణునకే యని చెప్పుచున్నారు - ఈమతస్థులు ముఖ్యముగా నేకాదశీవ్రతమును నాచరించుటచేత నాటిదినమునం దౌపాసనము నుపేక్షించుటయును పశ్వాముద్రాధారణంబును - యజ్ఞమునుజేసినను ప్రత్యక్ష పశుహింసనము నుపేక్షించి పిష్టపశువు నుపయోగపఱచి యజ్ఞమును మదము [illegible] నాచరించెదరు. వీరిసిద్ధాన్తప్రవర్తకులగు గురువులు, ఆనందతీర్థస్వాములనియు, మధ్వాచార్యులనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నారు - ఈమతానుష్ఠానపరులే మాధ్వులు - వీరలు తామువైష్ణవులనియెదరు - ఇట్లు ద్వైతసిద్ధాన్తము సంగ్రహముగాఁ జెప్పఁబడినది.

అద్వైతమతము.

అద్వైతమనఁగా జీవపరమాత్మలకు భేదములేదనుట - అందునకుఁ బ్రమాణము లెవ్వియనిన- "ఏకమేవాఽద్వితీయంబ్రహ్మ" అనుశ్రుతి ॥ అద్వితీయమ్ - స్వవ్యతిరిక్తశూన్యంబగు బ్రహ్మ, పరబ్రహ్మము - ఏకమేవ - ఒక్కటిగానున్నది— "నేహనానాఽస్తికిఞ్చన" ఇహ - ఈప్రపఞ్చమునందు - నానా - పెక్కువిధములగునది - కిఞ్చన - యెద్దియును - నాఽస్తి - లేదు— "తత్త్వమసి" అనుశ్రుతి - త్వమ్ - నీవు - తత్ - ఆబ్రహ్మము-

అసి - అగుచున్నావు — అనఁగా జీవుఁడనియుపాధివశముచేతవ్యవహరింపఁబడునీవు బ్రహ్మస్వరూపుఁడవగుచున్నావని ఫలితార్థము — "సోఽహమస్మి" అనుశ్రుతి - అహమ్ - నేను - సః - ఆబ్రహ్మము - అస్మి - అగుచున్నాను - అనఁగా నాబ్రహ్మతానగుటంజేసి జీవబ్రహ్మములు భేదము లేనివని ఫలితము - ఈమతస్థులు బ్రహ్మమేయుపాధివలన జీవుఁడని చెప్పుచున్నారు కావున జీవుఁడనువాఁడు బ్రహ్మవ్యతిరిక్తుఁడు కాఁడనియెదరు - ఈబ్రహ్మమునందు సజాతీయవస్తుభేదమును - విజాతీయవస్తుభేదమును - స్వగతభేదమును లేదు — అనఁగా బ్రహ్మమునకు తనకుసాటియైనది యొకటియు సాటికానిదియొకటియు ఆనన్దజ్ఞానాది భేదములు లేవనుట - ఐననీ ప్రపఞ్చమునఁ గానఁబడు వస్తుభేదజ్ఞానము మిథ్యాజ్ఞానమగుటవలన ప్రపఞ్చజ్ఞానముసత్యముగాదు - బ్రహ్మమొకటియ సత్యమనియును, జీవుఁడుబ్రహ్మభావము నొందుటయె ముక్తియనియును, జీవితకాలమునందె "తత్త్వమస్యాది" వాక్యార్థజ్ఞానముచేతనే జీవన్ముక్తిమొదలగునని యనుటయును, త్రిపుణ్డ్రము మొదలగు చిహ్నములధరించుటయె కాక, యాగములయందు బ్రత్యక్షపశువిశసనమును, శ్రౌతస్మార్తాది కర్మానుష్ఠానములు మొదలగువాని నాచరించెదరు ఈమతప్రవర్తకులగు గురువులు - భగవత్పాదులనియు, శఙ్కరాచార్యులవారనియు బ్రసిద్ధికెక్కియున్నారు ఈమతానుష్ఠానపరుల నేతెలుచుగాను *స్మార్తులని వాడుచున్నారు - ఇప్పటిదినమై ద్వైతసిద్ధాన్తమును బ్రహ్మముగాను జెప్పఁబడియును.

విశిష్టాద్వైతమతము.

విశిష్టాద్వైతమనఁగా నామరూపములచేత వేఱుపఱచఁబడిన చేతనాచేతనములు శరీరములుగాఁగలుగుటయనెడు కార్యావస్థగల బ్రహ్మమునకును, నామరూపములచేత వేఱుపఱచఁబడని చేతనాచేతనములు శరీరముగాఁగలుగుటయనెడు కారణావస్థగల బ్రహ్మమునకును భేదము లేదనుట విశిష్టాద్వైతమనఁబడును - ఇందునకుప్రమాణంబేదియనిన - "సూ॥ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః॥ వాచారమ్భణంవికారో నామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యమ్" "తదైక్షత బహుస్యాంప్రజాయేయ" ఇత్యాదిశ్రుతులున్ను

* స్మార్తులనఁగా స్మృతివిహిత కర్మానుష్ఠానపరులు, అట్టి కర్మములనాచరించు [illegible] ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తానుష్ఠానపరులందఱును స్మార్తులుగానున్నారు; అట్లుండ [illegible] తులను మాత్రము స్మార్తులనుట యౌపచారికమని తెలియుచున్నది.

మాణములు- అనఁగా వాక్కు- చేతవ్యవహరింపఁబడు నామధేయము తద్వ్యా
రము; దానికిదృష్టాంతమెట్లనిన, మృత్తికచేతఁ జేయఁబడినకుండ - దాఁక-
చట్టి - మూకుడు - మొదలగువస్తువులకును వికారిణామగు మృత్తికకునుభేద
ముండినట్లు స్థూలచిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మరూపంబగు కార్యమునకును, సూక్ష్మచి
దచిద్విశిష్టబ్రహ్మరూపంబగు కారణమునకునునభేదమని బ్రహ్మము తాను
బహువిధములుగ జనింపఁదలఁచెనని శ్రుత్యర్థము - అనఁగా మువారు బ్రహ్మ,
జగంబులు రెంటను సత్యమనియును-వీరలు "నస్తిరోనేక్షణ" ఇత్యాదిశ్రు
తులుబోధించెకునిస్సగుణత్వము, హేయగుణరాహిత్యమును, స్వాభావికజ్ఞానబ
లక్రియాచయమునుశ్రుతి, బ్రహ్మమునశక్త్యాదిగుణైశ్వర్యమునదియని బో
ధించుచున్నదనియు, జీవపరమాత్మలకు భేదముగలదనియును, ముక్తిదశయం
దానస్వరూపమును అనఁగాఁబరబ్రహ్మయొక్క యానందముతో జీవానందము
సమానమనుట - జీవునకుశరీరమున్నతెఱంగుననీశ్వరునకు జగత్తుశరీరము
గామన్నదనియు, అధికారానుగుణముగాను భక్తిప్రపత్తులు ముక్తికిఁగార
ణములనియు, శ్రీమన్నారాయణునకే పరత్వమును మొదలగు భేదములను
చెప్పుచున్నారు.

వీరుకామ్యఫలప్రదంబులగు కర్మములనుద్యజించి మోక్షోపయుక్తం
బులగు శ్రౌతస్మార్తకర్మముల నాచరించుచు శ్రాద్ధాదికర్మములను జేయున
పుడు శ్రీమన్నారాయణునిశంఖచక్రాదులు శ్రీశఠకోపాది ప్రధానాచార్యులై
యవతరించి యానతిచ్చిన ద్రావిడవేదమను దివ్యప్రబంధానుసంధానముఁ జేయు
చున్నారు - వీరలులలాటమునందు విష్ణుపాదాకృతిగాను శ్వేతమృత్తికను
మార్ధ్వపుండ్రముగాధరించి యావిష్ణుపాదాకృతియగు పుండ్రమధ్యమునందు
శ్రీచూర్ణమును ధరించుచున్నారు - వీరుజీవన్ముక్తియొప్పుటలేదు - మఱియు
నువీరిలోఁగొందఱుక్రతువులనాచరించి పశువిశసనమునునొప్పినవారునుక్ర
తువులుచేయఁగూడదను వారునుగలరు - ముక్తియనఁగను భగవత్కైంక
ర్యముచేయుటయు సాయుజ్యమునొప్పరిగాన షడ్విధములగు మోక్ష

కాలక్షేపసభముఖమున, భక్తజనంబులను యతులు యతీంద్రులు శ్లోకములను చెప్పఁదగు
వారును కృతికారి; కాలక్షేపమునుసరించనివారమున్న భక్తజనస్తోత్రముననిన చెప్పఁదగు
వారు గురుకృతికారి-భక్తియనఁగాఁబరమాత్మునే ముక్తికారణుఁడని తద్యుపాయమునఁ జేరి
యుండుట సైంధారవతి నడిచిన్నంబగు ధ్యానపరంపర - ప్రపత్తియనఁగా జ్ఞానకర్మాదులు
చేయుటకుశక్తిలేక తనరక్షణభారమును భగవదధీనముగాఁజేసిన యాత్మ
నివేదనము.

ములుకలవనియును జెప్పెదరు - వీరిసిద్ధాన్తప్రవర్తకులగు గురువులు శ్రీభగవద్రామానుజులనియు, యతిరాజులనియు, భాష్యకారులనియుఁ బ్రసిద్ధినొందియున్నారు. ఇట్లు విశిష్టాద్వైతమతము సంక్షేపముగని రూపింపఁబడియెను.

అథ ఋష్యాదినిరూపణమ్.

ఋషయో వాక్యమన్త్రద్రష్టారః - తేషు వత్సపూర్వా అష్టాదశగణమూలభూతాస్సప్తర్షయః॥ తే చ కశ్యప, అత్రి, భరద్వాజ, విశ్వామిత్ర, గౌతమ, జమదగ్ని, వసిష్ఠ, సంజ్ఞాః — జామదగ్న్య, వీతహవ్య, గృత్సమదా, వాధ్ర్యశ్వ, వైన్యా, గౌతమా, భరద్వాజాః, కపయో, హారితాః, కాణ్వా, విరూపా, ముద్గలా, విష్ణువృద్ధా, అత్రయో, విశ్వామిత్రాః, కాశ్యపా, వాసిష్ఠా, అగస్త్యా, ఇత్యష్టాదశగణాః.

భృగుగణే.

జామదగ్న్యగణః ప్రథమః - తత్ర షోడశమునయః - తే చ జమదగ్ని, వత్స, శ్రీవత్స, పావగ్న్య, ఇతిశాయన, బిద, జీవన్తి, జాబాలి, మణ్డు, ప్రాచీనయోగ్య, వైరోహిత్య, భార్గవ, చ్యావన, ఆప్నవాన, ఔర్వ, ఆర్ష్టిషేణాః—

ద్వితీయో వీతహవ్యగణః - తత్ర షట్ మునయః - తే చ వీతహవ్య, వాధూల, యాస్క, మౌన, మౌక, సావేదసాః.

తృతీయో గృత్సమదగణః - తత్ర గృత్సమద, శునకాద్యా మునీ.

చతుర్థో వాధ్ర్యశ్వగణః - తత్ర వాధ్ర్యశ్వ, మిత్రయ్వాద్యా మునీ.

పఞ్చమో వైన్యగణః - తత్ర వైన్య, పార్థాద్యా మునీ.

ఇతి భృగుగణేఽష్టావింశతిర్మునయస్సన్తీతి జ్ఞేయమ్—ఇతి భృగుగణస్సమాప్తః.

అథాఙ్గిరోగణే.

ప్రథమో గౌతమగణః - తత్ర సప్తమునయః - తే చ గౌతమ, ఆయాస్య, ఔచథ్య, ఔశిజ, వామదేవ, కాక్షీవత, బృహదుక్థాః.

ద్వితీయో భారద్వాజగణః - అత్ర షోడశమునయః - తే చ భారద్వాజ, మత్స, అగ్నివేశ్య, ఊర్జాయన, సర్వస్తమ్బ, కశ, శుఙ్గ, శైశిర, కత, రౌక్ష్య, గర్గ, బార్హస్పత్య, ఆక్షిల, రౌక్ష, వాన్దన, మాతవచసాః.

తృతీయోఽపిగణః- తత్రఋషయస్త్రయః- తేచాపి, మహయ్యా, ఉమయ్యాః.

చతుర్థోహారీతగణః- తత్రపఞ్చమునయః- తేచహారీత, అమ్బరీష, యౌవనాశ్వ, మాన్ధాతృ, కుత్సాః.

పఞ్చమఃకణ్వగణః - తత్రద్వౌ, అజమీఢకాణ్వౌమునీ.

షష్ఠఃవిరూపగణః - తత్రమునయఃపఞ్చ తేచవిరూప, రథీతర, పృషదశ్వ, వైరూప్య, అష్టాదంష్ట్రాః.

సప్తమోముద్గలగణః - తత్రత్రయోమునయః తేచముద్గల, తార్క్ష్య, భార్మ్యశ్వాః.

అష్టమోవిష్ణువృద్ధగణః-తత్రత్రయోదశమునయః- తేచవిష్ణువృద్ధ, శఠమర్షణ, భద్రణ, మద్రణ, బాదరాయణ, ఔక్షమిత్ర, ఔపగవి, సాత్యకి, సాత్యకామ, ఉదుమ్బర, నితుక్తి, పౌరుకుత్స్య, త్రాసదస్యాః - ఇత్యాఙ్గిరసాం సప్తగణే చతుఃపఞ్చాశదృషయస్సముక్తమ్. ఇత్యాఙ్గిరోగణస్సమాప్తః.

అథకశ్యపగణః.

కశ్యపగణస్త్వేక ఏవ- తత్రసప్తమునయః తేచకశ్యప, ఆవత్సార, నైధ్రువ, రేభ, శణ్డిల, దేవల, అసితాః.

అథాత్రిగణః.

అత్రిగణోఽప్యేకఏవ- తత్రాఽష్టౌమునయః- తేచఅత్రి, అర్చనానస, శ్యావాశ్వ, గవిష్ఠిర, అతిథి, వామరథ్య, సుమఙ్గల, బీజవాపినః.

అథవసిష్ఠగణః.

వసిష్ఠగణోప్యేకఏవ- తత్రదశమునయః తేచవసిష్ఠ, ఇన్ద్రప్రమద, అభరద్వసు; పరాశర; శక్తి; కుణ్డిన, మైత్రావరుణ, స్వాతిమాష, సఙ్కృతి, గౌరివీతాః.

అథవిశ్వామిత్రగణః.

విశ్వామిత్రగణస్తు - తత్రచతుస్త్రింశదృషయః, తేచవిశ్వామిత్ర, దేవరాత, చికితమాన, శ్రౌతస్తు, ఔదలకి, వారిప, యాజ్ఞవల్క్య, ఉలూక, బృహదగ్ని, బభ్రు, శాలాలి, శాలావత, శాలఙ్కాయన, కాలబవ, ఔదల, క్రావాగ, శాలకాయన, దైవశ్రవస, దైవతరస, అజ్యా, మాధుచ్ఛన్దస, ధనఞ్జయ, అష్టక, రౌహిణ్య, పౌరాణ, పారిధాప, యజ్ఞా, అతుల, శుద్ధ, కత, శైశిర, కుశ, అఘమర్షణ, కౌశికాః.

అగస్త్యగణః॥

అగస్త్యగణోప్యేక ఏవ । తత్ర త్రయో మునయః - తే చ అగస్త్య, దార్ఢ్యచ్యుత, ఇధ్మవాహాః - అత్రాఽగస్త్యగణం కేచిదధికమిచ్ఛన్తి.

గోత్ర - ప్రవర - వివాహనిషేధవిషయః॥

అత్ర ఋషీణాం నామాని తత్సంఖ్యాశ్చ గ్రన్థాన్తరేషు బహుధాభిధీయన్తే- ఋషీణామపత్యాని పరస్పరాణి గోత్రమిత్యుచ్యతే- తాని గోత్రాణి సహస్రప్రయుతార్బుదసహస్రసంఖ్యాని - తేషాం ప్రవరా ఊనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః- ప్రత్యేకగోత్రస్య ఏకం ద్వౌ త్రయః పఞ్చ వా ఋష్యాభావేన తత్సన్తానాః ప్రవరా ఇత్యుచ్యన్తే - సగోత్రాః సపిణ్డాః సమానప్రవరాః పరస్పరం నోద్వహేయుః॥ వివాహవిషయే స్వస్వగణస్థైర్వక్తవ్యాః - గణాన్తర్గతమిథో వివాహే న దోషః- ఏకస్యైవ ఋషేః ప్రవరేషు యావదనువృత్తిస్తావత్సమానగోత్రత్వమ్ - ఇదం చ భృగ్వఙ్గిరోవ్యతిరిక్తేష్వేవ ద్రష్టవ్యమ్ - భృగ్వఙ్గిరోగణేషు పఞ్చార్షేయేషు త్రయాణాం ఋషీణాం త్ర్యార్షేయేషు ద్వయోరనువృత్తౌ మిథో వివాహో న యుజ్యతే- అన్యగణేష్వేకానువృత్తావపి న మిథో వివాహః.

అప్రసిద్ధగోత్రాణి - వివాహనిషేధోపి.

వత్స - వాధూల, కౌణ్డిన్య, ఆత్రేయ, కౌశిక, విశ్వామిత్ర, భరద్వాజ, శఠమర్షణ, నైధ్రువ, వాత్స్యల, గోత్రాణి ప్రసిద్ధాని, సర్వగోత్రేష్వపి పుత్రికాపుత్రదత్తక్షేత్రజాః గోత్రద్వయం పరిహరేయుః - అజ్ఞాతగోత్రస్య ఉపనేతృగోత్రతయా ఉపనేతృగోత్రప్రవరౌ గ్రాహ్యౌ - జమదగ్నివిశ్వామిత్రగణయోర్దేవరాతగోత్రేణ-మాధ్యన్దినాపగణయోర్ముద్గలగోత్రేణ— అత్రివిశ్వామిత్రగణయోర్ధనఞ్జయగోత్రేణ కశ్యపవసిష్ఠగణయోస్సంకృతిపూతిమాషగోత్రేణ—భరద్వాజవిశ్వామిత్రగణయోః కతశైశిరశుఙ్గశైశిరభారద్వాజానాం స్వతన్త్రకపిగణయోర్భారద్వాజానాం స్వతన్త్రకపిగోత్రాభ్యాం చ మిథో వివాహో న యుజ్యతే— గ్రన్థాన్తరేషు ఉపమన్యువసిష్ఠధాదృతగోత్రాణామ్—సర్వేషాం శాస్త్రవాహాయిజ్ఞవాహసోమవాహాఽగస్తీనామ్—శరద్వస్త కౌణ్డిన్య వైఘుభిక సకరేణు పాల్యశౌనసగౌతమానామ్-ఋభూగణసోమరాజక గౌతమానామ్- పిప్పల వర్చ హైమగవ వార్షిగానామ్- శణ్డిశబ్బళ శైవగవాఽఙ్గిరోవసిష్ఠానామ్ - గాలవరేణు గాధినర విశ్వామిత్రాణామ్- శాలఙ్కాయన శార్కరాక్షి సాఙ్కృతి జీవన్త్యాయన పీతహవ్యానామ్- ఘోరకా

శ్యేతానామ్— వైన్యశ్యేనానామ్— వాధ్ర్యశ్వదివోదాసానామ్— గృత్సమదశునకగోత్రాణాంచ మిథోనవివాహః— ౹ జాల౹ బాద్ధ౹ బాదరాయణ సామవసన జతైరేకహవ్య విశ్వామిత్రాణాం నోద్వాహ ఇత్యేకే— ద్వ్యాముష్యాయణానామప్యుభయగోత్రపరిహారః — అజ్ఞానాత్ పితృసగోత్రసమాన ప్రవరకన్యావివాహే ప్రాజాపత్యం నాహూయామా— పరిణీతాయా మాతృవత్పరిపాలనంచ— జ్ఞాత్వా త్రిధా చేచ్చాన్ద్రాయణమ్— అజ్ఞానాత్తస్యాం గర్భోత్పాదనే ... తస్యైకశ్యప భారద్వాజాన్యతరగోత్రత్వమ్— జ్ఞానాత్ ... దేతస్యైవ ... వేశః— పితుస్సరుతల్ప ప్రవరాచరణంచ భవతి— మాతృసన్తానే పఞ్చమామూర్ధ్వం పితృసన్తానే సప్తమామూర్ధ్వం స్థితాయాః కన్యాయాః వివాహ్యత్వం యుజ్యతే— అథప్రవరాద్వివిధాఅపిద్విత్రిముదాహ్రియన్తే—

ఇమేచప్రవరాఏకార్షేయద్వ్యార్షేయత్ర్యార్షేయపఞ్చార్షేయాస్సన్తి—

తత్రప్రథమోయథా—భృగుగణే గృత్సమదశునకయోరేకార్షేయ ప్రవరత్వమ్—హోతాగృత్సమదవదితిబ్రూయాత్—అధ్వర్యుర్గృత్సమదవత్ ఇతిబ్రూయాత్—వాధ్ర్యశ్వేతుహోతా—వాధ్ర్యశ్వవదిత్యధ్వర్యుః=

౧. వత్సగోత్రస్య భార్గవచ్యావనాప్నవానౌర్వజామదగ్న్యపఞ్చార్షేయప్రవరాః—ఇతిహోతా- జమదగ్నివత్ , ఊర్వవత్-అప్నవానవత్ - చ్యవనవత్-భృగువత్ ఇత్యధ్వర్యుః - తథా కేచిత్ - భార్గవౌర్వజామదగ్న్యేతిత్ర్యార్షేయమిచ్ఛన్తి—పఞ్చానామత్రోపాప్త్యత్వాత్—

౨. ఆర్ష్టిషేణగోత్రస్య ,భార్గవ- చ్యావనాప్నవానార్ష్టిషేణానూపపఞ్చార్షేయ ప్రవరాః- కేచిత్ , భార్గవార్ష్టిషేణానూపా ఇతిత్ర్యార్షేయమిచ్ఛన్తి

౩. వాధూలగోత్రస్య— భార్గవ , వైతహవ్య - సావేతసత్ర్యార్షేయప్రవరాః

౪. వైన్యగోత్రస్య— భార్గవ, వైన్య - పార్థత్ర్యార్షేయప్రవరాః,

అథాఽఙ్గిరోగణే.

౧. గౌతమ } గోత్రయోః- అఙ్గిరస. ఆయాస్య - గౌతమత్ర్యార్షేయ
౨. ఆఙ్గిరస } ప్రవరాః.

౩. ఔచథ్యగోత్రస్య- అఙ్గిరస, ఔచథ్య-గౌతమత్ర్యార్షేయప్రవరాః

౪. ఔశిజగోత్రస్య - అఙ్గిరస, ఔశిజ- కాక్షీవతత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౫. వామదేవగోత్రస్య - అఙ్గిరస, వామదేవ - బార్హదుక్థత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౬. భారద్వాజగోత్రస్య - అఙ్గిరస, బార్హస్పత్య - భారద్వాజత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౭. గర్గగోత్రస్య - అఙ్గిరస, గార్గ్య - శైన్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౮. హరీతగోత్రస్య- అఙ్గిరస, అమ్బరీష- యౌవనాశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౯. కుత్సగోత్రస్య - ఆఙ్గిరస, మాన్ధాతృ, కౌత్సత్ర్యార్షేయ ప్రవరాః.

౧౦. కణ్వగోత్రస్య- ఆఙ్గిరస, అజమీఢ, కాణ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౧. విరూపగోత్రస్య-అఙ్గిరస, వైరూపపార్షదశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౨. ముద్గలగోత్రస్య - ఆఙ్గిరస, భార్మ్యాశ్వ, మౌద్గల్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౧౩. విష్ణువర్ధన }
౧౪. శతమర్షణ } గోత్రయోః - అఙ్గిరస, పౌరుకుత్స్య, త్రాసదస్యత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

అథాఽత్రిగణే.

౧. అత్రిగోత్రస్య - ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, శ్యావాశ్వత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. గవిష్ఠరగోత్రస్య - ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, గావిష్ఠరత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౩. అతిథిగోత్రస్య-ఆత్రేయ, ఆర్చనానస, ఆతిథిత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

విశ్వామిత్రగణే.

౧. విశ్వామిత్రగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, దైవరాత, ఔదలత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. శ్రౌమతనామకాయనగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, దైవశ్రవస, దైవతరసత్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౩. అజ్యగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, మాధుచ్ఛందస - ఆజ్యత్ర్యార్షేయ ప్రవరాః.

౪. పూరణగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, పౌరణ, ద్వ్యార్షేయప్రవరాః.

౫. కతగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, కాత్య, ఆక్షీల త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౬. కౌశికగోత్రస్య - వైశ్వామిత్ర, అఘమర్షణ, కౌశిక త్ర్యార్షేయ ప్రవరాః.

అథ కశ్యపగణః.

౧. కాశ్యపగోత్రస్య - కాశ్యప, వత్సార, నైధ్రువ త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౨. రేభగోత్రస్య - కాశ్యప, అవత్సార - రైభ త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౩. శాండిల్యగోత్రస్య - దైవల, అసిత - ద్వ్యార్షేయప్రవరాః - అత్ర కేచిత్ - కాశ్యప, దైవల, అసిత త్ర్యార్షేయప్రవరానాహుః.

వాసిష్ఠగణః.

౧. వసిష్ఠగోత్రస్య - వాసిష్ఠైకార్షేయప్రవరః - అత్ర కేచిత్ - వాసిష్ఠ, ఇంద్రప్రమద, అభరద్వసు త్ర్యార్షేయప్రవరానాహుః.

౨. పరాశరగోత్రస్య - వాసిష్ఠ, శాక్త్య, పారాశర్య త్ర్యార్షేయప్రవరాః.

౩. కౌండిన్యగోత్రస్య - వాసిష్ఠ, మైత్రావరుణ, కౌండిన్య త్ర్యార్షేయ ప్రవరాః.

అగస్త్యగణః.

౧. అగస్త్యగోత్రస్య - అగస్త్యైకార్షేయప్రవరః - అత్ర కేచిత్ - అగస్త్య, దార్ఢ్యచ్యుత, ఇధ్మవాహ త్ర్యార్షేయప్రవరానాహుః.

అథ క్షత్రియప్రవరవిషయః.

అథ క్షత్రియాణాం త్ర్యార్షేయత్వమేకార్షేయత్వం పురోహిత ప్రవరత్వంచ ప్రాయేణ విద్యతే.

వైశ్యాస్సర్వే ఏకార్షేయప్రవరా ఏవ సన్తి.

తాణ్డినో నామ ఋచస్తో కాస్సార్వవర్ణిక మేకార్షేయం సమామనన్తి- మానవేతి హోతా - మనువదిత్యధ్వర్యుర్బ్రూయాత్.

ధర్మసిన్ధుసారగ్రన్థేషు వసిష్ఠాదిత్యాః భేదాః పరిష్కరిదర్శ్యన్తే- తే చ భృగవస్సప్త; ఆఙ్గిరసాస్సప్తదశ; ఆత్రేయాశ్చత్వారః; విశ్వామిత్రాదశ; కశ్యపాస్త్రియః; వసిష్ఠాశ్చత్వారః; అగస్త్యయశ్చత్వారః; ఇత్యూనపఞ్చాశద్గోత్రాణి.

భృగుగణః.

భృగుస్సప్తకే జామదగ్న్యాద్యా - భృగవః పఞ్చ; జామదగ్న్యయోర్వత్సబిదభేదేన ద్వివిధత్వమ్;

భృగూణామార్ష్టిషేణాదిభేదేన పఞ్చవిధత్వమ్—వత్సానాం శతద్వయాఽధికగోత్రభేదాః—బిదానాం పఞ్చాశత్యధికాః—ఆర్ష్టిషేణానాం వింశత్యధికాః—యాస్కానాం త్రిపఞ్చాశదధికాః— మిత్రయువాం త్రింశదధికాః- శునకానాం సప్తదశాఽధికాః— ఇతి భృగుగణః—అస్మిన్గణే చతుర్వింశతిర్మునయః.

ఆఙ్గిరోగణః.

అథాఽఙ్గిరసాస్త్రివిధాః—గౌతమాఙ్గిరసాః, భారద్వాజాఙ్గిరసాః, కేవలాఽఙ్గిరసా ఇతి - తత్ర గౌతమాఙ్గిరసా దశ; అయాస్యాః అష్టాదశ - ఏతేషాం ప్రవరాస్సప్తత్యధికాః— ఆఙ్గిరసాదీనాం ప్రవరా దశాధికాః - కరేణుపాలయాదీనాం సప్తాఽధికాః - ఔశనానాం నవాఽధికాః—భారద్వాజాఙ్గిరసాశ్చత్వారః - భారద్వాజానాం షష్ట్యుత్తరశతాఽధికాః - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశదధికాః - గర్గాణాం నవాధికం శతమ్ - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చవింశత్యధికాః—కేవలాఙ్గిరసష్షట్ - హరితకుత్సానాం ద్వాత్రింశదధికాః- ఏతేషాం ప్రవరా ఏకవింశత్యధికాః - విష్ణువృద్ధానాం పఞ్చవింశత్యధికాః - ఏతేషాం ప్రవరా అష్టాదశాధికాః - ఇత్యాఙ్గిరసగణః - అస్మిన్గణే చతుశ్చత్వారింశన్మునయః—

ఆత్రిగణః.

అథాఽత్రేయాశ్చత్వారః - తేషాం ప్రవరాశ్చతుర్వింశత్యధికాః - వాధ్భూతానాం ప్రవరా దశాఽవరాః - ఇత్యాత్రేయగణః - అస్మిన్గణే మునయో ద్వాదశ.

విశ్వామిత్రగణః.

అథవిశ్వామిత్రా దశ - ఋషికాస్సప్తత్యధికాః - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశదధికాః - కౌశికప్రవరాః పఞ్చాశత్ప్రవరాః - అజానాం ప్రవరా వింశత్యధికాః - ధనఞ్జయాస్సప్తావరాః - ఇతివిశ్వామిత్రగణః - అష్టోత్తరశతమునయః—

కశ్యపగణః.

అథత్రయః కశ్యపాః - అగ్నిర్ధి [illegible] యశ్చత్వారింశత్యధికశతావరాః- తేషాం ప్రవరా షట్త్రింశద్వరాః - ఇతికశ్యపగణః - అష్టాగ్నిసప్తమునయః.

వసిష్ఠగణః

అథచత్వారో వాసిష్ఠాః - వాసిష్ఠానాం షట్త్రింశదధికాః - కుణ్డినానాం షట్వింశత్యధికాః - ఉపమన్యూనాం సప్తత్యధికాః - పరాశరాణాం సప్త చత్వారింశదవరాః - ఇతివసిష్ఠగణః - అష్ట [illegible] మునయః—

అగస్త్యగణః.

అథచత్వారోఽగస్త్యాః - తేచేత్రి [illegible] వాహాః [illegible] - ఏతేషాం ప్రవరాః పఞ్చాశదధికాః - ఇత్యగస్త్యగణః - అష్టాదశమునయః—

ద్వ్యాముష్యాయణవిశ్వామిత్రాదయః.

అథద్విగోత్రాః - విశ్వామిత్రపుత్రే భారద్వాజశుఙ్గ శైశిరాన్వఋషిపిఙ్గాతః - సతుద్విగోత్రః - తత్ప్రవరాః అష్టౌమునయః - [illegible] దశాష్టావింశత్యవరాః - పాఙ్క్త్యాత్రేయప్రవరాశ్చత్వారః - [illegible] యః అష్టాత్రింశదధికాః - దేవరాతానాం, విశ్వామిత్రాణాం, జాతూకర్ణ్యానాం, వాసిష్ఠానాం, కపిలానాంచ ద్విగోత్రత్వమ్—

అథకేచిద్బ్రాహ్మణానాం గోత్రాణిద్వాదశ.

శాణ్డిల్య, శ్యామాయన, కౌణ్డిన్య, పూర్ణ, మైత్రాయణ, ఉపమన్యు, ఆశ్వలాయన, కపిల, ముద్గల, భారద్వాజ, వత్స, గౌతమాద్ద్వాదశ, గోత్రప్రవర్తకాః- ఋగ్వేదాశ్వలాయన శాఖాధ్యాయినాం గోత్రాణి యజుర్వేదమాధ్యన్దినీయశాఖాయాం సప్తగోత్రాణి— [illegible] అత్రేయ, కృష్ణాత్రేయ, [illegible] - [illegible] - [illegible] గోత్రాణి.

సామవేదమాధ్యన్దినీయశాఖాయాంచత్వారి-తానిచ కాశ్యప, కౌశిక, గార్గ్య, ఔశనసగోత్రా.

సామవేదాఽశ్వలాయనశాఖాయాంచత్వారి - తానిచ - బైల్వ, బభ్రువద, ఆఙ్గిరస, విష్ణువృద్ధగోత్రాణి.

తత్రియస్యవైశ్యయోఃపురోహితగోత్రప్రవరౌ; తత్రియస్యమను గోత్రమ్; వైశ్యస్య భాలన్దగోత్రమ్ - శూద్రస్య కాశ్యపగోత్రమితి కేచిత్ - ఇతియథామతిసఙ్గ్రహేణఋష్యాదినిర్వాపణంకృతమ్.

ఋష్యాదులనిరూపణము.

తాత్పర్యము—ఋషులనఁగా సప్తర్షులనెఱిఁగినవారు - వారలెవరనినఁ దిగువఁజెప్పఁబోవుపదునెనిమిది గణములకు మూలపురుషులగు కశ్యపుఁడు, అత్రి, భరద్వాజుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, గౌతముఁడు, జమదగ్ని, వసిష్ఠుఁడు - వీరలు సప్తమహర్షులని చెప్పఁబడుచున్నారు.

పదునెనిమిదిఋషిగణములు.

జామదగ్న్యగణము - ౧ - వీతహవ్యగణము, ౨- గృత్సమదగణము, ౩ - వాధ్రియశ్వగణము - ౪ - వైన్యగణము - ౫ - గౌతమగణము - ౬- భరద్వాజగణము - ౭ - కపిగణము ౮ - హారీతగణము - ౯ - కణ్వగణము - ౧౦ - విరూపగణము - ౧౧ - ముద్గలగణము - ౧౨ - విష్ణువృద్ధగణము - ౧౩ - అత్రిగణము - ౧౪ - విశ్వామిత్రగణము - ౧౫ - కాశ్యపగణము - ౧౬ - వాసిష్ఠగణము - ౧౭ - అగస్త్యగణము - ౧౮-

ఈపదునెనిమిది గణములలోనియన్తర్గణములు.

౧. భృగుగణము - ౫ - విధములు - ఋషులు - ౨౮.

జామదగ్న్యగణము. ... ౧ { ఈగణమునకు ఋషులుపదియాఱుగురు - వాంద్రనామధేయులు - జమదగ్ని ౧వత్సుఁడు ౨ సార్షిణి - ౩- విదిశాయనుఁడు ౪- బిదుఁడు-౫-శైవల్య - ౬-జాబాలి - ౭ - మిత్రయు- ౮ - ప్రాచీనయోగ్యుఁడు-౯- వైరోహిత్యుఁడు - ౧౦ - భార్గవుఁడు - ౧౧- వైశ్వమఁడు - ౧౨ - ఆర్ష్టిషేణుఁడు -౧౩- ఔర్వుఁడు-౧౪- అనూపానుఁడు - ౧౫ ఉపార్ష్టిషేణుఁడు. ౧౬ }

వీతహవ్యగణము......౨ { ఈగణమునకు ఋషులార్వురు - వారినామములు - వీతహవ్యుఁడు - ౧ - వాధూలుఁడు - ౨ - యాస్కుఁడు- ౩- మౌనుఁడు - ౪ - మూకుఁడు-౫ - సావేదసుఁడు - ౬ }

గృత్సమదగణము. ... ౩ { గృత్సమదుఁడు - ౧ - శునకుఁడు - ౨ - వీరిద్దఱును గృత్సమదగణ ఋషులు =

వాధ్ర్యశ్వగణము. ... ౪ { ఈగణమునకు - వాధ్ర్యశ్వుఁడు - ౧ - మిత్రయువు - ౨ - వీరిద్దఱు - వాధ్ర్యశ్వగణ ఋషులు =

వైన్యగణము.........౫ { ఈగణమునకు - వైన్యుఁడు, ౧ - పార్థుఁడు - ౨ - వీరిద్దఱు వైన్యగణ ఋషులు.

---

౨. వది-అఙ్గిరోగణము - ౮ - విధములు - ఋషులు. ౫౪.

౧. గౌతమగణము...... { ఈగణమునకు ఋషులేడుగురు - వారివివరముసఁగా గౌతముఁడు - ౧ - ఆయాస్యుఁడు ౨ - ఔచథ్యుఁడు - ౩ - ఔశిజుఁడు - ౪ - వామదేవుఁడు - ౫ - కాక్షీవతుఁడు - ౬ - బృహదుక్థుఁడును ౭.

౨. భారద్వాజగణము. ... { ఈగణమునకుఁ బదియాఱుగురు ఋషులు వారివివరముసఁగా భారద్వాజుఁడు - ౧ - ఋక్షుఁడు - ౨ - అగ్నివేశ్యుఁడు - ౩ - శౌఙ్గాయనుఁడు - ౪ - స్వర్ణస్తంబుఁడు - ౫ - కపిఁడు - ౬ - శుఙ్గుఁడు - ౭ - శైశిరి - ౮ - కతుఁడు - ౯ - సాంకృత్యుఁడు - ౧౦ - గర్గుఁడు ౧౧ - బార్హస్పత్యుఁడు - ౧౨ - మహీలుఁడు - ౧౩ - రౌక్షుఁడు - ౧౪ - వాన్దనుఁడు - ౧౫ - మాతవచస్సు - ౧౬

౩. కపిగణము... ...... { ఈగణమునకు ఋషులుముగ్గురు వారివివరమున - కపి - ౧ - మహాయువుఁడు - ౨ - ఉరుక్షయుఁడు - ౩.

౪. హారీతగణము ... ... { ఈగణమునకు ఋషులైదుగురు వారివివరముసఁగా - హారీతుఁడు - ౧ - యౌవనాశ్వుఁడు - ౨ - అమ్బరీషుఁడు - ౩ - మాన్ధాతృఁడు - ౪ - కుత్సుఁడు - ౫.

౫. కాణ్వగణము ...... { ఈగణమునకు ఋషులిద్దఱు - వారివివరమునను - కణ్వుఁడు - ౧ - అజామీఢుఁడు - ౨.

౬. విరూపగణము..... . { ఈగణమునకు ఋషులైదుగురు వారివివరముసఁగా - విరూపుఁడు - ౧, రథీతరుఁడు - ౨ - పార్షదశ్వుఁడు - ౩ - శ్వేతష్ట్యుఁడు - ౪ - దంష్ట్రుఁడు - ౫.

౭. ముద్గలగణము...... { ఈగణమునకు ముగ్గురుఋషులు వారివివరమున - ముద్గలుఁడు - ౧ - తార్క్ష్యుఁడు - ౨ - భార్మ్యశ్వుఁడు - ౩.

౮. విష్ణువృద్ధగణము....... { ఈగణమునకుఁ బదిమూఁడుగురు ఋషులు - వారివివరమువయన - విష్ణువృద్ధుఁడు - ౧ - శతమర్షణుఁడు - ౨ - భద్రణుఁడు - ౩ - ముద్రణుఁడు - ౪ - బాదరాయణుఁడు - ౫ - ఔపమన్యుఁడు - ౬ - ఔపగవి - ౭ - సాత్యకి - ౮ - సాత్యకామ్యుఁడు - ౯ - ఆసురి - ౧౦ - నిరుద్ధి - ౧౧ - పౌరుకుత్స్యుఁడు - ౧౨ - త్రాసదస్యుఁడు - ౧౩.

౩. కశ్యపగణము - ఋషులు. ౭.

ఈగణమునకు ఋషులేడుగురు వారినామములెవ్వియనిన కశ్యపుఁడు- ౧ - ఆవత్సారుఁడు- ౨ - నైధ్రువుఁడు - ౩ - రేభుఁడు - ౪ - శణ్డిలుఁడు- ౫ - దేవలుఁడు - ౬ - అసితుఁడు - ౭.

౪. అత్రిగణము. - ఋషులు. ౮.

ఈగణమునకు ఋషులెనమండ్రు - వారినామంబులెవ్వియనిన - అత్రి - ౧ - అర్చనానసుఁడు - ౨ - శ్యావాశ్వుఁడు - ౩ - గవిష్ఠిరుఁడు- ౪ - అతిథి - ౫ - వామరథ్యుఁడు - ౬ - సుమఙ్గలుఁడు - ౭ - బీజవాపి - ౮.

౫. వసిష్ఠగణము - ఋషులు. ౧౦.

ఈగణమునకు ఋషులు పదుగురు - వారినామములెవ్వియనిన - వసిష్ఠుఁడు - ౧ - ఇన్ద్రప్రమదుఁడు - ౨ - అభరద్వసువు - ౩ - పరాశరుఁడు - ౪ - శక్తి - ౫ - కుణ్డినుఁడు - ౬ - మైత్రావరుణుఁడు - ౭ - పూర్ణిమాసుఁడు - ౮ - సఙ్కృతి - ౯ - గౌరవీతుఁడు - ౧౦.

౬. విశ్వామిత్రగణము - ఋషులు. ౩౪.

ఈగణమునకు ౩౪ - గురుఋషులు - వారినామములెవ్వియనిన. - విశ్వామిత్రుఁడు - ౧ - దేవరాతుఁడు - ౨ - చకితుఁడు - ౩ - మనస్తన్తువు - ౪ - ఔల్బకి - ౫ - కారీషుఁడు - ౬ - యాజ్ఞవల్క్యుఁడు - ౭ - ఉలూకుఁడు - ౮ - బృహదగ్ని - ౯ - బభ్రువు - ౧౦ - శాలాలి - ౧౧ - శాలావతుఁడు - ౧౨ - శాలఙ్కాయనుఁడు - ౧౩ - కాలుఁడు - ౧౪ - బలుఁడు - ౧౫ - ఔదలుఁడు - ౧౬ - శ్రామతుఁడు - ౧౭ - కాలకాయనుఁడు - ౧౮ - సైవశ్రవసుఁడు - ౧౯ - సైవతరసుఁడు - ౨౦ - ఆజ్యుఁడు - ౨౧ - మధుఛన్దసుఁడు - ౨౨ - ధనఞ్జయుఁడు - ౨౩ - అష్టకుఁడు - ౨౪ - రౌహిత్యుఁడు - ౨౫ - పౌరణుఁడు - ౨౬ - పారిధాపయస్తుఁడు - ౨౭ - అక్షీలుఁడు - ౨౮ - కుజ్జుఁడు - ౨౯ - కతుఁడు - ౩౦ - సైశిరుఁడు - ౩౧ - కుశుఁడు - ౩౨ - అఘమర్షణుఁడు - ౩౩ - కౌశికుఁడు - ౩౪.

౭. ఆగస్త్యగణము - ఋషులు ౩.

అగస్త్యుఁడు; దార్ఢ్యచ్యుతుఁడు; ఇధ్మవాహుఁడు - ఈమువ్వురును అగస్త్యగణఋషులు. ఈగణమునకుఁ గొందఱికొకయు నధికములగు ఋషులుగలరని చెప్పెదరు - ఇప్పటికియుండినను గ్రన్థాన్తరములయందు ఋషులును, వారినామములును చెక్కు తెలుఁగులుగ భేదించుచున్నవి.

గోత్రము.

ఋషులయొక్క సంతానాదిపరంపర గోత్రమనఁబడును - ఆగోత్రములు - వేలకొలఁదియు, లక్షలకొలఁదియు - అర్బుదములకొలఁదియుఁ గలవు - వానియొక్క ప్రవరములు నలుబదితొమ్మిది.

ప్రవరమనఁగా - స్వాధ్యాయాధ్యయనముల చే నిరూపఁబడిన శిష్యులయొక్కయు - సన్తానములయొక్కయు వంశము—సగోత్రమువారును - సపిణ్డులును - సమానప్రవరులును బరస్పరము వివాహములు చేయఁగూడదు- కావున వివాహవిషయమునందుఁదమగోత్రగణము వారు తప్పతక్కినవారలతో సంబన్ధము చేయవలయును.— సమానగోత్రమనఁగా నొకఋషియే, యేయే గోత్రప్రవరములయందుఁ జెప్పఁబడుచున్నాఁడో - ఆగోత్రములు - ఈనియమము భృగుగణము, అఙ్గిరగణము తప్ప తక్కినగణములకుఁ గలదు;— భృగ్వఙ్గిరగణములయందుఁ బఞ్చార్షేయులలో ముగ్గురుఋషులు కలిసియుండిన వాగోత్రమునందు కన్యాగ్రహణము కూడదు.

త్ర్యార్షేయులలో నిద్దఱు ఋషులుగలిసినఁ గాని యాగోత్రము నందుఁ బరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదు. తక్కినగణములలో నొక్కఋషి ప్రవరములోఁగలిసియున్నను వారలుపరస్పరము వివాహము చేయఁగూడదు.

ఇప్పుడుమిగులఁబ్రసిద్ధములగు గోత్రములు వివరింపఁబడియెను- వత్సగోత్రము- ౧- వాధూలగోత్రము - ౨ - కౌణ్డిన్యగోత్రము - ౩ - ఆత్రేయగోత్రము - ౪- కౌశికగోత్రము - ౫ - విశ్వామిత్రగోత్రము - ౬ భరద్వాజగోత్రము - ౭- శఠమర్షణగోత్రము - ౮ - నైధ్రువగోత్రము - ౯ - మౌద్గల్యగోత్రము - ౧౦- ఈగోత్రములు.—

* పుత్రికాపుత్రుఁడు, ద్వ్యాముష్యాయణుఁడు దత్తపుత్రుఁడు క్షేత్రజుఁడు * రెండుగోత్రములను విడిచితక్కినగోత్రములయందు వివాహముచేయవలయును.—

ఒకవేళ గోత్రముతెలియకనుండువానికి నెవనిగోత్రమునుబట్టి యుపనయనముజరుగుచున్నదో యాయుపనయనముచేసినవాని గోత్రముప్రవరమును దప్పతక్కిన గోత్రములయందు వివాహముచేయవచ్చును.

వానివివరము.

జమదగ్ని విశ్వామిత్రగణమువారలు- దేవరాతగోత్రులతోఁ గాణిగ్రహణము చేయఁగూడదు - మౌద్గల్య, విరూపగణమువారలు - మౌద్గల్య

---

* పుత్రికాపుత్రుఁడనఁగా దనకూఁతురును గన్యాదానముచేయునపుడే యల్లునితోని చిన్నదానికి జనించుపుత్రుఁడు నాపుత్రుఁడని నిశ్చయముచేసికొనిన నాచిన్నదాని కొడుకుఁడు మాతామహునకు కొడుకుఁడగుచున్నాఁడు వాఁడునజనకమాతామహులగోత్రముల నుత్యజించియన్యగోత్రమునందు వివాహముచేయవలయును.

గోత్రులతోను సంబన్ధముచేయరాదు - అత్రి, విశ్వామిత్రగణమువారు - ధనఞ్జయగోత్రులతో సంబన్ధము చేయఁదగదు - కశ్యప, వసిష్ఠగణమువారలు - సఙ్కృతిపూతిమాషగోత్రులతోను సంబన్ధమువలదు - భరద్వాజవిశ్వామిత్రగణమువారలు, కతగోత్రులతోను శుఙ్గగోత్రులతో, శైశిర గోత్రులతోను సంబన్ధముచేయవలదు - భారద్వాజ అస్వతన్త్రి కపిగణమువారలు- భారద్వాజ అస్వతన్త్రి కపిగోత్రములవారితోడఁ బరస్పరము సంబన్ధముఁజేయఁగూడదు.

గ్రన్థాన్తరమునందుండు విధమేమనఁగా.

౧. ఉపమన్యు - వసిష్ఠ - బాద్భుతగోత్రములవారు వీరిలోవీరుపరస్పరమును.

౨. సంభవ - శాన్తవాహ - సోమవాహ - అగస్త్యగోత్రములవారు వీరిలో వీరు పరస్పరమును.

౩. శరద్వన్త - కౌణ్డిన్య - హైన్యుతమస - కరేణుపాలి - ఔశనస - గౌతమగోత్రములవారుపరస్పరమును.

౪. బభ్రూగణ - సోమరాజికి - గౌతమగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౫. పిఙ్గళ దర్భ హైమగవ - హారీతగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౬. తణ్డిశంబ - శైవగవ - అఙ్గిరస - వసిష్ఠగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౭. గాలవ - రేణు - గాధి - నర - విశ్వామిత్రగోత్రములవారుపరస్పరమును.

౮. శాలఙ్కాయన - శార్కరాక్షి - సాష్టి - జీవన్తాయన - వీతహవ్యగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౯. ఘోరకాశ్యపగోత్రములవారు పరస్పరమును.

౧౦. వైన్యశ్యేనగోత్రములవారు - పరస్పరమును.

౧౧. వాధ్య్రశ్వ - దివోదాసగోత్రములవారు - ఒకరితోనొకరును.

౧౨. గృత్సమద - శునకగోత్రములవారు - ఒండొరులుపాణిగ్రహణరూపసంబన్ధమును జేయవలదు.

౧. జాలకి - ౨ - బాన్ధకి - ౩ - బాదరాయణ - ౪ - సామ - ౫ పనస - ౬ - జఠర - ౭ - పకహవ్య - ౮ - విశ్వామిత్రగోత్రములవారు పరస్పరము వివాహముచేయఁగూడదని కొందఱిమతముగలదు.

ద్వ్యాముష్యాయణులు, - రెండుగోత్రముల నుచ్చరించవలయును - అనఁగాఁ దాను రెండుగోత్రములు గలవాఁడుగావున నారెంటినివిడిచి యన్య గోత్రమునందు వివాహము చేయవలయుననుట.

ఒకవేళ నజ్ఞానముచేత సపిండులలోఁగాని, సగోత్రులలోఁగాని, సమానప్రవరులలోఁగాని కన్యను పెండ్లిచేసికొన్నవాఁడు ప్రాజాపత్య హోమము, మిన్దాహోమాదములను జేసి, యాస్త్రీని మాతృసంరక్షణము పగిదిసంరక్షణ మాత్రము చేయవలయును.

• ఒకవేళ నెఱిఁగి పెండ్లిచేసినయెడల చాంద్రాయణము నాచరించవలయును - అజ్ఞానముచేత నాస్త్రీయందు గర్భముకలిగినయెడల సంవత్సరకృచ్ఛ్ర ప్రాయశ్చిత్తము చేయవలయును; ఆగర్భమున జనించినశిశువునకు భారద్వాజ గోత్రముగాని లేక శాశ్యపగోత్రముగాని యీరెంటిలో నొక గోత్రమగును - ఇది తెలియని గర్భోత్పత్తివిషయము తెలిసిగర్భమైయున్నయెడల నాజనించినశిశువు చండాలులతోఁ జేరవలయును - తండ్రిగురుతల్పవ్రతము చేయవలయును.

తల్లివంశములో నైదువరంపరలు తండ్రివంశములో నేడుపరంపరలకు పైవకన్యాగ్రహణము చేయవలయును అనఁగాఁ బినతల్లి, ఆమెకూఁతురు, మాతామహికూఁతురుకుకూఁతురు మొదలగువారు తండ్రిచెల్లెలు, ఆమెకూఁతురు పితామహిచెల్లెలికూఁతురు మొదలగువారలను వివాహము చేయఁగూడదనుట.

౧ - భృగుగణప్రవరములు.

ఇఁక నుప్రవరములు రెండు తెఱఁగులుగానుండిన వానిమార్గము తెలియుటకై కొంతమాత్ర ముదహరింపఁబడుచున్నది - ఈప్రవరములు, ఏకార్షేయము, ద్వ్యార్షేయము, త్ర్యార్షేయము, పఞ్చార్షేయములుగానున్నవి - అందు మొదటిదియగు భృగుగణమునందు.

౧ గృత్సమద, ౨ శునక ఈగోత్రము లేకార్షేయ ప్రవరములుగలవి - హోతగృత్సమదయనవలయును - అధ్వర్యుడు గృత్సమదవదనవలయును - హోతవాధ్ర్యశ్వయనవలయును - అధ్వర్యుడు - వాధ్ర్యశ్వవదనవలయును.

౩ వత్సగోత్రులు - భార్గవ - చ్యావన - ఆప్నవాన - ఔర్వ - } x
• జామదగ్న్యులు పఞ్చార్షేయప్రవరులు... ... ...

జమదగ్నివత్తు ఊర్వవత్తు అప్నువానవత్తు చ్యవనవత్తు భృగువత్తు అని అధ్వర్యువు చెప్పవలయును.

ఇప్పటంగొండెను - భార్గవ - ఔర్వ - జామదగ్న్యయని త్ర్యార్షేయ మందురు - ఇప్పగిదియె యెల్లెడలఁ దెలుఁగవలయును.

౪. ఆర్ష్టిషేణగోత్రము- భార్గవ - చ్యావన - అప్నువాన- ఆర్ష్టిషేణ- అనూప - పఞ్చార్షేయ ప్రవరులు... ... ... ౫

త్ర్యార్షేయులని కొందఱు—భార్గవ-ఆర్ష్టిషేణ - అనూప - త్ర్యార్షేయ ప్రవరులు... ... ... ౩

౫. వాధూలగోత్రము - భార్గవ - వీతహవ్య - సావేతస-త్ర్యార్షేయ-ప్రవరము... ... . ౩

---

౨ - అఙ్గిరగణము.

౧. గౌతమ } గోత్రుల- ఆఙ్గిరస - ఆయాస్య-గౌతమ - త్ర్యార్షేయప్ర
౨. ఆఙ్గిరస } వరులు... ... ... ౩

౩. ఔచథ్యగోత్రులు - ఆఙ్గిరస - ఔచథ్య - గౌతమ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩.

౪. ఔశిజగోత్రులు-ఆఙ్గిరస-ఔశిజ-కాక్షీవత- త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౫. వామదేవగోత్రులు- ఆఙ్గిరస- వామదేవ-బార్హదుక్థ-త్ర్యార్షేయ ప్రవరులు... ... . ౩

౬. భారద్వాజగోత్రులు - ఆఙ్గిరస- బార్హస్పత్య - భారద్వాజ- త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౭. గర్గగోత్రులు- ఆఙ్గిరస-గార్గ్య-శైన్య-త్ర్యార్షేయప్రవరులు ... ౩

౮. హరీతగోత్రులు-ఆఙ్గిరస- అమ్బరీష- యౌవనాశ్వ- త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౯. కుత్సగోత్రులు - ఆఙ్గిరస-మాన్ధాత్ర-కౌత్స-త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౧౦. కణ్వగోత్రులు-ఆఙ్గిరస-అజామీఢ-కాణ్వ-త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౧౧. విరూపగోత్రులు - ఆఙ్గిరస-వైరూప - పార్షదశ్వ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౧౨. ముద్గలగోత్రులు - ఆఙ్గిరస- భార్మ్యాశ్వ - మౌద్గల్య - త్ర్యార్షేయ ప్రవరులు... ... ... ౩

౧౩. విష్ణువర్ధనగోత్రులు } ఆఙ్గిరస - పౌరు - కుత్స - త్ర్యార్షేయప్రవ
౧౪. శఠమర్షణగోత్రులు } రులు... ... ... ౩

---

౩. అత్రిగణము.

౧. ఆత్రేయగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - శ్యావాశ్వ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౨. గవిష్ఠిరగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - గావిష్ఠిర - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౩. అతిథిగోత్రులు - ఆత్రేయ - ఆర్చనానస - ఆతిథ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౪. విశ్వామిత్రగణము.

౧. విశ్వామిత్రగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - దైవరాత - ఔదల - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౨. శ్రౌమతకామకాయనగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - దైవశ్రవస - దైవతరస - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౩. అజ్యగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - మాధుచ్ఛన్దస - ఆజ్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౪. పూరణగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - పౌరణ - ద్వ్యార్షేయప్రవరులు. ౨

౫. కతగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - కాత్య - ఆత్కీల - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౬. కౌశికగోత్రులు - వైశ్వామిత్ర - అఘమర్షణ - కౌశిక - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౭. కశ్యపగోత్రులు - కాశ్యప - ఆవత్సార - నైధ్రువ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౮. రేభగోత్రులు - కాశ్యప - ఆవత్సార - రైభ - త్ర్యార్షేయప్రవరులు. ౩

౯. శాణ్డిల్యగోత్రులు. { దైవల అసిత ద్వ్యార్షేయప్రవరులు. ... ౨
ఇచ్చట కొందరు - కాశ్యప - దైవల - అసిత - త్ర్యార్షేయప్రవరులని చెప్పెదరు. .... ౩ }

---

౫. వాసిష్ఠగణము

౧. వసిష్ఠగోత్రులు. { వాసిష్ఠ - ఏకార్షేయప్రవరులు. ౧
కొందరు - వాసిష్ఠ - ఇన్ద్రప్రమద - ఆభరద్వసవ - త్ర్యార్షేయప్రవరులందురు... ... ... ౩ }

౨. పరాశరగోత్రులు - వాసిష్ఠ - శాక్త్య - పారాశర్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

౩. కౌణ్డిన్యగోత్రులు - వాసిష్ఠ - మైత్రావరుణ - కౌణ్డిన్య - త్ర్యార్షేయప్రవరులు... ... ... ౩

---

౭. అగస్త్యగణము.

౧. అగస్త్యగోత్రులు. { అగస్త్య - ఏకార్షేయప్రవరులు... ... ౧
కౌండలు - అగస్త్య - దార్ఢ్యచ్యుత - ఇధ్మ
వాహ - త్ర్యార్షేయప్రవరులనియెదరు... ౩

క్షత్రియవిషయము.

క్షత్రియులలో త్ర్యార్షేయత్వమును, ఏకార్షేయత్వమును- పురోహితుని ప్రవరము గలవారలుగను గాంగానంబడుచున్నారు.

వైశ్యులందఱును - ఏకార్షేయప్రవరులుగానేయున్నారు - కౌణ్డిన లనుభర్తోగులు - సార్వవన్హులనే కార్షేయులని చెప్పుచున్నారు - మానవయ నిహెూయాతయును, మనువత్సనియధ్వాస్యవును జెప్పవలయును.

ధర్మసిన్ధుసారమను గ్రన్థమునందిఋషిగణభేదములు పలువిధములు గాంగానంబడుచున్నవి - అవియెవ్వియనిన - భృగువులేడుగురు - ఆఙ్గిరసులుపదియేడుగురు - ఆత్రేయులునలుగురు - విశ్వామిత్రులు పదుగురు; వసిష్ఠులునలుగురు; అగస్త్యులునలుగురు.

ధర్మసిన్ధుసారములోని - భృగుగణము.

భృగువులేడుగురిలో జామదగ్న్యలిద్దఱు భృగువులైదుగురు - జామదగ్న్యులలో వత్స, బిద భేదముచేత రెండు విధములుగానున్నారు - భృగువులలో నార్ష్టిషేణాది భేదముచేత నైదువిధములుగానున్నారు - వత్సులలో నిన్నూటికంటె నెక్కువగోత్ర భేదములుగలవు - బిదులలో నిరువది గోత్రములకంటె నెక్కుడుగలిగియున్నవి - ఆర్ష్టిషేణులలో నిరువదిగోత్రములకంటె నెక్కుడుగలవు - యాస్కులలో నేబది మూంటికంటె నధికముగా గోత్రములున్నవి - మిత్రయువులలో నిరువది గోత్రములకంటె నధికముగా -

శునకులలో (బదియేడు గోత్రములకంటె నధికముగలవు- ఇట్లు భృగుగణములోని భేదములు చెప్పఁబడినవి.

ధర్మసిన్ధుసారములోని యాఙ్గిరగణము.

గౌతమాఙ్గిరసులు; భారద్వాజాఙ్గిరసులు; కేవలాఙ్గిరసులని యాఙ్గిరసులు ముత్తెఱఁగులుగనున్నారు - వారిలో గౌతమాఙ్గిరసగోత్రములుపది; అయాస్యగోత్రములు పదునేనిమిది; వీం(డ్ర)ప్రవరములు ఇబ్బదికంటె నధికముగాఁగలవు; అఙ్గిరసాదుల ప్రవరములు పదిఁటికంటె నధికముగలవు; కరేణుపాలాదుల గోత్రము వేడింటికంటె నధికముగలవు; ఔశనసుల గోత్రములు తొమ్మిదింటికంటె నధికములుగలవు;— భారద్వాజాఙ్గిరసులు నాలుగువిధములుగనున్నారు - భారద్వాజులలో గోత్రములు నూఱునూటయెనుబదికంటె నధికముగలవు; వీం(డ్ర)ప్రవరము వేఁబదికంటె నధికములుగనున్నవి; గర్గులలో గోత్రములుతొమ్మిది లక్షలకంటె నధికమ్ములుగానున్నవి; వారిప్రవరము లిరువదియైదింటికంటె నధికముగనున్నవి:— కేవలాఙ్గిరసులు నాలుగువిధములుగనున్నారు - హరీతులలో ముప్పదిరెండు గోత్రములకంటె నధికముగఁగలవు; వీరిప్రవరము లిరువదియొకటికంటె నధికముగలవు; విష్ణువృద్ధుల గోత్రము లిరువదియైదుకంటె నధికముగానున్నవి; వీరిప్రవరములు పదునేనిమిదికంటె నధికములుగనున్నవి; ఈగణమునందు నలుబది నలుగురుమునులు; ఇట్లాఙ్గిరగణములోని భేదములుచెప్పఁబడెను.

ధర్మసిన్ధుసారములోని - అత్రేయగణము.

అత్రేయులునలుగురు - వీరిప్రవరము లిరువదినాలుగుకంటె నధికము; వాధ్భుతుల ప్రవరములు పదింటికిఁదక్కువగనున్నవి - ఈగణమునకుమునులు పన్నిద్దఱు ఇట్లాత్రేయగణములోని భేదముచెప్పఁబడినది.

ధర్మసిన్ధుసారములోని - విశ్వామిత్రగణము.

విశ్వామిత్రులు పదుగురు - కుశికులుడెబ్బదికంటె నధికముగనున్నారు - వీరలప్రవరములైదింటికంటె నధికముగలవు. రౌక్షకప్రవరములైదింటికంటెఁదక్కువగన్నవి - అజ్యాలప్రవరము లిరువదికంటె నధికముగఁగలవు- ధనఞ్జయులప్రవరము వేడింటికంటెఁదక్కువగఁగలవు - ఈగణమునందు ముప్పదియారుగురు [illegible] - [illegible]

కశ్యపులు [illegible] ములు నూటయిరువది నలుగురికంటెం దక్కువగనున్నారు - రేఫలప్రవ [illegible] లిరువదికంటెం దక్కువగ నున్నవి - ఈగణమునం దేడుగురుఋషులు - ఇప్పగిదికశ్యపగణము చెప్పఁబడియె.

ధర్మసింధుసారములోని - వాసిష్ఠగణము.

వాసిష్ఠులునలుగురు - వాసిష్ఠులగోత్రము లిరువదికంటె నధికములు కుండినులగోత్రము లిరువదియైదుకంటె నధికముగఁగలవు - ఉపమన్యువులగోత్రములు డెబ్బదికంటెం దక్కువగఁగలవు - పరాశరులగోత్రములు నలుబదికంటెం దక్కువగనున్నవి - ఈగణమునం దేడుగురుమునులు.

ధర్మసింధుసారములోని - అగస్త్యగణము.

అగస్త్యులు నలుగురు - వీరిలోనిధ్మవాహాదులు పదుగురు- వీరిప్రవరములేఁబదికంటెనధికములు - ఈగణమునందుఁ బదియాలుగురు మునులు-

---

రెండుగోత్రములవారలు.

విశ్వామిత్రక్షేత్రమునందు భారద్వాజశుంగునివలన శైశిరియను ఋషిపుట్టెను - అతఁడు రెండు గోత్రములవాఁడు - వాంద్రప్రవరములకెనమండ్రుఋషులు-సంకృత్యాదులిరువదియెనిమిదికంటెం దక్కువగానున్నారు- సాంకృత్యతేయప్రవరములు నాలుగు - లౌకాక్షాదులిరువదియెనమండ్రకంటె నధికులు - దేవరాతులయొక్కయు, విశ్వామిత్రులయొక్కయు, జాతుకర్ణులయొక్కయు, వాసిష్ఠులయొక్కయు, కపిలులయొక్కయు గోత్రములు రెండువిధములుగనున్నవి.

ఖేటకబ్రాహ్మణగోత్రములు.

ఖేటకబ్రాహ్మణులగోత్రములు పండ్రెండు - శాండిల్య - శ్యామాయన, కాండిన్య, పూర్ణ, చైత్రేయాణ, ఉపమన్యు, లవ్యకాయన, కపిల. ముద్గల, భారద్వాజ, వత్స, గౌతములను పన్నిద్దఱును గోత్రప్రవర్తకులుగానున్నారు- ఋగ్వేదాశ్వలాయనశాఖులకీ గోత్రములుగలిగియున్నవి - ఋగ్వేదమా

... ఐదుగోత్రములుగలవి ... ఆత్రేయ, కృష్ణాత్రేయ, జాతుకర్ణి, సరుహవాసన, ... లాతవస్యగోత్రములు—సామవేదమాధ్యన్దినీయశాఖయందు కాశ్యప, కౌశిక, గార్గ్య, వౌశవసగోత్రములునాలుగున్నవి—సామవేదాశ్వలాయనశాఖయందు శైల్య, ఆర్ష్టిషేణ, ఆఙ్గీరస, విష్ణువృద్ధగోత్రములను ఈ నాలుగు కలవు—క్షత్రియులకును, వైశ్యులకును పురోహిత గోత్రప్రవరములు. లేక క్షత్రియులకు మను గోత్రమును, వైశ్యులకు భాలంద గోత్రమును, శూద్రులకు కాశ్యపగోత్రమును కలదు—ఇట్లు తెలిసినకొలంది సంక్షేపముగా ఋష్యాది గోత్రప్రవరములు నిరూపింపబడెను.

అథ వేదాదివిభాగసఙ్గ్రహః.

దృష్టాదృష్టార్థహేతుక్రియాభిధాయకో నిత్యశ్శబ్దో వేదః స చతుర్ధా ఋగ్యజుస్సామాథర్వభేదాత్—తత్ర ఋగ్వేద ఏకవింశతిశాఖాత్మకః— ఋగ్వేదస్యాయుర్వేద ఉపవేదః ఋగ్వేదినామాశ్వలాయనసూత్రమ్- ఋగ్వేదప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయనపైలాదయః—యజుర్వేదో ద్విధా శుక్లకృష్ణభేదాత్; తత్ర శుక్లం పఞ్చదశశాఖాత్మకమ్ - శుక్లయజుషాం కాత్యాయనసూత్రమ్—ఏతత్ప్రవర్తకాస్సూర్యయాజ్ఞవల్క్యకణ్వాదయః;— కృష్ణయజుష్షడశీతిశాఖాత్మకమ్—యజుర్వేదస్య ధనుర్వేద ఉపవేదః - యాజుషాణాం పూర్వాపరసూత్రాణ్యష్టాదశ - కృష్ణయజుః ప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయన వైశమ్పాయనాదయః —అథ సామవేదస్సహస్రశాఖాత్మా- సామవేదస్య గాన్ధర్వవేద ఉపవేదః - సామవేదినాం ద్రాహ్యాయణసూత్రమ్. సామవేదప్రవర్తకాః కృష్ణద్వైపాయనజైమిన్యాదయః—అథాథర్వవేదో నవశాఖాత్మకః - అథర్వవేదస్య శస్త్రాస్త్రాణ్యుపవేదః - అథర్వణానాం పైప్పలసూత్రమ్—అథర్వప్రవర్తకా వేదవ్యాససుమన్త్వాదయః— ఋగాది సఙ్గ్రహస్సమాప్తః.

ఋగ్వేదశాఖావిభాగః.

ఋగ్వేదస్యైకవింశత్యాం శాఖాసు-చర్యాశ్రావక-చర్చకశ్రవణ, పారక్రమ, అపారక్రమ-శతక్రమ- అశతక్రమ, దణ్డవాయక చర్యాశ్రావకోపశాఖాభూతా ఽశ్వలాయనీ - సాఙ్ఖ్యాయనీద్వయ - చర్చకశ్రవణోపశాఖాభూత శాకల్యా శతక్రమోపశాఖాభూతమాణ్డూకేయ్య, పారక్రమోపశాఖాభూతబాష్కలా శాఖాశ్చద్వాదశ చరణవ్యూహప్రతిపాదితాః - ప్రథమతో

వ్యాసాత్పైలముని ఋచమధీతవాన్ - పైలాద్ద్విధాకృతామిన్ద్రప్రమితిర్బా
ష్కలౌ జగృహాతే - బాష్కలాచ్చతుర్ధాకృతా మ్బోధ్యయాజ్ఞవల్క్య, పరా
శరాగ్నిమిత్రా అధిజగిరే - ఇన్ద్రప్రమితే ఋచం తత్పుత్రో మాణ్డూకేయో
జగృహే - మాణ్డూకేయాద్దేవమిత్రః, దేవమిత్రాత్సౌభర్యాదయః - మా
ణ్డూకిపుత్రాచ్ఛాకల్యాత్పఞ్చధాకృతాం వాత్స్య, ముద్గల్య, శాలీయ, గోఖ
ల్య, శిశిరా అగ్రహీషుః - ఇతి చరణపరంపరా.

శుక్లయజుశ్శాఖావిభాగః.

శుక్లయజుషః పఞ్చదశ - కాణ్వ, మాధ్యన్దిన, శాబీయ, స్థాపాయనీయ, కాపోళ, పౌణ్డరవత్స, ఆవటిక, పరమావటిక, పారాశర్య, వైధేయ, వై నేయా, ఔధేయ, వైజేయ, గాలవ, బైజవాఖ్యాశ్శాఖాః—శుక్లయజుః ప్రవర్త కాః- సూర్య, యాజ్ఞవల్క్య, కాణ్వమాధ్యన్దినాదయః.

కృష్ణయజుశ్శాఖావిభాగః.

కృష్ణయజుశ్శాఖాస్సప్తవింశతిః కేవలమ్—జాబాల, బౌధేయ, ఖాణ్డి, ఆపస్తమ్బీయ, బోధాయనీయ, సత్యాషాఢీయ, హిరణ్యకేశీయ, ఔధేయ, కాణ్డిక, చరక, ఆహ్వారక, కఠ, ప్రాచ్యకఠ, కపిష్ఠలకఠ, చారాయణీయ, వారాయణీయ, వారన్తవేయ, శ్వేత, శ్వేతతర, మైత్రాయణీయ, మానవ, దున్దుభ, చేకీయ, వారాహ, హారిద్రవేయ, శ్యామ, శ్యామాయనీయాఖ్యాః— యాజుషసూత్రా ణ్యష్టాదశ ఆపస్తమ్బ, బోధాయన, భారద్వాజ, సత్యాషాఢ, హిరణ్యకేశ, కాత్యాయన, వైఖానస, శౌనకీయప్రభృతీని.

సామవేదశాఖావిభాగః.

సామవేదశాఖాస్స్వనధ్యయన దివసాధ్యయనకలుషిత సురపతికులిశవి దీర్ణాస్సన్తీషు శిష్టా ఆసురాయణీయా, వాసురాయణీయాదయః పఞ్చదశ శాఖాః - సామవేదప్రవర్తకాః వ్యాస జైమిని సుకర్మ హిరణ్యనాభప్రభృత యః.

అథర్వవేదశాఖావిభాగః.

అథర్వవేదస్య నవ శాఖాః - పైప్పల, దాన్త, ప్రదాన్తప్రభృతయః - అస్య కల్పా నక్షత్ర, విధాన, సంహితా, విధివిధాన, శాన్తికల్పాఖ్యాః పఞ్చ- ఇ తి వేదాదివిభాగసఙ్గ్రహః.

యజుషశ్శుక్లత్వం సత్త్వప్రధానత్వా ద్వ్యవస్థితగ్రంథాదిప్రకరణతయా బుద్ధిమాలిన్యాహేతుత్వాచ్చ—కృష్ణత్వం యజుషః, వైశంపాయన క్రోధకలితయాజ్ఞవల్క్య యోగివమనసత్త్వేన తయా వ్యవస్థితగ్రంథాది ప్రకరణతయా బుద్ధిమాలిన్య హేతుత్వాత్ - కృష్ణయజుస్తైత్తిరీయమితి నామాంతరం గురుశాసనాధిగతతిత్తిరిరూపైస్తైత్తిరీకృత యాజ్ఞవల్క్య యోగివమితస్య యజుషో జ్వలజ్జ్వలన సదృశస్య భక్షణాద్గ్రహణమ్ - వైశంపాయనశిష్యాణాం గురుబ్రహ్మహత్యాపాతకాపనోదివ్రతాచరణాద్వ్రతకా ఇతి ప్రసిద్ధిరితి పురాణాది ష్వాఖ్యాయతే అనంతరం కరిష్యమాణస్య యాజ్ఞవల్క్య ప్రార్థనావశా దావిర్భూతాయాం వాజసనేయి సంహితాయామపగమః కరిష్యతే.

తాత్పర్యము. దృష్టాదృష్టార్థహేతువులగు క్రియలను దెలుపునట్టి శబ్దము వేదమనఁబడును - ఆవేదములు ఋగ్వేదమనియు, యజుర్వేదమనియు, సామవేదమనియు, నథర్వణవేదమనియు నాలుగు విధములుగానున్నవి వానిలో ఆయుర్వేద ముపవేదముగాఁగల ఋగ్వేదమిరువదియొక్క శాఖలుగలిగియున్నది- ఈ వేదానుష్ఠానపరు లాశ్వలాయనసూత్రవిధి ననుసరించెదరు ఈ వేదమునకుఁ బ్రచారము కృష్ణద్వైపాయన పైలాదులచే గలిగినది— శుక్లమనియుఁ గృష్ణమనియు యజుర్వేదము రెండువిధములుగానున్నది వానిలో మొదటిదియగు శుక్లయజుస్సు పదునేను శాఖలు గలిగియున్నది - ఈ వేదానుష్ఠానపరులనుష్ఠించు విధి కాత్యాయన సూత్రము ననుసరించియుండును- ఈ వేదమునకుఁ బ్రచారము సూర్యయాజ్ఞవల్క్య శిష్యాదులవలనఁ గలిగెను- కృష్ణయజుస్సున కెనుబదియాఱు శాఖలుగలవు కావున రెండును జేరఁగా యజుర్వేదమునకు నూటయొక శాఖలైయున్నవి- ఈ యజుర్వేదమునకు ధనుర్వేద ముపవేదముగనున్నది-కృష్ణయజుర్వేదానుష్ఠానపరులకు బౌధాయనాదిసూత్రములుపదునెనిమిది- కృష్ణయజుర్వేదప్రచారము కృష్ణద్వైపాయన వైశంపాయనులు మొదలగు వారివలనఁగలిగెను— గాంధర్వవేద ముపవేదముగాఁగల సామవేదమునకు వేయిశాఖలుగలవు. ఈ వేదాధ్యయనపరులు ద్రాహ్యాయణసూత్ర ప్రకారముగ విధులననుష్ఠించెదరు. సామవేద ప్రచారము కృష్ణద్వైపాయనులు జైమిని మొదలగు వారివలనఁగలిగెను - అథర్వణ వేదము తొమ్మిదిశాఖలు గలిగియున్నది - ఈ వేదమునకు శస్త్రాస్త్రము లుపవేదముగనున్నవి -ఈ వేదానుష్ఠానపరులు పైప్పలసూత్రోక్తవిధి ననుష్ఠించెదరు - ఈ వేదప్రచారము వేదవ్యాసుమన్తులవలనఁగలిగెను.

ఋగ్వేదశాఖావిభాగము.

ఋగ్వేదమునకు చర్చాశ్రావకము, చర్చకశ్రవణము, పారక్రమము, అపారక్రమము, శరక్రమము, అశరక్రమము, దణ్డనాయకమును, చర్చాశ్రావకోపశాఖలగు నాశ్వలాయనీ, సాంఖ్యాయనీయమనవియును, చర్చకశ్రవణమునకుపశాఖయగు శాకల్యాయనమనదియును, శరక్రమమునకుపశాఖయగు మాణ్డూకేయమును, పారక్రమమునకుపశాఖయగు బాష్కలాయనమనదియును జేర్చి పండ్రెండుశాఖలుమాత్రము చరణవ్యూహమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి. మొట్టమొదటనీ ఋగ్వేదమును పైలుఁడు వేదవ్యాసులయొద్ద నధ్యయనము చేసి దాని రెండువిధములుగ భాగించి యిన్ద్రప్రమితునకును బాష్కలునకును పదేశించెను - ఆబాష్కలుఁడు నాలుగువిధములుగ భాగించిన ఋగ్వేదమును బోధ్యునకు, యాజ్ఞవల్క్యునకు, పరాశరునకు, అగ్నిమిత్రునకును జెప్పెను ఇన్ద్రప్రమితిదగ్గర నతనిపుత్రుఁడగు మాణ్డూకేయుఁ డధ్యయనము చేసెను.

యజుర్వేదశాఖావిభాగము.

శుక్లయజుస్సునకు కాణ్వము, మాధ్యన్దినము, శాపీయము, స్థాపాయనీయము, కాపాలము, పౌణ్డరవత్సము, ఆవటికము, పరమావటికము, పారాశర్యము, వైధేయము, వైనేయము, ఔధేయము, వైజేయము, గాలవము, బైజవములనుపదియేనుశాఖలుగలవు - ఈశుక్లయజుస్సుసూర్యునియొద్దయాజ్ఞవల్క్యులును, యాజ్ఞవల్క్యులయొద్దఁ గాణ్వమాధ్యన్దినాదులధ్యయనము చేసిరి.

కృష్ణయజుస్సునకు - జాబాలము, బౌధేయము, ఔఖ్యము, ఆపస్తమ్బీయము, బోధాయనీయము, సత్యాషాఢీయము, హిరణ్యకేశీయము, ఔఖేయి, కాఠకము, చరకము, ఆహ్వరకము, కఠము, ప్రాచ్యకఠము, కపిష్ఠలకఠము, చారాయణీయము, వారాయణీయము, వార్తాన్తవేయము, శ్వేతము, శ్వేతతరము, మైత్రాయణీయము, మానవము, దున్దుభము, చైకీయము, వారాహము, హారిద్రవేయము, శ్యామము, శ్యామాయనీయములనుయిరువదియేడుశాఖలనుగలిగియున్నది.

యజుర్వేదమునకు ఆపస్తమ్బము బోధాయనము, భారద్వాజము, సత్యాషాఢీయము హిరణ్యకేశీయము కాత్యాయనము, వైఖానసము, శాఖీయము మొదలగుసూత్రములు పదునెనిమిదిగలవు.

సామవేదశాఖలువేయునైనా సామశిష్యుల నధ్యయనములలోనధ్యయనముఁ జేయఁగానిన్ద్రుఁడుగినుకనొందితనవజ్రాయుధము చేనఱికినశాఖలుతప్ప మిగిలినయాసురాణీయము, వాసురాయణీయము, మొదలగుశాఖలుబదియే

నుగలవు-ఈసామవేదమును వ్యాసులయొద్ద జైమినియు, జైమినియొద్ద సుక ర్మయు, సుకర్మునియొద్ద హిరణ్యనాభుఁడు మొదలగు వారధ్యయనమును జేసిరి.

అథర్వణవేదమునకుఁ శైప్పలము, దాన్తము, ప్రదాన్తము మొదలగు తొమ్మిదిశాఖలుగలవు - అథర్వణవేదమునకు - నక్షత్రకల్పము, విధానకల్ప ము, సంహితా కల్పము, విధివిధానకల్పము, శాన్తికల్పములనబడు కల్పములు గలవు - ఇప్పుగిది వేదవిభాగము సంక్షిప్తముగాఁ జెప్పఁబడియెను.

యజుస్సునకు సత్త్వప్రధానమగుటంజేసి వ్యవస్థితంబగు హౌత్రాదిప్ర కరణములుగలుగుటచేత బుద్ధిమాలిన్యమును జేయనందున శుక్లత్వముసంభ వించినదిగావున శుక్లయజుస్సని పేర్కొనఁబడియెను.

రెండవయజుస్సునకు వైశమ్పాయనునకుఁ కిముకకు వెడలిన యాజ్ఞవల్క్య యోగీన్ద్రునిచేఁ త్రిప్పఁబడినందునఁ గలసిపోయినదై వ్యవస్థతప్పిన హౌత్రా దిప్రకరణములు కలుగుటంజేసి బుద్ధిమాలిన్యమునకుఁ గారణమగుటవలనఁ గృ ష్ణయజుస్సని ప్రసిద్ధికెక్కెను. కృష్ణయజుస్సనకు తైత్తిరీయమను నామా న్తరముగలుగుటకు గురుశాసనమువలన యాజ్ఞవల్క్యులు త్రిప్పినదానిపైవార లైనశిష్యులగ్రముగ గ్రహించుచున్న వేదములను తిత్తిరిపక్షులై గతి నశిష్యులు భక్షించినందున నాపేరుగలిగెను.

వైశమ్పాయనశిష్యులు తమగురువునకు సంభవించిన బ్రహ్మహత్యా పాతకమును తొలఁగించుటకై చరకాధ్వర్యము సల్పినగావునఁ జరకులని పేరి టంబరఁగిరి.

ఇటుల జేయఁబోవునది శ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషయను గ్ర న్థమునందు వాజసనేయసంహితను జెప్పఁబోవుచు యిఁతటఁ విషయమును జె ప్పుటకు పరిమించితిమి.

శ్రీమతేహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్య ప్రభావమణిమఞ్జూషా-

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యయోగి ధ్యానమ్

శ్రీమద్వైవస్వతాదిత్యాత్సరసిరుహభవబ్రహ్మరాతేః ప్రసూతి ప్రాప్తద్వైధ్యస్సు వర్ణాజ్ఞనరతభువి ముర ద్వేషి స్తావబోధః - శ్రీవైశమ్పాయనస్వి ప్రబలదురిత హృద్యాస్తదిత్తంవేదసూర్యాస్తే వాసివర్యో జగతివిజయతే యాజ్ఞవ

లోక్యమునీన్ద్రైః నమస్తస్మై మునీన్ద్రాయ యాజ్ఞవల్క్యాయ తేజసే - యే
నప్రణేత్రా యోగస్య నిర్ధూతం ధ్వాన్తమాన్తరమ్ - విచిత్రం తస్య చారిత్రం వివి
త్రం యత్ర వర్ణ్యతే - తత్సఙ్గ్రహం సతాం తుష్ట్యై గద్యైస్సారైర్విదగ్ధ్యైః కరోమ్యహమ్.

శ్రీబ్రహ్మరాతిజననమ్.

శ్రీమతస్సకలజగదుదయ విభవవిలయలీలాపరస్య భగవతః కలశకల్లో
లమాలికల్లోలకుల శీకరనికర శిశిరసమీరాహార సమేధమానసుకుమార భుజఙ్గ
పుఙ్గవపర్యఙ్కనిర్యఙ్కశయోగ నిద్రాపరాయణస్య నారాయణస్య సరస్వతీ
వల్లభశైశవవిహారగృహాయమాణనాభికమలాదమలాశయమహనీయ ఖ్యా
తిరనవరతచిన్త్యమానమురారాతిర్బ్రహ్మరాతిర్నామ బ్రహ్మర్షిరగ్రేసరశ్శకలి
తసకలాగ్రాశిశిర్తౌ ఫల్గునీపీయస్యాం ఫాల్గునస్యాం పూర్వఫల్గునీ
లబ్ధగౌరవే గౌరవేదివసే విస్మయనీయగుణమగ్నేప్యశ్చిల్లగ్నేచ జగదానన్దమ
మన్దయితుముదభూత్ ॥

శ్రీసునన్దాపరిణయః.

అనన్తరమసౌ బ్రహ్మరాతిరనుమారమానేవ గ్రహానుగ్రహావతరణక్షు
తేరదితేరపత్యభావమనుభవన్తమునుదితభువనానన్దాంసు నన్దాముపయేమే.

శ్రీసునన్దాగర్భలక్షణవర్ణనమ్.

తదనుతదనుషఙ్గ్యప్యమానసన్తోష సన్తతాక్రాన్త స్వాన్తా కాన్తా
మణిరఖిలానన్దనవిచక్షణాంకితవపిహా హృదలక్షణమురరీచక్రే - అనన్తరమన్త
ర్గర్భమున్నవతో భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రాభవమసహిష్ణూనాం కేషా
ఞ్చిద్దృషీణామానననాన్యేవ మేచకమపి కృష్ణిమానమధిగమిష్యన్తీతి సూచయ
దివ సునన్దాచూచుకయుగలమతి మేచకమరాజత. అపిచ జఠరశుక్తిమౌక్తికా
యమానస్య మహామహసోఽస్య మహిమ్నైవ వైశమ్పాయన మహాపాతకమి
ద్ధమేవాఽపసరిష్యతీత్యభినయదివ వలిత్రయమపససార సాక్షీజఠరాత్-
కిఞ్చ భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య సమ్బన్ధాదాగామినీం తదీయానామభివృ
ద్ధిమభినయన్తీవ బ్రహ్మ[illegible]గుదతీ ముగ్ధ యష్టిరభివవృధే అన్యచ్చ ఉదరా
లఙ్కారమణేరస్య న[illegible]యశాంసి ఖిలహరిన్మణ్డలమేవమతిధవలి
మానమవగాహిష్య[illegible]యదివ విధుముఖీవ పురమన్దచన్ద్రికాసున్దర
రుచాభినన్దితమశో[illegible]ప్రసవితుస్సవితుస్సకాశాదయాత
యామం నిగమ[illegible]నైవాసీల్లాఘ జనితాం ఖ్యాతిము

త్పాదయిష్యన్తం భగవన్తమన్తర్గతరముల్లసన్తమవలోకితు కామానమాగ తాయమునానరిదివరామానునేరు దరేరోమాంవలిరభి రామాబభాసే. అనేనానేనపాగర్భజపామహసా 'సహాకృతవిరోధా నామేతమేవమతి మధ్యమాథ విద్యుతీతి ప్రకాశయన్తీవ బ్రహ్మరాతిమన్తకాశిని నిర్భరగర్భ శ్రమమసహమానాగతిమన్దిమానమవిన్దత్ - అనయాదౌహృదశోభయా శోభితేవ్యక్తేష్వ తేషుకిమేభిర్భూషణైరితి త్యాశయేనేవ కుశేశయాక్షీ భూయాంసి భూషణాని న బిభరామాస; . పరమపతిమతమ 'స్తోమేవిషవల్లరీ విజృమ్భణ కేదారమాత్మానమవతరీతు మనభిప్రయన్తమన్తరు దరమేవతరన్తం : భర్గవన్తమానేతుమివ భగవతీవసుమతీ మృత్కణరూపమధిగతవతీ బ్రహ్మరాతేసుదతీజఠరమవజగాహే. పతస్యాగతాగతాధివ్యాపారేషు సహచరీహస్తావలమ్బాభాగః తా యాజ్ఞవల్క్యేన దాస్యమానం శుక్లయజుర్గిర హస్తావలమ్బనాభినవాయ- అమన్దతరశ్రమతున్దిలయా సునన్దయాముహుస్స్మహుఃక్రియమాణమృత్తిక్య 'వసితవమనమాగామి' వైశమ్పాయనోన్నదిష్టస్యయజుషో యాజ్ఞవల్క్యేన వమనమసూచయత.

శ్రీగర్భప్రతిబ్రహ్మరాతేః ప్రశ్నః.

ఏవమవయాతేష్వపిపఞ్చ సుషోయనేషుమాతృజఠరాద్బహిర్నిష్క్రమర్భకమవలోక్యనిస్తులాద్భుత ఖేదనిర్భరహృదయో బ్రహ్మరాతిః హే బాలక! వత్సరపఞ్చకవిగమేపికుతో జననీజఠరాదనవతీర్ణోఽసి కిం మిషమష్టేన మేవం మాతరంమాపీడ ఇతిసకరుణమవాదీత్.

పితరమ్ప్రతిశ్రీగర్భోక్తిః.

అథపితరమవలోక్య మాతృగర్భగృహమణి దీపాయమానో భగవానర్భకః కాతనిర్భ్యాశ ప్రకాశ నైశమమాయాపసరణ్ఢేపోఽహం మాతృజఠరాన్నావతితిష్ఠామి యద్యరవిన్దలోచనస్స్వమాయాపరి వఃశమ భరమభగ్నా రకరుణామ ష్టమఙ్గలత్వ రాపాఙ్గతరఙ్గప్రపఞ్చైః ఫలబోధోపదేశేన మయినో త్పాదయేత్ తదా మమమాతృగర్భాదవతరణ... గమనవి... భాషీత్.

బ్రహ్మరాతేర్విష్ణులోక... ధ్యా...

అనన్తరమమృతలహరిసహోదరగర్భబ్రహ్మరా...తిసరణిశ్రవణ విజృమ్భమాణవిస్మయభరో బ్రహ్మరాతి నూరిః - శ్రీనైశ... నా...మతిభవ్య భావనమణిగణ భూషిశ్రేణిపరం ...దితరు...సివర్గో ... మతల్లికం

కలహంస కారణ్డవ కోకాదికోలాహల ముఖరితకమలకాసారరమణీయం మ
ఞ్జులప్రముఖ మఞ్జులతరుసురభికుసుమకుళ పటల నటనఘటన పటుతరపవనవి
హరణ మనోహరం శేష శేషాశన ప్రధాననిత్యసూరి వర్యపరిచర్యమాణతర
ణసరసిజసరసిజాక్ష కటాక్షలబ్ధోదయం శ్రీభూనీలాచరణార విన్దసున్దరమా
పురరవసమేధమానకర్ణపుటముత్సవం కిమపి వైకుణ్ఠభువనమధిగత్య తత్ర
త్యం ప్రత్యస్తసమధిగతమహిమానమతిమాన మహస్సమానం రమాసఖాభి
ధానం పరమాత్మానమాత్మీయవిచిత్రపవిత్రస్తోత్ర సహస్రైకసితాఽత్మానమా
రచయ్య నిజాగమనహేతుమేవం వ్యజిజ్ఞపత్ .

బ్రహ్మరాతేర్విష్ణుసన్నిధౌ విజ్ఞాపనా.

భగవన్ భవదీయమాయయా పరిభవమాత్మన శ్శఙ్కమానః పఞ్చవత్స
రాపగమేఽపి జననీజఠరాదవనిమనవగాహమానో భావతద్భవ్యతరకృపాపా
ఙ్గసఙ్గేన బ్రహ్మవిదగ్రేసరతామనుభూయ భవన్మాయయాఽనాయవలయ
లగనం నిరాచికీర్షితగర్భవృత్తిర్గర్భకః- తత స్తం మామకమాత్రమమఙ్ఘ్రికమల
సంసర్గకృతార్థమాధాయ [illegible] కాభిలషితమాపూర్య మద్గర్భగర్భభరదుఃఖ
తాంతాం మతాన్తామ త్రాన్తామాపాదయితుమనుగృహాణేతి.

బ్రహ్మరాతే రాశ్రమమ్ప్రతి శ్రియఃపత్యురాగమనాది.

అథఃపరం పరమపురుషోయమేతస్య బ్రహ్మరాతేర్భారతీం శ్రవణయు
గళవతం సమారచయ్య తత్క్షణ విజృమ్భమాణకరుణారస వరుణాలయడిణ్డీ
రమణ్డల శశాఙ్కావకాశమన్దహసిత సున్దరవదనారవిన్దస్సకల భువనపరిపాలన
సకుతూహలయా కమలయా సహ సరభసమఖిలనిగమ స్వరూపస్యపతఙ్గపు
ఙ్గవస్యస్కన్ధ సీమానమనుగృహ్ణన్ ఛత్రచామరాదిరూపపరిగ్రహ నిష్పాదితా
ఽశేష శేషవృత్తికేన భగవతా శేషఫణికులపరిబృఢేనపశ్చాదనుగమ్యమానస్స
నకసనన్దనాభరవిన్దభవ చన్ద్రశేఖరధరసఙ్క్రన్దనాది బృన్దారకవన్దిబృన్దవన్ద్య
మానమన్దేతరగుణసన్దోహః పరిగృహీతశరీరైః ఋగ్యజుస్సామాథర్వనిగమై
రగ్రతస్సముగ్రరీవ మేదురముపూర్యమాణదరీవరైరాదృతశ్రవణయుగళః పను
స్తశీతవాఽచేతనఃయమనసిపుణతరవేత్రశిఖరనివార్యమాణపురస్సరనిఖిలజన
శాక శేషాశనజయవిజయాదిప్రతిహారకోలాహలముఖరితహరిన్ముఖః [illegible]
తంతల[illegible] అప్ప [illegible] ప్రముఖ [illegible] ప్రాతస్స్నానసన్ధ్యాగరిష్ఠమునిశ్రేష్ఠ [illegible]
శ్రీమత్త్రిలోక [illegible] గస్వప [illegible] ఆరవిశ స్వరసరోరుహాస [illegible]

[illegible]మూర్ధ్ని భక్తజనహస్తకరధృతకరపుటః స్వభవనాన్నిర్గత్య మురానాతిర్బ్రహ్మరాతినా సహితద్వాఃస్థముఖా హృద్యదినతేనతేన యథావిధివితీర్ణా తిథేయస్సన్ విష్ణాలకర విహారోత్తరమర్భకముకులతరబోధో పవిష్టః కేనచిత్కార్యయి త్వాలసరపిజభవనమావసాద.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యావతారః.

అనన్తరముజ్జృమ్భితనిఖిల భువనముదితరద్ధి సద్గుణగణభూమ్యాంకార్తికశుద్ధసప్తమ్యాం నరాశ్రితాఽన్తర్భుజశగళితజనివిరచిత విబుధోల్లాసే వివస్వద్దివసే సకలగుణసమ్పన్నే ధనుర్లగ్నే చ త్రిభువనమహనీయ ప్రాభవమకలయ్య తుహినకరసహస్రసదృశ తేజోరాజవిరాజితాఽరిష్టాగారం మూర్తమివవిమలతత్త్వజ్ఞానం సశరీరమివశుక్లయజుర్భాగధేయం సావయవమివయోగతన్త్రం సవిగ్రహమివస్మృతిసుకృతం సకరణమివబ్రహ్మరాతినిపద్మరణం కమపిమహాన్తమూహామువశమితసమస్తమనస్తోకజాతాఽనన్దానుసన్ధా సమజీజనత్.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యావతారోత్సవవర్ణనమ్.

తదానీం భగవాన్విష్ణ్వాత్మనైవాసీత్ విప్రబ్రహ్మరాతితనయజననోత్సవజనితాఽనన్దఇవమస్తేతరమభిచకాశే- భగవతస్సనాతనస్యభవ్యతరయశస్స్ఫురమౌక్తికహారపరమ్పరాభిరాత్మాలఙ్కారమాగామి నస్మృస్వామాశాశ్చదిగ్వనితయఃప్రసన్నముఖాబభూవుః- పతస్యభగవతో నిరవగ్రహానుగ్రహేణభావినం జడానామపిప్రసాదమభినయదివ జడహృదయమఖిలమపిప్రససాద- అస్యమహతోఽవతరణప్రాభవేనైవపాపనిష్కృతేఽస్మిన్నపనేమమసఞ్చరణంమతో విశేషేణేతిమన్యమానః పవమానః కిఞ్చిచ్చచాల- భగవన్తమేవమేవమహాన్తఃప్రదక్షిణీకరిష్యన్తీతిబోధయన్నివోషర్బుధః ప్రదక్షిణజ్వాలాజాలోజ్జ్వాలవసుధావలయమవతీర్ణమభిపూర్ణమర్ణోభిస్త్రైరిమణ్డలమవేక్షితుమాకాశస్త్రీనాంతారాణామివసుమనసాంసుమనస్తోమ కరతలగళితానాం వృష్టిరుదయామాస.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యజాతకరణాది.

అనన్తరమాత్మజజన్మజన్మోత్సవమనుత్సర్పదానన్దబాష్పధారాపాష్ట[illegible] నయనయుగళ స్సరభసవాధసభనీతి సముపగతభోపిజనస [illegible] గాయత్రీత్రి[illegible]త్రప్రారణసర్వస్వ శ్రీబ్రహ్మరాతిస్స్వయమపి జాతకరణ[illegible] భూకృతనామకరణ [illegible]భరణగీర్వాణగణమనో రథమా

ధూరయామాసస వత్సగవీవితరణ మహోత్సవాత్; అథమహర్షి [illegible] వరమహార్ఘేణ సానన్దస్య యాజ్ఞవల్క్య ఇతి నామాదధిరే.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యశైశవవర్ణనమ్.

అథ సానన్దోఽయం నిపీతసునన్దాపయోధరదుగ్ధరసోద్గారవన్దేహావహా దకమఞ్జుల మన్దహసితసున్దరముఖారవిన్దః కతిపయేషు దివసేషు చలత్సు భగవతో నారాయణస్య మహిళాయా మిళాయా మాత్మ చరణతలవిన్యాసన ము సామ్ప్రతమితి జానుకరతలకృతరిఙ్గణః నిగమఘురభిళవదన ప్రాన్తయుగళని ష్యన్దిలలితలాలా సలిలవృషత మాలామయవిలాస మణిజాలాలఙ్కృతవక్షః స్థలః కలభాషితతోషితసకలజనః కథఞ్చిదుత్థానతన్త్రేణ పతనాభ్యామాత్మ జనయిత్రోరానన్దమప్యుత్థితపతితమాత్రవ్యఞ్జనిజచరణసరసిజ లక్షితరథచర ణవరసురతరువరాసికేతనసరసీరుహ మకరతోమరడమరుప్రభృతి శుభరేఖారూపమఙ్గళరఙ్గవల్లీసముల్లసిత మేదినీవలయస్సవయోభి స్సమమనవరత విరచితకేళిరఖిలమపి భువనముల్లాసయామాస.

బ్రహ్మరాతినా సురగురోర్ధ్యానమ్.

అథాఽయాతేవష్ఠేవత్సరే బ్రహ్మరాతిః కుశాగ్రీయ మేధానమేధమానయశస్సన్సూనో రతురాభ్యాసాద్యవనయ పర్యన్తమఖిలమపి కర్మ భగవతో బృహస్పతేరనవసాదేన ప్రసాదేన సమ్పాదిత మతిస్థిరమ్య వేదితి చిన్తయన్నితాన్తము దారమతిం బృహస్పతి మేకాగ్రేణ చేతసా భావయామాస. అథ పరమాఙ్గిరసో భగవాననవనమ్రైష శాలి మనీషావిశేషజాషాం విదుషామగ్రేసరస్సవినయనమదమరవరిబృఢమకుట తటఘటిత వివిధమణిగణకమణీయ రుచిభరభరితచరణ నఖమణ్డలః సరదుఃశనిజశాసన నిర్వర్త్యమాననిలిమ్ప కులయోగక్షేమః శోభమానశుభపరమ్పరా శేవధికటాక్షమాత్ర పరిత్రాత సుత్రామలోకః ప్రాప్తాలోకపథ ఇవచతుర్దశవిద్యానికాయః సకాయఇవవివేకః సాకారఇవసదాచారః సావయవఇవఘువినయః సురగురురాధూతవత రాతేర్బ్రహ్మరాతేర్భువనమధిగత స్తదీయమాతిథేయమనుగృహ్య తదీయ ప్రార్థనయా స్థానస్థస్యాఽతుర స్వీకరణోద్యుఖిలమపి కర్మనిర్వర్త్య నిజభువనమయాసీత్.

వృద్ధవ్యాసాఽగమహిమా.

అనన్తరం నిరన్తరసంస్మృతి మస్స్మృతిస్సక్సరణసత్కృత జనన [illegible] సాయ మహీవలయ మధిగతఇవవార్షికవలాహకః ప్రతిభాన [illegible]

నతవ_త్తరుశిఖాకారజటాజూటాఽవతంసితః హృదయకమల కర్ణికాఽరూఢకల శజలధిమహిత్వపరిబృఢకుచనిచయో నేవబహిః ప్రసృమరేణకృష్ణాజినవాససాఘు టితకటితటః స్వచరణసరసిజయుగళ మిళితహృదయమిళిన్దమ్ముని సన్దోహోఽయ కన్దళితవిజ్ఞానవిలాసో, వృద్ధవ్యాసో భగవానృగాది నిగమానధ్యాప్య సానన్దం యజురామ్నాయ సమ్ప్రదాయమధ్యాపయితుమాత్మాఽన్తేవాసినో వైశమ్పా యనస్య సమీపమాపయిత్వా తమాదిశ్య భూమణ్డలమప్రతిహతో విహర్తుంచచాల.

వైశమ్పాయనేన యాజ్ఞవల్క్యస్య యజురధ్యాపనమ్.

అతః పరమవతంసిత వృద్ధవ్యాసశాసనవచసా. వైశమ్పాయనేన నిజా న్తేవాసిగోష్ఠీగరిష్ఠహారవలయ నాయకతయా పరిగృహీత స్తత్రభవద్యాజ్ఞ్య గృహీతయజురామ్నాయసమ్ప్రదాయ స్సనన్దనసనకయోగినో గురోరివ కమపి గ రిమాణమురరీచకార. ఏతేన పక్ష్మలీయమానవిశేషోల్లాసినా వైశమ్పాయనము ఖ్యాఽన్తేవాసినా సురాచార్యమసురాచార్యం వా కదాచిదాశ్రితమూఢభావం కథం సదృశతయా వక్తుమీశ్మహే. యః కీదృశవిశేషస్తాపసనయ ఘనాన్తవ వర్ణాధీశమకుటతటనటదమరతటినీ పూరపరిసరసమ్మిళితజాహ్నవీజల కుటిలనయన సరసిరుహవిహారతి హరిశృఙ్గారపిష్ట మిళిన్దనికర యత్ప్రతిభా ప్రాభవమభివ దితుమాలేఖితుమాలిఖితమవలోకితు ముసగపతి దివసపతి దివస్పతయో జగ్ర హురాననకరనయనసహస్రాణి- యస్య చ నిజసహోదర తనయస్య మహిమ ముదినముపచీయమానామవలోకమానేన మహానన్దతున్దిలేనాన్తరవిన్దజన్మనాఽ ధిష్ఠితమరవిన్దలోచననాభీపుటాఽరవిన్దమవనమితి నాళ ... స్థల ఘటితయాలక్ష్మీదేవ్యా నిజవపురుపరి సరసిజభవ పతనమిత్యుత్ప్రేక్షమాణయా సత తోత్తానితలోచనయా సభయమీక్ష్యతే.

నారదేన మునిభ్యో యాజ్ఞవల్క్యమహిమావర్ణనమ్.

అథ కదాచిదఖిలమనికులలీలాయమానః కలశకల్లోల మాలికన్య కాకమనకమనీయగుణగణావర్ణనే పాపసిక్తశరసన్తాపాల్లః సుజనప్రపఞ్చనవా ఞ్ఛితవివక్షా కాగుణనిఘర్షణ నిష్పన్దపాలతుచినచయుతు చిరసనిమణి స్ఫురత్ తారవిన్దః సరసిజసమ్భవోత్తుఙ్గ భాగధేయావతారః తారాపరిబృఢదోరా హరధీరాకారరుచి ధారానీరాజితదిగన్తరః శ్రీమాన్కలహకుతూహలాఽజీ వః సురమునిపుఙ్గవః పానన్దమభిగమ్య రవ్యతదియు' మహిమావర్ణన మారచ య్యాఽఖర్వగర్వఘూర్ణదర్ణోఽబన్ధుతన్మతరకరనికరపిసర విక్రమితహాటకకటకతట ముకురతలదృశ్యమాన ముఖమణ్డల సురసుముఖమణ్డలమస్తరం తాలహస్తాల

రసాలతమాలకృతమాల ముఖమహీరుహ నివహచరణతలగళితభయ నిరన్త రవసదమితతిమిరసముదయం చకోరచక్రాఙ్గ చాష కోకకోకిల కేకికులకోలాహలముఖరితహరిదన్తరం సతతవిసరదుపకణ్ఠకుహరిత్సహస్రతయా వివిధమణిసరరుచిరధరణీ రమణీకుచకలశశజాగ్రకాశం నిఖిలేషు గిరిషు వితతయశః ప్రకాశం సర్వగీర్వాణసౌభాగ్యగురుం సుమేరుగిరివరమాసాద్య తత్రత్యమ్నుపికులమఖిల స్థానస్థానవిచిత్రచరిత్రఖ్యాపనాసాదితవిస్మయమహోహ్లాదధినిర్మగ్నహృదయమాధాయ యథాగతమప్యగాత్.

వైశమ్పాయనస్య బ్రహ్మహత్యాగమన నిరూపణమ్.

అథ నారదమునివర నివేదితసౌనక్షేయమహిమా సమ్ప్రతి హస్తిభిర్మహద్విభిరిహ హిరణ్యగిరిశిఖరే నిఖిలైరపి మునిభిస్సమేతవ్యం యదిహ రాత్రౌ సప్తకే నాఽపి నాగచ్ఛేత్ తస్య బ్రహ్మహత్యా స్యాదితి కుతశ్చిద్ధేతోరుపనిబద్ధమపి సమయం వైశమ్పాయనముని ర్విస్మృత్య చచార - అథాపరం వైశమ్పాయనము నిరపస్వరమామ్నాయముచ్చరన్తం స్వప్రియం కమపి బాలకం మమర్షకషాయిత నయన యుగలశ్చరణతలేన తాడయామాస తదను తదీయచరణతలాఽఘాతమాత్రేణ సపది మేదినీతలకృతపతనస్సరభస విక్షిప్తకరచరణ స్సబాలకో నయనే నిమీలయామాస అథ బాలకాననవధిం వైశమ్పాయనాన్తేవాసిన స్సభయాస్సరభసం పలాయాఞ్చక్రిరే తదాత్వే తన్నయనయుగళ మాషసి కనభోమణ్డలమివ తారకాలిలోకవిధురమలోక్యత - తస్యక్షణప్రభా వైశమ్పాయనకీర్తిరివ దూరమపససార ॥ అనన్తరమతివిపుషరోషభీషణ తరలతర తారకోపహితలోహిత లోచనా భువనవిగమసమయవివృత పితృపతివదనకుహర దృశ్యమానదంష్ట్రాభయఙ్కర దన్తదన్తురవదనా సలిలభర మేదుర ముదిర సముదయతిమిరనికరఘనకణ్ఠపటలవిజయపటిమధురన్ధరనీలిమ నీర

హాసురాసురనికరసమీక్షిత మస్తరమహీధరరచితమథనముద్ధవ

ధినిధ్వాన నిరాకరణధురీణోత్కటకహూఙ్కార విజృమ్భమాణగర్జితత్జిగా

ప్రలయసమయే నిపత ‍ తశలాకికాకారరసనాఞ్చల లేలిహ

భాగాత్తహాస ‍ సహ్యోపాసరపలితోర్ధ్వచికురనికరా

సరుధిరమయితేః ‍ తకుటిలతమా సద్యోస మయి

రఞ్జితవసనావః ‍ కసమదన్యాశనా

కాపిబ్రహ్మహత్యా

వైశమ్పాయనేన బ్రహ్మహత్యాపనోదార్థం శిష్యాణాం ప్రార్థనా.

అథ కులిశపతనసమయజనితనిర్ఘాతసదృశగర్జితభీషణాంబరచరితబహువిధవికృత్యా నిజాకృత్యా మహాకృత్యా సత్యమాత్మనో ఽత్యాహితమావేదయన్తీం బ్రహ్మహత్యామవలోక్య సపది భయమానమానసస్సకలానన్తేవాసినస్సమాహూయ విస్మితమేవమవోచత్ - భో భో శిష్యాస్సమ్ప్రతి పాపస్మి కామిమామన్తకామాలోకయత యతో ఽహం మహాహస్తిగో ఽస్మి సమయమత్యక్రామమ్; తతఏవహి కోపేన కేనాపి పరాభూతస్స్వప్రియం వ్యాఘ్రాస్యం స్వచక్షాలమ్బ లక్ష్యేన నానుభవామి. అథ నాథ నానాపదనమాణి [illegible] కృత్వా బ్రహ్మహత్యాసమేత్య మామభిభవితుమభిలషతి. గిరో మయి గరీయసీ మనుకమ్పామకమ్పాం సమ్పాద్య మత్కృతమహాపాతకాపనోదార్థం కిమపి వ్రతమనుష్ఠాయ గరిష్ఠాదస్మాదేనసః పయోనిధేస్సముద్ధరత మామితి. అనన్తరమేతస్య బహుధా కృతయాచనస్య గురోర్నిరాంతపాలనే సర్వేష్వన్తేవాసిష్వశక్తిగయా గూఢేకేషు భగవాన్ ప్రసిద్ధి సూనుర్యాజ్ఞవల్క్యస్య వైశమ్పాయనసన్నిధావాగత్య పిగిరమ్మదా రయామాస. భగవన్ స్వయమిదం మయి కుశలం స్వయమేవం చిన్తయసి; కిమిమే జ్యోతిష్మన్తస్సర్వే తేజస్వినః విదితపుణ్యతిథి పాతకమిరపరాకరణాయ కల్పన్తే తతో ఽహమేకాకి నమితమపరాగతము కృత్స్నం మద్వాలన్నిభం కరిష్యామీతి. అనన్తరమాత్మనే భగవాన్ వ్యాప్తవ్యాసేన పూర్వముపదిష్టామథర్వమన్త్రాణాం ప్రాధాన్యేనానుసన్ధానేన వైశమ్పాయనాతిదేపదాగరూకాం బ్రహ్మహత్యాం ప్రధాగ్నేయమయోభాస్వత్ప్రభామణ్డలే నిరమస్యన్తమివాన్తర్హితమయాపాస.

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యస్యాపి సహసా వైశమ్పాయనాదివామ్

అతిశయమమితి యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ [illegible] సహసేన వైశమ్పాయనోఽజైనసా దూరీకృతి వ్యాపనోద [illegible] కృత్వా ఖలూపేణకృపాత్రాన్తరాన్ గురువారికాపహ [illegible] కార్యవ్యవధి చక్రుః. అతః సునన్దానక్షణమేష్టైతరము [illegible] పాతకసన్తమపి వైశమ్పాయన [illegible] స్వర్గపద్ధతవు పాశ్చిత్కృతికదా [illegible] త్యైకైకవదిన మది [illegible] కారతేపేన. [illegible] సహలానా రోక్షణవాము స్వధావమవని ఋషిబ్రవ్య శ్రో.

జ్యేతరైరాశీర్వాదైరభినన్ద్య మున్త్రాతిస్తతాన స్మైదత్వా స మాగచ్ఛేత్ ఏవంసతి వరాహ వ్యాఘ్రభల్లూకప్రముఖదుష్టమృగభయశఙ్కా వైదేశికమపహృతరక్షఃపిశాచ ప్రభృతివితతోపసర్గవిధురమనుదినజృమ్భమాణమన్దేతరరసతున్దిలకన్దమూలఫల బృన్దసమ్బిడితకాననం, నిమికులావతంసనిషయ్యమధివసన్తస్సుఖమనుభవేమ వయమితి సమాదిదేశ. తదనుతదను శాసనం వైశమ్పాయనాఽన్తేవసత్సు సమాచరత్సుసత్సు.

శ్రీయోగీశేన జనకరాజపురస్యాగమనమ్.

అథభగవాన్సునన్దానన్దనః స్వచరణకమలసఙ్గేన జనకనరపతినగరమనుగృహీతుమవసరముపనతమవలోకమానస్స్వగురువరచరణమనుసన్దధానః ప్రతస్థే. తదనుమధ్యేసరణితరణి శిష్యభావమనుభవిష్యతా భవతా తవగురురస్మాసు యథా నిజకిరణశ్రేణిభిరభితాపం న కుర్యాత్తథాఽస్మాననుగృహాణేతినిజచరణమమితఫలవితతివినమనకైతవాదభివన్దమానమివ ఫలితతరునికురుమ్బముదారనయనవిలాసైరనుగృహ్ణన్ జనకనృపతిసభామణ్డపస్తమ్భానపి నిజమన్త్రితవిక్షేపప్రాభవేన పల్లవితకుసుమితానారచయ్య ముదమస్మాకమాధాస్యత్యయమితి సమావనయా కేదారసలిల. కల్హారమధుకరైరాతన్యమానమాత్మస్తవమసకృదనిలచటులశిరోభిస్సాఘమానైరివకలమ సముదయైరాకలితనయనోత్సవమగ్రహారావనిమణ్డలమభినన్దన్ వైశమ్పాయనపాతకమివ ఫేనసమూహం రూపతయాపరిణతమస్మాసు బైడౌజ సమ్పాతకమపాకరోతు భవానితి వికస్వరపాత్రేణ మన్దేతరమకరన్దరసమధుపర్కముపాదాయ సన్నిహితామివ సరితమాచమనాదిభిరానన్దయన్ నిజోచ్ఛ్రాయనిరాకరణకుశలకలశతనయమునిపరిబృఢవిజిగీషయా మధ్యేసలిలమామజ్జ్యతపస్యన్తం విన్ధ్యమహీధరమివానుబిమ్బమధిపరిఘముత్పాదయతాఽవరణవలయేన పరివృతం భావినా శిష్యభావేన ఛన్నమఖిలాశ్చర్యమిత్యయం యోగీశ్వరోఽస్మదధిష్ఠితనగరపతిమనుగృహీతుమాయాతీతి బోధయితుమివ రవిమణ్డలోపకణ్ఠముపనతైస్సౌధైరలఙ్కృతవిశాలవిశఙ్కటయజనయాజనాధ్యయనాది షట్కర్మనిష్ఠాగరిష్ఠముఖజవిక్రమధిక్కృతపరశుధరకోపస్తూపోప బాహుజరాజరాజనవ్యాదభిరాజదూరుజవర్గత్రయశుశ్రూషాధురన్ధరచరణజప్రముఖపౌరజనససమ్బాధం మిథిలానగరముపగావ్యాప్రసృమర హీరమణితోరణఘృణిశ్రేణిభిరాయాన్తమాత్మానమవలోక్య సప్రేమహసితవదనమివ రాజమానం జనకరాజసదనమన్తః ప్రవిశ్య తదలఙ్కారమకలఙ్కమణికుట్టిమమనసచేతసాభిరివపాశ్చాలికాభిరభిశోభమానం వలక్షధనశిలామయభిత్తిసముజ్జృమ్భితమహాన్స

ధూపారోపితకృష్ణాగరుధూమస్తోమ సురభిళీకృతం పరస్పర ప్రతిబింబిత ప్రతిబింబితయా పరస్పరమాహ్వయద్భిరివ దృశ్యమానై రాదర్శమణ్డలై రామణ్డితం నటనసమయగలితలలిత వారవనితాచికురకుసుమసముదయ సౌరభలుబ్ధ లోలమధుకరమఙ్కారఝఙ్కృతి సఫలితశ్రవణం సుకుమారహంసతూలికా తల్పోపధానవిచిత్రాసన పరిష్కృతమ్ ప్రాన్తశ్చామరచయ సుఖాసనసహైదేశికవిచిత్ర చిత్రవితానవితాయమానవిలోచనోత్సవం కృతపీఠసభామణ్డపమావహ్యాత్ర నిమికులావతంసమానవలోక్య తదాగమనమ ప్రతిపాల్యనిజమన్త్రి కృతపరిసరణవల్లి వితకుసుమితస్తమ్భమారచయ్య యథాఽగతమగాత్.

జనకేన వైశమ్పాయనప్రతి నిజపురుషస్య ప్రేషణమ్.

అనన్తరమనన్తానుభావ శేవధి సౌనన్దేయమన్త్రికృతసంస్కృతవల్లి వితకుసుమితస్తమ్భమాస్థ సభామణ్డపమవలోక్య జనకరాజో విస్మయపయోధౌ మగ్నస్సమభవత్ - యోఽయమహో మహానుభావో మద్గృహసమయే సమాగత్య నిజమన్త్రికృతప్రభావేనమామకసభామణ్డపస్తమ్భస్థల్లీ వితకుసుమితమారచయ్య నిజగృహమ్ప్రతి నివవృతే - సపవప్రతిదినమాగత్య స్వకీయాచరణానుగమనయా ధారయామన్త్రశక్తిప్రసారో యామామనుకారి సదిదపవితం సితమహామారమణమిమప్రేతణీయమాధాయ నిజ శ్రవణానుగ్రహార్థం స్వనిజపురుషం కమపి సమాదిశ్య వైశమ్పాయనం సమయావిదేహనగరపరిప్రేషయామాస. అథనిజపురుషోఽపి తదాజ్ఞాం వైశమ్పాయనసమీపే విజ్ఞాపయతిస్మ.

వైశమ్పాయనేన జనకనగరమ్ప్రతి యాజ్ఞవల్క్యస్యోపగమనాయ శాసనమ్.

భో భో బ్రహ్మవిద్వరేణ్య! బ్రహ్మరాతబృహస్పతికృతసుధాసిన్ధుసుధాకర! ఛన్దేతరసునన్దాతపః పుఞ్జకఞ్జకుల పారిజాతఫలాయితావతార! మదీయ శిష్యగోష్ఠీమణిహారగరిష్ఠ నాయక! యాజ్ఞవల్క్య! మద్వాయుమిదం వచనమిదానీం నిజశ్రవణయుగళేఽవతం పయితుం సమికులలలామసమదినమ గృహాఽయాహి-వయం సర్వేఽపి తద్విషయమధవసామ్రాజ్యతత్రైన వ్యాసనమనతిలఙ్ఘనీయమితి యోగీన్ద్రం యాజ్ఞవల్క్యం వైశమ్పాయనమునిరభ్యాశోత్.

అనన్తరం స్వామిగురుపూర్వమేకైకమప్యుదివం జనకరాజాఽమగ్రహార్థం మోక్షశ్చెవాత్వా వేదమాం కథమాదిశతి; నామ్నా వ్యాప్తికంపదమితి,, హిజానీతే - కథమహం శ్రుతిస్మృతివిహిత విధిజాలముపనిజలాఞ్ఛవిధాతుం వేదాన్తవిద్యావ్యాసనమధికలేహోనవమార్చయితుం భగవత్పురస్కార విద్యయోగనిష్ఠాం శిక్షామాత్రాతుం దేవదేవారాధనమవ్యాపనిధనమాకలయితుం భాగవతా

...ధిసభాం ప్రవిశ్య సత్కారమాపాదయితుం భగవతో భాస్వతో నమస్కార
[illegible] రణమాలోచయితుమీశే - నాచ్ఛాదయతి కౌపీనమితి మత్వా
క్షైత్యమేవ నిష్ఠే యః ప్రవృద్ధా ఇతి వైశమ్పాయన మధిసభం సయుక్తికమసౌ
యోగీశ్వరః ప్రత్యుత్తరయామాస.

కుపితేన వైశమ్పాయనేన యాజ్ఞవల్క్యస్య ప్రతియజుషో
దానస్య ప్రతిశాసనమ్.

అనేన [illegible] యుక్తి వచనముపశ్రుత్య విదీర్ణకర్ణశష్కులీకో వై
శమ్పాయనః [illegible] బ్రహ్మహత్యాపాతకేన రోషానలేనజ్వలతాక
[illegible] తేలోచన [illegible] మేవ [illegible]; నాఽహం భవా
దృశ [illegible] చేత [illegible] వాసిన మేతావన్తం
కాల [illegible]; హస్త [illegible] దక్షిణాపి చతుర్థేన
భవ [illegible] - [illegible] భవదాచార్యకం [illegible] - భవతో భవద్గుణా
[illegible] - [illegible] మహ్యమర్పయిత్వా
[illegible] నాం [illegible] లయే యం త్వం
[illegible] బ్రహ్మ [illegible] మాపదదూపణీయ
[illegible].

[illegible] యోగీశ్వరేణ యజుషో వమనమ్.

[illegible] పరుషిత మనసా తేన సుమనసా
[illegible] హుంకార ముద్ఘటభయవిస్మయవి
[illegible] సావ్యాత్రితమి
[illegible] యజుషాం [illegible] దృష్టతిదాక్ష్యర్యేణనిజస
[illegible] మిథిలా [illegible] నితాన్తముల్ల
ఘుతపే [illegible].

[illegible] తైత్తిరీయ [illegible] యజుషో భక్షణమ్॥

అథ [illegible] భగవతో [illegible] ప్రత్యక్షేణ [illegible] రేణ వృద్ధవ్యాసమునివరేణ
[illegible] సమాదిష్టా [illegible] జలస్రోతుణమాత్రలబ్ధ
[illegible] రూపా ఆపస్తమ్బ బోధాయన ప్రభృతయో [illegible] యస్సర భసమధన
[illegible] మదన్వ [illegible] [illegible] తవహే సహ భవమక్షిత్తాపితజ
[illegible] యజురామ్నాయ [illegible] తైత్తిరీయం కృష్ణమితిప్ర

ధామేధయామాసుః॥ ఇతిశ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణి మఞ్జూషాయాం ప్రథమోంశః॥

శ్లో॥ ముకున్దకరుణాలబ్ధస్వేతరవిభూతయే।
సునన్దానన్దకన్దాయ సాన్ద్రాయ సనమోనమః॥

శ్రీసానన్దేన గాత్రీ ప్రసాదస్యోపవ్యాసనమ్.

అథభగవాన్ బ్రహ్మరాతికుమారస్సమస్త మరీచఘుస్మరఘనతర తర
ఙ్గాయామమరగఙ్గాయా మనుష్ఠితో స్నహేందివ్యాపహో నిరన్తరాఽనన్తరాయ
సన్తమసభాస్వన్త మన్తర్హృదిరమాకాన్తం నిశాన్తం చిన్తయన్ గాయజ్జన
మనోరథపూరయిత్రీ మఖిలనిగమజనయిత్రీం చతుర్వింశతితత్త్వ వర్ణమ
యగాత్రీం గాయత్రీముపనిషత్తైన సాధన సాచిరమ్భావయామాస- అనన్తరమ
వాన్తరమాన్తరంచ ధ్వాన్తసన్తానమనన్తరాయ విక్రాన్తహరిద్రన్తేన తేజసాఽసి
మన్తయన్తీం వైశ్వానరవిభాకరసుధాకర నయనత్రయ నిర్వర్త్యమాన జ
గత్త్రియవ్యాపారాం భక్తజనవిషయ కరుణారసా సారశజ్యాజ్యార
వదాన్యసుధాధారాభిరామ సోమరేఖావతంసిత మస్తకాం హృదయకమల
నిర్గత్వరరాజహంస శాబక శోభమానమన్ద హసితసున్దరముఖారవిన్దాం జ
గదిదమస్మదీయశాసన చక్రవర్త్యేవమేవపరివర్తత ఇత్యతువలయ పరివర్త
నాదభినయన్తీం నిజధ్యానమారీకృతశరణాగత దరేణ దరేణ సపదిదోధూ
యమానరిపు చక్రేణ చక్రేణ విహరాఽహిత వినాశేన పాశేననిర్వర్తిత సజ్జ
నాశయాకశయా దర్శితోపాసకసత్సరణినా సృణినా మసీషి మసీషి తపా
లేనకపాలేన నిజముఖసాదృశ్యాది దృతుయాగృహీతేనేవాఽరవిన్దయుగళేన
చశోభమానహస్తార విన్దాంచరణనళినచిరపరిచితచేతో మిళిన్దసన్దోహవరా
భయప్రదాన ఓచతురాభ్యాంహస్తాభ్యాంచ విభ్రాజమానాం సన్ధ్యాత్రయ
ప్రతినియతహంసాది వాహనాఽఽఘరత్రభణితిశిఖరి శిఖరశృఙ్గాటక విశృఙ్ఖలవి
హారామోజస్సహో బలప్రముఖవిభవప్రదాత్రీం గాయత్రీమవాప్యానసవిష
యాఽనన్దసన్దోహసుధా సిన్ధౌమజ్జయన్తీమహాత్మనమక్షిలక్షీకృత్య కృత్యవిదా
మగ్రేసరో యోగీశ్వర శ్శ్రుతిశ్రుతివచనైరభిష్టుత్యనమస్కృత్య నిజాశయ
మేవంవిజ్ఞాపయామాస.- హేభగవతిజగజ్జనని భవదీయచరణ సరోరుహాని
బద్ధవిలాసస్య దాసస్యవిజ్ఞాపనామవధేహి - కుతశ్చిద్ధేతోఃకుపితస్య గురువ
తంసస్యశాసనాత్తతో ధీతమామ్నాయ మనవశేషముపమం - అతోఽహమా
రార్యాన్నధిగతముద్గిగంతు మామ్నాయమశేషమభీప్సిత పూరణపారిజాతాద్భవ
దీయప్రసాదాదఖిలమామి-నహి జగతిత్వత్కచరణయుగలమన్తరేణశరణాన్తర

మవలోకే - మన్దేతరమదతున్దిల మన్దేహసన్దోహసమాస్కన్దిని జగదానన్దిని సనన్దన సఙ్క్రన్దనస్పన్దనచన్ద్రభృదరవిన్దభవాదివన్దారు బృన్దారకబృన్దవన్దితపదారవిన్దే సపదివిదారిత సజ్జనతాపయా కృపయా పరయా మమదురితమపాకుర్వతీ భవతీ మనోరథమభిపూరయత్వితి॥

అతః పరమపవిత్రిత సుధాధారాం తదీయవ్యాహార మవకర్ణ్య స్తోత్రముహుర్ముహురా ఘూర్ణమానమస్తకతయా నిజావతంసకుసుమ మకరన్దరసపూరసమితిముత్సేవ నిస్సారయన్తీ పదనఖరుచినిచయరుచిరకాసార వికస్వరకుముద విభ్రమావహా మన్దస్మితదర్శితదర్శనీయదన్తముక్తికమణి శ్చరణతలనిపతితయోగీశ్వరో పరికల్పిత వనతశిరస్తట ఘటితకుముదవిట సుధాసారముపాత్తశరీరమివ కరుణాం పాణిప్రసారేణాభివర్షన్తీ బాల! మాభైషీరితి సముత్తానితస్వహస్తాబ్జజన్యనఖమయూఖైరివ బ్రహ్మరాతిసుతచిన్తాతమస్తోమం శమయన్తీ సాపరా దేవతా కామపి గిరముచ్చారయామాస - భో బ్రహ్మరాతిసౌభాగ్యమూర్తే! గర్భదశాగృహీతయురవైరికట్లాక్షమూర్తే! వృద్ధవ్యాసకరుణావిలాససమ్పాదిత విద్యాకీర్తే మహిమనిరాకృత వైశమ్పాయనపాతకార్తే జనకసభోపేర్జితసమస్త్రీకృతవైభవ పూర్తే పుర్యాఖిలు మర్మదసోమకాసురకరిష్యమాణమామ్నాయాపహారం జానత్యా భగవతా జలజలోచనేన భగవతి భాస్వతి నిక్షిప్తతయా తయా మమనితరాధిగతమామ్నాయం కమపి కమల బాన్ధవానుగ్రహేణ నిరపగ్రహేణ సమ్పాదయేతి సానన్దమమితానన్ద మాదిశ్య గాయత్రీ తన్నయన పాత్రీభావమహాసీత్॥

ప్రభాతవర్ణనమ్॥

అథ భగవతి యోగీశ్వరే పవిత్రగాయత్రీప్రసాదనిర్ధూతవిషాదే భగవన్తం భాస్వన్తమపేక్షితుమభిలషతి - తదానీమఖిలహరిదన్తర సంవరణముద్ధతమసః సమూహాగామి యాజ్ఞవల్క్య చిన్తాతిమిరాపసరణ మభినయదపససార - శ్రీమత్సునన్దనానన్దసత్కృతకలహంసావళీగామిన మానసమలినిమానమావేదయదివ చాన్ద్రికాఙ్కణాలకామలినతాపవలిలమ్బే - శ్రీయోగీశ్వరకృతాపరాధ వైశమ్పాయనముని కీర్తయ ఇవ తారకా నిరాలోకా అభూవన్ - సానన్దగుణసౌరభమిపసరసిజ సౌరభమభితః ప్రససార - బ్రహ్మరాతికుమారే భగవతి తదీయమతిశయవశీకృతే మే వపుష్యస్మిన్ రక్తముద్వేష్యతీతి సూచయదివ వసన్ధ్యాసమయానోరజ్జితమమ్బరమభృశ్యత - భావివాభాస్వదను గ్రహేణ భగవతో యోగీశ్వరస్య ముఖాదేవమేవ శుక్లయజుస్స్వరా నిస్సరిష్యన్తీతి సూచయన్తీవ చక్రాఙ్గసఙ్ఘః క్రేఙ్కారరవైః కర్ణపుటోత్సవముత్పాదయా

మాసుః- శ్రీసానన్దప్రసాదేన తదన్తేవసన్తస్సన్తస్త్యక్త తమోగన్ధాభవిష్య
న్తీతిబోధయన్త్య ఇవదశదిశస్తమోవేశ శూన్యాఃప్రచకాశిరే- అనన్తరము
నారుకరగృహీతఖరతరకశాగ్రతాడన సరభసపతదమన్దతురగఘనఘోటకఖురపు
టపాటిత పూర్వగిరికటకతట సముత్సర్పదమిత గైరికధాతుధూళీపటలసమ
జనపటుతర సాన్ద్ర తేజఃపుఞ్జరఞ్జిత వియదఙ్గణ దిఙ్గణజఙ్ఘాలకిరణ కుఞ్చికా
విఘటిత కమలకోశపేటికామాటీకమాన కోకకులకోలాహలస్ఫురిత స్వాగత
వ్యాపారము ద్భ్రమద్భ్రమర ఝఙ్కారాలి ముఖరితమకరన్దగన్ధిలసితల సమున్నమ
రన్దరసారవిన్దబృన్దత యాచస్వస్తివగృహీతి మహోపహార- భ్రాజన్నైస్సరోజసరోభి
రివకృతో పస్థానం మరీచిని చయసమాధ్గసీసమ్సృష్టి 'మిరసజా-రమాఖిలంభు
వన మాకరచయన్తముల్లసదంశు మధుపలపటల సిరాజితముపనీత చకోరాహా
రాం-రమవసాదితశ్రితజనామయమపహృతపిశాచాటటోపమనుగృహీతముక్త
సరణి విశ్రాణనముపశమిత పాతకసఙ్ఘాతము పలాలితచ్ఛాయా విహారిమాన
ఝూత్కారిత నీహారప్రసారమపి నిద్రాపితకువలయకులమస్తోకస్ఫురిత దివాన్ధసఙ్గమా
పాదిత నిఖిలజీవాజీవవృష్టిక ముమ్మాలితమ్మ ద్రైపహనుహా సంవ్యాసమ్స్మరసర
సిజకోకనదద్యుతి మాశ్రయన్తముదయ మహీధరశిఖరశిరసి మణిమయ
పూర్ణకలశ శోభాముత్పాదయన్త మాఖణ్డలహరిద్వనాశిరసి సమ్పాదితశి
రోరత్నన్యాసమఖిలాత్మనః పరమాత్మనోనయనతామయనతాంచ భజన్త
మామ్నాయత్రయాత్మానం ద్వాదశాత్మానం భగవన్తం భాస్వన్తముదయన్త
మన్తస్సన్తతభక్తిగ్రన్థిబన్ధ్యాత్మా రాతి ప్రసూతిరితిస్తుతిసహస్ర సాన్ద్రకృత్యైకమవి
జ్ఞాపయామాస - స్వామిన్నన్తర్మణ్డలనిహిత రమాకాన్తనిరస్తసమస్త బా
హ్యాభ్యన్తరధ్వాన్త భక్తజనకరుణార్ద్ర స్వాన్తశిజకరపికసిత సరసిజమన్ద
రకరాన్తవతంసిత నిగమాన్తభువన విగమసమయసముదితద్వాదశమిత్త్రాన్త
దాన్తశాన్తసమధిగత మహిమాన్తచ్ఛాయాకాన్తన మస్తేనమస్తే- భగవన్
మదీయహృదయకమల మిహిరకమలినీ మిహసముల్లాసయ। గురోర్వైశమ్పాయ
నాదవగతం యజురామ్నాయం కుతశ్చిద్ధగారోషం-గురుణాపి వాణిస్య
నాఘూర్ణితం నిగమం మహ్యముపదిశ। హారిస్మితం లమివతేన స్తాంచిన్తానంసా
విముక్తం మమహృదయం భవత్కృపయాభవతు । దీనహాంభవచ్ఛరణాయు
గళంవినాకిమపిశరణ మేవలోకేలోకేషు - పవమాచరితే పవిత్రస్తోత్రంసున
ద్వాపుత్రం నిజకృపాకటాక్షపాత్ర మాగచయ్యాస్వకులకులమిత్త్రం మిత్త్రోవా
చమణీచరసా మేవమవోచిత్- భోబ్రహ్మన్ వశ్యైనిగమాస్సర్వేఽపిసన్తోత్కక
థమవగచ్ఛసితద్బ్రూహీతి- అథసానన్దే యమునిర్బ్రహ్మారక స్వపినయమరవిన్ద

బాష్పవమానస్సలిల బిన్దుసన్దోహస్తబకితనయన స్సముజ్జృమ్భమాణం భక్తిప
క్రిమాముకుళితకరకమలః కామపి గిరమాదదయామాస - స్వామికస్సర్వ
విజ్ఞపరమాత్మనశ్చతురుషాక్షిణో నభవానకిమస్యప్రత్యక్షీకృతమస్తి- తథాఽ
పి భవానజానాన ఇవ మాం కిం పృచ్ఛతి - తచ్ఛ్రుత్వాయికరుణా విలసితమే
వ - భవతా ప్రసన్నవక్త్రేయిత్వా యథా మాం విజ్ఞాపయామి - పురాణాపుప
రారాట్ప్రముఖబహిర్ముఖమకుటమణి మయూఖనీరాజిత చరణరాజీవన
ఖరాజీరాజీవనయనో మహాముస్తానిర్జితః మున్యవస్థానస్థ మాయాను
యాఽనాయనలయాక్రమణ భీతస్యేమం సమినయ కామనాకల్పవల్లి మధిగతఫ
లామాధామకుసుమల బ్రహ్మోపదేశకృతార్థం మారచయామాస - తతో మ
యిగృహీతప్రసాదయానిగృహీతభక్తజనాపసాదయా తయాసము పనీతయా
నిఖిలామ్నాయజనయిత్ర్యాగాయత్ర్యాభవతి భగవాన్ భాస్వాన్ నిఖిలనిగమమ
యవిగ్రహత్వాదభ్యర్థయి అతోఽహం వహామహాసంభవత్ప్రసాదమధిగన్తు
మాయాతోఽస్మిభవచ్చరణం శరణమిలితదాముదాయుక్తహృదాసుదారుణతా
మస్మిదానిదానమహిమామిహోర్వస్య నరాసనస్థనభినన్దన్ సుధామదహారిణీం
వాణీమభాణీత్ -భోభో బ్రహ్మన్నారాయణపౌత్ర సుత్రామపూర్తిహవ్యాతపిత్ర
ధిపతిరాత్రిఞ్చరయామపతిసదాగతిధనదపశుపతిప్రభృతయస్సర్వేఽపి వయం
పరమాత్మశాసనమను ... శాసనవిపరీతానస్మానుగ్రదణ్డగోచరాన్ సన
ర్వేశ్వరః కరోతి-తతస్తు ... ఽహమల భమానస్సంభవస్తమామ్నాయ
ముపదేశయం - తత్రాస్త్వింకమప్యపాయం నివేదయామిత్వామాకలయ-మ
ధ్యేజలనిధిబడబానలం నికటమాసంశజుషస్తుర్జజనపుషస్తుర్యస్య ... - తానా
నీయమానుక శతాస్త్రాలజాస్తాన్ ... భవదభీప్సితం నిగమముపది
శేయమితి తదీయచ తురీయాబ్జిజ్ఞాసయా భాస్వతి భావగర్భమభిహితవతి స
; తదనుమతియువచన ... స్సముల్లసిత సరస్సరిదరణ్యాధరణీధ
రనికరస్స ... వలోక్య కమస్యసన్నివణ్ణివ ... పిపాసస్నాటోపముపాయాతీతి
భియేవ కృతోద్ఘోష మస్తస్యపస్తమరప్రస్తోచనమభితస్సముత్తుఙ్గతరఙ్గస
ముత్క్షేపకపటాము ... యోనవాలవ్యజనం కిమపి ... దుద్భూత మహా
వస్తితయాపురాతన మన్దరమన్థమన్థాధరపరిభ్రమమభినయన్తం క్వచిత్క్వ
చిదుల్లసదురుతరబుద్బుదసమ్భూలలితయాదగ్ధ నిఖిలభువనగరలదహన జ్వాలావ
లేపకృతవివిధవపుస్స్ఫోటపటలమివ పరిస్ఫుశ్యమానం వితతవిద్రుమలతావితా
నరఞ్జితతయాసఞ్జాతచరా ప్ఫురస్సున్దరీబృన్దకుచ కలశఘుసృణఘటితాఽరుణి
మాగమివలక్ష్యమాణం విపులముక్తాఫలజాలవ్యాకీర్ణతయామథన సమయ
జనితమహాశ్రమ జలపృషతకోరకితవపుషమివవిరాజమానం తత్రతత్రతద్వశే

మానఫేనస్తబకతయా వికీర్ణసురతరునికర సముద్భవసమయగళిత కుసుమ
రాశిమివ ప్రకాశమానం స్వస్యజడాశయత్వం స్వపుత్ర్యాశ్చపలతాం స్వపు
త్రస్యగురుతల్పగమనంచ విమృశ్యైకపదాకృతిం కిమపి మహాఖ్యానలమస్తస్సన్తత
మాశ్రయన్తమమృత సరస్వన్తమాపన్నిమ కూలచేలాయమాన మణివ్రాతమకర
కులసీవ్యాన వ్యాలులోకే - తత్ర సమనుష్ఠిత నైమిత్తికవిధానస్స్నాత్వా నస్వన
శ్శిశిరజలధి జఠరనియతవాసేన శీతాంశుమహానపూరాణపురుషేణ పరిగృహీత
మధూమహాసన్తి కాయన్త్రానల్పమివ. దేదీప్యమానం నిజరిపుకేతననికేతన
దాహాయ మహాదేవేన చోదితమశ్లికనయనమివ శోభమానం సుకుమారయా
రమయా సన్నిహితమిదం సుపర్వజ్యోతిర్నసహ్యత భాగ్యజాతా దైటభజి
తా ఉపరతనిక్షిప్తం హితరాజమివ విరాజమానం ఆలోహాముద్రాంకయుతసగీర్ణోద్గీ
ర్ణా ఉన్నవా ఉగ్నసా సహపతితమివ తదీయజఠరాంశుపుక్షణమివ వీక్ష్యమాణం రసా
రశనావలయముఖఖచితరుచిరవిపులపద్మరాగమణి ముల్లసత్ప్రశ్నిశ్రీణి మా
ర్వాసలమభిష్టూయ యస్తత్స్పృష్టిపథోత్సవం చకితత్రుటహృదయ మమ్యుగుహా
బాన్ధవవచసా సమాగతాయ మహ్యామకాలప్రోజ్జ్వలవేగశాలినో వా
జినో దేహీతి నిజమనోరథముద్భావయామాస - అనన్తరమేతదీయమస్తశత ఘృ
తధారాసమేధిత తేజాజాతపదా ఆనన్దభరతున్దిలస్యాఽఽత్మనో వహనేన నిజవా
హనముచ్ఛ్వాసయన్ నిజోత్సఙ్గసఙ్గత స్వాహాపఙ్కజసకుపలయ సముల్లాస
ధూర్వహామన్దహాసిత చన్ద్రికాముద్రవపనేప్రమణ్డలః మస్సహ తరణిజవమణ
తేజఃపుఞ్జ మనుదినమనుభవితుమసమర్థయా మధిగతాఽఽత్మచ్ఛాయాం ఛా
యాం నామ మాయయా పశౌ తావమపిసిన్మ్యాయ రమణీమణీ యసావేగేనస
ముద్రద్వీపమాసాద్య బడబాకూపేణ విహరన్త్యాం సంజ్ఞాదేవ్యాం విదితవృత్తా
న్తేన తత్రాన్తేన భువనబన్ధునా సమాధి గతబన్ధునా తేనిరన్తి భూయమవిరచితభూ
యోపిహార్దేన సముత్పాదితచరాచరలోకదీపకస్స హయాదరానవఘీరితగరు
డమనస్సమీరా నాత్మనిదివాకరక్లృప్త. నిత్యే పాముష్ఠితదీప్తిః సప్తాశ్వాస్తస్మై భగవ
తే యాజ్ఞవల్క్యాయ ప్రసాద్య సపదివయా నస్వర్ణజినమంచిత్ర్యామ - అథ సప్తార్చిషా
దత్తైస్సప్త సప్తైస్సప్తభిస్సహ సహసా సముపతిష్ఠమానస్సున స్తాఽఽత్మజన్మాన
మవలోక్య లోకబన్ధునా సమవగోఢవిస్మయసిద్ధు నాశ్వాదాహ్యతే తుర్గతురఙ్గసం
యోజితంకమపి రథమధిరోహ్య తస్మిన్నో రథసాధిపూరయితు మధిగగనపథం ప్ర
తస్థే - తదానీముద్ఘాతతమస్తోమాభ్యాం సాధుచిత్రాజినస్పృ ధూర్వహాభ్యామా
చార్యచ్ఛాత్రాభ్యామంశుమత్సు నన్దాపుత్రాభ్యాముద్భావిజ మానమమ్బర
తలమధిగతదివాకరద్వయమివ సిద్ధమునయస్సోత్కణ్ఠమున్నమితకణ్ఠాస్స

మాలులోకిరే - పఙ్కేరుహకుల బాన్ధవేనసహగగన పదవీమభిభాసయన్తం భగవన్తం బ్రహ్మరాతకుమారశ్చావలోక్య లోకబాన్ధవసాహాయ్య కాయకమపి దివాకర మపరంపరమాత్మాసస్సజ్జేని మన్దేహ సన్దోహ స్సన్దేహ మగాత్ - స్వర్భానురపిభాసు నాసహాయాన్తం సానన్దేయమక్షిలక్షీకృత్యావిపస్వస్తి సనైరాశ్యమురరీచక్రే - ఆచార్య స్తేవమద్భుతంతాభ్యాము న్మీలిత భీతిబాహ్యానన్తరంచతమో మణ్డలమచల గుహామరిహృదయగుహాంచసమ జగాహే. అనన్తరమస్య బ్రహ్మరాతి కుమారస్యమధిగతవాజిరూపస్యరాజీవవల్లభస్య ప్రసాదాదేయ యాజుయజుస్సామ్నాయము జ్జైస్సహగృహీత్వాచైశమ్పాయనముని ప్రభృతిమతకులహృదయ కువలయ విభ్రాజనయేనైవ మార్గేణ భవేన శోభమానస్యాస్య సకాశాద్గృహీతమివ సాధంచక్రానుగ్రహము స్సాయణమునిజన పరాధిష్ఠితంకమపి ప్రదేశమాశ్రి చచాల॥

శ్రీయోగీశ్వరేణ చిత్రరథస్య శిష్యతయాఙ్గీకరణమ్॥

తదాత్వే చిత్రరథోనామకోఽపి గన్ధర్వరాజ స్తస్యసానన్దస్యసకాశమాసాద్యభోభోబ్రహ్మవిద్వరేణ్య భగవతో భాస్వతో దేవా దధీతప్రభూతయజుర్వయనోచేత్త్వాంనత్యజేయంప్రశ్న విశేషస్యసామకస్య సమ్యగుత్తరమాశు దేహిసరణిసాక్రమణ కానపిప్రశ్నా నుజ్జహ్వయాంమాస- చరాఽచరాత్మకమిదంభువనంయస్మిన్నిత్యోపాదానకారణగణజాతం స్కృత్ పురాణేతిహాసాదిభిస్సహయస్తి తస్యాపి? స్వాభావిక సార్వజ్ఞ్యాది కల్యాణగుణజాతంయదీయంయచ్చ రణారవిన్దమన్దేసిత్ స్తిధారితాస్వరూపే వాఙ్మనసాఽవిషయమానన్దమనుభవన్తి తస్మిన్ అనన్తరమే తదీయవచనసమధిగానన్దస్సానన్దఃప్రశ్నాఽనుగుణముత్తర ముపచక్రమే - చరాఽచరాఽత్మకస్యజగతోఽస్యనిమిత్తముపాదానంచయస్సపరమాత్మాస్మృత్యాదిసహితమామ్నాయజాతంతమానతి సహజకల్యాణగుణగణస్తత్రవాఽధివసతి- తస్యప్రసాదాదేవ సహామృతి- అత్రాచచిత్రరథగన్ధర్వపతే ఏకమేవాఽద్వితీయంస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ; నాఽస్యప్రసాదాయివిద్యతేఇత్యాదికం ప్రమాణజాతమవధారియేత్- అథతముద్దేశమహిమ్నా నిరాకృతహృదయ కలజస్సగన్ధర్వకులశేఖరస్తస్య యోగీశ్వరస్య చరణనఖమయూఖలేఖా రూపచన్ద్రికయైవముకులీకృతం కరకమలంచశపతాయుద్యత ఏతతభక్తి స్రోతోవగాహేనైవ సముద్భూతప్రభూతపులకముకుళః సూర్యాఽనన్తేవాసినోఽన్తేవాసితాసముద్భూతమాహాత్మ్యయశస్సకలాసుదిశాసుప్రసారయామాస॥

శ్రీయాజ్ఞవల్క్యేన గోదావరీతీరే నిజావసథనిర్మాణానన్తరం శిష్యాణామధ్యాపనా ॥ అథవసుధావధూహారాయమాణామతిపరుషకలుష సమూలకాషఙ్కషణ ప్రవీణామాశ్రిత జనభవపాశచ్ఛేదాయ ప్రయుజ్యమానైరివరథాఙ్గాయుధై రావర్తమానైస్త్రిభిశ్శోభమానాం సుకృతలోకారోహాయాత్మకసుకృతి పరిగృహీతసోపాన పరమ్పరాభిరివతరఙ్గమాలికాభిరుద్భాసమానాం ఫేనాయమానతయా సంశ్రితేభ్యస్సత్త్వగుణమమిశ్రమివప్రతిపాదయన్తీమాత్మసలిల మాధురిమపరిహేలన మధురసముత్ఫుల్లకమలవదనైరివపరీత్యసముద్గిరన్తీరమ్భఃకరహంసకకమలచ్ఛదనవిలసిత రసజ్ఞాయమాత్మవల్లభమశేషసరిదీశానమభి సరన్తీముద్ధతస్రోతోభిస్తైరివతటరుహైర్భిరతిసురభిగలితకుసుమనికరైరర్చ్యమానాం గదాధరచరణసరోజాహితోత్పత్తియముదావహాముదారప్రవాహాం గోదావరీం నామానుసరితమధిగమ్య తత్తీరాలఙ్కారమాత్మనామోపమఙ్కిమపిపురం పురన్దరాద్యవన్దనీయపదారవిన్దో భగవాన్ యాజ్ఞవల్క్యయోగీన్ద్రో నిర్మాయ తత్రకృతావాసస్త్రిజగద్విఖ్యాతవైభవాశ్వలాయనమునివరకన్యకావిస్తీర్ణపక్షమాత్రమనస్సల్లాభ్యసహాసీయం ద్వితీయమపద్వితీయమాత్రమమక్షిపిస్స్వస్వపితృగణాధమస్య భ్రాతమాత్మనఃపరిహారకజాబాలకన్యామాత్రేయ్యప్రముఖమునిమణ్డలభగవసాఖిలనిగమాధ్యాపనయా సఫలయన్నఖిలదిక్సముద్భవాభ్యాకీర్తన హారంకమపియశః పూరమకళఙ్కవికులవదనసరణ్ణా కిరన్నిమభిచకాసయిన్నాసావాస॥

శ్రీయోగీశ్వరస్య జనరాజ రాజసూయప్రభావగమనమ్.

అథైకదాచనయియమ మానమస్సనిమిషకులశిఖామణేశ్శాసనమాలయా సమున్తంసితశిరాఃపురుషః పరుషకలుషామితేహేన సదసే యాతేయామయజుషో ఘోషేణసహ స్తమస్సమేధమానసన్తోభం ప్రయతమునికులహూతం ప్రభూతంహావిజ్ఞాతం బహిర్గన్తుమధ్యేః ప్రదానాయసరపలభ్యస్సన్నిశ్రయాతుమశక్నువతో హవ్యహవ్యస్య ఘనతరసేతుసరణిభిరివాఽగ్నిశరణసముజ్జిహానైర్ధామసమూహైరాతస్యమాణద్గోద్వాసదేశమపిసన్నాచ మనాద్యనుగ్రహేణ పావయన్నస్మాస్తీమధ్యేషతపోభిస్తపస్విభిస్సారభిత్వాఽవాసం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యపురమాసాద్య తత్రవిజృమ్భమాణమహాహోత్రాణాం బ్రహ్మారాధనసక్తనస్య శరణారవిన్దమవతం సీకృత్య వైదేహానృపతి ప్రార్థ్యాంజ్ఞాపయామాస- భగవన్ భగవన్తంరమాకాన్తం రాజసూయాఖ్యేన కేనసమారిరాధయిషుమాత్మానమనుగృహీతుం భవపదధిష్ఠితాం దిశమవనత మౌలిముకులితకరయుగళో వైదేహః ప్రార్థయతేఇతి॥ అనన్తరం పురుషమాజ్ఞాపనావచనసమేధమానజ

నకనృపతివిషయ కరుణాపూరశ్లీనస్తబకాయమాన హసిత సున్దర స్సాన్ద్రస్స
న్దేశహారం నిజాగమనబోధనకృతకృత్యం విసృజ్య దివసమఖిలం బ్రహ్మజిజ్ఞాసా
యాఽతివాహ్య సాయన్తననియమాఽనుష్ఠానాయ ప్రాయతిష్ఠ - అతస్సపరమా
త్మాఽన్తే వాసినం పితృప్రసూపాసనమాలోక్య లోకబాన్ధవోఽపి తాముపాసి
తుమివ పశ్చిమముదన్వన్తముపజగ్రాహ - అథమిథిలాఽధిప యజ్ఞవాటం భ
గవతి బ్రాహ్మరాత్రౌజనిష్యమాణ కోకానాన్తాపసానామానినాఽరుణిమాన
మభినయదివవరుణదిఙ్ముఖే ముహుశ్చ్యుత సన్ధ్యారఞ్జితమశోభత - యోగీశ్వర
మహిమభావిభి జ్జన్యస్నిగ్ధజసైన్యసవ్యమాణమధిమిథిల నృపసభమభిభవమృ
షీణా మభినయదివ తిమిరగణమఖిలభువనమభిభావయామాస- మూర్తిమద్భిరివ
మహనీయయోగీశ్వర యశోభిరుడుభిరశోభి హరిద్వలయమ్ - భాస్వతశ్శి
ష్య ఇవ నాఽత్మనఃకోఽపి ప్రభావశాలీతి చిన్తాకిశల్యపల్యలహృదయే కువలయ
కలమసముల్లసనచతుర కృపీవలే కమలపిపనకఠోరదవానలే దివసపుటపాక
పచ్యమాన జీవఞ్జీవజీవాతుమహౌషధే చక్రవాకచక్ర విధ్వంసవిస్ఫురద
శనిపతనే సన్తమసపిశాచసముత్పాటన చటులమాన్త్రికే దిగ్విజయయా
త్రాసక్తదర్పకమహావీరమహోరభాణ్డాయుధే విరహిజన మర్మాభవహా వి
షమోదపిష్టాఽకృతౌ సురపక్షసరశ్చరరాజహంసే మహానటమకుటతటతటినీ
వికచపిశదాఽరపిన్దే మానినీమాననిర్మూలనకృతాఽభిమానే సురగురువరవర్ణి
నీహృదయ పర్యన్తోహారే త్రిపురహరరథచరణావతరణ విఖ్యాతవైభవే కమ
లాకల్పకకౌస్తుభాది సహోదరభావ జృమ్భమాణాఽనుభావే కలశజలధి
సుకృతకమనీయఫలే సంశ్రితజనతాపాఽపహరణానుగుణరమారమణదక్షిణేత
రాఽక్షిణి రోహిణీతరుణీ మనస్సదనుభవసుభగమ్భావుకే దివిషదాహారా
ధారభాజనే తారాహార వలయతరళమణావనసూయావల్లభనయనకృతజను
షి జగదానన్దిని చన్ద్రమసి రజనిరాజ్యమధికర్తుముదయగిరి శిఖరధర్మాసనమధి
గతవతిసతి, తదాత్వే కృతసాయన్తననియమో భగవాన్ బ్రహ్మరాతికుమారస్స
పరిగృహీతసముచితయోగా సికస్థప్రాణాయామశకలిత హృదయశఙ్కుని
కురువన్స్వగ. పరిముష్టిత విషయాన్తరధావననిఖిలకరణ స్సంశ్రితజన హృదయ
గుహాన్ధకార చిమురాకర్షణి కుశలచరణనఖమయూఖపరిహసిత సరసిజజాతం
కుసుమశరతూణీరసమ్భావ్యమానజఙ్ఘాయుగళం తృతీయసదృశే దరిద్రజ్జాను
ద్వయం రమ్భాస్తమ్భవిస్తమ్భప్రతిష్టమ్భ జృమ్భమాణోరురమణీయం నిఖిల
భువనమణి గర్భితజఠరమఞ్జూషికాముఖసుషిరాయమాణనాభీపుటం కుక్షి
గతజగత్త్రయసూచకరేఖాభి రామవళిత్రయం నాభీకమలనిర్యదళిలేఖాలళిత
రోమరాజి విరాజమానం కౌస్తుభమణిదీపదీప్యమానభుజాన్తరభవనసిరన్తరవి

హారణరమాపర్యఙ్కాఙ్కారవనమాలాభిరామం నిఖిలపుమర్థసమర్థన ధుర
న్ధరభుజసురతరుశోభమాన సుదర్శనపాఞ్చజన్యాదిమహాయుధ ప్రపఞ్చితసురా
రాతిత్రాసం దరవరసుందరగ్రీవమసదృశచుబుకముజ్జ్వలకర్ణలమ్బమానమణి
కుణ్డల విరాజితగణ్డస్థలం పయఃపయోధిపుత్రికాధరమధురిమహరాధరబి
మ్బం . ముఖరుచినిచయమగ్ధజలధినిబద్ధసేతుమివ కృతమున్నతనాసికాదణ్డం గభీ
రసలిల సముచ్ఛ్రితరవికరవికసిత సువాళమహోత్పలప్రతిభటనయనం ప
ఞ్చశరశరాసన రుచిరభ్రూవల్లికాకృతోల్లాసం చన్ద్రశకలధరోధిసముదితస్వరచ
న్ద్రసన్దర్శనీయనిటలతటం నయనపుష్పవృష్టి సంవాసజనితనిర్మలనిశాసమయతి
మిరశఙ్కావకాశచికురనికరం ముఖకమలచరకలహంసశిశుకోమలస్మితం
మకుటతిలకకుణ్డలమణిసరకిఙ్కిణీకాఞ్చీనూపురాదిదివ్యాభరణా
భరణాయమానమభినవముదిరసదృశవపురఖిలత్యజనాణ కనకవసనసౌదామి
నీకం మూర్తమివ నయనమహోత్సవం సాకారమివసౌన్దర్యసారం పిణ్డీభూ
తమివ సత్త్వగుణమణ్డలం సశరీరమివ నిరస్తనిఖిలహేయగుణజాతం సకలోపని
షదమలాశయం భక్తిప్రపత్తిముఖసమస్తోపాయఫలం సిద్ధోపాయం శ్రీమన్నా
రాయణముద్ఘటయోగ కుఞ్చికోద్ఘాటితనిజ హృదయకమలపఞ్జరనివిష్టమార
చయన్ జనీమఖిలానతివాహయామాస-నదమయుగస్వాయి ద్వయి సమస్ఫు
రతలముశనాఽధిరూఢ ఇతిగృహీతతత్త్వనామ ఖిరధ్వనినైరుచ్చైరుద్బోధ్య
మానపుత్రకళత్ర మిత్రాదిసుప్తజనం పటుతరవటుకుల మధురగళనిర్గళన
నిగమనిధ్వానవితతపరిమళమనుసంహితరజనిభవప్పరిభవపరీభృదుపహాసభయ
పలాయమానపేచకబృన్దకృతాఽక్రన్దమతిచటుల చక్రవాకచక్రపరిహాసితచకో
రశకునవిస్పష్టదీనస్వరం చఞ్చ్వాచరణచరితకణ్డూతిపరిధుతపక్షపుట గృహ్యాక
శుకశారికాదిగృహీతమఙ్గలరఙ్గస్తోత్రాదినినదం కువలయపణ్డపరిహాసనపరకమల
సౌఖశాయనికమధుకరఝఙ్కారముఖరితకాసారం దయితసదననివర్తమాన
వరవారమానినీచరణసరసిజకలహంసకరవ కృతకర్ణసుధావర్షం విరచితగళ
శోధనవైణికగాథనమధురస్వరానురోధిపరభృతకూజితరఞ్జితమవధానగృ
హ్యమాణసమయ ఘణ్టాఘనారవమస్తలాభిముఖసజ్జనసమ్బాధీకృత .సరి
జ్జలాశయాదితీర్థం భసితపిణ్డసప్రభతారామణ్డలం కళఙ్కమాత్రదృష్టకైరవ
బాన్ధవమపచీయమాన తిమిరకీలిమాన మవదాతప్రదీపముకుళమఙ్కురిత స
న్ధ్యారుణిమవాసవహరిన్ముఖ పటమివ్యక్తానర్ఘవదన మంశుమదచిరాలఙ్కరి
ష్యమాణపూర్వోర్వీధర శిఖరమభితశ్శోభమానకుశేశయసురభిళతుషారపవ
నం ప్రాలేయసలిలశీకరాసార శకలీకరణకుశలావిర్భావం ప్రభాతసమయమ
వలోక్యతాత్కాలికేన విధినాపరమాత్మాన మారాధ్యతథావిధైరన్తేవాస

ద్భిస్సహవితన్యమాన వివిధసత్కథావిధూత పథిశ్రమో బ్రహ్మరాతికుమారో
విదేహరాజరాజసూయశాలాం మహనీయమహర్షిమణ్డలవితతతేజో విశా
లామాటీకత ॥ అథ బ్రహ్మరాతితనయస్య విజయం జనకేనకృత ప్రత్యుత్థానాది
క్రియస్తారేపరిబృఢ ఇవ తారాణాం రత్నసానురివ సానుమతాం గ్రహపతిరి
వ గ్రహాణాం మకరాకరరివ తీర్థానాం సురజ్యేష్ఠ ఇవ సురాణాం మధ్వరశా
లాజుషాం మహర్షీణాం సదసి విరాజ-తే దాసీనమనేక మునిజనగళతలనిర్గళన్నిర్గళ
దామ్నాయముఖరాయమాణమహాస్థానే, ధర్మధ్వజసంసర్గమన్వహముపకృతప్రా
త్యాసికమహాచమత్కృతము హాకనీసరుమహాజాత యథాజాతప్రవేశమాలక్షితసో
మపీథిసమాజమాశ్రితసర్వవేదసమూహముజ్జృమ్భిత మహానూచానకుల
ముల్లసిత యాయజూకప్రపఞ్చముదఞ్చిత బ్రహ్మవర్చసి బృన్దముపస్థిత శ్రోత్రి
యజనముపస్థితోపాధ్యాయినకాయమనూచానాచార్యసన్దోహముద్దిష్టాదే
ష్టృపరమ్పరము దీక్షితదీక్షితవ్రాతమధ్యాస్యమగ్నిచిదాదిస్తోమమస్తోకసద
స్యప్రకాశముద్భాసమానసఙ్ఘాస్తారమాసేదిత సమావృత్తసఙ్ఘాతమాసీన వివి
ధవసీపకలోకమనిమిషాలోకనీయప్రకోపదసముదయమాహూతమఖవన్ముఖలేఖ
లేఖావిజృమ్భితతేజోవిశేషమృత్విచయమాజకరాజివిరాజితమతిపవిత్రోచత్వా
రవేదివలయదీప్యమాన మహత్పృథుమహావేష్టితముద్భాత తద్రుచపాలభూషిత
యూపశోభితమామథ్యమానారణిదారుకమనుభూతసామిధేనిప్రాభవమా
ఘ్రాయమానపవిత్రసమిద్ధప్రణీతత్రేతావషట్కృతపృషదాజ్యాదివిస్ఫురత్సౌ
గభముపాకృతపశుహోమాన స_స్తర్పిత నారాయణహస్తిభాజమకృతమతిపావ
నమధ్వరవాటమత్యలఙ్కుర్వతో భగవతో యోగీశ్వరస్య చరణారవిన్దభ
_క్తిముద్వహన్విదేహపతిర్నస్మితాపవబృథాన్తకృత్యస్సమస్తానపితపోధనా
ప్రణమ్య నిజాశయమేవం ప్రజ్ఞాపయామాస - భోభో బ్రహ్మవిదగ్రేసరా భవత్పా
దారవిన్దమిళిన్దాయమాన హృదయస్య మమ సవినయవిజ్ఞాపనాం పరయా కృప
యా కర్ణశష్కులీ మన్ష్వనీమారచయితుం కనకాద్రైనుకక్షిణా దానకృతో
త్సాహాయ మహ్యం మహీ సురమణ్డలేఽపి ప్రథమం పూజ్యం ప్రాజ్యమహి
మానమమోఘేదయత్విత్ - అనన్తరం తనుశ్రీరప్రత్యుత్తరసమర్పణ పటిమవిరహి
ణ మునిలోకేషు మూకభావమాటీకమానేషు మహామహిమశేవధిస్సనన్దాన
స్వన స్సపది విదేహమహీవల్లభమవలోక్య భవదీయహాటకధేనుసహస్రపరి
గ్రహస్య మగ్రసమ్మాననీయమవేహి మామితిగభీరతరమవాదీత్ - తదను స
పది తద్వచనమాకర్ణ్య జనన్యా నభసి విజృమ్భమాణేన వచసా సహ సా
ధుసాధ్వితి విస్మాపితసభాసదోద్విపద స్వరభసమన్వవాదిషుః ॥

యోగీశ్వరేణ సువర్ణగోసహస్రస్య ప్రతిగ్రహః.

తదానీం నమికులావతంసోఽపి నాభశ్భారతీమవతంసయన్ మన్దేతరాఽనన్దతున్దిలస్సానన్దచరణారవిన్ద సన్నతదిక్పతిరబ్రహ్మమోహశాలవ్వచికురనికురుమ్బస్తమారాధ్య మధుపర్కేణ సన్నిహితపత్నీకరసరసిజమధుధారయా పావనసలిలధారయా బహిరావిర్భూతభక్తిధారయేవ సశరీరయా తత్క్షణహస్తగృహీతయా సహసభాసీనమునికులగోసహస్రమమర్షరాగరూపిదమాకలయన్నాకలితానురాగస్సువర్ణం గోసహస్రం తస్మై సమర్ప్య కృతకృత్యమూర్ధన్యతామన్వభూత్ ॥

యోగీశ్వరేణ మునీనాం వాదాదిషు పరాజయః.

పశ్చాదపశ్చిమమాత్మబహుమానమసహమానేషు స్వస్తిక్షభవద్జ్ఞానప్రతిష్ఠాం జానీమ ఇతి వాదాయ సన్నద్ధమానేషు వైశమ్పాయనప్రభృతిమునిజనేషు ప్రత్యక్షీకృతశిక్షాశిక్షణకౌశలేన ప్రకటితవ్యాకరణాన్తఃకరణేన ప్రఖ్యాపితచ్ఛన్దస్స్వచ్ఛన్దభావేన నిరూపితనిరుక్తియుక్తిజాతేన సమున్మేషితజ్యోతిషకల్లోలజలధిభావేన సముపవర్ణితకల్పానల్పకల్పనేన సమ్యగ్ఋగ్యజుస్సామాథర్వసర్వస్వేన సముద్భాసితవైషజతన్త్రిస్వారస్యేన సమ్ప్రతిష్ఠితచాపవిద్యాహృద్యాశయేన సమవగమితగానాధిగానస్వరూపేణ సన్దర్శితప్రమాణపురాణన్యాయవిస్తరధర్మమర్మపారాయణేన సఙ్ఖ్యాపితసాఙ్ఖ్యయోగహృదయేన సాక్షాత్కృతసకలసాహిత్యసాహిత్యేన చతుష్షష్టికలాన్తరఙ్గముష్టింధయేన చ పురుషేణ ప్రతిగ్రాహ్యమిమామాది మామపచితిమతాదృశో భవానర్థమర్హతీతి ముఖరాయమాణేషు స్మయమానవదనస్సనన్దాతనయస్సపది పాయంసమయకృతనటననటపతిమకుటతటసురసరిదుపమితేన వచసా ప్రతిసారికమపి భఙ్గమభఙ్గముదఞ్చయన్నాచార్యమణేరమ్బరమణేరాత్మజన్మా సనాథమహితమానం సుమహితనంకనకమైను కాపహారణోన్ముఖకిఙ్కరకులనియోగాయ ముహూర్తమాకలయామాస - అథ సావధానతద్ధ్యానసోపానాధిరోహవశీకృతత్వాత్తస్య కృతాన్తస్య గృహీతనియోగభణితయస్సాక్షాత్కృతయ ఇవ తమోగుణతతయస్సకాయా ఇవ దురితనికాయాస్స పరుషపురుషప్రతీకా ఇవ ప్రలయవలాహకాస్సాకారా ఇవ మహాన్ధకారాస్సకలభువనభయఙ్కరాఙ్గకిఙ్కరాశ్చణ్డతరచణ్డాలవిగ్రహాస్సాగ్రహాగ్రకోధదాతి కో గృహ్ణాత్యస్మత్పరిగ్రాహ్యం గోగణమితి పాటోపకటువ్యాహారాస్సరభసవదనపవనసమ్పూర్యమాణమహిషవిషాణనిస్స్వనవాచాలవియదన్తరాళాగ్రకరాళాతతకచకలాపకాళిమకల్పిత

పిశాచ విభ్రమా గళోపరిసమారోపితమృతచరణకభారాః కరతలలమ్బ
మానశిక్యపుటనిక్షిప్త పృథులకుక్కుటాణ్డపటలాః స్వపది కృత్తకాసరాదికృత్తి
రుధిరరూషితకరశాఖాభిన్నవర్ధమాన గృహీతపిశితఖణ్డాః సపీతదురాసవదర్శి
త దుర్వచవచోనిచయాః స్వమస్తకస్థిత నిష్ఠ్యూతతామ్బూలరసనిషేచిత
భూతలాః కియత్త్వమద్ధృతయోరోచనస్మదీయ మియదితిమిథః ప్రహర్షితత
త్ప్రియాణా విదేహనరపతిసవిధమాసాద్య సద్యస్తర్జితమునిజనాగ్ర కాఞ్చన
స్థైను కాపహారాయోపచక్రమిరే తదను కపటజనఙ్గమజనదర్శనజనితసన్త్రాసా
వైశమ్పాయనాదిమునయః స్వపదపీఠాత్ అగ్నిహోత్రవ్యాపారా విక్షిప్త
వివిధవాదకౌతూహలాః నిరస్తకమణ్డలువిష్టరా విశ్లథమానజటాబన్ధా విముక్త
వల్కలోత్తరాసఙ్గాః కూర్పరాపతితయజ్ఞసూత్రా హాహా కిమిహోఽగత
మత్యాహితమితి పలాయాఞ్చక్రిరే - తదానీముదారహృదయో విదేహనరప
తిరాహూయ తానుద్దణ్డసఙ్క్షుభమానుపథి చణ్డాలానేవమవాదీత్ - రే రే నీచా
వినేతారమవినీతానామవితారమనుత్పథవర్తినామగ్రత స్సన్నిహితమాలో
కమానైరపి మానమనాలోకమానై రివ భవద్భిరలఙ్ఘనీయ మచ్ఛాసనపథలఙ్ఘ
న జఙ్ఘాలతానుభూయతే తదసామ్ప్రతమపసరత దూరత ఇతి - అథాఽన్త్యధారి
తసక్రోధమిథిలాధిపవచనేషు మస్తకధృతముకుళితహస్తేషు మాయాజనఙ్గ
మేషు దేవేన స్ఫీవగవాదానాధికారిస్యాఽస్మాస్వేవ ప్రతిపాదనేన తదాచర
న్త్వయం దేవశాసనమీషదపి నలఙ్ఘనీయమిచ్ఛామో దేవస్తు ప్రమాణమితి తూష్ణీ
కేషు స్మయమానమనా నిమికులచూడామణిః ప్రాణానుత్పాద్యమావారజిత
మాహేయీ సహస్రమాత్మసాత్కురు తేత్యసకృదభిహితేషు మానముద్ర
యా వ్యాఖ్యాతాశక్తికేషు వైశమ్పాయనాదిముని లోకేషు తద్గోష్ఠీగరిష్ఠాల
ఙ్కారం బ్రహ్మరాతికుమార మఙ్ఘ్రితలయోరవనతేన శిరసాఽఘ్రాయ తపో
ధనవ్యాఘ్రమాత్మాభిప్రాయం ప్రథయాఞ్చభూవ - అథ తదీయవాఞ్ఛిత
పారిజాతే బ్రహ్మరాతిజాతే నిజకమణ్డలుకలశాదకేన మన్త్రవిశేష సంస్కృ
తేన సౌవర్ణసౌరభేయీగణమభిప్రోక్షతి సతి భగవతి॥

యోగీశ్వరేణసువర్ణగోసహస్రస్యప్రాణోత్పాదనమ్॥

తదానీముత్తాలితాసవః సరభసోన్మీలితచక్షుషః సమారబ్ధామ్భా
రవాః శ్చాల్యమానకర్ణపుటధూయమానమక్షికాః స్సముత్క్షిప్తఖుర శిఖరఖ
ణ్డాయమానశ్రవణజాలాః మహీతలేచుమ్బిసాస్నాయవనికాః నూతనజనదర్శ
నజనితశృఙ్గవీజనాః స్సమన్తత ఉత్పుచ్ఛయమానభావేనసముత్ప్లవమానాః
స్వపదిసమోదతర్ణకపీయమానఘటసమానాఽపీనాస్సకరాస్సప్రత్రాఅవశా

అరేహాతగపరేష్టు కాశ్మబలీప్రభృతయః పరశ్శతా నైచిక్యస్సకలజనాశ్చర్యచర్యస్య భగవతో యాజ్ఞవల్క్యస్య సవిధం ప్రసాధయామాసుః - అనన్తరం విదేహమహీపతి మాపృచ్ఛ్య నేనాఽనుగృహ్య మునికుల ముద్వృత్తోద్దామపరాభవజలధితలస్పృశమ్మారచయ్య నిజయశః పతాకయాఽఖిలామపి దిశమలఙ్కృత్య నిజాఽఽచార్య ఇవ స్వయమపి గోసహస్ర కృతప్రకాశస్స్వకీయ చ్ఛాత్రగణవిరచితవిచిత్రోచరిత్రస్తోత్రస్సునన్దాపుత్రస్స్వపురమాససాద॥

ఇతి యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషాయాం ద్వితీయోంశః॥

శ్లో॥ విచిత్రోదారచారిత్రవిస్మాయితజగత్త్రయమ్। వన్దే మహిమసన్దాయాం స్వానన్దం నన్దనం మునిమ్॥

యోగీన్ద్రపరాజితైస్సనిభిశ్శ్రుతుస్సమీపే నిజపరిభవనివేదనమ్॥

అథసునన్దా నన్దనమహిమానమివ తత్ప్రతిమాస్య పరిభవమసహమానా ఇవ వయమపి శిరసి జటాజూటం వహామః కటితటే చ వల్కలం వస్మహే కమణ్డలుం బుసించ సన్నిధాపయామహే పిప్పలం యజ్ఞసూత్రమురసి ధారయామహే - కామపృత్తమాలాం కరతలే నిరన్తరం పరివర్తయామహే కృష్ణాజినాచ్ఛాదితతనుం తనూకుర్మహే పుణ్డరీకచ్ఛాయానుకారిణః పృషదంశుకానివ యాజ్ఞవల్క్య వేషావలమ్బినోఽస్మాకమధ్ధిగితి మిథోభిదధానా ఇవ సన్తోఽధ కబలితవిధుమణ్డలోప మితవదనా వైశమ్పాయనప్రభృతయో మునయ స్సముచ్ఛ్రాయ భూయసా వేగేన సరసిజభవనభువనమభిగత్య మురవైరిగాహ నిగమశిఖరాశయవ్యాఖ్యాన కుశలైస్సనకసనన్దనాది యోగిసంస్తోభైః రిన్నజాధికారప్రకారజిజ్ఞాసయా సమాగతైస్సమస్తైరపి మఘవ దనలప్రముఖ దిగీశ్వరైరనన్తానన్తశయగుణగణవర్ణనలబ్ధవర్ణైః నారదాదిభిర్వైణికైః వీణాధరైః స్తుత్యమానోచితనీతిశతప్రణయనక్షోదిష్ఠైర్విచారాయత్తైః గురుప్రధానైః రాచార్యైః స్వస్వాభిలషిత నివేదనాయ లబ్ధప్రతిష్ఠైః రనుమాద్యద్భిః రప్సరోగతాళలలితసరణికోవిదైః ర్ఘురతాదిమునిభిరప్యుతసటన చటులసురవారవర్ణినీభిరాచరితసుకృత విశేషఫలతయా కర్మదేవత్వామనుభవద్భిర్గృహద్భిశ్చ సమన్తతశ్శోభమానాయాం సభాయాం కిమపి రత్నసింహాసనమలంకుర్వాణం నిజచరణ నఖముఖకషణ నిరస్యమానకణ్డూకేన సముపనతకణ్ఠేన వాహనరాజహంసేన సముపాస్యమానం సన్నిహితసరస్వతీవదన చన్ద్రచన్ద్రికానుషక్తే

విసృగతవికాసం నిజముఖ కమలం కిమిదమద్భుతమితి నిరీక్షితుమివ సముపన
తేన విమలాతపత్రవ్యాజేన రజనిరాజమణ్డలేన విరాజమానం వాగ్దేవతాగతి
సౌష్ఠవగ్రహణోత్సుకతయా నిజానుగ్రహం సమ్పాదయిషుభ్యాముభయ
తో ధూయమాన వాలవ్యజనభావాముపస్థితాభ్యాం శుభాభ్యాం హంసపుఙ్గ
వాభ్యాముపచర్యమాణం నిజభ్రూవిక్షేపమాత్ర బోధితసురాసురాఽధికారం
సిద్ధవిద్యాధరకిన్నర గన్ధర్వయక్షరక్షోగ్రప్రముఖ ఘోఘుష్యమాణ బిరుదప్రప
ఞ్చం విరిఞ్చ్యమవలోక్య సముదఞ్చితభక్తిముకుళితకరావతంసిత శిరసః పవి
త్రైస్స్తోత్రైస్సుప్రసన్నమానసమారచయ్య వ్యజిజ్ఞపత్ - స్వామిన్ యాజ్ఞవ
ల్క్య నామాసౌ నిస్సీమ నిస్సీమా రమారమణావతార ఇవ క్షమాతలేము
నికులలలామాయమానో జయతి తేనచోపరి భవదనుభూతచరమిథిలా
ధిపసభమాసాదితా వయమ్-తత స్తదీయస్య ప్రతికలమేధమానస్య ప్రాభవవి
ద్యామహీధరస్యాలోపాముద్రాసహచరం కమప్యుపాయమనపాయమాకల
య్యామరుపశమమగ్రథితమస్తోమమపి శక్తిలితాబ్దశోభావదాలోకే నపాలయే
తి-తదనుకమలాసనస్సకలానపి తపోధనజనానష్టభిర నిష్టనివారకైరతిప్రసన్నై
రక్షిభిరవలోకమాన ఈషదున్మిషితహసితహంసశాబకశోభమానముఖకమల
చతుష్టయస్సావధానేషు సవినేషు సభాజనేషు సపదినిరస్తవిచారేషు సమ
స్తశ్రుతివిస్తరేషు లబ్ధావసానేషు ప్రమాణోపన్యాసేషు నిరాకృతేషు పురాణ
పాఠేషు సమాపితేషు న్యాయమార్గశీలనేషు సఙ్గృహీతేషు స్మృతివిమర్శేషు
ప్రత్యాఖ్యాతేషు శిక్షావ్యాఖ్యానేషు విధూతేషు వ్యాకరణాలోడనేషు మన్దీ
కృతేషు ఛన్దఃప్రచారేషు ముక్తేషు నిరుక్తశోధనేషు జాతసంక్షేపేషు జ్యోతి
షసఞ్చారేషు సఙ్కోచితేషు కల్పప్రయోగానుయోగేషు శాన్తేషు శఙ్ఖమృదఙ్గ
మురజపణవానకగోముఖనిస్సాణఝర్ఝరప్రముఖకోలాహలేషు మౌనముద్రా
మవగాహమానేషు నటనచటులరమ్భోర్వశీప్రభృతిచరణనూపురేషు విఘటి
తేషు వాలవ్యజనవ్యాపారేషు విగళితేషు వాహనరాజహంసచఞ్చూచరణ
గరుదగ్రచాలనేషు చ వాస్తికపల్లవాహత స్తనితగభీరాముజ్జ్వలపదవాక్యార్థమ
నోహరాం గిరముద్ఘాటయామాస-భోభోమునయస్సర్వేఽపియూయమవహి
తా మదీయం వచనమాకలయత-సమ్రాట్ యాజ్ఞవల్క్యో నామబ్రహ్మరాతికుమార
స్సనన్దనాద్వైతరసుకృతసురతరుప్రసవాయమానస్సన్ జననీతర పరిగృహీత
మహిత హృషీకేశకృపాసమ్పన్నస్సన్ వివస్వదనవసాద ప్రసాదసమాసాదితశు
క్లయజుస్సమ్ప్రదాయస్సకలకలావిలాసినీవిలాసవిశాలారామశ్శ్రీమానస్మ
దాదిభిరపి సమ్మాననీయమహిమా మహీతలాలఙ్కారస్సమేధతే - తస్యభవ
తాం చ పక్షీన్ద్రమక్షికయోః మదదన్తిమశకయో రహిరాజరాజిలకయో గ్గగ

చ్చతుర్జ్యోతిరిఙ్గణయోగపుణ్డరీకపృషదంశుకనాఖోరివాఽన్తరమశేషైరప్యధ్యక్షీక్రియతే-తం మహానుభావమస్మదీయవదనవిస్మేరసరసిజవిపినవిరన్తరవిహరణవిశారదరాజహంసీ శారదాపి విజేతు మనలమితి ప్రత్యేమి-తథాఽపికంచిదుపాయంచిన్తయామః ఇతి భగవతి చేతస్యేవ చిన్తయన్తి.

గార్గీ ప్రత్యువాచ.

అథ వసుధావలయగామినీవ సౌదామినీ స్థాపితేవ రూపసమ్పత్తి స్స్వాకారేవ సౌన్దర్య పరమ్పరా లలితమూర్తిరివ లావణ్యపరిపాటీ సంక్రాన్తకలేవ కలానిధేః కళా సావయవేవ నయనమహోత్సవలక్ష్మీః జాతగాత్రేవ జామ్బూనదలతా సచేతనేవ కాఞ్చనపాఞ్చాలికా సమానమప్యుపగతమపి విరామమాదధానా శర్వాణీమపి గర్వాదపేతామాతన్వతీ సరస్వతీమపి లజ్జావతీమాసాదయన్తీ రతిమపి లబ్ధాహఙ్కృతి విరతిమాకలయన్తీ రమ్భామప్యారమ్భముత్పాదయన్తీ ధిక్కుర్వతీ చోర్వశీం ధ్రువం స్వతీ చ తిలోత్తమామనవహేలయన్తీ చ హేలాం నవహసన్తీ చ పుఞ్జికస్థలామపహసన్తీ చేతరాప్సరసస్సరసిజమిత్రాదాత్మనస్త్రిసమపహార ఇతి మానసస్థం సరసిజమాత్రితేనేవ తమస్స్తోమేన వక్త్రాహేమన్తస మయాదివస్వష్యనవరత వికాసతయా మనోహరమిప ముపనతేనేవ మధువ్రతవ్రాతేన జగదానన్దిన శ్చన్ద్రస్య వినాశహేతుతయాపితతమాత్మ కళఙ్కముపనేతుమవికల మనసమిదబన్ధమాగతేనేవ కుహూరజనీసమయేన నిఖిలభువనసంవననాయపఞ్చశరవిహారేణ పుఞ్జీకృతేనేవ సిద్ధాఞ్జనేన చికురనికురుమ్బేణ శోభమానా సంప్రాప్త తాదృశాయామాత్మనస్వర్ధానుభీతిర్న వేదితిస్వీకృతాద్ధభావేనేవ సుధాకిరణేనలలాటపట్టేనలక్షితోల్లాసా లీలావిభూతినిత్యవిభూతియుగళవిజిగీషుణావీరకస్వర్పేణ పరిగృహీతేనేవ శరాసనద్వయేన ఋజ్వీకృతాయుగేనవిరాజమానానయనకజ్జనయోర్మిథోవల్లోకేవిమర్దోభవేదితివేధసామధ్యేస్థాపితేనే వచ్ఛాదితనకుద్యేననాసావంశేననిరాకృతతిలప్రసూనావదనస్థచిరుచిరత్రోతసిపిష్ఠారమాణాభ్యామివమీనాభ్యాం ముఖవిధుమణ్డలముపగతాభ్యామివ పికచకుపలధయాభ్యాం లబ్ధశ్రుత్యన్తాభ్యామప్యన్తికతరళభావాభ్యాం నయనాభ్యాముద్భాజమానా లోచన దూరాక్రమణదూరీకరణాయనిర్గతా వధిప్రవేశాభ్యామివకర్ణశష్కులీభ్యాముద్భాసమానావదన సుధాకరమధ్యవర్తినేవ సుధారసేన రదన రుచిపయగ్రపయోమృత్యుశ్యామావేనేవ విద్రుమశకలేన లపనకమలచరలలితహసితహాలీసముపభోగ్యేనేవ రక్తోత్పలదళేనముఖ కుసుమశరసౌధతల బద్ధేనేవమాన్య

ఘుణ్ణుల కేతనపటేన రదనపటేన నిగృహీతబిమ్బాడమ్బరా శమ్బరారాతిశుకఘా
రణీయేనేవ పచేళిమదాడిమబీజపుఞ్జేన గళవంశతల సముదిత్వరేణేవ ముక్తాఫ
లజాలేన హృదయసింహాసన సమారూఢమకరధ్వజదేవతార్హణేవ కున్దసన్దో
హేన గన్తుముకుళదామ్నా దత్తాసేచనకభావా రతిరతీశ్వరరమణీయ దర్ప
ణాభ్యామివ గణ్డమణ్డలాభ్యాముద్దీప్యమానా విస్ఫురదధరికాన్తిచ్ఛురితతయా
నిస్పృహాసార్వభౌమం బ్రహ్మరాతికుమారమవశ్యంవశీకుర్వితి సానునయమా
రచితప్రార్థనస్యేవ మదనస్య ముహుర్ముహుర్నిగకర స్పర్శనకృతారుణిమ్నా పచుబు
కతలేనవిఘటితమునిజనధైర్యావా మనసిజవిజయశఙ్ఖేనేవ గ్రీవాతలేనసముదగ్రప్ర
భావా నిజవదనసాదృశ్యం వన్దిశ్రిత్రికయావిష్కృతీతిమన్దేతరమత్సరాత్ప్రసభ
హృతేనేవ తదీయప్రకాశేన ముకురకేతనదేవతారాధనాయోపచితేనేవ వికచ
మల్లికానిచయేన పక్ష్మపల్లవాన్యద్దేశప్రవృత్తేనేవ పటుతరహసితేన నఖమయూ
ఖవలయేన నీరాజితకరారవిన్దా చూచుక మేచకిమగృహీత విమరూషిత ముఖ
విషమ విశిఖవిశిఖకమలముకుళవిలసితాభ్యాం విపులవక్షఃప్రభాసరిద్ఘుర విహా
రపరాభ్యామివ చక్రవాకాభ్యాం రతిరతిపతివిలాసోచితాభ్యామివపృథులకన్దు
కాభ్యాం తదీయశయ్యాపరిణాహితాభ్యామివ వర్తులోపబర్హణాభ్యాం మదన
మహావీరసభాగారహృదయద్వార పూర్ణకలశాభ్యామివ పయోధరాభ్యా
మున్మూలితవిరక్తకులాఽహఙ్కారా కుచకులాచలసకాశమభిగచ్ఛన్త్యేవనా
భీవల్మీకకృష్ణసర్పస్త్రియా విరహిజనకణ్ఠవిచ్ఛేదచతురయా విషమాస్త్రశ్రీకా
లాయసచన్ద్రహాస మత్యేవ సమ్భావ్యమానయా మధ్యవేదికామధ్యమధిష్ఠా
య మన్మథేనసమిధ్యమానస్య జగద్వశీకారహోమధూమకేతో రుజ్జ్వల
యేవధూమలేఖయా ఘనతరస్తనగుచ్ఛయుగళగమనసరతయేవ మధు
వ్రతపీథికయా వళిత్రయాకారవలగ్నకనకాభరణముఖఖచితహరినీలశిలాశ
కలశ్రేణ్యేవ రోమావళీలతయా వితన్యమానవిలోకకమనోమాలిన్యా విలా
సదీర్ఘికయేవ విషమశరమహారాజస్య పశ్యజ్జనస్యాకర్షణపటుతరమోహన
చూర్ణసముద్గకేనేవ జగన్మోహకకస్త్యహాళకస్యగభీరావర్తేనేవ లా
లావణ్యప్రవాహస్య చక్రాయుధేనేవ జగచ్చక్రకర్తినరసికస...
నాభీపుటేన నిరాకృతమోఙ్గిపుఙ్గవమాహాత్మ్య సోఽపవ...
నమాళజన్యకాన్తిశీకతయా శిరసి తిష్ఠతీ దమితిరో
భీరపూర్పేనిపాతితయా వా ద్భృష్టిపక్షి ఘటి
పరమాణుపరమసామ్యా మనసిజగజవిహా
స్త నజనితానన్దా మన్మథరథచరణోపమితేన నితం
ఫల్యా కుసుమకోమలక్రీడతటరూఢ గభీరరసః

ఖర స్తబహా స్తిహస్తాహస్తాకేన యువజనమానస మదసిన్ధురయన్త్రీణాఽలానే
నోరుయుగలేన నిమలితవైరాగ్యప్రపఞ్చా పదనతూణీరమతి జనకమహనీయ
జఙ్ఘారూపాభ్యాం ముత్తుఙ్గశృఙ్గారరసకళాచికాభ్యాం కబలితశమవ్యాపా
రా నఖరనిర్మలమరీచి నిచయవ్యామ్లకుసుమపుఞ్జ సమాస్తృతాయాం క్షితౌ
నిక్షేపాదివధృతశోణభావాభ్యాంచరణకిసలయాభ్యామాచాన్తసత్త్వావిర్భా
వా భగవతస్సరస్వతీవల్లభస్య మానసీ గార్గీ నామ కాపి కన్యా కామిని రమణీ
య సౌరూప్యవిశేషేణ దుగ్ధసాగరమథన సమయసముదిత్వర మోహినీరూపా
వలేపముపాకుర్వతీ తత్రత్యసుత్రామ ప్రభృతి నేత్రాఽనిమిషతామర్థవతీమాపా
దయన్తీ త్రైలోక్యసీమన్తినీ నామపి దృష్టిచిత్తాపహారమాతన్వతీ మూర్తిమ
తీవ ప్రథమరసస్ఫూర్తి రాకారవతీవ వైషయిక సుఖసంహతిః కనకకైతకదల
ద్రోణీసచ్ఛాయదోర్మూలప్రకాశనవివశీకృతనిఖిలహృదయా సాకూతమధుర
స్మితాఽవలోకితసుధారసాఽభిషిక్తమారమహావీరా నిజనగ్నభావాఽవలోక
నేన ముకుళితసజ్జనవిలోచనా సభామధ్యమవాతరత్ । అథ తయారభసనిబద్ధ
కరముకుళయా మామానుశాధీతి ముహుర్ముహురనుబద్ధప్రార్థనయా యస్త్వత
వచేత్సఙ్గపశ్యతో హరస్స ఏవ తవ దిగమ్బరతామవలోకిష్యతే-యాజ్ఞవల్క్య ఇతి
మహీమణ్డల మణ్డనం యోగిప్రకాణ్డముపస్థాయ నిజచతురిమ్నాతమభిభావ్యత
త్పరిభూతమిమం మునిసన్దోహమానన్దయేత్యరవిన్దాసనశాసనావతంసితశి
రస్కయా సవిస్మయాఽనుసరదనేకావనీసురలోకయా లోకేశమానసకన్యక
యా తల్లోకతో నిర్గత్య నిజగత్యవలోకనలజ్జాపలాయమానరాజహంసాయా
మాత్మవయోధరనిహిత సజాతీయతా విభ్రమసమభిధావమాన రథాఙ్గా
హ్వయమిథునాయాం నిజనయనవిలసనవిలోకన సలజ్జమజ్జనమీనవ్యూహా
యాం నిజముఖచన్ద్రచన్ద్రికానిద్రాపితాఽరవిన్దబృన్దాయా ముర్వీతలముక్తా
హారాయమాణాయాం గౌతమీసరితి సహమునిలోకైరాచరితాఽప్లవయాసు
స్నా వన్దనసన్దర్శనాయప్రయయే.

నగనుపితామహానుగ్రహేణ నిజహృదయే హారవర్జముక్తైరంశుకా
కమానాక్షిలోకకలోచనాని సుధాసారైస్సిఞ్చతీవమఞ్జ
బ్బాదన్వతి జనచేతాంసి వికిరతీవ విమలవి
కుచ పికచకువలయదళాని వితన్వతీవ సా
ర్వజృమ్భయన్తీవ చరణనఖమయూఖైరథి
న్తీచ ముఖరనూపుర నిస్స్వనేన ముగ్ధహంసమి
కలాపశిఞ్జయాఽవలగ్నరూపస్యామ్బరస్యాశబ్దవి

శేషగుణవత్తాం భువన మోహనపటిమానమాత్మనో౽వలోక్యస్వయమేవహా
తోరురోజయోరుదారహాసితేనేవమౌక్తికహారేణహృదయతలా౽రూఢరతి
పతిడోలావిలాస ముల్లాసయన్తీ రదనముకుళరామణీయక మవలోకయితుమే
పనతేనేవమౌక్తికేన నాసాభూషణేనసీరాజితముఖరాజీవా నిజా౽న్తేవాసినో
భగవతో యోగీశ్వరస్యపత్నీభావమనుభవిష్యన్తీ మాత్మానమనుగుణ స్త్రై
ణధర్మానుపదేష్టు ముపశ్రవణియుగళ ముపాన్తరూపద్వయేన మణిమయతా
టఙ్కభావభాజా నభోమణినా నిర్మథ్యమానకపోలతలా భ్రూయుగళా కా
రదళా౽భిశోభమాన స్వాస్యావంశోద్భూతకరీరేణేవమృగమదలలామరేఖయా
విరచితలలాటాలఙ్కారా కర్ణావతంసకుసుమమకరన్దబిన్దుసన్దోహ నిష్యన్దక
పటేన స్వోచ్చాటనాయ ప్రేయతమానమివ నయనమవలోకమానేన౽రుడతేవ
శ్రవణయుగళేన విజృమ్భమాణ ప్రభావా లోకబాన్ధవతయా విశ్రుతస్యస్వస్య
సాధుతమస్తోమమత్సరోనయుజ్యత ఇత్యాశయేన శిరోరుహసన్తమస్తోమము
పనతేనేవ వివస్వతా పద్మరాగమణిచూడామణినా ప్రకటితనిఖిలసీమన్తి నీ
ప్రాశస్త్యా గార్గీ నామరామాశిరోమణి శ్రీమద్యాజ్ఞవల్క్య పురమాసాద్య
మన్దారచన్దనమాకన్ద ప్రముఖతరుషణ్డమణ్డితమాక్రీడమవలోకితేన సార్ధయన్తీ
గోదావరీసమీరకిశోర విసరమామోదయన్తీ నికుఞ్జమఞ్జుల వఞ్జులలతాకు
సుమైరాత్మనస్స్వ కేశహస్తమాభూషయన్తీ తత్రతత్రనియమ పరానవనీసు
రానవలోక్య సబహుమాన మఞ్జలిబన్ధమారచయన్తీ పరితోభాస మాన
హోమధూమ సౌరభమాజిఘ్రతీ మధురతరనిగమఘోషశ్రవణేన శ్రవణ
యుగళమర్ఘవదాపాదయన్తీ సౌధతలవిహారతత్పరవారాఙ్గనా సఙ్గీతభఙ్గీశ్లా
ఘామఙ్గీకుర్వతీ భగవతోబ్రహ్మరాతికుమారస్యభవనమవజగాహే- సాతత్ర
కత్రపావనతర మాసనమాసికయాపావయన్తం ప్రతిదిన సమేధమాన యో[illegible]
తరుశిఖాభిరివజటాభిరవతంసితం శ్రీమన్నారాయణచరణా౽శ్రయిణాంతమన్వ
ర్థభావమాలోచ్య విమలవిలసదూర్ధ్వపుణ్డ్రవ్యాజేన భగవత్పాదారవిన్ద
మాశ్రితేనేవవదనకుముదబన్ధునా విరాజమానం భవ్యతరభగవన్మన్త్రానుస
న్ధానచటులాధర పల్లవేన పవనపరిచలకిసలయ మ్పారిజాతతరుమను
కుర్వాణముజ్జ్వల విచిత్రమణిమయకుణ్డల విసృమరమరీచినిచయ మఞ్జులరఙ్గ
వల్లీమతల్లికాలఙ్కృతేనేవ పరమపురుషనివాసభవనేన హృదయప్రదేశేన శో
మానం హృదయాహ్లాదనరక్షితదామోదరమహాస్తమ్భేరమబన్ధనదామ్నేవ య
జ్ఞసూత్రేణకృతాలఙ్కారం హృదయమపూర్ణ్యబహిరపిక్రియతప్రసాదే[illegible]
కారేణనత్త్వగుణగణేనేవ విమలవాససా ఘటితకటిప్రదేశం [illegible]

త్వాత్పరమపి సత్త్వమసమపనేతుమాశ్రితనఖప్రకాశస్వరూపేణేవచన్ద్రావలోకే నసమాశ్రితచరణారవిన్దం ప్రవక్తారమఖిలశాస్త్రార్థానాం ప్రయోక్తారమశేష కల్పవిధీనాం వక్తారముత్తమాయాస్స్మృతేర్ధర్మ్యయితారం యోగపద్ధతేర్భగవ న్తంయాజ్ఞవల్క్యమవలోక్యప్రణమ్యచసస్మితమేవం విజ్ఞాపయామాస భోభో మహర్షికులలలామాయమానః బ్రహ్మరాతికుమార ! సునన్దాసుకృతసురతరుఫలా వతార ? తవసకలకలావిలాసినీవిలాసభవనతాం బహుభ్యస్తపస్విజనేభ్యస్స మవగతవతీంభవతాస్పష్టా నిరవసాదం వాదమాతచయ్య పాణిజ్ఞలభ జినిపాణ్డి త్యం పాశ్యచ్చరణవాణీనైపుణీం కాణాదకణాదకౌశలం కాపిలతన్త్రస్వతన్త్రి తాం జైమినిమునివచనకూలఙ్కషతాం శిక్షానిష్ణాతపటుతాం ఛన్దస్స్వచ్ఛన్దతాం నిరుక్తిమునిరఞ్జకయుక్తికతాం జ్యోతిషతన్త్రేషుజాయమానజ్ఞానవిశేషతాం కల్పేష్వనల్పధీకతా మనర్గళమేష్వభఙ్గురప్రాభవతా మితరాస్వపి విద్యాస్వనవద్యహృద్యవివేకతాంచ ప్రకాశ్య విమలయశో మౌక్తికసరవిభూషితామశేషామపి దిగ్యోషామారచయితుమ్మామాగతా మవేహీతి - ఏవంవదన్తీమిమాంసుదతీమవలోకమానస్స యాజ్ఞవల్క్యముని బృన్దారకఈషదఙ్కురితహాసితముగ్ధముఖారవిన్దః కాఞ్చిభారతీమిదీరయామాస అయిసున్దరి!లజ్జైవ భవత్యాస్స్వమపి నస్సకాశాన్మ రమసర-కులపాలికాస్తు నైవమ్భవితుమర్హస్తి - వారాఙ్గనాఽపివస్త్రేవస్త్రీ నమస్తాన్యఙ్గాని-నగ్నాయాస్తవసన్దర్శనేన పురుషస్యభగ్నబహువిధభోగవస్తాం మర్యాదమ ప్యుత్తివిహారభవనతాంచస్మరన్తిమునయః-తతస్త్వాంద్రష్టుంప్రష్టుంచ కుశలం నాఽహమభిలషామి-కథంత్వయాసహాఽఖిలశాస్త్రవాదంచికీర్షామి-స్త్రీణాం హీనహాటకాదిమయానిభూషణానిభూషణాని-అపిత్వపత్రపైవశాఽపివిచిత్రాలఙ్క్రియా-నిరపత్రపాంభవతీంనిన్దన్తిసాధవోనజానాసి ఏవంలజ్జాపేతయాత్వయా కృతసన్నిధానమ్మమారవిన్దలోచనారవిన్దబాన్ధవావుభావపి నబహూకుర్యాతామ్- యస్తుసుఖమైహికంపారలౌకికంచ ధూరీకస్త్వమఖిలమతిసకేవలం భవతీందిదృక్షతే-ఏవమ్భగవతోబ్రహ్మరాతికుమారస్య భారతీంశ్రుత్వా భారతీవల్లభమానసకన్యకాలజ్జాసాధ్వసాభ్యాముపాఞ్చహామికియసమాక్రాన్తస్వాన్తా కరకిసలయేనైకకేనకుచకుమ్భయుగలమితరేణవరమహార్హరాజధానీంచపి దధానా ప్రామకీనమపరాధంక్షమస్వ క్షమానిధే! యోగీశ్వర! నమస్తేనమస్త ఇత్యభిదధానా కిఞ్చిద్వచోవిజ్ఞాపయామాస-స్వామిన్ ! భగవతో భారతీవల్లభస్యప్రసాదేననిజచేతో హరవర్గమఖిలాన్నామ్న్యఙ్గలావణ్యభూషణభూషితా యాంశివసేయనేపథ్యమవతీర్ణాయా మమద్యగమ్బరతాం సాక్షాద్భవతోభగవాన్నేవమచ్ఛేతోహర్షోవరోభవతి-భవతాసహసమ్ప్రతిగళకుహరశోషణనిపు

ణం శుష్కతరం శాస్త్రవాదం నాఽనుతిష్ఠామి - కిన్తు హృదయకాన్తస్య భవతో
నిరవసాదప్రసాదప్రాభవేన మనితరమానన్దమనుభవితుమిచ్ఛామి - ఇతి తదీయా
ముక్తిమాకలయన్నయం సౌనన్దయో మన్దస్మితపురస్సరాం గిరమిమాం రామహో
ష్ప్రత్యుచ్చారయామాస - అయి? మదయ్యాసహాని గమాన్తవాదదికీర్షయా స
మాగతా యా త్వం కుతస్తనీమతిరేవంవిధా జాతా - జలజాక్షి? జగతివిదితమిద
మస్మదీయం పఞ్చశరవశంవదపక్షిస్త్రియోత్సేకసముత్సారణపటుతరయోగకు
లస్తూయమానం. గౌరవమ్ - సింహసంహననం పురుషసింహమవధూయ మామ
తథావిధమనఙ్గసఙ్గరకథానైదేశికం కథమభిలషసి - తరుతలపతితైరసారైః కే
వలశుష్కపలాశైరఙ్గీకృతదేహధారణం కదాచిదాపగాసలిలేనైవకల్పితప్రా
ణవృత్తిం కౌపీనగ్రహణమాత్రేణ గృహీతసుకుమారదుకూలధారణాభిమానం
పఞ్చాననపుణ్డరీకపోత్రిప్రముఖభయానకమృగకులదుస్తరే కాన్తారే సరసజననిబి
డసౌధతలాసికాసుఖమనుభవన్తమనవరతయోగానుభవేన వాఙ్మనసవైదేశి
కసుఖమయేన పరవశీకృతహృదయం నిరపాయేన విరాగేణ ధనవతాముపరిపరిగ
తావస్థానం మదనపిశాచకదనవిదూరీకరణాలఙ్కర్మీణనారాయణనామపా
రాయణపరాయణప్రవణం మామపి విలోక్య లోకాసేచనకరూపం నృపాదికమ
పహాయ ముగ్ధాఽసీతి తవ ముగ్ధతామనుశోచామి, యస్తు శశస్వరూపం పరిశీలయ
తి, వృషలక్షణం నిరూపయతి, విజానాతి చాఽశ్వప్రకారమ్, మృగరీతిమవధత్తే,
బడబాధోరణీమనుసన్ధత్తే, హస్తినీచిహ్నమాలోడయతి, లతావేష్టితకవృక్షా
రూఢకతిలతణ్డులసీరక్షీరప్రభృతిపరిరమ్భస్వరూపాణి నిరూపయతి, స్తిమితస్ఫు
రితఘటితసమతిర్యగాది చుమ్బనభేదాననుభవతి, ఆచ్ఛురితకార్ధచన్ద్రమణ్డల
వ్యాఘ్రపదమయూరపదశశప్లుతాదినఖక్షతలక్షణాని వ్యాచష్టే, గణ్డకోచ్ఛూ
నప్రవాలమణిబిన్దుమణిమాలాదిదన్తక్షతపరీక్షాయాం విచక్షణో భవతి, కరశా
ఖాలోడనేన పూర్ణనన్దాద్రిది నాడీత్రయం సరసతామాపయిత్వా వామలోచ
నాముత్తానకతిర్యగాసితస్థితానతనాగరికోత్ఫుల్లాదియన్త్రభేదైరుదన్వతి మ
హానన్దమయే నిమజ్జయన్నిమజ్జతి సపఞ్చసహస్రోవరూ[illegible]మోక్షమధితిష్ఠతి,
తతస్త్వాదృశం పుమాంసం స[illegible]మాసాద్య హృద్యం తవ రూపం సఫలయేత్యుక్త్వా విర
రామ - అథ భగవాన్ సనన్దానన్దనస్తస్యా గరీయస్యాః ప్రార్థనయా కృతతత్ప
రిణయమఙ్గళకపూర్వం మహిష్యామస్యాం దశపుత్రాన్మనోజవ సా[illegible]స్యాం చతుర్వి
శతిముత్పాద్య తేషామప్యుపస్థితజాతకరణాదిక్రియోగపుత్రపౌత్రాదిసమ్పదనుభవ
సమ్పాదితమహానన్దస్సహచరబ్రహ్మానన్దానుభవః కతిపయంకాలమతివాహ
యామాస॥

యోగీశ్వరేణసహముద్దాలకవాదః.

౧ అథకదాచిద్దామపాణ్డాకవగీర్ధామకాశ్ఞాదకాపిలాఽదితస్త్రిస్వతస్త్రి
తాహఙ్కారగ్రన్థిలహృదయఉద్దాలకో నామ కోఽపి విపశ్చిత్ నిగడుకశసార్వ
జ్ఞేన ప్రకాశమానం బ్రహ్మరాతికుమారముపపద్య భో యాజ్ఞవల్క్యమునీన్ద్ర శ్రీ
జననీజఠరాఽవస్థానసమయ ఏవ జగదీశ్వరస్య నారాయణస్య మహతాఽనుగ్ర
హేణ బ్రహ్మస్వరూపమజ్ఞాసిషమ్- వృద్ధవ్యాసమునా దేననిఖిలాన్యపి తన్త్రా
ణ్యధ్యైషి- వైశమ్పాయనబ్రహ్మహత్యామపాకార్షీమ్ - గాయత్రీకటాక్షేణ
త్రయీతనోః ప్రకాశాదయాతయామయజురామ్నాయసమ్ప్రదాయ మగ్ర
హీషమ్ - చిత్రరథమపి గన్ధర్వరాజమన్తేవాసితయా పర్యగ్రహీషమ్ - చతురా
ననమానసపుత్రీపరిణయమన్వతిష్ఠమిత్యాదిమర్మిన్వారమహో ఆత్మైకకళజ్ఞత
మానాం త్వాం దివిషదాం జరామరణాభావస్థితిసనాం తత్సద్భావశ్చ కుత ఇతి
మామకీన ప్రశ్నస్య సమ్యగుత్తరముపపాద్య తావకీనం చతురిమాణం మహ్యాం
ప్రదర్శయేతి మధ్యేమునిసభం నిజవాదకోలాహలవైఖరీం ప్రథయామాస॥

యాజ్ఞవల్క్యేనోద్దాలకస్య పరాజయః.

తదను తదీయ వాగ్విభవరూపస్య విన్ధ్యమహీధరస్య కుమ్భభవవిలాసరూ
పం కిమపి వచనముదఞ్చయితుం బ్రహ్మరాతికుమారః ప్రారేభే- భో వత్స గ్రా
మేణ పణ్డితైరగృహీతం విషయమప్యమప్రాక్షీః - సకలపురాణ మర్మసర్వస్వ
కోవిదేన మయా ప్రశ్నానుగుణ ముత్తరముపపాద్యతే- దురాగ్రహం దూరీకృ
త్య సావధానం మామకీనం వచనమాకలయ=పురా ఖలు పురారాతిశ్శ్రీరాయ ధ
రాధరకుమార్యా సమారబ్ధమిథునకర్మా బభూవ - తదాసీత్ తారకో నామ సు
రారాతిః పురన్దరముఖబృన్దారక బృన్దయశశ్చన్ద్రవిలాసనిరాససైంహికేయ
విక్రమః ధిక్కృతవసుధాచక్ర ఏధాఞ్చక్రే - తద్బాధామసహమానై రదితినన్ద
నైరురరీకృత నుతివచనై స్సన్తోషితః సుఖమయమిథునకర్మణి నిజభర్తరి పరుషతర
రోషకషాయితలోచనయా పర్వతకన్యయా నిజతనయోదయాఽన్తరాయనిమిత్త
తామాలోచ్య సురేషు నిరపత్యతాశాపో విససృజే - తదనన్తరమమరలోకస్య
పురపుత్రపౌత్రాదిజననాభావేన లఘుతాఽఽసీత్ -సుధాశనతయా తేషాం దివిష
దాం జరామరణాభావేశికతా జాతా , క్షితిసదోఽపి దివిషదనిగృహీతాఽమృత
ప్రాశనా నిగృహీతజరామరణాః పుత్రపౌత్రాదిసన్తానస్తబకితా ధరాయామ
వాధురాముత్పాదయామాసుః-అథ తేన భారేణ గరీయసా మహతీ మాత్రిమధిగ
తవతీ వసుమతీ స్వయమమ్బుజసమధిగత్య నిజశ్రమముపప్రథత్ -తతస్తాం స్వయమ్భువం

స్వయమ్భూరవలోక్యగురుతరతదీయభారకృతదుఃఖనిరాచికీర్షయా తయా స
హ భగవస్తద్భవానీవల్లభముపవ్రజ్య నిజాగమనతాత్పర్యం ప్రకటీచక్రే- తత్ర
నుఃరవధిదయాశేవధిః పశుపతిస్తం శతానన్దమానన్దేన ముహుర్ముహురుపగూ
హ్యాగుహ్యతరం కిమపి వచనముదఞ్చయాఞ్చక్రే- చతురానన ? భవదవిదితం నకి
మపి జగతి-తథాఽపి సౌహార్దాదుదాహర్తారమ్భవన్తమహమ్బ్రవే, క్షితిసదాం
జరామరణ విరహనిమిత్తమమృతప్రాశనమ్- తదపాచ్ఛిద్య తేషాం తణ్డులాఽ
న్నాఽశనమశేషగదనిదానం దేహధారణనిమిత్తతయా సఙ్కల్పితవ్యమ్ - తత
శ్చమనుజానాం రోగవిశేషప్రాదుర్భావాదచిరాయ జరామరణే స్యాతామ్- ధ
రణీచ నిజభారాఽపహారనిబన్ధనం సుఖముపేయాత్ - యవాదిధాన్యరూపేణా
ఽహం గోధూమాదిధాన్యరూపేణ మద్వల్లభా చ భూమీతలమవతరేవ-ధాన్యా
నామేతేషాముత్పత్తయే విశ్వకర్మనిర్మితహలసహకృతమదీయవృషభసన్తాన
సహచరకృషీవలకులసన్తన్యమానేన కృషికర్మణా పూర్వోత్తరసమయసము
చితఘనసలిలసమున్నమేదినీతలవిరచితబీజావాపప్రయోజకేన భవితవ్యమ్ -
తదానీమేవ భవదభీష్టమనన్తరాయం సిధ్యేదితి - అథ వేధా వసుధామవధీరిత
స్సుధారసైస్సుధాకరశేఖరవచనైరాశ్వాస్య యథాఽఽగతమాగాత్ ॥ అత ఏవ
దేవానాం మానవానాం చ జరామరణతద్విరహావపీతి నిజానుయోగసదుత్తరప్ర
దాతారం సనన్దకుమారమ్ప్రత్యుత్తరప్రదానాయ పఙ్గూభవన్నుద్దాలకః గప
లాయాఞ్చక్రే॥

శ్రీయోగీశ్వరేణ సాకం శాకల్యస్య వాదః.

జాతుచిద్యజమానస్య జనకరాజస్య సదసి పరిజ్ఞాతశాస్త్రసాకల్యైశ్శా
కల్యప్రముఖైరహమహమికయా మహనీయమహోహికృతాన్తప్రముఖరాద్ధా
న్తవాదసఙ్గరబద్ధశ్రద్ధైర్గ్లభవద్భిరధిష్ఠితాయాం గరిష్ఠాయాం బ్రహ్మవిదాం శ్రేష్ఠో
బ్రహ్మరాతికుమారస్సహశిష్యైస్సమాగత్య నక్షత్రసంసది ద్విజరాజ ఇవర
రాజ-తదాత్వే శాకల్యో నామ కశ్చన విపశ్చిత్తము శ్రీయోగీశ్వరప్రాభవమస
హమానస్తమభిభాష్య నిజశాస్త్రపరిశ్రమప్రభావేన జనకసదసి మహతీం యశః
పతాకికాముపలబ్ధుం తేన భగవతా సహ వాదాయోపచక్రమే- యాజ్ఞవల్క్యోఽ
పి శాకల్యవాదేఽస్మిన్నేవయోర్మధ్యవర్తితామనుభవితుం కోఽపి విపశ్చితమ
హార్హన్తి- తతః కుశస్తమ్బమ్బాహు[illegible]మనుభవన్ న్యాయపథాపేతస్య వా
దినశ్శిరశ్ఛేదాయ కల్పేతేతి కఞ్చన కూర్చ[illegible]కృత్య తేన శాకల్యేన వాదా
యప్రారేభే - జీవాత్మపరమాత్మనశ్శిష్యాం[illegible]స్య ఫలవ్యాప్తేతేతి పృచ్ఛ
న్తం శాకల్యం పరమాత్మా సఙ్కల్ప[illegible]తి శ్రుతిస్మృ[illegible]పురాణేతిహాసాదిస

...తస్య ప్రత్యుత్తరస్య జాతితాపాభిమాయ్యనుర్వాదముగాసికాబద్ధముష్టైన్దే హామిత్రస్యసవదిమధ్యవర్తినాఽకూర్చేణకృత్తేశిరసి సకలమునిసంస్తూయమాన ప్రాభవోయాజ్ఞవల్క్యఃవటుతరస్మృతసఞ్జీవనీమన్త్రప్రభావఃమన్త్రితకమణ్డలు సలిలావోక్షణేనప్రత్యుజ్జీవనాచ్ఛతస్యశాకల్యమునేర్చిమికుల లలామోన్నర పతేరతిపాతకప్రసఙ్గభీతిమపాకార్షీత్ ॥

యోగీశ్వరభగవద్భక్తేనశాకల్యేనకృతస్తోత్రమ్॥

నారాయణనాభీపుటనలినభవబ్రహ్మరాశితనయాంశు।
నిత్యంనమస్సనన్దనరత్నాయయాజ్ఞవల్క్యాయ॥౧॥

జననీజఠరముష్యుక్జలరుహనేత్రస్యయేనకృపాలోకైః।
జజ్ఞేపరాత్మవేత్తాజనిభయహరణాయతంశ్రయేశరణమ్॥౨॥

సురగురుకృతోపనీతింసూక్ష్మనియామగ్రతస్ప్రతిష్ఠేయమ్।
సుకృతమివసజ్జనానాంస్వావయవంయోగిపుఙ్గవంనౌమి॥౩॥

వృద్ధవ్యాసతపోధనవరప్రసాదాదశేషవిద్యాసు।
వితతవిమలావబోధంవ్రజామియోగీశసన్మాన్యమ్॥౪॥

వైశమ్పాయనవాక్యాత్స్వామయస్తద్గృహీతమామ్నాయమ్।
వహతిస్మయస్సురుత్వంవికర్తనస్తంశ్రయామియోగీశమ్॥౫॥

హరిదశ్వశాసనోక్త్యాహరతిస్మహరీన్హరేస్సుతానోర్ధ్వేః।
హరిహయపూర్వనిషేవ్యంహరివరభక్తింభజామిబహుభక్త్యా॥౬॥

శుచిభిస్తుతిభిఃప్రీతశ్శుక్లయజుర్యద్ధనందుపిశ్చక్రే।
శుద్ధేనచేతసాతుశోభనహేతోశ్శ్రియామితంశరణమ్॥౭॥

చిత్రంయస్యమహాత్మ్యంచిత్రరథోవీక్ష్యశిష్యతామాగాత్।
చిత్తేవసతుమమాఽయంచిరన్తనోక్త్యర్థపారజ్ఞః॥౮॥

గోదావర్యాస్తీరేగురూత్తమోయఃపఞ్చకారపురమ్।
గోప్తాసశుక్లయజుషోగుణగణసిన్ధుశ్చకాస్తుమేన్యస[illegible]॥౯॥

కాత్యాయనీసిలిధన్యాంకన్యాజహ్రేయదా[illegible]మ్।
కామోఽస్యకఞ్చ[illegible]కలాధరోఽత్రంసమాకలయే॥౧౦॥

మానయతిస్మవిదిత్వామునిస్సభావాయేయమగ్రతోజనకః।
మహారజతగవీమామహ[illegible]శ్రయేశరణమ్॥౧౧॥

నిమికులవతంసస[illegible]కాలేనచణ్డావణ్డాలః।
నిరసితుమృషికులదర్పంనిర్మిలవ[illegible]నిజశ్రి[illegible]వే॥౧౨॥

ప్రాణాన్తే మగధీషు ప్రకల్ప్య నైజస్య కాశ్యమహిమానమ్।
ప్రముదితవిదేహరాజం ప్రణతోఽస్మి స్ఫీతయా భక్త్యా ॥౧౩॥

వేధోమానసపుత్రీవాదే యాఽగత్య యత్ప్రతీకరణే।
వాఞ్ఛాం కామపి గార్గీ విదధే తస్మై నమో విదగ్ధే ॥౧౪॥

ఉద్దామయుక్తిసూక్తిశ్చుద్దాలకనామతాపసాఽటోపమ్।
ఉదపీపసన్మహానముఘుదారకాన్తప్రకిఙ్కరం సేవే ॥౧౫॥

మత్వా త్రిణాఽదాసచతురఙ్గమిథిలాఽధీశప్రబోధదాతారమ్।
మహిమాకరం మునీన్ద్రం మిహిరాన్తేవాసినం నౌమి ॥౧౬॥

గ॥ ఏవమతిభక్తిమేదురహృదయేన వినయవిరచితప్రణామపౌనఃపున్యేన ప్రమోదబాష్పస్తబకితనయనేన శాకల్యేన మధ్యేమిథిలాఽధిపతిసభమభిష్టుతప్రాభవో బ్రహ్మరాతిర్భవన్ననుపనతాఽన్తేవాసిసమవాయస్స్వనగరమాసాద్య హృద్యతరనిగమాన్తోపదేశేన నిఖిలానపి సాధుజనాననుజీవయన్నిరన్తరమరవిన్దలోచనమనుసన్దధానో వసుధావలయవిభూషణాయమానశ్చిరమవాత్సీత్ ॥

యాజ్ఞవల్క్యస్య మునిభిర్మఙ్గళాశాసనమ్.

బ్రహ్మరాతిమహాయోగిబృహత్సుకృతమూర్తయే।
సునన్దాసుతరత్నాయ సానన్దాయాఽస్తు మఙ్గళమ్ ॥౧॥

జననీజఠరప్రాప్తజలజాతుడయోదయః।
యోఽభూత్పరాత్మవేత్తాఽస్మై యాజ్ఞవల్క్యాయ మఙ్గళమ్ ॥౨॥

కృపాగురుర్గురుర్యస్య కృతోపనయనక్రియః।
వృద్ధవ్యాసప్రసాదాఽత్తవైదుష్యాయాఽస్తు మఙ్గళమ్ ॥౩॥

వైశమ్పాయనతత్త్వాదృగ్వ్రజినచ్ఛేదశక్తయే।
వైదేహవసుధానాథవన్దనీయాయ మఙ్గళమ్ ॥౪॥

మైథిల్యాస్థానగస్థాణ్వోర్మఞ్జుపల్లవకారిణః।
మన్త్రోక్తతాఽభుర్యస్య మాననీయాయ మఙ్గళమ్ ॥౫॥

వైశమ్పాయనతోఽధీతం వ[illegible]జ్జ్వలమ్।
యస్సభాయాం తపోభాజాం [illegible]హాయ మఙ్గళమ్ ॥౬॥

స్వశక్తిఖ్యాపనోద్యుక్త సప్తసైన్ధవశాసనే।
ఆహర్త్రే బాడబాఽశ్వానామర్కశిష్యాయ మఙ్గళమ్ ॥౭॥

అయాతయామమామ్నాయ మామ్నాయవపుషో హరేః।
అధ్యైష్ట యో మునిస్తస్మై అతుల్యమ్భూరిమఙ్గళమ్॥౮॥

యస్య చిత్రరథశ్శిష్యో యోగినేతుః ప్రసాదతః।
కాత్యాయనీప్రియాయాఽస్మై కృపాసారాయ మఙ్గళమ్॥౯॥

మిథిలాధిపదత్తాగ్రమానమాయ మహాత్మనే।
ఆహర్త్రే సారభేయీణా మధ్వరాన్తేఽస్తు మఙ్గళమ్॥౧౦॥
పితామహమనఃపుత్రీపరిణేత్రే తపస్వినే।
శాన్తోద్దాలకగర్వాయ శాన్తిసారాయ మఙ్గళమ్॥౧౧॥
ధర్మస్తమ్భాహృతగ్రీవ దృప్తశాకల్యజీవనమ్।
చకార యః ప్రభావేన చిత్రచర్యాయ మఙ్గళమ్॥౧౨॥
ఇతి మాఙ్గళికైశ్శ్లోకైరుపనతః కణ్వముఖ్యైస్సశిష్యకః।
అనుగృహ్ణాతు శుక్లయజుశ్శాఖాచార్యో మునీశ్వరో జయతి॥౧౩॥
ప్రాయస్స్కాన్దపురాణప్రోక్తం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యమహిమానమ్॥
సఙ్గృహ్య గద్యకావ్యం వాత్స్యగోవిన్దకోవిదశ్చక్రే॥౧౪॥
గ్రన్థోఽయం గ్రథితోఽప్యజ్ఞైర్జనైస్సర్వజ్ఞశేఖరః।

జలజాతైర్విగీతోఽపి చన్ద్రమా ఇవ శోభతే॥౧౫॥
కాయికం బుద్ధిజం దోషం నిబద్ధేఽస్మిన్మహాజనాః।
కృపయా పరయా క్షన్తుమర్హన్త్యక్షస్య గౌరవాత్॥౧౬॥

ఇత్యఖణ్డితలక్ష్మీసమ్పన్నవల్గామాఙ్గలఙ్కృతేణ వాజసనేయశాఖాపరవువ్వాడవేఙ్కటరాయపణ్డితప్రార్థనాపరవశహృదయేన భగవద్రామానుజనియమితప్రాథమికభాష్యసింహాసనాచార్యవరదవిష్ణ్వాచార్యపౌత్రవరదదేశికకులతిలకవేఙ్కటగురుణాత్మసుపౌత్రేణ నడాదూరుగోవిన్దాచార్యేణ నిబద్ధాయాం శ్రీయాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషాఖ్యాయాం తృతీయాశ్వాసో గ్రన్థశ్చ సమ్పూర్ణః - శ్లో॥ యాజ్ఞవల్క్యప్రభావస్య మణిమఞ్జూషికామిమామ్। బుద్ధోద్ఘాటయత ప్రాజ్ఞాః పరమార్థస్య సిద్ధయే - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

అథ శ్రీయోగీశయాజ్ఞవల్క్యకరుణాకటాక్షలబ్ధప్రాభవవాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాదర్శః ప్రారభ్యః.

శ్రీమద్వాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాదర్శః.

బ్రహ్మవిద్యాస్సర్వభావేషు బ్రహ్మరాతిప్రసూతయే।
సానన్దాయ   నన్దనాయ నమో నమః॥

అస్తిఖలునిఖిలభువనప్రశస్తమరవిన్దవిలోచనచరణాఽరవిన్దమన్దేతరభక్తివల్లీసముల్లసనసముచితహృదయకేదారముని బృన్దారకబృన్దశరణ్యం నైమిశారణ్యమ్ ॥ ౧ ॥ తత్రచవిరచితవాసాశ్శ్రీవైకుణ్ఠదాసాశ్శౌనకాదయో మహామునయస్సకలపురాణపారావారపారదృశ్వానం విశ్వాతిశాయివిజ్ఞానమహిమానం సూతనామానంభగవద్బాదరాయణాఽన్తేవాసినం భాగవతచక్రవర్తినముపగమ్యైకమప్యర్థమన్వయుఞ్జత ॥ ౨ ॥ పౌరాణికచక్రచూడామణే ? తత్రభవతోభవతఃప్రసాదేనవర్ణాశ్రమధర్మాన్వ్యాగమామ ॥ ౩ ॥ సమ్ప్రతియదిహ జగతిసకలసమ్పత్సమృద్ధ్యాదికమశేషమపి పచ్ఛోషణమతివిపులభవజలధితరణస్థూలలక్షం తదస్మాసునిష్కామ్పయాఽనుకమ్పయాఽవేదయతుభవాన్ ॥ ౪ ॥ భవన్తమన్తరేణ చిన్తామస్మాకం శమయితుం నకోఽపివిపశ్చిదీష్ట ఇతి ॥ ౫ ॥ అథశమథనజననియోగపరవశహృదయస్సూతపౌరాణికసార్వభౌమో భగవతాబాదరాయణేనషట్కర్మవైదేశికతయాఽస్మైనేదముపదిష్టంసమస్తసమ్పదిత్యాదికం శ్లోకముదాహృత్య మహీసురవరచరణాఽరవిన్దపరాగ ఏవ నిఖిలపురుషార్థసమర్థనధురన్ధర ఇతితదాశయంప్రకాశయన్ పునరపి వసుధాసుధాశనమహిమానం మనుస్మృతిముఖసంవాదేన నిరూపయితుమారేభే ॥ ౬ ॥ నిజముఖేనైవబర్హిర్ముఖాన్పితౄంశ్చహవ్యకవ్యాభ్యాంతర్పయన్తఃజగత్పవిత్రచరణరేణవగ్ర ద్విజాభిరశేషాభిరపిప్రార్థనీయబ్రాహ్మణ్యజాతయః ॥ ౭ ॥ కరతలాఽఽయత్తముక్తయఃశ్రీమతా నారాయణేనాఽపినిజదైవతత్వేనగృహీతా శ్రుత్యాఽపిచతసృషుజాతిషుప్రాథమికతయాపరిగృహీతామహీసురాస్సురాతిశాయిమహిమానోవిజయన్తే ॥ ౮ ॥ భూదేవభూయమ్ప్రాప్యసా తపసాసమాసాద్యఖలువిశ్వామిత్రాదయోవిశ్వాతిశాయివిభవాఃప్రథన్తే ॥ ౯ ॥ భ్రష్టస్యాఽపికస్యాఽపిబ్రాహ్మణస్యనిగీర్ణస్యతజ్జాతిమాత్రమ్భగవతో గరుత్మతోఽపిప్రాణ సంశయపదంగళబిలదాహముదపీపదితికింనవిదితచరీభవద్భిఃపౌరాణికీకథా ॥ ౧౦ ॥ సత్యాఽపిమహాగసి బ్రాహ్మణస్యనధర్మ్యోమరణపర్యవసా[illegible]యాత్యస్మాద్గుర్మహర్షయః ॥ ౧౧ ॥ తతస్సువృత్తదుర్వృత్తవిభాగకథ్యాన్యన్తరేణమహీసుర[illegible]ర్హణీయ ఇతి నిరవద్యంశాస్త్రీహృదయమ్ ॥ ౧౨ ॥ తదనుమునిభిరానన్దితహృదయైరభినన్ద్యకిమవనీసుమనస్సుసమస్తేతత్రతత[illegible]తేతి పృష్టస్తుష్టచేతాః సూతశ్శ్రుతాధ్యయనశాలిషుశ్రితక్రియాకలాపేషు పరావరవేత్తృష్వేవతైత్తిరీయ బహ్వృచసామకవాజసనేయిద్విజాతిషూత్తరోత్తరశ్రేయాంస ఇతిసఙ్గృహీతం వాజసనేయద్విజమహిమానంప్రపఞ్చయితుముపచక్రమే ॥ ౧౩ ॥ పురాఖలుభగవాన్బ్రహ్మరాతిసుకృతసురతరుఫలావతారస్సునన్దనసనన్దనాపరనామాయాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరగకేనాఽపిహేతు[illegible] నేరక్షితం యజురామ్నా

యమనలపిణ్డసత్రభోముద్గీర్య సపది నిజవివిధమధురతరనుతిశతముదితహృదయా
దధిగతవాజిరూపాద్వివస్వతః కమప్యయాతయామశుక్లాऽపరనామధేయం
యజురధీత్యనిఖిలమునిషు ప్రచారయన్ సర్వేష్వప్యుర్వీసుపర్వసు ప్రథమపూ
జ్యతాముररీచక్రే ॥ ౧౪ ॥ తత్తాదృశమహిమశేవధేరధివసుధం న కోऽపి ద్విశ్వ
థమవతరతి ॥ ౧౫ ॥ అష్టాదశానామపి పురాణానాం ప్రణేతుః గ్మగురోర్వేద
వ్యాసస్యకృతోపనయనతయా యాజ్ఞవల్క్యగురురితి భారతాదిషూద్ఘుష్య
తే ॥ ౧౬ ॥ సత్స్వపి మహామునిషు నిమికులచూడామణిర్జనకచూడామణినా
యోగీశ్వరచరణారవిన్దమాశ్రిత్య బ్రహ్మపారాయణమగ్రహీత్ ॥ ౧౭ ॥
నిరఙ్కుశప్రాభవశాలినః శ్రీయాజ్ఞవల్క్య యోగీశ్వరస్య శిష్యప్రశిష్యాది
పరమ్పరా వాజసనేయిన ఇతి ప్రథన్తే ॥ ౧౮ ॥ బ్రహ్మవిత్సు వాజసనేయిషు
సత్సు బ్రాహ్మణాऽన్తరాऽऽరాధకాః ప్రత్యవయన్తి ॥ ౧౯ ॥ అవిద్యమానేషు
తేషు తద్భావనయా హవ్యకవ్యప్రకరణేష్వవర్ణాది బిమ్బేషు హరిభావనయే
వ బ్రాహ్మణాన్తరమారాధయన్తి మహాన్తః ॥ ౨౦ ॥ వన్దనోత్సర్జనప్రదక్షిణక్రి
యాసు వాజసనేయవిప్రవిషయాః కార్త్స్న్యేనైవ వాజేవాజే మన్త్రం బ్రాహ్మ
ణా అనుసన్దధతే ॥ ౨౧ ॥ వాజసనేయినే దత్తమేకమపి కోటిగుణితమ్భవ
తి ॥ ౨౨ ॥ దిగమ్బరాऽఙ్గనాదర్శనదోషనివృత్తి తయా పిహితమిహిరాऽలో
కన ప్రతినిధితయా రాత్రిసమయాదిషు వాజసనేయివిప్రాऽవలోకనం స్మర్యతే ॥
౨౩ ॥ వాజసనేయివిప్ర ప్రదక్షిణ మహిమానమజానానా నాజనాఖిల మహీ
మణ్డల ప్రదక్షిణమాచరన్తి ॥ ౨౪ ॥ అభక్ష్యభక్షణప్రాయశ్చిత్తతయా వాజ
సనేయిద్విజాऽగారశుద్ధోదనాऽదనముశన్తి విపశ్చితః ॥ ౨౫ ॥ అస్పృశ్యస్ప
ర్శదోషదూరీకరణ నిపుణతరమఙ్గళాఙ్గస్పర్శాఖిలువాజసనేయినః ॥ ౨౬ ॥
వనరణ శత్రుసలిలాదిమహాపన్నిరాసకస్మృతిగోచరా హి వాజిద్విజాతయః ॥
౨౭ ॥ సంసారకాన్తారసఞ్చారపరిశ్రమాऽపనోదిమధుమథనదివ్యనామసంకీర్త
నం వాజసనేయిద్విజనామసఙ్కీర్తనంచోభయమేవేతి శాస్త్రీయమ్ ॥ ౨౮ ॥ న
రకకూపనిపతితసోఽప్యుద్ధర్మసముత్తారసంసారదేనః తస్మై ప్రణతా యోపదిష్టం
నామాష్టకవిశిష్టం, వాజీ వాజసనిర్విప్రస్సత్కృతజ్ఞస్తపస్వీ పావనః। పాతు వాజిస
నేయి నామాం బ్రహ్మిష్ఠోऽమృతపదచేతి శ్లోకరూపం నిర్ణిద్రకం త్వనుష్టుప్ఛన్దో
నామకం యాజ్ఞవల్క్యదేవతాకం మన్త్రమఖిలాభీష్టనిర్వాహకతయాऽనుస
న్దధతే సన్తః ॥ ౨౯ ॥ శ్రీయోగీశ్వరచ్ఛాత్రతయా వివస్వత్పౌత్రశిష్యతయా బో
ధాయనపితృతయా చకణ్వో నామము నిర్యాజ్ఞవల్క్య శాఖిషు మహత్తయా
ధ్యాయతే ॥ ౩౦ ॥ త— ...జసనేయినాం ప్రభావమహాం

వక్ష్యంకియానితిసూతవచనాఽవసానేశౌనకాదయోమహామునయోనిరస్తసంశయాముముదిరే॥౩౨॥శ్లో॥ఆదిత్యపురాణోక్తరక్షణ్యాత్సగ్రహ్యావాజనాం మహిమా। ఏతేనసజ్జనేభ్యః గ్రన్థాన్దర్శనదర్శితోఽస్మాభిః॥ భాస్వత్పరమశిష్యాయభాస్వద్ధర్మ్యాత్మసంహితే। బ్రహ్మరాతికుమారాయబృహతేమహసేనమః॥

వాజసనేయబ్రాహ్మణమహిమాదర్శస్సమాప్తః.

శుభమస్తు.

యాజ్ఞవల్క్యమణిమఞ్జూషా సంగ్రహతాత్పర్యము.

శ్రీమన్నారాయణనాభిజలజసంభూతుఁడగుబ్రహ్మరాతితనూభవుండును, సునన్దాదేవిగర్భంబుననుండునపుడేవెన్నునిచేనుపదేశింపఁజేయఁబడినతత్త్వబోధగలవాఁడును, వైశమ్పాయనతపస్వి బ్రహ్మహత్యాదారసిల్లినపుడాతనివేదములను గ్రక్కి సూర్యోపాసనఁజేసి యాయినుని యొద్ద వేదములనధ్యయనముచేసిసూర్యశిష్యుఁడనఁ బేర్కొనఁబడినమునిశ్రేష్ఠుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యతపసినరోత్కర్షంబుగవర్ధిల్లుచున్నాఁడు - ఎవ్వానిచేలోకంబీకఁఁబోగొట్టంబడెనో యాతేజోరూపుఁడును మునిశ్రేష్ఠుండునునగు యాజ్ఞవల్క్యునికిఁ బ్రణమిల్లి శ్రుతిస్మృతిపురాణాదులు ఘోషించునట్లుగనవలోకించి యాతని మహిమావైభవంబగు చరిత్రమును వచనరూపంబుగ నెల్లరులకుహృద్యంబగునటుల రచియించెదను.

కథాప్రారంభము.

శ్రీమత్స్తంబులగు ... బుల సృష్టిస్థితిలయకారణస్వరూప లీలాపరుండును పాలకడలితరగలతుంపరలతోఁగలిసి వీచుతెమ్మెరలమెసవుటంజేసి పొదలుసుకుమారశరీరుండగు దిలుపులతోఁ స్త్రీసజ్జ పైనపవ్వళించి యోగనిద్రాపరాయణుండగు శ్రీమన్నారాయణుని పాదపద్మములు ... బొడమినబ్రహ్మరాతియన్న విప్రవరుండాస్తిలజనార్తినివారకంబగుశిశిరఋతువున మార్గశిరశుద్ధపూర్ణిమతోఁ జేరిన పూర్వాషాఢనక్షత్రశోభిత దివసంబునవృశ్చికలగ్నములో లోకానన్దంబువర్ధిల్లంజేయుటకై యవతరించెను.

పిదపనీబ్రహ్మరాతియదియ ... నొందినదియు నుపచితభువనానన్దయగు సునన్దాదేవిని ... నాచేవివలనఁ బలుతెఱంగులగు సుఖానుభవ ... సుజన హృదయాన

ద్రేకరంబగు దౌహృదభావము నొందియుండెను - అంత నాగర్భస్థుండగు యర్భకుని ప్రభావంబుఁగని యోర్వఁజాలని తపసుల్మోముల నల్లబారు నటులఁజేయఁబోవుచున్నాఁడనునట్లు సునన్దాదేవికుచాగ్రములు మేచకరూపంబునఁ వ్యగ్రంబులయ్యె. అదియునుగాక వైశమ్పాయనమునికి రాఁబోయెడు బ్రహ్మహత్యాపాతకం బిప్పగిదియగర్భస్థుఁడగు యాజ్ఞవల్క్యయోగి పోఁగొట్టుననుభంగిసునన్దా గర్భవళిత్రయంబును బోఁదోలఁగించెను - మఱియు భగవత్స్వరూపుఁడగు నాశిశువు తదీయుల యభివృద్ధినిట్లు చేయునోకోయనునట్లు సునందాదేవికౌను నల్లనల్లనకన్నులకు గోచరంబగునట్లు వృద్ధినొందెను - ఆచూలాలగు సునన్దాదేవిగర్భాలఙ్కారరమణియగు నీబిడ్డఁడు మిగులనతిశయించుయశంబుచే నెల్లదిక్కులఁ దెల్లఁజేయుననుతెఱఁగు నెఱిఁగించుపగిది నిండుపండువెన్నెలవలె నాసునన్దాదేవియొడలు వెల్లనైయుండెను - నీగర్భస్థుఁడగు నిసువు భగవన్తుండగు పద్మినీవల్లభునకు శిష్యుండై దుర్లభంబగు శుక్లయజుస్సువడసి యావేఁడివెలుంగునకు నపారంబగు కీర్తిని సంపాదించి యిచ్చుగావున వానిఁజూడఁగోరి చనుదెంచిన యమునయకో యను మాటిక్కనూగాఁ బతిఁగెయొప్పారెను- ఈయోగీంద్రునిమహిమనుజూచి యోర్వఁజాలని కుమతులదండంబులుగనుపట్టుబుట్టుమందతను బ్రకాశింపఁజేయుమాట్కి దేవరాతిసీమన్తి నీమణియగునాయింమవదనకు గర్భభారజనితంబులగునడలుమందములయ్యె - ఆపడఁతిజ్ఞానరత్నసంపన్నుఁడగునీశిశువుగర్భంబుననునికిం జేసి యీతొడవునకు సాటితొడవులు లేవనుమాట్కి తొడవులఁదొడుగుటయందాశ నిరాశచేసెను - ఆముద్దుగుమ్మ బొజ్జనుండు మహాపురుషుఁడు దనకొదవునాపదలఁ బాపఁగలఁడని చూడనాసించుపుడమి చేడియమృత్తికారూపంబుగ గర్భంబుఁజొచ్చుచున్నది యకోయనునట్లు సునన్దాదేవి మృత్తికాభక్షణంబు చేయఁదొడఁగెను.

ఈ బాలుండుమ్ముందయామ్నాయశాఖలకు హస్తావలంబము నిచ్చుట నభినయించునైనసి సునన్దాదేవి రాకపోకలు మొదలగు వ్యాపారములనుసఖీజనహస్తావలంబములు గలవయ్యెను - అమందానందసతుందిలయగు నాసునన్దమాటిమాటికిని గ్రక్కుచుండదానిఁజూచువారలకాగర్భస్థుఁడగు బాలుఁడిప్పగిదియె వైశమ్పాయనునియొద్ద నధ్యయనము చేసిన యజుర్వేదమును గ్రక్కునని తెలుపునట్లుండెను - ఇట్లేదుసంవత్సరములుగడచియు గర్భంబుననుండి

బాలుఁడు వెడలకుండ
బాలుని ద్వేశించియెడి
మాటవలన నీతల్లికిన్

శి బ్రహ్మరాతితపసి, గర్భస్థుఁడగు
పదినను నీవు వెలికి రాకయుం
డియున్నావా ! అనియు

డుఁగాఁ నాగర్భగృహమునకు మణిదీపికమాత్రవెలుంగు నాబాలుఁడుతం డ్రినాలోకించి యో తండ్రీ ? నిరఙ్కుశంబగు వైష్ణవమాయజగంబున నెల్లెడల నిండియుండుటవలన దానికి వెఱచి రాకయున్నాఁడను- తన్మిక్కంటియగు వెన్నుఁ డెపుడుదన మాయ నాకంటకుండునట్లు కడకంటిచూపులనను గ్రహించియుఁదే శించునో యప్పుడీగర్భమునుండి వెడలివచ్చెదనని యాబ్రహ్మరాతికిఁ బ్రత్యుత్త రంబునుడివెను.

అప్పుడమృతల హరిసహోదరంబులగు నాయర్భకుని వాక్యములు వీనులఁజొరసంతసమ్ము నొంది యచ్చోటువాసి యరిషడ్వర్గమునకుఁజిక్కని మహనీయ సేవ్యుండును, దిలువలపులుగుల రాజులును నిత్యసూరులును మా డిగములు చేయుచుండు చరణయుగళము గలవాఁడును, శ్రీభూనీళారామా లలామవరుండును వేదాన్త వేద్యుండును పరమాత్మ స్వరూపుండునునగు, శ్రీమన్నారాయణునిఁజేరి మ్రొక్కి పలుతెఱఁగులనుతింపఁ బ్రసన్నుండగు నావెన్నునకుఁ దనయాశయంబు నల్లనవిన్నవించెను - ఓ నిఖిల చేతనా చేతనాత్మకప్రపఞ్చాధీశుఁడా ? నీసంబన్ధంబగు మాయకు వెఱచి వైదేండ్లనుం చి నాతనూభవుఁడు మాతృగర్భము వదలి వెడలిరాకయున్నాఁడు; కావున భక్తజన మనగ్గకంజాత పూజితంబులగు నీయడుగులచే మదీయాశ్రమంబు పావనంబుచేసి యాడిమ్భకుని యభిలాషపూర్తి నొనర్చి గర్భభరదుఃఖాక్రా న్తయగు మత్కాన్తాలలామంబు నశ్రాన్తరాలగునట్లున నుగ్రహింపుమని వేఁ డుకొనెను.

పిమ్మట పరమపురుషుండగు వెన్నుండు తనపొక్కిలిబిడ్డడగు బ్రహ్మరా తి వచనంబులనాలించి కరుణా వరుణాలయంబునకు డిండీరమండలంబు వడువునబెడగడరు చిఱునవ్వుచేమవ్వంబగు ముఖపద్మంబుగలవాఁడై సక లలోకపరిపాలన కుతూహలయగు నిందిరాదేవితోఁబతంగ పుంగవపత్రం బుపైనెక్కి బ్రహ్మేన్ద్రరుద్రవారదానన్త విష్వక్సేన సనకసనన్దనాది మహాజనం బుల పరివేష్టించి వెన్నంటిరాఁగ వైకుంఠంబు వెడలి యాబ్రహ్మరాతి యాశ్రం బు ప్రవేశించి సునన్దాదేవీ గర్భస్థుండగు నర్భకునకు విష్ణుమాయాతరణోపా యంబగునుపదేశంబిచ్చి యచ్చోటువిడిచి మరల వైకుంఠంబునకువిచ్చేసెను.

పిదపనెల్లజనుల యుల్లంబులనుల్లా - నుల్లసిల్లఁ
రాఁగాఁగార్తికశుద్ధసప్తమీభానువారమ
సంబున ధనుర్లగ్నమునందు మూర్తిమన్తం
న్నవాఁడును, సశరీరంబగు శుక్లయజు

కాంగతంత్రంబవయవములనవలంబించి చనుదెంచెనకో యను నట్లున్నవాఁడును, సవిగ్రహంబగు స్మృతి సుకృతంబకో యను నట్లున్నవాఁడును, బ్రహ్మరాతితపః ఫలంబిట్లుమెగ్గిగొనియుత్పవిల్లెంగాఁ బోలుననునట్లున్నవాఁడును విజాతీయంబగు తేజోవిశేషంబు చేనస్తోక, లోకతమస్సముదాయంబులకు క్షయంబు నైనేర్పు బాలుని నాబ్రహ్మరాతికుటుంబినియగు సునన్దాదేవి గనెను.

అప్పుడీయాజ్ఞవల్క్యులవతరించఁగా నీతఁడు దనకుఁ బ్రియశిష్యుఁడు కాఁగలఁడనుదానిలోకు తెలుఁగుటకై ప్రకాశము చేయుచున్నాఁడో యనునట్లుభాస్కరుండు వాజసనేయగురుని యవతారసంజనితకుతూహలుఁడగుచు మిగులఁ బ్రకాశించెను - మఱియు దెసలుసునన్దానన్దనుండెల్లరుల శాస్త్రివాదా వహంబులంజయించి యశోముక్తాహారంబులఁదమయొఉతఁ దాపునని మిగుల విమలంబుగఁ దేజరిల్లెను— ఈయోగివరుండు ముందు జడప్రాయుల హృదయంబుల నెల్లవిమలంబులుగాఁ జేయుట నభినయించుకరణితటాకజడంబులు విమలంబులయ్యెను - ఈమహాపురుషుని యవతారముచేత విష్టపంబుల్లుకష్టంబులువాసిపావనంబులగుచున్నవియనుదానెఱింగినీతని సేవించుటకై తెమ్మెర మెల్ల మెల్లఁగవచ్చుకై వడిసన్నంబుగవీచుచుండెను-ఈ బ్రహ్మరాతిసూనుని లోకులెల్లమూఁకగొని తమపాపంబులఁ బాపుకొనుటకై ప్రదక్షిణంబులు చేయుదురని సర్వభక్షకుండనుగావున నేనునుదురితంబులఁ దరించెదనని యాతనివల చుట్టివచ్చుమాడ్కిఁ కృశానుండుదన జ్వాలానివహంబులచేఁ బ్రదక్షిణంబుగ జ్వలించెను- ఈయుమ్మనీ మొండల్యంబున నిండు వెన్నెలతోనిమాడ్కిఁతే జరిల్లునాడిన్నొకునఁగొలుచుటకై యరుదెంచురిక్కలగుమి యకోయను చందంబున నలుగడలంబూలసోనలుగురిసెను- ఆనందంబులకు మందిరంబగు నిన్దిరాసున్దరీవల్లభ చరణారవిన్దంబుల నమస్దభక్తి సంపన్నుఁడగు నీయయాతయామశాఖాగురుని యవతారమహోత్సవము ననాకముననుండి యాకసమున గన్ధర్వవిద్యాధరాదిదేవయోనులు మూఁడవ వేదముచేస్తుతించుచున్నారకోయనుకరణి గానము చేయుచుండ వారిలోఁగొందఱు గానోచితంబుగ నానకదున్దుభిమర్దళాది వాద్యమ్ములు మ్రోయించిరి - తదనన్తర ... రాతిముని యిదివరకలిద్యానిగహదావ్యాఖ్యాదాహంబునఁదత్తర మున ... నసంబులఁ జల్లార్చుచున్నాఁడకో యనున నాలమందూఁబుడమి వేలుపులకుదానమొసగి తలంపుమాడ్కి-నార్యుల యనుమతినియా ... బడియె - అట్లు మహోత్సవము

చేసినపిదపనాయర్భకుఁడు తల్లిపజేరిపాలుగుడిచి నాకాలఁగ్రక్కుచు నుంట యదియొక సందేహసంపాదక మగునట్లుగ మెఱయు చిఱునగవుల కిరవగు మోముదామరగలవాఁడై యొప్పారె - ఇట్లుకొన్నిదినంబులు గడువనా నందనుఁడు శ్రీమన్నారాయణునివి యల్లారుగు నేలపైపాదంబులూనుటంజేసు చిలమకోయనుమాటకనఁజేతులును మోకాళ్లును నేలనూని జోగుచుం డుతఱిముక్తాఫలకల్పితహారయష్టియకోయనుచందంబున లాలాబిందుసందో హంబుహృదయప్రదేశంబున నెప్పారుచుండ మెల్లమెల్లనలేచుచుదార్ఢ్యంబు పాలకమరలపడుచుఁదలిదండ్రుల డెందంబునకానందంబునొసఁగుచుమండె - ఆపిదప పదకమలంబుల రేఖారూపంబుగ నెప్పారురథచరణదర సురతరువరా సికేతన సరసీరుహ మకర తోమర డమరువులచే ముద్రింపఁబడిన పుడమి సర సిజాదిరంగవల్లుల నలంకరింపఁ బడినదియ కోయనుమాటకనడుగులూనినడ చుచుఁదనతోటి చెలికాండ్రంగూడి క్రీడించుచునుండెను-

బ్రహ్మరాతి సురగురునిఁబ్రార్థించుట.

పదవడి యాబాలకుఁడేను దేండ్లవాఁడు కాఁగాఁగ బ్రహ్మ శేముషీమం తుండగు నాసీమంతసంతానంబున కక్షరాభ్యాసాది కృత్యంబులొనర్పవల యునని తలపోసియి త్రిదశసురగురుండరుగుదెంచి నాడెందంబున కానందంబు సంధించుగాతయనిమనంబునఁ దలఁచుచునుండుతఱి సూరిజనాగ్రగణ్యుండు ను, సవినయనమదమరపరిబృఢ మకుటతటఘటిత వివిధమణిగణ కమనరుచి భరభరిత చరణ నఖమండలుండును, నిజశాసనంబుననిలింపులయోగక్షేమం బుల నిర్వర్తించుచున్నవాఁడును, శోభమానశుభపరంపరా శేవధి యగుకటా క్షంబునఁ బరిత్రాతసుత్రామలోకుండును నగుధిషణుండు బ్రహ్మరాతిసదనం బునకరుదెంచి యతనిచేఁజేయఁబడిన యతిథిసత్కారంబు చేకొనియాతని ప్రార్థననెఱింగి యాడింభకునకక్షరాభ్యాసాదికృత్యంబులొనర్చి బ్రహ్మరా తియనుమతిందన సదనమున కరిగె.

దేవరాతివృద్ధవ్యాసునిం బ్రార్థించుట.

అనంతరము [illegible]తరసంసృతిదుష్కృతిసంచరణ సం[illegible]సంతా పలోపంబునకై భూమండలంబున కరుగుదెంచినసోన మబు[illegible]య నట్లు తేజరిల్లుచున్నవాఁడును,, సోనాటవర్తిల్లుచున్న [illegible]ఫలమాటక-జటా జూటావతంసితుండును, హృదయక[illegible]కృష్ణా[illegible]నావృతుండగు కరివేల్లునల్లడాలు వృద్ధవ్యా బాహ్యప్రదేశంబున కరుదెంచి[illegible]

నుండు విచ్చేసి బ్రహ్మరాతితమాభవునిచేబ్బుగాది * వేదంబులనధ్యయనము చేయించి యజుర్వేదంబునధ్యయనముచేయించమనితన యన్తేవాసియగువైశంపాయనునికాజ్ఞాపించిభూప్రదక్షిణంబొనర్చుటకై వెడలెను.

యాజ్ఞవల్క్యులువైశమ్పాయనునియొద్దయజుర్వేదముచదువుకొనుట.

పిదపవైశంపాయనుండుదనగురుండగువృద్ధవ్యాసులనాజ్ఞశిరంబునిడుకొనితనశిష్యసంతానగోష్ఠీమణిహారంబునకు నాయకరత్నంబుగా సునందాసూనునిడియజుర్వేదంబునధ్యయనముచేయించె నత్తఱిబ్రహ్మరాతిభవుండు కుశాగ్రబుద్ధియగుటంజేసియజుర్వేద సంప్రదాయంబు కూలంకషంబుగనెఱిఁగియజుశ్శాఖాగురునకుగురువుగానున్నవాఁడని లోకులుగొనియాడునట్లు వేదమూర్తియై వెలయుచుండె - ఏయాజ్ఞవల్క్యనిప్రతిభావిశేషంబునాలించి యంబికాజానిదలయూచిన నాశిరంబున ఘూర్ణిల్లుమిన్నేటినీరుచెదరి చిచ్చుచేనొప్పునొసటికంటినిప్పు ముప్పుచెందెనో ? ఏయర్భకుని విద్యాగుణమహిమలఁజూచుటకై వేల్పుల దొరవేయుకన్నులను, వ్రాయుటకై సూర్యుఁడుసహస్రకిరంబులను, శ్లాఘించుటకై చిలువల ఱేఁడువేయినోళ్లను చేకొనిరో యట్టి యాజ్ఞవల్క్యమహామునినెల్లజనులుగొనియాడుచుఁ గృతార్థులైమనుచుండిరి.

నారదుండుయాజ్ఞవల్క్యప్రభావంబు మునులకుఁదెలుపుట.

మఱియునొకనాఁడునిఖిలతపోధనకులవరేణ్యుండును పాలకడలికూఁతుమగనిగుణగణంబులఁబాడుటంజేసి పావనీకృతరసనాఖ్యులుండును, సుజనప్రపన్నసమఞ్చితవిపఞ్చీ గుణాకర్షణ విస్ఫురదమలరుచినిచయ రుచిరనఖమణిసున్దరకరారవిన్దుండును, పసిడికడుపువేల్పు తొడలఁగూర్చుండు భాగధేయావతారమూర్తియును, చందురునిఁబోలు తెల్లనిమేనిచాయవాఁడును, పేరోగిరవుదిండి తపసిపెక్కుబ్రహ్మాండంబుమి చేనలకృతంబునుతపోజనభూయిష్టంబగుపసిడికొండంజేరి యచటిమునులయుల్లంబుల యాజ్ఞవల్క్య సల్లాపంబులనలరుంజేసితా నుండు నెలవునకరిగెను.

వైశమ్పాయనునికి బ్రహ్మహత్యగలుగుట.

పసిడికొండనుండు తపసులు నారదునియుపదేశంబున దైవరాతిమహిమకు జాతహర్ష జలధి నిమగ్నులగుచు నికొండచరులయందెల్లము

భాగవత ద్వాదశస్కంధషష్ఠాధ్యాయమునందు పైలపరంపర ... వము చేసిరని విరోధముగానుండినను నిబ్బు గుపదే ... తెలుఁగవలయును.

హస్తులు సమాజముగాఁ జేరవలయు నటుల నేఁడు దినములలోనే తపసి రాకుం
డునో వానికి బ్రహ్మహత్య తారసిల్లునటుల ప్రతిన చేసిరి. ఆకాలశపథములను
నతిక్రమించి వైశంపాయనుఁడొక్కఁడు చనకుండెను-ఇట్లుండ వైశంపాయనుఁ
డు తనయొద్ద స్వామినుకులఁ జదువుచుండు విద్యార్థులల్లో నపస్వరంబుగఁ దొ
లిమినుకుల నుచ్చరించు మేనయల్లుని కాలునందొక పెట్టు పెట్టిన యా పెట్టునకు
ట్టుచెడి పట్టున నిలువక నేలఁ బడి చేతులఁ గాళ్లఁ దన్నుకొనుచుఁ గొంత సేపునకీల్గె
ను - అపుడెల్ల బాలురును సాధ్వసంబున నచ్చోటు వాసి యరిగిపోయిరి - అ
త్తఱి యా వైశంపాయనుని కనుగవ మిగుల భయంకరముగ నుండెను; అతని
మోము చాయయు నాతనికీర్తియు వడి దూరంబున కరిగెను-ఆపిదప పలు తెఱఁగు
లుగ లోకుల మనంబులఁ దల్లడిలం జేయు బ్రహ్మహత్య వైశంపాయనుని నొందెను.

వైశంపాయనుఁడు బ్రహ్మహత్యఁ దొలఁగింపుఁడని శిష్యులఁ బ్రార్థించుట.

పిసపవేయంచులవాలు పెట్టునఁ బొడమిన పిడుగు చప్పుడుకై పడి నెత్తు
పును బుట్టించు గర్జితము గలదియును, పలు తెఱఁగులగు వికారము గల తనయా
కృతి చే సత్యముగఁ దనప్పుడు జరిపుటకై యపుడెంచిన నిశ్చయమును దెలుపుచున్న
బ్రహ్మహత్యను గనుగొని తల్లడిల్లు నుల్లముగల వైశంపాయనుఁడు శిష్యులనం
దఱినిఁ జేరఁబిలిచి తనకొదవిన విపత్తును వారల కెఱుక చేసెను - ఓశిష్యు
లారా, ఇపుడు నాకొదవిన వంకిరను జూడుఁడీ? ఏహేతువును బట్టి మహ
ర్షిసమూహమునకు నేగక నుల్లంఘించితినో యాహేతువును బట్టి యెవనిచేత
నో శపింపఁబడి నా మేనయల్లునిఁ జంపినందున బ్రహ్మహత్యనన్నొంది కర్మచ
ణ్డాలునిఁగా వించెను గాన దానిననుభవించుచున్నాఁడను - ఇపుడా బ్రహ్మహత్య
వికారములగు మదీయాంగములచే నంటఁబడిన భయము కలుగునటుల యొ
నర్చి నాకవమానమును జేయఁబూనియున్నది - కావున మీరలు నాయందు
నిశ్చలమగు దయనునిచి యీ బ్రహ్మహత్యను దొలఁగించు నొక వ్రతము నాచరిం
చి యీ పాపసాగరమగ్నుఁడగు నను నుద్ధరింపఁజేయుఁడని వేఁడెను - ఇట్లడిగిన
గురువాక్యపాలనము చేయుట కశక్తులై శిష్యులెల్లరు నూరకుండిన దేవరాతి
తనూభవుండగు యాజ్ఞవల్క్యముని గురుని డాయంజని స్వామీ నావంటి శి
ష్యుఁడుండఁ దమకేమి కష్టము? తమరేల చింతించెదరు? మిణుఁగురులఁ బోలు తే
జంబులు గల వీరలు పెను చీఁకటింబోలిన యీ పాపంబు మాన్ప శక్తులగుదురా?
నేనొక్కఁడ వ్రతము సలిపి మీకొదవిన పాపంబు రూపుమాపి యుపరాగ విముక్త
చంద్రునిమాడ్కి ప్రకాశించువానిఁగాఁ జేసెదనని వినయంబుగ విన్నవించెను
యాజ్ఞవల్క్యతపసియుఁ బూర్ణ[illegible]   గద్దేశించిన యధర్వణము

న్త్రములజపించి ప్రభాతభానుఁడు చీఁకటిఁదోలుముకై వడి వైశంపాయనుని పాపమునుబోఁగొట్టి పునీతునిగాఁజేసెను - అనన్తరము వైశమ్పాయనుఁడు యోగీశ్వరుని ప్రభావమునఁదనకలుషంబులు విగళితంబులైనను 'యాతనిప్రభావమునకోర్వంజాలక యీపాపములు పోనట్లు భావించితనశిష్యులచే బ్రహ్మహత్యాపనోదన వ్రతమునుజేయించిన వారగులుదరకాధ్వర్యులను పేరఁబరఁగిరి * ఆవెనుక సునన్దదానన్దనమన్దేతర మహిమాన్వితమరీచిమాలి నిర్వాపితమరితతమోనికాయుఁడగుటంజేసి యనల్పమహిమాకల్పుండగు వైశమ్పాయనుండు తనశిష్యుల నెల్లరులఁబిలిచి మీయందఱిలో 'నొకొక్కఁడొంతుచొప్పున నను దినమును విదేహపట్టణంబునకరిగి జనకుంజేరఁజని యాశీర్వచనమన్త్రప్రభావకలితంబులగు నక్షతల నొసఁగిరండని యాజ్ఞాపించినవల్లెయని యందఱును సేనలఁగొనిపోవుచుండగా నామైథిలునిసుకృత బృన్దబృన్దారకానోకహ ఫలంబుసిద్ధినొందినదకోయనుకై వడి తనవంతు చెల్లించుటకై మన్త్రాక్షతలనుగైకొని బ్రహ్మరాతిసూనుండు మిథిలకరిగెను - అపుడు కర్పూరాగరుచన్దనాది ధూపద్రవ్యవాసనలఁ బిక్కటిల్లు జనకాస్థానమణ్డపంబు చొచ్చి యచ్చోట నొకఁడునులేమింజేసి యాతనిరాకకెదురుచూచి కొన్నియక్షతలనచ్చటిస్తమ్భముల పైనైచినవి యామునిప్రభావమున తత్క్షణంబునఁ జిగిరించిపూలుపూచికాయలుగాచి శాఖానికాయంబుల పిలసిల్లంజేసి ముందరుగుదెంచినక్రోధంబట్టితననెలవునకు విచ్చేసెను - తదనన్తరంబు విదేహుండుచనుదెంచితనయాస్థానప్రదేశమునుజొచ్చి యచ్చోటఁ జిగురుగాయబండ్లఁ నిండికన్నులపండుగఁజేయుకంబంబులహర్షంబున వీక్షించి యచ్చటి జనని వేదితయాజ్ఞవల్క్యవృత్తాన్తుండైనచ్చెరువొందిపలుమారుచిత్తంబున మెచ్చుకొనుచునిట్టి ప్రభావసంపన్నుఁడనుదినము తనసదనంబునకుఁ జనుదెంచునటులఁ వినయంబున విన్నవించితినని యా వైశమ్పాయనునకుఁజెప్పుమని చారులకాజ్ఞాపించెను- వారుపబసిపినిచూత వకుళ ...ంబు జమ్బీర పిచుమన్ద మన్దార సరళ

ఇచటికథభవిష్యపురాణాది గ్రంథములకు భేదించయున్నది- అయినను ముప్పదియగు మానసబ్రహ్మకల్పమునందు శ్రీయాజ్ఞవల్క్యులవారిజననముగుణ నానాసబ్రహ్మకల్పము వకుబిదప- చాక్షుషబ్రహ్మకల్పము - హారకబ్రహ్మకల్పము - శ్రవణజిబ్రహ్మకల్పము - నాసత్యబ్రహ్మకల్పము - అష్టాజబ్రహ్మకల్పము - ఈకల్పములుగతించిరెడవదియగు పద్మజబ్రహ్మకల్పముజరుఁగుచున్నది - ఒకవిషయమునుగురించే పురాణములనేక ప్రకరణభేదములుగఁజెప్పుటకు కల్పభేదములనిపెద్దలు దలఁచుచున్నారు కావుననిచట నటువలె నేనిశ్చయింపవలయును.

కర్ణికార పనస దాడిమ నీప పూగ నారికేళ హింతాల తాల రసాలసాలాదిప లాశినివహశాఖానికురుంబనివారితతపన కిరణ తాపంబునునగు తపోవనంబు చొచ్చియచ్చోట నరవిన్దంబుకైవడి హృదయకర్ణికాధిష్ఠిత రాజహంసుడును, హిమవంతంబుకైవడి నిర్మల మానసవిరాజితుండునునగు వైశమ్పాయనుని, గన్గొని జనకరాజముఖకమల నిస్సృతమకరన్దసన్దోహముల [illegible]యనురాజోత్తుల నాతపసిడగ్గర నుగ్గ[illegible]రి - అతఁడును నారాయణుని మాడ్కి విశ్వామిత్రాసక్తుఁడును సుమనసహాయుని మాడ్కి సఙ్ఘటిత విష్ణుపాత్రభావుండును వాచస్పతిపగిది యధిష్ఠిత వేద శాస్త్రనివహుండును, పూర్ణచన్ద్రుని మాడ్కి నిర్వాపితతమోనివహుండును మునిజనసుకృతంబు మాడ్కి యపవర్గమార్గప్రదర్శకుండును, వైకుణ్ఠుమాడ్కి హృదయవిరాజితవైకుణ్ఠుండును నగు నాయోగీశ్వరునిఁ బిలిచి యోయిశిష్యవర్యుఁడా? మనమెల్లరము జనకవిషయములయందువసించియుండుటవలననిపుడా రాజనుదినంబును నీచేతి మన్త్రాక్షతల నపేక్షించుచున్నాఁడు గావున నాయాజ్ఞంగైకొని నీవిద్దినమ్ము మొదలు జనక సౌధంబునకు మన్త్రాక్షతలుగొని పొమ్మని యాజ్ఞాపించెను.

ఇట్లు చెప్పినగురుని భాషణంబులాలించి స్వామీ? తాము ముందుదిన మొక్కఁడుపోవలయునని యానతిచ్చి ఇపుడు నన్నను దినము పొమ్మనుట న్యాయమా ? అట్లు తమయాజ్ఞామాత్రమునకు లోఁబడియుంటినేని నేనొనర్చు వైదికకర్మములును, భగవదారాధనమును యోగానుష్ఠానమును, అగ్నికార్యములు భాగవతాతిథి పూజనంబును వేదవేదాన్త విద్యాపరిశీలనము చేయుటకవకాశంబిప్పుడచాలకున్నది గావున నా కార్యంబు చేయఁజాలనని మన్నించునటుల సవినయంబుగ విన్నవించెను.

ఇట్లు యుక్తియుక్తంబుగా మాటలాడుచున్న వాఁడని యెంచిమించినకినుక చేమిఁగుబుల్కగ్రక్కుచున్న లోచనంబులరాలుచుల వైశమ్పాయనుండు బ్రహ్మరాతితనూభవునివీక్షించి యోరీ? నీవీలాగు గురువగు నాకవమానంజేసితిగదరా? ఇప్పటిది యెల్లరియుల్లంబులు తల్లడిల్లఁజేయు ప్రల్లదునినీజగానఁగాననురా? అక్కటా యొకింటికంటిలేక యుక్కిదమునన్ని యక్కట నీటువాకులను గడించితివి: అహహా - మేలుమేలు బాగాయెనీవిదియ గురుదక్షిణయొసఁగితివి - నీతోటిశిష్యులు నీయుతమునిన్నుఁజూచి నీవలన్ని నేర్చికొనియెదరు - చాలుచాలు నీశిష్యత్వమును నాగురుత్వమును విన్నవారలునవ్వెదరు- నీవు నాయొద్దఁజదివిన ప్రామినుకులె [illegible]కొనఁగ నీదెస కరిగిన దాని మేము మెసవియజీర్ణించికొనియెద[illegible] డలెరియునట్లును దుఃఖాల నుడి

వినతాతనయుఁడు భోగిని హుంకరించిన వెట్టకోలకుఁ బోట్టనున్న విద్యఁబట్టబయ లుగఁ గ్రక్కి యాతనికొసఁగుటమునియైను. కావున కలుషలతాలవిత్రంబగు నీ చరిత్రం బిప్పటి వేత్రధరుఁ డొకఁడు జనకుని శ్రోత్రంబులఁ జొరిపిన నాతఁడును వక్త్రం బున [illegible] దేవరాతి పుత్రుని [illegible] మిత్రభావమును పొందఁగాత్ర ము తెలియక శోకసాగరమునఁ మునుఁగుచుండెను — అప్పుడప్పటి తపసులాస చేమానిసి రూపమున్న బాసి తిత్తిరులై రా మెసవిరి — అవ్వెల్లనిన నీక్రక్కుడు వేదము, చుక్కల తెరువున కెక్కుచున్న [illegible]ంటలుగఁ జేయుచుండఁ బుడమిని వల గొని యదృచ్ఛచేనప్పటు [illegible] వ్యాసులను [illegible] మింటఁ [illegible]ంటల నెగయుచు న్న నిగమమును గనితనకి [illegible] జలంబుల సత్యాషాఢ హిరణ్యకేశాదులఁ బ్రో క్షించినవారలు కాటుకపిట్టలై దేవాసురులు తఱకొండఁ గవ్వముగఁ గొని పా లవెల్లి తఱచుచుండఁ దనజ్వాలామాలికల నీలోకంబుల కాల్చు తెఱగున వచ్చు కాలకూట విషమును [illegible] - అక్కాల మునఁ నే నీక్రక్కుడు వేదమును తైత్తిరీయమను పేరును కృష్ణయజుస్సను పే రును బొసఁగెను — ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమణిమఞ్జూషయను ప్రబన్ధ మున మొదటియాశ్వాసము ముగిసెను.

శ్రీమన్నారాయణ పాదపీఠమణింబున [illegible] సునవ్యానన్వక స్థంబగు పానస్థునియడుగుజమ్ముల కెఱఁగి నా [illegible] యాజ్ఞవల్క్యప్ర భావమణిమఞ్జూషయందు ద్వితీయాశ్వాసారంభము [illegible]॥ అపుడు పరమయోగీశ్వరుఁడు వైశమ్పాయనుని విడనాడి [illegible] బలోకుల ప్రజకపటలంబు లమటుమాయగా బటాపంచలు [illegible] నెప్పుచున్న మిన్నువాఁక గ్రుంకి యకాలములనుండే [illegible] నిజ నాభిలాషపూరయిత్రియగు గాయత్రీ [illegible] చుచుండెను. అప్పుడు ముక్తాప్రమ హేమనీలధవళ [illegible] వెలయింపుచుం డునదియును, వక్త్రగత [illegible] చేసినటులు [illegible] కంబును ప్రేరే [illegible] రాజిత [illegible], శరదోగత [illegible] వ్యంజకం బగు [illegible], [illegible] ధరి [illegible] కపాలంబును, మోము [illegible] లజం టను చేకట్లంగట్టి [illegible] యుగళంబును లోకశాసన [illegible] బగు కశయను [illegible] చేతుల ధరించి [illegible] గాయత్రీ

స్వరూపము వెలికలరిచను శోంభినదియ కోయనునట్లు ప్రసన్నరాలగుటం జేసిపతుపాతము దప్పియున్న జాతీయుగళంబుల నాతపసి యాచెలువను వీక్షించి యానన్దమ్మకరాలయు గున్నండగుచు హామ్నాయాన్త వచనంబుఁ బొగడిసాష్టాఙ్గ నమస్కృతుల నాకున్దరిని డెందంబానన్ద పఱిచితనయుల్లం బునఁ బల్లవించునాశయంబున్నవించెను.

ఓపలుకు చెలీయజుర్వేదంబులకొజ్ఞయగు వైశమ్పాయనుండు కటూగ్ని భక్షిత వృక్షంబుపగిది బ్రహ్మహత్యాపగిదిక్రుత్యాకృత్యావివేకశూన్యుండైయుం డినదానినే ద్రోలఁగింపిని గానఁడనశిష్యసముదాయముచేఁ జేయనలవిగాని బ్రహ్మహత్యాపనోదనమునస్పృర్థన్యాపోపదిష్టమంత్రప్ర భావంబున వేనొక్క రుండ ద్రోలఁగించితినను నసూయదెండబుననే నిణ్ణకోనిసనయమును బ్రవీక్షిం చుచునుండి యనుదినమును మంత్రాక్షతలఁగొని పోవుటకసంధ్య మునుదె లుపుటయె వ్యాజముగానిడి నిష్కారణంబుగ నలిగి తనయొద్దంజదివినతొల్లి పలుకులఁ గ్రక్కియిటనుండక కేమలిసనిపలికెను :- నేను నావాక్యంల విని గ్రక్కనయజుస్సులం గ్రక్కియక్కడి కరుదెంచి మహత్వతోషుజనమానసా వాసంబులగు నీయడుగుదమ్ముల నాయుల్లంబున నెలవుకొలిపి నీకటాక్షవీక్ష ణంబునకుఁ గట్టెదలు చూచుచుంటిని - నానోముపండెను గాననాకోర్కె లీడేర్పియజుఃపారావారమును దాఁటించవే? నరసురగరుడోరగప్రభృతులు నీచరణంబులఁ గొలిచియేకృతార్థులైరిగదా? —నన్నును నీదాసునిగఁజేసికొ నుమనిపలికెను— ఇట్లుపలికిన యోగీశ్వరుండగు సూనస్తునివచనములు వీను లం జూరివైశమ్పాయనునికృత్యాకృత్యంబను భావమును వెలుపఱచుచం దంబునశిరఃకంపంబాచరించుచు హృదయాన్తర్గతకరుణాసాగరంబుప్పొం గివెల్లువమైమల్లడిగొని మెల్లమెల్లఁగఁగల్లోలమాలికలు వెలివచ్చుచున్నదియ కోయనుపగిది చిఱునగవు నగుచు నానల్లువడ్డఁటి యోరికుట్టా నామఱుగుఁ జొచ్చితివెఱువకుము- ఇపుడెనునీకుఁగోరువవలమె —తొల్లిసోమకుఁడుప్రా మినుకుల దేకరించిపాతాళంబునకుఁ గొనిపోవుచునుట నెఱిఁగినవెన్నుం డు తొలిజన్మపులగోఁ గొన్నింటినిసూర్యమణ్డలంబునను నిచియున్నాఁడుగాన నావికర్తునింజేరియయాయామశాఖయగువేదంబుల నధ్యయనమచేయు మని యాజ్ఞవల్క్యుని నాజ్ఞాపించియదృగోచరయయ్యె — అనన్తరమగ్గాయ త్రీప్రసాదనిర్ధూతవిషాదుండును, అర్యమారాధనా ప్రసాదనీయనిగమాభిలాషుం డునునగు యోగీశ్వరుండు సూర్యోదయంబు నెట్టులు చూచుచుండనలుదెస లఁబ్రసరించియున్న సన్తమసము యోగీశ్వరమానసంబునవసించియున్న

వ్యసన గమనమునభినయించుచు మెల్ల మెల్లగజరుగుచుండెను — మఱియును వస్త్రాతనయునితోఁగలహించినవారల మోములిప్పగిదియ వెలవెలఁబాఱునని సువృత్తాంతమునభినయించు చున్నాఁడకోయనునట్లు జాబిల్లియు వెలవెలబాఱి ప్రకాశహీనుఁడయ్యె - శ్రీయోగీశ్వరకృతాపరాధుండగు వైశంపాయనునకీర్తివలెనంధకారంబు నిదహంబునిర్గాలోకా వహ్నులయ్యె — సునస్వాభవగుణ సౌరభమువలెనకల్పిత సౌరభ మెల్లెడలవలగొనియె— తత్స్మితావులెల్లెడలవలగొనుటఁ గాంచియోర్వఁజాలక యదృశ్యమైంచినదియ్యకోయనునట్లు సంజయుదికుఱ్ఱజ్ఞారగైరికభావమునను కరించిమేఱసేను— దైవరాత్రి సూర్యానుగ్రహంబువడసి యధ్యయనముచేసిన శుక్లయజుస్స్వరంభికిఁకరణి నుఱుడునని యెఱుకచేయుమాట్కి భాస్కరరథచక్రక్రేంకార ధ్వనియెల్ల జనులకువీనులపండువఁజేసెను. తత్క్షణంబ శర్వరీనారీరత్నంబు తుణదాధిప నఖదన్తక్షతంబులకక్షుణ్ణమైనిశాన్తంబుచేరెననుట దెలిపెడు కైవడినిశాన్తంబుల్లసిల్లెను — పిదపన మాతృకరగృహీతఖరతర, కశాగ్రతాడన, సరభసపతదుద్భట రథఘోటకఖురపుటపాటితపూర్వగిరికటకతట సముత్సర్పదత్యగైరికధాతుధూళిపటలమతి జనకవటుతో సాన్ద్ర తేజః పుఞ్జరఞ్జిత వియదఙ్గణరిఙ్ఖణ జఙ్ఘాల కిరణకుఞ్జికావిఘటితకమలకోశ కుటికి నలరించువాఁడును కోకంబులాత్మవల్లభవిరహసంజాతసంతాపంబులఁదొలఁగించుమొక్కలదేవరయరుదెంచెనని డెండంబుల నిండారు సంతసంబునెల్లరులతోఁ జెప్పుకొనుచున్నమాట్కి పలుతెఱఁగులఁగూయుచుండ వెన్నునివల కన్నగునాన్వేఁడివెలుఁగువేల్పు తొలిగట్టుమీఁదఁదోఁచినఁగనియాజ్ఞవల్క్యతపసిమువ్వేలువుల, యిక్కయగుటంజేసి జగంబులవలగొనుతమంబులఁగూలఁగొట్టుమహిమాసంపన్నుఁడగుసో వేయిచేతులదేవరా! నీకుంబ్రణమిల్లెదనునన్నుమన్నించి కావవే; మఱియునాహృదయకఞ్జాతంబుమంజుళసారసకఞ్జాతంబువ చెగల్లసిల్లఁజేయవే - ఇదియునుంగాక తొల్లిగురువగు వైశంపాయనునియెడద్రోహదిష్టికిన యజుర్వేదంబులగురుఁవాజ్ఞాప్రకారంబుగ్రక్కితినిగాననిపుడొగురుఁడు చదువుకొనని వేదంబునాకొఱఁగుము? స్వామీ? నీవుస్వప్రకాశంబునదిఙ్మణ్డలంబుల వలగొనినస్వంతమసంబులనివారించిన [illegible] హృదయంబును వలగొనినచిత్తాతమస్సును [illegible]జన పోషకంబగునీదయార్ద్రికటాక్షములచేదూరీకృతంబుసేయుము - ఈలోకంబులలో నీయదుగుదమ్ములు తప్పయొండొకశరణంబులేదనుచుల్లసిల్లనసేను - ఇట్లుస్తోత్రముకావించుచున్నసునస్వానస్దనునకేనర్యముడు తనకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడుగావించియోయిబ్రాహ్మణుఁడా నాయొప్పినన్ని వేసములుండుట నీవెట్లుఱిఁగితివి-

దానినాకుఁదేఁటపడఁ జెప్పుమనియెన్నితోడఁ జెప్పు మునిబృన్దారకవరుండును,
ఆనన్దార్ణవసలిల బిన్దుస్వరూపహృదయుండగు యాజ్ఞవల్క్యుండును బకితనయనుండగు యోగీశ్వరుండుభక్తి
చన్ద్రికా ముకుళితకరకమలుండై స్వామీ ? వెన్నుని వలకన్నగు నీవు కాననిదీ
గానగలదే - అయిననెఱుఁగనివానిపోలిక నీయందుఁగల దయచే వేఁడుకొనఁగ
డిగెదవు గావునభవచ్ఛాసనంబు శిరమునఁదాల్చి విన్నవించెదనాలింపుఁడని చె
ప్పఁదొడఁగెను.

తొల్లి శర్వముఖ సర్వ గీర్వాణగణ మకుట మణికిరణ జాలనీరాజిత
సరోజచరణుండగు శ్రీమన్నారాయణుండు నేను మాతృగర్భనివాసుఁడనై యె
ల్లజగంబులమల్లడించి నల్లి బిల్లిగన్లికొను మహామాయకు వెఱచి వెడలివ
చ్చుటకు నిచ్చరాక జఠరంబున నే నారాయణమన్త్రపఠనము చేయుచుండు
టంగని నాదెసదయాళుండై యరుదెంచి తనమాయననుసోఁకకదూరంబగునట్లి
వులన్మానిపండునోఁసఁగినపగిది బ్రహ్మజ్ఞానమునుపదేశించెను - అపిదపఁగొం
తకాలంబునకు వినష్టయజుర్వేదుండనై వేదమయురాలగుగాయిత్రీనారాధిం
పనామెయుఁ బ్రసన్నురాలై సాక్షాత్కరించి వత్సా? ప్రామితుఁడుల పెట్టియ
యగునిమ్మఁ జేరినీయిష్టంబువిన్నవించి కావలయునట్టి తొలిజన్మవులంబడయు
మని పలుకుచెలియానతిచ్చెను - కావున నీచరణంబులు వినానాకుశరణంబు
లేదనితలపోసి మనమలరనిన్నుంజేరితిని నున్నుంజేకొని కృతార్థుఁడనుగావింపు
మనివిన్నవించిననావేఁడి వెలుంగు భక్తజనకల్పకుండగుటంజేసి యోయిశ్రీమ
న్నారాయణపౌత్రుఁడా ! సుత్రామవీతిహోత్ర పిత్రధిపతిరాత్రిఞ్చరయా
దఃపతిపశుపతి ప్రభృతులెల్లరులగు మేమందఱమును శ్రీమన్నారాయణుని శాస
నంబువడసిప్రవర్తించువారముగాని యొద్దియుఁజేయస్వతన్త్రులముకాము - అత
నియాజ్ఞవడయక యొండొకపనిఁజేసితిమేనితత్క్షణంబయాతనికోపానలంబు
నకు శలభంబై యుగ్రదణ్డంబునకుఁ బాత్రంబయ్యెదము - అదియునుగాక తుణ
కాలంబైననునవకాశము లేకయున్నవాఁడను నిన్ను నేనెట్లుచదివించువాఁడ
ను - అయిననునీకొక్కయుపాయంబు తెల్పెదనది యెట్టిదంటివేనివిను మని
యోగీశ్వరుని చతురాస్యును కలియఁగోరిమున్నిటుకడుమనతివేగవన్తంబులగు
గుఱ్ఱంబులుగలవు వానినెక్కి వాయురదెంబెఁగెట్టితివేని నీదెందంబుడించు దీ
రనిన్ను వేదంబులఁజదివించెదనన్ని చెప్పెను - ఇట్లిమ్మనియాజ్ఞవడసియతివేగం
బునసరస్సరిదరణ్యగిరినికరంబంబులం దాఁటియరుగుదెంచు సూర్యుని
మున్నిరుగాంచి తొల్లికోపగిల్లియాపోశనంబుగఁ ద్రాగిన వనటిమాలిత
పసి మరలయరుదెంచుచున్నాఁడని వెఱచిమొరలిడుచున్నద క్రోయనుచం

దంబున ఘోషించుచున్నదియు మెల్ల మెల్లనొకచోటఁ జొల్లి తటిగట్టు వెట్టితట్టుచుండఁబోడమినతెలుఁగుడు పల్లికిఁ గెరలినుండె ననునట్లు జలావర్తంబులుల్లసిల్లుచుండు నదియును మఱియు కెరటములొండొంటితోఁ దాఁకి యెగయఁగడిసి పైకెగసినఁ దన్మధ్యప్రదేశంబున నిమిడి గొన్నమునుండు నారాయణునికి వింజామరంబుల వీచుచున్నదియనఁ గోయునట్లుండునదియును - తన జలాశయమునియందనకూఁ దురుచపలయనేకులనకొనసుండు గునుమ్ముసుండనేయుఁ బలఁచియాముఖంబును బడబానలరూపంబుగ ధరించియున్న దకోయ విలసిల్లుచున్న పాలకడలిని యోగీశ్వరుఁడు చూచెను.

అవ్యోటసమనుష్ఠితమై భాతికపిధానుఁడగు సునన్దానన్దనుండు శిశిర జలధిజఠరంబున నెల్లపుడు వసించియుండుటం జేసి చలికోర్వలేని పురాణపురుషుండు చలికాఁగుచున్న యట్లాదశకిటయన్తరి మోయుననట్లొ ప్పారుచున్నదియును, తనపగతురలను జంపుటకై వేసిన యాగ్నేయాస్త్రమనఁ బరఁగు చిచ్చోయనునట్లున్నట్టిదియును సుకుమారి యగుకడలిరాచకన్నియ నుంచను దర్శనజాలమాన కంబునోర్వఁ జాలనందునఁ గైకొభోగిశాపునార్తియుంచిన హేతిరాజంబుపై బడి మెఱయుచున్నదియును, తపస్సన్న్యసమునిముస్నిటిం ద్రాగివారలఁ గ్రక్కినవుడు నిండుతోడ వెలిగ్రక్కినజఠరాగ్నియ కోయనునట్లువిలసిల్లుచున్నదియును పుడమిగరితతన మొలత్రాటమోపునందుఁ జెక్కినరితనములకోయనునట్లు కానఁబడు నౌర్వాగ్నింగాంచి పలు తెఱఁగులనుతియొనర్చి నన్నినుఁడుపంపినవచ్చిన వాఁడను నాకు వేగవత్తంబులగుతురగంబులనొసఁగినఁ జేకొనియరిఁగెదనని స్వాభిలషితంబును నెఱిఁగించిన సంస్తవసన్తుష్టుండగుచు నప్తియను తేజులనామునివరున కొసఁగెను - ఆయాజ్ఞవల్క్యమునియును నాగుఱ్ఱములఁ జేకొని యరుగుచుండ నినుఁడును నాతనిసామర్థ్యంబునకిచ్చెరువడియాతురంగంబుల నొకయరదంబునకుఁగట్టి యాజ్ఞవల్క్యుని తోడనాశతాన్గంబునధిరోహించి గగనంబున నేగిచనెను - అపుడు సంరితశమోనిచయులును సాధుచరితసన్నమార్గ్వహులును గుహకస్వర్గులగు యాజ్ఞవల్క్యమార్తాండులాకసంబున నేగుచుండ నెల్ల సిద్ధమునివరు లున్నతయురమయుమిమెపుడునుసిదివెఱకు జంటయుసులఁగని మిపుడిద్దఱు నార్యులునభోమార్గంబునఁ జనుచున్నారలనిన్నిమేపడత్రచిగునున్నవై చూచుచుండిరి సునన్దాపుత్రుండు లోకబాన్ధవుని తోడనరుగుచుండె మన్దైహయాతుబృన్దంబుగని యామన్దజనకునికి సహాయునిగానిరమార్తాణ్ణునిఁ బరమాత్ముఁడునిర్మించెఁగాఁబోలని శఙ్కించుచుపజటిత్పత్తశకుఁపుకరణిమాగు లాదుడెంపంబుల సంశయం

బునొందిరి - స్వర్భానుఁడుసూర్యునితోడఁ జనుదెంచుసానన్దునింగాంచి గ్ర
సనమైరాహ్యుఁడైమిన్నకయుంచెను - మాఱియునీగురుశిష్యులప్రభావప్రభలఁ
గనిలోవెలిచీఁకటుల్కు, తమసడలసాగవని వెడలిపగతురహృదయములను వి
ర్వతగుహాలను నెలవుచేసికొనియెను - ఆనిదపసూర్యుని యొద్దసాఙ్గంబగన
యాతయామయజుర్వేదంబుశ్వొలి యాజ్ఞవల్క్యతపసి వైశమ్పాయనప్ర
భృతివిపశ్చిజనకయోగీన్ద్ర వైభవలోకాలిండై క్రిందికవతరించి సమస్తమునిజన
సమాధిష్ఠితంబగుప్రదేశంబు చేరియుండనొకప్పుడు చిత్రరథుఁడనుగన్ధర్వుఁ
డరుఁగుదెంచియోబ్రహ్మవిద్వరుఁడా ? నీవుసూర్యుని యొద్దఁజదువుకొనినన
యాతయామవేదమును నాకొసఁగుము ? నిన్నువిడువనుసుమీ - ఇప్పుడునేన
డుగుప్రశ్నములకుత్తరములిమ్మనియడిగెను - ఆప్రశ్నములెవ్వియనిననాకర్ణిం
పుము - చరాచరాత్మకంబగుజగంబె వ్వానినిమిత్తోపాదానకంబు ? వేదస
ముదాయంబుస్మృతిపురాణేతిహాసంబులతోఁజేరికొని యేవస్తువునుబ్రతిపా
దించుచున్నది ? స్వాభావికసార్వజ్ఞ్యాదికళ్యాణగుణంబు లెవ్వనివి ? ఎవ్వా
నిపదపఙ్కజసిరఞ్జుశ్భక్తిభరితులగు మహాత్ములు వాఙ్మనోవిషయానన్దము
లననుభవించుచున్నారు - అట్టిదియెద్ది - తెలుపుమనియడిగెను - అప్పగిదియ
డుగనాప్రశ్నల నాలించిసత్త్వభరిత స్వాన్తుండైయాయంశు మన్తాన్తేవా
సియగుమైత్రేయీకాన్తుండు, చరాచరాత్మకజగత్తునకునిమిత్తమునుపాదా
నంబగునదియేదో, అదియపరమాత్మయనఁబడును స్మృత్యాదిసహితంబగునా
మ్నాయజాతంబాపరమాత్మనేప్రతిపాదించుచున్నది - సార్వజ్ఞ్యాదికళ్యాణ
గుణములాపరమాత్మునికేగలవు - ఆపరమపురుషుని యనుగ్రహంబుననేసత్పు
రుషులు ముక్తినొందెదరు - ఓయిచిత్రరథుఁడా? ॥ శ్రు ॥ ఏకమేవాఽద్వితీ
యంబ్రహ్మ "స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ,, నాఽన్యఃపన్థాఅయనాయవిద్యతే"
ఇత్యాదిప్రమాణములనెఱిఁగి తెలిసికొనుమనినపిమ్మట నాయోగివరునియు
పదేశమహిమచేఁదొల్లఁగిన మనకళంకుఁడగునాగన్ధర్వ శేఖరుండుచేతుల
మొగిడిఁచి శిరంబున నిడికొని భక్తిప్రవాహమగ్నుండసప్టాంగం చేసియొడలునం
దొడమన్న పులకాఙ్కురుండై యన్తకజనకాన్తేవాసి కన్తేవాసియై సంత
సంబునగురునియశస్సుతరు కుసుమజాలంబుల్ల దిగ్గనా నివహంబువలజసొ
రించెను.

యోగీశ్వరుఁడుగోదావరీతీరంబునశిష్యుల నధ్యయనము చేయించుట.

ఆపిదపపుడమి పడఁతిమెడనడరుముక్తాహారంబకోయను నట్లుప్రకాశిం
చుచున్నది యును లోకంబులనల్లి బిల్లిచేయుచునల్లికొనినదురితౌఘంబులను

ల్లసిల్లు వెల్లువం బెల్లగిల్లఁ జేయుచున్నదియును, ఆశ్రితజనపాశ బన్ధంబుల భేదించుటకై చక్రనివహంబు ధరించిన దకోయని మెఱయుచున్నదియును, ఉదార ప్రవాహయగు గౌతమీనదిని (అనఁగా గోదావరి) యాజ్ఞవల్క్య మహామునిం జేరి తీరంబున నాత్మ స్వామాశ్రితస్థితిగ నాశ్రమమును గల్పించికొని యచ్చోట వామదేవ యాశ్వలాయనాది మునిపుంగవులకు ఉత్తరు చే బ్రహ్మచర్యంబు గడచి యుప్పారు జాబాలి, కణ్వ, మార్కండేయ ముఖ్యతపసుల నయాతయామ వేదంబులఁ జదివించుచునుండెను.

జనకరాజు యాజ్ఞవల్క్యులఁ బిలిపించుట.

ఇట్లు కొంతకాలము గోదావరీతీరమున ననేక మునివరుల కయాతయామ వేదముల నధ్యయనము చేయించుచుండుతఱి సనికుల శిఖామణియగు జనక చక్రవర్తి జన్నంబుఁ జేయఁదలఁచి యచ్చోటికి మునిమణిముక్తాహార నాయకమ యగు యోగీశ్వరవరుని దయఁజేయు నటుల విన్నవించుమని పంపిన జానక పురుషుఁడరుగు దెంచి యోగీశ్వర పాదనీకరసన్నద్ధశిరకల నవాగితహృత్తిమోనివహుండై యత్యన్తవినయంబున స్వామీ! మనసకులసార్వభౌముఁడా! మిథిలానాథుండు సకలమహర్షులరప్పించి యజ్ఞమొనరించఁ దలఁచి యచ్చోటికి దాఁమరు దెంచి మానవనంబు పావనంబు చేయమని విన్నపించుమని యాజ్ఞాపించిన నేఁబనివిని విన్నవించి నాఁడను - అవధరింపుఁడని యెను - అపుడు తద్వచనంబుల నాలించి విచ్చేసెదమని రాజకులావతంసునకుఁ దెలుపుమని వీడుకొలిపి యాదిప మంతయు వేదాన్త శాస్త్రవిచారము చేఁ గడిపి సంజయరుగుదేరుటం గని సాయన్తన నియమానుష్ఠానోన్ముఖుఁడును శ్రీమన్నారాయణుని కే ప్రథమ శిష్యుండగు యోగీశ్వరుఁడు సంధ్యానుష్ఠానమునకు వెడలుటగాంచి యాసన్ధ్యను పాసించుటకు వలెనుఁడు పశ్చిమాబ్ధమునఁ గ్రుంగెను - అత్తఱి నిమికులవంశరితనంబగు జనకుని యజ్ఞవాటిక యందు యాజ్ఞవల్క్యమహాముని వాక్ప్రభావమున నలిగెడు తపసులముఖారవిందములు నభినయించు కున్న పగిదినలుగడలసంజ నెట్టగనల్లికొనెను - అపుడు పవల్లెన్నను వేఁడిమిని నోర్వఁజాలక గుహాలం జొరఁబడియుండు చీకటిమూఁక వరుణసముద్రమున నముఁడుఁ గ్రుంగిన నిటపోవుచుండు వలలో దచే నెలంగి నెంపూర్ణశత్రుజయము నొందియుండినను దైజసయంబగు జనులనేత్రేన్ద్రియముల నైన ఖడ్గగించి యీ మహత్తత్రుజయముఁ బొందెదనని పదార్థప్రత్యక్షజ్ఞానము కల్గుగకనుండు నట్లునలు ప్రక్కలఁ బిక్కటిల్లెను - అపుడు వెన్నెలపులుఁగులకు న్నలపండుగయగు జాబిల్లి పాలకడలి వెడలి తరంగసోపానమార్గమునఁ జనుదెంచి తొలిగట్టు చేరి తమోనివహోర్పాటంబుఁ జూచి తన జోడుకో డెయరుగుటఁ గని

యిట్లులోకులనయనంబులకద్భుతంబునుగలుగఁజేయుత మోజాలంబుఁబటాపంచల
గునట్లుదట్టించెదనని రేగిత మోగజంబుల వేఁటాడుసింగంబు చందంబునయాక
సంబునఁదేజరిల్లెను - అపుడు దేవారాతితనూభవుండు జగత్సృష్టిస్థితిలయకర్తయ
గుశ్రీమన్నారాయణమూర్తి నియోగంబుగ ధ్యానించుచునారేయిగడపెను - అ
ట్లురాత్రిగడుచుచుండఁగానీ చన్ద్రసమానప్రభతనకునుగలిదనుసంశయముని వార
ణము చేసికొనవలయునని తలఁపునసరుదెంచెనకోయను రీదంబున వేఁగుటి
కర్యరుదేరవాఁబ్రహ్మర్షిసూనుండు తూర్పు దెససంజెంగని తత్కాలానుకూ
లంబుగనాచరించవలయుతనుష్ఠానంబులఁ దీర్చిసశిష్యవర్గుండై వెడలియా
త్మానన్దజనకరిబులగు భగవద్గుణానుభవసాధకకథలచేమార్గశ్రమ నివారితా
న్తేవాసుండగుచు మిథిలానగరంబుఁజేరి సమస్తవేదశాస్త్రనివహంబులు జన
కయజ్ఞంబు వీక్షించుటకై సశరీరంబులై యరుఁగుదెంచినవియకోయనున
ట్లు తేజరిల్లుమునిబృన్దమండితంబగుయజ్ఞశాలను గనిన నచ్చటి తపసులు తన్నుఁ
గని యయాతయామవేదమిచ్చోటికి మానలనడలఁ జేయుటకై యొడలుదాల్చి
వచ్చుచున్నదో? లేక తన వేదమహిమ యిట్టిదని యెఱుఁగని మనకునయాత
యామశాఖాప్రభావంబు దెల్పుటకై మిన్నుండి మన్నంటిపడ్డ భాస్కరుం
డోయని సంశయంబు నొందుచుండ నాప్రథమశాఖాప్రభావమూర్తియగు యా
జ్ఞవల్క్యతపసిని జనకుఁడెదుర్కొని సవినయంబుగ సింహాసనాసీనునిఁగా
జేయ సమస్తఋషి మధ్యంబునఁదారామండల మధ్యవర్తియగు సూర్యునిప
గిది ప్రకాశించుచుండెను - అపుడా జనకచక్రవర్తియును బ్రహ్మిష్ఠప్రవరునిపా
దారవిన్దధ్యానుండై యధ్వర్యూద్గాతృహోతలు యాగార్హక్రియలను స
లుపశ్రీమన్నారాయణ ప్రీతికరంబగునట్లు యజ్ఞంబు నెఱవేర్చి కృతావభృథుం
డై తపోధనబృన్దంబునకు వన్దనంబొనర్చి యోబ్రహ్మవిదులారా? పసిఁడిగిబ్బల
ను సదక్షిణంబుగ దాన మొసఁగఁగోరియున్నవాఁడను ఈభూమణ్డలంబునన గ్రపూ
జ్యుండెవ్వాఁడో వానిఁదెలుపుఁడు? వానిఁగోలుధోతఁబూజించెదనని సవిన
యంబుగ విన్నవించెను - అపుడెల్లతపస్సులును బ్రత్యుత్తరంబు చెప్పలేక నొక
నినొకఁడు చూచుచుండ యాజ్ఞవల్క్యతపసియొట్టకేలకుఁగన్తెదుట నిలిచియుం
డుపుడమిఱేనినవలోకించి యోరాజవర్యుఁడా? ఇదివఱకు నీకెవ్వఁడువారూ
త్యుత్తరంబీయకుంజేసి బ్రహ్మతత్వసారజ్ఞుండీబంగరుగోవులఁ జేకొనుటకుఁదగి
నవాఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు గాని యితరులుచాలరని చెప్పెను - అప్పగిదియేయా
కాశవాణిసరిసరియనిపలుకుచుండ సభికులచ్చెర్వువొందునట్లు వెల్పులమూఁ
కనాకసంబున నిలిచిసరిసరియని యొప్పుకొనెను - అపుడు నిమికులకీర్తిముక్తా

ఫలంబగు మైథిలుఁ డాకాశవాక్యం బెరమునఁ దాల్చి భక్తిరసము వెడలివచ్చి నపగిది పత్నీసమేతంబుగ ధారాకలితకనక గోసహస్రంబు జేజేలు జయజయయని పొగడ నాయాజ్ఞవల్క్య మహామునికి దానమొసఁగి కృతార్థుఁడయ్యెను - ఇట్లు దైవరాతమునియాను వక్త్రంబు గోసహస్రంబు చేకొనినఁ జూడఁ జాలని మునులు పనిమాలియుండ నా బ్రహ్మిష్ఠవరుని చూచి నిలువుము నిలువుము ; ఈ దానంబు చేకొనఁదగినవాఁడు శిక్షాదియాబు వేదాంగములను, ఋగ్యజుస్సామాథర్వణవేదములను గాంధర్వాయుర్వేదంబులను, సాంఖ్యయోగములను, పురాణన్యాయమీమాంసాధర్మశాస్త్రేతిహాసాదిచతుష్షష్టికళాముష్టింధయుని చే గ్రహింపఁదగినది నాయుండఁగా నట్టి వారిని లోఁగించి నేనని కనకగోసహస్రమును గొనుటకు ప్పాండనని చెప్పి వైశంపాయనాదితపసులు పలికినవాని నాలించి పికక్రైనా స్త్రైవాసి, గట్టిపల్లుగజుట్టు నెట్టుకొని మట్టుమీఱి వచ్చుమిన్న వాఁకవలెఁ దయఁ కోయను చందంబుని వాగ్విభవము చూపినాఁ నంబున నిసతనయుని ధ్యానించుచుండ నా పితరుల సామియగు దేవరాతి సనాభవధ్యాన పచంప రాసోపాన మార్గంబున దిగి పరిగించినాఁడ కోయసుభంగిసాటియొత్తు రించినయి మునియాజ్ఞవల్క్యుఁ డీమసనవహించివచ్చిన యసాకిలకిలలు చనుదెంచి మేము చేకొనఁదగినగోగణంబు చేకొన్న వాఁ డెపంచు, ఇచ్చునాఁ డెవఁడని సాటోపంబుగ వాగ్విభవమును జూపిన వైశంపాయనాదులను వెంపించి గొందిడీఁటులనుగాఁ జేయుచు జనకసన్నిధికరుదెంచి యచ్చటి మునిజన నివహంబును దప్పించి కనక గోగణంబులను హరించుట కారంభించిరి - అపుడు వైశంపాయనాదులు నా పితరుల సామి పంపున నరుదెంచినవానిఁ జూచి భయాక్రాంతులై తాము నుష్ఠించుచుండు నగ్నికార్యంబు విడిచి వాదించుననియుచు యజుస్సూక్తమై స్వకీయకమండలువు మొదలగు సోమ్మపక్షారకసామగ్రులను సయితము చేకొనక నునుమిగిలినఁ బనుల మేపి బ్రతుకవచ్చునని కనికరయము కలవారగుచు నేగుచుండుదెసయిట్టిదని తెలియజాగ సూత్రకర్త మహాగురుని దుంబురు గిడిచ్చనిరి - అపుడు మైథిలుఁడు హరింగా యోయోసిచలరా కవహోష్ణాజ్వాలను జూడఁజాలకయుండుటయ క్కాకరాజకృత్యము నందు జాగరూకుఁడ నగుననుచు నాయాజ్ఞవల్క్యులత్య పెట్టకపోయెదరు గాక దానఫలమునిప్పుడు సభపించుఁడనియు మీరీ స్వర్ణగోగణంబు బ్రతికించి చేకొనుఁడనియును ష్టాపించుచున్న తపసులఁ బిలిచి చెప్పెను - ఆపిదప నక్రోధంబున సమిహాస్త్రత్నంబగు జనకుండు వలికినపలుకుల నాలించి శిరంబున కరంబుల జోడించి గోసహస్రంబు మాకొసఁగవలయునని కలహంసైను జగదీశ్వరపితృకగనాశించమనునిశ్చయంబుగల వైశంపాయనా

దులూరక మౌనభావులై కూర్చునియుండజనకుండు యాజ్ఞవల్క్యులపాద
ములకెఱఁగితన మనంబుననుండభిప్రాయంబును విన్నవించెను - అపుడు దే
రాతితనయుండారాజ తాతత్వము నెఱిఁగితన కమండలుజలంబుల నాసు
గ్ణగోగణంబును సమంత్రంబుగఁబ్రోక్షించిన నాయాలసుందప్రాణవంతంబ
లైకన్నులఁదెఱచి చూచువత్సగోమ్ములఁగిక్కొనుచుఁదోకల వెత్తికొనిగంతు
లువైచుచునంభారవంబు సేయుచున్నవై దూడవనికినఁజట్టుడుకొ నాయాజ్ఞ
ల్క్యులపాదసేవిధమున్న వచ్చిచేరైను - అపుడుయాజ్ఞవల్క్యతపసియాగో
గణంబును జనశిష్యులవశంబుననిచ్చి కొనిరమ్మనివలికెజనకుని వీడ్కొనితన
లవునకుఁజనెను.

ఇట్లు యాజ్ఞవల్క్యప్రభావమహాశివమాహాత్మ్యభాషలో
ద్వితీయాంశంబుముగిసెను.

విచిత్రంబును మహాద్భుతంబగుచరిత్రంబుచేనచ్చెరువునొందించిన సునన్ద
పుత్రుండగు యోగీశ్వరమహాముని యడుగుదమ్ములఁజతురిద్ధపురుషార్థ
ద్ధికై నేఁబ్రణమిల్లి యుపరికథాక్రమంబు తెలిపెదను.

యోగీశ్వరపరాజితులగుమునులునలువతోఁజెప్పకొనుట.

వైశమ్పాయనాదిత పసులెల్లరును యోగీశ్వరప్రభావంబును శిరంబ
నఁదాల్చినవగిది షరీభావమును సయితముజటారూపంబున శిరంబునఁదాల్చికటి
తటంబున వల్కలంబునుగళంబునఁ గమణ్డలువును కకుంబునకటుపాలంబున
అనామికాఙ్గుళీయంబుఁ బవిత్రగ్రన్థియును వెన్నునఁగృష్ణాజినాద్యాసన
ను గరతలంబున జపమాలికయును బెబ్బులినిఁగసాహిఁతిలు వేసికొనినమా
బుపగిది యాజ్ఞవల్క్యయోగీశ్వరుని మాట్కధరించి తమనెలవులవదిలి
సత్యలోకంబుగుఱిపట్టి చనుచుండ నచ్చటసనకసనన్ద సన్తకుమారసనత్సు
జాతాదుల్తోతముయధికారానుగుణంబుగ వేదాన్తశాస్త్రార్థ ములవినుచుఁ
డనిరుప్రకరల దేవేన్ద్రప్రభృతిదిక్పాలురు గొల్చుచుండ బృహస్పతిమొదలగ
నాచార్యులుపసిఁడియలనలజ ఠానుండ సిద్ధసాధ్యగన్ధర్వాప్సరోగణం
బులుదమయాడిగంబులఁ జెల్లించుచుండవాణీసమేతుఁడై పేరోలగంబున
గొలువున్న నలువఁగనిశిరంబునవంచి హసితాననుండ నటించిరాహుగ్రస్తచన్ద్ర
దృశవదనులగుచుఁజేరంజని పెక్కువిధములస్తోత్రించి వాణీధవునిఁబొగడి యో
స్వామీ!మాకొదవిన కొఱను మొఱఁబెట్టుకొనుటకు వేఱుఁగక వెదకి

దకినీకడకునడలు దీర్చుకొనుటకై వడివచ్చితిమి - అదియెట్టియనినవిన్నవించె
దమవధరింపుము - భూమండలంబుననిస్సీమమహిమాతిశయయగుయాజ్ఞవ
ల్క్యమహాముని శ్రీమన్నారాయణుండే తపస్విరూపుదాల్చి చనుదెంచి సమ
స్తమునిజన మస్తకరత్నంబై ధ్వస్తేతరపాండిత్యంబుగలిగిసెల్లుచున్నాఁడు - ఇ
పుడాతపసి మిథిలాధినాథునిసవన సభలోమమ్ముంబెరవారు వాదించకుండు
నములనెల్ల చమత్కృతులమల్లడించి పరాజితులుగఁ జేసెనయ్యా! - ఇపుడాతని
ప్రభావవిన్ధ్యాచలంబునకుఁ బనటిచూలిబోలు నుపాయంబుకనిపట్టిమాదుఃఖత
మంబు నీయాలోకనంబున నివారించియేలుకొనుమనిరి - అప్పుడాపలుకు వెలఁ
దిమగఁడు మునివరులమాటలు వీనులఁజొత్తి మోమెత్తికొలువుదీర్చియాతపసు
లఁజూచి యిట్లనియె - ఓతపసులారా! సావధానచిత్తులైతత్తరపడకచిత్తంబు
నగలతఁ దొలఁచినాపలుకులనాలింపుఁడు - సునన్దాగర్భంబుననుండునప్పుడె వె
న్నుఁడుమన్నన చేనన్నివిద్యల నుపదేశించెనుసుమీ - అతనిజయించుటకుమము
ఁబోటివారలకుసయిత ఘలవికాదు. సూర్యునిక్రిందమిణుఁగురులవగిదిమీరలెం
తమాత్రమామునివరుని ప్రభావదహనమునకు శలభత్వమునొందక మన్దమన్దం
బుగజరిగిమన్నగరంబునకరుదెంచినదియ నాడెందంబునకు వింతగనున్నది -
కావునమీరలాతపసికి సింగంబునెదిరించుసారఙ్గసామ్యులు గనున్నారు - ఆ
తపసిని జయించుటకుఁ బలుకువెలఁదియునలవిగాదనిసుమీ . మీరలుచనుఁ
డుదీనికిఁ దగినయుపాయంబు చిన్తించెదననిచింతించుచుండెను.

గార్గిప్రసన్నత.

ఆపిమ్మట మెఱుపుతీఁగె భూలోకంబునకేగుటకై యరుదెంచినదియకో
యనునట్లుండునదియును, రూపసమ్పత్త్యయవయవములఁ బూనియరుదెంచు
చున్నదియ కోయనునట్లుండు నదియును జక్కఁదనంబులకుప్పగు లావణ్యం
బుమూర్తివంతంబయిచనుదెంచినగిది కోయనునట్లు మెఱయుచున్నదియు
ను, కళఙ్కరహిత మృగాఙ్కరేఖ యకోయనునట్లుండు నదియును, ఉను
రుఁబోసినపసిఁడి తీఁగెయకోయనునట్లుండు నదియును, ఊర్వశీరమ్భాది
లోకత్తమాఘృతాచీసుఘోషాద్యప్సరస్త్రీలఁ జక్కఁదనంబున ధిక్కరించుచు
న్నది యౌసైంహికేయునికి వెఱచి యుద్ధింబేఁగఁజనుదెంచినదనె జాబిల్లి ఫలలాట
పట్టంబుగ ధరించినదియకోయనునట్లుండునదియు - మల్లెమొగ్గలి దన్తంబులు
గను తేటిమూఁకను జికురంబుగను పద్మంబులునట్లుగను పసిఁడిపనటిజంటను
బాలిండ్లుగను సురపొన్నవిరిం జిగుళ్లిగను కామపదవిని శ్రేణినిఁ ద్రివళులుగ
ను చీమలబారునునూఁగారుగను శంఖంబుల మారువులుగను కలమంబుల

జఝ్ఝలుగను లేఁజివుళ్లు పాదంబులు [illegible] నలువమానసపుత్రియగు గార్గియ నుసుగువజేజేలమూఁకల నచ్చెరువున [illegible] దించుచు నలువ పేరోలగంబున నవతరించెను.

ఇప్పగిది బ్రహ్మసంకల్ప సంభవురాలగు గార్గి చేతులు మొగిడ్చి పితామహా సమ్ముఖంబుగఁ నిలిచి స్వామీ? నే నేమి చేయవలయును నాకొనగ్పఁదగిన కర్జంబానతిచ్చితివేని నీయానతి పూనంబుపీసరబోక శిరంబునఁ దాల్చి చనియా కార్యంబు నిర్వహించుకొని వచ్చెదనని పకాంటించిన నలువయా తెఱవనుజూచి యోసుగువా? నీవు దేవి మొలదై భూలోకంబున కరిగి ముని జనంబులఁ బరీభావము నొందించిన యాజ్ఞవల్క్య తపసిఁజేరి పరిభవించి యాతపసుల డెందంబున కానందంబొదర్పుచున్న నాపడఁతి నీవిష్ణు చెప్పఁదగు నే నాఁటికిమానంబతోడవుగాని వేతేమియున్నది కావున దేవ మొలనేగుటయు క్తంబేయని విన్నవించిన నలువయో చెలియా? నేనిన్నుఁ జలముపట్టి కల్పించితినిగాన నీ వెల్లరుల చూపులకుఁ జీరెకట్టినదానవు గాఁ [illegible] బడుదువు; అయినను నిన్నెవ్వాఁడుదిగంబరురాలనుగా నెఱుంగుచున్నాఁడో వాఁడే నీకు మగండయ్యెడునని యానతిచ్చిన వల్లెయని తనగమన వైభవమునుగని గాయంచలు పరాభవము నొందసున స్థానస్థనసందర్భనమునపై సత్యలోకమునుండి వెడలెను.

ఆపిదప బ్రహ్మమానసపుత్రియగు గార్గి భూలోకంబునకరుగు చెంచుచుఁ దనకు మాత్రము దేవ మొలదిగా గానఁబడుచున్నదైనను, లోకులకెల్లరులకు వలువగట్టికొనిన దానిపగిది కానఁబడుచుఁ దన్నుఁజూచు వారలకన్నుల నమృతధారల చేఁదడుపుచు నెల్లయలయిళ్లంబుల నాకరంబనుయకల్లోలినియందుఁ గ్రుంగింపుచును, తనచూపులచే నెల్ల దెసలనుల్లసిలు నల్లకలువల వెతచల్లుచు వెల్లని మెఱుపుల నొప్పుచిఱునగవు వెన్నెల నొప్పారుచుఁ దనకాలిగోళ్ల డాలెల్లెడలఁ బుడమియుం దలంకారరంగవల్లి విచిత్ర రేఖలనుప్పతిల్లఁ జేయుచుఁ ముఖరాయమానమంజీరరవంబులు జెంగటి రాయంచల డక్కరకలు దెండని పిలుచుచున్న వలు తెఱఁగులగు నలంకారములచే [illegible] విధవిచిత్ర తరవ్యాపారంబులఁ జేయుచు యాజ్ఞవల్క్యతపోవనంబు చొచ్చి యచ్చట వర్ధిల్లుచున్న దారచన్దనకుంద మాకన్దంబులచే నొప్పారి గోదావరీలహరీసంఘర్షణసంజాత సమీరశాబకనివహ సేవిత కుసుమశాఖాపల్లవామలంబగు కొమ్మ మెఱుగొప్పు నెఱిక ప్పుకొప్పున ముడిచికొనిన తీర్థవాసులైన [illegible] మునుల చెరఁగి వారియాశీర్వచనంబుల నందికొనుచు నల్లనల్లన బ్రహ్మర్షి [illegible] భవుని భవనంబుఁ జేరెను - ఆ యాశ్రమమునఁ బరిశుద్ధాసనమునఁ గూ[illegible]న్నవాఁడును, తపసి బ్రాహ్మణయా

పభావ.

కులశగిరివర్ధిల్లుచున్న జడ ముడివర్చియను శ్రీమన్నారాయణ చరణారవిన్దాశ్రితులకుఁదమస్వశౌర్యభాగ్యస్ఫూర్తిఁసూచించి నిర్మలస్ఫురదూర్ధ్వ పుణ్డ్రవ్యాజంబునభగవత్పాదచిహ్నంబుఁ ఫాలమునందు నిరుపించుచున్న వాఁడును, మిగులమంగళకరంబగుభగవన్మన్త్రానుసంధానంబుచేఁ జంచలంబగునధర పల్లవుండును, సముజ్జ్వలమణికుణ్డలాలంకృతకర్ణయుగళుండును పరమపురుషసన్నివాస స్థానంబగుహృదయప్రదేశంబుగలవాఁడగుటంజేసి నచ్చోటనాపరమపురుషునకు నేర్పఱచిన్నయుయ్యాలయకోయను నట్లు వెలయు యజ్ఞసూత్రనివహుండును పరివేష్టితాన్తేవాసినివహంబునకు సకలశాస్త్రార్థంబులనువన్యసించుచున్న వాఁడును సమస్తస్మృత్యంతర్గతరహస్యార్థంబులను జెప్పుచున్న శ్రీయాజ్ఞవల్క్యమహామునిని వీక్షించియమ్మునియడుగుదమ్ములకుఁబ్రణమిల్లి చిఱునగవునగుచునో బ్రహ్మరాతి మహాముని కొమరుఁడా! సుసన్తానసుకృతసురతరుఫలస్వరూపుఁడా? సమస్తవిద్యావిలాసమణిసదనంబును, అఖిలమునిజనప్రేషితుర్గాలును, పతఞ్జలికణాద గౌతమజైమిని మొదలగుమహర్షిప్రణీతశాస్త్రనివహములచేతను, మఱియునితరంబులగు శాక్తాదిమతసిద్ధాన్తనిర్వాహకశాస్త్రంబులచేతను శిక్షాదివేదాఙ్గములచేతను సకలభువనవశంకరంబగు మనోభవశాస్త్రంబులచేతను మఱియులోకంబునెన్నివిద్యలుగలవో వానిచేతను నిన్నుజయించిదిగంతముల యశోముక్తాహారాలంకృతులుగాఁజేయుటకైయరుదెంచినమఁగువనుగాన నన్నెఱుఁగుమనియాయోగీశ్వరునితో బ్రహ్మమానసపుత్రియగు గార్గి విన్నవించెను.

ఇట్లువక్కాణించుచున్నయాతెఱవనుగన్నువిచ్చిచూడక నేమన్దహాసాలఙ్కృతవదనుండైయామునిపోరయష్టినాయకరత్నంబగు పానందుండోసీ పెక్కుమాటలను వక్కాణించెదవు చాలుచాలు పాతికమానంబతోడ వనుసామితెనువినలేదా ? లజ్జయును నిన్నుఁజేరకున్నందు ననీడగ్గరనెవఁడుచేరును; కులస్త్రీలిట్లుపుట్టింబొగట్ట కొగుట్టు విడితమ దిట్టతనంబును జూపవత్తురే? ఇదిలగునే ! వెలయాలిట్లునువలువలేక కడలిగాదుగదా? తెస మేలిమై యరుదెంచిననిన్నుఁగాంచు వారలఖుజనించుకొను కర్తవ్యంబువిన్నావేధనకృతినివహాకీర్తికరండబుకాదే? మహాత్ముంబుచిడిచినిద్వ్యక్తనివహంబైచనుదెంచిన యోకున్దరదనా!మముఁ బోటిభగవత్పాదకమల ధ్యానపరాయత్తచిత్తులనీతోడనిట్లుశాస్త్రప్రసఙ్గంబులుసలిపెదము-కావునమాయవృత్తినవలంబించి ననీతోడఁబ్రసంగించనిచ్చకొన్నము - స్త్రీలకెల్లతొడవులలోనుత్తమంబగువలువవిడిచి, సిగ్గులేకయనిగ్గుతొడవుగఁగైకొనిననిన్ను సాధుజనులుచూడ

వెలతురు; ఎవ్వాండైహిక పారలౌ[redacted]లం దలంగించికొనునో వాండే నీ స
గ్గర చేరి నిన్నుం జూడం గోరును; కావున [redacted] నాయెదుట నిలువక దూరం బేగి చిరం
గట్టి వచ్చితి వేని యప్పుడు నిన్నుం గన్నె[redacted] చూచి నీవు కోరిన వగిది చతుష్షష్టి కళ
ల చే నీతోడం బ్రసంగించెదనని యోగీశ్వరుండు వలికిన నాపలుకుల మాకరగొని
యావగలాడి సిగ్గు వడి వెలచిమ్ముక చేతం జాలిండ్లజంటను మఱియొక చేతను మూ
రుమధ్యప్రదేశంబును మూసికొని యోగీంద్రుని తేఱంజూచి నేని న్నెఱతపసుల మాటిర్ల
యెంచి వచ్చితిని; నాతప్పు మన్నించి నన్నుం గాగ వేయనివేండు చుం బలుమాఱు
మ్రొక్కి యో నామోము పంటూ? పసిడిబొజ్జ వేల్పు, తనమనస్సంకల్పమాత్ర
మున నన్నుం గల్పించి తనప్రసాదమహిమచే నెల్లరులకు వస్త్రాలంకరణాదిభూ
షితురాలుగం గనుపడుచుండు వరంబువడసి వచ్చిన నామానంబు గంటివి గానం
బతివ్రతయగు మగువ మానంబు నొకర్తు చూచును గాని తరులు చూచుట దో
సంబని నీవెఱుంగవే నన్నగ్ని సాక్షిగ సప్తపదీపూర్వకముగం బాణిగ్రహణమున
చేకొని నావలన యానందంబు నొందుటనీకేయుచితమని సవినయంబుగ నాగా
గ్గి విన్నవించెను - అపుడు యాజ్ఞవల్క్యతపసి యామాటలనాలించి యా
సౌనన్దేయుండు చిఱునగవు నవ్వుచునో వగలాడీ? నాతోడ వేదాన్తశాస్త్రవా
దమును జేయం గోరి యరుగుదెంచిన నీకిట్టి సాంసారిక చికీర్ష యెట్లు కలిగెను -
అలరుములుకుల దొరకు వశంవదంబిలగు పఞ్చేన్ద్రియములని గ్రహించు నా
పెరిమె సమస్త యోగిసందోహవంద్యంబని లోకవిదితమైయుండుట నీవెఱుం
గవే? సింహాసనంబులపై పురుషవరులనేకు లుండ వారిని విడిచి సాంసారికకృ
త్యవైదేశికుండనై శ్రీమన్నారాయణచరణారవిందమకరందపానాసక్తుండ
గు నన్ను వరించు నభిలాషనీకేల గలిగెను? అదియును గాక నావర్తనంబులు నీసు
కుమారవృత్తులకు విరుద్ధంబులగునవి; అవి యెట్టివనంటివేని, ప్రాణధారణము
నకై మ్రాకుల క్రిందం బడిన యెండిన పండుటాకులనాహారముగం గొని యేటివే
ల్లువ నీటిచే బిపాసాతురంబు గ్రద్రావి తపోధారణము మానరతుకంబుగ నెంచి,
సింగంబుల్, పెబ్బులులు, వరాహంబులు, చిఱుతలు, తోడేలులు మొదలగు
క్రూరజన్తువుల కిల్లవగు యడవుల వాపము చేయుచుండువాండను - అలురసం
బులనొప్పారో గోముల మెసవుచున్నట్టి ధక్షకలములు గ్రోలుచు దుకూల చీనాంబ
రాది వస్త్రంబులు ధరించి హంస తూలికాది సుకుమారావాసంబుల వసించి పర
మానందానుభవులు పొందుచుండు నీవా నాయున్నబోటి సాధ్వీమలకు నజెలిమి
పొసంగునే? తత్తరము విడిచి పత్తనంబులక [redacted] చిత్తమున నత్తి నన్నుపోస్తమునిం
జేరి యెల్ల సుఖంబులం గొల్లకొనుము నన్ను వలచుట వెఱ్ఱితనము సుమీ! యెల

ండే నెఱ్ఱోల్కనింబు తెం[illegible] [illegible]పోటువగిది యేలకష్టపడఁదలంచెద వు ఓవడతీ ! శశస్వరూప [illegible] లను వెగిసినవాఁడును, తిలతండులన్ రక్షీరప్రభృతి పరిరంభప్రకారవేత్తయగువాఁడును, సకలకామశాస్త్రార్ణవ పారంగతుఁడగుమగనిఁ బడసి పరిపూర్ణానంద [illegible]నుండుము వాసన్[illegible] రాతినుండి వినవా తెల్లవారూ పలుకులవినినాయుల్లంబు [illegible] పారితిఁ బెండ్లిచేసికొనన ల్లదు నీవనాము[illegible]వని ప్రార్థించిన యాయోగినియుడు సమ్మతింగొని యాగ గ్గింబెండ్లి చేసికొనెను - ఆపిన్నవయోగీశ్వరుండు [illegible] భార్యయందు పదు నెనమండ్రుకొమరులను రెండవయిల్లాలియందిరువది నలుగురుకొమరులను గ నవాండ్రకుజాతకర్మ [illegible] నాదిసైతి[illegible]కర్మంబుల నొనర్చి పుత్రపౌత్రాది పరంపరాన్వితుఁ డై [illegible] సహచరీబ్రహ్మానందము ననుభవించు చునుండెను.

ఉద్దాలకుఁడు యాజ్ఞవల్క్యులతో వాదించుట.

ఇట్లుకొంతకాలము గడిచిన[illegible] [illegible]గిష్ఠుర వాక్యములచే మేల యుచున్నవాఁడను [illegible] [illegible] [illegible] యు డనునుద్దాలకుఁడనపరఁగిన కోపవంతుఁడు [illegible] [illegible] [illegible] న్న యాజ్ఞవల్క్యమునివరునిఁ జేరియోయియునివరుఁడా నీవుమాగృహస్థము పొచ్చియున్నపుడు [illegible] మాయింటికు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] యాసంబద్ధముకలుగక యుండునటుల [illegible] [illegible] చేగనే పరబ్రహ్మ స్వరూపముఁ దెలుపఁబడినవాఁడననియును - [illegible] [illegible] [illegible]బుననఖిల సకల కలాతంత్రములుగలవాఁడననియు, [illegible] [illegible]చేన [illegible] [illegible]వాయిను కిసంఘటించిన బ్రహ్మహత్యను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]యును, [illegible] లప్రభావముచేత [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]యును గాయత్రీప్రప దంబుననిమ్నఁ జేరియా[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]గానియయా [illegible] వేదంబను [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] చేసి[illegible]గర్భ డము గర్వమ్ము నిశ్చయ[illegible] [illegible] [illegible]యునట్లుపక్షా [illegible] [illegible]యాడినవా డననీవిఁకఁబూని[illegible] [illegible] [illegible] సర్వ[illegible]డవయి[illegible] [illegible] రులే జననజరామరణ దూరు[illegible] - [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గను - ఈ రెండుప్రచ్ఛలకు [illegible]రంబులు [illegible] [illegible] [illegible]గను జాపుత సమవాయము సభామధ్యంబుననడిగెను - అట్టి [illegible] [illegible] [illegible] యాయుద్దాలక నివాక్యములు [illegible] [illegible] [illegible] సుప్రత్యుత్తరంబులఁ జెప్పఁదొ డంగె - అదియెట్లనిన.

ఓరివత్సుఁడా? సమస్తగ్రాహి యొక్క యడుగుమట్టుఁ జూచినగు అది నాకుఁ జేలపిండీగనుండినది నేమొ. సమరాగ్రహంబు దూరీకరించి నెమ్మది గాంచి,

శ్రేయస్సు తుష్టిపుష్టికళల గను గానము యడిలివి నీకొడవి ఘనవిద్య వృద్ధి నొసఁగొనుము.

తొల్లి కలియుగంబున [illegible] సనపుడు తాపకుండను [illegible] వేల్పు మొదలగు [illegible] తెలుఁగులను [illegible] గుమిగూడి [illegible] కేగినా మిథునకృత్యంబు సల్పుచున్న [illegible] మాను [illegible] తెలుఁగులనులింపిరి - అపుడాసుర [illegible] డినయా [illegible] జనరక్షణ [illegible] మిథునకృత్యంబును మాని [illegible] దీర్ఘనరు [illegible] చేసిరగాన గంగ్లోత్రి జేసికొని వేల్పులమారకంగ నోని యిది మొదలు మీరలు నా వగిది యయపత్యహీనులుకండని శాపంబు నొసఁగెను. కావుననే గీర్వాణులందఱు పత్యని ర్వాణహీనులైరి • [illegible] యును వీరలుపి [illegible] రి గావునరూరీకృత జననమరణములగల వారై రి - మానవులు [illegible] యమునను గ్రోలినవారగుటంజేసి జరామరణంబులు లేక పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి నొంది పుడమినిండియుండుటంజేసి విశ్వంభరయగు ధరణి బరువు మోయఁజాలక నలువం జేరి జనభారంబు సయిఁప నోపలేనని మొఱపెట్టుకొనెను - అపుడాతమ్మి చూలి పుడమి దేవపటుకులాలించి [illegible] సత్యలోకమునుండి వెడలి ముక్కంటి వేల్పు [illegible] నొండొరులు పరస్పరాలింగనసమ్ముఖ [illegible] యిష్టాలాపకుశలప్రశ్నంబులు చేయుచుండ [illegible] పుడమింజూపి దానివృత్తాంతంబు చెప్పినయాపర [illegible] జగంబునం గలుచేయై నను [illegible] భూభారమును వ్యాప్తిఁదలఁచి [illegible] చెప్పెదననెను. ఈమానవులన్యృతము [illegible] జరామరణంబులు లేకపొదలుచుండుటం జేసి భూభారం [illegible] ఆయమృతపానమును [illegible] రిహారము మొదలగు [illegible] యంపు [illegible] వంబులొండొంటి కిఁగలుగు విరోధము [illegible] ౨౦౧ [illegible] దేవాసురక్ష ముతప్పదర్పంబు [illegible] భూభారంబు నానాట [illegible] తగ్గునని చెప్పి [illegible]

ధాన్యరూపముగ నాధార [illegible] - అహేతురులు నందుటకునా గంటభూమిని దన్నవలయ [illegible] బుగ వృషభసంతానంబును ర్వకృషిసహాయంబుగాను [illegible] వర్షసలిలధారలచే భూమిదడిసిబీజ జాతంబులుబ్బి మొలకలెత్తిసిద్ధయిసస్యంబులుగలుగఁజేసెద ననిన నా పలుకులవిని పసిడిబొజ్జవేల్పుభూమినూరడించి నీవరుగుమునీయభీష్టంబు నెఱవేఱెనని చెప్పెను. కావుననే దేవతలు జరామరణపుత్ర పౌత్రాదిశూన్యులు గాను మానవులు దేవతలపగిదియమృతపానము చేయమింజేసిజరామరణము లుగలవారైరని యాజ్ఞవల్క్యమహాముని చెప్పిననాపలుకులుద్దాలకుఁడువినిమి న్నకపలాయితుఁడయ్యెను.

మఱియొకసమయంబున మిథిలానాథుండుజన్నంబు చేయుచుండు తఱి సమస్తశాస్త్రసంప్రదాయానుష్ఠానగరిష్ఠులును విచక్షణులగుశాకల్యాదిమ హర్షులందఱు నేమును చనియెదనేమంచనియెదనని సంతసంబునపంతంబు లుబన్నియరుదెంచినమహావిద్వత్సభకుబ్రహ్మిష్ఠ ప్రవరుఁడగు దేవరాతిపుత్రుం డున్వశిష్యవర్గంబు వెన్నంటిరాఁగవెడలివచ్చియాయెనుబది యెనిమిదివేలమ హర్షులనడుమను తారకలనడుమచుక్కలదొరవలె మెఱయుచుండునపుడుఋ గ్వేదశాఖాధ్యయనపరంపరాశిష్యుండగుశాకల్యుండనువిద్వాంసుఁడాజనకస దస్సుననీయాజ్ఞవల్క్యులతో వాదించియశంబార్జింపఁగోరిసింగంబుతోడఁగో మాయువుకలహించుకరణియాజ్ఞవల్క్యులతోడవాదించనెదుటఁ[illegible]నెను.

అపుడుయాజ్ఞవల్క్యులుశాకల్యుంగనుంగొని యోరీ మనమిరువుర ము ప్రసంగించుచుండ జయాపజయములఁ దెలిసి చెప్పనేర్పులు లెవ్వరుమనీ సభంగానమింజేసి మస్తకపూతంబుగనొకదర్భకూర్చంబుస్థాపించికువాదం బుఁజేయువానిశిరంబు వ్రక్కలుగనాకూర్చంబు మోమంగాతయనిచెప్పికూ ర్చప్రతిష్ఠచేసివాదంబునకారంభింపఁదనజీవాత్మపరమాత్మలలో నెవనికిఫలవ్యా ప్తయనిశాకల్యుఁడ[illegible]నపరమాత్మసంకల్పమునకేయనిశ్రుతిస్మృతిపురాణేతి హాసప్రమాణవచనములఁ జెప్పుచుండ ప్రత్యుత్తరమునుయాజ్ఞవల్క్యులుచె ప్పనప్పుడువడకకువాదంబునకుదొడఁగిన శాకల్యునిశిరంబువ్రక్కలుగకూ ర్చంబెగసిమోదిననాశాకల్యుండుదీర్ఘనిద్రనొందెను-అపుడుసమస్తమహర్షుల కునట్టిగానిశాకల్యశిరంబునరూపకాన్వంబునర్పిన్నన్నుంగృతార్థునిఁజేయవేయ [illegible]చక్రవర్తినడిగెను - అప్పుడాయాజ్ఞవల్క్యదేవరాతియుస్తపూతంబులగుస్వక మండలునందున్నయగిరికి పనటిధాలివిలోసంబమునుసంజీవనీమస్త్రమును జె ప్పి శాకల్యునియుద్ధియనీన. [illegible] బనుజనకరాజునుయాజ్ఞవల్క్యు

శివమస్తు

లముహిమార్ణవమున మునఁగి　　ముక్తి ప్రభావంబె వ్వా
నికిఁ గలదే నారాయణుడు తప్ప　　గాధ సేకింప నోపుదురేయని
కొనియాడుచుండ శ్లోకల్యుండు　　లక పైదుటనిలిచి శిరంబు
ననంజలి పెట్టి ప్రాణరక్షో　　చేయఁ కొండఁగెను.

ఉ॥ ఎవ్వఁడు బ్రహ్మరాతసుతుఁ ... డు శ్రీధవనాభిసంభవుం । డె వ్వఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడన నెయ్యెడ వన్నెకు నెక్కువాఁడు దా । నెవ్వఁడు సారసేతుణనిరీక్షణరోచులచే తజ్ఞానము । స్నివ్వటిలంగ దాఁ దెలుపసీ జతరాప్తతవింపఁ శ్రీమారముక్ ॥ ౧ ॥

చ॥ ఎవఁడు పరాత్మ వేత్తఘనుఁ డెవ్వఁడు జన్మభయాపహుండు వే । ద విధిసురేజ్యుచే వడుగుఁ దత్త్వవివేకముసుం గనంగన । య్యెవసుధ నేనికిఁ సుకృత మేయిటువు శ్రైననంగ నెప్పుచు । దీవభువి నెంచ మరిదనదు తేజము పర్వఁగ నెవ్వఁడుండెఁ దాఁ ॥ ౨ ॥

ఉ॥ అట్టిమునీశ్వరేశ్వరున కాగమ వేద్యున కుసుగు ప్తమై । నట్టిది శుక్లయాజుషమనాదియటంచును శిష్యకోటికి । దట్టదనంబునం దెలుపఁ ధీయుతులౌననసూర్యుఁ జేరితఁ । మ్మట్టిన వెట్టకోర్చితు మ్ముట్టఁబఠించిన యోగిఁ గొల్చెదఁ ॥ ౩ ॥

క॥ గోదావరితీరంబున । వేదార్థవిచారగోష్ఠి వేవేగతులఁ । మోదించివి నెదుశిష్యుల । కాదరమునఁ దత్త్వ మొసఁగునమ్మునిఁ గొలుతుఁ ॥ ౪ ॥

క॥ మ్రొక్కుడు వైశంపాయను । ధీకార్యమొనర్చు పాపధిక్కృతదృతినిఁ । నిక్కముగ నే గొలుచువాఁడను । మిక్కుటపుం దెలిపి యొసఁగి మెలఁపుట కొఱకుఁ ॥ ౫ ॥

క॥ స్వాయమ్ములిచ్చి ప్రోచిన । యాయోగీశ్వర ... నానందము పెం । పైయలరఁ బుట్టినట్టిశ్రీ । పాదుత్తుల యాజ్ఞవల్క్యుఁ ... స్తుఁ ॥ ౬ ॥

సీ॥ ఇట్లు శ్లోకల్యుండు హీనభక్తినిమిత్తల్ ... గాదు । నానందబాష్పముల్ సోనగాఁ గురియ ... దే ... స్నాలం న । ప్రాభవంబున వెల్లు బ్రహ్మరాతకుమారు ... మంత నాప్రియశిష్యు నాదరించి ... మశిష్యసమితికి ...

[illegible] సుజ్ఞానప.

తెలిపినశుక్లయజు [illegible] ప్రభావమని [illegible] సెను నెంమను బ్రౌఢు
గుచు ॥ ౭ ॥

క॥ ఏవంవిధమాహా [illegible] తెలు [illegible] సు
జ్ఞీవింపఁజేయుతనకి [illegible] ములచ [illegible] ॥

సీ॥ [illegible] ఖండంబనునుప [illegible] ధ్రువనకు । శుభమగుశుక్లయజుశ్శాఖ [illegible] కెలమి । [illegible] ను । [illegible] మంగళ [illegible] । [illegible] నుమంగళమ [illegible] ॥

క॥ అనియిట్లు [illegible] ము । [illegible] ఖ్యాలుల్లంబ
బొం । గనయవచనముల [illegible] యుయాజ్ఞ [illegible]
లసెఁ ॥ ౧౦ ॥

క॥ [illegible] చారంబులు । [illegible] ఫలంబులు [illegible]
నిగదితగురువాక్యంబులు [illegible] డినతమిచేఁ ॥

క॥ ఉండిరి [illegible] నెంమను । [illegible]
యఁ । ఉం [illegible] ॥

క॥ [illegible]
దా । నెంమను [illegible]

శ్రీమ [illegible] జన [illegible]

సకలభువన [illegible] ముదితహ [illegible] నేక [illegible] వనం [illegible] వతులు శ్రౌనకాదిమ [illegible] పుర్వాణ [illegible] పారంగతుడగు శ్రీసూతుఁడుఁజే [illegible] పుకొన్నుట [illegible] ॥ పౌరాణిక [illegible] శివానంద [illegible] వత్సా [illegible] ములను జగ [illegible] స్తగంప [illegible] బును విపన్నివారంబును సంసా [illegible] శతమాంబుపదేశం

భ [illegible] కైల [illegible] ణ్యాంబను [illegible] ణచరణా [illegible] యణశే [illegible] కొత్త [illegible]

నీవు తప్పక నెవ్వఁడును మాన యోగులాడు సంశయం
బుఁ బోఁగొట్టఁగలండనియాముని న, సాధనజననియోగమ్ము
రవశమ్మూదయ్యుండును పౌరాణి సషట్కర్మమై జే
శిశుఁడగు తనకు బాదరాయణు త్సమవాప్తి, య
సుశ్లోకమును జెప్పి బ్రాహ్మణపాదరజస్సు తప్ప పురుషార్థసాధ
కంబు కాదను స్వాభిప్రాయమును బ్రకాశింపఁజేయుచు కమహిమావిశే
షమును మన్వాది స్మృతిముఖసంవాదంబుచేఁ జెప్పఁగొడంగెను.

స్వముఖంబున నేహవ్యకవ్యంబుల నొసఁగి దేవపితృలఁదృప్తినొందించువా
రును జగంబుల నెల్ల పునీతములుగా నొనర్చెడు పాదరజస్సుగల వారును ఎల్లరు
సుడుమకీయుత్తమజా[illegible]వలయుననియుల్లంబునఁ గోరుచుండు నుత్తమబ్రహ్మ
జాతిగలవారును, అఱచేతనంటియున్న ముక్తిగల వారును జగంబులను స్వసంక
ల్పమాత్రమున సృజించి రక్షించి మరల లయము నొందించెడు శ్రీమన్నారాయణుఁ
డు సయితము తనకు దేవతగా నెంచుచుండెడు వారును నల్గుకడల విలసిల్లుచుండు నాల్
గు జాతులలో మొదటి జాతి వారగుపుడమి వేల్పులు సర్వోత్కృష్టులుగా వెలు
గొందుచున్న వారు సుమ్ము - ఈ బ్రాహ్మణత్వమునకంటె నతిశయమగునది లో
కంబునఁగానము నిమేకదా విశ్వామిత్ర ప్రభృతులు తపంబాచరించి యా విప్రత్వ
మును సాధించికొని మహామహిమ నొందియున్నారు - భ్రష్టుఁడైనను నా బ్రహ్మ
జాత్యాశ్రయమున నే పూజ్యుఁడగుచున్నాఁడు - తొల్లి గరుత్మంతునకు దాహం
బునఁ గంఠగత ప్రాణుండైయుండునపుడు తాస్పృశ బ్రాహ్మణ జాతిని నాశ్రయించి
నమాత్రమున భ్రష్టుండైనను జంతవలదనిన నోట నీరు పోసిమని చెనసు పౌరాణిక
కథ మీకు విదితంబై యున్నదియ - కావున సువృత్తము రర్వృత్తులను పక్షంబుల విడిచిస
ర్వవిధముల బ్రాహ్మణుఁడు పూజింపఁదగిన [illegible] - ఇప్పుగిది సూతుండు వలికె
నఁదపసులాలించి యానన్దకల్లోలమగ్న ములగుచు సూతునఁ జూచి
యో స్వామీ ? పరతీనట్టిచ్చిన బ్రాహ్మ ఖాధ్యయనపరంపర
ల చేఁ బెక్కు తెఱఁగులుగల వారు గను ను మల్యులుగా
నుందురా ? లేక వారిలో తారతమ్యంబు చేయమీరలు
చేసిన ప్రశ్న సర్వోత్కృష్టము మునదియు - ప ములను
జక్కఁగ నెఱఁగిక సంశయాంబు తొల గె
దను నాలింపుఁడని చెప్పఁదొ
డును ననుష్ఠిత వేదవిహి
గును - వానిక

ప్రశ్న యా మజ్జూడు

ము - వీరలందఱికం టెస
నము చేయక క్రియాకలాప
ము చేత నేపూజ్యు
జసనేయు లెవ్వ

సనేయుఁడతఁడు స్వశాఖాధ్యయ
డినను గృహకర్మానుష్ఠాన మాత్ర
నధికుఁడే చోటను గానము - వ
...బుద్ధి దెలిపెదను.

తొల్లి వర్షి సంపన్నుఁడగు బ్రహ్మరాతితపఃకల్పతరుఫలంబగు యా
జ్ఞవల్క్యమహాముని యనుయోగివరుండు ఏదో యొక కారణమును బట్టి వైశం
పాయనమునిచేఁ దనకుఁ జెప్పఁబడినయజుర్వేదంబును గ్రక్కఁగా నవియగ్నిశిఖ
లగు నభోంతరాళంబుల వ్యాపింపఁగా నపుడు వైశంపాయనమునియగు దేవ
వానిం గని తనకమండలుజలంబులఁ బ్రోక్షించి యాక్షణమే వేదములను దక్షి
నశిష్యుల మెక్కుఁడని యాజ్ఞాపించినవారలు తిత్తిరిపక్షులై వాని మెసవిన
తైత్తిరీయమను పేరఁబరఁగెను - అపిదప యాజ్ఞవల్క్యమహాముని యప్పుడే ప
మవులగు నుతుల వేదవెలుంగును మెప్పించిన నాప్రభువు స్వస్వరూపమును విడి
వాజిరూపము గనఁ దెంచి శుక్లయజుస్సను యాతయామ వేదము నొసఁగెను
ఆతపసి యా శుక్లయజుస్సును కణ్వ కాత్యాయన మాధ్యందినాది మునులకుప
దేశించుటయకాక సకలమునిబృందమును జయించి సమస్తఋషిమధ్యంబున న
పూజ్యతను జేకొని ప్రకాశించుచుండెను - అష్టాదశపురాణకర్తయును వా
గురుఁడును గు సాత్యవతేయుఁడను వ్యాసునకు పనయనము చేయించి యాజ్ఞ
వల్క్యమహాయోగి వ్యాసగురుఁడని భారతాదిగ్రంథములయందుఁ జెప్పఁబ
డియున్నది - ఇట్లుండఁగ నిమికులచూడామణియగు జనకుండు మహామునిబృంద
ముండిన మునిచూడామణియగు యాజ్ఞవల్క్యునిపాదంబులకు శిరంబువా
ంచి యుపనిషదర్థంబులను గ్రహించెను - నిరంకుశప్రాభవశాలియగు యా
వల్క్యులకినుఁడు వాజిరూపము నవచ్చి వేదంబులుపదేశించినందున వా
ము వారిశిష్యపరంపర వారిని వాజులనియు, వాజనులనియు, వా
సనేయులను పేరిట వ్యాఖ్యానములు వారికి బ్రాహ్మణుల కేర
పడఁగవలయున ...డలఘువర్ణ ...త్రి ...రజి ... దికృత బింబ
లయందు పగిది నిత్య... ప్తస్తంభామలేయుండు
జిబ్రా ...థించెదరు - పితృవర్గమును చేయునపుడు
డు ...య చేయునపుడైనను వాజసనేయ
...నుజకుపుచున్నారు - అ
...గుణితమగును గాన
...లయునని శాస్త్ర

ములు మొరలిడుచున్న ... ణ ప్రభావమును జెప్ప
టకలవిగాక యున్నది ... నుడు - దెనమొ
లసుగువలను జూ ... బెద్దలు ప్రమాదము
సంజూచితేని తద్దోషవి ... ష్య పరంపర వారగు
వాజి బ్రాహ్మణులను గాని ... కాపునఁబగ
టియందు సూర్యుని జూడ ... జి బ్రాహ్మణునిఁ
జూడవలయుననుట) అదియును గాక ... ప్రదక్షిణ మహిమ
ఁగని జనులు భూప్రదక్షిణమును జేసెదరు - (అనేకసారి వాజి బ్రా
ప్రదక్షిణము సేసిన భూప్రదక్షిణమగును) అభక్ష్యభక్షణము చేసిన వాఁ
జసనేయ గృహంబున కేగి వారి యన్నమును భక్షించినేని దానికిఁ బ్రాయ
శ్చిత్తమగును - కావున వానికితర ప్రాయశ్చిత్తము చేయఁబని లేదు - చణ్డా
లాది స్పర్శ దోషము దొలఁగుటకై వాజసనేయుని ... విగ్రహమును స్పృశిం
చెనేని నీచస్పర్శ దోషము తొలఁగును - ఈ వాజసనేయ బ్రాహ్మణులను వనరణ
శత్రుజలాది విపత్తులు సంభవించునపుడు ధ్యానించిన నాయాపదలు తొలఁగును -
వైకుణ్ఠ నామ సంకీర్తనమును, వాజసనేయ బ్రాహ్మణకీర్తనంబు నీ రెండును
సంసార కాన్తార సంచార పరిశ్రమాపనోదంబులని శాస్త్రములలోని రహస్యా
ర్థము - మఱియు నరక కూపంబునఁ బడియున్న సోమశర్ముఁడు దేవమునియ
కష్టసంభవమని మ్రొక్కి నన్ను నీ నరకంబు దాఁటిం... ని వేఁడిన నకణ్వార్షికంబును
ననుష్టుప్ఛందోరూపంబును యాజ్ఞవల్క ... మనగు - మంత్రము
నాతఁడు దయార్ద్రచిత్తుఁడై) ॥ శ్లో ॥ వా ... ఋత్తఙ్గాప ... పా
వనః । పాతు వాజసనేయా మాం బ్ర ... అనుమన్త్రింబును
పదేశించిన నతఁడు నరకమునుండి తొలఁ ... అభీష్టప్రదంబ
జెప్పలనుష్ఠించెదరు. - శ్రీయోగీశ్వరునకు ... ను
ష్యుఁడగుటవల్లనను, బోధాయన బ
ముని యాజ్ఞవల్క్య శాఖలలో సర్
ట్టి వాజసనేయుల ప్రభావమును వక
తుఁడు చెప్పిన నిరస్త సంశయులగు శౌ
యాదిత్య పురాణోక్త రక్షాకాండంబులోని
ఖాస్వప్రమశిష్యాయ । ఖాస్వదక్ష
బృహతే మహాసేనమః ॥